

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Криворізький державний педагогічний університет»
Кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи

СУЧАСНА ОСВІТА В РЕАЛІЯХ ТА ПЕРСПЕКТИВАХ: СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Збірник наукових і науково-методичних праць

Випуск 1

Кривий Ріг
КДПУ
2018

УДК 372.3+373.3

ББК

С91 Сучасна освіта в реаліях та перспективах: соціально-педагогічний аспект: збірник наукових і науково-методичних праць / редкол. І. М. Шимко, І. О. Талаш. – Вип. 1. – Кривий Ріг: КДПУ, 2018. – 366 с.

У збірнику наукових та науково-методичних праць висвітлено теоретичні та методичні аспекти проблем сучасної психології, педагогіки та соціальної педагогіки, розглянуто традиційні й нетрадиційні підходи до різних психологічних, педагогічних і соціально-педагогічних явищ, відображено результати наукових досліджень та методичних розробок викладачів, докторантів, аспірантів, магістрантів університету, провідних учителів міста та країни.

Матеріали збірника можуть викликати інтерес у широкого кола наукових працівників.

УДК 372.3+373.3

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

- Шимко І. М.** кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Державного вищого навчального закладу «Криворізький державний педагогічний університет» (головний редактор)
- Мірошник З. М.** доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології Державного вищого навчального закладу «Криворізький державний педагогічний університет»
- Талаш І. О.** кандидат філологічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Державного вищого навчального закладу «Криворізький державний педагогічний університет» (відповідальний редактор)
- Зичков А.К.** старший викладач кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Державного вищого навчального закладу «Криворізький державний педагогічний університет» (технічний редактор)

Друкується за рішенням кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Державного вищого навчального закладу «Криворізький державний педагогічний університет» (протокол №5 від 20 грудня 2017 року).

ЗМІСТ

<i>Александрова О. Л.</i> Сучасні технології в управлінській діяльності розвитком професійної компетентності педагога.....	9
<i>Алтинбаєва Л. М.</i> Формування національно-патріотичного виховання шляхом соціалізації особистості учня.....	12
<i>Антоненко Л. С.</i> Групова робота як засіб формування ключових компетентностей молодших школярів.....	17
<i>Бєлан О. А.</i> Реалізація компетентнісного підходу в навчанні молодших школярів.....	22
<i>Бойко Є. Ю., Талаш І. О.</i> Шляхи вдосконалення роботи з обдарованими дітьми молодшого шкільного віку.....	34
<i>Бондарь А. М.</i> Використання інтеграції навчання на уроках в початкових класах.....	39
<i>Бондарь О. М.</i> Впровадження інноваційних технологій в практику роботи початкової школи.....	42
<i>Брижатюк Н. І.</i> Педагогічні умови ефективного впровадження ігрових технологій як засобу розвитку пізнавальної активності молодших школярів.....	46
<i>Бугайко Т. П.</i> Формування громадянської компетентності у молодших школярів як передумова їх ефективної соціалізації.....	51
<i>Ващук Н. А.</i> Активний розвиток творчих здібностей молодших школярів на уроках математики.....	56
<i>Владика С. В.</i> Використання елементів технологій розвитку критичного мислення в початковій школі.....	59
<i>Вовк М. В.</i> Історичний екскурс використання інформаційно-комунікаційних технологій у системі початкової освіти.....	63
<i>Волинець О. В.</i> Формування в учнів здорового способу життя на підставі здоров'язберігаючих та інтерактивних технологій.....	67

<i>Воронова С. В.</i> Особливості використання загадок як засобу розумового виховання молодших школярів.....	72
<i>Глазиріна А. С.</i> Підготовка дітей до навчання у системі «родина – школа» як соціально-педагогічна проблема.....	75
<i>Глущенко Л. С.</i> Використання мультимедійних технологій на уроці в початковій школі	79
<i>Горевич Л. В.</i> Портфоліо як складова інформальної освіти педагога.....	84
<i>Горіна Л. В.</i> Використання ігрової діяльності в групі продовженого дня	91
<i>Діденко С. В.</i> Моральне виховання молодших школярів засобами етнопедагогіки	94
<i>Довмат Г. В.</i> Соціалізація особистості молодшого школяра в умовах навчального середовища	98
<i>Желязкова Л. І.</i> Формування пізнавального інтересу молодших школярів засобами комп'ютерних технологій.....	103
<i>Зичков А. К.</i> Важковиховувані підлітки як соціально-педагогічна проблема	107
<i>Зичкова В. О.</i> Гурткова робота як провідний засіб формування технічної творчості учнів.....	111
<i>Іваницька В. Ю.</i> Хмарні технології як засіб формування інноваційного освітнього середовища навчального закладу	114
<i>Кисла Т. А.</i> Урахування соціально-психологічних і педагогічних особливостей контингенту вихованців закладів інтернатного типу на засадах принципів здоров'язбереження	117
<i>Кобзар Ю. С., Размолодчикова І. В.</i> Розвиток ініціативи і творчості особистості молодшого школяра в сучасній початковій школі.....	121
<i>Кононова В. М.</i> Театралізовані ігри як засіб розвитку творчих здібностей учнів початкової школи на уроках музичного мистецтва	125

<i>Костишева Я. Ю.</i> Подолання неуспішності шляхом впровадження диференційованого підходу до навчання дітей з особливими потребами	129
<i>Косяк Т. С.</i> Технологія розвитку критичного мислення як умова формування здоров'язберігаючої компетентності учнів.....	134
<i>Купрацевич А. О.</i> Використання технології мнемотехніки на уроках російської мови та зарубіжної літератури	139
<i>Курбанова Т. П.</i> Формування правової культури учнівської молоді	143
<i>Кустенко К. Ю., Суятинова К. Є.</i> Соціальна допомога й благодійність у період Київської Русі як важливий аспект формування основ соціально-педагогічної діяльності	147
<i>Куц О. А.</i> Розвиток творчого потенціалу молодших школярів засобами групової роботи на уроках трудового навчання.....	153
<i>Лазуренко С. І.</i> Особливості роботи вчителя-логопеда з дітьми з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання	157
<i>Лакшинська З. В.</i> Використання інформаційно-комунікаційних технологій як засобу підвищення пізнавальної активності молодших школярів	161
<i>Лисяк Т. П.</i> Роль наочності у процесі засвоєння учнями навчального матеріалу.....	165
<i>Литвин Л. О., Степанова Л. І.</i> Дискурсія як одна з форм роботи вчителя початкових класів	169
<i>Литовченко А. І.</i> Розвивальний компонент сучасного уроку.....	181
<i>Лівак В. В.</i> Розвиток соціально-адаптованої особистості на уроках математики.....	185
<i>Лозовська Т. М.</i> Розвивальне навчання як ефективний засіб розвитку молодших школярів.....	188
<i>Люльченко О. Г.</i> Системний підхід у формуванні соціально-адаптованої особистості на уроках біології.....	192
<i>Майстренко Л. І.</i> Особливості соціалізації учнів молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами через створення ситуації успіху.....	198

<i>Мариненко Л. М.</i> Розвиток пізнавальної активності учнів на уроках української мови в початковій школі	202
<i>Мельник Т. О.</i> Позакласна робота з екологічного виховання в групі продовженого дня	209
<i>Могуща В. В.</i> Використання методу проектів як засобу активізації пізнавальної діяльності молодших школярів	213
<i>Мугак Н. І.</i> Соціалізація особистості учня початкової школи в умовах навчального середовища	218
<i>Небога Л. М., Москалюк Д. Ю.</i> Дослідження ступеня занурення в інтернет-простір та феномену селфі- культу як еквівалентів успішності й популярності сучасних підлітків	222
<i>Нельга А. А., Размолодчикова І. В.</i> Індивідуальний підхід в навчально-виховному процесі дезадаптованих молодших учнів	226
<i>Непочатова В. І.</i> Формування моральних якостей молодших школярів як запорука створення дружнього колективу	230
<i>Оксамитна Т. Г.</i> Розвиток пізнавальних інтересів молодших школярів у класах з особливими освітніми потребами	234
<i>Охінченко Н. І.</i> Соціальна адаптація учнів через створення ситуації успіху у творчій діяльності	238
<i>Ошедченко В. К., Размолодчикова І. В.</i> Вплив оцінки на емоційний стан учня	242
<i>Пенькова Л. М.</i> Формування здоров'язбережувальної компетентності у молодших школярів під час організації навчально-виховного процесу	245
<i>Писаревська Н. І.</i> Особливості роботи керівника закладу в конфліктних ситуаціях впровадження	250
<i>Поліщук Ю. С., Размолодчикова І. В.</i> Дидактична гра як засіб розвитку пізнавального інтересу молодшого школяра	254
<i>Почка В. В.</i> Напрями роботи логопеда з батьками дітей з порушеннями мовлення	258

<i>Савченко С. І.</i> Роль сучасної сім'ї у розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів.....	261
<i>Семюк І. А.</i> Формування в учнів уміння працювати з підручником	265
<i>Скороход В. С.</i> Духовне здоров'я молодших школярів та їх соціалізація у процесі використання інноваційних технологій	269
<i>Старікова Н. А.</i> Інформаційні технології у практиці початкової школи як засіб формування соціально адаптованої особистості молодшого школяра	273
<i>Стрельник І. М.</i> Організація позаурочної роботи у формуванні ціннісних орієнтацій учнів початкової школи.....	282
<i>Струкова Л. М.</i> Використання інтерактивних методів навчання на уроках історії та правознавства.....	286
<i>Суворова О. Г., Толстова Л. І.</i> Інтегративно-дільнісний підхід до організації навчально-пізнавальної діяльності школярів за науково-педагогічним проектом «Росток»	290
<i>Сушко С. М.</i> Способи інтеграції змісту навчального матеріалу на уроках у початкових класах	295
<i>Терета О. М.</i> Формування зв'язного мовлення дошкільників із затримкою психічного розвитку.....	298
<i>Тимошук А. М.</i> Мовленнєве дихання – запорука чіткої звуковимови.....	302
<i>Тимчишина О. Ю.</i> Використання дидактичних ігор на уроках іноземної мови в початкових класах	306
<i>Труханенко Л. А.</i> Використання художньої літератури в розвитку дослідницької позиції учня четвертого класу	310
<i>Фурт С. В.</i> Розвиток педагогічних стратегій щодо успішної соціалізації учнів на уроках англійської мови	313
<i>Хижняк Л. В.</i> Використання квесту як засобу активізації навчальної діяльності учнів	317

<i>Хоменко Л. М.</i> Психолого-педагогічні засади організації громадянського виховання молодших школярів	321
<i>Цівко Н. М.</i> Активізація пізнавальної діяльності дітей з особливими потребами засобами казки (казкотерапія)	324
<i>Черевична Л. О.</i> Інноваційні технології в освітньому процесі початкової школи	330
<i>Чумак О. Г.</i> Особистісний вплив вчителя на формування моральних якостей дитячого колективу.....	334
<i>Шароварова В. О.</i> Формування основ інформаційної культури учнів в умовах сучасної школи.....	337
<i>Щербина С. В.</i> Формування здоров'язбережувальної компетентності у молодших школярів.....	341
<i>Юшко А. А.</i> Потенціал інтерактивної технології у процесі соціалізації особистості молодшого школяра	346
<i>Якуба Л. В.</i> Компетентнісний підхід у навчанні дітей дошкільного віку	353
<i>Ярошенко А. С., Размолодчикова І. В.</i> До питання введення інформатики в курс початкової школи.....	356

Александрова О. Л.,
заступник директора з навчально-виховної роботи
КЗ «Водянська СЗШ І-ІІІ ст.»,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, старший вчитель

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ В УПРАВЛІНСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ РОЗВИТКОМ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА

У статті розкриваються особливості застосування сучасних технологій в управлінській діяльності та шляхи успішного функціонування навчального закладу.

Ключові слова: управлінські технології, особистісно-орієнтоване навчання, публік-релейшн.

Постановка проблеми. Шлях європейської та світової інтеграції, обраний Україною, зумовлює необхідність інтенсивних змін у різних сферах суспільного життя, зокрема й у галузі освіти.

Саме освіта дає змогу підвищувати людський потенціал, створювати передумови для самореалізації особистості.

Реформування системи освіти завжди починається з певних змін в управлінні освітою та управлінні навчальними закладами, тому ефективність освітніх процесів значною мірою залежить від ефективності управлінської діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Будь-який освітній процес за своєю сутністю є створенням умов для розвитку особистості, тому він є особистісно-орієнтованим. Сучасні вимоги до формування освітньої технології особистісно-орієнтованого навчання та виховання визначалися у дослідженнях І. Беха, О. Пехоти, С. Подмазіна, О. Савченко, В. Сухомлинського, І. Якіманської та ін.

Мета статті – розкрити особливості застосування сучасних технологій в управлінській діяльності та їх вплив на результативність розвитку професійних компетентностей педагогів.

Виклад основного матеріалу. Робота з кадрами – один із напрямів діяльності заступника директора з навчально-виховної роботи загальноосвітнього навчального закладу. І саме заступник директора має підтримувати прагнення педагогів до професійного зростання, допомагати кожному з них реалізувати на практиці наукові надбання, інноваційні технології, розкрити фахові здібності.

Ефективна діяльність сучасного закладу освіти значною мірою залежить від управлінських якостей керівника, його професійної компетентності. Сучасний управлінець має бути мобільним, конкурентноздатним; вміти використовувати знання як інструмент для розв'язання управлінських проблем; вміти здобувати, аналізувати та використовувати інформацію; генерувати нові ідеї.

Результати педагогічних досліджень вітчизняних вчених засвідчують, що управління закладом освіти у сучасних умовах є поліфункціональною професійною діяльністю, зміст якої виходить за межі педагогічних знань і вимагає оволодіння освітнім менеджментом.

Демократизація освітньої діяльності вимагає адекватних змін у роботі з підвищення кваліфікації керівних кадрів освіти, пошуку і введення інноваційних підходів, технологій щодо формування нового покоління керівників закладів освіти.

Тому, формування та розвиток управлінської компетентності керівництва закладу – одна з актуальних проблем розвитку сучасної теорії та практики управління освітою.

В основу компетентісного підходу, як нової освітньої парадигми, не можуть бути покладені знання, вміння та навички. У сучасному змісті освіти вони розглядаються не як мета та основа освіти, а як засіб, матеріал моделювання знання, необхідного завтра. Таким чином, знання, вміння та навички стають допоміжним компонентом змісту освіти, інструментом досягнення освітніх цілей та завдань.

Успіх інноваційних змін, у першу чергу залежить від учителя, його творчого потенціалу, готовності до безперервної самоосвіти, здібності до гнучкого соціально-педагогічного мислення, гуманістичної спрямованості особистості.

Важливу роль у забезпеченні позитивних змін в системі освіти має вирішити удосконалення професійної компетентності педагогічних кадрів та підвищення їх наукового і загальнокультурного рівня.

І. Бех вважає, що особистісно-зорієнтоване виховання – це утвердження людини як найвищої цінності, навколо якої ґрунтуються всі інші суспільні пріоритети [1, с.103].

Створенню у педагогічному колективі творчої атмосфери, яка благотворно впливає на інших учителів, стимулює їх до участі в дослідницькій роботі сприяє діяльність проблемних груп. Проблема група – форма творчої діяльності педагогів, спрямована на вивчення, узагальнення та поширення педагогічного досвіду й запровадження у шкільну практику досягнень педагогічної науки. Члени проблемної групи вивчають науково-педагогічну літературу з проблеми, досвід, що існує, консультуються з методистами. Досягнувши високого рівня компетентності, вони розробляють рекомендації з питань впровадження в практику нових досягнень.

Т. Хлебнікова зазначає, що однією з головних місій керівного складу визначається його вміння створити в колективі особливу атмосферу, яка сприяє розвитку творчості, педагогічної майстерності вчителя, підвищення його професійної компетентності вдосконалення інноваційної освітньої діяльності вчителя і учня [4, с.117].

Сучасні процеси в системі освіти вимагають оптимізації управлінської діяльності. Найефективнішим засобом оптимізації управління на сьогодні є управлінські технології. Технологія управління – це цілісна система діяльності щодо реалізації конкретної мети внутрішкільного управління, яка точно визначає зміст, послідовність управлінських дій і гарантує досягнення бажаного результату. Модель успішного функціонування навчального закладу повинна трансформуватися в модуль успішного розвитку. Паблік-рілейшн – цілеспрямований вплив на учасників педагогічного процесу особистим прикладом керівного складу.

М. Смирнова наголошує на тому, що домінуючий стиль управління, лідерська компетентність керівника школи визначально впливатимуть на те, в який спосіб директор, чи заступник директора реалізуватимуть ключові функції управління: здійснюватимуть планування, організовуватимуть роботу колективу, мотивуватимуть педагогів на ефективну працю, контролюватимуть, розкриватимуть творчий потенціал особистості [3, с.57].

О. Кононенко наголошує, що атестація в навчальному закладі здійснюється на основі комплексної оцінки рівня кваліфікації, педагогічної майстерності, результатів педагогічної діяльності, здійснення аналізу освітнього процесу [2, с.71]. З метою надання об'єктивної характеристики педагогічного працівника можна проводити моніторинг його діяльності. Головною метою проведення моніторингу є підвищення ефективності функціонування системи за рахунок підвищення якості.

Відстеження динаміки якості освітніх послуг, що надаються навчальним закладом, та ефективності управління якістю освіти є метою освітнього моніторингу.

М. Смирнова зазначає, що завданням моніторингу є:

- безперервне спостереження за станом системи шкільної освіти в межах своєї компетенції та отримання оперативної інформації про неї;
- своєчасне виявлення змін, що відбуваються в системі освіти, і чинників, що викликають їх;
- попередження негативних тенденцій;
- здійснення короткострокового прогнозування розвитку найважливіших процесів у закладі освіти;
- оцінка ефективності і повноти реалізації методичного забезпечення шкільної освіти [3, с.55].

Моніторинг у системі роботи методичної служби школи в ході атестації не тільки забезпечує достовірною інформацією про якість та ефективність роботи вчителя, а й стимулює сумлінну, результативну працю вчителів, їхню інтелектуальну ініціативу, пробуджує у педагогів інтерес до творчості, прагнення досягти кращих результатів, отримати визнання в колективі.

Вивчення роботи педагогічних кадрів на діагностичній основі дозволяє здійснювати методичний супровід педагога в міжатестаційний період щодо формування траєкторії власної педагогічної діяльності, саморозвитку та самовдосконалення. Творчому зростанню педагога сприяють різноманітні методичні заходи: творчі звіти, захист «Портфоліо професійного зростання», ділові ігри, презентації методичної скарбнички «Джерело творчості», педагогічні проекти та виставки.

Ефективний менеджер сьогодні – це керівник, який сам поважає людину і водночас усвідомлює, що його авторитет безпосередньо залежить від поваги його особистості працівниками, а не від посади.

До складових управлінської культури (професійної компетентності) О. Шевчишина відносить: політична; правова; адміністративна; організаційна; соціально-психологічна; інформаційна; комунікативна; економічна; менеджерська; само менеджмент [5].

Управлінська культура керівника закладу – інтегральне утворення, яке поєднує в собі систему знань і вмінь особистісних якостей, мотивів і цінностей, що реалізуються в управлінській діяльності. Структура і зміст управлінської культури керівника є складовою його загальної культури та професійних компетентностей і виступає складним ціннісним утворенням, яке характеризується не лише особистою, духовною і матеріальною культурами, а й задоволенням в управлінській праці, знаннями в галузі педагогіки, психології, управління, професійними вміннями.

Висновки. Забезпечити професійне зростання педагогічних працівників упродовж життя можна за умови створення науково-методичного супроводу, взаємодії методичних служб усіх рівнів. Це сприятиме зростанню рівня професійної компетентності педагога, оновленню змісту методичної роботи, активізації самоосвітньої діяльності, створенню умов для подальшого розвитку професійної компетентності в міжестабліційний період.

Інтенсивні пошуки нового в управлінні, методичній роботі та практиці навчання зумовлюють появу певних оригінальних ідей, форм і методів управління характерними інноваційними процесами, які пронизують усі структурні компоненти. Найголовніше – бажання вирішувати проблеми не формально, на паперах і для звітності, а реально, не лицемірно, творчо і натхненно.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання: науково-методичний посібник / І. Д. Бех. – Київ: ІЗМН, 1998. – 204с.
2. Кононенко О. Є. Атестація педагогічних працівників: нормативи, методичні рекомендації, документи / під заг. ред. Покроєвої Л. Д. – Харків: Основа, 2007. – 160с.
3. Смирнова М. Є. Технологічні аспекти реалізації андрагогічного підходу в системі підвищення кваліфікації керівників ЗНЗ / М. Є. Смирнова // Освіта на Луганщині. – 2009. – № 1. – С.55-58.
4. Хлебнікова Т. М. Управління навчальною діяльністю: навчально-методичний посібник / Т. М. Хлебнікова. – Харків: Основа, 2013. – 224с.
5. Шевчишина О. Забезпечення цілісної системи психолого-педагогічного супроводу професійного зростання [Електронний ресурс] /О. Шевчишина. – Режим доступу: file:///C:/Users/user/Downloads/Vnadsps_2013_4_23.pdf (дата звернення: 9.11.2017).

Алтинбаєва Л. М.,
вчитель української мови
та літератури КЗШ I-III ст. №55,
спеціаліст вищої категорії, старший вчитель

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШЛЯХОМ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ

Стаття вміщує питання формування національного світогляду на уроках мови та літератури. Широко розкриті питання національно-патріотичного виховання, через застосування ефективних інноваційних технік, які ведуть до колективного пошуку рішень, до співпраці педагога з учнями.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, соціалізація особистості, інтерактивні технології.

Усе більшої актуальності набуває виховання в молодого покоління почуття патріотизму, відданості загальнодержавній справі зміцнення країни, активної громадянської позиції тощо.

Отже, школа має стати для кожної дитини осередком становлення громадянина-патріота України, готового самовіддано розбудовувати країну як суверенну, незалежну, демократичну, правову, соціальну державу, забезпечувати її національну безпеку, сприяти єднанню українського народу та встановленню громадянського миру й злагоди в суспільстві.

Доля України залежить від тих, хто сьогодні сидить за шкільними партами, залежить від національної свідомості її громадян. Саме тому національно-патріотичне виховання повинне займати провідне місце в навчально-виховному процесі. Уроки української мови та літератури – прекрасне підґрунтя для цієї роботи.

Важливо знайти шляхи й засоби глибокого засвоєння програмового матеріалу та формування в учнів високої національної свідомості, акцентувати увагу на краєзнавчому матеріалі як складової національного виховання школярів. Відомо, що патріотизм починається з любові до батьківської хати, до колискової, яку співала мама, до сім'ї, родини, до рідної мови і народної пісні. Саме це формує поняття «малої батьківщини». І тільки уже пізніше приходить усвідомлення себе сином чи донькою великої Батьківщини – України, гордості за її славне минуле і розуміння того, що треба навчатися, працювати для її майбутнього. Найголовніше завдання вчителя – це формування в школярів національної гідності і гордості за свою землю, народ, батьківщину, усвідомлення себе представниками державної нації, носіями незалежності і державності.

Патріотичне виховання – складова частина національного світогляду й поведінки людини, її ставлення до рідної країни, всіх націй та народів. Відданість Україні – невід'ємна ознака національно свідомого громадянина.

Без любові до Батьківщини, готовності примножувати її багатства, оберігати честь і славу, а за необхідності – віддати життя за її свободу і незалежність, людина не може бути громадянином. Як синтетична якість, патріотизм охоплює емоційно-моральне, дієве ставлення до себе та інших людей, до рідної землі, своєї нації, матеріальних і духовних надбань суспільства.

Вважаємо, що патріотичні відчуття учнів засновуються на їх інтересі до найближчого оточення (сім'ї, батьківського дому, рідного міста, села), яке вони Важливе значення для виховання патріотичних почуттів школярів має приклад дорослих.

На нашу думку, основними напрямками патріотичного виховання на уроках української мови та літератури є:

- формування думки про суспільну значимість родини, про сім'ю, рід і родовід;
- краєзнавство;
- ознайомлення з явищами суспільного життя;
- формування знань про історію держави, державні символи;
- ознайомлення з традиціями й культурою свого народу.

Час іде вперед, суспільство розвивається, а, отже, демократичні процеси у державі потребують вироблення нових суспільних вимог до освіти. Сьогоднішня школа пішла вперед шляхом прогресу. Це школа самореалізації і самоактуалізації особистості.

Актуальність національно-патріотичного виховання особистості в умовах глобалізації значною мірою зумовлюється вимогами сучасних державотворчих процесів на засадах гуманізму, демократії, соціальної справедливості, що мають забезпечити усім громадянам рівні стартові можливості для розвитку та застосування їхніх потенційних здібностей.

Отже, проблема патріотичного виховання, як і в попередні роки, залишається значущою й важливою. Тому, вважаємо, що будь-яка національна школа передовсім має виховувати справжніх громадян України.

Головною запорукою процвітання держави є національно-патріотичне виховання молоді. Адже саме вони вносять свої корективи в закони, суспільне життя, етико-моральні засади. Можна багато говорити про виховання молоді, як абстрактної маси, але ті пафосні розмови ні до чого не призведуть. Під словом «молодь» ми повинні вбачати своїх дітей, методіку виховання молоді ототожнювати з вихованням власних. Якими б ми хотіли бачити своїх дітей?

Чесними, вихованими, добрими людьми, які поважають старше покоління. Ці якості можна об'єднати в етично-моральну групу, без якої жодне суспільство не існує. Для того щоб виховати ці якості, ми намагаємося привити дітям гуманне ставлення до оточуючих, закласти основи суспільної моралі.

Патріоти своєї держави – це свідомі громадяни. Люди, які пам'ятають своє коріння й шанують пам'ять предків, громадяни, які готові в будь-який момент віддати своє життя за Батьківщину. Ці якості можна об'єднати в національно-патріотичну групу.

Людина може відчувати себе вільною лише тоді, коли є економічно незалежною, має стабільний дохід, є юридично захищеною, має свободу думки, право вільного вибору. Ці чинники можна об'єднати в суспільно-економічну групу.

Гармонія й одночасна присутність усіх цих чинників привела б нас до ідеальної держави. Проте, на жаль, на даному етапі розвитку України існує ряд факторів, які впливають на формування процесу виховання молоді.

Сучасна молодь залишається сам на сам зі своїми проблемами, не має соціальної підтримки й не може визначитись у різноманітних політичних, соціальних, економічних, морально-етичних напрямках.

Щоб змінити становище на краще, нам необхідно зрозуміти, що не можна за короткий період часу змінити молодь, не змінивши суспільство. Ось чому стрижнем усієї системи виховання в Україні повинна бути національна ідея, яка відіграє роль об'єднуючого, консолідуючого фактору в суспільному розвитку, спрямованого на вироблення життєвої позиції людини, становлення її як особистості, як громадянина своєї держави. Національний характер виховання полягає у формуванні молоді людини як громадянина

України. Ця проблема вже багато років «вирішується» на державному рівні, в той час, як учителі, в своїх повсякденних справах пробуджують в учнів патріотичні почуття.

Виховний процес у школі має особливе значення за нового підходу до виховання, коли воно трактується як закономірна, послідовна і неперервна зміна мотивів розвитку взаємодіючих суб'єктів. Виховання розглядається як розвиваюча відкрита система, основним системоутворюючим фактором якої є педагогічна взаємодія.

Одна з найскладніших і найгостріших проблем, над якими треба працювати і в теоретичному, і в практичному планах – це проблема виховання моральних цінностей засобами слова, адже слово вчителя, як інструмент впливу на душу вихованця, нічим не замінити.

На наш погляд, тонкість внутрішнього світу людини, благородство морально-емоційних стосунків не утвердити без високої культури словесного виховання. Слово вчителя пробуджує в малій дитини, а потім і в підлітка, юнака, дівчини відчуття людини – глибоке переживання того, що поруч із нами завжди є людина зі своїми радощами, печалями, запитами, проблемами.

У нашій школі система заходів морального виховання спрямовується на формування духовної особистості, на виховання учня як громадянина, патріота. Успішне розв'язання цієї проблеми залежить від взаємовідносин школи та сім'ї, від пошуку своєрідних механізмів громадсько-патріотичного виховання, від розвитку в учнів патріотичних почуттів.

Саме тому ми пропонуємо в матеріалах на закріплення набутих умінь та знань учнів на уроках української мови та літератури розкривати традиції та звичаї українців, знайомити з народними святами. Адже саме такі шляхи реалізації формування національно-патріотичного виховання зміцнять і поглиблять найцінніші громадянські якості молодого покоління, сформуують їх активну життєву позицію, спрямують процес самовиховання патріота-українця.

Завжди особлива увага приділялась прищепленню знань про народні символи України і їх вшанування.

Громадянська освіта учнів – це навчання демократії, важливий засіб формування політичної культури. І в цьому напрямку важливою є робота з лідерами учнівської молоді та дитячої організації, які існують у школі.

Патріотизм – це коли ти не соромишся своєї збірної з футболу, навіть після провального матчу. Патріотизм – це кожний день, проведений працівником-спеціалістом на державній службі. Патріотизм – це кожний «привіт» у відповідь на «привіт» і, без сумніву, патріотизм – це чудове почуття гумору, яке допомагає пережити будь-які негаразди. І якщо хоч якийсь зернячко моралі проросте в серцях учнів – то буде нашим маленьким внеском у загальнодержавну справу виховання нового покоління українського народу.

Національно-патріотичному вихованню, в першу чергу, сприяють слова ввічливості, з якими розпочинаємо урок та протягом усього часу спілкування звертаємося до вихованців. Дібрані звертання (імена та загальні слова-звернення) мають стояти у відповідній типовій для української мови

ключній формі відповідно до числа: Артеме, Ілле, Костянтинe, Семене, Ально, Дар'є, друже, учні тощо. Українська мова багата й оригінальними власне українськими вигуками, тому для передачі емоційного стану (Жах! Отакої! Овва! Боже мій!), волевиявлення (Годі! Геть!) чи, вживаючи фрази мовного етикету (Добридень! Бувайте! Перепрошую!), відповідно до ситуації спілкування, все ж таки доцільно використовувати власне українські відповідники. Тут варто перш за все бути прикладом, а учні згодом, підсвідомо, сприйматимуть це як норму.

Уроки української мови мають потужний потенціал для національного виховання школярів, адже мова – не лише засіб спілкування, а й джерело інформації про світ, про свій народ, його духовність. Уроки української мови мають суттєве значення для формування культури особистості та національної самосвідомості школярів. На уроках мови є багато можливостей реалізувати культурологічний принцип навчання рідної мови. Побачити багатство рідного слова, відчуті його неповторну красу, пізнати з його допомогою безмежний прекрасний навколишній світ – усе це властиве рідній мові. «Соціокультурна змістова лінія є засобом опанування національних і загальнолюдських культурних і духовних цінностей, нормами, які регулюють стосунки між поколіннями, статями, націями, сприяють естетичному і морально-етичному розвитку особистості».

Дуже важливо постійно поповнювати лексичний запас учнів. Цьому сприяють різні форми роботи, серед яких чільне місце займають словникові та класичні диктанти. Ця форма роботи сприяє не тільки вивченню орфограм, а й збагаченню мови й духовного багатства учнів, адже паралельно проводиться й лексична робота, де пояснюється значення всіх слів. Підібраний текстовий матеріал має відображати загальнолюдські духовні цінності, допомагати вчитися пізнавати національне світосприймання, ментальність українського народу. Тут актуальна народознавча основа текстів, тому важливо добирати тексти з праць відомих народознавців, використовувати легенди, перекази, казки – зразки високохудожнього слова.

Важливу роль у формуванні учня як свідомого громадянина чільне місце посідають орфоепічні хвилини, які можна проводити на початку уроку або як різновид фізкультхвилини у 5 класі. Саме правильне наголошування слів не тільки захоочуватиме школяра до усебічного розвитку знань з лінгвістики, а й тренуватиме пам'ять, спостережливість та увагу, особливо якщо наголос у слові в українській мові відрізняється від російської. Наприклад: бе'сіда, Букови'на, верба', ві'льха, граблі', дочка', дро'ва, зими'вни'к, ко'лос, коро'мисло, кропива', о'пріч, о'таман, те'ре'н, украї'нський, у'смі'шка, Ма'рко, Левко'.

Можливо, найвпливовішим у становленні особистості під час стає те, що ми не вважаємо головним: переглянутий фільм, почуте висловлювання. Дітям потрібно знати, що їх чують.

І те наскільки їм вдасться реалізувати свій внутрішній потенціал, у значній мірі залежить від впливу дорослих. І насамперед від особистості вчите-

ля, рівня сформованості у нього національної самосвідомості і громадянської компетентності.

Отже, виховання національної самосвідомості на уроках мови і літератури сприяє збагаченню духовного світогляду школярів, формує усвідомлення особистістю себе як часточки українського народу з власною національною гідністю. У наш час виховання справжнього патріота набуває особливо важливого значення. Виховуючи в учнях любов до рідного краю, ми формуємо гідне майбутнє нашого народу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авраменко О. М. Українська мова та література: Довідник. Завдання в текстовій формі / О. М. Авраменко, М. Б. Блажко. – 5-те видання; змін. і доповн. – Київ: Грамота, 2015. – Ч.1.
2. Антисуржик / за ред.. О. Сербенської. – Львів, 1994.
3. Зубков М. Г. Сучасний український правопис: Комплексний довідник / М. Г. Зубков. – Харків: ФОП Співак Т.К., 2010.
4. Волкотруб Г. Практична стилістика сучасної української мови / Г. Волкотруб. – Київ, 2004.
5. Волошак М. Неправильно – правильно. Довідник з українського слововживання / Марія Волошак. – Київ, 2007.
6. Ми є. Були. І будем Ми! Виховання національної самосвідомості учнів засобами художньої літератури: навчально-методичний посібник / за ред. Н. Й. Волошиної. – Київ: Ленвіт, 2003. – 215с.
7. Зякун Т. Особливості формування національної свідомості молоді та сучасному етапі державотворення / Т. Зякун //Рідна школа. – 2006. – №5.
8. Ковальова Т. В. Мова як засіб вираження національної самосвідомості / Т. В. Ковальова // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2011. – №12.

Антоненко Л. С.

*вчитель початкових класів КЗШ I-III ступенів № 72,
спеціаліст вищої категорії*

ГРУПОВА РОБОТА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розкрито сутність понять «групова робота», «компетентність», «ключові компетентності молодших школярів» та особливості використання групової роботи як засобу формування ключових компетентностей молодших школярів.

Ключові слова: групова робота, компетентність, ключові компетентності молодших школярів.

В умовах сьогодення перед системою освіти взагалі й початковою школою зокрема стоїть першочергове завдання, що передбачає не тільки надати учневі академічних знань та сформувані певні уміння й навички, а й сприяти розвитку його особистості, закласти основи творчого, успішного, активного ставлення до життя, навчити його діяти у будь-яких життєвих об-

ставинах. Актуальним завданням початкової ланки освіти стає оволодіння учнями ключовими компетентностями, які передбачають їх особистісно-соціальний та інтелектуальний розвиток. Розв'язання поставленого завдання здійснюється шляхом відповідної організації навчального процесу, під яким розуміють цілеспрямовану, організовану взаємодію вчителя і учня щодо засвоєння змісту освіти.

В умовах сьогодення акцент навчання переноситься з рецептурного підходу до пошукового. Увага зосереджується не на механічному відтворенні того, що є у підручниках, або того, що сказав учитель, а на формуванні умінь знайти необхідну інформацію, дібрати відповідні методи, прийоми для рішення конкретних завдань. Тому і мета уроку формулюється не від учителя (розповісти, показати, провести тощо), а від учня: усвідомити, впевнитися, навчитися, засвоїти тощо. Тоді висновок кожного уроку вимагатиме перевірку того, чи усвідомили, впевнилися, навчилися учні. Формулювання мети у такий спосіб дає змогу активізувати пізнавальну діяльність учнів, поступово перевести учня з об'єкта у суб'єкт навчання, створюючи умови для прояву і розвитку природних здібностей школярів. Саме цей аспект забезпечує формування у молодших школярів ключових компетентностей. «Ключові компетентності формуються в процесі реалізації цілісного змісту освіти загальноосвітньої школи, а предметні – передбачені змістом конкретного предмета і набуваються впродовж конкретного року або ступеня навчання»[2, с.17]. Проблема формування ключових, предметних компетентностей учнів завжди була у центрі уваги українських науковців – Т. Байбери, Н. Бібик, О. Біди, С. Бондар, М. Вашуленко, І. Гудзик, Л. Коваль, О. Локшиної, О. Онопрієнко, О. Овчарук, О. Пометун, К. Пономарьової, О. Савченко, С. Трубачевої та ін. Вченими визначено зміст основних дефініцій. Компетентність – це суспільна норма, вимога, яка включає знання, уміння, навички, способи діяльності, певний досвід. Компетентність – здатність застосовувати знання й уміння у нових ситуаціях; поєднання знань, умінь, цінностей і стосунків, необхідних для повсякденного життя; здатність успішно задовольняти індивідуальні та соціальні потреби, діяти й виконувати поставлені завдання.

У початковій школі формуються такі ключові компетенції та компетентності: загальнокультурна, комунікативна, соціальна, громадянська. Загальнокультурна компетентність стосується сфери розвитку культури особистості в усіх її аспектах. Комунікативна компетентність – здатність особистості застосувати у конкретному спілкуванні знання мови, способи взаємодії з навколишніми і віддаленими людьми та подіями, навички роботи в групі, володіння різними соціальними ролями. Соціальна компетентність – здатність особистості продуктивно співпрацювати з різними партнерами в групі та команді, виконувати різні ролі та функції у колективі. Громадянська компетентність – здатність особистості активно, відповідально та ефективно реалізувати права та обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства.

Аналіз наукових досліджень з проблеми показав важливість використання групової роботи в навчально-виховному процесі загальноосвітніх

навчальних закладів, зокрема для підвищення індивідуалізації, самостійності, успішності навчання (Н. Мірошніченко, Г. Цукерман, О. Ярошенко). Є розробки загальних принципів організації групової навчальної діяльності (М. Виноградова, Х. Лійметс, І. Первін, С. Френе, І. Чередов), описано форми й види групової роботи (Х. Лійметс, Н. Мойсеюк, О. Овчарук, І. Первін, С. Полетало, О. Пометун, І. Унт, І. Чередов, О. Ярошенко та ін.).

У науковій літературі спостерігається неоднорідність підходів до окреслення терміну «групова робота». Однією з причин цього є наявність різних трактувань понять «форма організації навчання» (способів організації процесу навчання) та «форма навчальної діяльності учнів» (колективного або індивідуального характеру взаємодії між школярами у процесі навчання). Зокрема, колективну та індивідуальну форми навчальної діяльності учнів можна реалізувати по-різному: колективну – в умовах групової або фронтальної роботи, індивідуальну – індивідуальної, групової або фронтальної роботи. Отже, в груповій роботі учнів можна використовувати колективну та індивідуальну форми навчальної діяльності. Перша форма роботи передбачає лише спільні зусилля учнів груп виконати поставлені завдання – спільне планування та виконання роботи, взаємоконтроль і взаємооцінювання; друга – організацію групової роботи школярів з переважанням індивідуальної діяльності (після розподілу доручень кожен учень виконує свою частину навчального завдання самостійно). Але співпраця в групах не може складатися лише з індивідуальної роботи, а неодмінно має містити певну частину колективної – розподіл доручень, взаємоперевірку, взаємооцінювання тощо.

Аналіз наукової літератури з проблеми дослідження дозволяє стверджувати, що групова навчальна діяльність – це організована вчителем спільна навчальна діяльність учнів одного класу, під час якої група (а не окремий учень) отримує завдання, виконання яких потребує спільних зусиль учнів – спільного планування роботи, обговорення й вибору способів виконання завдань, взаємодопомоги, співробітництва, самооцінювання. Виконувати навчальні завдання учні можуть лише спільно або індивідуально. Кінцевий продукт групової роботи – це не механічне об'єднання окремих зусиль – суми результатів членів групи, а якісно новий результат завдяки прояву групового ефекту – результату, збагаченого колективними зусиллями думки й різноманітними почуттями.

Більшість науковців і методистів, говорячи про чисельність малої групи, починають з діади – об'єднання двох осіб. Щодо кількості учнів у групах, то їх може бути від 3 до 8.

Серед чинників, які визначають чисельність учасників у групі, важливі їхні вікові особливості, характер і обсяг опрацьовуваних знань, особливості поставленого завдання, наявність матеріалів і часу тощо. На нашу думку, оптимальна величина груп може бути різною залежно від змісту й характеру навчальної роботи – від 2 до 4, рідше – від 5 до 6 учнів. Слушними є зауваження І. Чередова про те, що, враховуючи особливості класної кімнати, доцільною є організація роботи пар або груп у складі 4 учнів [3].

Аналіз психолого-педагогічної літератури виявив різноманітність форм та видів групової роботи. Скажімо, залежно від того, як учні співпрацюють під час групової роботи (спільно виконують групову роботу на всіх етапах чи кожен учень частину спільного завдання виконує індивідуально, відтак усі члени групи підбивають підсумок, обговорюючи здобуті результати, та формулюють загальну відповідь), розрізняють кооперативно-групову та індивідуально-групову форми. М. Виноградова, наприклад, вважає, що «організація парної роботи може бути односторонньою, за якої сильний учень працює зі слабким (парна робота має допомогти останньому ліквідувати відставання й виконати навчальні завдання, сам же консультант при цьому лише повторює відомий йому матеріал), або двосторонньою, коли учні взаємно перевіряють і контролюють самостійно виконане навчальне завдання» [1, с.50].

Працюючи в групах за останнім варіантом, учні вступають у взаємини співвиконавців, співавторів, керівника й виконавця або ж виконують ролі керівника групи (зачитує завдання, організовує виконання, надає по черзі учасникам групи можливість висловитися, підбиває підсумки роботи, визначає доповідача), секретаря (записує результати роботи групи), посередника (стежить за часом, активізує діяльність групи), доповідача (доповідає про результати роботи групи тощо).

Різними можуть бути і моделі співпраці членів групи. Л. Шевчук виокремлює «шість моделей співпраці, апробовані в навчально-виховному процесі початкової школи. Спільним для всіх моделей є неодмінно групове підбиття підсумків та звіт перед класом і вчителем про отримані результати.

1. *Спільно-навчальна* модель співпраці (гра «Вчитель – учень») – передбачає навчання учнем товариша (або товаришів) через наслідування. Педагог допомагає учням розподілити між собою ролі: один з них – «вчитель», інший – «учень» (школярі можуть мінятися ролями). «Вчитель» виконує завдання, «учень» спочатку спостерігає за ним, відтак наслідує (копіює) виконання навчального завдання.

2. *Спільно-контролююча* модель співпраці (гра «Контролер – виконавець») – передбачає контроль та корекцію учнем виконання навчального завдання товаришем. Школярі отримують завдання, розподіляють між собою ролі (за звичай, спочатку ролі розподіляє вчитель) та виконують завдання: один з них – «виконавець» (виконує навчальне завдання), другий – «контролер» (уважно слухає, спостерігає, підказує, коли виникають труднощі, виправляє допущені помилки та за потреби допомагає). Потім учні можуть мінятися ролями.

3. *Спільно-рівноправна* модель співпраці (гра «Партнери») – будується на партнерських стосунках школярів. Учні отримують навчальне завдання й виконують його разом (ускладнений варіант може містити виконання ролей керівника групи, секретаря, доповідача тощо).

4. *Спільно-індивідуальна* модель співпраці (гра «Поділися з товаришем») – містить елементи одночасної індивідуальної роботи. Після отримання навчального завдання учасники групи разом планують його виконання, розподіляють доручення, а потім кожен виконує свою частину завдання індивідуально.

5. *Спільно-послідовна* модель співпраці (гра «Конвейєр») – передбачає по чергове індивідуальне виконання школярами свого доручення. Учні групи отримують навчальне завдання, планують його виконання, розподіляють доручення, відтак учасники групи по черзі виконують завдання, маючи, таким чином, можливість спостерігати за роботою товариша. За такої форми роботи результат навчальної діяльності одного учня стає основою для виконання завдання іншим.

6. *Комбінована* модель співпраці найскладніша, адже передбачає поєднання та чергування описаних вище моделей співпраці. Щодо об'єднання учнів у групи зауважимо, що це може робити вчитель чи самі учні на свій вибір, чи випадково» [4, с.57-58].

Комплектуючи гомогенні або гетерогенні групи, вчитель неодмінно має враховувати індивідуально-типологічні особливості (рівень розвитку психічних процесів і властивостей мислення, рівень знань та научуваності школярів, сформованість навичок і вмінь навчальної праці, ставлення до навчання, інтереси й нахили, зацікавлення учнів змістом роботи, вихованість, дисциплінованість, наполегливість, працездатність школярів тощо); дидактичну мету, складність навчальних завдань, характер навчального матеріалу; взаємини учнів, добровільність вибору партнерів для співпраці тощо.

Окремі науковці надають перевагу винятково гомогенним групам (І. Унт), адже за такої групової роботи багато можливостей для індивідуалізації, особливо тоді, коли кожній групі складають спеціально розроблені для неї завдання (групі з сильних учнів дають складніші завдання, слабших – легші). Проте більшість науковців вважає, що гетерогенні групи учнів показують ліпші результати, ніж гомогенні (М. Виноградова, Н. Мойсеюк, І. Первін, І. Чередов), пояснюючи це тим, що робота в перших сприяє інтенсивній підтримці, взаємній допомозі (сильніший учень може підказати й допомогти товаришеві обґрунтувати правильність відповіді, намітити раціональний шлях виконання завдання, запобігти помилці, в результаті чого сам ще глибше й ґрунтовніше засвоює навчальний матеріал; для слабшого ж учня – це неодмінна умова переходу до самостійної роботи над виконанням навчальних завдань). Окрім того, змішаний склад учнів забезпечує не тільки інтенсивний обмін знаннями, досвідом між сильними, середніми й слабкими учнями, а й зміцнює взаємини між ними. Щодо забезпечення активної участі всіх учнів гетерогенної групи (слабкі учні не повинні перекладати свою частину роботи на інших, сильні – не пригнічувати середніх і слабких), то цьому сприятиме чіткий розподіл роботи між усіма учнями групи, взаємна перевірка результатів роботи кожного.

Найчастіше на уроках у початковій школі доречно використовувати такі види групової роботи в парах: «Незнайко» (один учень читає, інший виправляє помилки); «Інтерв'ю» (узяти інтерв'ю і визначити ставлення партнера до заданого тексту, вірша тощо); «Кіт і мишка» (зробити критичний аналіз чи редагування письмової роботи один одного); «Взаємні запитання» (протестувати та оцінити один одного); «Щоденник подвійних нотаток» (проаналі-

зувати разом проблему, вправу чи експеримент; сформулювати підсумок уроку чи серії уроків; дати відповіді на запитання учителя).

Способи організації діяльності учнів можуть бути різними, зокрема спосіб позиційної взаємодії, коли у розв'язанні проблеми, яку ставить вчитель, беруть участь всі члени групи, а спільний висновок колективного обміркування повідомляє один з них. Прикладом може бути завдання розв'язати кросворд «Впізнай овоч» (3 хв.), при вивченні теми «Рослинництво в рідному краї» (4 клас). На столах у кожній групі лежать кросворди, які складаються з п'яти загадок. За умови правильних відгадок учні отримують ключове слово – Овочі. Перед початком згадуються правила роботи в групах.

Отже, одним із дійових засобів формування вміння вчитися, створення оптимальних умов для розвитку особистості є навчальна діяльність учнів у групах, за якої кожен учасник робить унікальний вклад у спільну навчальну діяльність, а його зусилля потрібні й незамінні для загального успіху.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виноградова М. Д. Коллективная познавательная деятельность и воспитание школьников / М. Д. Виноградова, И. Б. Первин. – Москва: Просвещение, 1977. – 160с.
2. Новікова Т. Розвивальне навчання та формування ключових компетентностей учнів / Т. Новікова // Початкова освіта. – 2008. – №41. – С.17-21.
3. Чередов И. М. Формы учебной работы в средней школе: кн. для учителя / И. М. Чередов. – Москва: Просвещение, 1988. – 160с.
4. Шевчук Л. М. Форми й види групової роботи учнів / Л. М. Шевчук // Педагогіка і психологія. – 2011. – № 2(71). – С.54-62.

Белан О. А.,

*вчитель початкових класів
Криворізької гімназії № 91, спеціаліст*

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ В НАВЧАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті узагальнено теоретичні викладки, що стосуються проблем впровадження компетентісного підходу в освіту, розкрито зміст і складові предметних компетентностей, визначено найбільш доцільні методи і прийоми формування ключових і предметних компетентностей в початковій школі.

Ключові слова: компетентісний підхід, компетентність, компетенція, ключова компетентність, предметна компетентність.

Сучасне суспільство вимагає виховання самостійних, ініціативних, відповідальних громадян, здатних ефективно взаємодіяти у виконанні соціальних, виробничих і економічних завдань. Виконання цих завдань потребує розвитку особистісних якостей і творчих здібностей людини, умінь самостійно здобувати нові знання та розв'язувати проблеми, орієнтуватися в житті суспільства. Саме ці пріоритети лежать в основі реформування сучасної загальноосвітньої школи, головне завдання якої – підготувати компетентну

особистість, здатну знаходити правильні рішення у конкретних навчальних, життєвих, а в майбутньому – і професійних ситуаціях.

Тому актуальним завданням сучасної школи є реалізація компетентнісного підходу в навчанні, який передбачає спрямованість освітнього процесу на формування і розвиток ключових компетенцій особистості. Результатом такого процесу має бути сформованість загальної компетентності людини, яка включає сукупність ключових компетенцій і є інтегрованою характеристикою особистості.

Зазначимо, що компетенція і компетентність – два різних поняття. *Компетенція* – це суспільна норма, вимога, яка включає знання, уміння, навички, способи діяльності, певний досвід. Компетенція сама по собі не є характеристикою особистості. Нею вона стає в процесі засвоєння і рефлексії учня, перетворюючись у компетентність.

Компетентність – це здатність застосовувати набуті знання, вміння, навички, способи діяльності, власний досвід у нестандартних ситуаціях з метою розв'язання певних життєво важливих проблем. Компетентність є особистісним утворенням, яке проявляється в процесі активних *самостійних* дій людини.

Сучасний етап розвитку Європейської системи освіти характеризується визначенням переліку ключових компетентностей, які слід формувати у молодого покоління. У 2000-му році Організація Економічного Співробітництва та Розвитку спільно з Федеральним Статистичним Управлінням Швейцарії запросили країни – члени ОЕСР до участі в одному з проєктів, метою якого було окреслення національних особливостей при визначенні та відборі ключових компетентностей. Відбору ключових компетентностей для кожної з країн присвятили свої праці такі європейські науковці: А. Х. Веєрхайм, П. Вогеліус, П. Врігнод, Р. Данон, Р. Джакку-Сівонен, Ф. Келлі, Д. Міллер, М. Норріс, Дж. Пешар, Дж. Саккен, Е. Свенік, П. Трієр, Х'юллер-Солджер та ін.

Аналізуючи звіти країн-учасниць проєкту, ми звернули увагу на той факт, що ключовими компетентностями вважаються базові вміння: читати, писати, говорити, слухати, математичні знання. Таким чином, формування у молодших школярів усвідомлених, міцних, гнучких обчислювальних навичок є актуальним не лише в Україні, а й у всьому світі, з огляду на набуття молодими людьми ключових компетентностей.

Проблема формування ключових, загально предметних та предметних компетентностей учнів завжди була у центрі уваги українських науковців – Т. Байбари, Н. Бібік, О. Біди, С. Бондар, М. Вашуленка, І. Гудзик, Л. Коваль, О. Локшиної, О. Онопрієнко, О. Овчарук, О. Пометун, К. Пономарьової, О. Савченко, С. Трубачевої та ін. Ученими визначено зміст основних дефініцій «компетентність» та «компетенція», здійснено порівняльну характеристику ключових компетентностей в європейських освітніх системах та розглянуто методичні аспекти формування в молодших школярів компетентностей та компетенцій.

Сучасна початкова школа не може залишатися осторонь від процесів модернізації освіти, які відбуваються нині в усьому світі, і в Україні зокрема.

Початкової ланки освіти стосуються всі світові тенденції та інновації: особистісно орієнтований підхід, інформатизація, інтеграція тощо. До них належить і компетентнісний підхід, поява якого пов'язана, насамперед, з кризою освіти, що полягає в протиріччі між програмовими вимогами до учня, запитами суспільства і потребами самої особистості в освіті. А вже довгий час у вітчизняній системі освіти домінував знаннєвий підхід, результатом навчання якого була сукупність накопичених учнем знань (як інформації) умінь і навичок.

Сучасне інформаційне суспільство формує нову систему цінностей, в якій володіння знаннями, вміннями і навичками є необхідним, але недостатнім результатом освіти. Від людини вимагаються вміння орієнтуватися в інформаційних потоках, освоювати нові технології, самонавчатися, шукати і використовувати нові знання, володіти такими якостями, як універсальність мислення, динамізм, мобільність.

Ідея компетентнісного підходу – одна із відповідей на запитання, який результат освіти необхідний особистості і затребуваний сучасним суспільством. Формування компетентності учня на сьогоднішній день є однією із актуальних проблем освіти і може розглядатися як вихід із проблемної ситуації, що виникла через протиріччя між необхідністю забезпечити якість освіти та неможливістю вирішити цю проблему традиційним шляхом.

Проблема формування компетентної особистості стала предметом глибокого і різнобічного дослідження, яке проводять міжнародні організації, що працюють у сфері освіти, – ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, ПРООН, Ради Європи, Організації європейського співробітництва, Міжнародного департаменту стандартів та ін.

Ідеться про компетентність як про нову одиницю виміру освіченості людини, при цьому увага акцентується на результатах навчання, в якості яких розглядається не сума завчених знань, умінь, навичок, а здатність діяти в різноманітних проблемних ситуаціях.

Зарубіжними та вітчизняними науковцями виділено ключові, загальнопредметні і предметні компетентності, які визначають якість сучасної освіти.

Теоретичні засади, які розкривають сутність понять «компетентність», «компетенція», визначають структуру компетентності, класифікацію компетентностей, їх ієрархію тощо, висвітлені у низці публікацій науковців Росії і України (Т. М. Байбара, Н. М. Бібік, С. П. Бондар, І. Г. Єрмаков, І. А. Зимня, В. В. Краєвський, О. І. Локшина, О. В. Овчарук, О. І. Пометун, О. Л. Савченко, С. Є. Трубочева, А. В. Хуторський та ін.).

Формування ключових та предметних компетентностей молодших школярів є предметом дослідження співробітників лабораторії початкової освіти Інституту педагогіки НАПН України.

Серед предметних компетентностей, якими має оволодіти молодший школяр, виокремлено і математичну компетентність, яка визначається як особистісне утворення, що характеризує здатність учня створювати математичні моделі процесів навколишнього світу, застосовувати досвід математичної діяльності під час розв'язування навчально-пізнавальних та практико-зорієнтованих завдань.

У структурі предметно-математичної компетентності виділяється обчислювальна складова, яка являє собою готовність учня застосовувати обчислювальні вміння та навички у практичних ситуаціях.

Аналіз способів додавання й віднімання чисел у межах 100 без переходу через розряд свідчить, що для свідомого виконання учні мають добре знати нумерацію чисел у межах 100, таблиці додавання одноцифрових чисел у межах 10 і відповідні випадки віднімання та засвоїти правила, які є теоретичною основою прийомів обчислення.

Аналіз ситуацій, які виникають у повсякденному житті, і для вирішення яких потрібні математичні знання та вміння, свідчить, що їх перелік невеликий, а саме:

- вміння вести підрахунки (лічба, обчислення), для обчислень використовувати відомі формули та правила;
- вміння читати та інтерпретувати інформацію, подану у різній формі (таблиці, графіки, діаграми);
- вміння доказово міркувати і пояснювати свої дії, доводити істинність чи хибність тверджень;
- вміння знаходити довжину, площу, об'єм, масу реальних об'єктів під час розв'язування практичних задач;
- вміння користуватися креслярськими інструментами.

Це загальні вміння, які потрібні кожній людині впродовж її життя. На різних етапах становлення особистості, в професійному і соціальному аспектах її життя вони виявляються і використовуються неоднаковою мірою. Проте їх формування і розвиток відбуваються у роки шкільного навчання і в початковій ланці окрема.

Відповідно до зазначеного переліку вмінь виокремлено складові математичної компетентності молодшого школяра – обчислювальну, інформаційно-графічну, логічну, геометричну. Зрозуміло, що такий розподіл є умовним і може змінюватися в процесі розвитку цього напрямку науки.

Сьогодні геометричні знання у людській діяльності набувають особливої значущості, спектр їх застосування широкий – хімія, фізика, астрономія, географія, архітектура, будівництво, мистецтво тощо. Курс геометрії, який вивчається в основній і середніх ланках школи, закладає міцні підвалини для подальшого професійного становлення спеціалістів, які пов'язуватимуть свою діяльність із застосуванням геометрії. Необхідні елементарні геометричні вміння та навички і для вирішення побутових завдань. Сьогодні, як ніколи, актуальний вислів давньогрецького філософа і математика Платона «Хто не знає геометрії – із школи не випускається».

На основі аналізу наукових досліджень, спостережень за діяльністю людей встановлено, що основу геометричної складової математичної компетентності складають уміння орієнтуватися в просторі, вимірювальні й конструкторські вміння, здатність застосовувати ці вміння у життєвих ситуаціях.

У початковій школі геометрія вивчається як пропедевтичний курс. Метою ознайомлення молодших школярів з елементами геометрії є підготовка

їх до вивчення систематичного курсу в основній школі, здатності використовувати набуті знання і вміння під час вивчення *інших предметів та для вирішення життєвих завдань*.

Метою навчання української мови в умовах компетентнісного підходу є формування предметних компетенція, *змістове наповнення яких випливає зі змісту ключових*.

Нагадаємо, що *ключові* компетенції формуються в процесі реалізації цілісного змісту освіти загальноосвітньої школи, а *предметні* – передбачені змістом конкретного предмета і набуваються впродовж конкретного року або ступеня навчання.

Формування ключових компетенцій реалізується в освітніх галузях і навчальних предметах. При цьому кожний предмет забезпечує реалізацію тих складових змісту ключових компетенцій, для формування яких має необхідні умови. З огляду на свою специфіку, предмет *українська мова* спроможний забезпечити формування і розвиток таких ключових компетенцій, як: *комунікативна, соціальна; загальнокультурна, уміння вчитись*.

Для забезпечення ключової *комунікативної* компетенції в учнів необхідно сформувані готовність до спілкування з іншими людьми. З цієї метою у процесі навчання української мови школярі повинні оволодіти:

- різними видами мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письмо);
- мовою як засобом спілкування.

Ключова *соціальна* компетенція передбачає здатність діяти в життєвих ситуаціях відповідно до соціальних норм і правил. Для цього на уроках української мови в учнів треба формувати здатність:

- продуктивно співпрацювати з різними партнерами в групі та команді;
- виконувати різні соціальні ролі;
- брати на себе відповідальність за прийняті рішення та їх виконання.

Загальнокультурна ключова компетенція стосується сфери розвитку культури особистості в усіх її аспектах. Реалізація цієї компетенції в процесі навчання української мови передбачає передусім формування:

- культури міжособистісних відносин;
- толерантної поведінки;
- моральних якостей,

а також ознайомлення з:

- культурною спадщиною українського народу;
- найважливішими досягненнями національної науки й культури;
- визначними подіями та постатями в історії України.

Ключова компетенція *уміння вчитись* виявляється у здатності учня організувати і контролювати свою навчальну діяльність. Ця компетенція реалізується на уроках української мови шляхом формування мотивації навчання і здатності:

- організувати свою працю для досягнення результату;
- виконувати розумові операції й практичні дії;
- володіти вміннями й навичками самоконтролю та самооцінки.

На основі визначеної мети компетентісно орієнтованого навчання української мови і відібраного змісту тих ключових компетенцій, формування яких спроможний забезпечити цей предмет, можна визначити *предметні компетенції*. Їх ми виділяємо чотири, а саме: *мовленнєва, мовна, соціокультурна і діяльніша*.

Мовленнєва компетенція включає:

- здатність розуміти зміст і головну думку усних і письмових висловлювань;
- здатність вести діалог з дотриманням правил мовленнєвого етикету;
- уміння будувати повноцінні в комунікативному відношенні усні і письмові зв'язні висловлювання, які відображають знання учнів про предмет розмови, їхні думки, почуття, наміри;
- уміння налагоджувати взаємодію з оточуючими, будуючи відповідним чином свої висловлювання.

Мовна компетенція передбачає володіння:

- доступним і необхідним обсягом мовних знань;
- здатністю застосовувати мовні засоби у власному мовленні відповідно до орфоепічних, лексичних, граматичних, орфографічних, синтаксичних, стилістичних норм літературної мови.

Соціокультурна компетенція покликана сприяти загальнокультурному розвитку молодших школярів, адаптації їх до життя в певному соціальному середовищі, а тому передбачає:

- знання про свою державу Україну;
- здатність використовувати в мовленнєвій практиці знання про особливості української національної культури, звичаї, традиції, свята;
- знання і використання у власному мовленні найбільш відомих малих українських фольклорних форм;
- уміння успішно користуватися мовою під час виконання різноманітних соціальних ролей;
- знання формул національного мовленнєвого етикету і вміле використання їх під час спілкування;
- дотримання етикетних правил спілкування з представниками різних вікових груп і статусів;
- здатність вирішувати за допомогою мови різні навчальні та життєві проблеми.

Діяльнісна компетенція передбачає володіння загально-навчальними уміннями і навичками, які поділяються на чотири групи:

- *навчально-організаційні* – здатність розуміти визначену вчителем мету навчальної діяльності, організувати робоче місце, раціонально розподіляти час, планувати послідовність виконання завдання, організувати навчальну діяльність у взаємодії з іншими її учасниками (у парі, малій групі);
- *навчально-інформаційні* – здатність самостійно працювати з підручником, шукати нову інформацію з різних джерел, користуватися довідковою літературою, зосереджено слухати матеріал, зв'язно, послідовно, доказово відповідати, вести діалог;

– *навчально-інтелектуальні і творчі* – здатність аналізувати узагальнювати, встановлювати та пояснювати причинно-наслідкові зв'язки, вилучати зайве, групувати й класифікувати за певними ознаками, висловлювати аргументовані критичні судження, доводити власну думку, переносити знання й способи діяльності в нову ситуацію, застосовувати аналогію;

– *контрольно-оцінні* – уміння використовувати різні способи перевірки та контролю своєї діяльності, знаходити і виправляти помилки, оцінювати власні навчальні досягнення.

Відповідно до зазначених предметних компетенцій основними завданнями початкового курсу української мови є:

– формування в учнів мотивації вивчення української мови;
– гармонійний розвиток усіх видів мовленнєвої діяльності – слухання, говоріння, читання і письма;

– формування комунікативних умінь;
– опанування найважливіших функціональних складових мовної системи;

– соціально-культурний розвиток особистості;

– формування вміння вчитися.

Для забезпечення визначених предметних компетенцій і реалізації основних завдань початкового курсу української мови необхідно відібрати відповідне змістове наповнення предмета *українська мова*. Воно представлене чотирма змістовими лініями: мовленнєвою, мовною, соціокультурною і діяльнісною.

Основною змістовою лінією є мовленнєва. Мовна, соціокультурна та діяльнісна лінії забезпечують реалізацію мовленнєвої.

Мовленнєва змістова лінія передбачає формування і розвиток мовленнєвої компетенції. Зміст цієї лінії включає:

– слухання і розуміння усних і письмових висловлювань;

– читання доступних текстів;

– побудова діалогів;

– створення усних і письмових зв'язних висловлювань.

Мовна змістова лінія покликана забезпечити формування мовної компетенції. До змісту цієї лінії належать одиниці мовних рівнів:

– *текстологічного* – будова тексту, типи і стилі текстів;

– *синтаксичного* – словосполучення, речення, види речень за метою висловлювання й інтонацією, звертання, головні і другорядні члени речення, однорідні члени речення;

– *морфологічного* – частини мови, їх граматичні форми;

– *лексичного* – значення слова, лексичні групи слів (багатозначні слова, пряме і переносне значення слів, синоніми, антоніми, омоніми), лексична сполучуваність слів;

– *фонологічного* – звуки мовлення, склад, наголос, інтонація.

Соціокультурна змістова лінія спрямована на формування соціокультурної компетенції. Зміст цієї лінії включає:

- державну символіку України;
- особливості української національної культури;
- малі фольклорні форми;
- соціальні ролі;
- формули національного мовленнєвого етикету;
- етикетні правила спілкування.

Діяльнісна змістова лінія передбачає формування в молодших школярів діяльнішої компетенції. До змісту цієї лінії належать загальнонавчальні уміння і навички:

- навчально-організаційні;
- навчально-інформаційні;
- навчально-інтелектуальні і творчі;
- контрольні-оцінні.

Компетентісно зорієнтований зміст початкового курсу української мови і державні вимоги до навчальних досягнень учнів визначено в новій редакції Державного стандарту початкової загальної освіти і буде конкретизовано в базовій навчальній програмі для 1-4 класів. Варто підкреслити, що у державних вимогах до навчальних досягнень учнів робиться акцент на застосування загальнонавчальних, мовних, мовленнєвих і соціокультурних знань, умінь і навичок у мовленнєвій практиці з метою розв'язання комунікативних завдань, адаптації школярів до соціального середовища.

Реалізація зазначеного змісту потребує оновлення навчально-методичного забезпечення навчального процесу, тобто створення нових підручників, посібників, дидактичного матеріалу, мультимедійних засобів тощо.

Оновлення навчально-методичного забезпечення необхідно здійснювати виходячи із функцій, які покликані виконувати навчальні засоби. Компетентнісний підхід у навчанні вимагає, щоб сучасні навчальні засоби виконували не тільки *інформаційну*, а й *мотиваційну* і *розвивальну* функції.

Для виконання *інформаційної функції* навчальні засоби з української мови повинні містити передбачений навчальною програмою мовний матеріал, призначений для реалізації мовної змістової лінії, а також завдання, які передбачають розвиток чотирьох видів мовленнєвої діяльності – аудіювання, говоріння, читання і письма (забезпечення мовленнєвої змістової лінії).

З метою забезпечення *мотивації учіння*, в навчальних засобах мають бути використані:

- цікавий текстовий матеріал;
- ілюстрації;
- дидактичні ігри;
- вправи, що передбачають цікавий для учнів процес виконання;
- завдання, що спонукають до пошуку значущих для учня результатів тощо.

Для реалізації *розвивальної функції* сучасні навчальні засоби мають містити систему завдань, спрямованих на розвиток пізнавальних здібностей учнів, а саме, на оволодіння мисленнєвими операціями (аналіз, порівняння, узагальнення, доведення тощо), а також на формування здатності засто-

совувати набуті знання, способи дій, досвід у нових нестандартних ситуаціях. Крім того, компетентнісно орієнтовані навчальні засоби повинні готувати дітей до самонавчання. З цією метою в них мають бути алгоритми міркувань, пам'ятки, схеми, таблиці, зразки виконання завдань і тощо.

Крім того, необхідно, щоб навчальні засоби містили:

- цілісну систему завдань і вправ, доступних для учнів певної вікової категорії;
- диференційований матеріал з урахуванням рівнів розвитку дітей;
- раціональне співвідношення завдань для тренування і творчого використання;
- завдання, що передбачають роботу в парі й групі, фронтальну та індивідуальну;
- завдання на вільний вибір тощо.

Важливим фактором успішної реалізації компетентнісного підходу в навчанні української мови є добір ефективних методів, прийомів навчання і форм організації навчальної діяльності.

Метод навчання – це спосіб взаємної діяльності учителя й учнів, спрямований на розв'язання навчально-виховних завдань.

Компетентнісно орієнтоване навчання української мови вимагає застосування методів, які передбачають активну діяльність учнів. До таких належать:

- *продуктивні* (вивчений мовний матеріал застосовується в мовленнєвій практиці);
- *евристичні* або *частково-пошукові* (окремі елементи нових знань учень знаходить завдяки розв'язанню пізнавальних завдань);
- *проблемні* (учень усвідомлює проблему і знаходить шляхи її вирішення);
- *інтерактивні* (активна взаємодія всіх учнів, під час якої кожний школяр осмислює свою діяльність, відчуває свою успішність).

Остання група методів чи не найбільше відповідає вимогам компетентнісно орієнтованого навчання, оскільки організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, які сприяють формуванню навичок і вмінь, виробленню цінностей, створенню атмосфери співробітництва, взаємодії.

Інтерактивні методи сприяють розвитку здібностей кожної особистості, дають можливість кожній дитині продемонструвати свої навчальні досягнення в конкретних ситуаціях, порівнювати свій рівень розвитку з іншими учасниками навчального процесу.

Однак використання інтерактивних методів у початковій школі потребує від учителя ретельного попереднього їх аналізу на предмет доступності й доцільності застосування в початкових класах, а також прогнозування результатів. Враховувати при цьому потрібно той фактор, що використання інтерактивних методів потребує від учнів певної мовної, мовленнєвої і соціальної підготовки, яку молодші школярі здебільшого ще не одержали.

Використання інтерактивних методів можливе за умови готовності учнів до виконання тих розумових і практичних дій, які передбачає той чи інший метод. Над формуванням такої готовності педагог повинен працювати заздалегідь.

Кожному методу відповідають ті чи інші прийоми навчання. Крім загальнодидактичних (пояснення, зіставлення, аналіз, узагальнення, систематизація знань тощо), у практиці навчання української мови використовуються предметні прийоми, які визначаються конкретною темою і метою навчального матеріалу. Наприклад, під час вивчення теми «Текст» використовуються такі предметні прийоми: відновлення деформованого тексту, продовження тексту за поданим зачином, побудова різних типів тексту тощо. Цінними є прийоми, що спонукають учнів до активної діяльності, пошуку шляхів вирішення поставлених завдань чи проблем.

Комунікативно спрямоване навчання української мови вимагає урізноманітнення форм організації навчальної діяльності. При цьому перевага надається формам, які створюють таку мовленнєву ситуацію, коли кожний учень має можливість висловитись, виявити себе в комунікативному процесі. Найбільш цінними з точки зору компетентнісного підходу є індивідуальна навчальна діяльність, робота в парах, групах.

Дуже важливо, щоб використання тих чи інших методів, прийомів, форм навчання не було «даниною моді». Їх добір і використання слід підпорядковувати змісту і меті навчального предмета, враховуючи при цьому вікові особливості учнів молодшого шкільного віку, їх можливості і здібності.

Одним із найважливіших факторів успішного запровадження компетентнісного підходу в навчанні української мови є готовність учителя до реалізації поставленої мети.

Щоб успішно формувати компетентну особистість, сучасний педагог повинен володіти певними якостями. Назвемо лише декілька найактуальніших:

- успішно вирішувати свої власні життєві проблеми, виявляючи ініціативу, самостійність і відповідальність;
- усвідомлювати мету компетентнісно орієнтованого навчання;
- планувати урок з використанням усього розмаїття форм і методів навчальної діяльності і насамперед усіх видів самостійної роботи, діалогічних, евристичних і проблемних методів;
- пов'язувати навчальний матеріал з повсякденним життям та інтересами учнів;
- залучати до обговорення попередній досвід школярів;
- демонструвати учням рольові моделі на прикладі реальних людей, літературних персонажів;
- оцінюючи навчальні досягнення школярів, брати до уваги не тільки продемонстровані знання і вміння, а передусім здатність застосовувати їх у навчальних і життєвих ситуаціях.

Реалізація компетентнісного підходу в навчанні молодших школярів української мови буде успішною за умови комплексного забезпечення усіх

складових навчального процесу, а саме: чіткого визначення цілей навчання, добору відповідного змісту навчання, оновлення навчально-методичного забезпечення, добору ефективних методів, прийомів навчання і форм організації навчальної діяльності, відповідної професійної підготовки вчителя.

Людство увійшло у XXI століття з проблемами, пов'язаними як з його взаємодією із біосферою планети, так і у межах самої світової спільноти. Нині екологічну ситуацію в Україні визнано катастрофічною: накопичено 30 мільярдів тонн відходів, 5 мільярдів з яких високотоксичні; більшість земель пошкоджені ерозією; техногенне навантаження скорочує життя українців на одинадцять років. Ці проблеми не оминають у цілому планету, біосфера якої вже не здатна компенсувати антропогенні збурювання.

Прийшов час вироблення стратегії людства, спрямованої на консолідацію зусиль усіх країн з метою запобігання екологічної катастрофи. Розв'язання цього питання вимагає виховання менталітету, який дозволить кожному громадянину приймати кваліфіковані рішення з глобальних проблем. Отже, потрібна нова філософія, нова політика, нові моральні імперативи – зобов'язання кожної людини і людства в цілому діяти відповідно до розуміння власної відповідальності за майбутнє цивілізації. Звідси виникає потреба у розробленні таких освітніх проектів які дають змогу не тільки здобувати знання про існуючий стан планети, а й формувати *спосіб життя* як основу *довготривалого ощадливого розвитку* людства. Загалом ідеться про формування системи цінностей – складової культурного світобачення, у якій би захист і збереження природи вважалися такою ж святістю, як і саме життя.

Вітчизняні педагоги не залишаються осторонь вирішення цих важливих завдань. У 2010-2012 роках благодійна організація «Вчителі за демократію та партнерство» (Україна) спільно з Інститутом педагогіки НАПН України й акредитована при ООН організація «Глобальний план дій» (Швеція) за підтримки Посольства Швеції в Україні започаткували освітній проект «Освіта для стійкого розвитку». Він ґрунтується на засадах *стійкого розвитку*, які спрямовують на покращення якості людського життя при збереженні сталості підтримуючих екосистем.

Мета проекту – ознайомити педагогічну громадськість України з досвідом, методологією і технологіями формування в учнів навичок та умінь будувати власне життя, життя сім'ї та місцевої громади з урахуванням потреб стійкого розвитку.

Методологічні основи курсу поєднують діяльнісний, особистісно орієнтований і компетентнісний підходи до організації навчально-виховного процесу, а саме:

- зміст навчання розроблено відповідно до актуальних та доступних для розуміння школярів початкової школи проблем ресурсозбереження і стабільної життєдіяльності;

- найважливішою складовою навчання визнається самостимулювання і мотивування учнів до висування ними особистісно і суспільно значущих цілей власної діяльності та їх реалізації, надання учням свободи вибору форм і способів цієї діяльності;

– навчально-пізнавальну; діяльність учнів зосереджено на особистому ставленні та рішенні щодо власного стилю життя і поведінки, які змінюються у контексті планетарних потреб людства.

Нині існує багато різних думок щодо поняття, класифікації та виокремлення найважливіших компетентностей. Дослідники наводять різноманітні означення поняття *компетентності*. Як зазначає українська вчена О. І. Пометун, у педагогічній науці «компетентність» розуміється як спроможність особистості сприймати індивідуальні потреби та відповідати на них, кваліфіковано будувати діяльність у будь-якому напрямі, виконувати певні завдання або роботу. Отже, компетентність – це складна інтегрована характеристика особистості, під якою розуміють набір знань, умінь, навичок, ставлень, що дають змогу ефективно провадити діяльність або виконувати певні функції, забезпечуючи вирішення проблем і досягнення певних стандартів у галузі професії або виді діяльності.

Не зважаючи на різноманітні визначення компетентностей, усі дослідники виокремлюють їх важливу якість – вияв компетентності у конкретній діяльності в певній ситуації. Компетентність не може бути ізольована від конкретних умов її реалізації. Вона тісно пов'язує одночасну мобілізацію знань, умінь і способів поведінки в умовах конкретної діяльності.

Таким чином, компетентність не зводиться ні до знань, ні до умінь. Компетентність – це той ланцюжок, який пов'язує знання та діяльність людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Байбара Т. М. Компетентнісний підхід у початковій освіті: теоретичні засади / Т. М. Байбара // Початкова школа. – 2010. – №8.
2. Бібік Н. М. Компетентність і компетенції у результатах початкової освіти / Н. М. Бібік // Науковий часопис НПУ ім. Михайла Драгоманова. – Вип.17. – 2010.
3. Онопрієнко О. В. Предметна математична компетентність як дидактична категорія / О. В. Онопрієнко // Початкова школа. – 2010. – №11.
4. Паршукова Н. Б. Создание и использование виртуальной лаборатории как средства формирования предметной компетенции по геометрии у учащихся основной школы: дис.... канд. пед. наук: 13.00.02 / И. Б. Паршукова. – Екатеринбург, 2009. – 205с.
5. Програми для середньої загальноосвітньої школи. 1-4 класи. – Київ: Початкова школа, 2006. – 432с.
6. Раков С. А. Математична освіта: компетентнісний підхід з використанням ІКТ: монографія / С. А. Раков. – Харків: Факт, 2005. – 360с.
7. Савченко О. Я. Уміння вчитися як ключова компетентність загальної середньої освіти / О. Я. Савченко // Компетентнісний підхід у сучасній освіті; світовий досвід та українські перспективи; під заг. ред. О. В. Овчарук. – Київ: К.І.С., 2005.
8. Гудзик И. Ф. Компетентносно ориентированное обучение русскому языку в начальных классах (в школах с украинским языком обучения) / И. Ф. Гудзик. – Чернівці: Видавничий дім «Букрек», 2007. – 496с.
9. Пометун О. І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті / О. І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: [б-ка з освітньої політики]; під заг. ред. О. В. Овчарук. – Київ: К.І.С., 2004. – С.66-72.

10. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод, посіб. / О. І. Пометун. – Київ: АСХ, 2004. – 192с.
11. Пометун О. І. Теорія і практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн / О. І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: [б-ка з освітньої політики]; під заг. ред. О. В. Овчарук. – Київ: К.І.С., 2004. – С.16-25.

Бойко Є. Ю.,
студентка психолого-педагогічного факультету КДПУ
Талаш І.О.,
кандидат філологічних наук, доцент
кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи КДПУ

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті узагальнено теоретичні положення з проблеми визначення обдарованості дитини молодшого шкільного віку, а також права і завдання, спрямовані на індивідуалізацію та диференціацію навчання на уроках української мови одарованих учнів початкової школи.

Ключові слова: обдарованість, творчі вміння, творчі здібності, педагогічна технологія.

Аналіз науково-теоретичної, методичної літератури за темою дослідження засвідчив відсутність системи роботи з виявлення обдарованих дітей на початковому етапі шкільного навчання і послідовного та системного супроводу їх у процесі становлення творчої особистості молодшого школяра. Теоретичне осмислення поняття «обдарованість» молодшого школяра дає підстави стверджувати про те, що основними компонентами обдарованості дитини є її розвинуті інтелектуальні та творчі вміння.

Вивчення й узагальнення досвіду роботи вчителів початкових класів свідчить про недостатній рівень теоретичних знань і практичних знань і вмінь школярів, а також низький рівень сформованості їх творчих комунікативно-мовленневих та навчально-інтелектуальних умінь. Під час проведення дослідного навчання було апробовано експериментальну методику формування і вдосконалення навчально-інтелектуальних та творчих умінь учнями 3 класу, які у своїй сукупності забезпечують ефективний інтелектуальний та творчий розвиток особистості, що й є основою обдарованості дитини. Ця технологія, зокрема, передбачала послідовне формування й вдосконалення операційних умінь, які є загальними й індивідуальними для різних прийомів розумової діяльності. Це такі уміння, як можливість виділяти головні і другорядні ознаки, здійснювати порівняння об'єктів за різними ознаками, робити висновки-узагальнення, добирати факти, які підтверджують чи спростовують думку. Кожне з названих умінь формувалось під час дослідного навчання за

допомогою окремого етапу. Кожен етап моделі мав свою мету, зміст, методи та форми організації навчально-пізнавальної діяльності учнів. Також були визначені ступінь керівництва роботою молодших школярів на уроках мови та способи контролю й самоконтролю за результатами навчальної діяльності.

Розвиток творчих здібностей третьокласників під час розробки нашої моделі був спрямований на: а) проведення систематичної і послідовної роботи із засобами вираження образності (їх вивчення на основі спостережень за стилістичним функціонуванням у контексті, виконання певних навчально-тренувальних дій з ними, їх доречне використання під час продукування монологічних висловлювань); б) надання домінуючого значення використанню художнього тексту в процесі розвитку образного мислення і мовлення, що сприяє виявленню закономірностей функціонування виразників образності, їх міжрівневих зв'язків, поєднанню навчання й виховання через мовну форму та змістовому наповненню; в) формуванням в учнів комунікативно-мовленнєвих і комунікативно-стилістичних умінь; г) безпосередній взаємозв'язок у навчанні мови і літератури (реалізація міжпредметних зв'язків, урахування можливостей інтегрування їх навчального матеріалу); д) емоційне насичення занять, їх методичне забезпечення (раціональне поєднання різних видів і типів уроків, добір відповідних методів і прийомів роботи творчого характеру); е) стимулювання словесного самовдосконалення учнів у зв'язку з усіма видами мовленнєвої діяльності (продуктивної, рецептивної, навчально-мовленнєвої, художньо-мовленнєвої).

Організуючи дослідне навчання, ми виходили з того, що впровадження розробленої нами моделі буде ефективним за таких умов: наявності в учнів позитивної навчальної мотивації до уроків мови; поєднання репродуктивної та продуктивної діяльності учнів з поступовим збільшенням частки самостійності та творчості; урізноманітнення форм та методів пізнавальної діяльності; надання учням свободи вибору завдань з урахуванням рівня знань, характеру ставлення до навчання; створення на уроці ситуації успіху та відповідальності за результати навчання; якісного методичного забезпечення процесу навчально-пізнавальної, навчально-інтелектуальної та творчої діяльності учнів під час засвоєння виучуваного матеріалу; систематичного контролю за навчально-пізнавальною та навчально-інтелектуальною діяльністю учнів, який сприяв би формуванню серйозного ставлення дітей до занять й опосередковано впливав на виховання інтересу до знань, відповідальності, самостійності, чіткості виконання навчальних завдань і формування навчальних висловлювань. Реалізація вказаних умов забезпечувалася розробкою і впровадженням в навчальний процес цілеспрямованої системи вправ і завдань, спрямованої на забезпечення ефективного формування навчально-інтелектуальних та творчих умінь учнів 3 класу. Зазначимо, що при цьому використовувались як колективні, групові, так і індивідуальні форми роботи.

У ході проведення дослідного навчання ми розробили й апробували такий підхід до формування навчально-інтелектуальних умінь: початковим

етапом роботи з формування досліджуваних умінь було ознайомлення учнів ЕК з правилами групування об'єктів та їх порівняння на основі виявлених спільних, подібних та відмінних ознак; паралельно з розширенням теоретичних знань про сутність і природу поняття «частина мови» ми провели роботу з групування слів за родовими та видовими ознаками. Наступним етапом було формування навичок роботи елементарні узагальнення, формувати узагальнюючі правила та закріплювати набуті уміння і навички впродовж усього періоду дослідного навчання. З цієї метою учням були запропоновані такі вправи:

1. Прочитай слова кожного рядка. За якою ознакою вони згруповані? Добери до загальних іменників власні назви. Використовуючи всі загальні іменники та деякі дібрані власні, склади текст-розповідь.

Країна – (Україна, Польща, Франція)

Місто – (Київ, Львів, Донецьк)

Річка – (Дніпро, Дністер, Буг)

2. Прочитай групи слів. За якою ознакою вони згруповані? Добери до власних іменників загальні назви.

Дніпро, Дністер, Рось, Прип'ять – (річки).

Мурчик, Ласка, Зоря, Пушок – (клички тварин).

3. Прочитай подані слова. За якими ознаками їх можна згрупувати? Розподіли подані нижче іменники за самостійно обраною ознакою.

А. *Зима, вітер, село, річки, ліс, поле, земля, дерева, країна, гай, тварини, місто, сніг.*

Наприклад: За родами: ж.р. – зима, земля, країна; ч.р. – вітер, ліс, гай, сніг; с.р. – село, поле, місто. За числом: іменники, що стоять в однині – зима, вітер, село, ліс, поле, земля, країна, гай, місто; іменники, що стоять у множині – річки, дерева, тварини.)

Б. *Обрій, вечір, тиша, спокій, задума, перли, вітерець, смуток, передзвін, хвилі, чарівник, краплина, подих, радість, тінь, прохолода, сутінки, щирість, самоцвіти, небосхил, світ, колосся, пісня, цвіркун, щебет, птаство.*

Використовуючи подані слова, склади текст-опис «Захід сонця».

В. *Радість, хмаронька, вітерець, дощ, сяйво, обрій, спокій, туман, росиця, світанок, цвіт, веселка, бджоли, відлуння, серпанок, блакить, проміння, тиша, спів, сопілка, краса, барви, чарівник, вбрання, подих.*

Використовуючи подані слова, склади текст-опис «Щедре літо».

Досвідчені вчителі КЗШ №103 Т. Б. Величко та Г. Я. Посна часто практикують аналогічну роботу в малих групах. Наприклад: I група виписує слова назви тварин, II група – назви куштів, III група – назви комах, IV група виписує назви квітів.

На наступних уроках ці ж групи працюють зі словниками, виписуючи назви річок, морів, озер, міст (власні іменники).

Наступним етапом формування досліджуваних умінь була робота над порівнянням. Для того, щоб учні усвідомили пізнавальну суть прийому узагальнення, досвідчені вчителі спочатку формують у дітей навички порівняння,

використовуючи опорну схему: **порівнюємо = зіставляємо, щоб знайти однакове, подібне, відмінне**. Згодом, коли вони навчаться самостійно порівнювати об'єкти, звертаючись до цієї схеми, діти разом з учителем складають правило порівняння:

Для того, щоб порівняти об'єкти, треба вміти:

- уважно розглянути предмети;*
- виявити ознаки кожного предмета;*
- зіставити відповідні ознаки;*
- знайти однакові, подібні і відмінні ознаки;*
- узагальнити результат порівняння.*

За аналогічною методикою вчитель може формувати й інші загальнопізнавальні вміння. Безумовно, схеми самі по собі не забезпечують пізнавальної діяльності учнів, вони є лише опорою для переходу від міркування вголос, з підказкою вчителя, до мислення мовчки. Тому дуже корисно, щоб діти спостерігали, як думає сам учитель, тобто мали практичні зразки моделей мислення. Зокрема, добре дати учням зразок, як треба правильно міркувати під час розв'язування задачі, як аналізувати слова, описувати події.

Для того, щоб в учнів сформувалося нове поняття, треба: 1) підготувати їх до його засвоєння мотиваційно й змістовно; 2) організувати первинне сприймання нового матеріалу; 3) забезпечити диференціювання головних і другорядних ознак нового поняття, способів дії. При цьому важливо не тільки розглянути ряд фактів, особливостей предметів одного типу, а й відвернути увагу \ учнів від другорядних ознак, зосередивши її на основних; 4) розкрити зв'язки й співвідношення об'єкта, що вивчається, з іншими, а також внутрішні зв'язки його елементів; 5) на основі такої аналітичної роботи підвести дітей до висновків, дати доступне визначення нового поняття; 6) співвіднести нове поняття із засвоєними раніше і таким чином ввести його в загальну систему знань, доступних розумінню учнів цього класу.

У засвоєнні знань ключова роль належить розумінню, адже те, що розумієш, легше засвоюєш і запам'ятовуєш. Процес розуміння здійснюється на основі різних мисленневих операцій: аналізу, зіставлення даних, порівняння, всебічного розгляду об'єкта, комбінування тощо. При цьому відбувається перехід від сприймання до абстрактного мислення – засвоєння теоретичних знань.

Особливо корисний даний вид роботи у 1-2 класах, тому що в школярів цього віку нерідко відсутнє чітке уявлення про зміст слова чи поняття, їх мовлення буває одноманітним, в ньому переважають конкретні побутові слова і мало слів з абстрактним значенням, термінів. Чимало дітей молодшого шкільного віку нечітко розуміє смислову різницю між словами, які означають родові і видові поняття, не вміє дібрати правильної узагальнюючої назви або дати визначення предмета.

Кінцева мета проведення словниково-логічних вправ полягає насамперед у розвитку дитячої думки, у стимулюванні учнів до активної розмови

праці. Тому наша методика передбачає застосування цих вправ на широкому лексичному матеріалі з достатнім повторенням певних логічних прийомів їх виконання, що сприятиме формуванню в дітей послідовного доказового мислення, що необхідною передумовою формування навичок узагальнення. Новим напрямом є також використання словниково-логічних вправ для усвідомлення молодшими школярами граматичної структури мови через розуміння взаємопов'язаності і взаємозалежності граматичних понять. Виконуючи такі вправи, діти навчаються встановлювати подібність і відмінність, класифікувати й узагальнювати.

Вправи на класифікацію й узагальнення, зіставлення й протиставлення з метою розрізнення слів, подібних за написанням, але різних за значенням або навпаки, потрібні на кожному етапі опрацювання програмного матеріалу. Так, після ознайомлення дітей з поняттям про частини мови корисними вправами були на вибір слів із тексту за частинами мови. Важливою для закріплення граматичних знань є класифікація іменників за родами, відмінами і відмінками, прикметників за різними ознаками, дієслів за часами, дієвідмінами тощо. Наприклад: Прочитайте текст. Згрупуйте слова за частинами мови. Свій вибір обґрунтуйте. Зробіть висновок про те, що саме слід враховувати при поділі слів за частинами мови.

Мій дідусь

Мій дідусь любить і шанує землю. Кожного року він намагається посадити в саду якесь нове деревце чи іншу цікаву рослину.

Я завжди дивуюся, що діда ніколи не жалять бджоли. Він навіть інколи розмовляє з ними, просить у них пробачення, коли доводиться їх турбувати.

Мій дід – щедра і мудра людина, яка любить природу, землю і вміє працювати на ній.

Окрім цих видів роботи, що мали на меті навчити учнів усвідомлено застосовувати на практиці вміння і навички робити узагальнення, під час реалізації дослідного навчання ми розвивали мовленнєво-комунікативні навички, дбаючи, щоб кожен вид завдань мав вихід у мовленнєву практику школярів, сприяв покращенню їх інтелектуальних та пізнавальних здібностей, удосконаленню культури навчального мовлення, що великою мірою сприяє набуттю ознак обдарованості дитини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Матюшкин А. М. Концепция творческой одаренности / А. М. Матюшкин // Вопросы психологии. – 1989. – №6. – С.21-28.
2. Моляко В. О. Актуальні соціально-психологічні аспекти проблеми обдарованості / В. О. Моляко // Обдарована дитина. – 1998. – №1. – С.3-5; №2. – С.2-6; №3. – С.2-5.
3. Робота з обдарованими дітьми / Володарська М. О., Настенко А. І., Півлаєва О. М. та ін. – Харків: Основа, 2010. – 190с.
4. Янковчук М. М. Розвиток обдарованості: практичний досвід / М. М. Янковчук // Обдарована дитина. – 2007. – №9. – С.48-55; 2008. – №2. – С.47-56.

Бондарь А. М.,
вчитель початкових класів КЗ «Водянська СЗШ І-ІІІ ст.»,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії,
старший вчитель

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕГРАЦІЇ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

У статті розглядаються особливості впровадження інтегрованих уроків у початковій школі як ефективної форми навчання молодших школярів.

Ключові слова: навчально-пізнавальна діяльність, інтеграція навчання, інтегрований урок, молодший школяр.

Постановка проблеми. Державним стандартом початкової загальної освіти передбачається одне з найголовніших завдань школи – всебічний розвиток та виховання особистості через формування в учнів бажання і вміння вчитися, повноцінних мовленнєвих, читацьких, обчислювальних умінь і навичок відповідно до пізнавальних можливостей дітей молодшого шкільного віку.

Ідеї інтегрованого навчання сьогодні надзвичайно актуальні, оскільки сприяють успішній реалізації нових освітніх завдань: дають можливість учителям разом із учнями опанувати значний за обсягом навчальний матеріал, досягнути формування міцних, усвідомлених міжпредметних зв'язків, уникнути дублювання у висвітленні низки освітніх питань.

В Україні принцип інтеграції проголошений основним принципом реформування освіти поряд з принципами гуманізації та демократизації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретики і практики початкового навчання постійно шукають нові шляхи удосконалення освітнього процесу, що сприяли б творчому самовираженню учнів, особистісно-ціннісному ставленню учнів до навчання, вмінню виконувати творчі завдання. Таким шляхом є проведення уроків на основі інтеграції матеріалу, відібраного з кількох предметів та об'єднаного навколо однієї мети.

У вітчизняній та світовій психолого-педагогічній науці визначається об'єктивна необхідність віддзеркалення в навчальному пізнанні реальних взаємозв'язків об'єктів і явищ природи та суспільства; підкреслюється світоглядна і розвивальна функція інтегративних зв'язків, які є основою інтеграції, їх позитивний вплив на формування системи знань і загальний розумовий розвиток учня; розробляється методика скоординованого навчання різних предметів. Все це і зумовило способи інтеграції навчання в початковій школі.

Актуальність ідеї інтегрованого навчання в тому, що вона є оптимальною для сучасного етапу розвитку національної школи, адже на даному етапі є ускладнення змісту освіти, зростання обсягу необхідної інформації та зменшення часу, відведеного для її засвоєння.

Мета статті – розкрити особливості впровадження інтегрованих уроків у початковій школі.

Виклад основного матеріалу. У Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI століття) зазначається, що педагогічно організована навчально-пізнавальна діяльність учнів проектує розвиток всієї системи знань в цілому і кожного її елемента окремо. Аби спрямувати навчально-пізнавальну діяльність на створення інтегративних конструкцій, обрати засоби і визначити умови, що сприятимуть інтеграції знань, необхідно уявити всю сферу майбутнього засвоєння знання як багатоманітність різноякісних елементів, здатних до взаємопроникнення і взаємоперетворення [1, с.22].

Здійснюючи освітній процес, необхідно спиратися не лише на традиційну методику чи перевірені практикою здобутки, а й шукати нові підходи до розв'язання завдань, поставлених сьогоднішнім. Нині особливо гостро постає проблема пошуку внутрішніх резервів підвищення результативності навчання.

Пошуки шляхів удосконалення системи освіти в школі сприяли відродженню такого поняття, як інтеграція навчання, що поступово знаходить втілення у практиці початкової школи.

Відмінність інтегрованого уроку від традиційного полягає саме в тому, що предметом вивчення на такому уроці виступають багатопланові об'єкти, інформація про сутність яких міститься в різних навчальних дисциплінах; широка палітра використанні міжпредметних зв'язків при різнобічному розгляд однопланових об'єктів, своєрідна структура, методи і прийоми, які сприяють його організації і реалізації поставлених цілей.

Під словом «інтеграція» М. Іванчук розуміє об'єднання різних частин в одне ціле, їх взаємовплив і взаємопроникнення, а також злиття навчального матеріалу двох дисциплін [2, с.87]. Інтегрований урок дає можливість учневі більш повно побачити картину явища. Точка перетину двох предметів (їх може бути і більше) є піком уроку, його самоціллю. При цьому інтегруються як суміжні предмети, так і представляють різні цикли.

Ідея інтеграції знань є надзвичайно популярною в освіті. Її освоєння, як покаже практика зарубіжних країн дає можливість формувати в учнів якісно нові знання, що характеризуються вищим рівнем мислення, динамічністю застосування в нових ситуаціях, підвищення їх дієвості й систематичності. Таким чином інтегрування є якісно відмінним способом структурування, презентації та засвоєння програмового змісту, що уможлиблює системний виклад знань у нових органічних взаємозв'язках.

Шлях до підвищення рівня розвитку учнів полягає в пробудженні прагнення кожного учасника навчально-виховної роботи: і дорослого, і дитини – до спільної організації шкільного життя, розвитку відповідальності за спільну справу, що починається з відповідальності за себе, за свої дії, своє життя. Пошук співробітництва, співдружності, пройнятих гуманістичними взаємовідносинами – основа побудови інтегрованого уроку.

Головне місце на таких уроках відводиться елементам творчого пошуку. У процесі проведення інтегрованих уроків вчитель вміло й ефективно керує принципами засвоєння і застосування знань, формує мислення молодших школярів, їхню емоційну та вольову сферу, моральні, естетичні та світоглядні аспекти особистості, навчальні і трудові уміння.

Творча активність дитини на уроці не виникає сама по собі, її треба стимулювати, створювати відповідну атмосферу.

Навчитись вчитись – це означає зробити так, щоб учіння стало для кожного школяра не тільки необхідністю, але й величезною радістю пізнання. В. Сухомлинський зазначає, що в цьому учневі може допомогти тільки вчитель – «майстер педагогічної справи настільки добре знає азбуку своєї науки, що на уроці, в ході вивчення матеріалу, в центрі його уваги не сам зміст того, що вивчається, а учні, їх розумова праця, їх мислення, труднощі їхньої праці» [5, с.177].

Методично правильна побудова і проведення інтегрованих уроків впливають на результативність процесу навчання: знання набувають якості системності, уміння стають узагальненими, комплексними, посилюється світоглядна спрямованість пізнавальних інтересів учнів, ефективніше формуються їхні переконання і досягається всебічний розвиток особистості.

Одним із напрямків методичного збагачення уроків у початкових класах, наголошує О. Савченко, є проведення їх на основі інтеграції змісту [4, с.135]. Доцільність інтегрованих уроків впливає із завдань інтеграції знань умінь та навичок учнів з основ наук.

Головна увага звернена на організацію навчально-пізнавальної діяльності учнів та інтеграцію знань, які здійснюються злиттям в одному предметі, в одній темі елементів різних навчальних предметів шляхом широкого міждисциплінарного підходу, що передбачає визначення інтегративних принципів загальноосвітнього значення.

Можливості для інтеграції навчального змісту і проведення інтегрованих уроків досить широкі. Усе залежить від уміння вчителя синтезувати матеріали, справді органічно пов'язані між собою, і вміння провести інтегрований урок без перевантаження дітей враженнями, щоб він підпорядковувався головній меті, а не був безладною мозаїкою окремих картин.

Інтеграція на основі сюжетної побудови уроку дозволяє спонукати дітей до різноманітних занять, переростає в активну їх участь у групових, парних та інших формах колективних занять. Домашні завдання сприяють розкриттю творчого потенціалу дітей.

Включення системи змістовно-логічних завдань, дидактичних ігор, нестандартних завдань і спеціальних завдань, спрямованих на розвиток пізнавальних процесів молодших школярів сприяє більш усвідомленому засвоєнню нового матеріалу на якісно іншому, більш високому рівні.

Серед різних форм проведення інтегрованих уроків найбільш зручною є бесіда. Вона може відбуватися між учителем та учнями, які розглядають певну проблему чи явище, поступово з'ясовують його суть і закономірності. Учні мимоволі стають учасниками бесіди: наводять нові факти з життя, запитують про незрозуміле, допомагають у розв'язанні проблеми. У вигляді діалогу розглядається значна кількість прикладів. Вчитель розкриває певну частину теми. Розпочинається дискусія, в ході якої знаходять істину.

Інтегровані уроки в початковій школі дають можливість підводити учнів до усвідомленої і емоційно пережитої потреби міркувати і висловлювати свої

думки на запропоновану тему. Діти мають можливість застосовувати при цьому арсенал своїх знань, життєвий досвід, зробити власні, нехай незначні, але дуже необхідні кожній дитині, умовиводи і пошукові відкриття [3].

Використання інтегрованих уроків приносить користь не лише учням, а й самому вчителю. Спілкуючись з дітьми, педагог і сам іноді відкриває нові факти, іноді більш глибоко задумується над явищами, на які раніше майже не звертав уваги. Участь у підготовці та проведенні таких уроків збільшує багаж знань, дає можливість відчувати інтеграцію між науками, жодна з яких не може існувати відокремлено від інших знань.

Інтеграція навчальних предметів – це вимога часу, це творчість, самобутність, мистецтво педагога.

Творчість учителя породжує творчість учня. Найефективніший той урок, на якому на всіх і на все вистачає часу й уваги, коли всім цікаво вчитись.

Висновки. Отже, освітня система початкової освіти поєднує процеси навчального пізнання й діяльності учня, а інтегрований підхід до навчання дає змогу враховувати цю особливість початкового етапу навчання за допомогою вибору відповідної тематики, добору змісту нового матеріалу, способів і засобів оволодіння ним. Відповідно інтегровані уроки дають відчутні результати у розвитку пізнавальних здібностей молодших школярів: вносять у звичайну систему уроків новизну, знімають суворі кордони предметного викладання, допомагають дітям сприймати важливі поняття, явища цілісно й водночас різнобічно.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття). – Київ: Райдуга, 1994. – 62с.
2. Іванчук М. Г. Основи технології інтегрованого навчання в початковій школі: навч. метод. посібник / М. Г. Іванчук. – Чернівці: Рута, 2001. – 120с.
3. Пінчук Г. Г. Інтеграція навчального процесу як чинник розвитку пізнавальної активності учнів [Електронний ресурс] / Г. Г. Пінчук, О. В. Титар. – Режим доступу: <http://osvita.ua/school/lessons> (дата звернення: 15.10.2017).
4. Савченко О. Я. Сучасний урок у початкових класах / О. Я. Савченко. – Київ: Магістр – 8, 1997. – 256с.
5. Сухомлинський В. О. Сто порад вчителю: вибрані твори / В. О. Сухомлинський. – К.: Рад. шк., 1976. – С.148-186.

Бондарь О. М.,

*учитель початкових класів КЗ СЗШ № 25 м. Кам'янське,
кваліфікаційна категорія спеціаліст*

ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПРАКТИКУ РОБОТИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті розглядається одна з найбільш актуальних проблем педагогіки – підвищення пізнавальної активності учнів початкової школи.

Ключові слова: інновація, інноваційні педагогічні технології, сучасна школа.

Постановка проблеми. Зміни мети початкового навчання, направленої на розвиток і становлення наукового світогляду молодшого школяра, потребує впровадження у професійну практичну роботу вчителів початкової школи нових інноваційних технологій, які б виконували роль адаптації вчителя у процесі розвитку особистості молодших школярів.

Сучасній школі сьогодні потрібний учитель, який міг би оновлювати, удосконалювати зміст своєї діяльності. Впоратися з цим завданням можна тільки за умови розумного поєднання традиційних та інноваційних форм і методів навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сутність і походження педагогічних інновацій виступали предметом досліджуваної уваги К. Ангеловського, І. Дичківської, І. Зязюна, І. Єрмакової, О. Киричука, І. Підласого, О. Савченко, В. Паламарчук.

За І. Дичківською сучасна інноваційна технологія є радикальним оновленням інструментальних і методологічних засобів педагогіки і методики за умови збереження наступності в розвитку педагогічної науки і шкільної практики. Це нові методи і форми діяльності для розв'язання педагогічних проблем [2, с.137].

Аналізуючи психолого-педагогічну літературу, можемо зазначити, що має місце значний інтерес вітчизняних дослідників до проблеми впровадження інноваційних технологій у практику роботи учителів початкової школи.

Мета статті – розглянути сутність і шляхи підвищення ефективності уроку через впровадження сучасних інноваційних технологій у практику роботи учителів початкової школи.

Виклад основного матеріалу. Сучасний етап модернізації системи освіти характеризується посиленням уваги до особистості, спрямуванням зусиль педагогів на розвиток творчого потенціалу учасників освітнього процесу. Реалізація нових векторів розвитку освіти потребує використання інноваційних педагогічних технологій, творчого пошуку нових або вдосконалених концепцій, підходів до освіти, суттєвих змін у змісті, формах і методах навчання, виховання, управління педагогічним процесом.

Інноваційність є однією з домінуючих тенденцій розвитку людства. З урахуванням цього нова освітня парадигма вибудовується на засадах збереження і розвитку творчого потенціалу людини, її спрямованості на самовизначення, стабільно активної життєдіяльності у змінних соціальних умовах, готовності до сприймання і розв'язання нових завдань.

Звідси виходить, що інноваційна діяльність є процесом внесення нових елементів у традиційну систему, створення та використання інтелектуального продукту, реалізації нових оригінальних ідей у формі готового товару (послуги) на ринку; інноваційна освітня діяльність відповідно є процесом внесення якісно нових елементів в освіту.

Інноваційна діяльність, будучи складним і багатоплановим феноменом, своїм змістом охоплює процес взаємодії індивідів, спрямований на розвиток, перетворення об'єкта, на переведення його в якісно новий стан; сис-

темну діяльність щодо створення, освоєння та застосування нових засобів; особливий вид творчої діяльності, що об'єднує різноманітні операції і дії, спрямовані на одержання нових знань, технологій, систем.

Інноваційні технології у поєднанні з класичними методами навчання утворюють ідеальну основу для вивчення матеріалу в початковій школі. Різноманітність інноваційних технологій навчання дозволяє вчителю доцільно підібрати методи саме для конкретної теми, а також вибрати методи відповідно до рівня знань учнів класу.

Переваги інноваційних технологій навчання полягають у тому, що: за один і той же проміжок часу можна виконати більший обсяг роботи; досягається високої результативності у засвоєнні матеріалу і формуванні вмінь. Розвивається навчальна діяльність, формуються мотиви навчання, гуманні стосунки між дітьми; формуються вміння співпрацювати.

Безумовно, впровадження системи інноваційних технологій приносить користь. Конкретному учню – усвідомлення включення в спільну роботу, визначення готовності до роботи у групах на інших уроках, розвиток рефлексії, становлення суб'єктивної позиції в навчанні.

Навчальній групі – розвиток навичок спілкування і взаємодії у малій групі, формування ціннісно орієнтованої єдності групи, прийняття моральних норм і правил спільної діяльності; класу: оцінювання процесу і результату спільної діяльності, підвищення пізнавальної активності класу, розвиток аналізу й самоаналізу у процесі групової роботи.

У взаємовідносинах «клас-учитель» – нестандартний підхід до організації навчального процесу, підвищення пізнавальної активності класу, багатомірне опанування навчального матеріалу, формування готовності до особистісної взаємодії.

Використання інноваційних технологій навчання на уроках в початковій школі допомагає досягнути триєдиної мети навчання: навчальної, розвивальної та виховної.

В. Хименець та М. Кирик зазначають, що інноваційна педагогічна діяльність – заснована на осмисленні практичного педагогічного досвіду, орієнтована на зміну й розвиток навчально-виховного процесу з метою досягнення вищих результатів, одержання нового знання, формування якісно іншої педагогічної практики [6, с.135].

На сучасному етапі розвитку загальноосвітньої школи запроваджуються нововведення (інновації). Педагогічна інновація – це залучення нового до педагогічних систем. Педагогічні інновації – це процеси оновлення (або вдосконалення) теорії та практики освіти, які оптимізують досягнення її мети [3, с.98].

Серед переваг застосування сучасних інноваційних особистісно орієнтованих технологій в практику початкової школи, І. Підласий та А. Підласий виокремлюють такі, які:

- сприяють активізації пізнавальної самостійності школярів;
- забезпечують оптимальний рівень інтелектуального, морального, со-

ціально-культурного та фізичного розвитку особистості на основі природних задатків та схильностей;

- спрямовані на реалізацію дитини як особистості;

- сприяють формуванню активних дослідницьких інтересів як однієї зі складових творчої особистості [4, с.4].

Реалізація однієї з провідних ідей нашої школи, особистісно-орієнтований підхід до процесу навчання дозволяє організувати навчальну діяльність школяра на творчому рівні. Це дозволяє створити умови для розуміння дитиною досліджуваних питань, для гармонійних відносин вчителя і учня, дітей між собою та забезпечує ситуацію успіху. Це в свою чергу дає можливість вчителю підвищувати свій професійний рівень, відшукувати нові методи і форми організації уроку.

Ми поділяємо думку І. Беха, про те, що ефективно гуманістично спрямоване навчання й виховання може забезпечити лише вчитель-майстер, який опанував не тільки теоретичні знання, а й володіє професійно-особистісними дидактичними, організаторськими, комунікативними вміннями, має високий рівень педагогічної уяви, емпатії, рефлексії, творчості [1, с.119].

Запровадження інновацій викликане самими процесами, що складаються в освітніх закладах, зміною ставлення до процесу навчання його суб'єктів: вчителів, учнів, батьків, громадськості. Та й самі форми і методи навчання з часом застарівають, а тому й потребують оновлення.

Підвищити мотивацію до навчання можна лише тоді, коли посилатися на справжні потреби тих, хто навчається, і створити умови для їх забезпечення. Учні повинні думати, розуміти суть речей, осмислювати ідеї та концепції і вже на основі цього вміти шукати потрібну інформацію, трактувати її та застосовувати в конкретних умовах, формулювати й відстоювати особисту думку. Саме цьому сприяють інноваційні технології, використання яких не є самоціллю, а лише засобом для досягнення такої атмосфери в класі, яка найкраще сприяє співробітництву, порозумінню й доброзичливості, дає можливість дійсно реалізувати особистісно орієнтоване навчання, виховати компетентну особистість.

Підвищенню ефективності сучасного уроку сприяють модернізація інноваційних напрямків технологічного навчання, ідей позитивного педагогічного досвіду, нетипових засобів навчання.

Під інноваційним підходом В. Олійник розуміє систему освітньо-виховних організаційно-педагогічних, методичних та матеріально-технічних компонентів, які створюють умови для максимального розвитку і розкриття творчого потенціалу особистості вихованця [4, с.68].

Останні роки характеризуються широким розмахом педагогічної творчості у розробці нових форм і методів навчання та виховання, пошуком інноваційних технологій організації навчально-виховного процесу. Сучасний підхід до передового досвіду і його використання в масовій практиці передбачає вміння вірно управляти самим процесом його розвитку: всебічно і об'єктивно вивчати та оцінювати ефективність навчально-виховного процесу, стан знань, умінь,

навичок учнів, встановлювати причини, які породжують недоліки у викладанні і вихованні, виявляти проблеми, від вірного вирішення яких у першу чергу залежить рівень знань, умінь, навичок учнів, рівень їх вихованості.

Висновки. Використання інноваційних технологій в початкових класах дозволяє побудувати процес навчання з учнями в особистісно-орієнтованій парадигмі і несуть здоров'язберігаючу функцію. Початкова школа важлива ступінь в системі шкільної освіти тому, що вперше головною діяльністю стає навчальна діяльність учня. І від того, як буде сформована ця діяльність, наскільки молодший школяр навчиться вчитися, наскільки буде прищеплена дитині цікавість до процесу пізнання, створені комфортні умови для навчання, необхідні для розвитку самостійності, здатності до самоорганізації і самореалізації, залежить успішність навчання в початковій, середній, а потім старшій ланці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання: науково-методичний посібник / І. Д. Бех. – Київ: ІЗМН, 1998. – 204с.
2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навчальний посібник / І. М. Дичківська. – Київ: Академвидав, 2004. – 352с.
3. Інноваційні пошуки в сучасній освіті: посібник / за заг. ред. Даниленко Л. І., Паламарчук Е. Ф. – Київ: Логос, 2004. – 220с.
4. Олійник В. Система педагогічної освіти та педагогічні інновації / В. Олійник // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2001. – №4. – С.68.
5. Підласий І. Педагогічні інновації / І. Підласий, А. Підласий // Рідна школа. – 1998. – №12. – С.3-5.
6. Хименець В. В. Інновації в початковій школі: посібник / В. В. Хименець, М. Ю. Кирик. – Ужгород, 2008. – 344с.

Брижатюк Н. І.,
вихователь учнів початкових класів КЗШІ №1,
спеціаліст II категорії

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЕФЕКТИВНОГО ВПРОВАДЖЕННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ЗАСОБУ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розкрито сутність понять «пізнавальна активність», «гра», «технології навчання», «ігрові технології навчання», висвітлено педагогічні умови ефективного впровадження ігрових технологій навчання як засобу розвитку пізнавальної активності молодших школярів.

Ключові слова: пізнавальна активність, гра, технології навчання, ігрові технології навчання.

Останнім часом загострилося питання поліпшення якості освіти, тож актуальною є проблема підвищення пізнавальної активності учнів, яка розглядається у роботах А. Алексюка, Л. Аристової, Ю. Бабанського, Л. Виготського, В. Давидова, Т. Дубич, О. Леонтєва, В. Лозової, М. Махмутова, І. Харламова, Т. Шамової, Г. Щукиної та інших учених.

На думку науковців, «пізнавальна активність – це активне сприйняття школярами навчального матеріалу, усвідомлення та запам'ятовування його, творче використання одержаних знань на практиці, а також стимулювання, приведення у діяльній стан інтелектуальних, моральних і фізичних сил учнів для досягнення конкретної мети через застосування педагогом спеціальних методичних засобів. Пізнавальна активність забезпечує активну й самостійну теоретичну та практичну діяльність учнів у всіх ланках навчального процесу» [2, с.17]. У науковій літературі виділені критерії пізнавальної активності учнів, серед них: ставлення учня до навчання, що виявляється в інтересі до змісту засвоєваних знань і самого процесу діяльності; прагнення проникнути в сутність явищ і їхніх взаємозв'язків, а також опанувати способами діяльності; мобілізація морально-вольових зусиль учнів на досягнення мети діяльності. На підставі виділених критеріїв науковці розрізняють три рівні сформованості пізнавальної активності учнів: рівень відтворюючої активності, рівень інтерпретуючої активності, рівень творчої активності.

Проблема розвитку пізнавальної активності молодших школярів під час організації навчально-виховного процесу орієнтує науковців та педагогів-практиків на пошук більш ефективних методів, прийомів і форм навчання, вимагає впровадження в навчально-виховний процес ігрових технологій навчання. В основі ігрових технологій навчання – ефективні форми керування навчально-виховним процесом через педагогічні ігри, за допомогою яких усі учні можуть бути залучені до активного навчання.

Відомі педагоги (Б. Давидов, Дж. Дьюї, Д. Ельконін, Ж. Піаже, С. Рубінштейн та ін.) визначали гру як розвивальну діяльність, що сприяє розвитку всіх компетентностей людини. Дослідження сучасних науковців (А. Вербицький, І. Дичківська, Т. Дубич, М. Кірик, М. Кларін, М. Левіна, Г. Селевко, В. Химинець, Д. Чернилевський) підтверджують великі можливості ігрових технологій навчання в активізації пізнавальної діяльності учнів, пізнанні і реальному засвоєнні соціальної і предметної діяльності, у розвитку творчих здібностей школярів.

Поняття «ігрові технології» включає досить велику групу методів організації навчального процесу у вигляді ігор. Існують різні підходи до визначення поняття «гра».

В українському педагогічному словнику С. Гончаренко зазначає, що «гра – форма вільного самовияву людини, яка передбачає реальну відкритість світові можливого й розгортається або у вигляді змагання, або у вигляді зображення (виконання) якихось ситуацій, смислів, станів» [1, с.73].

В. Саук зазначає, що гра – «це вид діяльності в умовах ситуацій, спрямованих на відтворення та засвоєння суспільного досвіду, в якому складається та вдосконалюється самоуправління поведінкою» [4, с.47].

За характером педагогічного процесу ігри поділяють на: навчальні (тренінгові, контролюючі, узагальнюючі); пізнавальні, виховні, розвивальні; репродуктивні, продуктивні, творчі; комунікативні, діагностичні, профорієнтаційні, психотехнічні тощо. За характером ігрової методики: предметні, сюжетні, рольові, ділові, імітаційні, драматизації тощо [6, с.133].

Всесвітньо відомий нідерландський мислитель ХХ століття Й. Гейзінг загальними ознаками гри вважає: умовний характер, що дозволяє абстрагуватися від реальної дійсності з її монотонністю й утилітаризмом; добровільний характер у грі; обмеженість просторовими і часовими рамками; фіксованість ігрових дій системою правил і обов'язків; зацікавленість грою, що спричиняє сильний емоційний вплив на людину, активізує її інтелектуальні, духовні і фізичні сили. «Ігрові технології навчання об'єднують такі ігри: ігри-вправи, ігрові дискусії, ігрові ситуації, рольові і ділові навчальні ігри, дидактичні ігри» [3, с.27].

До основних взаємопов'язаних компонентів дидактичної гри (за П. Підкасистим) належать: ігрова задумка; правила; ігрові дії; дидактичні завдання (пізнавальний зміст); обладнання; результат гри. Структурні компоненти дидактичних ігор взаємопов'язані та взаємозумовлені. Без єдності цих елементів неможливо провести гру на високому рівні, особливо, якщо вчитель ставить за мету не просто досягти засвоєння учнями знання, а забезпечити розвиток пізнавальної активності школярів.

У процесі гри учні оволодівають уміннями, до яких можна віднести: уміння встановлювати контакти з партнерами по грі; уміння привернути їх увагу до себе, взяти ініціативу в свої руки; уміння знайти оптимальне рішення поставлених завдань; уміння використати дії партнера по грі для отримання позитивного результату; уміння використовувати емоційні прийоми у вирішенні навчальної проблеми; уміння проектувати й прогнозувати хід гри; уміння довести гру до логічного кінця.

Аналіз наукової літератури із зазначеної проблеми дозволяє стверджувати, що впровадження ігрових технологій як засобу розвитку пізнавальної активності молодших школярів здійснюється ефективно при дотриманні певних педагогічних умов.

«Умову» визначають як «філософську категорію на позначення відношення предмета до оточуючих його явищ, без яких існувати не може. На відміну від причини, що безпосередньо породжує те чи інше явище або процес, умова складає не середовище, а обстановку, в якій остання виникає, існує і розвивається» [5, с.404].

Першою педагогічною умовою ефективного впровадження ігрових технологій як засобу розвитку пізнавальної активності молодших школярів є урахування індивідуальних і вікових особливостей учнів при виборі ігор.

Науковцями (Т. Байбара, Д. Богоявленська) доведено, молодший шкільний вік – сензитивний період для розвитку пізнавальної активності, формування інтересів особистості, реалізації можливостей проявити себе в різних видах діяльності.

Впровадження ігрових технологій під час організації навчально-виховного процесу в початковій школі відповідає природним потребам школяра, адже за своєю природою гра – це найвластивіша форма життєдіяльності дітей. Саме в грі відбувається вільний розвиток особистості, гра є специфічною формою прояву активності та саморозвитку молодшого шко-

ляра. Гра розвиває психологічну гнучкість, розкутість, комунікабельність, забезпечує емоційно-вольовий вплив. Гра є засобом розвитку дитячої уваги, розвиває пізнавальні здібності, збагачує словниковий запас. Гра – це іскра, що запалює вогник допитливості, зацікавленості та вимагає концентрації уваги учнів, напруження їх сил. Саме у грі задовольняється багато інтелектуальних та емоційних потреб, виробляється звичка зосереджуватися, самотійно думати, розвивати увагу, складається характер.

Особливо важливо поєднання гри з навчальною діяльністю в початкових класах, коли складний перехід від дошкільного дитинства до школи зумовлює поступову зміну провідних видів діяльності – ігрової на навчальну.

Надзвичайно важливе місце посідають ігрові технології в навчальному процесі першокласників, адже становлення і розвиток їхньої навчальної діяльності відбувається в період ще слабких довільних процесів: уваги, сприймання, пам'яті тощо. Але гра також потрібна і в 2–4-х класах. Деякий програмовий матеріал потребує від школяра значних вольових зусиль та багаторазового виконання різних варіантів вправ для його засвоєння. Саме тоді гра, запобігаючи перевантаженню психіки дитини, допомагає реалізувати навчальну мету значно швидше, ніж будь-який педагогічний засіб.

Учні швидко сприймають той навчальний матеріал, який викликає в них інтерес, який насичений сенсаційною інформацією, викликає здивування. Як свідчить аналіз шкільної практики, найбільшу цікавість в учнів викликають: складання загадок, ребусів, кросвордів, ігрові завдання.

Другою педагогічною умовою ефективного використання ігрових технологій як засобу розвитку пізнавальної активності молодших школярів є урізноманітнення видів ігор.

Під час організації навчально-виховного процесу необхідно дбати про урізноманітнення видів дидактичних ігор: головоломки й задачі інтелектуального змісту, розв'язування яких вимагає від учнів здогадки, що спиралася б на раніше засвоєні знання; чайнворди, кросворди, криптограми, вікторини, цікаві запитання, завданням яких є розкриття протиріч між засвоєним і новим матеріалом; загадки, ребуси й словесні ігри різноманітного характеру та змісту.

Особливо підвищений інтерес в учнів викликають дидактичні ігри-завдання: вікторини, загадки, словесні ігри, що складаються з цікавих запитань, відкривають простір для роздумів, тренування мислення та слугують своєрідним засобом уведення учнів у нову тему.

Так, на уроках читання доцільно використовувати гру «Добавляночки». Учитель читає вірш, але без останнього слова. Учнім потрібно підібрати риму.

Цікавою є гра «Переплутанка». Учитель пропонує розплутати клубочок, розставивши слова на свої місця, і відновити речення.

Дуже подобається учням гра «Незнайко», яку доцільно використовувати на уроках літературного читання. За умовою гри, один учень – читає, а інший – виправляє допущені помилки.

Привабливою для школярів є гра «Вовк і заєць», за умовою якої один учень починає читати текст, другий – вступає після того, як перший дійде до крапки й намагається його наздогнати.

Урізноманітненню навчальної діяльності учнів сприяє гра «Відшукай речення за початком». Учитель читає речення, зупиняючись, учні знаходять і дочитують його.

Концентрації уваги молодших школярів сприяє гра «Не перерви ланцюжок». Учні один за одним читають по одному реченню (слову, строфі) текст, усі мають слідкувати, щоб ланцюжок не перервався.

Мотивуючою для школярів є гра «Буксир». Створюється пара з «сильнішого» учня і «слабшого». «Сильніший» учень «веде» у читанні, а «слабший» – намагається досягти темпу читання «сильнішого» учня.

На уроках математики доцільно грати в гру «Крамниця». «Продавець» і «покупець» швидко лічать, а інші учні стежать за правильністю розрахунків. Так у грі вони тренуються у додаванні й відніманні.

Під час організації навчально-виховного процесу необхідно цілеспрямовано й систематично використовувати ігри, а також дбати про те, щоб правила гри були простими, зрозумілими для учнів, точно сформульованими, а дидактичний матеріал був зручним у використанні. Необхідно забезпечити контроль за результатами гри, щоб кожен учень був її активним учасником; щоб відбувалося чергування ігор за складністю; щоб відповіді учнів були чіткі, логічно побудовані, щоб закінчуючи гру, отримали результат.

Третьою педагогічною умовою ефективного впровадження ігрових технологій як засобу розвитку пізнавальної активності молодших школярів є надання учням при проведенні дидактичних ігор свободи вибору, оскільки це сприяє урахуванню їх інтересів, можливостей, здібностей, розвитку їх інтелектуального потенціалу. Самостійний вибір запропонованих завдань активізує пізнавальну діяльність учнів, допомагає їм долати певні труднощі під час оволодіння програмним матеріалом, знімає розумову напругу, особливо під час виконання одноманітних завдань, поглиблює мислення, зміцнює пам'ять.

Четвертою педагогічною умовою ефективного впровадження ігрових технологій як засобу розвитку пізнавальної активності молодших школярів є забезпечення ситуації успіху і психологічного комфорту кожному учню.

Психологічний комфорт визначається як настрої, увага педагога до школярів, останніх один до одного і до педагога, передбачає розумінням психологічного стану оточуючих. Домінування в навчально-виховному процесі позитивних емоцій, почуття успіху, віри у свої можливості і здібності – позитивно впливають на відношення учнів до процесу пізнання. У навчальному процесі слід дбати про педагогічну взаємодію вчителя й учнів, під якою розуміємо обмін інформацією, пізнання особистості, організацію творчої діяльності, співпрацю – «сумісну діяльність учителя й учнів на основі їх творчої взаємодії та товариських відношень» [3, с.28].

Таким чином, впровадження ігрових технологій під час організації навчально-виховного процесу в початковій школі забезпечує розвиток пізнавальної активності та пізнавальної діяльності учнів, у процесі якої вони під керівництвом учителя оволодівають знаннями, уміннями та навички, виявляючи ініціативу та самостійність. Педагогічними умовами ефективного

використання ігрових технологій як засобу розвитку пізнавальної активності молодшого школяра є: урахування індивідуальних і вікових особливостей учнів при виборі ігор; урізноманітнення видів ігор; наданні учням при проведенні ігор свободи вибору; забезпеченні ситуації успіху й психологічного комфорту кожному учню. Впровадження ігрових технологій під час організації навчально-виховного процесу в початковій школі дозволяє підвищити якість педагогічного процесу, рівень навчальних досягнень учнів, забезпечує комфортність, емоційну задоволеність, запобігає втомі школярів, сприяє формуванню учня як самостійної, ініціативної, вдумливої особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / Семен Устинович Гончаренко. – Київ: Либідь. –1997. – 374с.
2. Дубіч Т. А. Ігрові технології навчання на уроках у початковій школі / Т. А. Дубіч. – Тернопіль – Харків: Ранок, 2010. – 128с.
3. Жорник О. Формування пізнавальної активності учнів у процесі спільної ігрової діяльності / О. Жорник // Рідна школа. – 2000. – №1. – С.26-28.
4. Саюк В. Ігрові методи та їх дидактичне значення / В. Саюк // Рідна школа. – 2001. – №4. – С.47-52.
5. Філософський словник / за ред. В. І. Шинкарука. – Київ: Головна редакція вид. рад. енциклопедії, 1986. – 485с.
6. Химинець В. Інновації в початковій школі / В. Химинець, М. Кірик. – Тернопіль: Мандрівець, 2012. – С.133-137.

Бугайко Т. П.,
вихователь учнів початкових класів КЗШІ № 1,
спеціаліст I категорії

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЇХ ЕФЕКТИВНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

У статті розкрито сутність понять «громадянське виховання», «компетентність», «громадянська компетентність», та особливості формування громадянської компетентності у молодших школярів під час організації навчально-виховного процесу.

Ключові слова: громадянське виховання, компетентність, громадянська компетентність.

Сучасна освіта переживає суттєві зміни, які пов'язані з визначенням нових цілей відповідно до вимог інформаційного суспільства. Посилюється значення виховного потенціалу освітнього процесу, ролі громадянської освіти, розвитку демократичних засад у навчально-виховному процесі загальноосвітнього навчального закладу й організації соціальної практики учнів. Соціальне замовлення вимагає від системи освіти здійснення підготовки активної, конкурентоспроможної особистості, компетентної у розв'язанні життєвих, професійних проблем, готової до виконання громадянських обов'язків, відповідальної за власне благополуччя і розвиток своєї країни.

Компетентнісний підхід до організації навчально-виховного процесу на перше місце ставить не поінформованість учня, а вміння на основі знань вирішувати проблеми, які виникають у різних ситуаціях. Компетентність – це загальна здібність особистості, що ґрунтується на знаннях, досвіді, цінностях, схильностях, набутих завдяки навчанню; це досвідченість у певній галузі, якомусь питанні; повноважність, повноправність у розв'язанні якоїсь справи; поінформованість, обізнаність, авторитетність [4]. У суспільстві знань компетентність є передумовою успішної самореалізації особистості, спроможної приймати ефективні рішення, адекватно реагувати на особистісні й соціальні виклики.

Саме в початковій ланці освіти починає формуватися низка компетентностей, що забезпечують особистості можливість оптимально здійснювати свою життєдіяльність в усіх її формах (пізнання, діяльність, спілкування, стосунки). Тому необхідно націлювати учнів на оволодіння ключовими компетентностями з кожного предмета, роз'яснювати, як вони зможуть реалізувати набуті компетентності на практиці, у подальшому повсякденному житті. З огляду на вище зазначене, важливим стає формування громадянської компетентності учнів протягом навчання у загальноосвітньому навчальному закладі.

Проблемі формування громадянської компетентності учнів присвячені роботи вітчизняних дослідників І. Іванюк, О. Овчарук, О. Пометун, С. Рябова, О. Сухомлинської, І. Тараненко, К. Чорної та ін.

Одним із найактуальніших завдань сучасної початкової освіти в Україні є створення належних умов для формування молодшого школяра як особистості, громадянина, для якого демократичне громадянське суспільство є осередком для розкриття її творчих можливостей, задоволення особистих та суспільних інтересів. Реалізація цього завдання буде здійснюватися в процесі формування громадянської компетентності в молодших школярів.

Сьогодні актуальним є питання практичного забезпечення нової системи громадянського виховання, мета якого полягає у формуванні в учнів комплексу громадянських якостей, глибокого розуміння ними належності до українського народу, до своєї Батьківщини, готовності відстоювати і захищати її інтереси, реалізовувати свій потенціал на благо України.

Як зазначено в «Енциклопедії освіти» громадянське виховання – це педагогічний процес становлення свідомого, відповідального і компетентного громадянина-патріота, спрямований на саморозвиток і розбудову демократичного громадянського суспільства [3, с.149].

В Українському педагогічному словнику С. Гончаренко зазначено, що «громадянське виховання – формування громадянськості як інтегративної якості особистості, яка дає можливість людині відчувати себе юридично, соціально, морально і політично дієздатною. До основних елементів громадянськості належать моральна й правова культура, яка виражається в почутті власної гідності, внутрішньої свободи, особистості, дисциплінованості, в повазі й довірі до інших громадян і до державної влади, здатної виконувати свої обов'язки, в гармонічному поєднанні патріотичних, національних та

інтернаціональних почуттів. Основна мета громадянського виховання – виховання в людині моральних ідеалів суспільства, почуття любові до Батьківщини, прагнення до миру, потреби в праці на благо суспільства» [1, с.75].

«Саме початкова школа виконує роль фундаменту, на якому базується вся система громадянського виховання, і в подальшому визначає успіх процесу формування особистості, її світогляду і загального розвитку. Набуті особистісні якості, знання, вміння і навички не лише забезпечують основу навчання і виховання школярів, а й значною мірою визначають особливості практичної, громадської та професійної діяльності дорослої людини» [2]. За роки навчання в початковій школі разом із предметною підготовкою учні мають оволодіти ключовими компетентностями, які передбачають їх особистісно-соціальний розвиток і формуються на міжпредметній основі. Саме громадянська компетентність, як ключова, має міждисциплінарний характер і спрямована на соціалізацію особистості набуття навичок співжиття і співпраці в суспільстві, дотримання соціальних норм і правил.

Результатом громадянського виховання є громадянська компетентність. Під поняттям «громадянська компетентність» розуміють інтегративну якість особистості, що дозволяє їй усвідомлено, відповідально й ефективно користуватися громадянськими правами і свободами, виконувати обов'язки громадянина, займати активну громадянську позицію, поділяти цінності демократичного суспільства, бути патріотом своєї батьківщини, шанобливо ставитися до народів і культур інших країн [2, с.11].

Складовими громадянської компетентності є:

- громадянські знання (формування уявлень про форми і способи життя і реалізації потреб та інтересів особистості в політичному, правовому, економічному соціальному та культурному просторі держави);
- громадянські вміння та досвід (участь в соціально-політичному житті суспільства і практичне застосування знань);
- громадянські чесноти (норми, установки, цінності й якості, притаманні громадянину демократичного суспільства).

Н. Степанова виділяє структурні компоненти громадянської компетентності, а саме: знаннєвий, ціннісний, діяльнісний, процесуально-особистісний [5]. Характеристика структурних компонентів громадянської компетентності подана в таблиці 1.

Зміст громадянської освіти учнів початкової школи передбачає, що повинен знати:

- про національні та загальнолюдські цінності;
- про державу, закони, права людини, права та обов'язки людини, громадянина;
- про правила спілкування з однолітками та дорослими і норми поведінки у різних ситуаціях, включаючи спілкування в сім'ї.

Таблиця 1

Компонент	Зміст компонента
Знаннєвий	а) знання, які стосуються правил колективного життя, демократичних умов встановлення цих правил, про взаємодію влади, суспільства і особистості, про розбудову демократії (правові, політичні, соціальні); б) знання про свою національну культуру, історію, традиції, звичаї, мову; в) знання про сучасний світ (глобалізація, міжнародні відносини); г) знання принципів і цінностей прав людини, демократичних свобод.
Ціннісний	а) повага до Батьківщини, народу, держави, її символики, традицій, мови; б) почуття власної гідності; в) повага до таких цінностей, як права людини, свобода, рівність, солідарність; г) визнання та дотримання законів, вміння орієнтуватись у проблемах сучасного суспільно-політичного життя в Україні та визначати власну позицію; д) толерантність, здатність до емпатії.
Діяльнісний	а) здатність робити вибір у ситуаціях реального життя; б) здатність співпрацювати з органами державної влади та місцевого самоврядування; в) здатність до порозуміння з іншими, здатність до співпраці, роботи в команді; г) здатність розробляти і впроваджувати спільні проекти; д) уміння розв'язувати конфлікти відповідно до законів демократії.
Процесуально-особистісний	а) здатність критично й незалежно мислити; б) здатність брати на себе відповідальність; в) здатність роботи свідомий вибір та застосовувати демократичні технології прийняття рішень; г) здатність брати участь у дебатах, аргументувати; д) здатність поважати погляди інших людей.

Учень повинен уміти:

- спілкуватися з однолітками та дорослими; колективно обговорювати проблеми;
- робити свідомий вибір;
- брати участь у колективній діяльності сім'ї та класу, ухваленні колективних рішень;
- залучатися до суспільно-корисної діяльності;
- висловлювати і пояснювати власну точку зору.

Учень має виявляти в поведінці та оцінках:

- повагу прав людини, повагу до закону;
- прагнення до справедливості, чесність, відповідальність;
- визнання та сприйняття багатоманітності;

- патріотизм;
- повагу до національної історії, культури, мови, традицій.

У початковій школі формування громадянської компетентності здійснюється в навчально-виховному процесі під час вивчення різних навчальних дисциплін та зокрема під час вивчення курсу «Я у світі», а також під час проведення різноманітних виховних заходів.

Формування громадянської компетентності під час вивчення навчальної дисципліни «Я у світі» здійснюється через реалізацію таких змістових ліній: «Я – людина», «Я та інші», «Я – українець», «Я – європеєць».

При вивченні змістової лінії «Я – людина» молодший школяр усвідомлює себе частиною природи і суспільства, переконується в неповторності та індивідуальності кожної людини; розвиваються наполегливість та старанність.

Вивчаючи змістову лінію «Я та інші» відбувається знайомство з правами та обов'язками в сім'ї, шанобливе ставлення до старших членів сім'ї, розвивається ввічливість, доброта, чесність, справедливість, подільчівість.

Знайомство з поняттями «суспільство», «громадянин», «Україна – незалежна держава», «державні символи» буде здійснюватися при вивченні розділу «Я – українець». Молодший школяр учиться встановлювати взаємозв'язки між вчинком і наслідком, розуміє поняття відповідальності.

Змістова лінія «Я – європеєць» знайомить школярів з поняттями «Україна – європейська держава», «Європейський Союз», «європейська спільнота», найближчими країнами-сусідами цим самим збагачуючи знання про світ.

У початковій школі доцільно проводити багато цікавих виховних заходів, на яких молодші школярі вчать бути колективістами, в кожного учня прокидається почуття відповідальності, працелюбство, активність, творчість, любов до свого краю, збагачується рідна мова новими словами, школярі починають глибше відчувати рідне слово, розуміти багатство української мови і свою приналежність до рідної Вітчизни, до тих символів, якими багатий український народ; до світлої материнської мови, яку називають солов'їною і світанковою за її красу; до свого рідного і неповторного в своїй самобутності народу. Ось так і розвивається та закріплюється святе почуття любові до Батьківщини, патріотизм, доброта, милосердя, висока громадянська свідомість, до якої прагне кожен педагог. Важливо, щоб з молодшими школярами проводились високоідейні свята, які б не залишили байдужим жодного учня, серед них: «Національні символи України», «Що для мене Україна?», «Ми – українці», «Наші обереги», «Український рушник у народознавчих звичаях і традиціях», «Славені українці», «Мова рідна моя, не мовчи», «Моя Батьківщина – рідна Україна», «Я – громадянин України і гордий цим», «Українська осінь», «А вже весна, а вже красна», «Доброта – це краса людської душі», «Земля – планета, на якій я живу», «Ми – діти вільної України», «Наші українські обереги», «Свято осені», «Мовою віршів малюємо зиму (пори року)», «Вчимося, працюємо, творимо», «Рідна мати моя», «Тепло татусевих долонь», «Мамина пісня» та багато інших, які не тільки дають учням додаткову інформацію і знання, а й збагачують дітей емоційно й духовно. Про емоційну міру, про те що навіюва-

тись повинні високі ідеї морально-громадського змісту – патріотизм, моральність, працелюбність, доброта, милосердя має добре знати і дбати кожен педагог, щоб виховувати своїх учнів справжніми громадянами.

Отже, аналіз наукової літератури та власний досвід переконує в тому, що ефективність реалізації демократичного виховання молодого покоління можливе за умови поєднання різних напрямків реалізації громадянського виховання у практиці роботи початкової школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / Семен Устинович Гончаренко. – Київ: Либідь, 1997. – 376с.
2. Доміна В. В. Формування громадянської компетентності молодших школярів у контексті національно-патріотичного виховання: методичний посібник / В. В. Доміна. – Хмельницький: ХГПА, 2014. – 132с.
3. Енциклопедія освіти / Академія педагогічних наук України; головний ред. В. Г. Кремень. – Київ: Хрінком Інтер, 2008. – 1040с.
4. Компетентнісний підхід у сучасній українській освіті: світовий досвід та українські перспективи / під заг. ред. О. Овчарук. – Київ: К.І.С., 2004. – С.23-25.
5. Формування громадянської компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів у відповідності до вимог нових державних освітніх стандартів / уклад. Н. М. Степанова. – Черкаси: Видавництво Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради, 2014. – 44с.

Ващук Н. А.,

учитель початкових класів КЗШ№116

учитель вищої категорії

АКТИВНИЙ РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

У статті зроблено спробу розкрити сутність понять «якість освіти, пізнавальний інтерес, творчі здібності, творча активність, деталізуються особливості особистісного розвитку творчої активності молодших школярів.

Ключові слова: дидактичні ігри, творчі завдання, математичні здібності, пізнавальний інтерес, логічне мислення, інноваційні технології навчання.

Постановка проблеми. Розвиток творчого потенціалу людини трактується сьогодні як основне завдання школи в умовах стандартизації та інноваційних технологій навчання. Розвивати творчість – означає виховувати у дітей інтерес до знань, самостійність в навчанні. Маленький учень добре вчиться лише тоді, коли переживає успіх, хоча б невеликий. Кожна дитина повинна розвиватися всесторонньо, і якщо в ньому «дрімає» якийсь талант, то потрібно створити умови щоб він розкрився на користь собі та іншим. В. Сухомлинський мудро підкреслив, що відправляючи дитину в школу, кожен повинен вірити в те, що справжній учитель побачить у своїй дитині щось таке, чого не бачить він, і буде розвивати побачені задатки.

Виклад основного матеріалу. Проблема якості освіти стає національним пріоритетом освітньої політики багатьох країн, оскільки відображає світову тенденцію інноваційного розвитку освітньої системи. Курс математики, спрямований на розвиток і вдосконалення пізнавальних здібностей учнів початкових класів, продовжуючи і поглиблюючи загальні лінії цього напрямку, закладені з першого класу, має і свої особливості. Одна з таких особливостей – зміщення акценту на посилення ролі змістовно-логічних завдань для розвитку мислення учнів. Питання, пов'язані з формуванням творчої особистості учня, досліджували В. Андрєєв, А. Лук, С. Сисоєва.

Психологічні аспекти творчості, проблеми формування творчих здібностей у навчанні, мотивів творчої діяльності відображаються в працях С. Виготського, Г. Костюка. Доцільні і важливі положення для вирішення певної проблеми знайшли відображення в працях таких педагогів, методистів як В. Бєвз, М. Бурда, В. Буряк.

На думку В. Андрєєва, для творчої особистості характерна стійкість високого рівня, спрямованість на творчість, мотиваційна творча активність, що проявляється в органічній єдності з високим рівнем творчих здібностей, які дозволяють їй досягти прогресивних, соціальних і особистісно-значимих результатів в одній або декількох видах діяльності [1, с.241]. Творча особистість за С. Сисоєвою – це особистість, що має внутрішні умови, які забезпечують її творчу активність, і яка внаслідок впливів зовнішніх факторів набула необхідні для актуалізації творчого потенціалу людини додаткових мотиви та можливості [9, с.65].

Існує велика формула «Дідуся» космонавтики К. Ціолковського, що відкриває завісу над таємницею народження творчого розуму: «Спочатку я відкривав істини, відомі багатьом, потім став відкривати істини відомі деяким, і, нарешті, став відкривати істини нікому ще не відомі». Мабуть, це і є шлях становлення творчої сторони інтелекту, шлях розвитку винахідницького та дослідницького таланту. Наш обов'язок – допомогти дитині стати на цей шлях. Цьому прямо і служать розвивальні ігри.

За змістом, особливостями організації, розвивальний і виховний вплив гри надзвичайно різноманітний. Серед ігор особливо виділяються дидактичні. Вони спрямовані на вирішення конкретних завдань навчання школярів, але в той же час, у них проявляється виховний та розвивальний вплив ігрової діяльності. Серед дидактичних ігор розрізняються ігри з умовною ситуацією; ігри побудовані на основі віршів; ігри інтелектуального характеру (анаграми, загадки, кросворди, ребуси).

Результативність дидактичних ігор і цікавість завдань в першому класі залежить від методики їх застосування. Так, в курсі навчання математики програмою передбачено формування вміння абстрагувати кількісну характеристику безлічі предметів від інших його властивостей – просторового розміщення, матеріалу, кольору, розміру. Привернути увагу дітей і викликати їх здивування – це лише початок виникнення інтересу, і доbitися цього порівняно легко; важче втримати інтерес до логічних завдань з математики і зробити його досить стійким.

Логічні вправи дозволяють на доступному дітям математичному матеріалі, з опорою на життєвий досвід будувати правильні судження без попереднього теоретичного засвоєння самих законів і правил логіки. Порівняння – це такий логічний прийом, за допомогою якого встановлюється подібність і відмінність предметів, явищ об'єктивного світу. При навчанні прийом порівняння завжди використовують для певної пізнавальної мети. Пропоновані логічні вправи не вимагають обчислень, а лише змушують дітей виконувати правильні судження і приводити нескладні докази.

Народні загадки завжди служили і служать захоплюючим матеріалом для роздумів. У загадках, зазвичай, вказуються певні ознаки предмета, за якими розпізнають і сам предмет. Загадки – це своєрідні логічні задачі на виявлення предмета за деякими його ознаками. Ознаки можуть бути різними. Знаючи склад математичного числа, за кількісними ознаками поряд з іншими знаходиться сам предмет.

Головна мета, до якої ми прагнемо в зв'язку з завданням підвищення рівня процесу навчання математиці – вміло підбирати математичні завдання, щоб вони викликали інтерес у молодших школярів, викликати зацікавленість дітей до предмету. Коли, в яких умовах вчитель може проводити хвилини цікавої математики? Для цього можуть бути використані уроки математики та логіки, математичні олімпіади, індивідуальні заняття, позакласна робота.

Змістовно-логічні завдання розвивального характеру включаються в кожен урок математики протягом усього навчального року, органічно пов'язуються з програмним математичним матеріалом. Формування пізнавального інтересу – необхідна умова шкільного навчання. З метою активізації пізнавальної діяльності, на кожному уроці застосовуються елементи інтерактивних технологій, творчі проблемні завдання, що забезпечують розвиток тих здібностей і якостей, які знаходяться в стадії формування.

Відомому французькому вченому Б. Паскалю належать слова: «Предмет математики настільки серйозний, що не слід упускати жодної можливості зробити його більш цікавим». Цікавість – необхідний засіб збуджувати і підтримувати увагу і інтерес до предмету. Починаємо урок з арифметичної хвилини, пропонуючи для вирішення приклади, що містять багато дій, але виконання їх усне і індивідуальне. Учні з цікавістю виконують завдання, коли їм пропонується виправити навмисно зроблені помилки в рішенні. Уроки поживляються завданнями-жартами, завданнями, написаними у віршованій формі, завданнями на увагу, завданнями з пізнавальним сюжетом і т.ін. Використовується параметрична форма завдання умови і відповіді, тим самим вноситься в рішення завдання таємничість і інтрига.

Уроки творчості. Творчість – явище складне, комплексне, обумовлене багатьма соціально-педагогічними психолого-фізіологічними передумовами. Вивченням творчості та творчої особистості займається ряд наук. У назві «уроки творчості» відображена направленість, «надзавдання», яку має на увазі вчитель, плануючи і організовуючи уроки. Учити творчості стосовно до цих уроків – перш за все вчити творчому ставленню до праці, виховувати

не споживачів, а активних будівельників життя, які не бояться ніякої роботи. При цьому праця розглядається як джерело формування пізнавальної самостійності, рис характеру, без яких не може бути творчої особистості.

Дидактична гра як засіб навчання математики. Дидактична гра є цінним засобом виховання розумової активності дітей. Вона активізує психічні процеси, викликає у дітей живий інтерес до процесу пізнання. У ній діти охоче долають значні труднощі, тренують свої сили, розвивають здібності і вміння. Вона допомагає зробити будь-який навчальний матеріал цікавим, викликає в учнів глибоке задоволення, створює радісний робочий настрій, полегшує процес засвоєння знань.

Роль сюжетно-рольової гри в процесі навчання математики. Серед математичних ігор для дітей є і сюжетно-рольові. Ці ігри можна позначити як творчі. Їх основна відмінність від інших ігор полягає в самостійності створення сюжету і правил гри та їх виконання. Найбільш привабливу силу для молодших школярів мають ті ролі, які дають їм можливість проявляти високі моральні якості особистості: чесність, сміливість, товариство, винахідливість, дотепність, кмітливість. Тому такі ігри сприяють не тільки виробленню окремих математичних навичок, а й гостроти і логічності думки. Зокрема, гра сприяє вихованню дисциплінованості, тому що будь-яка гра проводиться за відповідними правилами.

Висновки. Одна з головних завдань в діяльності вчителя – виростити дітей активними, успішними громадянами, дати можливість кожному відчути радість досягнень, усвідомити свої сили і повірити в свої здібності і можливості. Щоб викликати інтерес до математики, треба постаратися не тільки привернути увагу дітей до якихось її елементів, а й викликати у дітей здивування. Творча робота на уроках – орієнтовна модель навчання учнів молодших класів і є сучасна педагогічна технологія початкової школи в умовах стандартизації та інноваційних технологій навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бутрім В. Розвиток логічного мислення школярів на уроках математики / В. Бутрім // Початкова освіта. – 2006. – №15. – С.11.
2. Воліна В. Цікава математика: Свято числа / В. Воліна. – Москва: АСТ-Прес, 2005. – 88с.
3. Карнаус П. Цікаві завдання та ігри на уроках математики. 1-4 класи / П. Карнаус. – Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2009. – 178с.

Владика С. В.,
вчитель початкових класів КЗШ № 62,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, старший вчитель

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ТЕХНОЛОГІЙ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

*У статті розглянуто можливості розвитку критичного мислення учнів початкової школи.
Ключові слова: критичне мислення, технологія розвитку критичного мислення учнів.*

Постановка проблеми. Пріоритетним напрямом реформування системи початкової освіти, визначеним Л. Гриневич, є оновлення змісту освіти, зокрема в початковій школі. Школа має готувати учнів до життя, що можливо, через формування у школярів умінь критично мислити, працювати у команді, розв'язувати проблеми, самостійно шукати, аналізувати інформацію.

Однією з інноваційних технологій, що допомагає учню не тільки засвоїти певний обсяг знань, а й сприяє розвитку його особистісних якостей, є технологія формування та розвитку критичного мислення.

Розвиток критичного мислення стає дуже актуальним під час інтенсивних соціальних змін, коли неможливо діяти без постійного пристосування до нових політичних, економічних та інших обставин, без ефективного розв'язання проблем, значну частину яких неможливо передбачити.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Технологія розвитку критичного мислення як освітня інновація стала предметом досліджень вітчизняних педагогів і методистів порівняно недавно. Це зумовлено тим, що погляди вчених стосовно можливості формування критичного мислення в учнів початкових класів протягом останніх ста років були досить суперечливими.

Поняття критичного мислення досліджується у роботах К. Баханова, Дж. Брауса, Д. Вуда, Д. Клустера, С. Метьюз, Д. Макінстера, Н. Поспелова, Д. Халперн та ін.

Технологію розвитку критичного мислення учнів упроваджують у багатьох країнах світу А. Кроуфорд, М. Ліпман, В. Саул, Ч. Темпл та інші. В Україні проблемою розвитку критичного мислення займаються К. Баханов, Т. Воропай, О. Пометун, Л. Терлецька, С. Терно, О. Тягло та інші.

Критичне мислення визначається Дж. Браусом і Д. Вудом як розумне рефлексивне мислення, яке сфокусоване на розв'язуванні питання щодо того що робити і що брати на віру.

Мета статті – висвітлення методів та прийомів що сприяють формуванню критичного мислення учнів початкових класів.

Виклад основного матеріалу. Впровадження нових освітніх технологій особистісно зорієнтованого навчання в початковій школі, це передумова активної пізнавальної діяльності учнів: нестандартна, цікава, творча робота, яка пробуджує у дітей інтерес до знань і сприяє емоційному, духовному та інтелектуальному розвитку школярів.

Працюючи з технологією розвитку критичного мислення, вчитель усвідомлює, що навчити учнів мислити критично з першого уроку фактично неможливо. Критичне мислення формується поступово, воно є результатом щоденної кропіткої роботи вчителя й учня, з уроку в урок, з року в рік. Не можна виділити чіткий алгоритм дій учителя з формування критичного мислення в учнів. Але можна виділити певні умови, створення яких здатне спонукати і стимулювати учнів до критичного мислення [2, с.91].

Критичне мислення починається з постановки запитань; воно спрямовано на визначення проблеми, на застосування знань й одержання результату; воно спирається на відоме знання, на пошук потрібної інформації, на

досвід; воно прагне до оцінювання ситуації, до аналізу інформації, до переконливої аргументації. Критичне мислення характеризується усвідомленістю, логічністю, цілеспрямованістю і самостійністю.

На думку Д. Халперн критичне мислення відрізняється зваженістю, логічністю і цілеспрямованістю; людина, яка мислить критично використовує когнітивні навички та стратегії, які збільшують вірогідність одержання бажаного результату. Передумовами критичного мислення є готовність до планування, гнучкість, наполегливість, готовність виправляти свої помилки, усвідомленість, пошук компромісних розв'язань [4, с.132].

С. Терно вказує на те, що оскільки критичне мислення розвивається шляхом розв'язування проблемних задач, робота над якими вимагає від учнів відповідального ставлення до ухвалення рішень, то технологія розвитку критичного мислення ґрунтується на теорії проблемного навчання, і, зокрема, на підходах до формування в учнів дослідницьких навичок [3, с.26].

Щоб зацікавити учнів роботою на уроці, необхідно подбати про гармонійне поєднання його мотиваційного, змістового та розвивального компонентів. Зміст має привабити дітей чимось незвіданим, сприяти розвивальним дидактичним цілям. Дитина має зрозуміти значущість навчального матеріалу.

Під час дослідження навчального матеріалу вчитель має особливу увагу приділяти аналізу інформації з точки зору достовірності джерел, з яких вона надходить. Крім того, інформацію можна аналізувати з огляду на упередження, заобони – як самого учня, так і інших учнів. Усе це створює підґрунтя для вироблення в учнів власних суджень і, як результат – розвитку критичного мислення.

Учитель може вдало поєднувати роботу над предметним матеріалом з розвитком критичного мислення учнів. Проте побудова такого уроку вимагає багатьох знань і вмінь від самого вчителя. Так, він має створювати атмосферу позитивної взаємодії учнів, розумітися в тому, які форми й методи навчання ефективніші на певному етапі уроку, а ще – і це принципово важливо – самому мислити критично.

Важливою педагогічною умовою формування критичного мислення учнів є створення зацікавленості і доброзичливої співпраці на уроці, активне залучення до парної і групової роботи. Вже починаючи з дитячих років дитину треба привчати формулювати свої думки, оціночні судження, переконання, незалежно від інших. Тобто, мислення може бути критичним тільки тоді, коли воно має індивідуальний характер. Для розвитку позитивної самооцінки дитини молодшого шкільного віку надзвичайно важливим є відчуття, що вона в результаті самостійного пошуку прийшла до висновку, який приближається як вірний і іншими членами колективу, і вчителем.

Реформування вітчизняної освіти через орієнтацію на технологію розвитку критичного мислення є одним із шляхів входження України до світового освітнього простору.

Ця технологія дозволяє одночасно і більш ефективно формувати в учнів низку ключових компетентностей. Перш за все – «уміння вчитись», тобто вміння самостійно здобувати знання у будь-якому вимірі «простору навчан-

ня». Вони вчать організувати свою роботу з розв'язання актуальних проблем і досягнення потрібного результату, набувають навичок самоконтролю, самооцінки, самовдосконалення. Співпраця учнів між собою та з учителем сприяє формуванню соціальної компетентності демократичної природи. Учні навчаються спільно визначати проблеми і мету діяльності, ефективно співпрацювати, бути ініціативними і відповідальними за прийняття рішень, обґрунтовано долати суперечки.

Перелік методів розвитку критичного мислення достатньо великий. Добирати їх учителю слід з огляду на мету, завдання, зміст уроку. Крім того, слід зважати на особливості цих методів, адже на певних етапах уроку вони є ефективнішими, а отже, доречнішими. Учитель має опонувати якомога більше методів розвитку критичного мислення і бути обізнаним з особливостями їх ефективного застосування.

Технологія проведення уроку з розвитку критичного мислення залежить від його предметного наповнення і дидактичних завдань, від типу уроку (це набуття нових знань чи формування умінь), від власне навчального предмету. Та загалом такий урок традиційно складається з трьох основних частин: вступної, основної та підсумкової [2, с.15].

Вступна частина уроку триває зазвичай перші 5-7 хвилин. За цей час слід актуалізувати опорні знання – «дістати» їх з довготривалої пам'яті учнів. Опорними такі знання учнів є тому, що саме на них, як на фундаменті, опори, будуються наступні знання.

Під час вступної частини уроку учні мають опанувати декілька важливих способів пізнавальної діяльності або вдосконалити наявні вміння. Процес активного згадування того, що вони знають з опрацьовуваної теми, змушує їх аналізувати власні знання та уявлення. Це дає змогу визначити рівень цих знань і долучити до них нові.

За основної частини уроку учитель організовує активну діяльність учнів, зокрема спонукає їх досліджувати, осмислювати матеріал, відповідати на раніше поставлені запитання, ставити свої і шукати на них відповіді тощо.

Головне завдання учнів – «конструювати» знання і навички, формувати власне ставлення до теми.

Третій етап уроку – найважливіший для розвитку критичного мислення в учнів, бо його основними завданнями є узагальнення, систематизація вивченого й рефлексія щодо процесу і результатів навчальної діяльності. Необхідно, аби учні подумали про те, що вони дізналися, чого навчилися, запитали себе, що це для них означає, як це змінює їхнє бачення і як вони можуть це використовувати.

Застосування технології розвитку критичного мислення під час вивчення навчальних дисциплін, як на уроках, так і в позакласній роботі, створює додаткову мотивацію до навчання. Учні добре засвоюють матеріал, тому що це їм цікаво.

Зазначена технологія стимулює загальну активність учнів, сприяє створенню плідного освітнього середовища, й утвердження системного

характеру навчання та самонавчання. За своєю сутністю технологія формування критичного мислення має інноваційний характер: вимагає від учнів застосовувати нові знання, спираючись на засвоєний раніше матеріал; виробляє вміння діяти і приймати рішення самостійно чи в складі команди та розв'язувати конфлікти; шукати, компоновати і застосовувати нову інформацію з різноманітних джерел, використовуючи сучасні технології для виконання конкретних завдань; розвиває критичне мислення і прагнення до творчості та саморозвитку; формує бажання і здатність самостійно вчитися.

Висновки. Реалізація мети формування в учнів початкової школи критичного мислення, здебільше, лежить у площині методики навчання та технологій проведення уроків.

При застосуванні елементів розвитку критичного мислення кожен учень відчуває, що він цікавий як особистість, пробуджується у дітей прагнення до спільної організації шкільного життя, формується здатність довільно регулювати свої дії, обґрунтовувати свою позицію і приймати думку іншого, якщо вона більш обґрунтована.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кроуфорд А. Технології розвитку критичного мислення учнів / А. Кроуфорд, В. Саул, С. Метьюз, Д. Макінстер; [наук. ред., передм. О. І. Пометун]. – Київ: Плеяда, 2006. – 220с.
2. Сучасний урок у початковій школі. 33 уроки з використанням технології критичного мислення // упоряд. Г. О. Ярош, Н. М. Седова. – Харків: Основа, 2005. – 240с.
3. Терно С. О. Методика розвитку критичного мислення школярів у процесі навчання історії: посібник для вчителя / С. О. Терно. – Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2012. – 70с.
4. Халперн Д. Психология критического мышления: пособие / Д. Халперн. – СПб.: Питер, 2000. – 512с.

Вовк М. В.,

*вчитель початкових класів
Криворізької загальноосвітньої школи №52, спеціаліст*

ІСТОРИЧНИЙ ЕКСКУРС ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СИСТЕМІ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

У статті обґрунтовано особливості використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі початкових класів. Виділено основні етапи історичного розвитку впровадження ІКТ у навчальний процес початкової школи в Україні та за кордоном.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології, початкова школа, інформатизація освіти.

Постановка проблеми. У Концепції загальної середньої освіти підкреслюється, що освіта XXI століття – це освіта для людини, її стрижень – розвивальна культуротворча домінанта. Визначальною тенденцією розвитку наці-

ональної системи освіти в Україні є її інформатизація. Вона розглядається як невід’ємна складова інформатизації українського суспільства, відображає загальні тенденції глобалізації світових процесів розвитку цивілізації, виступає як визначальний інформаційний і комунікаційний базис гармонійного розвитку особистості і соціально-економічних систем нашої держави.

Суспільство XXI століття цілком успішно називають «суспільством знань», бо саме знання визначають і матеріальне, і духовне життя. Самі знання постійно примножуються, і людина, природно, витрачає дедалі більше часу для їхнього набуття.

Сучасний учитель початкової школи завжди знаходиться у пошуку нових, більш ефективних технологій, покликаних сприяти розвитку творчих здібностей дітей, формуванню навичок саморозвитку і самоосвіти. Інформатизація світового простору, розквіт інформаційно-комунікаційних технологій, модернізація системи освіти потребують від учителя відповідної світоглядної позиції, високого рівня інформаційних компетентностей.

На законодавчому рівні концептуальні орієнтири інформатизації національної системи освіти знайшли відображення в законах України, постановках Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України, державних програмах та інших нормативних документах. Реалізація вищезазначених документів дасть можливість зробити освіту більш ефективною, гнучкою, сучасною, відповідною міжнародним стандартам. Високі темпи розвитку науки і техніки, поява нових галузей господарської діяльності загострює проблеми формування інтелектуального потенціалу держави. Тому одним із найважливіших завдань сучасної системи освіти в Україні є впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчальний процес.

У сучасних умовах підхід до організації використання ІКТ в Україні не відповідає вимогам часу. Необхідним виявляється пошук шляхів вирішення питання, що обговорюється, на засадах системності та безперервності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ключові проблеми інформатизації освіти як складової інформатизації суспільства, аналіз педагогічного потенціалу інформатизації навчального процесу розкрито в працях В. Бикова, А. Верляня, Б. Гершунського, А. Гуржія, Ю. Дорошенка, А. Єршова, М. Жалдака, Ю. Жука, Р. Кларка, І. Костікової, О. Кузнецова, А. Лунячека, В. Мадзігона, Ю. Машбиця, В. Руденка, О. Співаковського, П. Старра та багатьох інших науковців.

Науковий та методичний супровід впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховний процес початкової школи здійснюють А. Горячев, С. Колесніков, М. Левшин, Г. Ломаковська, Ю. Первін, Й. Ривкінд, Ф. Ривкінд, А. Семенов, Б. Хантер, В. Шевченко.

Мета статті. Метою статті є висвітлення проблеми впровадження та використання інформаційно-комунікаційних технологій у початковій школі.

Виклад основного матеріалу. Початок використання комп’ютерної техніки в системі початкової освіти безпосередньо пов’язаний із появою перших персональних комп’ютерів. Перші персональні комп’ютери з’явилися

тільки у 1975 р., а вже у 1980 р. у США в школи були закуплені перші комп'ютери для організації навчання дітей молодших і середніх класів.

Основною метою перших експериментальних програм було досягнення загальної комп'ютерної грамотності, тобто формування знань та практичних навичок роботи на комп'ютері.

Досвід цього впровадження комп'ютерів у навчальний процес описаний у книзі Б. Хантер «Мої учні працюють на комп'ютерах», яка сильно вплинула на ідеологію комп'ютеризації освіти в нашій країні у 80-х роках минулого століття [6, с.22].

Сам термін «інформаційно-комунікаційні технології навчання» з'явився в науково-педагогічній літературі із введенням у 1985 році у старших класах шкіл СРСР навчального предмета «Основи інформатики на обчислювальній техніки». У концепції інформатизації освіти 1988 року був введений термін «нова інформаційна технологія». «Інформаційно-комунікаційні технології навчання» – це сукупність методів і технічних засобів реалізації інформаційних технологій на основі комп'ютерних мереж і засобів зв'язку для забезпечення ефективного процесу навчання [6, с.6].

Одним із перших програмних педагогічних засобів, створених в Україні, був програмний комплекс для підтримки навчання математики Gran, розроблений ще в 1989 році М. І. Жалдаком [3, с.12-19]. Серед інших програмних засобів навчального призначення, що проходять апробацію в загальноосвітніх школах України, відомими є комплекси, що розроблені в Херсонському державному університеті, Харківському державному педагогічному університеті ім. Г. С. Сковороди, Інституті передових технологій, Інституті педагогіки АПН України та ін.

На теперішній час в Україні в рамках науково-педагогічного проекту «Інтелект України» розроблені педагогічні програмні засоби для 1-4-х класів початкової школи з української мови, математики, читання, курсів «Я і Україна», «Навчаємося разом».

Використання ІКТ у навчально-виховному процесі початкової школи повинно бути підпорядковано як основній меті навчання, так і конкретним завданням, які розв'язує вчитель у ході заняття. Водночас повинні бути враховані фактори й умови, які впливають на навчальний процес, забезпечено дотримання санітарно-гігієнічних вимог та техніки безпеки [1, с.11-12].

Результати досліджень вказують на вплив ІКТ на особистість школяра, що є користувачем названих засобів, та спонукають до необхідності подальшого вивчення особистості дитини молодшого шкільного віку в даному контексті. У молодших школярів за умов спеціально організованого навчання можна формувати творче мислення, що характеризується самостійністю, гнучкістю, ініціативністю, комбінаторно-ігровими проявами, а також задовольняє їхні вищі потреби – у пізнанні, спілкуванні, самореалізації [4, с.2, 15-16].

Серед засобів навчання за дидактичною функцією виділяються: інформаційні (підручники і навчальні посібники); дидактичні (таблиці, плакати, відеофільми, програмні засоби навчального призначення, демонстраційні

прикладі); технічні (аудіовізуальні засоби, комп'ютер, засоби телекомунікацій, відеокomp'ютерні системи, мультимедіа, віртуальна реальність).

Ефективність застосування ІКТ у навчальному процесі багато в чому залежить від умілого добору і використання програмного забезпечення персонального комп'ютера, яке можна розділити на три основні групи:

1) системне програмне забезпечення (операційні системи, сервісні програми, програмні оболонки);

2) прикладне програмне забезпечення (програми загального призначення – текстові і графічні редактори, бази даних, електронні таблиці тощо);

3. педагогічні програмні засоби (комп'ютерні програми для навчання).

Були виявлені такі позитивні аргументи щодо застосування комп'ютерних технологій у навчальному процесі початкової школи [6, с.45-62]:

1) комп'ютерні технології сприяють удосконаленню викладання та підвищенню ефективності навчання;

2) комп'ютерну грамотність слід починати формувати якомога раніше для того, щоб учні звикли й могли швидко адаптуватися до постійного оновлення комп'ютерних технологій;

3) завдяки комп'ютерним технологіям, зокрема Інтернету, підвищується мобільність навчального процесу, а саме: учні можуть спілкуватися з учителями та учнями інших навчальних закладів, а також фахівцями як вітчизняними, так й інших країн світу, не виходячи зі свого класу;

4) комп'ютерні технології сприяють розвитку саморегуляції та самоконтролю, навчають учнів керувати своєю інтелектуальною діяльністю.

Аналіз педагогічного досвіду виявив також і деякі, обумовлені переважно низьким технічним рівнем, негативні тенденції використання ІКТ у початкових класах, а саме:

– швидка зорова і загальна втомлюваність під час більш як 15- хвилинної роботи за комп'ютером;

– загроза розвитку фотоепілепсії, пов'язаної з миготінням екрану й частотою зміни кадрів;

– негативна сюжетна лінія деяких комп'ютерних ігор;

– жорстке нав'язування діалогу програмою спрямовують на сприйняття дітьми ІКТ як партнера у грі, а не як засобу гри, що значно знижує інтелектуальну активність школяра;

– захоплення індивідуальними формами роботи на противагу колективним [2, с.49-52].

Результати численних досліджень в Україні свідчать, що педагогічні програмні засоби, які централізовано розроблені та надіслані до шкіл, використовуються лише невеликою групою вчителів-ентузіастів, але переважна більшість вчителів не часто використовує їх в навчальному процесі. Головними причинами такого стану є недостатня підготовка вчителів до використання електронних ресурсів, відсутність в освітніх установах умов для використання сучасних педагогічних програмних засобів та інформаційно-комунікаційних технологій, відсутність методик використання електронних засобів при на-

вчання, технічна недосконалість електронних засобів навчального призначення, їх низька змістова якість, недостатня педагогічна цінність.

Висновки. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у початковій школі буде ефективним, якщо педагогічні програмні засоби навчання сконструйовано і впроваджено в навчально-виховний процес на засадах системного підходу як органічну складову навчально-методичних комплексів з окремих навчальних предметів завдяки реалізації принципів цілеспрямованості, оптимальності та комплексності; вони відповідають загальнопедагогічним, психологічним і санітарно-гігієнічним вимогам застосування ІКТ в початковій школі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бісіркін П. М. Інформаційні технології та особистість учня молодших класів середньої загальноосвітньої школи. Інформатизація освіти України: стан, проблеми, перспективи: зб. наук. праць / П. М. Бісіркін // Херсонський державний педагогічний Університет. – Херсон: Айлант, 2001.
2. Бондаревська В. М. Дитина та нові інформаційні технології: позитивні та негативні наслідки нової культури людського життя / В. М. Бондаревська // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2000. – №1.
3. Жалдак М. І. Двадцять років становлення і розвитку методичної системи навчання інформатики в школі та педагогічному університеті / М. І. Жалдак, Н. В. Морзе, Ю. С. Рамський // Комп'ютер у школі та сім'ї. – №5. – 2005.
4. Шакоцько В. В. Комп'ютер у початковій школі: навч.-метод. посіб. / В. В. Шакоцько. – Київ: ТОВ Редакція «Комп'ютер», 2006. – 128с.
5. Шакоцько В. В. Методика використання ІКТ у початковій школі: навч.-метод. посіб. / В. В. Шакоцько. – Київ: ТОВ Редакція «Комп'ютер», 2008. – 128с.
6. Oppenheimer T. The computer delusion. The Atlantic Monthly, Vol. 280, N. 1, July 1997.

Волинець О. В.,

*учитель початкових класів Криворізької гімназії № 91,
учитель вищої категорії*

ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ НА ПІДСТАВІ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧИХ ТА ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті розкрито сутність поняття «здоров'язберігаючі технології», «інтерактивні технології», висвітлено умови формування в учнів здорового способу життя.

Ключові слова: здоров'язберігаючі технології, інтерактивні технології, здоровий спосіб життя.

Постановка проблеми. У народі кажуть «Або ви турбуєтесь про своє здоров'я, або воно потурбує вас». У сучасному суспільстві життя й здоров'я людини визначаються як найвищі людські цінності. Батьків і педагогів сьогодні надзвичайно хвилює питання допомоги дітям бути здоровими, сильними, витривалими. Адже, на жаль, несприятливі соціально-економічні умо-

ви сучасної України, важка екологічна ситуація, інформаційне перенасичення та інтенсифікація навчального процесу викликають тенденції до погіршення здоров'я дітей і учнівської молоді.

Здоров'я цієї вікової групи особливо важливо, тому що, за оцінкою фахівців, приблизно 75% хвороб дорослих є наслідком умов життя в дитячі та юнацькі роки. Майже 90% дітей, учнів, студентів мають відхилення в здоров'ї, а більше 50% – незадовільну фізичну підготовку. Україні необхідно покоління з високим рівнем освіченості, культури і здоров'я, здатне сприймати загальнолюдські цінності, творчо, продуктивно та довго діяти в будь-якій галузі соціальної практики.

Головне завдання дорослих полягає в тому, щоб сформувати в українців свідоме ставлення до власного здоров'я. Утвердження загальнолюдських цінностей, збереження здоров'я громадян України є винятково актуальною проблемою сьогодення.

Тому метою своєї діяльності вважаю збереження і підвищення рівня здоров'я учнів, формування здорового способу життя, готовності до подолання труднощів життя. Мета реалізується через такі завдання:

- виховання потреби і вмінь самостійно займатися фізичною культурою і спортом;
- розширення функціональних можливостей організму і укріплення здоров'я; розвиток рухливих якостей;
- формування культури здорового способу життя учнів як у навчальний, так і позаурочний час;
- формування особистісно-ціннісного ставлення до здоров'ю та усвідомленої потреби у здоровому способу життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-теоретична база актуальності проблеми підкріплена нормативно-правовими документами: законом України «Про освіту», «Про фізичну культуру і спорт», Державною національною програмою «Освіта» («Україна XXI століття»), Цільовою комплексною програмою «Фізичне виховання – здоров'я нації» та Національною програмою «Діти України», Державним стандартом загальної середньої освіти, технологією інтерактивного навчання (Л. Пироженко, О. Пометун, С. Ренегар, Дж. Фредерік, Г. Фріц, Дж. Шерман).

Мета статті: висвітлити досвід впровадження здоров'язберігаючих та інтерактивних інноваційних технологій на уроках та позакласних заходах з фізичної культури з метою формування здорового способу життя.

Виклад основного матеріалу. *Інноваційна значущість* – активність оздоровчої діяльності, здатності до спілкування з валеологічної тематики, умінні розробляти індивідуальну оздоровчу систему й вести здоровий спосіб життя.

Технологія реалізації: здоров'язберігаючі та інтерактивні технології.

Здоров'язберігаюча технологія – це побудова послідовності факторів, що попереджують руйнування здоров'я при одночасному створенні системи сприятливих для здоров'я умов.

Під здоров'язберігаючими технологіями вчені пропонують розуміти:

- сприятливі умови навчання дитини у школі (відсутність стресових ситуацій, адекватність вимог, методик навчання та виховання);

- оптимальну організацію навчального процесу (відповідно до вікових, статевих, індивідуальних особливостей та гігієнічних норм);

- повноцінний та раціонально організований руховий режим.

Зупинимось на технологіях здоров'язбереження, які використовуються у нашій школі. Це психологічні технології, наприклад:

- психогімнастика – допоміжний метод, який спирається на невербальну експресію, перш за все на міміку та жести – взагалі на рух. Це дає можливість глибше заглянути у переживання інших і наблизитися до розуміння цих переживань;

- прогулянки на природі;

- емоційний комфорт: куточки настрою, дні радості;

- сімейне консультування.

Наступна технологія – це рухова активність, завданням якої є:

- корекція порушень постави;

- зміцнення серцево-судинної і дихальної систем за допомогою виконання дозованих навантажувальних вправ;

- зміцнення м'язів, розвиток гнучкості тіла;

- навчання спортивним оздоровчим технологіям.

Прикладом технології рухової активності, яка використовується у нашій школі є: щоденна гімнастика до занять, комплекси дихальної гімнастики, фізкультхвилинки, заняття на тренажерах, пальчикова гімнастика тощо.

Також ми вважаємо, що потрібно формувати культуру здорового способу життя учнів як у навчальний, так і позаурочний час. Серед форм та методів процесу формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя пріоритетна роль належить активним методам, що ґрунтуються на демократичному стилі взаємодії, спрямовані на самостійний пошук істини, розвиток здібностей дитини і сприяють формуванню критичного мислення, ініціативи і творчості. Разом з учнями ми розробляємо сценарії і проводимо спортивні свята, конкурси такі, як:

- «Веселі старты»;

- «Козацькі забави»;

- огляд-конкурс «На зарядку вставай!»;

- спортивні змагання, присвячені Дню захисника Вітчизни.

Під час проведення таких заходів в учнів формується ставлення до власного здоров'я як до найвищої соціальної цінності, загальна фізична працездатність, навички співробітництва, ефективного спілкування, відчуття прекрасного у житті, природі, мистецтві; відсутність акцентуації характеру та шкідливих поведінкових звичок, здатність до саморегуляції, самовиховання.

Виявляється, що гумор є і педагогічним засобом також, в основі якого лежить усвідомлення учасниками комунікацій різного виду невідповідностей (між очікуваним і тим, що трапилося, між видимим і реальним тощо), пов'язаних з комічним ефектом, знімає психологічну напругу і сприяє створенню доброзичливих взаємин.

Для вчителя розвивати в собі і в своїх вихованцях почуття гумору – це означає сприяти зростанню творчого потенціалу своєї особистості і особистості підлітків. Хороший жарт у вдалий момент здатний згуртувати учнів, розкрити сенс подій і будь-яких явищ. Посмішка – велика сила, сміх – здоров'я. «Мати гарне здоров'я – це мати почуття найвищого блаженства, що дозволяє людині говорити із задоволенням «Я почуваю себе чудово! Я живу чудово!» – писав творець однієї з популярних сьогодні систем оздоровлення Бречч.

Інтерактивна форма діяльності учнів на уроці фізичної культури – це специфічна соціально-педагогічна структура (система організації) процесу формування фізичної культури особистості (дитини, учня, дорослої людини), яка здійснюється шляхом взаємодії з метою збагачення індивідуального і суспільного досвіду в контексті фізичного і духовного вдосконалення.

У процесі аналізу педагогічного досвіду вчителів фізичної культури, співбесід більш інформативними вважаю вислови педагогів у контексті використання інтерактивних форм діяльності учнів на уроках. «Намагаюся зробити так, щоб учні не втрачали здатність дивуватися й радіти кожному своєму кроку... Збуджую в своїх вихованців енергію, людяність духу, прагнення правди, добра, справедливості. На уроках чиню заслін легковажному ставленню до справи, бездумності й недисциплінованості». Учень виявляє свою ініціативу й творчість у справі, творцем якої себе відчуває. У цьому зв'язку ефективними прийомами вважаю використання рольових ігор, змагань з різними завданнями. Стимулюють фантазію, творчу уяву та інтелектуальну активність практичні роботи щодо перевірки стану свого здоров'я, рівня фізичної підготовленості тощо.

Уяву, образне мислення, асоціативність та оригінальність думки учні розвивають, виконуючи вправи під музичний супровід. Проводжу уроки з використанням інтерактивних форм. Йдеться про організацію кооперативного навчання, коли індивідуальні завдання переростають у групові. Кожен член групи вносить унікальний вклад у спільні зусилля, а зусилля кожного члена групи потрібні та незамінні для успіху всієї групи.

Кооперативна (групова) навчальна діяльність – це форма організації навчання учнів у малих групах, об'єднаних спільною навчальною метою. Кооперативне навчання відкриває для учнів можливість співпраці зі своїми однолітками, дає змогу реалізувати природне прагнення кожної людини до спілкування, сприяє досягненню учнями більш високих результатів засвоєння знань і формування вмій.

Така модель легко і ефективно поєднується із традиційними формами та методами навчання і може застосовуватися на різних етапах навчання. Також на уроках використовую метод колового тренування та творчі завдання у групах. Наприкінці уроку я використовую фронтальну форму інтерактивного навчання, що передбачає одночасну спільну роботу учнів усього класу. Наприклад, обговорення проблеми у загальному колі («Мікрофон»), коли надається змога кожному по черзі висловити свою думку чи позицію відносно виконаної роботи.

Спостереження за учнями у процесі інтерактивної форми діяльності на уроках фізичної культури дозволило визначити такі позитивні ознаки:

– у всіх учнів підвищується рівень свідомої активності під час виконання вправ;

– кожен учасник групи може обирати власний темп виконання вправи, що дозволяє індивідуалізувати процес вправляння;

– під час такої форми діяльності власний вклад у колективну справу може внести учень у будь-якому стані здоров'я; означене особливо важливо для тих, хто має психофізичні обмеження;

– подібна форма діяльності учнів дозволяє вчителю визначити рівень авторитета кожного серед своїх однолітків, та у наступному-сприяти його підтримці або підвищенню.

Висновки. Появу інтерактивних форм діяльності учнів на уроках фізичної культури можна визнати як тенденцію в діяльності вчителів у контексті особистісно зорієнтованої педагогічної парадигми та розвитку в них креативного мислення. Використання означених форм навчання учнів сприяє трансформації їхньої діяльності в бік особисто значущої.

Подальша систематизація педагогічного досвіду, класифікація теоретичних і практичних розробок з означеної проблеми та укладання на цих засадах технологій, технологічних карт сприятиме розвитку педагогічної інноватики з формування культури здоров'я особистості.

Формування у школярів здорового способу життя і стійких здорових звичок, а також свідомого ставлення до власного здоров'я і рівня фізичної підготовленості, є найголовнішим соціальним завданням всього шкільного співтовариства, яка в нашій школі здійснюється на підставі здоров'язберігаючих та інтерактивних технологій та інноваційних підходів до організації навчально-виховного процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аксьонова О. П. Формування фізичної культури учнів початкової школи в умовах диференційованого навчання / О. П. Аксьонова. – Запоріжжя, 2005.
2. Ващенко О. Готовність вчителя до використання здоров'язберігаючих технологій у навчально-виховному процесі / О. Ващенко, С. Свириденко // Здоров'я та фізична культура. – 2006. – №8.
3. Гін А. О. Прийоми педагогічної техніки / А. О. Гін.
4. Пометун О. І. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко. – Київ: А. С. К., 2004.
5. Суворова Н. Інтерактивное обучение: новые подходы / Н. Суворова // Инновации в образовании. – 2001. – №5.

Воронова С. В.,
вчитель початкових класів КЗШ №62,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, вчитель-методист

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗАГАДОК ЯК ЗАСОБУ РОЗУМОВОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розкриваються особливості використання загадки як засобу розумового виховання молодших школярів на уроках в початкових класах.

Ключові слова: загадка, розумове виховання, початкова школа, навчальний процес, розвиток пізнавальної активності.

Постановка проблеми. Перед педагогічною наукою постає цілий комплекс вимог, серед яких найважливіше місце займає проблема відродження національної школи, формування духовної культури підростаючого покоління. Демократизація і гуманізація національної системи освіти зумовлюють виняткову актуальність проблем виховання школярів, зокрема початкової ланки навчання.

Жанр загадки завжди перебував на піднесенні і нині має широкі можливості для подальшого розвитку. В українських загадках помітно проявляється національний колорит. В цілому ряді творів, наприклад, фігурують образи і типи з поля суспільно-побутового, історичного життя українського народу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Що стосується дослідження і використання загадок як засобу розумового виховання особистості, то цей жанр використовували у своїй творчості Л. Боровиковський, Л. Глібов, С. Руданський, М. Сингаївський, П. Тичина, Ю. Федькович, І. Франко та ін. Збиранням та укладанням збірок загадок займалися В. Гнатюк, І. Головацький, Б. Грінченко, М. Закревський, Г. Ількович, Ф. Колесса, І. Манжура, М. Номис, О. Сементовський, П. Чубинський та ін.

Мета статті – розкрити особливості використання загадки як засобу розумового виховання молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Важливим складником всебічного розвитку особистості є розумове виховання.

Розумове виховання – цілеспрямована діяльність педагогів з розвитку розумових сил і мислення учнів, прищеплення їм культури розумової праці.

Розумове виховання необхідне людині не тільки для праці, а й для повноти духовного життя. Уміти творчо мислити й бути розумною повинна кожна людина, бо розум дуже необхідний у всіх без винятку видах людської діяльності. Тому й справжнє розумове виховання орієнтує дитину на життя у всіх його проявах і складностях, а також у всьому його багатстві. Саме загадки являються для молодших школярів своєрідною зарядкою перед вивченням програмового матеріалу.

Загадки – це короткі твори, в основі яких лежить дотепне метафоричне запитання, що передбачає відповідь на нього. Щоб знайти відгадку, потрібно вміти зіставляти життєві явища на основі спорідненості чи подібності за певними ознаками, рисами, характеристиками.

І. Березовський зазначає, що загадка дає багато можливостей для розумового розвитку дітей, для прилучення їх до словесної художньої творчості [1, с.6].

Створюючи чи відгадуючи загадку, вони зосереджують увагу на конкретному предметі.

За змістом загадки повинні відповідати завданням всебічного розвитку, містити виховну думку, відповідати віковим і психологічним особливостям молодших школярів, бути доступною.

Специфіка загадок полягає в тому, що в них у завуальованій алегоричній формі зашифровано якийсь предмет чи явище і треба відшукати його первісне значення. Тому М. Лановик, аналізуючи художню форму загадок, твердить, що «кожна загадка композиційно – одночленний паралелізм, другим членом якого є відгадка» [4, с.236].

Цікава, допитлива загадка надовго запам'ятовується дитиною. Особливо привабливі для учнів початкових класів римовані загадки, які певною мірою допомагають дітям і педагогам зняти накопичену втому, вносять позитивне поживлення у навчально-виховний процес [5, с.49].

У зв'язку з цим добірки тематичних загадок і вправ можна широко використовувати як на уроках, так і в позаурочний час. Вони урізноманітнюють розумову діяльність учнів, підтримують їх інтерес до відповідної навчальної теми і зосереджують увагу на опануванні нової, наступної теми, допомагають позбутися одноманітності у виконанні запланованих пізнавальних операцій, а також, що дуже важливо, позбутися гіподинамії.

Для молодших школярів читання загадок – не тільки засіб розвитку образного мислення, а й предмет дидактичних вправ. Над загадками корисно працювати як на уроках пояснення нового матеріалу, так і на уроках узагальнення опрацьованого.

Зміст і форми загадок різноманітні, а тому дають змогу звертатися до них на уроках опрацювання різних жанрів. Щоб загадки стали надбанням учнівського мовлення, треба постійно заохочувати дітей до заучування їх напам'ять, час від часу згадувати про них, відновлювати в пам'яті і спонукати до введення в усне мовлення.

Загадки входять також у пізнавальні вправи і завдання для учнів. При навчанні умінню розгадувати загадки педагогам необхідно враховувати деякі методичні рекомендації: загадки повинні відповідати віку і розвитку дитини, тобто бути доступними для сприйняття; чим більше знають про предмет або явище природи діти, чим конкретніше і точніше вказані їх ознаки, тим простіше дитині самій знайти відповідь. Важливо, щоб діти не просто запам'ятовували відповіді загадки, а намагалися самі додавати якісь характерні для того або іншого предмету риси, якості, щоб загадки пробуджували їх уяву.

Розгадування загадок – справа не тільки захоплююча, але і достатньо важка. Для дітей світ загадок не так доступний, як, наприклад, казки, пісні або ігри. Тут не можна розраховувати тільки на пам'ять або природну кмітливість. Уміння відгадувати загадки не є природженим, даним людині від природи, а припускає певну систему навчання з раннього віку. Навчання слід починати з розвитку спостережливості за тим, що оточує дитину.

В. Каліш наголошує, що при навчанні умінню розгадувати загадки батькам, педагогам необхідно враховувати деякі методичні рекомендації:

– загадки, як і казки, ігри, повинні відповідати віку і розвитку дитини, тобто бути доступними для сприйняття.

– чим більше знають про предмет або явище природи діти, чим конкретніше і точніше вказані їх ознаки, тим простіше дитині самій знайти відповідь [1, с.169].

Як жанр народної творчості, загадка сприяє збереженню народних традицій, святково-ігрової культури. Вона дозволяє і сьогодні оцінити колорит і гумор народної мови. І хоча сьогодні разом з народними ми маємо багато авторських, тобто літературних загадок, але вони жодною мірою не зменшують значення перших, – а лише продовжують багато в чому народні традиції.

Загадка містить у собі великі можливості для розвитку кмітливості, уваги і уяви, асоціативного мислення дітей, формування в них умінь виділяти і уподібнювати істотні ознаки об'єктів. Використання загадок на уроці посилює його емоційну насиченість, активність учнів, їх зацікавленість до навколишнього. Цьому значною мірою сприяє предметність, яскравість і конкретність факту чи образу, що лежать в основі загадки і відповідають психологічним особливостям сприймання дитиною всього, що оточує її.

На думку М. Вашуленка, щоб учні вміли самостійно відгадувати загадки, слід спочатку навчити їх розглядати навколишні об'єкти з різних боків, виділяти найістотніші ознаки в предметах і явищах, встановлювати взаємозв'язки між ними. Ці вміння здебільшого формують у ході систематичних спостережень в природі [2, с.34]. Під час такої роботи учні спостерігають за рослинами, тваринами, явищами природи. Наприклад, ранньої осені під час прогулянки або екскурсії в ліс чи парк увагу учнів необхідно звернути на такі зміни в природі: як гріє сонце; яким стало листя на деревах, кущах; як воно опадає в тиху і вітряну погоду.

Щоб розкрити дітям специфіку загадки, слід враховувати, що в основі багатьох загадок лежить переносна назва предметів або явищ, і найтиповішим способом створення образу є заміна предмета, що загадується, іншим, з певними характерними ознаками чи діями. Зважаючи на це, учням пропонують у відгаданій загадці знайти слова, які не прямо, а переносно називають предмет, пояснити, чому він має таку назву, вказати, чим він подібний до задуманого предмета. Зробити процес розгадування загадки цікавим заняттям для дитини – важливе завдання початкової школи. Робота над твором-загадкою охоплює такі етапи: відгадування і спостереження за будовою загадки, її специфікою; спостереження й аналіз побудови загадки; створення власної загадки; спостереження предмета, виділення його основних ознак, порівняння їх з ознаками інших предметів; створення загадки. Створені загадки потрібно не лише зачитувати, а й аналізувати.

Зробити процес розгадування загадки цікавим заняттям для дитини – важливе завдання початкової школи. Методика роботи із загадкою передбачає, що навчати відгадувати загадки слід починати не з загадування, а з

виховання уміння сприймати предмети і явища з різних боків, бачити світ у різноманітних зв'язках і залежностях, у кольорах, звуках, русі, зміні. Ці знання висловлюються влучним, образним словом, під час спостережень дітей спонукають до пошуку потрібних слів, які б точно відбивали побачене.

Висновки. Для дітей молодшого шкільного віку характерне емоційне сприймання. В цьому віці активно розвиваються увага, пам'ять, яка стає наочно-образною, формується уява. Завдяки цьому на основі словесного опису учні можуть створити образ предмета.

Основа для відгадування загадок – достатньо повні уявлення про предмети і явища, тому необхідно враховувати досвід учнів, як колективний, так і індивідуальний.

Загадки широко застосовуються в шкільній практиці, але їх виховні і пізнавальні можливості не повністю використовуються, оскільки основною формою роботи над ними є переважно бездоказове відгадування.

Загадка повинна мати повну і точну характеристику предмета або явища, опис типових ознак. Вона повинна бути цікавою, грамотною, образною, мати ігровий характер.

ЛІТЕРАТУРА

1. Березовський І. Г. Українська народна творчість: методичний посібник / І. Г. Березовський. – Київ: Наукова думка, 1973. – 152с.
2. Вашуленко М. С. Українська мова і мовлення в початковій школі: методичний посібник / М. С. Вашуленко. – Київ: Освіта, 2006. – 268с.
3. Каліш В. А. Загадка як засіб мовно-мовленнєвого розвитку молодших школярів / В. А. Каліш, В. О. Собко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського: зб. наук. праць / редкол.: М. І. Сметанський та ін. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2009. – Серія: Педагогіка і психологія; Вип.27. – С.166-170.
4. Лановик М. Б. Українська усна народна творчість: навчальний посібник / М. Б. Лановик, З. Б. Лановик. – Київ: Знання-Прес, 2006. – 591с.
5. Українські приказки, прислів'я і таке інше. Збірники О. В. Марковича та ін. / уклад. М. Номис. – Київ: Либідь, 1993. – 768с.

Глазиріна А. С.,

*учитель початкових класів
Криворізької загальноосвітньої школи №52,
спеціаліст другої кваліфікаційної категорії*

ПІДГОТОВКА ДІТЕЙ ДО НАВЧАННЯ У СИСТЕМІ «РОДИНА-ШКОЛА» ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті порушується проблема підготовки до навчання шестирічних дітей та особливості їх соціалізації, взаємодія вчителя та батьків у системі «родина-школа».

Ключові слова: молодший школяр, соціалізація, соціальна адаптація, сімейне виховання.

Постановка проблеми. Кожна людина бере свій початок від сім'ї. Тут відбувається її перше становлення як особистості, пізнання і засвоєння нею норм моральності, розвиток почуттів, волі й характеру. Сім'я в ідеалі повинна бути джерелом психологічної рівноваги, забезпечувати відчуття значущості кожної особистості.

У педагогіці сім'я може розглядатися з двох точок зору. По-перше, як «молекула суспільного організму», яка дає життя людині й виховує її відповідно до вимог суспільства. Отже, сім'я – це інститут суспільного виховання, що може бути протиставлений інститутам виховання громадського [2, с.308].

І. А. Зязюн вважає, що сім'я – це перша, природна сполучна ланка Любові, Віри, Надії, Свободи; основа родового будівничого нації, первинне лоно людської культури, школа духовно-релігійної, національної і вітчизняної традиції, інститут первинного виховання любові до ближнього і прагнення до продовження роду, пошани до соборності, авторитету і дисципліни.

Сім'я створює умови для пізнання дитиною всіх сфер земного буття людини. Сім'я сприяє не тільки формуванню, а й самоствердженню особистості, стимулює її соціальну, творчу активність, розкриває індивідуальність. Саме в сім'ї в відбувається перехід від біологічної до соціальної істоти.

Стосовно молодшого шкільного віку, то в більшості країн світу виховання дітей до їх вступу до школи є особистою справою сім'ї, а зміст і способи виховання передаються за традицією. Звичайно, в окремих країнах ведеться велика робота з просвіти батьків, але вона головним чином зосереджується на питаннях харчування та гігієнічного догляду.

В умовах панування сімейного виховання є лише два види діяльності, які мають вплив на процеси розвитку дитини. Це, по-перше, різноманітні форми праці в сім'ї, по-друге, гра в її найбільш різноманітних формах [2, с.46-47].

Шестирічні першокласники потребують підвищеної уваги з боку педагога і батьків. Саме на них лягає основна відповідальність за збереження психічного і соціального здоров'я кожної дитини, забезпечення посправжньому індивідуального підходу до неї, врахування особистісних відмінностей у навчально-виховному процесі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Активно займаються дослідженнями феномену батьківства, стратегіями його реалізації, характерними особливостями сучасні українські й зарубіжні дослідники у галузі педагогіки і психології – О. Безпалько, І. Бех, І. Братусь, Т. Веретенко, А. Капська, Г. Лактіонова, Р. Овчарова, А. Співаковська та ін.

Роль педагога в житті дитини і суспільства висвітлена в працях А. Богуш, І. Зязюна, А. Капської, Ю. Кулюткіна, Г. Сухобської, В. Сухомлинського, Т. Поніманської та інших.

Видатний педагог К. Д. Ушинський у своїх працях, що заклали як підвалини педагогічної, так і психологічної науки, і, зокрема вікової та педагогічної психології, привертая увагу до важливості визначення готовності дитини систематично вчитися. Він радив спостерігати за заняттями дитини і за такими показниками, як: бажання малювати, здатність зосереджувати увагу

на одному предметі, слухати те, що їй говорять, висловлюватись не уривчисто, а повним реченням, – робити висновок про можливість почати навчання.

Робота педагога з першокласниками і їх батьками має розпочинатися ще на етапі запису дитини до першого класу. Звідси випливає специфіка підготовки майбутніх першокласників до школи у співпраці з сім'єю. Саме обізнаність батьків першокласників та їх готовність виконувати вимоги вчителя у роботі з дітьми вдома є запорукою забезпечення готовності дитини до навчання у школі.

Метою статті є обґрунтування важливості ролі системи «родина-школа» у реаліях сьогодення.

Виклад основного матеріалу. Учитель – особлива людина, завданням якої є не лише розвиток і підготовка дитини до дорослого життя, але й провіта батьків, їх підтримка у справі навчання і виховання дітей.

Організаційно вся робота з підготовки майбутніх першокласників до шкільного навчання у співпраці батьків і вчителя може проходити в декілька етапів:

- ознайомлення батьків з особливостями дітей 6-річного віку;
- робота з батьками по забезпеченню підготовки дитини до школи у домашніх умовах;
- проведення донавчального знайомства з дітьми [5, с.84-85].

Завдання вчителя – роз'яснити батькам, які аспекти щодо соціальної та навчальної діяльності шестирічок зумовлюють корекцію звичних для батьків методів виховання. Найкраще таку роботу здійснювати через поєднання теоретичних лекцій, підготовлених педагогом, з відвіданням дитячого садка та спільного семінару вчителів та вихователів дошкільного закладу.

У зміст роботи з батьками входить попереднє інформування, яке краще за все проводити на загальних зборах батьків майбутніх першокласників, індивідуальна співбесіда з батьками за результатами співбесіди, консультування та надання методичної допомоги тим батькам, чії діти виявилися недостатньо готовими до шкільного навчання, батьківський всеобуч упродовж першого року навчання.

Попереднє інформування має містити наступні відомості:

- особливості розвитку дітей шестирічного віку, вимоги школи до майбутнього першокласника;
- мета співбесіди та параметри, що вивчатимуться;
- залежність готовності до шкільного навчання від загально-розвивальної роботи з дитиною в попередні роки життя. Можливість швидкого виправлення недостатньої готовності;
- суть питань, які ставитимуться дитині, їх оцінювання;
- психологічна підготовка дитини до бесіди з психологом та вчителем;
- організація співбесіди. Обов'язки та права батьків під час співбесіди.

Щоб запобігти виникненню у батьків необґрунтованих страхів щодо співбесіди, слід докладно розповісти, як вона проходитиме, представити батькам «екзаменаторів». Слід докладно зупинитися на роз'ясненні суті донавчального

знайомства з дитиною, ще раз наголосити, що якості, які перевірятимуться, не є «знаннями», і дитина зовсім не мусить знати все те, про що її запитують, а оцінка враховує і вік дитини, і її налаштованість на співпрацю з дорослим [1].

Щоб підтвердити хороший рівень готовності до навчання, в більшості завдань достатньо дати правильну відповідь лише на третину запитань, а там, де використовують нові для дитини форми роботи, достатньо справитися з чвертю завдань. Набагато більша кількість робіт, запитань, завдань, які даються кожній дитині, від кількості потрібних для нормальної готовності до школи балів, саме і передбачає надання можливості різним дітям якомога краще виявити свої вміння. Тому батьків не повинно турбувати те, чи зрозуміє їхня дитина все, про що її запитуватимуть.

Результати співбесіди повідомляються батькам кожної дитини індивідуально. Недопустимо проводити загальні збори, привселюдно розголошувати результати або вивішувати будь-які списки із зазначенням рівнів готовності дітей. У розмові з батьками основні акценти повинні ставитися на можливості швидкої корекції виявлених проблем та на спільній відповідальності сім'ї і школи за подальшу долю дитини.

Батькам недостатньо підготовлених дітей обов'язково мають надаватися конкретні методичні рекомендації, перелік потрібної для роботи з дитиною літератури та корекційні вправи [5, с.46-47]. При цьому слід пам'ятати, що серед батьків недостатньо підготовлених дітей буде значна група таких, яким просте інструктування та навіть представлення методичних матеріалів мало чим допоможе, оскільки у них практично відсутні знання про основи правильного розвитку дітей. Для таких батьків доцільно організувати короткострокові вечірні курси, на яких докладно розповісти про форми і методи роботи з малюками щодо подолання недостатньої готовності до шкільного навчання. Звичайно, кожен педагог має власне бачення того, про що і як слід говорити батькам на таких заняттях.

Зазвичай батьки недостатньо відповідально ставляться до занять із дітьми. Найчастіше у них немає навіть найпростішої програми таких занять, робота ведеться хаотично, від випадку до випадку. Заняття мають проходити систематично, приблизно в один і той самий час, бо дитина повинна психологічно налаштуватися на роботу.

Успішне навчання учнів 1-4 класів залежить не тільки від учителя, а й від уваги батьків до своїх дітей ще під час підготовки дітей до школи. Не володіючи навчальними вміннями і навичками, діти без допомоги батьків не можуть подолати тих чи інших труднощів. Але батьківська допомога не завжди відповідає методичним вимогам. Одні батьки готують дітей до школи шляхом вироблення навичок читання, письма й лічби, інші звертають більшу увагу на розвиток особистості дитини тощо. Тому батькам у сфері підготовки дітей до школи необхідне педагогічне керівництво [3, с.17].

Практика доводить, що батьки можуть бути близькими і надійними помічниками вчителя в тому разі, якщо вони, правильно допомагатимуть дітям у навчальній роботі.

Також досить важливо вказати батькам на проблему соціальної адаптації першокласників. Адже соціальна адаптація дітей молодшого шкільного віку є однією з актуальних проблем, що стоять перед педагогічною наукою і практикою. Рання початок навчання, інтенсивні учбові програми, обсяг інформації, що збільшився, підвищення вимог до освіти, бажання розвинути розумові здібності дітей, їхню творчу активність у загальноосвітній практиці не завжди поєднуються з можливостями збереження і зміцнення здоров'я молодших школярів.

Організаційно вся робота із підвищення рівня соціальної адаптації першокласників у співпраці батьків і школи може проходити з використанням такого комплексу заходів:

Проведення педагогічних заходів, скерованих на подолання недостатньої готовності до шкільного навчання.

Моніторинг психічного стану шестирічних першокласників та забезпечення індивідуального підходу до кожної дитини.

Висновки. Дитинство – період, коли особистість інтенсивно навчається. Навчальна взаємодія дитини, вчителя і батьків може будуватися лише на засадах ділового партнерства, взаємодовіри і поваги. А відтак, спостерігається широке розмаїття підходів у підготовці дітей до шкільного навчання, їх успішної соціалізації, а вчителю необхідно уміло і грамотно налагодити взаємодію з батьками, для того щоб дитина в школі почувалася комфортно і затишно.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адаптація дитини до школи / упоряд. Максименко С. Д., Максименко К. С., Главник О. П. – Київ: Мікрос-СВС, 2003. – 96с.
2. Вишневський О. І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: навч. посіб. / О. І. Вишневський. – Київ: Знання, 2008. – 566с.
3. Гончаренко С. А. Оцінка готовності дітей до шкільного навчання / С. А. Гончаренко, Л. О. Богуславська, Л. О. Кондратенко // Психологія: збірник матеріалів Другого міжнародного науково-практичного семінару. – Рівне, 1997. – С.28-33.
4. Запорожец А. В. Педагогические и психологические проблемы всестороннего развития и подготовки детей к школе / А. В. Запорожец // Дошкольное воспитание. – 1997. – №10. – С.45-49.
5. Проскура О. В. Як перевірити ступінь готовності вашої дитини до навчання у школі / О. В. Проскура // Початкова школа. – 1998. – №2. – С.14-23.

Глуценко Л. С.,
учитель початкових класів КСЗШ №20,
спеціаліст другої категорії

ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОЦІ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У статті розглянуто питання щодо ефективного використання мультимедійних технологій в початковій школі, особливості впровадження цієї технології на різних етапах уроку, переваги застосування методики мультимедійних технологій.

Ключові слова: презентація, анімація, слайд, мультимедійні технології.

На сучасному етапі розвитку інформаційного суспільства мультимедійні технології є не просто необхідними, але й вже звичними засобами (рекламні монітори, автомобільні акустичні та навігаційні системи, смартфони, планшети, старт-годинники, домашні кінотеатри).

Актуальність проблеми полягає в тому, що сьогодні в умовах величезних змін у соціальному, економічному та політичному житті України постала проблема радикальної перебудови у сфері освіти та виховання, мета якої – це формувати конкурентноздібну, творчу особистість, яка спроможна до самовизначення, до самореалізації та самовдосконалення. Тому навчання у сучасній школі має забезпечувати оптимальні передумови для самореалізації особистості школяра, розкриття усіх закладених у ній природних задатків, її здатності до свободи, відповідальності й творчості. Важливим фактором, що визначає характер змін у системі освіти, є науково-технічний прогрес, який на певному етапі розвитку неможливий без комп'ютерних технологій. Оволодіння підростаючим поколінням навичками вільного користування засобами мультимедіа в побуті, починаючи ще з раннього дитинства, стає дедалі звичним. Спостереження за сучасними дітьми доводять, що учні початкової школи інтуїтивно розуміють правила користування мультимедійними технологіями для реалізації власних цілей. Легкість у використанні обумовлена сучасним дружнім інтерфейсом мультимедіа: наявність стандартних позначок, інтерактивної системи підказок, «штучного інтелекту».

Найчастіше і з великою ефективністю вчителі початкової школи використовують на уроках презентації. Отже, користуючись мовою комп'ютерних технологій: *презентація* – це набір сторінок-слайдів, що послідовно змінюють одна одну, на кожній з яких можна розмістити будь-який текст, малюнки схеми, відео-, аудіофрагменти, анімацію, 3D-графіку, використовуючи при цьому різні елементи оформлення.

Анімація (від латинського «animation» – оживляю) – метод створення серії знімків, малюнків, кольорових плям, ляльок або силуетів в окремих фазах руху, за допомогою якого на екрані виникає враження оживлення мертвих форм.

Слайд – це окремий кадр презентації, що може містити в собі заголовок, текст, графіку, діаграми, відеофрагменти, анімацію тощо [2, с.7].

Така мультимедійна форма дозволяє представити матеріал як систему яскравих опорних образів з інформацією, розташованою логічно та послідовно, що значно полегшує сприйняття.

Кожен учитель знає, як відбувається запам'ятовування інформації: якщо її сприймають тільки на слух, то засвоюють 20% її обсягу; за допомогою зору – запам'ятовують 30% матеріалу. У разі комбінованого поєднання – «залучення» слухового та зорового каналів сприйняття інформації ефективність засвоєння інформації зростає до 60%.

Таким чином, використання мультимедіа значно підвищує шанси на те, що наші учні підуть з уроку не тільки з гарним настроєм, а ще й з міцними знаннями.

Навіть найталановитіший оратор не зможе змагатися з відеорядом. Скільки часу знадобиться вчителю, щоб описати зону мішаних лісів України

або будову Сонячної системи? Та ще й докладно, образно, барвисто! А всього лише 2-3 слайди нададуть дитині повне уявлення про ці поняття. Ось чому «краще один раз побачити, ніж сто разів почути».

Використовуючи презентації на уроці, вчителі не винаходять щось абсолютного нове в методиці викладання. Цю технологію можна розглядати як пояснювально-ілюстративний метод навчання, основним призначення якого є організація засвоєння учнями інформації, але за допомогою нового інструментарію.

Схема 1

У разі використання на уроці мультимедійних технологій структура уроку принципово не змінюється. У ньому, як раніше, зберігаються всі основні етапи, можливо, тільки їхні тимчасові характеристики. [3, с.56]

Важливою перевагою мультимедійної презентації є її структурованість, що, у свою чергу, розвиває системне, аналітичне мислення у школярів. За допомогою презентації зручно працювати на всіх рівнях організації класу: фронтально, з групами та індивідуально. Презентації будуть доречні на різних етапах уроку.

Таблиця 1

Етапи уроку	Зміст	Мета	Умови, результати
Організаційний	Дотримуватися теми і мети уроку	Підготувати учнів до роботи на уроці	Доброзичливий настрій вчителя та учнів; швидке залучення класу в робочий режим, забезпечення повної готовності учнів і обладнання до роботи.

Перевірка домашнього завдання	Демонстрування правильного вирішення завдань, що спричиняють труднощі (можуть бути підготовлені учнями), питання для перевірки знань, тестове опитування з теорії	Виявити рівень знань учнів за домашнім завданням	Визначення ступеня виконання домашнього завдання всім класом; усунення типових помилок; виявлення причин, через які окремі учні не виконали домашнє завдання.
Актуалізація опорних знань	Запитання і завдання, що підводять до необхідності вивчення теми; коротке узагальнення з вивченого матеріалу	Заповнити прогалини в знаннях, згадати необхідні правила	Формування дидактичної мети разом з учнями, використання різних прийомів організації діяльності учнів щодо прийняття мети
Формування нових понять і способів дій	Основні поняття, схеми, таблиці, малюнки, анімація, відео фрагменти, що ілюструють особливості нового матеріалу	Демонстрування нового навчального матеріалу	Застосування різних способів активізації розумової діяльності учнів, залучення їх до пошукової роботи, самоорганізації навчання; систематизація нових знань
Застосування знань, формування умінь	Запитання і завдання, що вимагають розумової активності і творчого осмислення, виправлення помилок	Виконання тренувальних вправ.	Використання різних способів закріплення знань; звернення викладача після відповіді учня до класу з проханням доповнити, уточнити, виправити, поглянути на досліджувану проблему з іншого боку; вміння учнів дізнаватися і співвідносити факти з поясненнями, правилами, ідеями.
Контроль знань	Завдання різного рівня складності, застосування перевірених знань у нестандартних ситуаціях	Організація контролю і самоконтролю	Використання різних способів контролю і самоконтролю знань; рецензування робіт учнів із зазначенням позитивних моментів і недоліків.

Дітям, безумовно, подобаються мультимедійні уроки. У класі встановлюється атмосфера живого, невимушеного спілкування, учні діляться своїми думками, міркуваннями, враженнями. Вони охоче, з цікавістю, виконують завдання, цікавляться новим матеріалом, у деяких закомплексованих дітей зникає страх перед уроком. Отже, переваги цієї технології:

– якість зображення, намальованого крейдою на дошці, не витримує жодного порівняння з яскравим, кольоровим, чітким зображенням на екрані;
– у разі виявлення недоліків або помилок у слайдах можна порівняно легко усунути їх;

– урок, завдяки презентації, стає не тільки яскравим, але й ефективним, оскільки образність подачі матеріалу підвищує рівень розуміння і запам'ятовування;

– адміністрація завжди похвалить вас за застосування сучасної наочності, а учні поважатимуть вас за володіння сучасними технологіями;

– легко встановлювати межпредметні зв'язки;

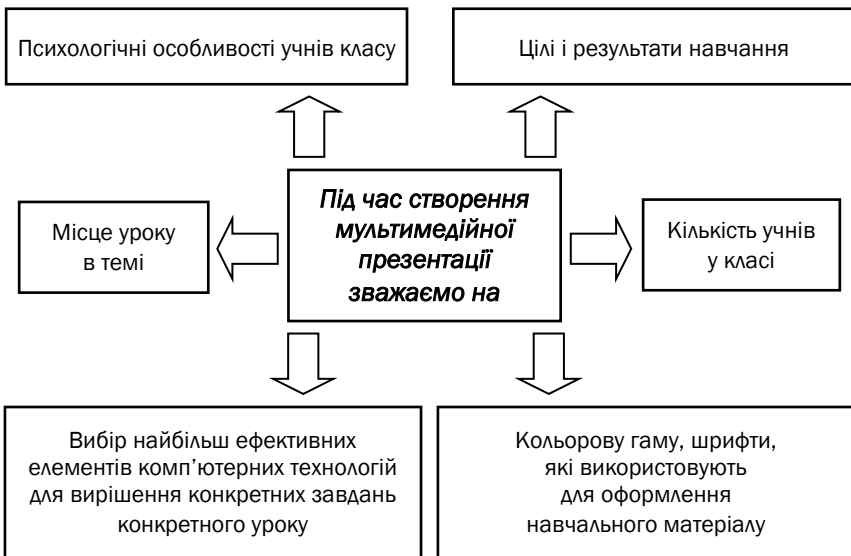
– презентації хороші як підсумок роботи над проектами.;

– під час створення презентації вчителем або учнем під керівництвом вчителя значну увагу звертають на логіку подачі навчального матеріалу, що позитивно позначається на рівні знань у класі;

– змінюється ставлення до ПК. Учні починають сприймати його як універсальний інструмент для роботи в будь-якій галузі людської діяльності [1, с.149].

Мультимедійні програмні засоби мають більші можливості для відображення інформації, значно відрізняються від звичних і безпосередньої впливають на мотивацію учнів, швидкість сприйняття матеріалу, стомлюваність і, таким чином, на ефективність навчального процесу в цілому.

Схема 2

Вважаємо, що створення та використання уроків-презентацій дає максимальний ефект у початковій школі. Життєвий досвід дітей ще досить незначний і тому малюнки, портрети, експозиції, які можна демонструвати за

допомогою комп'ютерної техніки, створюють на уроках особливу атмосферу та настрої.

Отже, впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховний процес початкової школи забезпечує значний потенціал розвитку молодших школярів. Завдяки використанню ІКТ навчальне середовище можна доповнити відео, звуком, анімацією. Усе це здійснює значний вплив на емоційну сферу молодшого школяра, сприяючи підвищенню пізнавальної активності, підвищенню інтересу до предмета та навчання взагалі, активізації навчальної діяльності учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дементієвська Н. П. Як можна комп'ютерні технології використати для розвитку учнів та вчителів / Н. П. Дементієвська, Н. В. Морзе // Актуальні проблеми психології: Психологічна теорія і технологія навчання / за ред. С. Д. Максименка, М. А. Смульсон. – Київ: Міленіум, 2005.–Т. 8, вип. 1. – 238с.
 2. Дементієвська Н. П. Вчимося самі, вчимо інших / Н. П. Дементієвська // Вісник програм шкільних обмінів. – 2004. – №21. – С.5-8.
- Садкіна В. І. Маленькі секрети учительського успіху. Навчаємо з радістю / В. І. Садкіна. – Харків: Основа, 2016. – 144с.

Горевич Л. В.,
директор КЗШ I-III ст. №55
спеціаліст вищої категорії, учитель-методист

ПОРТФОЛІО ЯК СКЛАДОВА ІНФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ ПЕДАГОГА

У статті розглядаються питання підвищення професійної майстерності педагогів, створення умов для інформальної освіти, формування мотивації досягнень засобами створення портфоліо.

Ключові слова: інформальна освіта, портфоліо, саморозвиток, професійна майстерність, самовдосконалення.

Сучасна школа в умовах переходу на національну модель освіти потребує «нового» типу вчителя – такого, що творчо нешаблонно думає, володіє сучасними методами і технологіями освіти, прийомами психолого-педагогічної діагностики, способами самостійного конструювання процесу навчання в умовах конкретної практичної діяльності, умінням прогнозувати результат власної педагогічної діяльності.

Сучасний учитель виступає головною дійовою особою будь-яких шкільних перетворень, які вимагають від нього переорієнтації власної діяльності на нові педагогічні цінності, що, в свою чергу, розкривають одну з основних проблем у роботі з підвищення професійної майстерності педагогів – формування власного професійного іміджу, розвиток творчості, креативності, спонукають учителів до власної інформальної освіти.

Оскільки особистість постійно розвивається, є активною, її діяльність повинна бути спрямована на створення та пошуки нових нестандартних

розв'язань проблем, що виникають, у тому числі і професійного характеру. Головна ідея сучасної освіти полягає у створенні такої системи, яка забезпечить кожній людині можливість отримання та поповнення знань, вдосконалення компетентностей, неперервний розвиток, самореалізацію.

Сучасний педагог – це творча індивідуальність, що відходить від стереотипів та шаблонів. Від має володіти оригінальним проблемно-педагогічним і критичним мисленням, бути творцем різноманітних розробок, які спираються на передовий педагогічний досвід і сучасні технології навчання. Будь-які перетворення, які відбуваються в сучасному освітньому закладі, знаходяться в прямій залежності від особистісних якостей педагогів, рівня їхньої професійно-педагогічної компетентності, розвитку мотиваційно-ціннісної орієнтації на свою професію.

Проблема становлення і розвитку професіоналізму є загальнодержавною проблемою, вирішенню якої відводиться пріоритетне направлення. Не випадково основною метою освіти стає не проста сукупність знань, умінь і навиків, а заснована на них особиста, соціальна і професійна компетентність – уміння самостійно добувати, аналізувати й ефективно використовувати інформацію, уміння раціонально й ефективно жити і працювати у світі, що швидко змінюється.

Завданням школи є створення таких умов, які б забезпечували запуск механізмів інформальної освіти, самопізнання і самоактуалізації особистості, а також сприяли б формуванню мотивації досягнень. Одним із таких засобів є *портфоліо*, яке дозволяє вчителю ефективно планувати й оцінювати процес і результати своєї діяльності, самопрезентуватися.

Конкурентоспроможність людини на ринку праці, як відомо, багато в чому залежить від його здатності опановувати нові технології, адаптуватися до умов праці, що змінюються, тому важливе використання технології «портфоліо вчителя» для педагогічного колективу, особливо для вчителів, що працюють над інформальною освітою, прагнуть до систематизації та узагальнення власних професійних надбань.

Актуальність використання технології самопрезентації виявляється в необхідності підготовки вчителів до публічних виступів; залученні педагогів до різноманітних форм самопрезентації, що дають можливість учителю не тільки представити себе оточуючим у найвигіднішому ракурсі, практично використовувати отримані знання в процесі освіти та інформальної освіти, вибирати стратегію і тактику професійної поведінки, підвищити свій особисто-професійний імідж, а й дають можливість допомогти своїм учням у цьому питанні.

«Ніхто не може показати світу, який я є, яскравіше, ніж це зміг зробити я сам. Ніхто не може приховати себе від побратимів, оскільки кожен вчинок людини, кожен акт творчості говорить про його автора...», – зазначає Е. Хемінгуей.

Портфоліо вчителя – це спосіб фіксування, накопичення матеріалів, які демонструють рівень професіоналізму педагога і вміння розв'язувати за-

вдання своєї професійної діяльності, фахової спрямованості. Портфоліо показує рівень підготовленості й рівень активності вчителя в навчальних і позанавчальних видах діяльності; створює умови для самореалізації і самовираження педагога, рефлексії своєї професійної діяльності, формування успішності та особистісно-професійного іміджу.

Портфоліо дозволяє враховувати результати, досягнуті вчителем у діяльності різних напрямків: навчальній, виховній, творчій, методичній, дослідницькій.

Провідна мета портфоліо:

– надання допомоги вчителю у розвитку механізмів і засобів інформальної освіти, самопізнання та самоактуалізації, визначення динаміки значущих самоосвітніх результатів;

– аналіз та представлення накопичених найбільш вагомих професійних досягнень, забезпечення моніторингу професійного росту, індивідуального прогресу вчителя;

– демонстрація здатності педагога практично застосовувати освітні надбання;

– відслідковування професійного прогресу, представлення діяльності і професійного розвитку за окремий проміжок часу.

Портфоліо вирішує ряд завдань методичної роботи:

– розвиває й постійно підтримує мотивацію, готовність педагога до свідомої ефективної цілеспрямованої інформальної освіти, забезпечує її неперервність;

– розвиває рефлексивну і самооцінну діяльність, розширює можливості самонавчання;

– прискорює процес оцінювання, визначає діапазон професійних можливостей учителя;

– фіксує зміни й зростання за певний проміжок часу;

– сприяє активізації післядипломної освіти педагога в міжкурсовий період, підвищує рівень його методичної культури.

Завдання, які має поставити перед собою учитель перед створенням портфоліо:

– проаналізувати і узагальнити свою роботу;

– відобразити динаміку власного професійного росту;

– представити досвід педагогічної роботи найбільш повно і ефективно.

Працюючи над виконанням поставлених завдань, варто передбачити кінцевий результат через використання дієвих засобів та механізмів.

Засоби: продукти педагогічної діяльності вчителя, представлені в різних формах.

Механізм: рефлексія власної педагогічної діяльності, професійних результатів і особистісних досягнень.

Результат: компетентність у сфері саморегуляції, самоорганізації. Адекватна самооцінка.

Модель побудови портфоліо вчителя

Портфоліо забезпечує накопичення інформації, необхідної для:

– визначення рівня фахового зростання вчителя, а також оголошення йому заохочень та подання до нагород і грошових винагород за підсумками навчального року (що є неабияким стимулюванням якісної професійної діяльності);

– своєчасна фіксація реальних змін і росту професійної майстерності педагога.

Портфоліо дозволяє вчителеві проаналізувати, узагальнити і систематизувати результати своєї роботи, об'єктивно оцінити свої можливості та спланувати дії з подолання труднощів і досягнення більш високих результатів.

Серед вчителів портфоліо завойовує все більшу популярність і стає необхідним для педагогів, які підвищують свій професійний рівень.

Функції портфоліо:

- діагностична – фіксує зміни за певний проміжок часу;
- змістовна – розкриває спектр виконуваних робіт;
- розвивальна – забезпечує безперервний процес освіти і самоосвіти;
- мотиваційна – відзначає результати діяльності;
- рейтингова – дозволяє виявити кількісні і якісні індивідуальні досягнення.

Практичне значення портфоліо:

- систематизація діяльності власника портфоліо;
- фактор, який стимулює професійний розвиток.

Орієнтовні моделі портфоліо:

– *портфель досягнень* (для себе і для інших). Мета створення: оцінити прогрес в дослідницькій, професійній і творчій діяльності;

– *портфель-самооцінка* (для себе). Мета створення: показати прогрес чи регрес в окремих видах чи аспектах професійної діяльності;

– *портфель-звіт* (для інших). Мета створення: показати успішність і доказати прогрес дослідницької, професійної і творчої діяльності.

Портфоліо обов'язково має зміст (перелік матеріалів), хоча не має певної чітко визначеної структури. А зазначені у ньому розділи є орієнтовними. Форма надання матеріалів у розділах вільна. Проте, воно має відображати всі компоненти діяльності педагога та його фахового зростання за певний період.

У творчому досьє представлені збірки різних творчих, проектних, дослідницьких робіт учителя, опис його авторських методик, розробок, програм, участі в наукових конференціях, конкурсах, педагогічних читаннях, проходження курсів підвищення кваліфікації, карта творчого зростання тощо.

У діагностиці успішності вчителя містяться результати оцінки і самооцінки педагога: особистості вчителя, педагогічної діяльності, педагогічного спілкування, якості освітнього процесу (аналіз роботи за конкретний період: зрізи знань, підсумки успішності, навчальне навантаження вчителя, програмний банк, використання сучасних технологій, результати олімпіад, план розвитку кабінету тощо).

До портфоліо можна включити фахові відгуки різної спрямованості. Відгуки включають характеристики відношення педагога до різних видів діяльності, представлені адміністрацією, колегами, батьками, а також самоаналіз діяльності педагога: відгук про творчу роботу, виступ на науково-практичних конференціях, педагогічних читаннях, педрадах та ін., рецензія на статтю, методичний бюлетень про проведені відкритих уроків, висновок про якість виконаної роботи (творчої, дослідницької), резюме, підготовлене педагогом, з оцінкою власних професійних досягнень.

Залежно від того, яка мета портфоліо, воно може бути *короткостроковим, тривалим або постійним*.

Портфоліо може бути створене на паперових носіях або в електронному вигляді. Найвигідніше застосування портфоліо під час експертної оцінки діяльності педагога, при дистанційній співдружності в рамках мережевих співтовариств. Паперовий варіант портфоліо – це папка з документами та матеріалами; коротка інформація на декількох листах, що містить у собі основні моменти і твердження про вчителя та його професійну діяльність. Найбільш вигідна форма при влаштуванні на роботу, аналізі роботи, коректуванні тощо, незамінна при проведенні моніторингу даних.

Напрямки діяльності сучасного педагога настільки різноманітні, що дуже складно зібрати в одному документі всі результати навчальної та позаурочної діяльності. У цьому випадку необхідно створити електронне портфоліо, яке об'єднає весь набір робіт вчителя і представить всі аспекти його діяльності у вигляді повної картини.

Електронний варіант портфоліо – базований для веб-сервера ресурс, *сайт учителя*, який відображає індивідуальність і професійні досягнення власника. Електронне портфоліо, в свою чергу, може зберігатись локально (бути доступним лише визначеному колу людей) та глобально (бути доступним для всього світу – для користувачів Інтернету). Глобально доступне портфоліо інакше називається веб-портфоліо.

Багато хто трактують електронне портфоліо вчителя як певний набір документів зібраний на комп'ютері. Такий підхід має право на існування, але він застарілий. Упродовж останніх років Інтернет отримав дуже великого поширення, та аудиторія його настільки виросла, що неоприлюднене в Інтернеті у вигляді сайту вчителя портфоліо можна вважати «незакінченим». Сайт-портфоліо вчителя зможуть оцінити педагоги методичного об'єднання/кафедри, педагоги інших шкіл мікрорайону, міста, району у місті, вчителі спільного чи іншого фаху тощо; прокоментувати його, скористатися передовими педагогічними ідеями, запозиченими із зазначеного сайту-портфоліо. Окрім того, публічний доступ до нього та висвітлення інформативно-моніторингових матеріалів педагога є важливим у педагогічному діагностуванні та оцінюванні педагогічних компетентностей учителя.

Безумовно, у зацікавленого вчителя має бути і паперовий еквівалент електронного портфоліо у вигляді теки з документами. Це має бути короткий витяг на кількох аркушах, який містить в собі основні моменти професійної

діяльності педагога. Паперовий варіант портфоліо неодмінно повинен містити у собі згадку про особистий сайт-портфоліо і кілька посилань на нього.

Окремі автори у своїх статтях про електронне портфоліо вчителя виділяють кілька видів портфоліо:

- *портфоліо досягнень* – вміщує документи, які підтверджують успіхи діяльності педагога (грамоти, подяки, дипломи, сертифікати тощо);

- *презентаційне портфоліо* – можливо використати при працевлаштуванні на нове місце роботи, особливо у тих випадках, коли заробітна плата призначається за підсумками співбесіди;

- *тематичне портфоліо* – вміщує тематично відокремлені творчі роботи у різних сферах діяльності; акцентується увага на розкритті того, що створювалось у процесі роботи за певним проектом, темою розділом тощо;

- *комплексне портфоліо* – об'єднує в собі перелічені вище види портфоліо і придатне для презентації портфоліо вчителя школи;

- *рефлексивне портфоліо* – розкриває динаміку особистісного розвитку вчителя. Дозволяє відслідкувати результативність діяльності педагога як у кількісному, так і в якісному плані. До цієї папки збирається все, що робилося протягом певного періоду (статті, есе, аналіз діяльності, відеокасети тощо);

- *проблемно-дослідницьке портфоліо* – пов'язане з написанням статей, наукової роботи, підготовкою до виступів на конференціях тощо;

- *методичне портфоліо* – добірка методичних матеріалів, що свідчать про професіоналізм педагога, зібрані або створені ним самим.

Учителеві, який працює над створенням власної електронної презентації портфоліо, необхідні певні уміння:

- володіння прийомами створення мультимедійної презентації, стандартними способами оформлення (засобами програми Office – Power Point);

- створення додаткових ефектів у самопрезентації (побудова таблиць, діаграм, використання анімації, додавання відео- та аудіокліпів);

- володіння прийомами оптимізації графічних зображень, фотографій тощо;

- володіння прийомами редагування презентації в цілому;

- наявність уявлень про структуру портфоліо;

- наявність уявлень про призначення, структуру, дизайн сайту;

- наявність уявлень про структуру web-сторінки;

- володіння найпростішими прийомами сайтобудування, що забезпечують можливість надання освітньої інформації у формі сайту – файлової системи.

Основні вимоги до оформлення портфоліо та принцип роботи включають у себе:

- системність і регулятивність самомоніторингу;

- достовірність;

- об'єктивність;

- націленість автора на самовдосконалення;

- структурування матеріалів, логічність і лаконічність усіх письмових пояснень;

- охайність і естетичність оформлення;
- цілісність, тематичну завершеність представлених матеріалів;
- наочність результатів роботи;
- технологічність.

Під час підготовки портфоліо слід пам'ятати про те, що кожен окремих матеріал потрібно датувати, бажано вносити матеріали за певний часовий період.

До створення портфоліо необхідно підходити проактивно, як до накопичувача перемог і здобутків, результатів і досягнень, задля особистого проектування свого професійного росту.

Моніторинг освітньої діяльності складається з багатьох компонентів. Науковці визначають *основні компоненти діяльності вчителя*:

1) освіта. Це той компонент, з якого взагалі починається вчитель. Проте базової освіти для розвитку вчителя як педагогічного працівника замало. Для розвитку вчителя як фахівця, що підвищує свою кваліфікацію постійно й цілеспрямовано, освіту необхідно продовжувати протягом усієї педагогічної діяльності, тому перший компонент правильніше було б назвати *неперервна освіта*;

2) кожен, хто ще тільки вирішує стати вчителем, розуміє, що однієї освіти замало. Можна мати багато знань, проте не вміти все це передати учневі. Тому другим важливим компонентом діяльності вчителя слід визначити *здійснення освітнього процесу*;

3) ще один важливий компонент діяльності вчителя – *документаційне оформлення діяльності*;

4) невід'ємним компонентом діяльності вчителя є виконавча дисципліна, його креативність під час виконання своїх обов'язків, готовність підтримати діяльність закладу, колективу, навчального процесу тощо. Цей компонент багатогранний, узагальнено його можна назвати *підтримка шкільного устрою життя*;

5) споживачі педагогічної діяльності – суспільство, громадськість, батьки. Ось чому важливим компонентом діяльності вчителя є його *соціальна активність*. Це – його діяльність у вигляді участі в педагогічних конкурсах, ярмарках, наукових конференціях тощо, які можуть продемонструвати його кваліфікацію.

Найголовнішим чинником, що визначає діяльність педагога, є його ставлення до класу. Підтверджено на практиці, що результати роботи вчителя перебувають у безпосередній залежності від його ставлення до дітей.

Підходи до побудови портфоліо можуть бути будь-якими залежно від індивідуальних особливостей педагога. Важливо, щоб він проаналізував свою роботу, власні успіхи, узагальнив і систематизував педагогічні досягнення, об'єктивно оцінив свої можливості та побачив способи подолання труднощів і досягнення вищих результатів. Особливої турботи й уваги з боку керівників, методистів потребує індивідуалізація та диференціація методичного супроводу діяльності вчителя під час підготовки ним портфоліо, що виступає ефективним засобом самопрезентації педагога.

Перспектива і стратегія методичної роботи з учителями має на меті задоволення інтересів і потреб педагогів шляхом удосконалення організаційних, змістових, психологічних аспектів з урахуванням індивідуалізації і диференціації методичного супроводу. Таким чином, портфоліо вчителя є мотиваційною основою діяльності педагога та допомогою у професійному становленні вчителя, формуванні його особистісно-професійного іміджу.

Портфоліо виступає не тільки інструментом, який полегшує зовнішню експертизу діяльності вчителя та її результатів, але і забезпечує:

- з боку адміністрації навчального закладу підтримку високого рівня мотивації, заохочення активності та самостійності педагогічних кадрів;
- з боку учителів розширення можливості для освіти та інформальної освіти, розвитку навичок рефлексивної та оцінної діяльності та виступає засобом постійної підтримки професійного зростання педагога.

ЛІТЕРАТУРА

1. Макарова Т. Н. Оцінка участі педагога в інноваційних процесах на основі портфоліо / Т. Н. Макарова, В. А. Макаров // Завуч. – 2005. – №4.
2. Науково-методичне портфоліо педагога як умова його професійного становлення / Режим доступу: <http://26209s020.edusite.ru/p44aa1.html>
3. Портфоліо – Вікіпедія / Режим доступу: [http://uk.wikipedia.org/wiki/ Портфоліо](http://uk.wikipedia.org/wiki/Портфоліо)
Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії.
4. Портфоліо вчителя // Статті з питань освіти // Освітній портал / Режим доступу: <http://www.osvita.org.ua/articles/798.html>
5. Структура портфоліо вчителя / Режим доступу: <http://www.direktor.ru/products/praktika/articles/2006-8/zahartshenko.rtf>
6. Типи портфоліо, структура портфоліо / Режим доступу: pedsovet.perm.ru/_pdocs/1141.ppt

Горіна Л. В.,

*вихователь групи продовженого дня КЗШ №82,
спеціаліст вищої категорії, старший вчитель*

ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ГРУПІ ПРОДОВЖЕНОГО ДНЯ

У статті розкрито сутність понять «ігрова діяльність», «розвиток особистості», висвітлено обґрунтування педагогічних основ організації ігрової діяльності для молодших школярів в умовах ГПД.

Ключові слова: ігрова діяльність, функції ігор, види ігрової діяльності.

Діти початкових класів – це діти такого віку, де ігрова діяльність є близькою і зрозумілою. Гра – діяльність з розважальною та іноді навчальною метою. Гра відрізняється від роботи тим, що не ставить перед собою корисної практичної мети, і від мистецтва тим, що не створює художніх цінностей, хоча границі між цими видами діяльності розмиті. Звичайні й знайомі з дошкільного віку стосунки полегшують залучення до гри, що є важливою передумовою до включення школярів до відповідної діяльності. Під час гри

діти вільніше, ніж від будь-якої іншої діяльності, ставлять цілі, реалізують їх, аналізують результати. Граючись вони виступають суб'єктами ігрового процесу, його активними творцями, спроможними впливати на буття, постійно самовдосконалюючись.

Активне впровадження ігрової діяльності в умовах ГПД просто необхідне. Її використання дає змогу успішно формувати і закріплювати позитивне ставлення дитини до навчальної праці. Граючись в ГПД діти стають психологічно розкутими, а це, в свою чергу, сприяє вияву їх творчих здібностей, нівелює негативне ставлення до об'єктивно складної навчальної праці. Позитивний досвід хочеться повторити вже на більш високому рівні. Найактивніше впровадження ігрової діяльності в умовах ГПД просто необхідне; її використання дає змогу успішно формувати і закріплювати позитивне ставлення дитини до навчальної праці. Граючи в групі продовженого дня діти стають психологічно розкутими, а це, в свою чергу, сприяє вияву їхніх творчих здібностей, нівелює негативне ставлення до об'єктивно складної навчальної праці. Позитивний досвід хочеться повторити на вищому рівні складності завдань. При цьому непомітно для себе дитина «втягується» у навчальну працю, пізнає її радість.

Ігри в групі продовженого дня повинні відповідати наступним психолого-педагогічним умовам:

- сприяти зміцненню колективу;
- мати пізнавальне значення;
- активізувати громадську позицію учнів;
- забезпечувати участь у грі переважної більшості учнів;
- створювати умови для індивідуальної та групової творчості.

Ігрова діяльність на заняттях групи продовженого дня відбувається ефективно і дає бажані результати, якщо нею керувати і забезпечувати виконання таких вимог:

1) кожний учень повинен засвоїти правила гри, чітко усвідомити мету та кінцевий результат, послідовність дій, мати потрібний обсяг знань для участі в ній;

2) кожного учня треба забезпечити дидактичними матеріалами;

3) складну гру слід проводити поетапно, поки діти не засвоять окремих дій, а далі можна пропонувати всю гру й різні її варіанти;

4) дії учнів слід контролювати, своєчасно виправляти, спрямовувати, оцінювати, не принижуючи гідності дитини (образливі порівняння, оцінки за поразку у грі, глузування тощо).

Рухлива активність молодших школярів займає половину часу, протягом якого вона перебуває у групі продовженого дня. Вона здійснюється під час спортивних годин, прогулянок, фізкультхвилинок і пауз.

У групі продовженого дня організуються різні види ігрової діяльності:

- настільні ігри;
- рухливі ігри;
- ігри з використанням сучасних комп'ютерних технологій.

Вихователь здійснює їхній підбір відповідно до режиму перебування дитини в групі продовженого дня.

Робота вихователя розпочинається з прийому дітей та консультування з класними керівниками щодо стану здоров'я школярів, які перебуватимуть у групі, відмічання відсутніх учнів, з'ясування причин їхньої відсутності, ознайомлення зі змістом домашніх завдань.

У цей час діти, які прийшли в групу, мають можливість пограти в настільні ігри: шашки, лото, пазли; розв'язати кросворди; вирішити завдання на розвиток уваги, розширення світогляду дитини.

Наступним етапом у роботі групи буде активний відпочинок на свіжому повітрі, що передбачає:

- спортивну годину;
- пішохідну екскурсію околицями рідного міста;
- цільові екскурсії до водойми, музею, парку тощо.

У групі продовженого дня передбачається вільний час, розрахований на самостійний вибір дитиною діяльності відповідно до її схильностей та побажань.

Діяльність дітей за інтересами у вільний час – індивідуальна чи колективна – підвищує їхнє емоційне налаштування.

Український народ має чимало національних свят, розваг та ігор. Вони містять багатий матеріал для формування особистості сучасного школяра, несуть певне інформаційне навантаження, сприяють вихованню таких почуттів, як любов до батьків, повага до старших, працелюбність.

Надзвичайно діти люблять гру «Квач», під час якої гравці вільно бігають по майданчику, призначивши одного учасника ведучим. Він доганяє гравців, щоб когось «поквачити». Той, кого «поквачили», стає ведучим.

Часто для проведення гри, особливо рухливої, доводиться обирати ведучого чи капітана. Він може бути обраний за допомогою:

1) лічилки

Тікав заєць через міст,

Довгі вуха, куций хвіст.

А ти далі не тікай,

Рахувати починай.

Раз, два, три – вийди ти!

Котилася торба

З високого горба,

А в цій торбі –

Хліб, паляниця.

Кому доведеться –

Тому і жмуриться.

2) вибору ведучого за згодою гравців;

3) голосів гравців;

4) результатів проведеної раніше гри (капітаном стає учень, який виграв попередню гру – став прудкішим, кмітливішим, уважнішим).

Кожен зі способів вибору ведучого має свої переваги і недоліки, тому в навчально-виховному процесі їх варто чергувати.

Послідовне та систематичне навчання учнів різними способами самоорганізації під час проведення народних рухових ігор дає змогу ефективно використати час для активного, повноцінного відпочинку дітей; сприяє формуванню самоврядування дитячого колективу, набуття досвіду соціальної взаємодії.

Організуючи рухливі ігри на свіжому повітрі, діти забезпечені скакалками, резинками та м'ячами різного розміру. Наприклад: для гри «Попади в ціль» використовую тенісні м'ячі, а щоб провести гру «М'яч середньому» чи естафету, потрібно мати м'ячі більшого розміру.

У розпорядженні групи продовженого дня є майданчик для гри «Волейбол». Достатня кількість м'ячів дає змогу дітям відпрацювати елементи гри «Футбол» (ведення м'яча, передача, удари у ворота). Такі самі тренувальні вправи діти виконують під час ігор на баскетбольному майданчику.

У житті молодшого школяра гра відіграє важливе значення. Адже під час гри в дітей, крім фізичних (спритність, влучність, вправність), формуються такі якості, як дружелюбність, колективізм, чесність та дисциплінованість. Спостерігаючи за життям дорослих, вони намагаються наслідувати їх під час ігрової діяльності. Адже кожна гра передбачає робочі зусилля або розумове навантаження, здійснюючи яке дитина набуває певних навичок і вмінь, здобуває знання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Варзацька Л. О. Гра як засіб пізнання / Л. О. Варзацька // Початкова школа. – 1988. – №12. – С.34-35.
2. Забашина Н. О. Виховна робота в групі продовженого дня в 1-4 класах / Н. О. Забашина. – Київ: Веселка, 2009. – 125с.
3. Кузик О. П. Організація роботи в групі продовженого дня в 1-4 класах / О. П. Кузик. – Київ, 2009. – С.35-120.
4. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи / О. Я. Савченко. – Київ: Абрис, 1999. – 287с.
5. Школьная И. А. Педагогические условия активизации игровой деятельности детей / И. А. Школьная. – Киев, 2002. – 246с.
6. Яцента Л. Ігрові форми навчання / Л. Яцента. – Тернопіль: Астон, 2001. – 64с.

Діденко С. В.,
вчитель початкових класів КЗШ №32,
спеціаліст I кваліфікаційної категорії

МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ЕТНОПЕДАГОГІКИ

У статті розглядаються проблеми народного виховання молодших школярів у формуванні загальнолюдських моральних цінностей.

Ключові слова: моральне виховання, народна педагогіка, етнопедагогіка.

Постановка проблеми. Проблема морального виховання і широкого використання його засобів була й залишається актуальною в усі періоди розвитку суспільства. Важливість морального аспекту міжособистісних стосунків та морального виховання дітей молодшого шкільного віку визначають виклики та ризики сучасного суспільства, інформатизація, переважання матеріального над духовним, втрата людиною істинних життєвих орієнтирів. У концепції освіти останніх десятиліть проблема морального виховання та засобів його реалізації є одним із завдань національного виховання, мета і цілі якого визначені самим життям і низкою освітніх документів, що регулюють нормативно-правове поле виховного процесу в закладах освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема морального виховання особистості досліджувалася у працях українських та зарубіжних учених в минулому та сьогодні. Зокрема, це наукові роботи Т. Аболіної, В. Андрущенко, Г. Васяновича, М. Євтуха, І. Зязюна, О. Кононко, М. Красовицького, В. Онищенко, С. Русової, О. Савченко, М. Стельмаховича, В. Сухомлинського, К. Чорної, П. Щербаня, П. Юркевича, О. Янкович та низки інших. Вікові, гендерні, психологічні бар'єри, психологічні умови становлення моральної самооцінки учнів молодшого шкільного віку розглядали також М. Боришевський, М. Замішак, О. Запорожець, Н. Лейтес, М. Савчин, Н. Шевченко та ін.

У сучасних науково-педагогічних дослідженнях різні аспекти використання народної педагогіки у вихованні підростаючих поколінь розкриті у працях І. Беха, А. Богуш, О. Вишневського, О. Сухомлинської.

Аналіз наукової літератури та освітньої практики засвідчив, що проблема морального виховання молоді була актуальною на всіх етапах розвитку людства, особливо загострилась вона на сучасному етапі.

Мета статті – розкрити особливості морально-етичного виховання молодших школярів засобами етнопедагогіки.

Виклад основного матеріалу. У складних умовах сьогодні особливо гостро відчувається, що виховати повноцінне покоління, здатне побудувати гуманне суспільство, не можливо без глибокого засвоєння ним моральної культури, духовних скарбів народу. Та особливо важливою є необхідність врахування у процесі морального виховання життєвого досвіду самої дитини, оскільки на цей досвід виключно сильний вплив здійснюють народні традиції. Безперечно, вчитель формує особистісні якості дитини на фундаменті, закладеному не тільки науковою, а й народною педагогікою.

Молодший шкільний вік – це важливий етап у становленні морального самооцінювання дитини. Шкільне навчання пов'язане зі зміною не лише провідної діяльності, а й об'єктів і предметів самооцінювання. У цьому віці школяр починає здобувати й усвідомлювати моральний і соціальний досвід.

Ефективність впливу народної педагогіки на процес формування особистості відзначали О. Духнович, Г. Сковорода, К. Ушинський. На думку класиків педагогічної науки, навчально-виховна система народної педагогіки виникла в процесі життя, праці, побуту представників певного етносу, тому

дитина, яка виховується на її основах, її засобами, розвивається природнім шляхом, що відповідає внутрішнім потребам, особливостям психіки, характеру особистості.

До проблеми морального виховання в українській народній педагогіці звертався М. Стельмахович. Ідеалом моральності, на його думку, є «людина праці, шляхетна в поведженні й свідомо своєї людської та національної гідності» [5, с.44].

Усі відомі праці М. Стельмаховича пронизані ідеєю пріоритету загальнолюдських цінностей. Автор наголошує на пануванні у людському житті добра, справедливості, гідності, чесності. Етнопедагогічні засади українського виховання, які розробляв й обґрунтовував М. Стельмахович у своїх фундаментальних працях «Українська народна педагогіка», «Народна дидактика», «Педагогіка життя» та «Виховний ідеал української народної педагогіки», відображають пріоритетність моральних категорій та вічних цінностей, без яких людське суспільство жити та існувати не може.

Педагог наводив і обґрунтовував також антиподи загальнолюдських цінностей, конкретизуючи їх прикладами з людського життя, і показував, що аморальність призводить до деградації людського суспільства. Етнопедагогічні засади народно-педагогічної концепції М. Стельмаховича є свідченням ідей пріоритетності моралі, особливо це стосується дітей, зокрема учнів початкових класів. Саме у цьому шкільному віці плекання і прищеплення моральних цінностей, на його думку, є необхідною складовою виховання громадянина України. «Залучення школярів до національних традицій, фундаментальних знань із фольклору допомагає запобігти бездуховності, моральному збоченню», – писав М. Стельмахович [5, с.49].

До проблеми моралі та морального виховання особистості ґрунтовно підходить О. Вишневський, конкретизуючи питання походження моралі, її трактування та вираження основних цінностей. Педагог визначає сутність морального виховання з традиційно-християнського погляду – розвиток і утвердження природної схильності до добра та готовності відстоювати його в собі і в навколишньому житті. Це виховання зорієнтоване на засвоєння людиною абсолютних, вічних норм співжиття, які мають універсальний, вселюдський характер і є виявом людяності. При цьому О. Вишневський зазначає, що попри деяку расову, культурну чи національну специфіку, ці поняття, що складають зміст моралі і моральності, у своїй основі є однаковими для всіх людей і народів [2, с.7].

У сучасній українській педагогіці моральне виховання молодших школярів тісно пов'язане з національним, що визначено у низці директивних документів, які здійснюють нормативно-правове забезпечення неперервного виховного процесу в умовах сім'ї та навчального закладу. Зокрема, це: Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти, Концепція національного виховання, Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст., Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні та ін.

В. Мосіяшенко наголошує, що головною метою виховання є прищеплення дітям віри в українську ідею, в основі якої лежить служіння Україні через набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, кращих рис його національної ментальності, своєрідності світогляду; виховання здатності зберігати національну ідентичність; досягнення високої культури міжнаціональних взаємин; розвиток духовних, фізично досконалих, різнобічно розвинених особистостей [4, с.55]. Ця мета конкретизована основним завданням – виховання особистості, здатної до самостійного мислення, суспільного вибору й активної діяльності, спроможної органічно поєднувати свої права та інтереси з правами та інтересами держави, орієнтуватися на найвищі загальнонародні та загальнолюдські цінності, тобто виховання громадянина, патріота, гуманіста.

Щоб успішно виховувати дітей на народних засадах, педагогам необхідно знати ту предметну галузь, на якій базується їх діяльність – народну педагогіку. Українська етнопедагогіка, враховуючи культуру різних етносів, які заселяли сучасну територію нашої держави, сформувала свій ідеал (мету морального виховання) – людину праці, людину патріота, гуманіста, який любить свою Батьківщину і її природу, знає її історію і культуру, активно примножує їх. Такими прагнули виховати своїх дітей наші предки. І ці прагнення вони активно передавали нащадкам, що, власне, й забезпечило життєдіяльність та саморозвиток української нації. Співзвучною народній є думка Г. Ващенко, який виховання українця розглядав на двох головних принципах: виховання людини на засадах християнської моралі і на здобутках духовності українського народу. Свою працю «Виховний ідеал» він завершує словами: «Плекаючи свої кращі традиції, борючись за свою самостійну державу, українська молодь разом з тим мусить не тільки плекати загальнолюдські ідеали, а й активно боротись за них» [1, с.182].

Слід наголосити на необхідності широкого впровадження в практику виховної роботи у школі заходів саме на основі народних традицій та обрядів. Це необхідно тому, що в наш складний час стресів та психологічного перенапруження дитини їй необхідно час від часу це напруження якимось чином знімати, а участь у народному святі чи обряді – один з найкращих видів психологічної релаксації.

Доцільно проводити низку свят, які розкривають сутність народних традицій та обрядів, на основі яких відбувається моральне виховання молодших школярів.

Виховну роботу з дітьми можна здійснювати також на основі народних ігор. Характерною особливістю народних ігор, як зазначає В. Демиденко, є навчальні змісти, який подається в ігровій формі. Так, наприклад, гра «Гуси» вчить спритності, уважності, «В гороховій скрині» – знанню українських пісень, тощо [3, с.18].

Виховувати моральні якості у молодших школярів можна під час проведення: систематичних бесід; прогулянок; екскурсій; вечорів питань та відповідей тощо.

Прогулянки краще за все проводити старими вулицями міста, які відомі своїми архітектурними спорудами. Вчителю до таких прогулянок слід ґрунтовно готуватися. Необхідно з'ясувати, який маршрут обрати краще, які вулиці в місті найстаріші, які з них виникли першими і чому, яка в них була назва раніше і тепер, які видатні постаті жили на цих вулицях, чим вони займалися в роки життя, який вклад внесли в українську історію тощо.

Мотивами морального самооцінювання молодшого школяра виступають як внутрішні: моральна спрямованість, моральна самоцінність особистості, так і зовнішні чинники: стимулювання батьків, педагогів, культура морального оцінювання і самооцінювання в класі, в умовах сім'ї.

Висновки. Традиційними етнопедагогічними засобами морального виховання дітей впродовж віків були звичаї, традиції і ритуали, які сприяли закономірній організованості і психологічному настрою у всіх вікових змінах, соціальних станах людини.

Молодший шкільний вік важливий у розвитку моральних якостей особистості, що зумовлено змінами у способі життя, появою інтересу та поваги до себе, нових обов'язків та стосунків із ровесниками та дорослими, в яких молодший школяр об'єктивно реалізує себе як суб'єкт моральної поведінки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ващенко Г. Виховний ідеал: підр. для педагогів, виховників, молоді і батьків / Г. Ващенко. – Полтава: Полтавський вісник, 1994. – 192с.
2. Вишневецький О. Сучасне українське виховання: педагогічні нариси / О. Вишневецький. – Львів, 1996. – 238с.
3. Демиденко В. К. Деякі аспекти морального виховання: пр. матеріал для керівників, вихователів і вчителів / В. К. Демиденко. – Київ: ІЗМН, 1995. – 86с.
4. Мосіяшенко В. А. Українська етнопедагогіка: навч. посіб. / В. А. Мосіяшенко. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. – 176с.
5. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка: навч. посіб. / М. Г. Стельмахович. – Київ: ІЗИН, 1997. – 232с.

Довмат Г. В.,

*учитель початкових класів КЗШ I-III ст. №55,
спеціаліст першої категорії, старший вчитель*

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА В УМОВАХ НАВЧАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА

У статті розкрито суть поняття «соціалізація» особистості, структура, ефективні умови соціалізації учнів початкових класів загальноосвітньої школи. Зроблена спроба обґрунтувати, що сприятливе середовище для соціалізації дітей молодшого шкільного віку створюється в умовах інтерактивного навчання.

Ключові слова: соціалізація, молодший школяр, інтерактивна технологія, навчальне середовище.

Одне з головних завдань виховання сьогодні полягає в підготовці підрастаючої особистості до вступу в доросле життя, до життєдіяльності в оточуючому їй середовищі, яке має тенденцію до постійної зміни. Тому молод-

ший школяр, має не тільки постійно пристосовуватися до конкретних умов, а й бути готовим до їх змін. Проте школа на даний час все-таки основну свою увагу концентрує на наданні учневі необхідних знань, виробленні вмінь та навичок, але недостатньо навчає школярів приймати відповідальні рішення, критично мислити, використовувати інформаційні та комунікаційні технології, вирішувати конфлікти. Мова йде про вміння відповідно самостійно діяти в конкретних ситуаціях, що чекають на людину в соціумі. Отже, створення умов для формування основ соціалізації особистості школяра, є актуальною проблемою сучасної загальноосвітньої школи.

Соціалізація як процес засвоєння і відтворення індивідом соціального досвіду свідчить про нормальне, безболісне входження людини в суспільне життя.

І. Кон зазначає, що соціалізація – це «сукупність усіх соціальних процесів, завдяки яким індивід засвоює і відтворює певну систему знань, норм, цінностей, що дає йому змогу функціонувати як повноправному члену суспільства» [2, с.225]. До того ж, учений концентрує увагу на тому, що «в реальному процесі соціалізації індивіди не просто адаптуються до середовища і засвоюють соціальні норми і правила, які їм пропонуються в готовому вигляді, а й опановують науку створювати щось нове, перетворюючи самих себе і навколишній світ» [3, с.218]. Особистість має сприймати спосіб життя, який складається, тобто, культуру праці, побуту, дозвілля, відносини в суспільстві та державі та активно діяти з метою власного зростання та перетворень у суспільстві [4].

Як показують результати досліджень, сприятливим середовищем для соціалізації є спільна діяльність і спілкування в певному освітньому просторі. Її продуктами виступають особистісні смисли, що визначають ставлення індивіда до світу, соціальна позиція, самосвідомість, ціннісно-сміслове ядро світогляду та інші компоненти індивідуальної свідомості, зміст яких вказує на те, що особистість бере для себе із соціального досвіду, скільки бере і як психіка все це перетворює, якого значення цьому надає.

Ефективним середовищем для формування згаданих вище показників соціалізації особистості молодшого шкільного віку, зокрема, є оточення в якому відбувається взаємодія та встановлюються і розвиваються найбільш глибокі особистісні контакти. Основна роль у створенні такого середовища належить педагогам, тому що основним видом діяльності школяра є навчально-пізнавальна. Саме вчитель має сконцентрувати свої зусилля на створення інкубаційного навчального простору, який сприяв би формуванню в особистості таких структурних компонентів соціалізованості, як загальнолюдських цінностей, способу життя в колективі, незалежності, впевненості та самостійності, ініціативності та незакомплексованості, соціальної поведінки, яка схвалюється суспільством.

Саме вчитель, задовольняючи потребу молодшого школяра в спілкуванні з дорослими й ровесниками, цим самим має створити середовище для його соціалізації. За умов традиційного навчання не повною мірою забезпечується розширення педагогічно організованого простору життєдія-

льності зростаючої особистості для її соціалізації. Ефективність соціалізації учнів початкової школи зростає, коли їх життєдіяльність відбувається в такому педагогічно організованому просторі, який постійно змінюється, тобто, в якому створюються ситуації, аналогічні тим, що чекають учнів у дорослому житті. А тому так важливо з приходом дитини до школи створювати умови для її спілкування як з дорослими, так і з ровесниками в усіх видах їх діяльності. Тільки через діяльність у колективі кожний його член входить у суспільство, тільки в діяльності відбувається його соціалізація.

Як показують дослідження, в молодшому шкільному віці ефективні умови для взаємодії учасників навчального процесу створюються в процесі використання інтерактивної технології навчання, яка передбачає діалогічність, діяльнісно-творчий характер, підтримку індивідуального розвитку дитини, надання їй самостійності в прийнятті рішень, творчості, вибору змісту й способу навчання та поведінки.

Нам імпонує трактування О. І. Пометун, що інтерактивна технологія навчання – це така технологія, за якої засвоєння матеріалу відбувається в результаті спілкування між тими, хто вчить і хто вчиться, тобто між тими, хто має певні знання й досвід, та тими, хто їх набуває. У процесі такої організації навчальна пізнавальна діяльність, її учасники (опановують) набувають всіх видів людської діяльності, тобто мети й змісту навчання. Проте в цьому випадку засвоєння людської діяльності відбувається в процесі спілкування й через спілкування: «... навчання ми можемо визначати як спілкування, в процесі якого і через яке відбувається відтворення та засвоєння всіх видів людської діяльності» [5, с.20].

Інтерактивна технологія навчання виконує такі важливі виховні функції: нормативну, що відбиває освоєння школярами норм соціально-типової поведінки (спілкування як нормативний процес); пізнавальну – набуття школярами індивідуального соціального досвіду в процесі спілкування (спілкування як пізнавальний процес); емоційну, що характеризує спілкування як афективний процес; актуалізуючу – реалізація в спілкуванні типових та індивідуальних сторін особистості школяра.

Завдяки виховним функціям, впливу на становлення самосвідомості та моральних установок, на формування стандарту й стилю життя, інтерактивній технології навчання значна роль належить соціалізації особистості школяра.

Спілкуючись із ровесниками в процесі інтерактивної технології навчання, дитина молодшого шкільного віку відчуває приплив певним чином забарвлених емоцій – від ніжності до ненависті, завдяки чому в процесі спілкування люди передають не тільки текст, а й емоційний підтекст, що посилює чи послаблює зміст тексту. У процесі змістовного спілкування, учні вчать його культурі, вчать встановлювати довірливий контакт з однолітками, бути толерантними до думок інших членів колективу.

За умов інтерактивної технології навчання відбувається організація життя та діяльності колективу на основі поєднання управління, самоуправління та саморегуляції. Запропоновані для спільного розв'язання проблемні завдання,

вимагають від учнів самостійних рішень під час обміну думками, в процесі чого розвивається критичність мислення: здатність людини самостійно аналізувати інформацію, визначати її сутність, порівнювати з іншою інформацією і робити власні висновки; вміння бачити помилки або штучні спотворення в аргументації партнерів та в інших джерелах інформації; переглядати свої позиції, якщо вони не витримують критики; вміння розпізнавати пропаганду, тобто цілеспрямоване намагання певних соціальних груп або лідерів вплинути на свідомість та позиції мас; вміння оцінювати суспільні явища, політичні дії, вчинки суспільних і політичних лідерів, окремих осіб з позиції загальнолюдської моралі; наявність розумної доли сумнівів, скепсису, прагнення до пошуку більш оптимальних рішень, дій, висновків в конкретних ситуаціях.

Водночас, у такому навчальному середовищі формуються такі показники соціалізованості, як: мужність, принциповість, сміливість у відстоюванні своїх позицій, поглядів, віра у свої можливості; відкритість до сприймання інших поглядів, позицій, повага до їх різноманітності [1, с.37].

У процесі інтеракції учень починає критично ставитися до себе, виявляти власні помилки та адекватно ставитися до них, проявляти сумнів щодо будь-яких «єдино правильних» рішень, висновків у процесі навчання; намагатися самому розібратися в правильності тих чи інших тверджень, висновків, рішень; прагнути знаходити кращі варіанти розв'язання навчальних завдань, вносити щось «своє», намагатися аргументовано висловлювати свої думки, поважати думки і пропозиції партнерів; вчиться співпрацювати з іншими для знаходження спільного рішення.

Ефективність впливу інтерактивної технології навчання на соціалізацію молодших школярів досягається за умови, коли враховуються психологічні закономірності й особливості спілкування учнів на цьому віковому періоді їх розвитку. Тому, через впровадження інтерактивної технології у навчально-виховний процес школи можна по-новому вплинути на процес становлення особистості молодшого школяра, підвищити його ефективність, спрямувати його на розвиток учня.

Як стверджує О. І. Пометун, така форма організації навчальної діяльності молодших школярів – це й основний засіб інформативного впливу на дітей, важливий засіб обміну інтелектуальними та моральними цінностями. Дослідження переконують, що в процесі міжособистісного спілкування в парах, малих групах і т. п., відбувається найбільш природний і невимушений розвиток взаємостосунків, їх вияв і реалізація.

Спілкування з ровесниками в умовах інтерактивного навчання є нестандартним, вільним, ініціативним. У процесі висловлення учень учиться формулювати речення, які виражають його думку, дитина не соромиться однокласників у разі неправильного висловлювання. Спілкування з ровесниками включає управління діями партнера, їх контроль, показ своїх зразків, порівняння з собою тощо.

Інтерактивне навчання, на відміну від фронтальної та індивідуальної форм організації навчально-пізнавальної діяльності, не ізолюють учнів один

від одного, а навпаки, дозволяють реалізувати природне прагнення до спілкування, взаємодопомоги й співробітництва. І хоча спілкування може мати місце в індивідуальній та фронтальній роботі школярів, проте там воно не включене в структуру діяльності й відбувається лише з дозволу вчителя, за його ініціативою й триває мало часу.

Відомо, що можуть виникати в школярів труднощі при усній перевірці знань, якщо її здійснює вчитель. Досвід роботи вчителів показує, що ці небажані прояви в умовах інтерактивного навчання зводяться до мінімуму.

Як свідчить шкільна практика, у процесі інтерактивної технології навчання активізується діяльність усіх без винятку її виконавців. Психологи пояснюють це тим, що «одна з найважливіших характеристик людини в групі полягає в тому, що вона звертається до своєї групи як до джерела орієнтації в навколишній дійсності» [5, с.103].

За умов інтерактивного навчання дитина потрапляє в сприятливе середовище для формування вміння прийти на допомогу товаришу в потрібну хвилину: пояснити, перевірити, порадити. У такому середовищі складаються товариські взаємостосунки, що не мають нічого спільного з фальшивим товаришуванням, створюються ефективні умови для формування культури спілкування, співпраці, виховання наполегливості, що є необхідним для орієнтації в самостійному житті після закінчення школи. Як стверджував Л. Десєв, «процес безпосередньої соціальної взаємодії, що відбувається в малій групі і створює соціальне мікросередовище людини, є надзвичайно сильним фактором формування й виховання особистості...» [1, с.165]. За словами Т. Кравченко, інтерактивна технологія навчання сприяє формуванню таких структурних компонентів соціалізації молодших школярів:

- підвищенню загальної культури особистості, культури праці, побуту;
- відносин між членами суспільства;
- задоволенню потреби у спілкуванні;
- розвитку техніки спілкування і взаємодії, здібностей, почуттів, переконань, умінь утверджувати довірливі взаємовідносини як вищу цінність спілкування;
 - формуванню риторичних знань, умінь і навичок на базі підвищення їх мовленнєвої культури; моральних норм і правил та способів їх реалізації у власній життєдіяльності, у відносинах з іншими людьми; уявленню про цінності принципів адекватних форм поведінки; моделі соціальних відносин;
 - адекватному сприйняттю соціальних явищ, розумінню їх сутності;
 - готовності до самовизначення в різних життєвих ситуаціях, активного контактування з навколишнім соціальним середовищем, способів діяльності;
 - моделі поведінки [4, с.275].

Можна зробити висновок, що за умов інтерактивного навчання, створюється сприятливе середовище для соціалізації особистості молодшого школяра.

ЛІТЕРАТУРА

1. Десев Л. Психология малых групп / Л. Десев. – Москва: Прогресс, 1979. – 208с.
2. Кон И. С. Открытие Я / И. С. Кон. – Москва: Просвещение, 1978. – 367с.
3. Кон И. С. Психология младшеклассника / И. С. Кон. – Москва: Просвещение, 1980. – 207с.
4. Кравченко Т. В. Соціалізація дітей шкільного віку у взаємодії сім'ї і школи: монографія / Т. В. Кравченко. – Київ: Фенікс, 2009. – 416с.
5. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посіб. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко; за заг. ред. Пометун О. І. – Київ: А.С.К., 2003. – 192с.

Желязкова Л. І.,
учитель початкових класів КЗШ №32,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, вчитель-методист

ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті досліджується процес визначення рівня сформованості пізнавального інтересу молодших школярів засобами комп'ютерних технологій.

Ключові слова: пізнавальний інтерес, комп'ютерні технології.

Виклад основного матеріалу. Чільне місце в формуванні пізнавального інтересу учнів початкових класів займають уроки, коли на них використовують комп'ютерні технології. Комп'ютер вносить у сучасну освіту дуже суттєві зміни аж до можливого перегляду класно-урочної системи організації навчального процесу. Ми просто не уявляємо навчальний процес без комп'ютера, бо, по-перше, він активно застосовується при вивченні будь-якого предмета, і в цьому плані постає засобом формування пізнавального інтересу; по-друге, комп'ютер, підключений до глобальних комп'ютерних мереж, відкриває шлях до знань.

У експерименті брали участь 30 учнів 3-А класу Криворізької ЗОШ №32, які були об'єднані у дві групи по 15 учнів.

З метою виявлення вихідного рівня сформованості творчого мислення у молодших школярів ми запропонували учасникам експерименту такі види робіт: анкетування та виконання практичних завдань:

Вивчення основних психолого-педагогічних проблем використання комп'ютерних ігор на уроках проводилося шляхом використання методів опитування (інтерв'ювання, бесід та анкетування) та спостереження.

Запорукою ефективності освітнього процесу молодших школярів є результативність пізнавальної діяльності, від якої залежить цілеспрямованість розумової активності, розвиток інтелектуальної рефлексії та природжених задатків учнів.

Відтак, метою анкетування було вивчення бачення учнями проблеми впровадження комп'ютерного навчання у шкільну практику та проблем, пов'язаних з розвитком пізнавальних процесів у молодших школярів.

На цьому етапі дослідження ми провели анкетування. Учнім надавалися анкети (текст був виведений на монітор комп'ютера) із запитаннями стосовно використання комп'ютерних технологій на уроках. Ми намагалися визначити вплив комп'ютерних технологій, а саме комп'ютерних ігор на пізнавальну діяльність учнів.

Анкета для учнів.

1. Чи є у вас вдома комп'ютер?
2. Чи вмієш ти працювати на комп'ютері та з якого віку почав це робити?
3. Чи граєш ти у комп'ютерні ігри, якщо так, то скільки часу відводиш на це заняття?
4. Чи подобається тобі заняття в комп'ютерному класі?
5. Які завдання тобі найбільше подобаються?
6. Які проблеми виникають у тебе при роботі з комп'ютером?
7. Чи втомлюєшся ти після такого уроку?
8. Чи відчуваєш головний біль, сонливість, «туман» в очах. Робиш гімнастику для очей?
9. Хочеться тобі, щоб цей урок не закінчувався або швидше розпочався наступний урок з цього предмета?
10. Цікаво працювати з комп'ютерними програмами?
11. Чи допомагають тобі ці уроки краще вчитися?
12. На яких уроках тобі найцікавіше з працювати з комп'ютером?
13. Що тобі найбільше запам'яталось з ігор, у які ви грали на уроках?

Умовно питання анкети ми поділили на дві групи. Першу групу склали питання, які стосуються роботи з комп'ютером вдома, а другу – на уроках у школі.

За результатами проведеного анкетування та відповідей на перше та друге запитання з'ясувалося, що 29 учнів – 96,6% мають удома комп'ютер; 25 (83,3%) уміють працювати на ньому, при цьому 12 учнів (40,0%) почали працювати на комп'ютері з 4-5 років, а 22 учні (73,3%) – з 6-9 років.

Відповідаючи на третє запитання анкети ми встановили, що у комп'ютерні ігри грають всі учні (100,0 %), постійно грають 26 учнів (86,6 %), до 4 годин на день – 5 учнів (16,7 %) і більше чотирьох годин – 3 учні (9,9 %). З'ясувалося, що сім учнів (23,3%) люблять ігри, у яких присутній терор і насильство, а шість учнів (20,0 %) грають на комп'ютері в карти.

Серед опитаних 11 учнів (33,3%) заявили, що їм важко відірватися від комп'ютерної гри. Це може свідчити про можливість виникнення комп'ютерної залежності. Нормою вважається, якщо учень проводить за комп'ютером 2-3 год. на день.

Заняття в комп'ютерному класі, та розв'язування логічних задач подобається всім учням (100,0%). При роботі з комп'ютером не виникає жодних проблем у 29 учнів (96,6%), але 5 учнів (16,7%) не всі, запропоновані вчителем, завдання можуть розв'язати. У двох учнів (6,6%) після занять нібито «туман» в очах, хочеться більше, ніж завжди, побігати чи пострібати, покричати відчувають 3 учні (9,9%), у 2 учня (6,6%) дуже ве-

селий настрої, інші учні – 27 (89,9%) нічого поганого не відчують, не втомлюються після такого уроку. Порушення зору спостерігаються у 25,0% учнів. Гімнастику для очей роблять тільки 46,6%, з них 17,2 % роблять її один раз на день, 5,5% – два рази, 3,7% – три рази на день. Суб'єктивні висловлювання свідчать, що фізичної стомленості учнів не спостерігається. На кінець уроку їхня фізична активність, бажання працювати залишаються на достатньо високому рівні.

Не хочуть, щоб цей урок закінчувався 28 учнів (86,6%), а двом (6,6%) – все байдуже. Цікаво працювати з комп'ютерними програмами 27 учням (89,9%), троє (9,9%) – вважають, що у них вдома кращі програми. 26 учнів (86,6%) вважають, що ці уроки допомагають краще вчитися, троє (9,9%) – так не вважають, двом учням (6,6%) вчитись стало цікавіше, три учні (9,9%) – не знають. Школярі вважають, що за допомогою комп'ютера вони легше засвоюють знання (85,0%). Багато учнів (63,0%) вже грали у різноманітні комп'ютерні ігри поза школою і вже чітко можуть відділити навчальні комп'ютерні ігри від інших. Різноманітні опитування учнів свідчать про достатній рівень засвоювання навчального матеріалу.

З практичної роботи учнів за комп'ютером треба відзначити використання у ній різноманітних ігор. Діти залюбки граються у дидактичні ігри, які включаються у процес навчання, та з задоволенням беруть участь у дослідженні, а саме, анкетуванні, що було проведено серед учнів 3-х класів. Отже, як показує проведене нами дослідження, систематична та цілеспрямована оптимальна організація навчального процесу за допомогою комп'ютерних технологій є важливим фактором формування пізнавальної активності молодших школярів і позитивно впливає на результативність їх навчальної діяльності.

Зміст другого етапу дослідження полягав у діагностиці вивчення мислення й інтелекту досліджуваних дітей. Нами була проведена діагностика рівня розвитку інтелектуальних здібностей шляхом розвитку розумових можливостей у дітей.

При визначенні рівня сформованості мислення учнів третіх класів ми використовували модифіковану методику «Дослідження впливу установки на спосіб розв'язання задач», метою якої було визначення характеру вироблення та ступеня чутливості учнів до установки, особливостей фіксування установки і наявності гнучкості чи ригідності мислення.

Аналіз кількісних показників дав нам можливість розподілити учнів I групи за рівнями сформованості творчого мислення виходячи із загального показника: високий рівень – 4 учні (26,6%); середній рівень – 8 учнів (53,4%); низький рівень – 3 учні (20,0%). В учнів II групи показник виявились наступними: 3 учні (20,0%) мають високий рівень; 6 учнів (40,0%) – середній рівень; 6 учнів (40,0%) – низький рівень.

З метою уточнення достовірності даних попереднього дослідження, нами була проведена діагностика здібності до смислової обробки матеріалу, який треба запам'ятати, та діагностика рівня розвитку логічного мис-

лення. Ми використали методику «Групування», мета полягала у визначення здібностей до смислової обробки матеріалу, що запам'ятовується: учням на дисплей виводиться робоча картка із чотирма зображеннями, три з яких пов'язані між собою за змістом, а одне не підходить до інших. Дитині пропонується знайти «згрупувати» зображення й пояснити, чому одне з них «зайве».

Аналіз одержаних результатів показав, що 10-8 балів отримали лише 4 учні (26,7%) I і 3 учні (20,0%) II групи; 7-5 балів – 7 учнів (46,7%) I та 6 учнів (40,0%) II групи; 4 і менше балів отримали 4 учнів (26,7%) I групи і 6 учнів (40,0%) II групи.

Зіставлення результатів, одержаних при використанні обох методик, показують, що велика кількість учнів третіх класів має середній та низький рівень сформованості мислення. Як бачимо, в учнів обох класів процеси розвитку мислення сформовані недостатньо.

Для визначенні рівня сформованості пізнавальних інтересів учнів третіх класів було використано методику «Метод вибору». Суть її полягає в тому, що з запропонованих видів навчальної діяльності школярі повинні були обрати найбільш цікавий, а для цього ми використовували індивідуальні картки.

Із одержаних даних ми довідалися, що учням I групи найбільше подобається: спостерігати за природою, дивитися відеофільми 6 виборів (40,0%); самостійно розв'язувати приклади, задачі – 5 виборів (33,4%); самостійно придумувати задачі, речення на задане правило – 4 вибори (26,7%) та вставляти пропущені букви та слова вибрали 2 учні (13,3%). Отже, вибір за рівнем сформованості пізнавальних інтересів такий: високий – 4 учні (26,7%); середній – 5 учнів (33,4%) і низький – 6 учнів (40,0%).

Визначаючи рівень сформованості пізнавального інтересу вважаємо, що самостійність, активність, творчість є критерієм високого рівня сформованості пізнавального інтересу. Навчальна діяльність учня, яка носить ситуативний характер визначається критерієм середнього рівня сформованості пізнавального інтересу. До низького рівня відносяться види навчальної діяльності, що не вимагають розумової напруги дітей, їх уваги, мислення, комунікативних здібностей.

Проаналізувавши результати визначення рівня сформованості пізнавальних інтересів учнів II групи, можна сказати, що самостійно розв'язувати приклади, задачі вибрали 6 учнів (40,0%). Виконання такої навчальної діяльності має ситуативний характер. Спостерігати за природою, дивитися відеофільми – 4 виборів (26,7%); вставляти пропущені букви та слова – 3 вибори (20,0%). Ці учні схильні займатися тими видами діяльності, які мають репродуктивний характер. Самостійно придумувати задачі, речення на задане правило вибрали 2 учні (13,3%). Цей вид навчальної діяльності вимагає від учнів розумового напруження, самостійності, активності, винахідливості і творчості.

Висновки. Отримані результати констатують приблизно однаковий рівень сформованості пізнавальних інтересів учнів I групи й II групи. Слід

зауважити, що в учнів недостатньо сформовані пізнавальні інтереси. Але, при цьому успішне формування пізнавального інтересу молодших школярів можливе за умови використання на уроках комп'ютерних технологій.

Отже, виникає необхідність створення науково обґрунтованої системи роботи з проблеми використання комп'ютерних технологій для формування пізнавального інтересу молодших школярів на уроках.

Зичков А. К.,
старший викладач кафедри
соціальної педагогіки і соціальної роботи КДПУ

ВАЖКОВИХОВУВАНІ ПІДЛІТКИ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті розглядається категорія важковихованості як соціально-педагогічна проблема виховання підлітків.

Ключові слова: важковиховуваність, важкий учень, підліток.

Постановка проблеми. Питання важковихованості у дітей є актуальним для нашого суспільства, яке потрібно вирішувати на соціальному, психологічному, родинному, педагогічному рівнях. Протиріччя, що мають місце в період демократизації суспільного життя, недоліки сімейного і шкільного виховання, значне скорочення позашкільних закладів призводять до збільшення кількості учнів, чия поведінка виходить за межі освітньо-виховних та морально-правових норм. Але, у сучасних умовах недостатньо здійснюється цілеспрямований процес орієнтації соціальних педагогів на запобігання проявів важковихованості серед підлітків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останні роки поглибленого розвитку набуло вивчення «важковихованості». Так Б. Братусь, К. Булгакова, М. Дяченко, І. Зверева, М. Кандибович, А. Капська, І. Кирилюк, Г. Лактіонова, В. Оржеховська, І. Парфанович, М. Фіцула, Р. Фортунатов та ін. займалися ретельним вивченням природи відхилень у поведінці неповнолітніх. Л. Линник досліджує важковиховуваність у поведінковому аспекті через поняття «соціальна норма» та «відхилення від норми». О. Дорогіна, О. Шелевер вивчали особливості превентивної роботи з важковиховуваними дітьми у загальноосвітніх школах-інтернатах.

Мета статті – розкриття основних понять та знаходження можливих шляхів вирішення проблеми важковихованості у підлітків.

Виклад основного матеріалу. У сучасному світі неможливо вирішувати проблеми виховання, не враховуючи загального соціального фону.

П. Блонський, аналізуючи типологію важких, виділяє невстигаючих, дезорганізаторів, лінивих, психічно недорозвинених дітей. В основі такої типології – провідні причини, які зумовлюють важковиховуваність дитини [4].

Особливий аспект проблеми важких полягає в тому, що не лише з ними важко, а й їм важко через невизначеність у житті, непідготовленість до нього. А. Макаренко підкреслював, що людина погана лише через те, що перебуває в поганій соціальній структурі, в поганих умовах [4].

Польський педагог Я. Корчак писав, що дитина недисциплінована і зла тому, що страждає [4].

А. Капська розглядає такі ознаки змісту поняття важковиховувані діти:

- відхиленням від норми поведінки;
- дітей, які важко піддаються виправленню;
- діти потребують індивідуального підходу з боку вихователя та уваги однолітків [2, с.125].

Такі ознаки, в основному, проявляються у формі різного роду конфліктів підлітка з його найближчим оточенням. Перші прояви спостерігаються у небажанні коритися педагогічному впливу, в емоційній невірноваженості, відсутності витримки, грубості, що потім може трансформуватися за несприятливих умов у правопорушення. Водночас проблемний підліток володіє підвищеною активністю, творчою енергією та іншими позитивними якостями, які через негативні умови середовища не знаходять соціально-корисної реалізації.

Л. Виготський основною причиною важковиховуваності вважав труднощі підліткового періоду з його інтенсивним анатомо-фізіологічним і психологічним розвитком, підвищеною збудженістю, швидкою вразливістю, незгодженістю психологічних процесів [4].

Вони проявляються у допитливості, цікавості, недостатній здатності прогнозувати наслідки тієї чи іншої дії, у прагненні випробувати нові відчуття, у підвищеному бажанні незалежності. Підліток не завжди відповідає вимогам, які висуває до нього суспільство щодо виконання ним певних соціальних функцій, сам же він, у свою чергу, вважає, що не одержує від суспільства того, на що має право розраховувати. Подібний сплав біологічних та соціальних факторів, мотивацій утруднює соціальну адаптацію дітей та підлітків.

Підлітковий вік, зазначає Д. Фельдштейн, – це важкий період і для роботи з ним. «Клубок внутрішніх протиріч цього віку і протиріч дитини з дорослими – батьками і вчителями, що особливо гостро проявляється на цьому етапі виховання, опір підлітків вихованню призводить до виникнення великої групи важких підлітків» [5, с.98].

Для означення школярів, які відстають у навчанні, постійно порушують дисципліну на уроках, на перервах, виявляють негативізм, конфліктують з однолітками, батьками, скоюють негативні вчинки і правопорушення, В. Сухомлинський вживав термін важкий без лапок. Зміст цього поняття дуже об'ємний, немає єдиної думки про те, які учні належать до цієї категорії [1, с.169].

В. Оржехівська виокремлює три найбільш характерні групи важковиховуваних підлітків:

- з нерівномірним розвитком психіки;
- педагогічно занедбані діти;
- діти, підлітки, які перебувають у неправильних стосунках з оточенням [3, с.33].

Дослідниця зазначає, що важковиховувані – це такі категорії учнів, у яких внаслідок впливу несприятливих для їхнього розвитку соціальних, психолого-педагогічних та медико-біологічних факторів, відбулося порушення морального ставлення до навчання та норм поведінки, зниження або й втрата почуття відповідальності за свої вчинки.

На основі досліджень автор виділяє такі типи важковиховуваних. Перший тип – пасивно-позитивний, або конфліктно-ситуативний з переважною позитивною спрямованістю; другий – байдуже-нестійкий, або ж неврівноважено-ситуативний з незначною негативною спрямованістю; третій – пасивно-негативний, або нестійкий з переважаючою негативною спрямованістю; четвертий – активно-негативний, або стійкий з негативною спрямованістю [3, с.34].

Варто зазначити, що важковиховуваність можуть викликати різні мотиви, які, у свою чергу, впливають з причин утруднення соціальної адаптації та засвоєння соціальних ролей, а саме: прорахунки вихователів, батьків, відхилення від психічного та соціального розвитку, особливості характеру, інші особистісні характеристики вихованців.

М. Фіцула та І. Парфанович виділяє 3 групи причин важковиховуваності:

I соціальні причини:

- 1) місце проживання (чим більше місто, тим вище рівень злочинності);
- 2) шкільні причини: часта зміна вчителів; конфлікти між учителями; неуспіх дитини в навчанні; відкидання однокласниками; зловживання санкціями; «приклеювання ярликів»; характер самої школи й ін. причини;
- 3) сімейні причини: багатодітні родини; низький матеріальний рівень родини; родини з неправильним типом виховання; злочинні родини; родини що розпалися, чи розпадаються; елітарні родини.

II біологічні причини:

- 1) перекручена біологічна потреба (наприклад, потреба в алкоголі та наркотиках);
- 2) нерівномірне статеве дозрівання: випередження (акселерація); затримка (ретардація).

III психологічні причини: утрата сенсу життя; внутрішній конфлікт; дефізивні риси характеру (боязкість, сором'язливість); поведінка, що відхиляється – як спосіб самоствердження; поведінка, що відхиляється – як спосіб залучення уваги; поведінка, що відхиляється – як елемент про допомогу; перекручена пошукова потреба [6, с.22].

Як свідчить аналіз психолого-педагогічної літератури, психологічною причиною важковиховуваності підлітка може виявитись його неспроможність соціально прийнятним способом компенсувати свою непристосованість до оточення. Це може статись через органічну ваду чи інші порушення нервової діяльності.

Кожна з причин, що викликає важковиховуваність підлітка відображає певні підходи щодо її подолання. Тому й знання конкретних причин сприятиме ефективній організації превентивної роботи з врахуванням ступеня педагогічної занедбаності.

Головними завданнями профілактичної та психокорекційної роботи з важковиховуваними підлітками є: зростання почуття відповідальності за свою поведінку; розширення життєвої перспективи; підвищення самооцінки; тренування механізмів подолання негативних впливів, які різняться у підлітків з акцентуаціями характеру; пошук шляхів більш гармонійних стосунків з родиною; формування необхідних загальних і специфічних умінь та навичок, які є основою моральної стійкості особистості; виховання культури потреб, бажань, захоплень; створення умов для самореалізації і самоактуалізації особистості шляхом залучення до позитивної альтернативної діяльності; формування нових цінностей і переконань.

Специфічним для підліткового віку є прагнення якомога швидше завоювати статус дорослої людини, домогтися самостійності і незалежності. Така установка може бути реалізована як позитивно, так і негативно.

Висновки. Основним шляхом виправлення важковиховуваних підлітків можна вважати адаптацію підлітка до шкільного середовища. Педагог поряд із однокласниками підлітка і сім'єю чинить основний позитивний вплив на формування особистості підлітка. В підсумку педагог, як професіонал, повинен в своїй корекційній роботі виконувати такі рекомендації. Він має чітко продумати і сформулювати тактику і стратегію своєї діяльності. Вчитель повинен сформулювати доброзичливі стосунки з важковиховуваним учнем. Спочатку він зобов'язаний навчитися вислухати і почути учня, стати для нього авторитетом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зверєва І. Д. Соціальна робота в Україні: навчальний посібник / І. Д. Зверєва, О. В. Безпалько, С. Г. Марченко та ін. – Київ: Центр навчальної літератури, 2004. – С.167-193.
2. Капська А. Й. Соціальна робота: деякі аспекти роботи з дітьми та молоддю: навчально-методичний посібник / А. Й. Капська. – Київ: УДЦССМ, 2008. – С.123-166.
3. Оржеховська В. Проблеми дитячої бездоглядності в Україні: аналіз та пошуки шляхів подолання / В. Оржеховська // Рідна школа. – 2009. – №5. – С.33-34.
4. Психологічні особливості підліткового віку [Електронний ресурс]. –Режим доступу: http://pidruchniki.com/16080402/psihologiya/psihologichni_osoblivosti_pidlitkovogo_viku.html (дата звернення: 05.11.2017).
5. Фельдштейн Д. И. Трудный подросток: некоторые психологические вопросы формирования личности детей подросткового возраста / Д. И. Фельдштейн. – 2-е издание. – Москва: Московский психолого-социальный институт; Воронеж: МОДЭК, 2008. – 208с. – (Библиотека психолога).
6. Фіцула М. М. Відхилення у поведінці неповнолітніх: шляхи їх попередження та подолання: навчально-методичний посібник / М. М. Фіцула, І. І. Парфанович. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008. – 432с.

Зичкова В. О.,
методист КПНЗ «СЮТ Покровського району»
Криворізької міської ради

ГУРТКОВА РОБОТА ЯК ПРОВІДНИЙ ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ТЕХНІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ УЧНІВ

У статті розглядаються можливості розвитку творчого потенціалу учнів на заняттях гурткових у закладах позашкільної освіти.

Ключові слова: творчі здібності, творчі завдання, творчий потенціал, творча діяльність, технічна творчість.

Постановка проблеми. Творча особистість дитини складається як результат усього способу життя, спілкування та спільної діяльності з близькими дорослими, власної активності. Поступово в умовах певного стилю життя забезпечення в учня формується індивідуальний внутрішній світ, що й визначає характер всієї його діяльності: або творчий з активною позицією, або ж перших кроків переважає роль виконавця, який пасивно наслідує зразки, пояснення та інструкції вихователя, однолітка, партнера. Особистісна активність дитини є однією з основ саморозвитку. Умови для саморозвитку створюються наданням можливості активної самореалізації у творчій діяльності. Саме тому питання формування активно творчої особистості є таким актуальним та першочерговим в наш час.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вихідні положення проблеми формування творчої особистості сформульовано у працях таких педагогів, як А. Макаренка В. Сухомлинського, К. Ушинського. Чимало спеціальних психолого-психологічних досліджень підтверджують позитивну роль творчості у стимулюванні пізнавальних інтересів учнів, допитливості, дослідницької активності, здатності до знаходження оригінальних рішень та прогнозування.

Різні аспекти творчого розвитку особистості розглядали І. Матюша, С. Соловейчик, П. Тронько. Особливості формування творчих якостей вихованців під час гурткової роботи висвітлювали І. Прус, Я. Треф'як.

Проблему розвитку творчого потенціалу школярів вивчали В. Барко, В. Дружинін, Д. Зербін, А. Тютюнников та ін. Аналізуючи категорію «творчі здібності», науковці визначають їх як психологічні особливості дитини, що уможливають оволодіння нею навичками творчої діяльності.

Мета статті – проаналізувати можливості розвитку творчого потенціалу учнів на заняттях гуртка у закладах позашкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Гуртки технічної творчості сприяють оволодінню учнями різними методами пізнання, дослідження, написанню доповідей, створенню повідомлень про виконану роботу. Гуртківці охоче приймають участь у різноманітних виставках, конкурсах, конференціях, що сприяє вирішенню одного із найголовніших завдань навчальних закладів – пошуку і підтримці обдарованих учнів, виявленню індивідуальних особливостей, визначенню перспективи подальшого розвитку творчого потенціалу кожного учня задля того, щоб їхнє життя було різноманітним і цікавим.

Особлива роль в організації творчої діяльності вихованців відводиться керівнику гуртка, оскільки він повинен працювати з кожним учнем індивідуально, урахувуючи інтелектуальні й творчі здібності кожного учня. Добре, коли поряд з творчим учнем знаходиться творчий педагог, який є прикладом для наслідування, адже тільки творча людина може виховати митця, винахідника. Демократичний стиль взаємин між педагогом і дитиною є важливою умовою виявлення й розвитку здібностей обдарованих вихованців.

Н. Кайзерова наголошує на тому, що саме в молодшому шкільному віці в учнів починають формуватись творчі здібності, необхідні для подальшого естетичного розвитку, формування духовної культури, вироблення єдності в розумінні красивого, доброго, правильного, та цілісного сприйняття змісту і форми світу [1, с.26].

Для молодшого школяра більш важливим є процес творчості, аніж її результат. Розвивати творчі здібності гуртківця треба з урахуванням вікових психофізіологічних особливостей, що потребує глибокого знання педагогом індивідуальних рис учня, уважного й тактовного ставлення до неповторності його особистості.

Починаючи з перших занять гуртка слід виховувати в учнів інтерес до творчої діяльності. Для цього необхідно розкривати учням творчі аспекти виконання ними різних технологічних операцій, постійно вселяючи віру у власні творчі сили. Тільки за таких умов гуртківці діятимуть активно і самостійно.

Значну увагу необхідно звертати керівнику гуртка і на формування в дітей таких особистісних рис, як відповідальність, чесність, працьовитість, самостійність тощо.

Виходячи з цього керівникам гуртків необхідно вміти створювати сприятливі умови для навчання та творчої діяльності гуртківців, що дало б їм змогу розкрити та проявити свої здібності. Адже саме творчі здібності збагачують особистість, а їх розвиток слугує підґрунтям для формування духовної культури людини.

Наявність творчих здібностей у людини, з'ясовує А. Чикваная, ще не гарантує творчих здобутків. Для їх досягнення необхідний «двигун», що запустив би в роботу механізм мислення, тобто необхідні мотивація до діяльності, бажання й воля. Окреслені питання можна розв'язувати на заняттях гуртка в закладах позашкільної освіти, зокрема шляхом організації творчої діяльності гуртківців [3, с.49].

На заняттях та під час самостійної діяльності учнів педагог має уважно спостерігати за кожною дитиною, помічати будь-які прояви її творчого самовираження й підтримувати їх, створювати умови для розвитку технічної творчості. Для гуртківця украй необхідно усвідомлювати, що близький дорослий не байдужий до того, що він робить і співпереживає разом з ним.

Здійснюючи індивідуальну роботу з гуртківцями на заняттях керівник повинен враховувати, що не всі діти одразу та безпомилково засвоюють все, що він пояснює, тому неприпустимо відмовляти учню в допомозі, звинувачуючи його в тому, що він не слухав пояснення, був неухважний тощо. Керівник

гуртка повинен знати особливості сприйняття інформації кожним вихованцем у гуртку і підійти одразу після пояснення до учнів, які більше потребують допомоги, подивитись що і як вони починають робити. У випадку невпевненості, але правильної дії – похвалити учня. Якщо дитина не починає працювати, необхідно спитати її, що потрібно робити, або підказати необхідні дії.

А. Тарара з'ясовує, що виконуючи творчі завдання в гуртку, вихованці вчать: ставити конкретну мету, керуватися нею у своїх діях; добирати і використовувати відповідні прийоми роботи, знаходити відповідні технічні засоби, знаряддя, матеріали, дотримуватися правил безпечного користування ними; володіти практичними вміннями й навичками; орієнтуватися у правилах доцільної та безпечної поведінки; виявляти творчу ініціативу, вигадку, демонструючи гнучкість і оригінальність мислення [2, с.38].

Із розширенням творчих та технічних можливостей гуртківця змінюється характер взаємодій педагога та учня. Керівник гуртка все більше замість вказівок та вимог виказує побажання та поради, запитує учнів про те, яким способом вони збираються виконати задумане, іноді пропонує їм більш вдале рішення, вчить їх планувати свою роботу.

Отже, на кожному занятті гуртка, необхідно створювати такі умови, в яких учень мав можливість свідомо підійти до вибору оптимального варіанту творчого рішення, спираючись на власний життєвий досвід, виразити своє ставлення до того чи іншого предмета або явища. Саме за цих умов можна не лише прищеплювати гуртківцям необхідні вміння та навички з технічної творчості, але і створити умови для повноцінного розвитку та виявлення творчої активності кожної особистості.

Гурткова робота в закладах позашкільної освіти допомагає розв'язувати питання розвитку творчого потенціалу учнів. Для реалізації передумов розвитку творчих здібностей гуртківців використовуються ефективні форми й методи навчання: пояснювально-ілюстративний, розповідь, бесіди, робота з книгою, демонстрація, вправи, практичні роботи репродуктивного і творчого характеру, методи мотивації і стимулювання, навчального контролю, взаємоконтролю й самоконтролю, пізнавальна гра, проблемно-пошуковий, ситуативний, екскурсії. Потрібно проводити такі заняття, котрі можуть зацікавити учнів, на яких вони мають змогу фантазувати.

Висновки. Для успішного розвитку творчих здібностей на заняттях гуртка варто створювати відповідні умови, до яких відносимо: комфортне розвивальне середовище, де панує атмосфера довіри, доброзичливості, творчої співпраці гуртківців і керівника; реалізацію сучасних підходів до організації і проведення занять; застосування інноваційних форм і методів позашкільної роботи; організацію ефективної творчої діяльності дітей шляхом надання можливостей для самостійного вирішення творчих завдань та права вибору видів діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кайзерова Н. Робота з обдарованими дітьми: співпраця вчителя почат. кл. і керівника літстудії «Золотий передзвін», ЗОШ №15, м. Біла Церква / Н. Кайзерова // Початкова освіта. – 2011. – №46. – С.22-26.

2. Тарара А. М. Технічна творчість учнів основної школи у процесі проектної і технологічної діяльності: навч.-метод. посіб. / А. М. Тарара. – Київ: Пед. думка, 2014. – 134с.
3. Чикваная А. Можливість розвитку для кожного: диференційований підхід до навчання і виховання молодших школярів / А. Чикваная // Початкова школа – 2011. – №9. – С.49-53.

Іваницька В. Ю.,
заступник директора з НВР КЗШ №65,
спеціаліст вищої категорії, старший вчитель

ХМАРНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті розкривається можливість використання Інтернет-технологій, зокрема google-сервісів у професійній діяльності педагогів.

Ключові слова: google-сервіси, хмарні технології, інформаційно-комунікаційні технології.

Сьогодні в житті молодих людей технології відіграють набагато більшу значну роль, ніж будь-коли раніше, а відтак, дають учителям приголомшливі можливості для поглиблення занять, використовуючи час на уроці для більше захоплюючого спілкування з учнями. Проте для багатьох педагогів у цьому криється певна проблема, яку їм ще належить вирішити.

Формулою нової української школи є наскрізне застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі. Запровадження ІКТ в освітній галузі має перейти від одноразових проектів у системний процес, який охоплює всі види діяльності [1, с.8].

Перед сучасною освітою постає завдання формування конкурентоспроможної та успішної особистості в електронному інформаційному середовищі [2, с.23]. Стрімкий розвиток Інтернет технологій створює необхідне підґрунтя до появи нових навчальних сервісів. Мережеві моделі навчання розвиваються стрімкими темпами саме завдяки мережевим технологіям. Інноваційна школа повинна бути інтерактивною, мобільною (легко трансформуватись та пристосовуватись під потреби дітей) та бути обладнаною сучасними технологіями. Також це школа з інтерактивним методом навчання, вільним доступом до інтернету та електронних бібліотек. Школа, яка надає якісну освіту. *Школа стає інноваційною тоді, коли вчитель випереджає учнів у користуванні технічними засобами.*

«Учителі готують молодих людей до життя, до роботи та, взагалі, до існування в іншому світі – світі, який усе більше й більше прагне використовувати цифрові технології. Тому так важливо, щоби діти вже сьогодні навчилися осмислено використовувати такі технології. Але, якщо в самих учителів відсутнє правильне розуміння даних технологій, то навчити дітей буде практично неможливо», - підкреслює А. Макфарлейн, генеральний директор колегії вчителів, а раніше голова Вищої школи освіти при Брістольському університеті.

Серед соціальних сервісів особливу увагу слід віднести Google сервісам [3]. Особливості використання даних сервісів у навчальному процесі є такі:

- простота у використанні;
- обов'язкова авторизація;
- безкоштовність;
- відкритість;
- адаптація та сумісність (браузери);
- широта можливостей;
- навчання (довідка);
- оригінальність, «власне обличчя, стиль»;
- мовна політика (багатомовність);
- помірні та реальні технічні вимоги до ПК;
- компактність та універсальність.

Сервісів Google велика кількість, деякі ми використовуємо досить часто, а деякі нам невідомі.

Наш заклад, як некомерційна організація, підключено до пакету G Suite for Education. Перевагою даного пакету є можливість зареєструвати велику кількість акаунтів (близько тисячі) для вчителів та учнів, кожному користувачу надає можливість збереження даних на Google Диску в 1 Тб. У цей пакет входить безкоштовно входить сервіс Google Клас.

В нашому закладі частіше всього ми використовуємо такі сервіси Google:

- *електронна пошта Gmail* (підтримка текстового та голосового чату Google Talk, а також відеочату);
- календар Google;
- *диск Google* – сховище для зберігання власних файлів та можливість налаштування прав доступу до них;
- *Google Docs* – сервіс для створення документів, таблиць і презентацій з можливістю надання прав спільного доступу декільком користувачам;
- *сайти Google* – інструмент, який дозволяє створювати сайти за допомогою вбудованих шаблонів.

Вдало поєднує в собі можливості сервісів Google – Віртуальна учительська нашого закладу. Даний сайт створено за допомогою сервісу Google Sites. До учительської відкритий доступ учителям закладу, з можливістю вносити свою інформацію. На сайті викладається тижневий план, наради, рекомендації і тощо. Доступ до матеріалів можна отримати як в школі, так і вдома.

Власне тепер, про практичний аспект, про Проект нашого навчального закладу «Впровадження хмарних технологій». Що і як ми використовуємо?

Крок 1. Організовано файлове сховище. Ми використовуємо сервіс Google Диск для організації даних шкільної документації, це як віртуальна флешка (для завантаження матеріалів педагогів). Суттєвою відмінністю Google Диску є можливість одразу редагувати документи без їх завантаження на комп'ютер.

Крок 2. Надання спільного доступу до редагування чи перегляду документів. Так, наприклад, заступники директора опрацьовують проект річного плану, створюємо Google-групу «Вчителі КЗШ №65» учасником даної групи надано право на редагування даного документу. Учителі школи спільно заповнюють таблиці «Успішності учнів за семестр», «Аналізу моніторингових робіт з предметів», «Виконання навчальних програм за семестр», графіки роботи шкільних гуртків, факультативів, індивідуальних і групових консультацій. Спільно з керівниками шкільних методичних об'єднань організовується робота над аналітичними довідками з питань аналізу результатів адміністративних моніторингових робіт, моніторингу якості освіти тощо. Перебування в навчальному закладі учасників цих процесів не обов'язкове, а можливість висловити свою позицію та бути почутим є у всіх членів колективу. Групи Google дають можливість відкритого спілкування та співпраці для всіх її учасників. У налаштуваннях доступу до групи адміністратор (власник групи) визначає: хто має право переглядати матеріали, хто має право переглядати список учасників, хто має право приєднатися до групи і в який спосіб, хто може створювати і редагувати сторінки, хто може завантажувати файли, хто може відправляти повідомлення, хто може запрошувати нових учасників [4, с.28].

Спільно створюємо презентації аналітичного характеру, які вимагають збору інформації великого обсягу та залучення великої кількості колег для проведення майстер-класу, засідання ШМО, педагогічної ради тощо. Усі залучені он-лайн беруть участь у створенні презентації, не відриваючись від свого робочого місяця або із зручного домашнього крісла. Саме Google-диск дозволяє педагогу працювати будь-де і будь-коли.

Крок 3. Мабуть найбільшим головним боєм користувача є синхронізація своїх даних між різними ПК. Власне, «хмарні» сервіси допоможуть нам звільнитись від дій, які ми виконуємо по декілька разів на день, копіювати на «флешку» власні документи вдома або на роботі та «переносити» їх на робочий/домашній комп'ютер і знов виконувати зворотні дії.

Більшість хмарних файлових сховищ мають своїх локальних клієнтів – програми які встановлюють на комп'ютер, планшет, смартфон для більш зручної роботи.

Крок 4. Шкільний моніторинг в сервісах Google (таблиця 1).

У закладі створено систему моніторингу на основі сервісів Google, що дозволяє швидко та якісно створювати статистичні звіти, вести моніторинг діяльності закладу. У google-таблиці вноситься інформація щодо обліку відвідування учнів, обліку груп здоров'я, участь у професійних конкурсах, облік учасників та переможців з предметних олімпіад та конкурсів, облік матеріально-технічної бази. За допомогою Google-папок ведеться моніторинг підвищення професійного росту педагогів у міжтестастійний період.

Інструмент «форма» – чудовий засіб зібрати необхідну інформацію в одному місці. Google Форми – це зручний інструмент, за допомогою якого можна легко і швидко планувати заходи, складати опитування та анкети, а також збирати іншу інформацію. Форму можна підключити до електронної таблиці Google, і тоді відповіді респондентів будуть автоматично зберігатися

в ній. Якщо ця функція не включена, є можливість відкрити меню «Відповіді» і переглянути короткий зміст. Даний інструмент дає можливість створювати діаграми за підсумками відповідей, або ж електронні таблиці. Зручність використання даної форми полягає в тому, що вчитель може переглянути відповіді учнів поіменно із зазначенням дати і часу, коли дана форма опрацьовувалася. За допомогою Google Форм можна швидко проводити різноманітні опитування, аналіз та перегляд відповідей [5, с.79].

На сучасному етапі запровадження ІКТ з використанням комп'ютерних мереж і онлайн-засобів, навчальні заклади отримали можливість подавати нову інформацію, задовольняючи індивідуальні потреби кожного суб'єкта навчального процесу. Конкуренцеспроможність спеціаліста визначається його вмінням ефективно використовувати сучасні технології, особливо це стосується вчителя інформатики. Сервіси Google надають не лише можливість працювати з веб-додатками, а й можливість використання даних сервісів у різних видах, або у різних напрямках діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахрушин В. Е. Эмпирические функции распределения результатов тестирования / В. Е. Бахрушин, М. А. Игнахина, Р. Я. Шумада // Збірник праць III Міжнародної конференції «Нові інформаційні технології в освіті для всіх: система електронної освіти» / ред. В. Гриценко. – Київ: МННЦ ІТС, 2008. – С.79-84.
2. Гершунский Б. С. Компьютеризация в сфере образования: Проблемы и перспективы / Б. С. Гершунский. – Москва: Педагогика, 1987. – 264с.
3. Концепція нової української школи. – 2016. – С.08-09.
4. Продукты Google [Електронний ресурс] // – Режим доступу: <http://www.google.com.ua/intl/ru/about/products/> – Заголовок з екрана.
5. Слободяник О. В. Використання Google сервісів для контролю самостійної роботи учнів / О. В. Слободяник // Наукові записки. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В.Винниченка, 2014.– Вип. 6; Ч.2. – С.28-34.

Кисла Т. А.,

*директор Криворізької загальноосвітньої
школи-інтернату I-II ст..№1*

УРАХУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ І ПЕДАГОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОНТИНГЕНТУ ВИХОВАНЦІВ ЗАКЛАДІВ ІНТЕРНАТ- НОГО ТИПУ НА ЗАСАДАХ ПРИНЦИПІВ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ

У статті аргументовано необхідність врахування соціально-психологічних, педагогічних особливостей контингенту вихованців інтернатних закладів при формуванні у них навичок здоров'язбереження; формування, збереження, зміцнення та відновлення здоров'я дітей, охарактеризовано нові нетрадиційних методи і прийоми оздоровчої роботи, які активно використовуються в освітньому процесі працівниками школи-інтернату №1 м. Кривого Рогу.

Ключові слова: соціальне благополуччя, інтернатний заклад, особливість, принцип, здоров'я.

Здоров'я дітей належить до найважливіших показників, які характеризують економічне, соціальне, моральне благополуччя суспільства. Соціальні негаразди, економічна криза в державі останніх років негативно позначилася на здоров'ї української нації взагалі, а найбільшого занепокоєння викликає стан фізичного, соціального, емоційного самопочуття дітей та учнівської молоді й особливо стан здоров'я вихованців закладів інтернатного типу.

Зміст поняття «здоров'я» виходить далеко за межі медичної відповідальності, адже стосується індивіда чи популяції як соціальної одиниці. Здоров'я розглядається в науці як інтегративна характеристика особистості, що охоплює її внутрішній світ і всю своєрідність взаємин з оточенням і включає в себе фізичний, психічний, соціальний і духовний аспекти, що дозволяє медичний термін «здоров'я» віднести до педагогічної категорії.

Науковцями проблема здоров'язбереження розглядалася, в основному, у комплексі з іншими питаннями.

Так, вихованню в учнів 5-7 класів позитивного ставлення до занять фізичною культурою присвячене дослідження Є. Столітенко. Автор вважає, що досягненню позитивних результатів сприяє диференційований підхід до груп учнів з різними рівнями сформованості ставлення до занять фізичною культурою [8].

Ми згодні з цією дослідницькою позицією і вважаємо, що в процесі формування позитивного ставлення учнів до власного здоров'я необхідно першочергово враховувати специфіку контингенту вихованців закладів інтернатного типу та особливості роботи з ними.

Як свідчать дослідження останніх років [1; 3; 5; 9] для сучасного етапу функціонування шкіл-інтернатів України характерною є низка проблем у галузі соціального і морального здоров'я вихованців. По-перше, школа-інтернат – це заклад закритого (напівзакритого) типу, в якому коло спілкування й діяльності вихованців обмежене, що гальмує процеси їх інтелектуального розвитку й соціалізації. Тут має місце надмірна заорганізованість, що негативно позначається на вихованні у школярів самостійності, відповідальності, активності тощо. По-друге, в багатьох загальноосвітніх школах-інтернатах превалює авторитарна педагогіка, поширеною залишається «споживацька» психологія дітей і підлітків, що породжує «бездіяльну філософію життя».

Аналіз контингенту учнів загальноосвітніх шкіл-інтернатів свідчить, що більшість їх – це педагогічно занедбані діти, які до вступу до школи-інтернату виховувались у неблагополучних сім'ях, перебували у вуличних компаніях, які справляли на них негативний вплив. За даними Б. Кобзаря 57% сімей таких дітей зловживали алкоголем, у них траплялись постійні сварки і бійки; 65% батьків притягувались до відповідальності за правопорушення; у 15% сімей мала місце моральна розбещеність. Ці діти, які стали вихованцями закладів інтернатного типу, мають відхилення у психічному, розумовому, моральному розвитку, емоційну неврівноваженість, комплекс неповноцінності, схильність до агресії, потребують постійної психологічної підтримки, корекції знань і поведінки [6].

Окрім того, наші спостереження свідчать, що вихованці шкіл-інтернатів характеризуються нестійкою, неоднозначною самооцінкою, відчуттям малоцінності своєї особистості, у них досить часто розвивається комплекс заниженої самооцінки. У більшості вихованців закладів інтернатного типу відсутній позитивний досвід ставлення до здоров'я, несформовані уявлення про способи його збереження та модель поведінки, яка сприяє збереженню та зміцненню здоров'я.

Останнім часом до загальноосвітніх шкіл-інтернатів прибувають діти, які стали жертвами психічного, фізичного насилля, сексуальних знущань [4]. Певну кількість вихованців шкіл-інтернатів складають учні, які мають шкідливі звички: палять, вживають алкоголь, виявляють схильність до токсикоманії. Під час вивчення соціально-гігієнічних і медико-біологічних чинників формування у вихованців закладів інтернатного типу негативного або байдужого ставлення до власного здоров'я встановлено, що 60% вихованців шкіл-інтернатів до вступу до них регулярно вживали алкоголь, майже 30% – наркотичні речовини [1; 4; 6].

Вихованець інтернатного закладу – це особистість із значно більш високим рівнем тривожності і, як наслідок, невпевненості в собі, імпульсивності й агресивності, значної відчуженості від суспільно прийнятої системи цінностей і соціально корисного спілкування.

У багатьох учнів значно деформована емоційна сфера, спостерігається емоційна закритість, невміння виразити свої емоції, нечутливість до страждань інших, агресія. Одночасно відзначається емоційна неврівноваженість, схильність до неадекватних ситуації реакцій. У дітей часто відзначається негативна зміна волі і вольових якостей. Одностороння незрілість їхньої мотиваційної сфери часто виявляється у вузькій часовій орієнтаційній мотивації, яка виражена у прагненні жити сьогоднішнім днем, пливати за течією, користуватися тим, що дає держава, тощо. Подібна орієнтація деморалізує особистість, не створює установку на подолання труднощів, побудову довгочасних життєвих планів, а веде до ситуативності, імпульсивності у діях і вчинках [2].

Вивчення проблем становлення і формування особистості в закладах інтернатного типу свідчить про низький рівень фізичного здоров'я вихованців (В. Неділько), їх несприятливий психічний розвиток (І. Брехман, І. Залисін, М. Лисін). У більшості вихованців відсутній позитивний досвід ставлення до власного здоров'я, недостатньо сформовані уявлення про способи його збереження та модель здорового життя (І. Єрмаков, О. В. Киричук, Б. Кобзар, М. Кобринський, І. Кон, В. Неділько, В. Покась, Є. Постовойтов, М. Сметанський, Л. Сохань, В. Сперанський, та інші).

У той же час відзначимо, що цінність здоров'я особистості визнають на всіх рівнях сучасної системи освіти, а ідеями формування та зміцнення здоров'я підростаючого покоління пронизані найважливіші нормативно-правові документи щодо системи освіти в Україні.

У галузевих документах державного рівня приділяється пильна увага питанням збереження здоров'я учнів і педагогічного персоналу. Так, одним

з очікуваних результатів реалізації Державної програми розвитку освіти є створення здорових і безпечних умов праці і навчання, а в системі заходів щодо реалізації програми передбачено здійснення заходів орієнтованих на забезпечення охорони життя і здоров'я дітей.

Висвітленню проблеми забезпечення здоров'я присвячено статтю VI Національної доктрини розвитку освіти в Україні «Освіта і фізичне виховання – основа для забезпечення здоров'я громадян», у якій зазначено: «Пріоритетними завданнями системи освіти є виховання людини в дусі відповідального ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточення як до найвищої індивідуальної і суспільної цінності». Турбота держави про здоров'я молоді орієнтує педагогічні колективи закладів інтернатного типу на посилення уваги до проблеми здоров'язабезпечення вихованців.

Резюмуючи викладене вище, зазначимо, що соціально-психологічні та педагогічні особливості учнів шкіл-інтернатів вимагають перебудови навчально-виховного процесу в закладах інтернатного типу на засадах загальних принципів здоров'язбереження [7, с.38-39]:

- «НЕ нашкодь!» – всі застосовувані методи, прийоми, використовувані засоби повинні бути науково обґрунтованими, перевіреними на практиці і такими, що не наносять шкоди здоров'ю дитини й педагога;

- пріоритет турботи про здоров'я дитини й педагога – все використовуване повинно бути оцінене з позиції впливу на психофізичний стан учасників навчального процесу;

- неперервність і наступність – робота ведеться не час від часу, а систематично;

- суб'єкт-суб'єктні взаємини – вихованець є безпосереднім учасником здоров'язберігаючих заходів і в змістовному, і в процесуальному аспектах;

- відповідність змісту й організації навчання віковим особливостям дітей – обсяг фізичного навчального навантаження, складність матеріалу повинні відповідати віку дитини;

- комплексний, міждисциплінарний підхід – єдність у діях педагогів, психологів, лікарів, батьків;

- успіх народжує успіх – акцент робиться тільки на гарне; у будь-якому вчинку, дії спочатку виділяють позитивне, а тільки потім відзначають недоліки;

- активність – активне залучення дітей у будь-який процес знижує ризик перевтоми;

- відповідальність за своє здоров'я – у кожної дитини треба намагатися сформувати відповідальність за своє здоров'я, тільки тоді вона реалізує свої знання, уміння й навички по збереженню здоров'я. Перед будь-яким педагогом неминуче постає завдання якісного навчання та виховання, що неможливо без достатнього рівня мотивації дітей.

У вирішенні зазначених завдань і можуть допомогти здоров'язбережувальні технології, що впроваджуються у систему роботи нашої школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вихованці інтернатів про себе і своє життя / Балакірєва О. М., Яременко О. О., Дудар Н. П. та ін. – Київ: Український інститут соціальних досліджень, 2000. – Кн. 1. – 134с.
2. Дерябо С. Отношение к здоровью и к здоровому образу жизни: методика измерения / С. Дерябо, В. Ясвин // Директор школы. – 1999. – №2. – С.7.
3. Дишлик С. В. Збереження та зміцнення здоров'я дітей шляхом застосування рухливих та спортивних ігор / С. В. Дишлик // Таврійський вісник освіти. – 2012. – №1. – С.48-58.
4. Дубровина І. В. Особенности психического развития детей в семье и в домах ребенка: Возрастные особенности психического развития детей / І. В. Дубровина, М. И. Лисина. - Москва, 1982. – 120с.
5. Зайцев Г. К. Школьная валеология: педагогические основы обеспечения здоровья учащихся и учителей / Г. К. Зайцев. – СПб.: Акцидент, 1998.
6. Кобзар Б. С. Специфіка позаурочної виховної роботи з учнями шкіл-інтернатів для дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків / Б. С. Кобзар, Є. П. Поставойтов. – Київ: Стилос, 1997. – 311с.
7. Кисла Л.Г. Формування психосоціального здоров'я дітей дошкільного віку засобами інноваційних здоров'язбережувальних технологій(за результатами дослідно-експериментальної роботи): методичний посібник / Л. Г. Кисла, С. Я. Москаленко, Т. К. Бабиц, Т. І. Туркот; за заг. ред. Туркот Т. І. – Херсон: Гринь Д.С., 2016. – 276с.
8. Столітенко С. В. Виховання в учнів 5-7 класів позитивного ставлення до занять фізичною культурою: дис... канд пед. наук / С. В. Столітенко. – Київ, 2002.
9. Слюсаренко В. Г. Соціально-педагогічні функції установ інтернатного і напівінтернатного типу й умови їх реалізації в Україні: дис... д-ра пед. наук: 13.00.01 – теорія й історія педагогіки / В. Г. Слюсаренко. – Київ, 1997.

Кобзар Ю. С.,

*студентка психолого-педагогічного
факультету «ДВНЗ» КДПУ*

Размолодчикова І. В.,

*кандтдат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної
педагогіки і соціальної роботи КДПУ*

РОЗВИТОК ІНІЦІАТИВИ І ТВОРЧОСТІ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА В СУЧАСНІЙ ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У статті розглядаються питання розвитку таких понять як «ініціатива» і «творчість». Подано різноманітні концепції творчості.

Ключові слова: ініціатива, творчість, молодший школяр, пізнавальна мотивація.

Постановка проблеми. У період, коли освіта набуває кардинальних змін, виникає необхідність оновлення методів та прийомів навчання, залучення інноваційних методик компетентностей. Сучасному суспільству потрібні громадяни, які здатні приймати нестандартні рішення, творчо розв'язувати проблему, контролювати й оцінювати результати своєї діяльності. Отже, основними завданнями вчителя на сучасному етапі розвитку

нашого суспільства є забезпечення виходу кожного учня на рівень базової освіти та встановлення розвитку пізнавальної та творчої активності, формування не тільки предметних компетентностей учнів, але й самоосвітніх. Тому всі аспекти навчання повинні бути спрямовані на розвиток ініціативно-творчої особистості, розкриття обдарованості кожної дитини.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню питання творчості надавалася і надається велика увага в роботах філософів, педагогів, психологів, істориків минулого і сучасності Дж. Гілфорда, В. Дружиніна, В. Моляко, В. Рибалки, В. Роменця, Г. Сковороди, Р. Стернберга, В. Сухомлинського, Т. Тардіфа, П. Торенса, І. Франка та ін.

Мета статті – розкрити особливості розвитку ініціативно-творчої особистості молодшого школяра засобом застосування інтерактивних технологій навчання.

Виклад основного матеріалу. Здатність до творчості, перетворення природи, створення нової не існуючої до цього часу реальності – можливо, головна властивість, що відрізняє людину від тварин. Філософи, педагоги, психологи, мистецтвознавці, вчені, письменники впродовж сотень років намагались розгадати таємницю людської творчості. Однак вона не розкрита і по сьогодні (В. М. Дружинін).

Поняття творчості є надто складним для визначення, однак можна виокремити такі суттєві моменти для його пояснення. Центральний момент творчої діяльності – отримання нових результатів при використанні нових методів. Зрозуміло, що творча особистість відзначається здатністю генерувати оригінальні ідеї, робити відкриття, здійснювати винаходи творити мистецтво. Результати діяльності творчої особистості повинно мати художню, наукову, соціальну чи технічну цінність, яка підтверджується експертами, а також викликати емоційне захоплення. У процесі творчої діяльності особистість здійснює спробу об'єднати різні непеєднані ідеї.

У дослідженні творчості серйозною проблемою є те, чи розглядати творчість як когнітивну здатність, підпорядковану закону нормального розподілу (як особистісну рису), чи як досягнення видатних реальних творчих результатів, що властиво лише окремим людям, які є абсолютно унікальними [1].

Дж. Гілфорд запропонував досліджувати звичайних людей, використовувати психометричні тести і порівнювати людей за шкалою творчості. Тести Дж. Гілфорда були спрямовані на пошук людей з нестандартним мисленням або такими здібностями, що допомагають вирішувати проблеми. У тестах Дж. Гілфорда оцінювались такі параметри нестандартного мислення, як: рухливість, оригінальність, різносторонність, детальність.

Існують різноманітні концепції вияву творчості.

Містична концепція пояснює процес творчості втручанням особливих (містичних) сил, що є непізнаваними для людини та знаходяться поза її контролем.

Психоаналітична концепція як джерело творчості розглядає конфлікт між усвідомленою реальністю та несвідомими мотивами особистості.

Когнітивна концепція надає найбільшого значення якості та організації знань і стилю мислення.

Соціально-психологічна концепція спрямовує свою увагу на поєднання певних особистісних вимірів, таких, як: впевненість у собі, незалежність суджень, інтерес до складного, схильність до ризику та почуття прекрасного, а також мотиваційних та соціокультурних чинників, що гіпотетично пов'язані з творчістю.

Інтегративна (синтетична) концепція спирається на розуміння того, що як формування творчої особистості, так і досягнення творчих результатів зумовлене взаємодією між загальноновизнаними компонентами творчої діяльності такими, як: інтелектуальні здібності, знання, стиль мислення, особистісні характеристики, мотивація, та чинники соціального оточення.

Творча діяльність та її особливості.

Під творчістю ми розуміємо розвиток будь-якого виду діяльності самою особистістю, коли здійснюється вихід за межі заданих вимог. В основі творчості лежить системна організація психічних властивостей, що розвивається впродовж всього життя і визначає можливість досягнення людиною більш високих результатів у певному виді діяльності. Перш за все, «творчість – це здатність виконувати роботу, яка одночасно є новаторською (тобто оригінальною, неочікуваною) і відповідною (тобто корисною, відповідною вимогам завдання)» (Р. Стернберг).

Т. Тардіф і Р. Стернберг вважають, що пояснення творчості можна звести до двох основних:

1) творчість є окремим психічним процесом, що відбувається в окремій особистості в певний момент часу, тож має розглядатися в особистісному контексті;

2) творчість є процесом, що залежить від системи соціальних зв'язків, проблемних сфер, критеріїв оцінки креативних продуктів, тобто має розглядатися в широкому соціальному контексті.

Визначаючи особливості творчої діяльності, всі дослідники підкреслювали її спонтанність, не контрольованість волею і розумом, несвідомий характер, включеність у творчість особливих станів свідомості, незалежність творчої активності від зовнішніх обставин.

Дослідники роблять різні акценти на складових творчості. Сутність творчої діяльності визначають як функціонування одного з аспектів інтелекту, як несвідомий процес, як одну зі стадій розв'язання задачі, як асоціативний процес.

Найсучаснішими поясненнями творчості виступають так звані багатofакторні моделі, в яких творчість розглядається як результат специфічних процесів.

Творчість – це своєрідна особистісна самодетермінація, оскільки у процесі творчості особистість сама ініціює для себе цілі і критерії досягнення.

Творча особистість – це особистість, у якій поєднується внутрішня потреба творити із розумінням суті справи, знаннями та вміннями, відповідною обдарованістю.

Творчі здібності включають:

1) специфічний вид пізнання з використанням ускладненого наслідування і здатності кардинально міняти мислительну установку під час вирішення проблем;

2) володіння евристиками, що приводять до виникнення нових ідей, наприклад використання контрінтуїтивного підходу;

3) стиль роботи, що характеризується здатністю концентрації уваги, умінням відкладати проблеми вбік і високою мірою енергійності [1].

Творчі особистості почуваються комфортно у складних невизначених ситуаціях, вони, на відміну від загалу, не поспішають виносити категоричні оцінки, уникають стереотипних суджень, відзначаються здатністю оперувати нечітко визначеними поняттями.

У мотивації творчої діяльності проявляється перш за все її незалежність від зовнішніх причин, проявами якої є несподіваність, спонтанність творчої активності та її результатів.

Потреба у творчій діяльності виникає в тих умовах, коли вона небажана або неможлива.

Творча активність особистості – діяльнісні відношення людини до світу, її здатність створювати суспільно значущі предмети матеріального і духовного світу, на основі засвоєння суспільно-історичного досвіду людства; виявляється у творчій діяльності, вольових актах, спілкуванні.

Ініціативність – творча здібність, що виявляється в постійному устремленні до самостійних дій, активній життєвій позиції особистості.

У наукових джерелах знаходимо: «Ініціативний – 1) який виявляє ініціативу, уміє самостійно розв'язувати що-небудь; 2) заповзятливий, активний, який перший починає будь-яку справу; 3) пропозиції, спрямовані на досягнення чого-небудь» [4, с.497].

Особистісні якості ініціативно-творчої особистості, це ті якості, які притаманні тільки їй і виділяють її з-поміж інших людей:

- 1) продуктивна самосвідомість;
- 2) інтелектуальна, творча ініціатива;
- 3) потреба у пізнанні і перетвореннях;
- 4) потреба у нестандартному вирішенні завдань;
- 5) критичність розуму;
- 6) самостійність;
- 7) високий рівень розумових здібностей;
- 8) розвинена емоційно-вольова сфера;
- 9) контактність;
- 10) пізнавальна активність;
- 11) довільність поведінки;
- 12) творчий підхід до діяльності;
- 13) самостійність у пошуку шляхів і засобів вирішення проблем.

Ініціативність демонструє розвиток діяльності і особистості, особливо на ранніх етапах розвитку. Вона проявляється у всіх видах діяльності, але найяскравіше у спілкуванні, предметній діяльності, грі, експериментуванні.

Ініціативність є обов'язковою умовою удосконалення усієї пізнавальної діяльності дитини, особливо творчої.

Ініціативна дитина намагається виступати організатором гри, продуктивних видів діяльності, змістовного спілкування, вона вміє знайти справу, яка відповідає її бажанням, вклучатися в розмову, запропонувати цікаву справу іншим дітям. Ініціативну дитину відрізняє змістовність.

Основою ініціативно-творчого становлення особистості молодшого школяра є високий рівень пізнавальної мотивації. Її проявами є надзвичайна допитливість, самостійна постановка запитань стосовно всього нового, винахідливість в іграх, формулювання ідей.

Висновки. Виховання ініціативності і творчості – найважливіші умови навчання і виховання учнів. У процесі навчання і виховання ініціативність і творчість розвиваються за допомогою використання засобів інтерактивного навчання. Залучаючись до активних форм навчальної діяльності учні проявляють творчу самостійність, гнучкість мислення, імпровізацію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Альтшулер Г. С. О психологи изобретательности / Г. С. Альтшулер // Вопросы психологи. – 1986. – №6. – С.37-49.
2. Беднарк Ю. Освіта: інноваційні тенденції сьогодні й завтра / Ю. Беднарк // Рідна школа. – 2002. – №5. – С.19-21.
3. Богоявленская Д. Б. О предмете и методе исследований творческих способностей / Д. Б. Богоявленская // Психологический журнал. – 1995. – №5. – С.49-58.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. Бусел В. Т. – Київ: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – 1736с.
5. Карпенчук С. Від «школи майбутнього» до школи сучасного / С. Карпенчук, М. Новоселецький // Рідна школа. – 2002. – №11. – С.62-65.
4. Психологія і педагогіка життєтворчості: навч.-метод. посіб. – Київ: ІЗМН, 1996. – 792с.
6. Шеховцова В. Розвиваємо творчу особистість ліцеїстів / В. Шеховцова // Рідна школа. – 2003. – №11. – С.73-74.

Кононова В. М.,

*учитель музичного мистецтва КЗШ №82,
спеціаліст II категорії*

ТЕАТРАЛІЗОВАНІ ІГРИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті розкрито сутність поняття «творчість», «творчі здібності», «творча особистість», «театралізована гра», висвітлено педагогічні умови формування творчої особистості учнів початкової школи засобами театралізованої гри.

Ключові слова: творчість, особистість, театралізована гра, творча діяльність.

У наш час особливої актуальності набувають питання про те, що таке творчі здібності людини, в чому вони проявляються, чим вони обумовлені і які шляхи їх розвитку у дітей.

Великий внесок у розвиток науки про творчі здібності вніс педагог І. Лернер, який довів, що практично всіх дітей можна навчити творчого мислення, особливо, якщо починати цю роботу в молодшому шкільному віці. Якщо до творчого мислення додати й високий рівень творчої уяви, розумові здібності, розвинуту пам'ять, точність рухів, то цей перелік і складатиме структуру загальних здібностей, які сприяють розвитку спеціальних, творчих здібностей. Отже, у всіх дітей з нормальним розумовим розвитком можна сформувати риси творчої особистості.

Сучасна психолого-педагогічна наука розкриває поняття творчість як постійний супутник розвитку дитини, як особистісно-орієнтовану розвивальну взаємодію суб'єктів, як похідну інтелекту, заломлену через мотиваційну структуру, як діяльність, у результаті якої створюється щось нове, оригінальне, що тією чи іншою мірою відбиває індивідуальні нахили, здібності і досвід людини.

Творчість – це норма дитячого розвитку, притаманна дитині з раннього віку, це сфера її свободи і розкутості як індивідуальності.

Широким полем для творчості виступає урок музичного мистецтва, де вона виявляється у різних видах діяльності школярів. Джерелами творчості в багатьох випадках вважаються життєві явища, сама музика, музичний досвід, яким володіє дитина. Дитяча діяльність розцінюється як творча в тому випадку, коли створюється щось нове, досі невідоме дитині або колективу дітей. Друга особливість музичної творчості полягає у прагненні підкреслити емоційне бажання дітей висловити свої почуття.

Діти від природи допитливі і сповнені бажання вчитися. Для того, щоб кожна дитина могла розвинути свої творчі можливості, необхідне розумне керівництво з боку вчителя. З метою розвитку цих можливостей (здібностей) у кожної дитини, вчителів необхідно на кожному уроці застосовувати творчі завдання. Такі завдання мають складати систему, яка дасть змогу сформувати і розвинути всю різноманітність інтелектуальної та творчої діяльності учнів. Творчі здібності забезпечують швидке набуття знань та вмінь, закріплення й ефективне застосування їх на практиці. А це означає, що для розвитку даних здібностей велике значення має розвиток психічних процесів: пам'яті, уваги, уяви, швидкої реакції, асоціативності, абстрактності мислення. Саме ці якості, за даними психологів – основа для розвитку творчих здібностей учнів.

Б. Теплов відзначає, що творча діяльність властива дітям, але вона виявляється дуже нерівномірно в різних видах художньої діяльності. За своєю природою дитяча творчість синтетична і часто має імпровізаційний характер. Музична діяльність може бути творчою, якщо брати в ній активну участь: драматизувати пісні, тлумачити їх, придумувати ритм та ін. Діти можуть імпровізувати або ж творити на близькі та знайомі сюжети.

Музично-творчі прояви учнів початкової школи можуть виявлятися в імпровізації мелодії, стимулом якої є малюнки, слова, вигадані дитиною, будь-які випадки із життя. На уроках музичного мистецтва діяльність цих дітей значною мірою збільшується. Так, у музичному сприйманні виявляється надзвичайна спостережливість, уміння відмітити незвичайне, просте-

жити динаміку розвитку музичних образів і т.п.; у процесі виконавської діяльності: хоровому, сольному співі, грі на музичних інструментах, музичних іграх, рухах під музику; у власне творчій діяльності учнів – як створення ними музичних образів на основі засвоєних знань.

Специфіка дитячої творчості полягає у тому, що вона зароджується у співдружності з творчістю дорослих, і вона повинна бути мотивована. Таким мотивом може бути ігрова ситуація: придумай музично-ритмічні рухи до виконуваної пісні, придумай мелодію, щоб виконати на день народження мами і т.п. Музичний розвиток особливо проявляється в активній самостійній діяльності. Якщо слухання музики викликає співпереживання, співчуття тому, що в ній виражено, породжує асоціації, то можна говорити про творчий характер процесу слухання.

З метою вивчення процесу розвитку творчих здібностей в учнів початкової школи дуже вдалим є проведення уроків музичного мистецтва з використанням театралізованої гри.

Чуття ритму – одне з найскладніших за організацією ритмічних утворень, провідна музична здібність, від якої залежить якість сприймання музики. Тому розвивати чуття музичного ритму необхідно тільки музичними методами. З цією метою можна використовувати старовинні дитячі народні віршики та лічилки: «Росте морква», «Ходить квочка коло кілочка», «Тук. Тук чобіток...». Одним із прийомів, який сприяє розвитку чуття ритму є рух під музику. Діти переживають музику, передають її характер рухами тіла. Від створення ритмічних супроводів та ритмічних завдань переходимо до гри в «Луну», де учні можуть уявити себе музикантами театрального оркестру, імпровізуючи початок мелодії, а керівник оркестру (вчитель) їх продовжує. Такі вправи збуджують уяву та фантазію дітей. Одночасно можна використовувати вокально-творчі ігри, де учні-актори імпровізують на невеликі віршовані тексти, в яких присутні різні персонажі, що спілкуються. Адже вірші до певної міри зумовлюють ритм і форму мелодії, полегшують роботу дитини.

Ще одним показником у музичній творчості є тембровий слух. Для його розвитку вдало використовувати ігри: «Здогадайся, хто прийшов» та «Знайди свій музичний інструмент». У першій грі учень, заплющивши очі, грає господаря, а інший «гість» відтворює голосом коротеньку фразу вивченої на уроці пісні. Господар має впізнати, хто до нього прийшов і погостувати гостя. Використовуючи гру «Знайди свій музичний інструмент» наділяємо кожного учня ролями певного музичного інструмента (флейти, барабана, скрипки, балалайки і т.д.). Після прослуховування музичного твору, впізнавши звучання свого інструмента, діти умовно зображують гру на ньому.

Для ознайомлення з поняттям «тембр» можна використовувати гру «Впізнай по голосу». Коли один із учнів зображуючи актора чи співака, виконує якусь пісню, а інші мають впізнати виконавця.

Перевести естетичні переживання в діяльнісний план значною мірою допомагає прийом демонстрації досягнень однокласників. На уроках і дома діти малюють маски казкових персонажів чи невеликі декорації до прослу-

ханої музики. Ці твори можна розмістити у класі на виставці дитячих робіт. Оцінюючи роботу своїх товаришів діти набувають навичок спостереження, аналізу, вчать уважно слухати, переживати, помічати красиве. Це активізує виконавсько-творчу діяльність дітей.

Ефективним елементом у театралізації є спів, як засіб розвитку музичних здібностей. Це найдоступніший вид діяльності на уроці, що викликає у дітей жвавий інтерес і приносить їм естетичну насолоду. З метою спрямування уваги школярів на вираження у співі розповідних інтонацій при розучуванні пісень використовувати ігрові ситуації, пов'язані зі змістом самого твору. Після виконання залучати дітей до аналізу якості співу героїв, його виразності, відповідності змісту кожного куплету. Наприклад, при розучуванні української народної пісні «Грицю, Грицю до роботи» провести розігрування сценки, де хлопчик, одягнувши бриль, а дівчинка – віночок, виконують пісню. Крім виявлення досягнень дитини через аналіз освоєння нею конкретної діяльності, необхідно знайти такі характеристики розвитку, у яких відображаються найістотніші особистісні якості, перш за все – розвиток рухової сфери. Для цього на уроках використовуються наступні пісні з елементами театралізації: українські народні «Ой, єсть в лісі калина», «Ой у полі жито», «Веселий музикант», «Морозець» Б. Фільц, «Ой заграйте дударики» А. Філіпченка. Зв'язок музики з рухами відомий з давнини. Прикладами можуть бути гра на музичних інструментах, використання пісень у трудових процесах та хороводи, де рухи учасників ілюструють слова виконуваної пісні.

Театралізовані ігри можуть бути різноманітними за завданням і змістом. Засвоєнню та закріпленню знань, оволодінню способами пізнавальної діяльності, формуванню навичок музичного сприймання, розширенню емоційного, інтонаційного досвіду, лексичного запасу служать ігри-загадки. Для посилення художнього інтересу застосовуються музичні загадки, що сприяють розвиткові та активізації пізнавальної діяльності школярів.

Одним із найбільш популярних засобів музично-виховної роботи, який допомагає дітям прищепити любов до музики, навчити розуміти її, розвивати творчі здібності, є дитяча опера. Цей жанр музичної казки з широким спектром використання в іграх, інсценізаціях, імпровізаціях. Готуючись до інсценізації, заздалегідь розробляється композиційний план казки, а саме: хід гри, коло музичних тем, образів, не порушуючи при цьому логіку розгортання музичної драматургії твору. Наприклад, до проведення гри-драматизації за оперою М. Лисенка «Коза-дереза» можна діяти за наступним планом:

- 1) читання української народної казки «Коза-дереза» та бесіда за змістом твору;
- 2) розгляд ілюстрації до казки;
- 3) слухання магнітофонного запису до казки;
- 4) переказ твору у ролях;
- 5) вивчення пісеньки Кози-дерези, Лисички, Вовка, Рака;
- 6) виготовлення разом із дітьми атрибутики до казки та декорації «Казковий ліс»;
- 7) вправи на формування виразності рухів.

Основним завданням у цій роботі є виховання в учнів уміння творчо сприймати художні ідеї, втілені композитором в художніх образах.

Самостійне створення музичного або іншого супроводу, імпровізація та домислювання, колективне створення загадок чи музичних казок – ці та інші форми ігрових ситуацій забезпечують необхідні емоційні умови для творчого розкріпачення і самовираження учнів початкової школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Выготський Л. Воображение и творчество в детском возрасте. Психологический очерк / Лев Семенович Выготский. – Москва: Просвещение, 1991. – 96с.
2. Власюк Є. В. З досвіду використання гри у навчанні / Є. В. Власюк. – Початкова школа. – 1986. – №11. – С.18-20.
3. Пехота О. М. Освітні технології: навчально-методичний посібник / О. М. Пехота. – Київ: АСК. 2004. – 256с.

*Костишева Я. Ю.,
учитель початкових класів КЗШ І-ІІ ступенів №4,
спеціаліст вищої категорії, старший вчитель*

ПОДОЛАННЯ НЕУСПІШНОСТІ ШЛЯХОМ ВПРОВАДЖЕННЯ ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОГО ПІДХОДУ ДО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

У статті розкрито сутність понять «диференціація», «диференціація навчання», висвітлено вимоги до застосування диференційованого навчання молодшого школяра, види і форми диференціації.

Ключові слова: неспішність, диференціація, диференціація навчання.

Тривалі, стійкі труднощі засвоєння програмного матеріалу в середніх навчальних закладах є однією з наболілих проблем для педагогів, батьків, психологів і самих невстигаючих дітей.

Найважливішою задачею науки є розкриття сутності неспішності при даних цілях і змісті освіти, виявлення структури неспішності, ознак, за якими можуть орієнтуватися її компоненти, розробка науково обґрунтованих прийомів виявлення цих ознак. Без цього неможливо наукове вивчення факторів неспішності і розробка заходів боротьби з нею.

Дуже важливо вчасно виявити причини неспішності й усунути їх. Якщо в молодших класах у дитини не виробилися навички і бажання учитися, то з кожним роком труднощі в навчанні будуть зростати, як сніжний ком. Також виявлення причин неспішності обумовлено необхідністю пошуку правильних шляхів подолання даної проблеми.

Проблему неспішності в навчанні школярів ґрунтовно досліджували відомі вчені Ю. Бабанський, М. Мурачковський, В. Цетлін. За їхніми даними, контингент учнів, які відчують труднощі в навчанні, становить приблизно 12,5% від усієї кількості учнів, що значною мірою ускладнює роботу вчителя [1, с.4].

Усіх дітей навчити однаково неможливо, бо добре відомо, що всі люди різні. Діти приходять в школу з різними задатками, які з роками розвиваються в різноманітні здібності, нахилами та вподобаннями. Місія вчителя – не загубити жодної дитини, дати кожній можливість розкрити все краще, закладене природою, сім'єю, школою. Для цього вчитель повинен знати кожного свого учня, цікавитись ним, як особистістю, організувати роботу учнів на уроці так, щоб кожному учневі були створені сприятливі умови для виховання й навчання, залежно від його розумових здібностей, фізичного здоров'я та рівня розвитку. І саме, диференціація як принцип навчання передбачає таку організацію роботи на уроці. Вона дає можливість знизити навантаження на учнів і підвищити мотивацію навчання, прискорити розвиток дитини добором відповідного навчального матеріалу та організацією виконання учнями самостійної роботи, необхідної для засвоєння даного матеріалу [5, с.2]. Завдання сучасного вчителя – залучити учнів до активної та самостійної діяльності, перетворити їх на суб'єктів цієї діяльності. У вітчизняній дидактиці принцип диференціації розроблявся ще за часів К. Д. Ушинського, досліджувався В. О. Сухомлинським, Ю. К. Бабанським, Н. О. Менчинською. На сучасному етапі зазначену проблему визнають актуальною М. В. Богданович, С. П. Логачевська, О. Я. Савченко.

Диференціація навчання – це створення таких умов, за яких кожен учень міг би повноцінно оволодівати змістом навчального матеріалу, гармонійно розвивався відповідно до своїх індивідуальних можливостей, схильностей, інтересів, формувався б як індивід з його специфічними особливостями. Застосування диференціації навчання залежить, насамперед, від великого бажання вчителя навчити кожного учня, незалежно від його розумових здібностей, безпосередньо на кожному уроці [3, с.45].

Учителям, які зацікавилися практичним застосуванням диференціації навчального процесу, раджу поставити перед собою певну сукупність вимог:

- досконало вивчити кожного учня, постійно вести за ним психолого-педагогічні спостереження;
- чітко визначити на якому етапі потрібна диференціація;
- визначити, яку диференціацію буде використовувати учитель: за ступенем складності, за мірою самостійності, за обсягом роботи;
- об'єднувати дітей в групи довільно; групи не мають бути постійними; дозволяти їм самим обирати собі посильний вид роботи;
- виконувати диференційовані завдання систематично, майже на кожному уроці, уникаючи стандарту;
- диференціація має проходити через різні етапи уроку;
- уміло використовувати міри заохочення, розподіляти увагу при одночасній роботі кількох груп;
- передбачати дозування часу, різних видів роботи;
- добирати завдання з поступовим ускладненням для сильніших і зменшувати міру допомоги для слабших учнів;
- диференціацію бажано застосовувати під час фронтальної роботи, коли учні розв'язують загальні навчальні завдання;

- поєднання парної, групової, індивідуальної роботи;
- добирати варіативні завдання, що полегшують роботу вчителя і учнів в перевірці цих завдань.
- процес засвоєння слід супроводжувати постійним контролем якості знань, умінь, навичок через самоперевірку, взаємодопомогу з наступною взаємооцінкою, самооцінкою [2, с.12].

Рис.1. Диференціація навчання

Диференційоване навчання здійснюється в різних організаційних формах, за допомогою різних навчальних засобів і на різних рівнях (приватно-методичному, технологічному, загальнопедагогічному, соціальному). У сучасній освітній практиці використовується наступна класифікація видів і форм диференціації.

За характерними індивідуально-психологічними особливостями дітей, що складають основу формування гомогенних груп, розрізняють диференціацію:

- по віковому складу (шкільні класи, вікові паралелі, різновікові групи);
- по статі (чоловічі, жіночі, змішані класи, команди, школи);
- по області інтересів (гуманітарні, фізико-математичні, біолого-хімічні і інші групи, напрями, відділення, школи);
- по рівню розумового розвитку (рівню досягнень);

– по особово-психологічних типах (типу мислення, акцентуація характеру, темпераменту, соціотипу і ін.);

– по рівню здоров'я (фізкультурні групи, групи ослабленого зору, слуху).
Внутрішньокласну диференціацію називають ще «внутрішньою», на відміну від всіх інших видів «зовнішньої» диференціації [4, с.5].

Практичне застосування диференціації в навчальному процесі

Застосування елементів диференціації починаю в 1 класі. Це дає мені змогу привчати дітей до самостійності, виробляти уміння працювати не відволікаючись. Поступове ускладнення завдань для сильних дітей є поштовхом до інтенсивної відповідальної роботи. Більш повне застосування диференціації проводиться в 2 класі. Найскладніше – привчати дітей працювати тільки за своїм варіантом, не відволікаючись ні на що інше. Але після двох-трьох тренувальних уроків усе стає на свої місця.

Готуючись до уроків, продумую, де, на якому етапі можна застосувати диференціацію навчання. Провідну роль віддаю методу самостійної роботи учнів на уроці.

I етап. Перевірка домашнього завдання.

Оскільки домашнє завдання учням задаю диференційовано, то і перевірку проводжу диференційовано. Розпочинаю з фронтальної перевірки з метою вилучення тих учнів, що його не виконали. Для цих учнів організую виконання хоч частини домашнього завдання найнижчого рівня і повторення навчального матеріалу підручника з допомогою вчителя, поки проводжу перевірку якості виконання домашнього завдання з учнями інших груп. Цікавою формою виконання домашнього завдання є групові завдання. Для цього необхідно об'єднати школярів у групи по 2, 3 і 4 особи, причому, щоб ця форма роботи мала позитивні результати, під час комплектування мікроколективів треба урахувати взаємну симпатію і прихильність дітей. Ще одна важлива вимога: об'єднувати слід дітей різного рівня готовності до роботи – високого і середнього; середнього і низького.

II етап. Засвоєння нових знань.

Для опанування нового матеріалу застосовую способи і прийоми диференціації навчання, які допомагають мені успішно організувати навчальну діяльність на даному етапі. Рівень засвоєння у школярів різний. Тому при поясненні нової теми забезпечую індивідуальний темп просування дитини вперед. Це спосіб багаторазового пояснення.

III. Закріплення знань. Узагальнення та систематизація.

Залежно від того, який матеріал вивчається у підручнику, намагаюся продумувати доповнення до основних вправ додатковими завданнями для різних груп дітей. Це найпростіший спосіб диференціації. Такі завдання необхідно пропонувати дітям завжди, бо не всі діти можуть одночасно виконати певну вправу через різний темп письма, різний темп мислення тощо. Таке додаткове завдання має бути невеликим за обсягом і відповідати темі і меті уроку, щоб учень міг вчасно закінчити його, поки інші учні класу виконують основне завдання. Також, додаткові завдання дають можливість по-

вторити раніше вивчене, відпрацьовувати ті вміння, які зазначені як основні на кінець року. До уроків намагаюся підбирати різноманітні цікаві завдання, які активізують увагу учнів, примушують мислити. Так, на уроках я використовую завдання на кмітливість, на перенос знань та ін. Для цього зараз існує безліч посібників, які пропонують нам подібні завдання.

Використовуючи групову роботу на уроках, часто парти розставляю так, щоб учні могли сидіти «обличчям до обличчя». Це дає їм змогу обмінюватися думками, радіти. Ініціаторами на уроці є учні, а я лише допомагаю, створюю сприятливі умови для їх роботи. Учні обирають самі рівень складності завдань. Об'єднуються вони в групи за інтересами з допомогою кольорових карток. За таких умов навчання для моїх дітей – це радісний і захоплюючий процес, який допомагає формувати у них критичне мислення, здатність виробити власний погляд, активну життєву позицію.

Отже, перевагами диференціації на уроках в початкових класах є:

- створення ситуації успіху для кожного школяра;
- попередження неуспішності;
- активний розвиток творчих здібностей.

Підготувати і провести уроки на високому рівні з використанням диференціації навчання в початкових класах дуже непросто. Для цього треба багато знати і вміти, дуже хотіти, відповідально ставитись до своїх учительських обов'язків, а найбільше – вийти на новий рівень педагогічного мислення. Реалізація прагнення провести завтрашній урок краще від сьогоднішнього починається з відповідальної підготовки вчителя.

Розроблення і впровадження в навчальний процес початкової школи системи різнорівневих завдань сприяє підвищенню ефективності диференційованого навчання учнів, допомагає мені навчити кожного учня безпосередньо на даному уроці, спокійно працювати зі слабшими та розвивати здібності сильніших учнів.

Практика доводить, що особистісно-розвивальна спрямованість освіти неможлива без диференційованого навчання. Найбільш гуманною і доступною для кожного вчителя є диференціація в звичайному класі, яка спрямована і на реабілітацію відстаючих у навчанні учнів, і на стимулювання навчально-пізнавальної діяльності всіх учнів. Систематичне застосування способів диференціації сприяє найповнішому розвитку здібностей кожного учня, бажанню і вмінню вчитись.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агапова І. Подолати неуспішність / І. Агапова // Завуч. – 2003. – №7. – С. 4-5.
2. Клевченя М. С. Психологические проблемы дифференцированного обучения / М. С. Клевченя. – Минск: Народна асвета, 1992.
3. Осмоловський І. Практика диференційованого навчання: спроба систематизації / І. Осмоловський // Школа. – 1996. – №6. – С.45.
4. Перевозний А. В. Дифференциация школьного образования: история и современность / А. В. Перевозний. – Минск, 1996.
5. Якиманская И. С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе / И. С. Якиманская. – Москва, 1996.

Косяк Т. С.,
учитель хімії та природознавства КГ №91,
спеціаліст I категорії

ТЕХНОЛОГІЯ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ

У статті розкрито суть здоров'язберігаючої компетентності, систематизовані та узагальненні ефективні форми та методи навчання, які сприяють здоров'язбереженню учнів.

Ключові слова: компетентність, технологія розвитку критичного мислення.

*«Турбота про здоров'я – це найважливіша праця вихователя.
Від життєдіяльності, бадьорості дітей залежить
їхнє духовне життя, світогляд, розумовий розвиток,
міцність знань, віра у власні сили...»*

В. Сухомлинський

Що найголовніше в житті? Мабуть, кожна людина замислювалась над цим питанням. Зрозуміло, що в різні періоди життя у кожної людини є свої головні аспекти такі, як: батьки, сім'я, діти. Але, мабуть, усі погодяться зі мною, що для кожної людини головне – бути здоровим. Людина може бути успішною, компетентною в усіх сферах, але якщо в неї відсутнє здоров'я, то навіть усі матеріальні цінності їй не в радість. Мене, як маму, турбує питання: «Який стан здоров'я матимуть мої діти після закінчення школи?». Адже, на жаль, не секрет, що сьогодні все менше й менше залишається дітей, які закінчують школу здоровими. Протягом навчання прогресують відхилення у стані здоров'я, зростає кількість хронічних захворювань, погіршується психічний розвиток дітей. Тому всі ці чинники вимагають від нас пошуку нових педагогічних підходів, які б сприяли збереженню здоров'я дітей, формували в них навички здорового способу життя. Одним із головних підходів є компетентнісний, згідно з яким, результатом освіти має бути набуття учнем здоров'язберігаючої компетентності, тобто властивостей, спрямованих на свідоме збереження свого здоров'я.

Ось чому актуальним завданням особисто для мене стало систематизувати й узагальнити методику формування здоров'язберігаючих компетентностей школярів.

Предметом дослідження є рівень сформованості здоров'язберігаючої компетентності школярів у процесі використання методики розвитку критичного мислення.

Об'єктом – учні старших класів КГ №91 за період 2016-2017н.р.

Мета дослідження: моделювання власної педагогічної системи засобів формування здоров'язберігаючої компетентності учнів.

Практичне значення даного дослідження полягає в тому, що пропонується обґрунтування системи методів, прийомів та оптимальних форм організації навчально-пізнавальної діяльності учнів з метою формування здоров'язберігаючої компетентності як умови успішної адаптації та самореалізації гімназиста в соціумі.

Завдання:

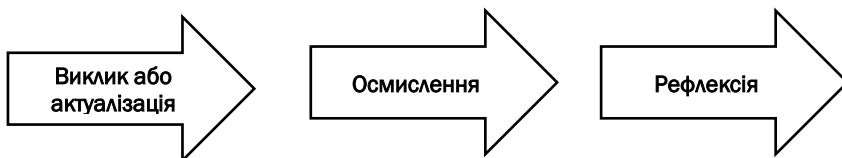
- систематизувати й узагальнити ефективні форми та методи навчання, які сприяють здоров'язбереженню чнів;
- формувати здоров'язберігаючу компетентність засобами технології розвитку китичного мислення;
- підвищити рівень мотивації учнів на збереження і зміцнення здоров'я;
- формувати культуру здоров'я, відповідальність за своє здоров'я.

Питання впровадження компетентнісного підходу відображено в нормативних документах про освіту. За Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти (затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392) [5, с.7] дається тлумачення поняття «компетентність» – це набута в процесі навчання інтегрована здатність учня, що складається зі знань, умінь, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці. Це питання розробляється також у працях багатьох учених. У вітчизняній педагогіці й психології компетентністний підхід виразно позначений у працях Т. Браже, Г. Вертохвостової, П. Гальперіна, Б. Гершунського, Є. Горностаї, В. Давидова, А. Деркача, І. Зимньої, С. Краснокрутьської, Н. Кузьміної, О. Лебедєва, А. Маркової, О. Овчарук, О. Пометун та ін.

Відомий педагог К. Д. Ушинський вважав, що процес навчання потрібно організувати так, щоб розвивати спостережливість школярів, учити їх відрізняти відоме від нового, допомагати зрозуміти особливості об'єкта вивчення за допомогою навідних запитань. Саме *критичне мислення* починається як перехід від навчання, орієнтованого переважно на запам'ятовування, до навчання, спрямованого на розвиток свідомого самостійного мислення учнів. Активне впровадження технології розвитку критичного мислення (ТРКМ) у багатьох країнах світу, зокрема в Канаді, США, здійснюється понад півстоліття з метою розвитку свідомого самостійного мислення учнів. В Україні інтерес до даної технології з'явився близько десяти років тому. Велику увагу в дослідженні ТРКМ приділяли вчені і дослідники К. О. Баханов, І. І. Бондарук, Д. Л. Десятов, О. І. Пометун, О. В. Тягло та ін. Методика розвитку критичного мислення заснована на творчому співробітництві учня і вчителя, на розвитку в учнів аналітичного й творчого підходів до будь-якого матеріалу.

Критичне мислення – це процес, який найчастіше починається з постановки проблеми, продовжується пошуком й осмисленням інформації, закінчується прийняттям рішення щодо розв'язання поставленої проблеми.

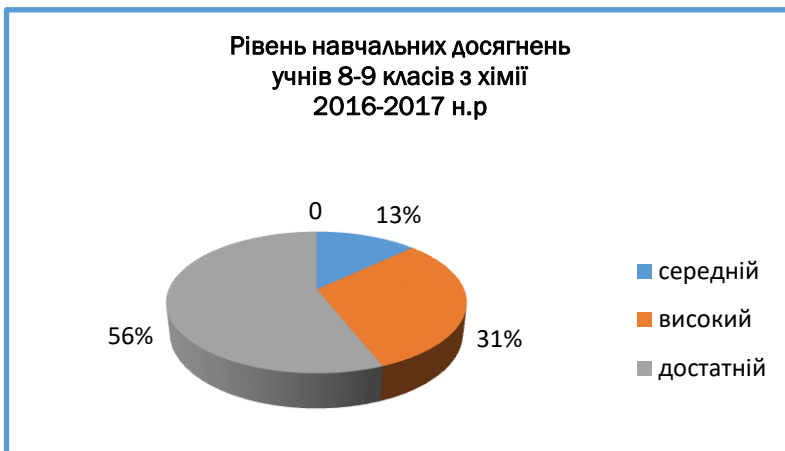
Грунтуючись на працях та дослідженнях вищезазначених науковців під час розробки уроку я дотримуюсь наступної схеми:

Проектуючи урок із застосуванням елементів ТРКМ з метою формування здоров'язберігаючої компетентності намагаюсь дотримуватися правила: *«Не нашкодь навчаючи!»*. Для цього під час навчального процесу стежу за раціональним використанням кожної хвилини уроку, забезпечую зміну різних видів навчальної діяльності. На різних етапах уроку проводжу *вправи – енергізатори, короткі фізкультхвилинки, та вправи для корекції зору*, що допомагають покращити самопочуття. Учні не будуть мислити критично, якщо на уроці не буде творчої атмосфери, яка сприятиме активному залученню школярів до процесу навчання. Тому під час уроку намагаюсь використовувати позитивні емоції, які полегшують засвоєння матеріалу, що в свою чергу зменшує втому, стимулює вищу нервову діяльність, покращує психологічний клімат у класі. *На I етапі* уроку – «Виклик» (мета якого зосередити увагу учнів), велику роль приділяю організаційним моментам, адже початок уроку має створити відповідний настрій. Використовую *віршовані вітання*, які діти можуть підготувати заздалегідь або *епіграф* чи *девіз*, що обов'язково має зв'язок з темою уроку. Пропоную учням обговорити девіз уроку, що спонукає їх до викладу власних думок з даної теми. Обов'язковим елементом кожного уроку є актуалізація опорних знань учнів. Вона пов'язує вивчений теоретичний матеріал з життям, активізує пізнавальну діяльність учнів. Тому на даному етапі уроку вважаю ефективним застосування методики: *«Асоціювання», «Мозковий штурм», «Запитання-відповідь», «Знаємо – хочемо дізнатися – дізнались», «Припущення на основі запропонованих слів», «Гронування»*. Доцільні також евристична бесіда, дискусії, *хімічні диктанти*. Є різні форми їх проведення. На мою думку, їх потрібно використовувати з перших уроків. Це стимулює учнів ретельно готуватися до кожного уроку, сприяє швидкому засвоєнню хімічної символіки, виробленню навичок написання формул простих і складних речовин. *На II етапі* сприйняття та засвоєння матеріалу, тобто етап «Осмислення» (мета якого поєднання змісту уроку з особистим досвідом учнів), часто використовую різні форми і методи роботи в групах. На мою думку, основною формою роботи для розвитку критичного мислення є саме групова форма роботи. Працюючи в групі, учні вчаться говорити, обговорювати проблему, вислуховувати думки співрозмовника, приймати рішення. На цьому етапі використовую методи: *«Читання з позначками», діаграми Вена, «Обміннятися проблемами», «Снігова куля», метод «Кейсів»*. Підсумки уроку вчать учнів робити висновки на базі вивченого матеріалу. *На III етапі* «Рефлексія» застосовую рольові ігри, вправи *«Атака на вчителя», «Сенкани», «Резюме»*. Часто прошу учнів пояснити девіз уроку і звертаю увагу на причинно-наслідкові зв'язки між усіма явищами у навколишньому світі. З метою формування в учнів свідомого ставлення до власного здоров'я ефективним є проведення нестандартних уроків. Формування здоров'язберігаючої компетентності відбувається не лише на уроках, а й у позаурочний час. Тому, на мою думку, доцільним є проведення позакласних заходів, де учні мають можливість проявити свої знання та здібності. З метою дослідження рівня сформованості здоров'язберігаючої компетентності учнів проводжу анкетування.

Анкета
«Стан мого здоров'я»

1. Прізвище, ім'я, по батькові.
 2. Рік народження.
 3. Чи вважаєте Ви себе здоровою людиною?
 4. Скільки разів на рік хворісте на простудні захворювання?
 5. Чи є у вас хронічні захворювання? Які саме?
 6. Чи стоїте на обліку в лікаря із приводу захворювання?
 7. Чи є у Вас якісь порушення опорно-рухового апарата (кульгавість, порушення постави тощо)? Вкажіть, які.
 8. Чи відзначалася у вас алергійна реакція (на продукти харчування, пил, ліки, квітучі рослини тощо)? Відзначте, на що саме?
 9. Чи є у Вас скарги на хвороби:
 - головні болі;
 - поганий сон;
 - дратівливість;
 - болі в серці;
 - стомлюваність;
 - поганий апетит;
 - нудота, печія;
 - інші скарги (які саме).
 10. Чи є у Вас порушення зору?
 11. Чи є у Вас порушення слуху?
 12. Чи є у Вас порушення мови?
 13. Чи турбує Вас ваш стан здоров'я?
 14. Під час вивчення хімії Вам цікаво дізнатись про...
 15. Чи маєте Ви які-небудь неприємні відчуття при фізичних навантаженнях, заняттях спортом, трудовою діяльністю? Вкажіть, які (задишка, вичерпана втома, поколювання в області серця, болі в боці, запаморочення).
 16. Ваше звичайне самопочуття:
 - відмінне;
 - гарне;
 - недобре;
 - інше (яке саме).
- На даному етапі опрацювання обраної мною проблеми можна зазначити такі позитивні наслідки роботи:
- на уроці створюється атмосфера співробітництва, креативності;
 - підвищилась активність учнів у позакласних та предметних заходах;
 - спостерігається підвищення зацікавленості учнів до збереження і зміцнення свого здоров'я. Результат застосування ТРКМ відображено на діаграмі:

Але поряд з успіхами завжди існують проблеми. Мій педагогічний досвід на сьогодні не вичерпує вирішення проблеми формування здоров'язберігаючої компетентності. Під час застосування обраної мною методики виникали труднощі. Тому в подальшому планую продовжувати працювати над проблемою, усувати недоліки. Адже немає нічого, що не додалось би працюю.

Під час розвитку критичного мислення – головним є процес здобуття знань! На думку Дьюї, «лише борючись із конкретною проблемою, відшукуючи власний вихід зі складної ситуації, учень дійсно думає». Принцип всієї моєї роботи, в першу чергу, ґрунтується на створенні стійких психологічних установок щодо важливості збереження і зміцнення здоров'я за для подальшого успішного і щасливого життя дитини.

А. Шопенгауер слушно зазначав: «Здоров'я настільки переважає всі блага життя, що воістину здоровий жебрак щасливіший від хворого короля».

ЛІТЕРАТУРА

1. Башавець Н. А. Історія розвитку проблеми здоров'язбереження молоді / Н. А. Башавець // Народна освіта: Електронне наукове фахове видання. – Вип. №3 (9). – 2009. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.narodnaosvita.kiev.ua/vupysku/9/statti/bashavec.htm>.
2. Бойчук Ю. Д. Компетентнісний підхід до формування еколого-валеологічної культури майбутнього вчителя / Ю. Д. Бойчук // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – Харків: ХДАДМ (ХХПІ), 2009. – № 7. – С.26-30.
3. Зайцев Г. К. Валеологія. Культура здоров'я / Г. К. Зайцев, А. Г. Зайцев. – Самара: Издат. Дом «Бахрах-М», 2003. – 272с.
4. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. Овчарук О. В. – Київ: К.І.С., 2004. – 112с.
5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти» від 23 листопада 2011 р. №1392.
6. Пометун О. І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті / О. І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. Овчарук О. В. – Київ: К.І.С., 2004. – 112с.
7. Пометун О. І. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти / О. І. Пометун // Рідна школа. – 2005. – №12. – С.65-69.
4. Шаповалова Т. Г. Здоров'язберігаючий компетентнісний підхід до навчально-виховного процесу в ПНЗ / Т. Г. Шаповалова // Збірник наукових праць ІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції / [за заг. ред. акад. Прокопенка І. Ф.]. – Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2012. – С.327-331.

Купрацевич А. О.,

учитель російської мови та зарубіжної літератури

КЗ «Водянська СЗШ І-ІІІ ст.»,

спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, старший вчитель

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ МНЕМОТЕХНІКИ НА УРОКАХ РОСІЙСЬКОЇ МОВИ ТА ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У статті розглядаються особливості використання методики мнемотехніки у діяльності вчителя, які сприяють розвитку пізнавальних здібностей особистості.

Ключові слова: мнемотехніка, мнемотехнологія, запам'ятовування.

Постановка проблеми. У Концепції загальної середньої освіти наголошується, що основним завданням загальноосвітньої школи є всебічний розвиток індивідуальності, формування ціннісних орієнтацій, задоволення інтересів і потреб; формування в учнів бажання і уміння вчитися, виховання потреби і здатності до навчання упродовж всього життя; становлення в учнів цілісного наукового світогляду, загальнокультурної, технологічної, комунікативної і соціальної компетенцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вплив мнемотехніки на розумову діяльність школярів висвітлено у дослідженнях Т. Бюзена, А. Хуторського, Б. Юсова.

На поєднанні ідей когнітивних та комунікативних методів у процесі структурування навчальної інформації наголошують Є. Антошук, О. Битюкова, О. Горошкіна, А. Нікітіна, М. Пентиліук, Л. Скуратівський.

Мета статті – з'ясування особливостей застосування засобів та методів мнемотехніки під час викладання російської мови та зарубіжної літератури.

Виклад основного матеріалу. Мнемоніка (мнемотехніка) – сукупність прийомів і способів, що полегшують запам'ятовування і збільшують обсяг пам'яті шляхом утворення штучних асоціацій. Мнемоніка не вдосконалює пам'ять, а полегшує сам процес запам'ятовування через придумані штучні асоціації, які легко й швидко відкладаються в пам'яті.

Мнемотехнічні прийоми, перш за все, застосовуються для поліпшення засвоєння складної інформації, яка не має сталих логічних зв'язків між елементами які треба учню запам'ятати, потребою у тривалому зберіганні та у наступному відтворенні.

На даний час найважливішими із стратегічних напрямків розвитку освіти є:

- створення і забезпечення оптимальних можливостей для реалізації різноманітних освітніх моделей, різноманітних форм і засобів отримання освіти;

- забезпечення доступності та безперервності освіти протягом життя;

- розвиток наукової та інноваційної діяльності в освіті, підвищення якості освіти на інноваційній основі.

На думку Г. Чепурного і Т. Шевчука, зазначені процеси неможливі без навичок ефективного засвоєння інформації [3, с.122].

Сформовані навички засвоєння нової інформації – це найважливіший аспект інтелектуальних можливостей учнів, який визначає показники їх вміння вчитися. Як відомо, на початковому етапі процесу навчання основним завданням є динамічний розвиток і формування навичок обробки інформації. А коригування процесу навчання в напрямку інтеграції з мнемотехнічними методами і прийомами призводить до підвищення ролі розвиваючого аспекту навчання, що веде до успішного засвоєння знань, умінь і навичок учнями.

Саме тому вміння ефективно засвоювати інформацію є одним з найважливіших моментів навчального процесу, а невміння викликає певні психологічні проблеми, які проявляються в невпевненості в собі і в своїх можливостях, зниженні мотивації до навчання і в погіршенні самого навчання.

К. Ушинський писав: «Навчайте дитину якимось невідомим їй п'яти словам – вона буде довго та марно мучитись, та пов'яжуть двадцять таких слів з картинками, і вона їх засвоїть вмить» [5, с.107].

Учитель повинен будувати навчальний процес таким чином, щоб учень отримував задоволення від процесу учіння, і робота була спрямована не на заучування, а на навчання, не на знання, а на вміння й навички, не на експлуатацію інтелекту, а на його розвиток, що сприяє формуванню творчої компетенції дитини.

У сучасному освітньому просторі педагогам пропонується значна кількість оригінальних технологій, методик, прийомів навчання дитини.

Одним із способів активізації розумової діяльності учнів, формування інтересу до учбового матеріалу та мотивації у навчання є використання різноманітних мнемотехнічних прийомів.

Мнемотехніка – це можливість заставити слабких учнів не просто прослухати, але й зрозуміти пояснення, можливість запалити в їхніх очах вогник зацікавленості, розширити межі сприйняття. Мнемотехніка не дозволяє вчителю бути сухим та суворим, а значить, школярі не будуть сумувати за партами.

Використовуючи у своїй діяльності методики мнемотехніки, які побудовані на розвиваючих іграх, креативному мисленні, груповій роботі, організовуючи художню, художньо-мовленнєву та мовно-побутову діяльність, різні форми пізнавальної діяльності, мовотворчу діяльність, різноманітні інтелектуальні конкурси і турніри технологія мнемотехніки, тим самим, сприяє розвитку пізнавальних здібностей особистості.

Урок літератури повинен бути уроком радості, пізнання, відкриття, уроком розвитку уяви й емоційної сфери. За допомогою мнемотехніки будь-яка інформація запам'ятовується легко, із задоволенням, у позитивному настрої. Емоційно забарвлені заняття словесності, наповнені рівною мірою вербальною та образною інформацією, – це уроки, на які потребує сучасна школа. Отже, знання мнемотехніки не завадить вчителю на уроках російської мови та зарубіжної літератури.

Головними інструментами мнемотехнологій є робота з асоціаціями та акровербальна техніка. Робота з асоціаціями розділяється на два напрями: ланцюговий метод (тут використовуються асоціативні логічні зв'язки) та метод зорових асоціацій. Асоціативна методика, і особливо ті прийоми, які направлені на запам'ятовування, допомагають узгоджувати різні шляхи сприйняття: візуальний, аудіальний і кінестетичний.

Якщо докладніше, то ланцюговий метод засновано на тому, що формується ланцюжок логічних причинно-наслідкових зв'язків між поняттями, тобто одне витікає з іншого. При цьому інформація розкривається поступово: від загального до конкретного, від конкретного до загального. Або від одного конкретного до іншого конкретного, що паралельно існує в одному інформаційному просторі.

Свідомо відшукуючи ті чи інші асоціації, пов'язуючи їх в ланцюжки та сплітаючи з них цілі сітки, ми підсилюємо контроль за рівнем запису інформації в пам'яті, забезпечуємо себе тим самим «чарівним клубочком», спіймавши ниточку якого докопуюмося до необхідних даних.

Що стосується акровербальної техніки, то це метод креативного «оживлення» сухої та нецікавої інформації. Як правило, для цього учитель разом з учнями складають веселі віршики, або анаграми. Це вже досить приємне заняття, тому процент засвоєння такої інформації високий. Головне, на нашу думку, не нав'язувати свої варіанти.

На думку О. Битюкової, впровадження мнемотехніки в сучасну освіту є актуальним, так як:

– її застосування сприяє поліпшенню ефективності засвоєння нової інформації;

- розвиває комунікативні та пізнавальні здібності особистості;
- розвиває творче, логічне та образне мислення;
- формує навички самонавчання;
- підвищує впевненість у своїх можливостях[2].

Діти не завжди використовують при запам'ятовуванні смислові зв'язки, спираючись, в першу чергу, на зовнішні.

У процесі навчальної діяльності значно розвивається здатність запам'ятовування і відтворення матеріалу. У підлітковому віці смислове запам'ятовування починає домінувати над механічним. Сама смислова пам'ять перебудовується, стає опосередкованою. Все більшу роль відіграє опосередкування словом, а не образом. Підвищується роль другої сигнальної системи в управлінні мнемічними процесами.

Є. Антошук наголошує, що при мимовільному запам'ятовуванні чим вище активність розумової діяльності, тим краще результати запам'ятовування [1, с.45].

Впровадження технології мнемотехніки в освітній процес можливо за наявності програми навчання за методикою мнемотехніки. Також можливе використання методів і прийомів мнемотехніки педагогами під час проведення навчання, в процесі якого зустрічаються труднощі при засвоєнні потрібної інформації. Це може бути складний для сприйняття фрагмент тексту або визначення. Використання відповідних прийомів економить час засвоєння інформації, допомагає в цікавій формі сформулювати асоціативні зв'язки, сконцентрувати увагу класу або групи учнів, краще засвоїти цю інформацію.

На наш погляд, одним з найбільш ефективних способів для поліпшення засвоєння нової інформації є індивідуальна і групова самостійна робота. Тому, при виявленні проблем в засвоєнні нової інформації доцільно познайомити учнів з методикою засвоєння і запропонувати самостійно вирішити дану проблему, створити певний навчальний продукт: опорний план-конспект, знайти аналогію тощо, і познайомити інших з виконаним завданням. Можливе проведення дискусії, захисту даної роботи, результатом якої є не тільки максимально ефекtywne засвоєння нової інформації, але і формування навичок самоосвіти, що, безумовно, веде до поліпшення успішності.

Застосування прийомів мнемотехніки дають змогу створити навчальне середовище, в якому теорія і практика засвоюються одночасно. Це в свою чергу сприяє розвитку світогляду, логічного мислення, виявляє і реалізує індивідуальні можливості дитини. При цьому освітній процес організовується так, що учні шукають зв'язок між новими та вже отриманими знаннями; мають змогу зробити «відкриття», формують свої власні ідеї та думки за допомогою різноманітних засобів, навчаються співробітництву. Таким чином здійснюється особистісно-орієнтований підхід до навчання учнів.

Висновки. Використання технології мнемотехніки, враховуючи особливості характеру і модальність, використання природних ресурсів уяви і

образного мислення, зниження тривожності і напруги в стресових ситуаціях, формування навичок ефективного засвоєння інформації дозволяє поліпшити розумові здібності, оптимізувати інтелектуальну діяльність, підвищують працездатність учнів в умовах сучасної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антошук Є. Учимося запам'ятовувати і пригадувати: Швидка пед. допомога. / Є. Антошук. – Київ: Вирій, 2007. – 156с.
2. Битюкова О. А. Еще раз о мнемоническом запоминании [Електронний ресурс] / О. А. Битюкова. – Режим доступу: http://bio.1september.ru/view_article.p/ (дата звернення: 27.11.2017).
3. Чепурной Г. А. Классификация методов и приёмов мнемотехники как средства предупреждения информационного перегрузки в школе / Г. А. Чепурной, Т. В. Шевчук // Вестник Черкасского университета – 2010. – Вып. 191. Ч. III. – С.121-125.
5. Ушинський К. Д. Праця в її психічному і виховному значенні / К. Д. Ушинський. – Київ: Рад. шк., 1983. – С.107.

Курбанова Т. П.,

учитель історії Криворізької загальноосвітньої школи-інтернату I-II ступенів №4, спеціаліст I кваліфікаційної категорії

ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті розкривається сутність процесу формування правової культури учнівської молоді.

Ключові слова: правова культура, правове виховання, правова свідомість, правова держава.

Постановка проблеми. Створення громадянського суспільства є однією з необхідних умов розвитку України шляхом значних соціально-політичних, економічних та правових реформ. У зв'язку з цим необхідно розглянути вплив громадянського суспільства, що формується, на державу і право, на майбутнє цих соціальних інститутів. Правотворча та правозастосувальна діяльність тільки тоді буде ефективною, коли поряд із міцними самоорганізуючими витоками пріоритетне місце займе свідомо організаційна творчість. Правосвідомість суспільства, окремих груп, індивідів та його більш значна соціальна форма – правова культура – органічно пов'язані з правом як соціальним цілісним інститутом, з його виникненням, функціонуванням і розвитком, правотворчістю та правозастосуванням, іншими сторонами правового буття суспільства.

Правосвідомість відтворює через систему своїх уявлень цінності та принципи правової дійсності, яка склалася у певних історичних, соціальних, політичних та економічних умовах. Право здійснює свій регулятивний вплив на людей, впливаючи на їхню свідомість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему формування правової культури досліджували філософи, правознавці, педагоги: В. Головченко,

В. Оксамитний, М. Подберезський, Р. Сербин, О. Скакун, А. Скуратівський, С. Сливка, М. Цвік, М. Щербань та інші. У працях цих науковців розроблено теоретико-методологічні та емпірико-практичні проблеми формування правової культури як суспільства в цілому, так і його окремих соціальних груп.

Мета статті – визначення проблем формування правової культури серед учнівської молоді.

Виклад основного матеріалу. Одним із аспектів усебічного розвитку особистості є висока правова культура. Адже не можна вважати фізично здоровою людину гармонійно розвиненою, коли вона, маючи широкі знання, добре працюючи або навчаючись, порушує закони, права. Здатність людини розуміти правила співжиття і вимоги законів та відповідним чином поводитися не є вродженою, вона формується під впливом спеціальних виховних заходів, є наслідком спілкування з іншими людьми, участі в різних видах діяльності.

Сучасні дослідники трактують правову культуру як багатогранний і багаторівневий соціокультурний феномен. Існує чимало різноманітних визначень правової культури. Так, Т. Зорнік тлумачить правову культуру як вивчення права, його розуміння [2, с.29]. М. Марченко стверджує, що правова культура – це своєрідна система правових цінностей, що відповідають рівню досягнутого суспільством правого прогресу й відображають у правовій формі стан свободи особи, інші найважливіші соціальні цінності [4, с.26].

Поняття «правова культура» нерідко ототожнюють із поняттям «правова вихованість». За концептуальними засадами М. Требіна, основний чинник правової культури – формування правосвідомості особистості [6, с.87].

До складу правосвідомості входять правові знання і правові вміння, правові навички. Правові вміння і навички тісно пов'язані із вольовою сферою: особа повинна володіти не тільки певним обсягом правових знань, знати свої юридичні права і обов'язки, а й уміти їх виконувати, використовувати і дотримуватись, мати навички захищати свої права, навички правомірної діяльності і поведінки, правильно приймати рішення, застосовувати норми права відповідно до вимог законності.

Серед аспектів всебічного розвитку особистості – висока правова культура. Здатність людини розуміти правила співжиття і вимоги законів та відповідно поводитись не є вродженою, вона формується під впливом спеціальних виховних заходів, є наслідком спілкування з іншими людьми, участі в різних видах діяльності.

Вирішальну роль у формуванні правової культури молодих людей відіграє особистість учителя, людини, яка бере участь у вихованні. Педагог повинен поводитись так, щоб учні прагнули спілкуватися з ним і після уроку, ділитися думками і сумнівами, успіхами і невдачами. Здійснюючи правове виховання молодих людей, педагог сам повинен бути зразком точного і неухильного виконання норм законів і обов'язків. Своєю бездоганною поведінкою він повинен не давати приводу для морального виправдання негативного ставлення учнів до правил поведінки. Забезпечити правовиховну роботу з молодими людьми може тільки людина, яка добре обізнана з

основними положеннями юридичної науки, знає методику озброєння учнів правовими знаннями, формування у них правової свідомості, вироблення навичок і вмінь правомірної поведінки.

У Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності написано, що «визначальною характеристикою громадянської зрілості та громадянського виховання є розвинена правосвідомість – усвідомлення своїх прав, свобод, обов'язків, ставлення до закону та державної влади» [3, с.12]. Правосвідомість охоплює знання, почуття, волю, уяву, думку і сферу підсвідомого духовного досвіду особистості.

Проблеми побудови правового суспільства і пов'язане з цим формування правосвідомості громадян підвищили інтерес до правової культури.

Серед основних показників ефективності й результативності правового виховання – наявність у вихованців певного рівня правової культури, правосвідомості.

Правосвідомість визначають як сукупність поглядів, ідей, що виражають ставлення людей до права, законності, правосуддя, їхнє уявлення про те, що є правомірним або неправомірним. Це одна з форм суспільної свідомості.

Правосвідомість, як зазначає М. Подберезький, формується під впливом політичного, морального, трудового, економічного та інших складників загального розвитку особистості людини [5, с.133].

Реалізація моделі формування правової культури, яку запропонував М. Подберезький, у навчально-виховному процесі під час правового виховання учнів повинна бути забезпечена різноманітними завданнями, методами і принципами правового виховання. У наведеній системі важливу роль відіграють інтегрований курс «Людина і суспільство», курс «Правознавство» і «Права людини». Саме ці предмети мають вирішальне значення у формуванні правової культури старшокласників як педагогічної умови забезпечення цього процесу [5, с.46].

І. Голосніченко трактує правову культуру як відповідні знання громадян певних положень чинного законодавства, порядку його реалізації, уміння користуватися даними знаннями при застосуванні норм права, їх виконанні [1, с.25]. Але це трактування правової культури є дещо звуженим, тому що виключає з нього внутрішнє суб'єктивне ставлення особи до правової реальності, залишаючи лише об'єктивне виконання чи невиконання людиною нормативно-правових приписів.

Для забезпечення реалізації вчителем інформативно-правової функції, тобто функції передачі правових знань учням, необхідною виявляється сформованість методичних знань.

Для занять із правових дисциплін важливе значення має робота з нормативно-правовими актами, тобто офіційними документами компетентних органів держави, які містять юридичні норми і являють собою рішення правотворчого органу, спрямоване на встановлення, зміну або скасування дії норми права, тобто містять норми права, спосіб їх побудування та вираження. До основних прийомів роботи з друкованими текстами відносять: скла-

дання тез (коротке відбиття загальних положень тексту), що дозволяє зафіксувати сучасні тенденції розвитку права, ознайомитися з науковим тлумаченням юридичних дефініцій тощо; конспектування (стислий виклад змісту з виділенням найважливіших положень); цитування; рецензування тощо.

Тому в Україні має постійно зростати мотивація активного формування правової свідомості та правової культури всіх суб'єктів суспільних відносин, оскільки без них неможливо втілити в життя поставлену мету. Правова культура громадян є основою, фундаментом нового суспільства в Україні. Адже громадяни є єдиним чинником, здатним утворювати державу і правопорядок, приводячи в дію Конституцію України та законодавство. Успішне вирішення цих завдань залежить від багатьох факторів, але здебільшого – від рівня організації правової освіти і виховання населення країни.

Отже, правова культура передбачає належний рівень правових знань громадян, уміння користуватися ними в повсякденному житті.

Чинниками правової культури як соціального явища є рівень засвоєння громадянами правових цінностей – правові норми і принципи, навички правомірної поведінки, повага до права, ступінь обізнаності з ними і практичного їх запровадження у життя.

Висновки. З-поміж актуальних проблем нашого суспільства, вагомою була і залишається саме проблема правової освіти та правового виховання учнівської молоді. Завданням правової освіти є не лише реалізація освітньої функції, а й практично-виховне спрямування, оскільки сучасна школа має дати учневі не тільки правові знання, а й сформувати його уміння, навички, життєву позицію, систему цінностей, компетентність, яких потребує розбудова громадянського суспільства та правової держави. Важливе значення у формуванні національної правової свідомості та правової культури має саме правова освіта учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голосніченко І. П. Правосвідомість і правова культура у розбудові Української держави / І. П. Голосніченко // Право України. – 2005. – №4. – С.24-25.
2. Зорнік Т. Формування громадянської свідомості учнів під час вивчення правознавства / Т. Зорнік // Історія України. – 2003. – №7. – С.27-31.
3. Концепція громадянського виховання в умовах розвитку української державності // Шлях освіти. – 2000. – №2. – С.7-13.
4. Марченко М. Організація пізнавальної діяльності учнів під час вивчення правознавства / М. Марченко // Історія України. – 2003. – №1. – С.24-27.
5. Подберезський М. К. Правова культура майбутнього вчителя: посібник / М. К. Подберезський / – Харків: Основа, 1997. – 220с.
6. Требін М. П. Формування правової культури в Україні / М. П. Требін // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Правова культура і громадянське суспільство в Україні», 12 жовтня 2007 року, НДІ держ. буд-ва та місцев. самовряд., Акад. прав. наук України, Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Харків: Право, 2007. – 214с.

Кустенко К. Ю.,

студентка психолого-педагогічного
факультету КДПУ

Суятинова К. Є.,

кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри соціальної
педагогіки і соціальної роботи КДПУ

СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА Й БЛАГОДІЙНІСТЬ У ПЕРІОД КИЇВСЬКОЇ РУСІ ЯК ВАЖЛИВИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ ОСНОВ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуто теоретичний аспект становлення і розвитку різних форм благодійної діяльності та інших видів соціальної допомоги, захисту та підтримки населення України на етапі Київської Русі. Основні форми соціальної благодійності та соціальної допомоги: княжа підтримка і захист та їх теоретичні аспекти у творах письменників часів Київської Русі; общинно-родові форми допомоги в рамках роду, сім'ї, поселення; господарські форми взаємодопомоги; церковно-монастирські форми опіки.

Ключові слова: соціально-педагогічна діяльність, соціальна допомога, соціальна підтримка, соціальний захист, Київська Русь, благодійність, опіка, парафія, община.

Актуальність дослідження. Одним із основних завдань при вивченні історії соціально-педагогічної діяльності є визначення на кожному з етапів історичного розвитку соціального призначення людини, її підготовки до життя в суспільстві, розв'язання гострих соціальних проблем, які стоять перед сучасним українським суспільством, розвиток благодійної діяльності різних організацій та установ, спеціалізованих громадських об'єднань і приватних осіб, які дедалі більшого значення набувають поряд із удосконаленням державної системи захисту населення. Соціально-педагогічна діяльність досліджує явища і закономірності доцільно організованого педагогічного впливу (соціального виховання, соціального навчання, соціально-педагогічної допомоги), створення умов для прояву позитивного в особистості, які стимулюють та спрямовують активність у діяльності й роботі над собою. Тому необхідно знати не тільки як у сучасному житті створити такі умови, а й як наші попередники їх організовували, це дасть можливість ознайомитися з цінностями, нормами, методиками, ідеями, поглядами, що відображають значущий соціальний досвід, накопичений не одним поколінням соціально активних особистостей і соціальних груп за часів Київської Русі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На сучасному етапі до аналізу засобів оптимізації механізмів соціальної допомоги, захисту громадян звернена увага дослідників із різних галузей суспільствознавства. Об'єктом їхнього вивчення стала специфічна діяльність, що сформувалася на початку ХХ століття як самостійна професія й отримала назву «соціальна робота». Вагомий внесок у розробку теорій соціальної роботи та дослідженні історії

об'єкту внесли як західні зарубіжні вчені (Г. Бернер, Ж. Піаже, Ш. Рамон, Б. Скіннер, К. Уелс, Л. Юнссон та ін.), так і російські та українські дослідники (В. Андрущенко, В. Бех, І. Бех, В. Бочарова, А. Горілий, Л. Гусякова, М. Євтух, В. Киричук, М. Лукашевич, П. Павленок, М. Фірсов та ін.).

Так, фундатор української педагогіки Г. Ващенко у дослідженні історії приділяв велику увагу східним слов'янам, стверджуючи, що предкам українського народу були притаманні такі якості як лагідність, доброзичливість, співчутливість, гостинність. У творі «Виховний ідеал» Г. Ващенко дав пояснення окремих причин своєрідності слов'янського характеру: «Мирні хліборобські заняття сприяли лагідності вдачі українців і загальній інтелігентності, бо доісторичний хлібороб мав більше можливостей, ніж пастух або ловець, задумуватись над таємницями природи й людського життя. З цим пов'язана також певна глибина й багатство емоцій естетичних і емоцій кохання. Мандрівники, що побували в ті часи на Україні, відзначають велику гостинність наших предків» [1, с.113].

Візантійський пізньоантичний історик П. Кесарійський та інші автори зображували слов'ян як витривалих, загартованих, хоробрих, волелюбних, невибагливих людей. Згадувалися їхня незлобивість, непідступність, надзвичайна чесність і доброзичливе ставлення до чужинців: «...Для гостя або мандрівника слов'янин міг пожертвувати всім, що було у його домі. Піклуватися про хворих і старих, годувати й доглядати їх слов'яни вважали своїм священним обов'язком» [6, с.28].

Мета статті: обґрунтувати значення періоду Київської Русі як початкового етапу у формуванні соціальної педагогіки, зокрема появу благодійності, церковно-монастирської форми опіки, соціальної допомоги та захисту населення.

Виклад основного матеріалу. Людинолюбство, незлостивість, відкритість слов'янської душі, на думку В. Ключевського, формувалися під впливом особливих географічних і природних умов, серед яких вирізняються безкрайність рівнинних і лісостепових просторів, помірний клімат, постійна необхідність колективного захисту від войовничих половців та інших сусідів. Духовність і культура слов'ян розвивалися також завдяки діяльності просвітителів Кирила і Мефодія, які у 898 р. створили для них єдину книжково-писемну мову. Вона виявилась одним із важливих чинників становлення слов'янської цивілізації, тієї особливої духовності наших пращурів, яким властиві були доброзичливість і співчуття [4; 5].

На початку IX ст. у східних слов'ян на зміну родоплемінним відносинам прийшли територіальні, політичні та військові, на базі яких створюється держава – Київська Русь. Правлячою соціальною групою молодого держави стали князь та його дружинники. У 988 році християнство визнається офіційною державною релігією. З прийняттям християнства з'являється і нова впливова організація – церква. З цього часу починає формуватися християнська концепція допомоги, в основі якої є філософія любові до ближнього. «Полюби ближнього твого, як самого себе» – ця формула стає моральною

настановою, що визначає сутність вчинку індивіда, виражає сутність єднання суб'єктів, стаючи показником належності до певної спільності. Розвиток процесу соціальної підтримки можна розподілити два етапи. Перший пов'язаний з розширенням християнства в Київській Русі. Він умовно визначається періодом, що бере початок із часу хрещення Русі і до другої половини XII ст. – утворення князівств і поширення християнства на околицях східнослов'янських земель. Другий етап починається з другої половини XII ст. і триває до XIII ст. включно: в цей час спостерігається поступове злиття благодійницьких функцій князя з церковно-монастирськими формами опіки. [2; 3] Згідно з цим виділяємо такі форми соціальної благодійності та соціальної допомоги:

1) княжа підтримка і захист та їх теоретичні аспекти у творах письменників часів Київської Русі;

2) общинно-родові форми допомоги в рамках роду, сім'ї, поселення;

3) господарські форми взаємодопомоги;

4) церковно-монастирські форми опіки.

Княжу підтримку й захист та їх теоретичні аспекти можемо побачити у таких творах письменників часів Київської Русі: «Повчання дітям» Володимира Мономаха, «Ізборник» Святослава, «Слово про закон і благодать» митрополита Іларіона, «Руська Правда» Ярослава Мудрого. Письменники, поширюючи в народі науку Христову, виховуючи його в душі християнської моралі, спонукали до опіки над знедоленими.

Із прийняттям християнства в Україні-Русі стала активно розвиватися традиція особистої благодійності руських князів, яка вже мала релігійний характер. Великий князь київський Володимир I статутом 996 р. офіційно зобов'язав духівництво займатися суспільним благодійництвом, визначивши десятину (1/10) від княжих доходів на утримання монастирів, церков, богоділень і лікарень. Подібні відрахування на церкву і благодійність стали робити слідом за князем і приватні особи. Майже відразу після хрещення князь зайнявся богоугодними справами: будував церкви, які стали не лише фундаментом віри, а й основою наукового знання, книжкової справи; засновував школи та училища, що були першим кроком у народній освіті України-Русі [2, с.40].

Найбільш відомим у підтримці такого підходу, який мав на своїй основі богоугодні справи, було «Повчання дітям» (1117) князя Володимира Мономаха. Воно містило ґрунтовні настанови на життя за заповідями Божими, головними з яких є три: каяття, сльози і милостиня. Князь В. Мономах закликав понад усе убогих не забувати, годувати їх і піклуватися за права вдів, милостиню творити щедрю, адже це є початок будь-якого добра. Князь Володимир звертав увагу на зовнішню поведінку людей, у якій мали проявлятися пошана до старших, сердечне ставлення до людей. Кожен християнин повинен відвідувати хворого, провести мерця в останню дорогу, вітатися зі всіма. Князь був дуже гостинною людиною і вимагав, щоб обов'язок гостинності виконували також його діти.

Заповіт великого князя виконували і сучасники, і нащадки. Так, сестра його, Ганна Всеволодівна, заснувала у Києві училище для дівчат, яких не тільки утримувала за свій рахунок, але і вчила їх читати, писати і ремеслам. Ідея допомоги не зводилася тільки до харчування і надання притулку.

Ідеї людинолюбства проглядаються також у «Ізборнику» Святослава 1076 року. Це збірник статей (44 статті), які мають виховний, повчальний характер. У «Слові деякого батька до сина свого», що входить до його складу, розкриті загальнолюдські моральні норми у вигляді порад сину: зміцнюватися добросердечністю, поважати старших, перестарілих, не бути самолюбивим, не лінуватися, нагодувати голодного, відвідати хворого [6, с.36].

«Слово про закон і благодать» – філософсько-педагогічний трактат, перша вітчизняно-літературна пам'ятка, в якій піднімаються педагогічні питання. За різними даними написаний у 1037-1051 рр. Це був виступ митрополита Іларіона перед Ярославом Мудрим та прочанами Київського храму св. Софії. У ньому митрополит наголошував на необхідності активної діяльності під час виховання особистості, наполягав на належному догляді за немовлятами, а також на покаранні за грубе ставлення до матері.

Гідним продовжувачем справ свого батька Володимира, був великий князь київський Ярослав, прозваний за непересічний розум Мудрим. Він заснував сирітське училище, де на його утриманні навчалося близько 300 юнаків. Це був перший справжній навчальний заклад в Україні. Найбільшої слави Я. Мудрий зажив складанням першого письмового руського зведення законів «Руська Правда». Воно складалося з 37 розділів і, крім статей кримінального характеру, мало статті соціального спрямування, що було незвичним для тогочасних європейських держав. Із 37 його статей 8 присвячено проблемам захисту дітей. У XXXI розділі проілюстровано приклад турботи про молоде покоління. Стосовно поділу спадщини тут написано: «Обійстя батьківське завше без поділу належить меншому синові», маючи на увазі, що молодший син завжди менше від старших братів захищений у соціальному відношенні. Кровна помста замінювалася грошовою компенсацією, яку встановлював князь та його намісники. Під захист княжого суду беруться ізгої (вигнанці, знедолені люди, яких відцуралося суспільство), матеріально незабезпечені – вони осідали в чужих володіннях і ставали залежними від землевласників [2, с.44].

Слід відзначити благодіючий вплив зазначених пам'яток древньої письменності на виховання особистості. Заклики до досконалості, які містяться в них, сприяли формуванню українського виховного ідеалу, для якого були характерні любов до Бога, патріотизм, добросердечність, співчутливість, жадоба до знань, повага до батьків та старших людей.

У період Київської Русі допомога надавалась людям похилого віку, сиротам, вдовам (індивідуальна форма захисту), а також родині, сусідській громаді, цілому роду (колективний захист). Форми підтримки людей похилого віку були різні: на допомогу приходила родина або піклування про страців брала на себе громада. Вона могла прийняти рішення про спеціальне від-

ведення перестарілим земель, що давало можливість заготівлі сіна. Якщо ж старенькі були зовсім немічними, вони доглядалися громадою. Похилу людину визначали на постій (харчування, проживання) на декілька днів до різних членів громади [6, с.32].

У рамках роду, сім'ї, поселення існували общинно-родові форми соціальної допомоги: індивідуальні й колективні форми підтримки та захисту.

Для підтримки дітей-сиріт проводилось усиновлення дітей всередині родової общини, так зване «приймацтво». Приймали в родину сироту, зазвичай люди старшого віку, коли їм вже важко було самостійно вести господарство або коли вони не мали спадкоємців. Прийнятий у сім'ю повинен був шанувати своїх нових батьків, справлятися з господарством тощо. Інша форма підтримки сироти – громадська допомога. Дитина переходила з хати до хати на годування.

Виникли форми допомоги вдовам. Їм надавали допомогу продуктами, що проходило, як правило, після збору урожаю. Сільська община надавала вдовам також землю. На них поширювались такі ж форми мирської опіки, як на перестарілих.

Ранні форми господарської взаємодопомоги зі стародавніх часів і до XIX ст. мали ритуальний і характер зберігалися у вигляді народних свят. Найдавніші слов'янські свята пов'язують з чотирма порами року, кожному з яких відповідали свої вечорниці, бесіди. Сусіди приходили, щоб розтопити піч, нагодувати худобу, доглянути дітей. Обов'язковими були «помочі» при побудові хати, зборі урожаю. При колективних «помочах» відбувався поділ праці, де певні види робіт виконували представники різних вікових та статевих груп [6, с.30].

Одноєю з активних форм допомоги були толоки. Вони були одночасно і формою сумісної діяльності, і формою допомоги бідним селянам, включаючи в себе спільну обробку землі, перевезення сіна, хліба, будівництво хати, млина тощо. Форми допомоги і підтримки мали не тільки внутрішньо родовий характер, але і вийшли за його межі, стали основою для християнської моделі допомоги і підтримки вразливих верств населення.

Протягом багатьох століть церква і монастирі залишались осередками соціальної допомоги вбогим, хворим. Перші в державі лікарні, в яких бідні, опікувались і користувались безкоштовним лікуванням, були запроваджені Переяславським єпископом Охрімом в 1091 р. Зміцнівши економічно, монастирі стали центрами благодійної соціальної діяльності. Вони виконували чотири основні функції: лікування, забезпечення незаможних (у вигляді надання одноразової допомоги натуральними продуктами – милостині). Відмінною рисою благодійності цього періоду була «сліпа» роздача милостині. Найбільше за все роздавалось життєво необхідних продуктів, так як грошовий обіг в той час був ще дуже слабкий. Але допомога мала різноманітний характер: виражалась у побудові житла, у викупі полонених, у навчанні ремеслам [6, с.33].

У X-XIII ст. церковна практика допомоги розвивалась не тільки через монастирі, але і через парафії. На відміну від монастирської допомоги, па-

рафіяльна була більш відкритою. У ній зосереджувалось все общинне, громадське і церковне життя. Діяльність парафій не обмежувалась тільки наданням допомоги калікам, злидарям, вона здійснювала найрізноманітнішу підтримку від матеріальної допомоги до виховання і перевиховання.

До особливо значимих форм парафіяльної благодійності можна віднести кредити з церковної казни грошей, хліба, насіння, які надавались окремим особам, а також громаді, часто під заставу майна. Крім адміністративних функцій, парафія, згідно з вченням церкви, виступає і як громадський інститут підтримки хворих, немічних, сиріт, калік, жебраків. Громада обирала старосту, який виконував економічні і соціальні функції: придбання землі, будівництво богоділень, збирання боргів і роздавання грошей нужденним. Церква підтримувала в народі духовність, віру в добро і справедливість, не давала зачерствіти серцям і стати байдужими до людського горя, страждань і втрат. Вона надихала народ на боротьбу за національне визволення і відродження.

Висновок. Отже, основними об'єктами допомоги та благодійності були хворі, жебраки, вдови, сироти. Виникли законодавчі акти, що регулювали соціальну підтримку різних категорій населення. До найдавніших правових документів такого роду належать статuti князів Володимира Великого та його сина Ярослава Мудрого. Крім князя з'явилися нові суб'єкти допомоги: церква, парафія, монастирі. Згодом об'єднуючим елементом суспільства стала православна церква.

Благодійність у Київській Русі мала такі позитивні сторони: виховання любові до оточуючих, рідних і близьких, зміни в ставленні до жінки, надання притулків для нужденних і дітей, завдяки тому що парафіяльна благодійність була відкритою, вона надавала захист інтересів людей, які не мали рівних потенційних можливостей порівняно з іншими через хвороби, бідність та кризові ситуації, в яких вони опинились. До негативних сторін благодійності відносимо: жебрацтво і злидарство. Монастирі і княжо-боярські двори стали центрами, що приваблювали цілі натовпи ледарів, що розраховували знайти тут поживу.

Таким чином соціальна допомога, що асоціювалася з благодійністю, стає необхідною умовою особистого морального здоров'я осіб, які її здійснювали.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ващенко Г. Виховний ідеал / Г. Ващенко. – Полтава: Полтавський вісник, 1994. – 191с.
2. Горілий А. Г. Історія соціальної роботи в Україні / А. Г. Горілий. – Тернопіль: ТАНГ, 2001. – 89с.
3. Грушевський М. Ілюстрована історія України. Репринтне відтворення видання 1913 р. / М. Грушевський. – Київ, 1990. – 524с.
4. Ключевский В. О. Добрые люди Древней Руси / В. О. Ключевский. – Москва, 1896. – С.3.
5. Лукашевич М. П. Теорія і методи соціальної роботи: навч. посіб. / М. П. Лукашевич, І. І. Мигович. – Київ: МАУП, 2003. – 168с.
6. Поліщук В. А. Історія соціальної педагогіки та соціальної роботи. Курс лекцій / В. А. Поліщук, О. І. Янкович. – Тернопіль: ТДПУ, 2009. – 256с.

Куц О. А.,
учитель початкових класів
Криворізької загальноосвітньої школи-інтернат
I-II ступенів №4, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії

РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ГРУПОВОЇ РОБОТИ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

У статті розкрито особливості такої форми роботи як групова та її вплив на формування творчої особистості молодшого школяра на уроках трудового навчання. Визначено умови та вимоги, за яких ця робота буде ефективною.

Ключові слова: творчість, творча діяльність, групова робота, трудове навчання.

Постановка проблеми. Побудова національної системи освіти України, її докорінне реформування зумовлені необхідністю відтворення та розвитку інтелектуального, духовного потенціалу народу, виходу вітчизняної освіти, науки, техніки, культури на світовий рівень. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває проблема пошуку, розвитку, навчання й виховання творчої особистості.

Зацікавленість суспільства цією проблемою досить широко відтворена в державній програмі «Обдаровані діти», у концепції становлення мережі середніх закладів освіти для розвитку творчої обдарованості, у комплексній програмі пошуку, навчання й виховання обдарованих дітей та молоді «Творча обдарованість». Творчість людини – це складне, багатогранне явище, залежне від суспільних умов. Водночас від творчої діяльності залежить рівень життя людського суспільства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження питання творчості надавалася і надається велика увага в роботах філософів, педагогів, істориків минулого і сучасності Г. Сковороди, І. Франка, В. Сухомлинського, В. Моляко, В. Роменця, В. Рибалки та інших.

Важливий внесок у розвиток теорії групового навчання внесли Р. Галь, К. Гарсія, Р. Кузіне, Ч. Куписевич, В. Оқунь, Р. Петриківський, С. Френе та ін.

Психологи стверджують, що діти нічого не хочуть відкладати на потім. Вони бажають жити, а не готуватися до життя. Їхні інтелектуальні потреби мають задовольнятися негайно. І саме групова діяльність має таку можливість.

Мета статті – розкрити особливості групової форми роботи як засобу формування творчого потенціалу молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Нині однією з найпоширеніших форм навчання є групова робота, яка відкриває для дітей широкі можливості співпраці. Саме вона може стати не лише важливим резервом підвищення ефективності навчання, а й сприяти активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів, перетворенню їх із об'єктів на суб'єктів навчання, формуванню в них самостійності, здатності до самоосвіти і самовиховання. У наукових джерелах знаходимо «Групова навчальна діяльність – форма організації навчання, що ґрунтується на співпраці учнів в малих групах,

об'єднаних загальною навчальною метою, за опосередкованого керівництва педагога» [5, с.69].

Мета групової роботи полягає у розвитку дитини як суб'єкта навчальної діяльності. Вона конкретизована в завданнях цієї технології:

- навчати школярів співпраці під час виконання групових завдань;
- стимулювати моральні переживання взаємного навчання, зацікавленість у власному успіху та результаті спільної діяльності;
- розвивати комунікативні вміння школярів;
- формувати рефлексивні компоненти навчальної діяльності (цілеспрямованість, планування, контроль, оцінку).

Групова навчальна діяльність забезпечує реалізацію таких функцій: мотиваційної, навчальної, розвивальної, виховної, організаційної.

Основною ланкою групової діяльності є мала група, яка складається з двох чи більше осіб, об'єднаних єдиною метою, схожими інтересами, потребами в спілкуванні та спільній діяльності і які перебувають у безпосередньому контакті.

Організація групової діяльності, як зазначають І. Вітковська та В. Вихрущ буде ефективною за дотримання таких вимог:

- методично обґрунтовано обирати вид групової роботи на конкретному уроці залежно від його мети та особливостей навчального матеріалу;
- правильно формувати групи за принципом провідної діяльності;
- ретельно продумувати структуру уроку з використанням групових форм навчальної праці;
- розробляти інструкції, пам'ятки, які сприяють якісній організації групової роботи;
- регулювати міру вчительської допомоги в групах;
- виховувати у дітей уміння співпрацювати, опираючись на моральні принципи (гуманізм, демократизм, доброзичливість, толерантність);
- формувати лідерські риси учнів.

Групова навчальна діяльність сприяє успішності учнів, розв'язує багато виховних і розвивальних завдань: успішне, швидке занурення дитини в навчальну діяльність; формування самооцінки та саморегуляції, уміння пристосовуватися до темпу роботи групи, позитивно ставитися до навчання; підготовка учнів до спілкування і спільної творчої діяльності. Обмін думками під час уроку тренує логічне мислення, розвиває творчі здібності школярів і не має аналогів в інших ситуаціях.

Уроки трудового навчання із застосуванням групової роботи істотно відрізняються від традиційних уроків. Учні беруть активну участь, працюють над завданням, не сидять пасивно, коли вчитель виконує всю роботу. Вони зацікавлені в співпраці з однокласниками. Щоб дійти згоди, діти повинні прислухатися один до одного. Учні обговорюють пропозиції і міркування, ставлять один одному запитання (які під час традиційного уроку побоюються ставити вчителю), просять допомоги у разі потреби, вчать підтримувати інших. Адже робота в групі дає змогу кожному учневі само реалізуватися,

незалежно від рівня підготовленості і знань. Відмінники можуть продемонструвати здібності, не привертаючи до себе уваги всього класу і не побоюючись видатися заучками, зазнайками, «улюбленицями вчителя». Робота в групах розв'язує цю проблему ще на початковому етапі. Здібних учнів цінують тоді, коли вони діють як партнери, а не як суперники. У таких ситуаціях діти охоче вчаться в них, а здібні школярі, у свою чергу, опановують майстерність пояснювати, узагальнювати, деталізувати.

Технологія групової навчальної діяльності на уроках трудового навчання передбачає навчання дітей прийомів ділової співпраці, забезпечення спеціального добору учнів у групи, актуалізацію активності кожного учасника, поєднання всіх ефективних форм навчальної діяльності школярів на занятті та потребу у творчості.

Потреба у творчості – це головна особливість творчої особистості, яку я намагаюся розкривати на уроках трудового навчання. Для мене особисто, суттєвим є розуміння дитячої творчості як процесу засвоєння духовних і матеріальних цінностей, що накопичені людством. Орієнтація в якостях творчої особистості дає змогу своєчасно виявити творчі здібності, зосередити увагу на їх розвитку, застерегти їх від згасання.

І. Лернер довів, що практично всіх дітей можна навчити творчо мислити, особливо, якщо починати в молодшому шкільному віці. Він визначив прийоми нестандартного мислення, які водночас є також процесуальними рисами творчої особистості: самостійне перенесення знань і вмінь у нову ситуацію; бачення нової функції знайомого об'єкта; бачення нових проблем у знайомих ситуаціях; бачення структури об'єкта [1, с.61-67].

Якщо до цих рис додати ще й високий рівень творчої уяви, розумові здібності, розвинену пам'ять, досконале мислення, точність рухів, то цей перелік і складатиме структуру загальних здібностей. Виявлення й розвиток загальних здібностей – актуальна проблема групової роботи, бо по-перше, досить розвинуті загальні здібності сприяють розвитку спеціальних і дають змогу досягти значних успіхів у виконанні будь-якої діяльності; по-друге, розвиток загальних здібностей значно менше залежить від природних факторів – задатків, бо загальні здібності спираються на розумову діяльність. Під час групової роботи дитина не просто відтворює те, що засвоює. Завдяки своїй унікальності і неповторності, вона розвиває, доповнює знання та навички, вдосконалює їх. Саме в цьому полягає закон творчої поведінки і поведінки методики групового педагогічного процесу, яка будується на обов'язковому захопленні творчого самовиявлення молодшого школяра, багатстві вражень, створенні оптимальних особистісних стосунків, які є джерелом продуктивної творчої діяльності дитячої спільності.

Найхарактернішими особливостями цієї сфери є невимушене, неформальне спілкування і самовираження, вільний вибір форм і засобів діяльності, використання їх на свій розсуд, керуючись внутрішніми мотивами.

Уся групова діяльність спрямована на розвиток творчої особистості, її ініціативи з урахуванням потреб і здібностей. Внаслідок саме такої органі-

зації діяльності дітей виникає можливість зацікавити їх творчістю, спонукати їхнє прагнення щодо набуття необхідних прийомів та засобів, які визначають нестандартність та оригінальність.

Головною метою групової діяльності на уроках трудового навчання є забезпечення потреб у творчій самореалізації, здобуття додаткових знань, умінь та навичок за інтересами та вибором.

Таким чином, творчі здібності молодших школярів на уроках трудового навчання ми розглядаємо як сукупність властивостей і якостей особистості, які дозволяють здійснювати пошук, використовувати при цьому нестандартні засоби, здогадку розв'язувати інтелектуальні проблеми з установкою на відкриття нового, невідомого для себе. До того ж здібності до творчості – універсальна риса особистості. Універсальність її полягає в тому, що сформовані її компоненти в будь-якому виді творчості можуть проявлятися й здобувати свій подальший розвиток в інших видах творчої діяльності.

Ефективність групової роботи на уроках трудового навчання з розвитку творчої особистості значно підвищується при дотриманні таких психологопедагогічних умов:

- коли створюється емоційна, доброзичлива атмосфера у процесі виконання учнями будь-яких творчих завдань;

- коли організація діяльності учнів з розв'язання творчих завдань здійснюється з опорою на їхні інтереси, потреби, потенційні можливості, здібності тощо;

- коли вирішення завдань пробуджує в кожного школяра дослідницьку активність, поглиблює інтерес до творчої діяльності, до успішних дій та досягнення поставленої мети.

Висновки. Отже, працюючи над проблемою розвитку творчого потенціалу молодших школярів засобами групової роботи ми дійшли висновку, що групова робота на уроках трудового навчання сприяє активізації та результативності навчання, розвитку творчих здібностей дітей, формуванню гуманістичних стосунків між ними, самостійності, умінню доводити та обстоювати власні погляди, а також дослухатися до думки товаришів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вільга І. Врахування сталих індивідуальних рис особистості як аспект гуманізації навчання і виховання / І. Вільга // Педагогіка і психологія. – 1999. – №2. – С.61-67.
2. Демчук Л. В. Виховання творчої особистості / Л. В. Демчук // Психологічна газета. – 2007. – №16. – С.22-31.
3. Костишина О. Творча реалізація молодшого школяра / О. Костишина // Початкова школа. – 2008. – №1. – С.23-27.
4. Лагутіна Н. Виявлення художньо-мистецьких здібностей у дітей молодшого шкільного віку / Н. Лагутіна // Обдарована дитина. – 2007. – №6. – С.33-37.
5. Чепіль М. М. Педагогічні технології: навч. посіб. / М. М. Чепіль, Н. З. Дудник. – Київ: Академвидав, 2012. – 224с.

Лазуренко С. І.,
учитель-логопед Тернівського відділу освіти при КЗШ №55,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії,
вчитель-методист

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ-ЛОГОПЕДА З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

У статті розглядаються особливості роботи логопеда з дітьми з особливими освітніми потребами, використання яких є доцільним в системі інклюзивної освіти.

Ключові слова: інклюзія, інноваційні технології, корекція, порушення мовлення.

Постановка проблеми. Україна перебуває на початку кардинальних змін освітньої політики щодо дітей з особливостями психофізичного розвитку. На зміну сегрегації приходить процес інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітній простір, активізується пошук способів і засобів удосконалення підготовки педагогів до роботи з дітьми, які мають особливості психофізичного розвитку.

Наше сьогодення – це зміна ціннісних орієнтирів у світі, визнання особливості кожної дитини, обумовлене зміною освітньої парадигми на гуманістичну «освіта для всіх, школа для всіх».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема інтегрованого або інклюзивного навчання та виховання дітей з особливими потребами в загальноосвітніх закладах стала предметом вивчення вітчизняних та зарубіжних психологів та педагогів, серед яких В. Бондар, Л. Дробот, В. Засенко, А. Колупаєва, В. Синьов, Т. Скрипник, О. Таранченко та ін.

Мета статті – розкрити особливості роботи логопеда з дітьми з особливими освітніми потребами в системі інклюзивної освіти.

Виклад основного матеріалу. Утвердження демократичних засад в українському суспільстві, активне впровадження інклюзивної освіти сприяє масовій творчості учителів. Вони, задовольняючи інтереси дітей загального розвитку та дітей з особливими освітніми потребами, часто відходять від усталених шаблонів, шукають і знаходять такі методичні підходи у навчанні, котрі забезпечують високий рівень знань і навичок всіх учнів.

А. Колупаєва визначає інклюзивне навчання як спільне навчання усіх дітей, незалежно від їхніх інтелектуальних, емоційних, соціальних, фізичних, мовленнєвих чи інших особливостей. Школа з інклюзивними формами навчання забезпечує: безбар'єрне фізичне середовище; адаптує навчальні програми та плани, методи та форми навчання; залучає батьків до співпраці; співпрацює з фахівцями відповідно до різних освітніх потреб дітей; створює позитивну атмосферу у шкільному середовищі [2, с.149].

Загальним наслідком при порушенні всіх компонентів мовлення є недостатня сформованість до продуктивного оволодіння програмою з рідної мови та математики, труднощі у формуванні навчальних умінь: планування

діяльності, визначення шляхів та засобів навчальної мети, контроль за діяльністю, вміння працювати у відповідному темпі.

Основними структурними компонентами професійної діяльності вчителя-логопеда є:

- діагностична діяльність;
- складання індивідуальних корекційно-компенсаторних планів роботи з кожною дитиною;
- вироблення навичок свідомого сприймання та розуміння зверненого мовлення; корекційно-розвивальної роботи;
- корекційна робота з виправлення порушень усного та писемного мовлення;
- надання порад, консультацій батькам, педагогам, залучення родин до корекційного процесу, пошуку шляхів його вдосконалення;
- аналіз результативності роботи, визначення динаміки розвитку дитини, ведення документації та складання звітів;
- пропаганда логопедичних знань, взаємодія з громадськістю [3, с.22].

У корекційній роботі особливу роль відіграє формування у дітей кінестетичних відчуттів органів артикуляції, що дозволяють відчутти контрастність положення язика, щелеп, губ, спрямованість видиху. Їх чіткість обумовлена дотиковими відчуттями, що особливо важливо початкових етапах постановки звуків, коли ще не сформована слухова диференціація.

Зараз існує чимало різноманітних інноваційних методик з навчання та виховання дітей. Ці методики нетрадиційні, цікаві, які розвивають, збагачують, урізноманітнюють життя учнів і дають змогу навчитись в масових закладах дітям з особливими освітніми потребами.

На думку В. Андросової, використання їх у роботі з дітьми-логопатами можливе лише тоді, якщо творчо опрацювати ту чи іншу педагогічну методику, адаптувати, пристосувати її для логопедичної роботи, тим самим осучаснити процес корекції вад мовлення [1, с.35].

Застосування біоенергопластики ефективно прискорює виправлення дефектних звуків у дітей зі зниженими і порушеними кінестетичними відчуттями, оскільки, працюючи, долоня багаторазово посилає імпульси, що йдуть до кори головного мозку від язика. За даними А. Ястребової біоенергопластика – це поєднання рухів апарату артикуляції з рухами руки. Рухи тіла, спільні рухи руки й апарату артикуляції, якщо вони пластичні, розкріпачені та вільні, допомагають активізувати природний розподіл біоенергії в організмі [4, с.52]. Це надзвичайно благотворно впливає на активізацію мовленнєвої та інтелектуальної діяльності дітей, розвиває координацію рухів і дрібну моторику. Синхронізація роботи з органами артикуляції та дрібною моторикою пальців дозволяє швидко прибрати зорову опору – дзеркало і перейти до виконання вправ за відчуттями. Це особливо важливо, оскільки в реальному житті діти не бачать своєї артикуляції.

Учитель-логопед і вихователь, вчителі початкових класів використовують різні методи і форми корекційного навчання, що передбачають коопе-

ративну роботу дітей у малих групах, у парах. Це сприяє здобуттю ними соціальних навичок, формує почуття товарищескості та взаємної відповідальності. В інклюзивному класі (групі) у дитини з вадами з'являється бажання бути потрібною, що спонукає до здобуття нових навичок, знань.

Актуальною, цікавою і досить ефективною є спільна форма роботи педагогічних працівників – бінарні уроки, бінарні заняття вчителя-логопеда з вихователем чи вчителем початкових класів, учителя-логопеда з психологом, соціальним працівником, вчителя-логопеда з музичним керівником, на яких одночасно реалізуються корекційні, навчальні, виховні завдання. До таких форм роботи корисно залучати батьків, бажано, щоб вони брали якнайактивнішу участь у навчально-корекційному процесі.

Щоб надати корекційній роботі мовленнєво-діяльнісної спрямованості, варто використовувати прийоми ігротерапії, артотерапії, дуже ефективні в роботі з дошкільниками та молодшими школярами, які мають порушення мовлення, зору, слуху, затримку психічного розвитку, ДЦП, розумову відсталість, як індивідуально, так і з підгрупами, у формі тематичних занять, вправ, ігор, інсценівок, свят, етюдів тощо.

Окрім загальної навчальної програми, діти з вадами мовлення відвідують також заняття із логопедом. З такими особливими учнями найкращою формою заняття з логопедом – є індивідуальне заняття, на якому дитина розслаблена, вся її увага зосереджена на вчителі і на повторенні правильної звуковимови.

Корекційну роботу необхідно починати з розвитку дрібної моторики, а саме пальчикових вправ. Пальчикові вправи розвивають динамічну координацію, диференційованість рухів, гальмують зайві рухи й активізують необхідні і як наслідок сприяють нормалізації темпу, ритму, чіткості й точності мовленнєвих рухів, складової структури мови. Перед постановкою звуків обов'язковим є виконання артикуляційних вправ.

Для кожної групи учитель-логопед розробляє тактику корекційно-логопедичної роботи, визначає основні напрями та форми роботи, прогнозує кінцевий результат логопедичної роботи, визначає протипоказання і кількість занять. Наприклад: з дітьми – дизартріками спочатку треба проводити корекцію дихання та голосу, розвиток слухового сприймання, розвиток дрібної моторики, артикуляційну гімнастику, вправи на нормалізацію ритму дихання, диференціація носового та ротового вдиху та видиху. Використовуються вправи для розвитку точності, сили, рухливості, вміння піднімати й утримувати язик, губи, щелепу у заданому положенні.

Корекційні заняття, індивідуальні або групові, вчитель-логопед проводить з урахуванням особливостей розвитку дітей.

Надзвичайно важливою умовою правильної організації занять є ігрова форма. Їй відводиться більша частина часу, і з даної проблеми зібрано дуже багато різноманітного матеріалу. Наприклад: на логопедичних заняттях, щоб привернути увагу дитини на звуковий склад мови використовуються логопедичні ігри «Впізнай за звуком», «Впізнай, кому належить голос» тощо. Для

розвитку рухливості мовленнєвих органів допомагають артикуляційні вправи «лопаточка», «галочка», «трубочка», «коники», «гойдалки» та ін.

Закріпленню правильної вимови сприяють скоромовки, чистомовки, вірші, загадки, прислів'я, приказки, насичені звуками, які вимагають корекції. Аналогічний підхід характерний і при проведенні занять з розвитку мовлення. Особлива увага приділяється розвитку мовної моторики, слухового сприймання, фонематичного слуху, загальної та дрібної моторики, розвитку просторового уявлення, логічного мислення, пам'яті, уваги.

Велике значення в логопедичній роботі має використання спеціалізованих комп'ютерних технологій, призначених для корекції мовлення. Наприклад: комп'ютерна технологія «Ігри для тигри», призначена для корекції загального недорозвинення мовлення дітей старшого дошкільного віку успішно може використовуватись з розумово відсталими молодшими школярами. В рамках системного підходу до корекції мовленнєвих порушень ця логопедична програма пропонує понад 50 вправ з різними рівнями складності, об'єднаних в 4 тематичних блоки: «Просодика», «Звуковимова», «Фонетика», «Лексика».

Отже, робота вчителя-логопеда з дітьми з особливими освітніми потребами має враховувати всі новітні тенденції корекційної освіти, однією з яких є інклюзивне навчання.

Висновки. Розвиток інклюзивної освіти – процес складний, багатогранний, який зачіпає наукові, методологічні і адміністративні ресурси. Сучасне суспільство неможливе без надання прав і свобод кожній окремій людині, забезпечення їй необхідних гарантій безпеки і рівноправ'я.

Інклюзивна освіта заснована на принципі доступності освіти для усіх учнів, у тому числі і для інвалідів. Це підхід цілісний, комплексний, заснований на інтересах дитини. Основою інклюзивного підходу має стати орієнтир на нормальний психічний розвиток кожного учня, а не на відхилення у вигляді девіації або патології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андросова В. М. Використання інноваційних технологій в роботі з дітьми-логопатами старшого дошкільного віку для корекції вад звуковимови / В. М. Андросова // Розкажіть онуку. – 2004. – №10-11. – С.32-36.
2. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія / А. А. Колупаєва. – Київ: «Самміт-Книга», 2009. – 272с.
3. Логопсихологія: навч. посіб. / С. Ю. Конопляста, Т. В. Сак; за ред. Шеремет М. К. – Київ: Знання, 2010. – 293с.
4. Ястребова А. В. Коррекция недостатков речи у учащихся общеобразовательных школ: пособие / А. В. Ястребова. – Москва: АРКТИ, 1997. – 196с.

Лакшинська З. В.,
учитель початкових класів КЗШ I-III ступенів №72,
спеціаліст вищої категорії, вчитель-методист

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ЗАСОБУ ПІДВИЩЕННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розкрито сутність понять «технології навчання», «інформаційно-комунікаційні технології», «пізнавальна активність молодших школярів» та особливості використання інформаційно-комунікаційних технологій як засобу підвищення пізнавальної активності молодших школярів.

Ключові слова: технології навчання, інформаційно-комунікаційні технології, пізнавальна активність молодших школярів.

Нові умови вимагають нових підходів. Згадуючи прислів'я: «Не навчайте учнів так, як навчали вас, – вони народилися в інші часи», – кожен педагог повинен розуміти, що сьогодні вже неможливо викладати дисципліни за традиційною методикою, коли в центрі навчального процесу знаходиться вчитель, а учні пасивно сприймають матеріал, слухають пояснення, виконують контрольні завдання, одержують оцінки за відтворення здобутих знань. Сучасному педагогу важливо усвідомити завдання, що передбачають підготовку учнів, які повинні вміти творчо мислити, зіставляти й аналізувати факти, аргументовано відстоювати свою думку, мати достатню теоретичну підготовку і реалізувати її на практиці. Для розкриття творчих можливостей учнів, задоволення їхніх особистих і суспільних інтересів, учителю необхідно володіти методиками, які стимулюють конструктивно-критичне мислення, розвивають творчі здібності. Досягти цих завдань можливо тільки за умови інноваційного, творчого підходу до процесу навчання. Інноваційні методи навчання захоплюють учнів, пробуджують у них інтерес і мотивацію, навчають самостійно мислити і діяти, сприяють формуванню цінностей, створюють атмосферу співробітництва, взаємодії. Впровадження інноваційних методик навчання дає змогу докорінно змінити ставлення до об'єкта навчання, перетворивши його на суб'єкт. Учень стає співавтором процесу навчання, думку якого поважають, заохочують до активності та творчості. Такий підхід запропоновано ще в працях Ш. Амонашвілі, Л. Віготського, П. Гальперіна, В. Дяченка, В. Шаталова та ін.

Орієнтація на прискорення економічного зростання України, гуманізація та демократизація суспільного життя, обсяг інформації, який постійно збільшується, вимагають, щоб школа підготувала учнів, які здатні самостійно здобувати знання, відокремлювати головне, швидко орієнтуватись у конкретній ситуації. Необхідно в навчальному процесі досягти ефективної співпраці вчителя й учня, коли вони працюють разом заради досягнення спільної мети. Щоб сприяти підвищенню пізнавальної активності кожного учня в процесі вивчення окремої навчальної дисципліни слід подбати про пошук більш ефективних методів, прийомів та форм навчання.

Проблема підвищення пізнавальної активності учнів розглядається у роботах А. Алексюка, Л. Аристової, Ю. Бабанського, Л. Виготського, В. Давидова, О. Леонтєва, В. Лозової, М. Махмутова, І. Харламова, Т. Шамової, Г. Щукиної та інших учених.

Під пізнавальною активністю учнів науковці розуміють активне сприйняття школярами навчального матеріалу, усвідомлення та запам'ятовування його, творче використання одержаних знань на практиці, а також стимулювання, приведення у діяльний стан інтелектуальних, моральних і фізичних сил учнів для досягнення конкретної мети через застосування вчителем спеціальних методичних засобів. Пізнавальна активність учнів забезпечує активну й самостійну теоретичну та практичну діяльність школярів у всіх ланках навчального процесу.

Аналіз наукової літератури з проблеми дослідження дозволив виділити «компоненти пізнавальної активності учнів у процесі навчання, серед них: мотиваційно-ціннісний, конгитивний, операційний, особистісний, а також критерії пізнавальної активності, а саме: ставлення учня до навчання, що виявляється в інтересі до змісту засвоєваних знань і самого процесу діяльності; прагнення проникнути в сутність явищ і їхніх взаємозв'язків, а також опанувати способами діяльності; мобілізація морально-вольових зусиль учнів на досягнення мети діяльності» [4, с.27]. На підставі виділених критеріїв науковці виділяють три рівні сформованості пізнавальної активності учнів: рівень відтворюючої активності, рівень інтерпретуючої активності, рівень творчої активності.

Сучасна освіта разом із засвоєнням базових знань має навчити того, хто вчиться, самостійно оволодівати новими знаннями та спонукати особистість до навчання впродовж усього життя. У цьому контексті закономірною й обов'язковою умовою є випереджувальний розвиток освіти. Це логічно впливає з того, що саме освіта пріоритетна у формуванні людського капіталу як рушійної сили розбудови суспільства. Оновлена освіта має на меті формувати не лише носія певних знань, а й усебічно розвинену особистість, здатну використовувати отримані знання для конкуренто-спроможної діяльності в будь-якій сфері суспільного життя для інноваційного розвитку суспільства.

Для сучасної освіти характерним є пошук нових форм, методів, засобів, технологій навчання, що спирається на теорії загальнолюдських цінностей, гуманізації, пріоритету сує'кт – суб'єктних відносин.

Саме інформаційно-комунікативні технології (ІКТ) дозволяють учням стати іншими – вільнішими, толерантними, розкріпаченими, оптимістично налаштованими, готовими до подолання труднощів навчання і життя, стійкішими до стресів тощо, а використання інтерактивних методів дозволяє реалізувати ідею співробітництва тих, хто навчає і тих, хто навчається, сприяє оздоровленню психологічного клімату на уроці, конструктивній взаємодії.

На ефективність впровадження інформаційно-комунікативні технології (ІКТ) як засобу підвищення пізнавальної активності учнів вказують у своїх працях вчені Т. Герєга, І. Дівакова, О. Коструб, В. Кузьменко, Г. Сазоненко, Л. Пироженко, О. Пометун, Н. Софій, О. Удовенко, В. Федорчук, В. Химинець та інші.

Слово «технологія» в перекладі з грецької – наука, сукупність методів та прийомів обробки матеріалів або сировини, переробки їх у предмети споживання [3]. Сучасне розуміння цього слова включає не тільки сукупність процесів матеріального виробництва і сфери послуг, а й перетворення та використання матерії (матеріалів), енергії, інформації, наукових та інженерних знань для вирішення практичних завдань в інтересах людини й суспільства.

І. Довгопол вважає, що «комп'ютерні технології навчання – це процеси підготовки та передавання інформації учню, засобом здійснення яких є комп'ютер» [2, с.146].

Під інформаційними технологіями розуміють сукупність методів і технічних засобів збору, організації, збереження, обробки, передавання й подання інформації, що розширює знання людей і розвиває їхні можливості з управління технічними й соціальними процесами.

З появою персональних комп'ютерів з'явився термін «нові інформаційні технології», під яким розуміють впровадження нових підходів до навчально-виховного процесу, що орієнтований на розвиток інтелектуально творчого потенціалу людини з метою підвищення його ефективності, завдяки застосуванню сучасних технічних засобів.

Поняття «інформаційно-комунікаційні технології» (ІКТ) не є однозначним.

Узагалі «інформаційно-комунікаційні технології» (ІКТ) можна визначити як сукупність різноманітних технологічних інструментів і ресурсів, які використовуються для забезпечення процесу комунікації та створення, поширення, збереження та управління інформацією.

І. Захарова розуміє під ІКТ «конкретний спосіб роботи з інформацією: це і сукупність знань про способи та засоби роботи з інформаційними ресурсами, і спосіб та засоби збору, обробки та передавання інформації для набуття нових відомостей про об'єкт, що вивчається» [5, с.22].

В. Трайнев [6] до складу ІКТ відносить сукупність методів та програмно-технічних засобів, що об'єднанні в технологічний ланцюг, який забезпечує збір, обробку, збереження та відображення інформації з метою зниження трудомісткості її використання, а також для підвищення її надійності й оперативності.

А. Дзюбенко інформаційні комунікаційні технології навчання визначає як сукупність програмних, технічних, комп'ютерних і комунікаційних засобів, а також способів та новаторських методів їхнього застосування для забезпечення високої ефективності й інформатизації освітнього процесу [1].

Широке застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в освіті, що визначається багатьма чинниками.

По-перше, впровадження ІКТ у сучасну освіту суттєво прискорює передавання знань і накопиченого технологічного та соціального досвіду людства не тільки від покоління до покоління, а й від однієї людини до іншої.

По-друге, сучасні ІКТ, підвищуючи якість навчання й освіти, дають змогу людині успішніше й швидше адаптуватися до навколишнього середовища, до соціальних змін. Це дає кожній людині можливість одержувати необхідні знання як сьогодні, так і в постіндустріальному суспільстві.

По-третє, активне й ефективне впровадження цих технологій в освіту є важливим чинником створення нової системи освіти, що відповідає вимогам ІС і процесу модернізації традиційної системи освіти.

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) найбільш сильний позитивний вплив вони мають на освіту, оскільки відкривають можливості впровадження абсолютно нових методів викладання і навчання.

ІКТ здійснюють активний вплив на процес навчання і виховання учнів, оскільки змінюють схему передавання знань і методи навчання. Разом із тим, упровадження ІКТ у систему освіти не тільки впливає на освітні технології, а й уводить до процесу освіти нові. Вони пов'язані із застосуванням комп'ютерів і телекомунікацій, спеціального устаткування, програмних та апаратних засобів, систем обробки інформації. Вони пов'язані також зі створенням нових засобів навчання і збереження знань, до яких належать електронні підручники і мультимедіа; електронні бібліотеки й архіви, глобальні та локальні освітні мережі; інформаційно-пошукові та інформаційно-довідкові системи.

Найпростішою й найпоширенішою на сьогодні програмою, яка допомагає вчителю урізноманітнити урок, є прикладна програма Power Point. Використовувати комп'ютерні презентації можна на уроках будь-якого типу (урок вивчення нового матеріалу, урок закріплення знань, умінь, навичок; урок контролю знань, умінь, навичок; нестандартний урок; інтегрований урок; комбінований урок). Головне, щоб поданий матеріал відповідав принципам науковості, наочності, був поданий в обсязі, що відповідає дидактичній меті. Також доцільно застосовувати їх під час проведення тематичних перевірок. Між тим використання презентацій залежить від творчого потенціалу вчителя та програмного забезпечення, яким він користується.

Практикою доведено, що використовувати презентації доцільніше на уроці математики під час усного рахунку, математичних диктантів, роботі з геометричним матеріалом, тестуванні, логічних вправах і задачах тощо; на уроках української мови – під час зорових диктантів, роботі з деформованими текстами, словникових диктантів, вправ на увагу, при списуванні, складанні опису картин, зображень тощо; на уроках читання – під час різних видів словникової роботи, розгляді картин, зображень, портретів письменників, ребусів, кросвордів, тестуванні; на уроках «Я і Україна» – під час навчально-пізнавальних ігор, розгляді малюнків, фото, схем, ілюстрацій, ребусів, кросвордів, тестуванні тощо; на уроках образотворчого мистецтва та трудового навчання – під час розгляду картин, малюнків, схем, обговоренні технологічних карт тощо.

Використання презентацій допомагає урізноманітнити й етап актуалізації знань, адже запитання можна ілюструвати графічними об'єктами, анімацією, звуковим супроводом, можна подати кілька слайдів із попередніх уроків, з кросвордами, ребусами тощо. На етапі пояснення нового матеріалу можна використовувати фото-, аудіо-, відеофрагменти, гіперпосилання для зміни послідовності показу, що дає вчителю змогу на свій розсуд змінювати хід бесіди, акцентувати увагу на найскладніших моментах уроку залежно від сприйняття матеріалу учнями і від ситуації на уроці. На слайдах доці-

льно виділити ті елементи, до яких слід привернути увагу учнів, подати лише основні думки, визначення, дати і назви подій, формули, графічні, фото-, аудіо-, відео фрагменти тощо.

Отже, застосування комп'ютерів в освіті привело до появи нового покоління інформаційних освітніх технологій, що дали змогу підвищити якість навчання, створити нові засоби впливу, ефективніше взаємодіяти педагогам зі школярами. На думку багатьох фахівців, нові інформаційні освітні технології на основі комп'ютерних засобів дають можливість значно підвищити ефективність навчання.

Підвищенню навчально-пізнавальної активності учнів сприяє використання інформаційно-комунікаційних технологій навчання, які мають давати відповіді на запитання: як організувати в комп'ютерному середовищі навчальний процес з урахуванням специфіки конкретної навчальної дисципліни, навчальних і практичних цілей, які засоби ІКТ і як використовувати, яким змістом їх наповнити, як контролювати їх якість. Використання ІКТ у навчально-виховному процесі надає можливість вивчати на якісно новому рівні всі дисципліни. Але слід підкреслити, що впровадження ІКТ у навчальний процес має базуватися на їх педагогічно обґрунтованому поєднанні з традиційними методичними системами навчання та при обов'язковому обґрунтуванні педагогічної доцільності такого використання, тобто освіта на сучасному етапі має задовольняти нові потреби й водночас зберігати свої сильні традиційні сторони.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дзюбенко А. А. Новые информационные технологии в образовании / А. А. Дзюбенко. – Москва, 2000. – 104с.
2. Довгопол И. И. Современные образовательные и педагогические технологии / И. И. Довгопол, Т. А. Ивкова. – Симферополь, 2006. – 336с.
3. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / уклад. Н. П. Наволокова. – Харків: Основа, 2009. – 179с.
4. Жорник О. Формування пізнавальної активності учнів у процесі спільної ігрової діяльності / О. Жорник // Рідна школа. – 2000. – №1. – С.26-28.
5. Захарова И. Г. Информационные технологии в образовании: учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. завед. / И. Г. Захарова. – Москва: Академия, 2003. – 192с.
6. Трайнев В. А. Информационные коммуникационные педагогические технологии (обобщения и рекомендации): учеб. пособ. / В. А. Трайнев, И. В. Трайнев. – Москва: Дашков и К^о, 2008. – 280с.

*Лисяк Т. П.,
учитель початкових класів КЗШ №32,
спеціаліст I кваліфікаційної категорії*

РОЛЬ НАОЧНОСТІ У ПРОЦЕСІ ЗАСВОЄННЯ УЧНЯМИ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

У статті обґрунтовані сучасні підходи щодо засобів наочності у навчальному процесі та особливості їх використання у початковій школі

Ключові слова: освітній процес, освітнє середовище, наочність.

Постановка проблеми. Сучасна прогресивна спільнота ставить перед собою нові завдання – формувати в учнів уміння вчитися та використовувати знання у практичній діяльності.

Засоби навчання є важливою невід’ємною складовою та одним із чинників ефективності освітнього процесу, які сприяють розумінню програмового матеріалу активізації пізнавальної діяльності молодших школярів як співучасників освітнього середовища.

Використання засобів навчання дає можливість спонукати й підтримувати пізнавальні процеси школярів, урізноманітнювати наочність навчального матеріалу, забезпечувати його доступність, а також сприяти інтенсифікації самостійної роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У педагогічній теорії освітнє середовище розглядається як побудована система, структура і складові якої створюють необхідні умови для досягнення цілей освітнього процесу. Важливим компонентом цього процесу є засоби навчання. Вони допомагають активізувати пізнавальну діяльність, урізноманітнюють наочність навчального матеріалу, роблять його більш доступним, інтенсифікують самостійну роботу молодших школярів, уможливають її індивідуальний характер (В. Бондар, С. Бондар, В. Паламарчук, О. Пометун).

У наукових дослідженнях Л. Занкова, Л. Виготського засоби навчання розглядаються як компонент навчального процесу.

Мета статті – розкриття особливості використання засобів наочності у навчальному процесі початкової школи на основі обґрунтування їх суті, значення та ефективності у структурі уроку та навчального процесу.

Виклад основного матеріалу. Застосування наочних методів навчання на уроці обумовлене дидактичним принципом наочності і реалізується у використанні в навчальному процесі, в тому числі і в процесі навчання грамоти, різноманітних наочних посібників. Своє обґрунтування принцип наочності дає Я. А. Коменський: «...Хай буде для учнів золотим правилом: все, що лише можна, представляти для сприйняття відчуттями, а саме: бачене – для відчуття зором, чує – слухом, запахи – нюхом, що можна вкусити – смаком, доступне дотику – дотиком» [4, с.84].

К. Ушинський також надавав величезного значення принципу наочності, він закликав поєднувати застосування наочних посібників із розвитком мовлення і мислення, а розвиненість образного мовлення ставив в залежність від використання своєрідного унаочнення. Про наочне навчання К. Ушинський писав, що «...це таке навчання, яке будується не на абстрактних уявленнях та словах, а на конкретних образах, безпосередньо сприйнятих людиною... Дитяча природа виразно вимагає наочності. Ви пояснюєте дитині дуже просту думку, і вона вас не зрозуміє, ви пояснюєте тій самій дитині складну картину і вона вас розуміє швидко. Спробуйте про одну і ту саму подію розповісти двом дітям, однаково здібним: одній за малюнками, другій без малюнків, – і ви оціните тоді все значення малюнків для дитини» [5, с.129].

При наочному навчанні вчитель, так би мовити, присутній при самому процесі формування мови в дітей і може спрямовувати цей процес. При цьому основну дидактичну функцію несе певний наочний посібник: він «виправляє» неправильний епітет, упорядковує неструнку фразу, вказує пропуск якої-небудь частини; одне слово, виконує на ділі легко те, що вчителю на словах виконати надзвичайно важко.

Використання наочності у навчальному процесі початкової школи відіграє переважно допоміжну роль, однак, на думку В. Бондаря, «іноді навчальний матеріал має такий характер, що без унаочнення правильне уявлення про новий об'єкт взагалі неможливе» [2, с.17]. Щоб запобігти звуженню поняття або уявлення, доцільно використовувати різні зразки зображення об'єкта. Це допоможе учням розпізнати типове, зробити крок від конкретного до абстрактного, перейти від уявлення до поняття. Отже, важливо не тільки правильно дібрати наочність до уроку, а й продумати, як поставити запитання, щоб створений в учнів зоровий образ активно реалізував мету уроку.

Щоб правильно добирати навчальні посібники для уроку і відповідні методи і прийоми роботи з ними, треба добре знати функції (призначення) різних засобів унаочнення.

У сучасній дидактиці розрізняють кілька основних функцій наочності.

Наочність – основа чуттєвого сприймання реального світу, формування чуттєвих уявлень про предмети і явища природи та суспільства. Ця функція відіграє найважливішу роль у початкових класах, де закладаються основи широкого пізнання світу.

Важливим завданням учителя на цьому етапі навчання є формування в дітей правильних уявлень про предмети і явища навколишнього світу, уточнення, розширення, удосконалення уявлень і на цій основі формування у них елементарних, доступних понять. Найкращим засобом для цього є екскурсії, спостереження, а також розгляд у класах кольорових картин, макетів, муляжів, натуральних предметів, екранних посібників.

Наочність використовується як джерело нових знань, передусім фактів. А факт – це знання, вірогідність якого доведена. З цього погляду наочність дає можливість оволодіти фактами-знаннями про те, що вони спостерігають, визначити ознаки, властивості спостережуваного, з'ясувати, що відбувається, як відбувається, а також сили, які взаємодіють між собою, і результати цієї взаємодії. Проаналізувавши факти, учні роблять певні висновки, узагальнення.

Донедавна ілюстративна функція наочності була домінуючою в процесі навчання. Учитель пояснював навчальний матеріал, використовуючи для підтвердження певного положення різні види наочності. У сучасній школі наочність як ілюстрація в процесі пояснення нового матеріалу відіграє значно меншу роль. Цю свою функцію вона виконує головним чином на початковому етапі засвоєння знань, під час пояснення складного матеріалу, який самостійно сприйняти і осмислити учні не можуть. У цих випадках учитель пояснює зміст не тільки нового матеріалу, а й ілюстрацій.

Наочність як опора пізнання, пізнавальної діяльності учнів, спрямованої на розкриття внутрішніх зв'язків і залежностей предмета та явища, засіб створення проблемних ситуацій, постановки і розв'язання навчальних проблем. В умовах класу для цього поєднуються різні види наочності, серед них найбільшу роль відіграють абстрактна наочність, або ідеалізовані моделі.

Наочність як засіб перевірки, оцінки і корекції знань, навичок і вмінь учнів. Виходячи з вимог цієї функції, перевірка знань повинна передусім мати навчальний характер. Оцінюючи навчальну діяльність учня, вчитель визначає його успіхи і недоліки, дає конкретні рекомендації, як ці недоліки подолати. Наочність при цьому використовується як чуттєва опора для розв'язування пізнавальних завдань.

Розвивальна функція наочності здійснюється найбільш ефективно під час виконання учнями пізнавальних завдань, застосування проблемних методів роботи з наочними посібниками, творчих пошуків, виконання різних мислительних прийомів і операцій.

Виховна функція наочності забезпечується її змістом і методами роботи. При цьому здійснюється комплексний підхід у вихованні дітей.

Як стверджують М. Кадемія та О. Сисоєва, у початкових класах застосовується природна, малюнкова, об'ємна, звукова і символічно-графічна наочність [3, с.15].

Дидактичні функції схематичної наочності – педагогічна підтримка міркувань учнів на етапі первинного сприймання, опора для дітей, які не встигають, використання опори підчас самостійної роботи й повторення. З огляду на це схеми дуже різноманітні, в арсеналі багатьох учителів поряд з відомими є й свої опори з різних предметів.

Слухова наочність реалізується у використанні зразків усного зв'язного мовлення і його елементів: читання текстів майстрами художнього слова, демонстрація вимови звука, слова та ін. Основне завдання такого унаочнення – сприяти розвитку в учнів умінь слухати і розуміти усне мовлення, усвідомлювати його звукові особливості. У процесі використання слухової наочності розвивається фонематичний слух, необхідну для усвідомлення фонетико-графічних, фонетико-орфографічних, граматико-орфографічних матеріалів на наступних етапах навчання.

Під час застосування зорової наочності сприймання навчального матеріалу здійснюється через зорові канали. Засоби зорової наочності бувають зорово-предметними і зорово-мовними.

Зорово-предметна наочність – це предмети і явища оточуючої дійсності.

Цей вид унаочнення пов'язаний з демонструванням предметів, ознак і дій. Використовується він і при вирішенні конкретних навчальних завдань – введені нових слів, активізації минулого досвіду. Така наочність особливо важлива підчас систематизації нових слів і мовленнєвої їх артикуляції. Чим вища якість відібраного наочно-демонстраційного матеріалу, тим більша його ефективність, тим оптимальніший процес семантизації нових слів, продукування мовлення.

Зорово-мовні засоби наочності – це спеціально підібрані зразки писемного мовлення з наочно виділеними явищами, що вивчаються, з графічними і умовними способами їх зображення (схеми, графіки, зразки мовних конструкцій, перфокарти. Матеріал цього виду наочності переважно представлений у навчальних таблицях.

Роль наочності у забезпеченні ефективного засвоєння учнями навчального матеріалу надзвичайно велика. Правильне використання наочних посібників впливає із особливостей наочно-образного мислення учнів. Унаочнення на уроці активізує сенсорний досвід молодших школярів, актуалізує й уточнює первинні уявлення, забезпечує краще запам'ятовування навчального матеріалу, допомагає кращому засвоєнню знань загалом.

Висновки. Наочність є основою чуттєвого сприймання реального світу, в результаті якого відбувається формування чуттєвих уявлень про предмети і явища природи та суспільства. Наочність використовується як джерело нових знань. Використання наочності на уроці повинно бути цілеспрямованим і методично виправданим. В сучасній школі наочність використовується як ілюстрація в процесі пояснення нового матеріалу і виступає як опора пізнання, пізнавальної діяльності учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Биков В. Ю. Теоретико-методологічні засади створення і розвитку сучасних засобів та е-технологій навчання / В. Ю. Биков // Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992-2002: збірник наукових праць до 10-річчя АПН України / Академія педагогічних наук України. – Харків: ОВС, 2002. – Ч.2. – С.182-199.
2. Бондар В. І. Дидактика: підручник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів / В. І. Бондар. – Київ: Либідь, 2005. – 264с.
3. Кадемія М. Ю. Інтерактивні засоби навчання: навчально-методичний посібник / М. Ю. Кадемія, О. А. Сисоєва. – Вінниця: Планер, 2010. – 217с.
4. Коменский Я. А. Избранные педагогические сочинения: у 2 т. / Я. А. Коменский. – Москва: Педагогика, 1982. – Т.1. – 653с.
5. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори: у 2 т. / голов. ред. Столетов В. М. – Київ: Рад. шк., 1983. – Т.1. – 448с.

Литвин Л. О.,

*учитель початкових класів КЗШ I-III ступенів №8,
вчитель вищої категорії, вчитель-методист*

Степанова Л. І.,

*учитель початкових класів КЗШ
I-III ступенів №8,*

вчитель вищої категорії, вчитель-методист, відмінник освіти України

ДИСКУРСІЯ ЯК ОДНА З ФОРМ РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У сатті узагальнено педагогічні передумови формування самосвідомості особистості молодшого школяра, подані зразки вправ і завдань на розвиток рефлексії, умінь визначати життєві перспективи, що сприяють творчому самовтіленню учнів, розвитку внутрішньої свободи школяра.

Ключові слова: дискурсія, самосвідомість особистості, тренінг, технології задачного підходу, внутрішнього діалогу, імітаційні ігри.

Дискурсія – груповий роздум над будь-яким питанням життя. Під час дискурсії через розум і емоції відбувається набуття особистісного змісту, який визначає загальний спосіб життя.

Дискурсивна діяльність має безліч форм. У роботі з молодшими школярами прийнятні такі форми дискурсивної роботи, як: бесіда, рольова гра, читання та прослуховування віршів, аналіз афоризмів, прислів'їв, обговорення творів мистецтва, перегляд телевізійних програм, анкетування групи з наступним обговоренням результатів. Таку роботу можна організувати не тільки на спеціально відведеній школою класній годині, а й на уроках літературного читання, «Я у світі», «Природознавство». Дискурсивна діяльність – спільне з педагогом обговорення та рішення будь-яких актуальних для дітей проблем життя, під час якого головним об'єктом стає спосіб життя гідної людини. Розглядаючи життєві явища або події життя, їх вплив на долі; вчинки людей або їх думки, позицію людини та зміст її життя, учні в ході дискурсії роблять висновки щодо власного життя, виокремлюючи те, що важливо для них, набуваючи сенсу деяких життєвих характеристик. Діти говорять, думають або відчують: «Я хочу так жити...».

Робота вчителя спрямована на створення бажаного образу гідної людини, індивідуальний для кожного через відмінності сприйняття, мислення, уваги, емоцій та інших психічних процесів, але який зберігається у дитини як критерій власних вчинків і якості власного життя. Якщо робота вчителя була спрямована на розвиток ціннісних характеристик життя взагалі, люди не взагалі та проходила в ході групового роздуму, ми можемо говорити про дискурсивну діяльність.

Дискурсивна діяльність формує «соціальний інтелект» як здатність розуміти іншого та адекватно поводити себе [16, с.50].

Організація дискурсивної діяльності відбувається у різних напрямках.

Просвітницький напрямок має своїм змістом певну інформацію про різні явища життя людини. Для молодших школярів це уроки або класні години, присвячені персоналіям великих людей. Вони розширюють уявлення учнів про велич людини і збагачують їх чудовими образами людей, які досягли вершин духовного розвитку.

Аналітичний напрямок передбачає осмислення й аналіз певного поняття, принципу, правила життя, факту.

Діалогічний напрямок – обмін думками з приводу глибокого змісту прислів'я, приказки, афоризму.

Тренінг – заняття, присвячене цілеспрямованому оволодінню вмінням (частіше за все це поведінка), які допомагають людині реалізувати ідею гідного життя та гідної поведінки «тут і зараз».

Діагностичний напрямок – проведення соціально-психологічних діагностик, які сприяють самооцінці, саморегуляції та самовиховання учнів як суб'єктів власного життя.

Консультативний напрямок – діяльність, орієнтована на надання допомоги учню в його самостійні діяльності (пізнавальній, мовленнєвій, комунікативній, тощо).

Дискурсивна діяльність може розгортатися відповідно до певних знакових подій і виступати як різновид емоційного відгуку на обставини знакового характеру: зміна пори року, завершення календарного року, день народження видатної особистості, день певної події високої змістовності (День Конституції, День незалежності, тощо). Це може також бути відгук на те, що відбувається «тут і зараз», обговорення й усвідомлення причинно-наслідкових зв'язків.

Дискурсивна діяльність може приймати різні форми. Це дуже важливо, бо форма має велике значення для включення дитини в активну роботу.

Дискурсія вибудовується відповідно до психології діяльності, має ініціювати вільне мислення школяра, вільний прояв його індивідуальності розвитку творчого потенціалу.

В організації дискурсивної діяльності на уроці або в позаурочний час визначаємо такі етапи:

1) *«Пролог»* – етап психологічного настрою та готовності до духовної роботи:

- забезпечення комфорту для кожного учня;
- визначення теми заняття, його мети;
- визначаємо особистісне значення діяльності;
- визначається обсяг і час роботи;
- визначається роль всіх учасників у спільній діяльності;

2) *«Етюд»* – наочна демонстрація об'єкта усвідомлення:

- представлено для розгляду, прослуховування малюнок, репродукція, вірш, пісня, оповідання, фрагмент художнього твору;
- спогад про подію;
- рольова гра як сценічне відображення епізоду з життя;
- графічне відображення, схема;

3) *«Експлікація»* – розгортання думки про предмет обговорення на рівні поняття:

- чітке визначення поняття;
- усвідомлення ролі і місця присутності даного поняття в житті людини;
- як взаємодіяти людині зі світом, якщо явище відоме;
- характер життя людини, якщо явище ціннісне;
- міра впливу цінності на щастя людини;

4) *«Практикум»* - вправи на формування відповідних умінь, які дозволять людині, прийнявши цінність, застосувати на практиці:

- рольова гра;
- тренінг;
- завдання життєвого плану;
- розігрування проблемної ситуації;
- договір про зміну традицій шкільного життя;
- запис пам'яток та інструкцій;

– організація практичної справи «тут і зараз» та намічається строк її виконання;

5) «Рефлексія» – підсумок будь-якої дискурсії:

- міркувалки про користь колективної справи;
- визначення цікавого, головного, сумнівного, корисного;
- висловлення власного судження;
- підбиття підсумків.

Дискурсивна діяльність навчає дітей ставленню до світу людей, речей, розумової праці, обставин життя, до світу краси, добра, соціальних явищ. З опорою на психологічні механізми (сприйняття, уявлення та поняття, узагальнення, настанова, звичка, особистісний сенс) учителю вдається попередити формалізм у роботі, визначає практичні соціально-ціннісні новотворення в особистісній системі школяра.

Опорою для побудови змістовної сторони дискурсії є не тільки програма виховання, а й такі навчальні предмети як «Основи здоров'я», «Літературне читання», «Я у світі». У них зафіксовані ті досягнення, які школяр має здійснити в своєму особистому розвитку.

Для кожного шкільного віку, враховуючи психологічні особливості, передбачено задачу-домінанту, яка має бути вирішена в цей віковий період.

1-2 клас – ставлення до природи як прихистку людства і всіх живих істот.

3-4 клас – оволодіння соціальними нормами людського співжиття та ставлення до них.

Якщо вчитель висуває вказані відношення в якості завдання-домінанти на два навчальні роки, то ставить тим самим в організації життєдіяльності класу акцент на обраному ціннісному ставленні.

Ціннісне ставлення постає як серія логічних запитань, які виходять одне з одного:

- Що являє собою обрана цінність?
- Чому виокремлене явище стало ціннісним для людства?
- Де у світі бачимо прояв цієї цінності?
- Коли у повсякденному житті людина виявляє цю цінність?
- Як слід взаємодіяти з цінністю, щоб не загубити її для себе?

Наданий логічний ланцюжок питань визначає проблемне тематичне поле для організації дискурсивної діяльності.

Логічний ланцюжок питань з теми «Людина і суспільство»

- Що таке суспільство?
- Чому людина не може жити поза суспільством?
- Де у світі розташоване суспільство? (Природа, соціум, космос?)
- Коли ми гостро відчуваємо зв'язок з суспільством?
- Як людина встановлює зв'язок з суспільством?
- Як треба встановлювати стосунки з суспільством заради особистого щастя та щастя інших?

Довгі роки початкова школа була замкнутим компонентом в системі освіти. У роботах М. А. Данилова, Б. П. Єсіпова, І. Я. Лернера, М. Н. Скаткіна визначається інший підхід у розумінні сутності та характеру освіти в початковій школі. Загальний зміст різноманітних варіантів цього підходу полягає

в тому, щоб з перших днів перебування у школі позбавити дитину від авторитарного піклування вчителя, який нав'язує єдино можливий досвід знань та задає правильну поведінку. Для цього, на думку вчених, необхідно звернутися до розвитку пізнавальної активності, самостійності та творчості учнів.

Концепція М. А. Данилова визначала найбільш актуальні і в наш час ідеї стимулювання внутрішніх сил особистості, організації навчальної та виховної роботи таким чином, щоб задіяти самостійність думки та діяльності. Феномен виключення виховної діяльності з набору професійних педагогічних обов'язків повною мірою виявляється в середній школі, але його джерело розташоване в початковій школі. Саме тут відбувається «закладка» як позитивних, так і негативних наслідків найперших стосунків учителя з учнями. Керуючись вже існуючим досвідом, навіть новаторським і науково оформленим, учитель не задається питанням про зміст дій і наукових термінів. Учитель діє за схемою, виконує вказівки.

На перших етапах маємо очікуваний результат: діти слухняні, зацікавлені. У початковій школі це відбувається через вікові особливості учнів, які визначають потребу у загальному керівництві та жорсткому спрямуванні навчальної діяльності. Та вже в середній школі виконавча дисципліна різко знижується, натомість приходять скука, втомлюваність і пасивність, на місце слухняності з'являється роздратоване несприйняття будь-яких вказівок.

Учителі початкових класів не вбачають в цьому своєї провини. Педагог мимоволі закладає виконавчу дисципліну без роздуму. При переході до середньої школи це переростає у блокування всіх механізмів саморозвитку особистості.

До специфічних особливостей молодшого шкільного віку дослідники відносять довірливість, особисте тяжіння до вчителя, готовність до дії, слухняність, ретельність у виконанні завдань, спрямованість на зовнішній світ, легковажність. Ці особливості співвідносяться з такими особливостями даного віку, як відсутність бажання проникнути у сутність явищ, відсутність претензій на самостійність та незалежність.

Більшість педагогів та психологів визнають той факт, що саме у молодшому шкільному віці починається процес самоформування особистості за рахунок розвитку структур самосвідомості дитини.

Щодо мотиваційної сфери, то починається фундаментація мотивів самовдосконалення та самовизначення, визначається потяг до усвідомлення причин, сенсу в навчальному матеріалі та виховній діяльності вчителя; виникає потреба у самооцінці. Ще наявна орієнтація на зовнішню оцінку, прийняття мети вчителя, але вже з тенденцією до самостійності, хоча як ще недостатньо усвідомлюваної потреби.

У комунікативній сфері зберігається потреба у спілкуванні з учителем як безперечним авторитетом, орієнтація на ігрову діяльність як основний засіб спілкування, можливість реалізувати потребу у спілкуванні з іншою людиною через гру.

Специфіку молодшого шкільного віку складає так звана «криза 7 років», яка пов'язана з феноменом «узагальнення переживань» [15, с.5]. Низка невдач та успіхів призводить до формування стійкого комплексу – почуття меншовартості через нездійсненні очікування, пов'язані з невдачами у новому виді діяльності – навчанні, спілкуванні з новими людьми, або почуття власної унікальності, яке пов'язане з завищеною оцінкою оточуючими успіхів дитини. Це призводить до ускладнення емоційно-мотиваційної сфери, до виникнення внутрішнього життя. Таке явище тягне за собою появу змістовної основи вчинка та його орієнтацію – ланки між бажанням щось зробити та розгортанням подій.

Учені визнають, що такий конфлікт – це ще й емоційний момент, оскільки визначається особистісна складова вчинку. Завдяки цьому механізму втрачається дитяча безпосередність: дитина починає розмірковувати, ховає свої відчуття. Досить часто кризисним проявом розділу внутрішнього і зовнішнього життя дитини зазвичай стає кривляння, манірність, схильність до капризів, конфліктність тощо.

Педагогічний підхід до вирішення цього конфлікту зорієнтований на зовні задані дії, які вже в молодшому шкільному віці блокують механізми саморозвитку та уповільнюють процеси становлення особистості.

Показником розвитку самосвідомості виступає рівень потреби в самооцінці, пов'язаний з виникненням особливого особистісного новоутворення – внутрішньої позиції дитини. Але традиційно це новоутворення розглядається з позиції пріоритету вчительської оцінки поведінки та успішності як єдиного засобу розвитку особистісних структур свідомості – критичності, рефлексії, мотивації.

Традиційно для молодшого школяра встановлюється необхідність відходу від ігрової діяльності на користь навчальної, яка вважається більш результативною, цілеспрямованою, обов'язковою; шляхи переходу від зовнішньої мотивації навчання і поведінки до внутрішньої розглядається через зростання потреби в отриманні високих оцінок. Загалом розвиток структур самосвідомості особистості молодшого школяра визначається лише зовнішніми факторами. Особистісні структури свідомості, опосередковані внутрішнім світом кожного окремо взятого учня, стають об'єктом безпосереднього втручання з боку вчителя, якому приписують абсолютне їх знання та право на корекцію.

Але виховання стає особистісним тільки за умови, якщо учні намагаються виявити особистісне ставлення, особисті почуття, вчать підкорятися не тільки об'єктивним законам, але й моральним настановам.

Здавалося б, що таке поєднання неможливе в учнях початкових класів з їх віковими особливостями. Пошук сенсу учнями цього віку розглядається як передчасна дія, оскільки особистість молодшого школяра не має достатніх можливостей і потреби проникнення у сутність явищ, визначати їх причини.

Учителі початкової школи лише закладають фундамент емоційного спрямування особистості на пізнавальний інтерес. Соціальні мотиви за-

ймають таке велике місце у молодших школярів, що здатні визначити позитивне ставлення дітей до діяльності, яка позбавлена для них безпосереднього інтересу. В. В. Давидов вважав, що дитина повинна відчувати насолоду від самого процесу аналізу речей, їх походження: «...якщо ще в молодшому шкільному віці таке прагнення не сформоване, то в подальшому ні старанність, ні наполегливість не можуть стати психологічними джерелами радості та ефективного навчання».

У молодшому шкільному віці учень з бажанням приймає завдання, запропоновані вчителем, але з переходом до старших класів у нього виникає потреба стати суб'єктом власної діяльності. Але традиційна система навчання, привчаючи до жорсткого керування, блокує цю потребу.

На користь особистісно зорієнтованого підходу до виховання самосвідомості говорить той факт, що самосвідомість визначається як первісний та безпосередній факт духовного життя. Л. С. Виготський пов'язував розвиток моральної свідомості та самосвідомості особистості з розвитком абстрактного мислення. У В. С. Мерліна етапом розвитку самосвідомості, який відповідає молодшому шкільному віку, виступає «усвідомлення власних психічних якостей, яке відбувається внаслідок узагальнення даних самоспостереження і передбачає розвиток абстрактного мислення».

У молодшому шкільному віці наявні всі передумови для розвитку та становлення самосвідомості як однієї з базових функцій особистості. Її розвиток пов'язаний з використанням особистісних технологій, які допомагають «вімкнути» рефлексію, як основу для розвитку ставлення до себе самого, соціальної значущості, самоповаги, бажання підвищити самооцінку.

Найскладніше завдання постає в тому, щоб сформувати в учнів початкових класів розуміння змісту того, що відбувається, прагнення висловити особисту думку, вміння співвідносити мотивацію самоствердження з визначенням життєвих перспектив, творчим самовтіленням, внутрішньою свободою. З погляду на окреслені завдання вчителю необхідно змінити ціннісне ставлення до організації навчально-виховного процесу. Учитель повинен звертати увагу не стільки на те, що, на його думку, необхідне для виховання певних якостей особистості, скільки на те, як ставиться учень до своєї участі у певній діяльності.

Конструювання особистісно стверджувальної ситуації передбачає використання технологій задачного підходу, внутрішнього діалогу та імітаційних ігор, що потребують діяльності особистісних структур свідомості. Зміст імітаційно-ігрових ситуацій полягає у можливості граючи розв'язувати запропоновані завдання та вільно висловлювати свої думки, демонструвати власні творчі сили. Це особливо актуально для учнів початкових класів, оскільки потреба у грі навіть після вступу до школи залишається досить сильною.

Тренінг – один із методів інтерактивного навчання. Його варто активно впроваджувати на уроках «Основ здоров'я» або на деяких етапах його проведення. Структура тренінгу відрізняється від структури звичайного уроку. Важливо, що в такому випадку і вчитель виступає у ролі тренера. Тренер

повинен продумати всі завдання, підібрати вправи відповідно віку учнів до кожної з частин тренінгу з дотриманням часу для їх виконання, та не порушувати алгоритм його проведення.

Наприклад, при вивченні теми «Психічна та духовна складова здоров'я» (4 клас) з метою поглибленого знайомства однокласників один з одним та створення комфортної атмосфери для подальшої роботи можна використовувати наступні вправи.

Метод – робота у загальному колі. Час виконання – до 15 хвилин.

«Історія імені»

Усі учасники, сидячи у колі, називають своє ім'я та коротко розказують історію походження свого імені.

«Історія з дитинства»

Учасники тренінгу, сидячи у колі, передають один одному «чарівний камінець» та розповідають спогади зі свого дитинства, пов'язані з тим, як вони спілкувалися з друзями під час гри, у літньому таборі відпочинку, під час екскурсії тощо.

«Я – через десять років...»

Усі присутні учасники тренінгу, називаючи себе, презентують своє захоплення, свою діяльність, свої досягнення ... через 10 років.

У розділі «Соціальна складова здоров'я» (4 клас) є тема уроку «Спілкування з людьми». Доцільне використання вправи *«Моє послання у світ»* надає можливість учням потренуватися логічно та чітко висловлювати свої думки, толерантно ставитися до висловлювань однокласників, поважати їх думку і їх вибір, вчитися бути доброзичливими та коректними у своїх висловлюваннях. При цьому вчитель кожного разу звертає увагу на інструкцію, за якою слід працювати при виконанні завдання та на правила, за якими треба працювати в групі. Наприклад:

Сформулюйте коротке спонукання, гасло, повідомлення, з яким би вам хотілося звернутися до людей (направили б листівку у космос).

1. Визначте, хто з героїв мультиплікаційних фільмів допоможе вам довести вашу думку до інопланетян.

2. Від імені свого героя складіть 5-хвилинне повідомлення для дітей з іншої планети: які, на вашу думку, найважливішими є правила спілкування серед однокласників.

Кожна група по черзі продемонструє своє послання.

«Чарівний стілець»

Метод – робота у загальному колі. Час виконання – до 15 хвилин.

Один з учасників тренінгу (за вибором через лічилку) сидить у центрі кола на «чарівному стільці». За правилами гри він не має жодного недоліку. Учасники тренінгу, що сидять у колі, мають право сказати йому тільки добрі, приємні та гарні слова.

«Компліменти-побажання»

Тренер заздалегідь готує свічку (звертає увагу на техніку безпеки). Учасники тренінгу, передаючи свічку сусідові, говорять комплімент «Мені так подобається ...»

Завдання вчителя початкових класів – навчити учнів висловлювати свої думки, використовуючи міжпредметні зв'язки, власний життєвий досвід, приклади з художніх творів. Учитель звертає увагу на емоційність учнів, правильні конструкції речень, говорити тільки по темі. При цьому, щоб загострити ситуацію, вчитель може ставити і провокаційні питання. Важливо, щоб школярі вчилися відстоювати свою думку, аргументувати свою позицію, толерантно відноситися до думки співрозмовника. Усе це виховує в учнів культуру спілкування в суспільстві.

Активізує навчально-виховний процес проведення тематичних конкурсів та турнірів. Для такої роботи можна використовувати прислів'я та приказки. Наприклад, приказки та прислів'я про слова.

Не кидай слова на вітер.

Слово – не горобець, вилетить – не впіймаєш.

Рідна мова – не полова: за вітром не розвієш.

Більше діла – менше слів.

Мовивши слово, треба бути йому паном.

До Дня української писемності одне з завдань може звучати так: «Закінчи прислів'я ...».

Рідна мова – не полова ...

Хто мовчить, той ...

Народ скаже, як ...

Бджола жалить жалом, а людина ...

Гостре словечко коле ...

Не кажи гоп, ...

Слухай тисячі разів, а ...

Скажи мені, хто твій товариш, тоді ...

Слово до слова ...

Добрим словом мур проб'єш, а лихим у ...

Для розгорнення дискусії можна запропонувати рядки віршів українських поетів, афоризми відомих історичних осіб тощо.

Коли забув ти рідну мову,

Яка б та мова не була –

Ти втратив корінь і основу,

Ти обчухрав себе до тла.

(А Білоус)

Які можливості формування курсу «Літературне читання» у формуванні соціальних компетенцій?

Перший розділ «Літературне читання» 4 клас (О. Н. Хорошковська, Н. О. Воскресенська, К. О. Воскресенська) «Усна народна творчість»:

– формує в учнів цілісне уявлення про навколишній світ;

– особливості національної та загальнолюдської культури, культурологічні засади сімейних, соціальних, суспільних явищ та традицій, роль науки та релігії в житті людини, компетенції у сфері побуту;

– пов'язана з формуванням уміння самостійно шукати, аналізувати, відбирати необхідну інформацію, трансформувати, зберігати та транслювати її;

– спрямована на засвоєння способів духовного та інтелектуального саморозвитку, емоційну саморегуляцію та самопідтримку. Вона пов'язана з безперервним самопізнанням [11, с.11].

Навчання учнів спрямоване на пошук додаткової інформації (бібліотека, інтернет-ресурс) («Загадки, прислів'я та приказки», «Легенди», «Орися»), розширення світогляду про життя українського народу («Обжинкові пісні»), збагачення та дотримання культури мовлення, дотримання культури спілкування, розвиток комунікативної функції («Золоте яечко»), соціокультурної, розширення кругозору, виховання інтересу до культури українського народу («Святий Андрій на Київських горбах», «Легенда про річку Либідь»), його історичного минулого («Пісня-рятівниця»).

Вправи, які можна використати на уроках літературного читання для розвитку особистості учня, пов'язана з якісним опануванням змісту освіти.

Гра «Помилянки»

Ігор Калинець «Снігобородьки»

– Вам треба не просто впізнати казку, але ще й виправити помилки.

– Чи правдива є новина: Земля вкривається чистим і пухнастим снігом. І всюди, де тільки він розтане, там обов'язково з'являються Снігобородьки. (випаде).

– Отож, Снігобородьки такі великі, що ти міг би вільно їх брати на долоню. (маленькі)

– Тому особливо Снігобородькам подобаються заметілі, метелиці, завірюхи, хурделиці, віхоли, відлиги, хуртовини, хуги, сніговиці, дощі; тоді вони налітаються скільки душ хочеться. (зайве відлиги, дощі)

– Ми Бородоньки,

Снігові Бородоньки, славим лід.

Ми співаємо,

Піснею стрічаємо, лід, лід. (сніг)

Веб-сервіс для організації мозкового штурму.

На моніторі цитати з вивченого твору. Учням пропонується побудувати схему, щоб охарактеризувати головних героїв.

Леся Храплива «Вишивані квіти»

Найбільше боялися його половці у полях. Яромир був Лицар, тисяцький у княжому війську. І мучився, і чорнів з кожним днем. Узяв царя живцем у неволю хан половецький. Не мила мені служба твоя, хане. Я – руський лицар, а русичі вірні до смерті своєму князеві та своїй землі. Вирвався із намету і буйним вихром помчав у степ. Іздив на білому коні, у блискучій зброї.	Довго блукала степом, уже з утоми й голоду ледве могла йти. Може, і поклонився вам мій брат, коли ви його чи то голодом, чи то мукою приборкали. Та я вам не поклонюся ніколи! Заплакала, а ранком пішла у світ шукати свого брата. З того часу всі українки вишивають квіти барвисті. Вибігла із ханового шатра і помчала у степ. Підійшла до табору половецького і стала сторожів благати. Щоб вони передали сорочку лицареві.
--	---

«Експурсія» Україною

О. Хорошковська «Україна – незалежна держава» (під час розповіді вчитель користується географічною картою)

Батьківщина – країна, де ти народився.

Громадянин – житель тієї країни, яка про тебе дбає.

Україна – Батьківщина, Вітчизна, держава.

Київ – головне місто нашої країни.

Найбільші міста України – Київ, Дніпропетровськ, Донецьк, Львів, Одеса.

Найбільша річка – Дніпро.

У кожної людини є мрія. Доросла чи дитина, а вона планує, створює та реалізує якісь свої плани, проекти. Наприкінці ХХ століття склався новий тип організації культури – проектно-технологічний. Учені зазначають, що така інноваційна діяльність стала актуальною і для сучасної школи також. На переконання О. Я. Савченко, проектна діяльність сприяє:

- формуванню в учнів співпрацювати (партнерське спілкування);
- формуванню організаційних умінь і навичок (особливо визначення мети і розподілу часу);
- формуванню умінь працювати з різними видами інформації (збирання, аналіз, систематизація, узагальнення, збереження і спосіб використання);
- засвоєнню вмінь оцінювати свої можливості, усвідомлювати свої інтереси, робити мотивований вибір;
- розиткові пізнавальних потреб, інтересів, дослідницької діяльності;
- збагачення нових знань, інформації, нових цінностей.

Знайомлячись з новими фактами, учні переживають радість пізнання, вони відчують себе дослідниками, що, в свою чергу, підвищує їх мотивацію до вибору профілю навчання у школі III ступеня. Інтерес учнів до проектної діяльності полягає в тому, що вони:

- використовують досягнення науки;
- можуть використовувати інформацію із різних джерел, які навіть входять за межі підручника;
- проект має практичну направленість [4, с.226].

Тому вважаємо, що метод проектів є одним із актуальних на сьогоднішній день методів роботи на уроках природознавства в початкових класах. Згідно оновленого змісту програми у третьому класі чотири навчальних проекти: «Вода – руйнівник, чи вода – рятівник?», «Корисні копалини рідного краю», «Економне використання тепла і світла в побуті», «Школа-квітник».

Цікавим та актуальним на сьогоднішній день у практиці вчителів початкової школи є метод дискусії. До проведення заняття вчителю треба підходити виважено, щоб не образити когось із присутніх Дискусією варто вести на конкретних прикладах із життя класу, дитячого колективу, але не переходячи на конкретні персоналії. Наприклад, учні залюбки можуть дискутувати на уроках «Чим відрізняється стійкість від упертості» або «Де закінчується щедрість і починається марнотратство».

«Учитель покликаний використовувати всі можливості, щоб саме в роки дитинства донести до свідомості й серця найтонші відтінки барв, пахощі слова, що рідне слово стало духовним багатством дитини», – писав видатний український педагог В. Сухомлинський.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / Н. М. Бібік, Л. С. Ващенко. – Київ: Книжкова друкарня наукової книги, 2004. – 112с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови. – Київ: Просвіта, 2005.
3. Виховні технології / упоряд. В. Варава, В. Зоц. – Київ: Ред. загальнопед. газ., 2004. – 120с.
4. Гиря О. Компетентнісна орієнтація у викладанні хімії / О. Гиря // Освіта. UA.
5. Години спілкування в початковій школі / упоряд. О. Кондратюк, О. Кравчина. – Київ: Шкільний світ, 2006. – 100с.
6. Із досвіду використання інтерактивних технологій навчання у початковій школі / Затишняк О., Жинятовська О., Шелехова Ю. та ін. // Початкова школа і сучасність. – 2016. – №3. – С.7.
7. Ковальська В. Становлення та розвиток творчої особистості молодшого школяра засобами інноваційних педагогічних технологій / В. Ковальська // Початкова школа. – 2016. – №6. – С.5-7.
8. Кульневич С. В. Воспитательная работа в начальной школе: практическое пособие для учителей начальной школы, студентов средних и высших педагогических учебных заведений, слушателей ИПК / С. В. Кульневич, Т. П. Лакоценина. – Воронеж: Учитель, 2004. – 168с.
9. Любченко О. Виховання національно свідомого громадянина України на уроках української мови / О. Любченко // Початкова школа. – 2016. – №3. – С.3.
10. Макаров М. Л. Основы теории дискурса / М. Л. Макаров. – Москва: ИТДК «Гнозис», 2003. – 311с.
11. Мельник С. Г. Радість читання – радість пізнання / С. Г. Мельник, В. В. Мосіюк // Початкове навчання та виховання. – 2016. – №1-2. – с.11.
12. Морозова М. Диалоговые технологии в воспитательном процессе. Воспитание школьников / М. Морозова. – Москва, 2005. – С.5-11.
13. Підласий І. П. Практична педагогіка або три технології / І. П. Підласий. - Львів: Слово, 2006.
14. Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання / О. Пометун, Л. Піроженко. – Київ: А.С.К., 2004.
15. Практична педагогіка. 99 схем і таблиць / автори-уклад. Н. П. Наволокова, В. М. Андреева. – Харків: Основа, 2011. – 117. с. (Серія «Золота педагогічна скарбниця»)
16. Система виховання у початковій школі (за Національною програмою виховання учнів 1-12 класів МОН України) / упоряд. А. В. Лихва. – Харків: Основа, 2010. – 373с.
17. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования. Ученик в общеобразовательной школе / А. В. Хуторской. – Москва: ИОСО РАО, 2002. – С.135-157.
18. Ціперко Т. В. Сучасний урок: компетентнісно-діяльнісний підхід / Т. В. Ціперко // Vistnik. – 2012.
19. Щуркова Н. Е. Профессиональное мастерство классного руководителя / Н. Е. Щуркова. – Москва: Айрис-пресс, 2007. – 160с.

Литовченко А. І.,
учитель математики КЗШ №125,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії

РОЗВИВАЛЬНИЙ КОМПОНЕНТ СУЧАСНОГО УРОКУ

У статті розглянуті основні напрями реалізації технології розвивального навчання.

Ключові слова: технологія розвивального навчання, пізнавальна активність, творче мислення, навчальна задача, проблемний виклад.

Постановка проблеми. Сьогодні інновації в освіті сприймаються не як виключення з правил, а як необхідність. Метою таких інновацій є запуск механізму саморозвитку школяра. Перед сучасною освітою постає завдання не тільки здобувати знання, а й сформувати особистість – людину, яка була б здатна стати суб'єктом власної діяльності, самостійно ставити перед собою дослідницькі завдання, а також виконувати їх, особистість, яка має творчий підхід до реалізації власної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні поради Ш. Амонашвілі, Л. Давидова, Д. Ельконіна, Л. Занкова, Я. Корчака, В. Сухомлинського, К. Ушинського та інших видатних педагогів переконують нас в необхідності всебічного розвитку дитини: інтелектуального, духовного, фізичного, трудового, естетичного; в активній діяльності, різних видах співпраці дитини й дорослого, окремої індивідуальності й колективу.

Великого значення проблеми пізнавальної активності надають сучасні методисти В. Лозова, Л. Скуратівський. Загальні питання проблемного навчання, методів і прийомів мисленнєвої діяльності є об'єктом уваги М. Пентиліук.

Мета статті – дослідити ефективність використання технології розвивального навчання на уроці.

Виклад основного матеріалу. Система розвивального навчання висуває нові вимоги насамперед до вчителя. Оскільки під час уроків в системі розвивального навчання учень виявляє себе в колективній діяльності, в умовах співпраці з суб'єктами, необхідною якістю педагога є здатність до побудови колективно – розподіленої діяльності, а також здатність до формування стосунків з дітьми на основі принципу рівності, орієнтації педагога на взаємодію з дитиною.

Основна ідея розвивального навчання – випереджувальний розвиток мислення, що забезпечує готовність учня самостійно використовувати свій творчий потенціал.

Мислення може бути продуктивним та репродуктивним, творчим та примітивним. Характерною рисою продуктивного мислення в порівнянні з репродуктивним є можливість самостійного відкриття знань.

Творче мислення характеризує найвищий рівень розвитку людини. Воно спрямоване на одержання результату, якого раніше ніхто не мав; но можливість діяти різними шляхами в ситуації, коли невідомо, який з них

може привести до очікуваного результату, дозволяє вирішувати задачі без незалежного досвіду.

Володіння прийомами засвоєння знань закладає основу для активності людини та відчуження самого себе як об'єкта, який може пізнавати. Основна увага повинна приділятися на забезпечення переходу від несвідомої діяльності до свідомої. Вчитель постійно спрямовує учня на те, щоб він аналізував свої особисті розумові дії, запам'ятовував, як він дійшов до навчального результату, які розумові дії і в якій послідовності для цього було зроблені.

В основі навчання фактично закладено спілкування у формі діалогу як між вчителем та учнями, так і між учнями зокрема. А. Дусавицький визначає наступні функції вчителя в системі розвивального навчання.

1. Функція забезпечення індивідуального навчання, тобто забезпечення розуміння учнем того, чому потрібно це робити, на який майбутній результат можна орієнтуватися. Мета діяльності вчителя повинна відповідати напрямку діяльності учня.

2. Функція супроводження. Для того, щоб спрямувати хід навчання учнів, вчитель повинен стати безпосереднім учасником загальної навчальної пошукової дії.

3. Функція забезпечення рефлексивних дій учнів. Цілі рефлексії – згадати, усвідомити основні компоненти діяльності, її зміст, способи, проблеми, шляху їх вирішення передбачати одержані результати та інші [1, с.73].

Таким чином, у центрі уваги вчителя стає замість пояснення нового матеріалу – пошук прийомів ефективної організації навчально-пізнавальної діяльності школярів на здобування знань. Для вчителя велике значення має не тільки сам результат, але головне відношення учня до матеріалу, бажання не тільки вивчити його, пізнавати нове але і реалізувати себе у пізнавальній діяльності, досягнути бажаного.

Як зауважує Т. Новікова, розвивальне навчання – це такий процес діяльності учнів, у ході якого кожна дитина повинна самостійно або за допомогою вчителя осмислити матеріал, творчо застосувати його в нестандартних умовах та свідомо запам'ятовувати для подальшого навчання. Зростає активність учнів на уроці, вони мають право вибору завдань, у них виховується почуття відповідальності за свій вибір. Учень, перебуваючи в ситуації успіху, починає вірити у свої сили [4, с.11].

Технологія розвивального навчання дозволяє організувати навчально-пізнавальну діяльність учнів за такими принципами, які дають змогу кожному працювати самостійно, опанувати узагальнені прийоми розумової діяльності, розвивати свої творчі здібності.

Втілення ідеї розвивального навчання педагогами-практиками у спрямоване на те, щоб поряд із формуванням знань, умінь та навичок забезпечити реалізацію й оздоровлювальної функції школи. Методика розвивального навчання, на думку Ю. Леца, має такі переваги:

– попереджує перевантаження учнів, оскільки заперечує надмірне насичення дітей інформацією;

- розвиває мислення, оскільки перетворює дітей в активний об'єкт сприймання;

- вчить спілкуванню, бо викликає потребу висловлювати свою власну точку зору та слухати думку опонента;

- допомагає вихованню, тому що задовольняє природне бажання дитини до самовираження і самовдосконалення;

- сприяє фізичному здоров'ю, бо враховує психофізіологічні особливості кожної дитини, її творчі здібності [3, с.126].

Навчальна задача в технології розвивального навчання схожа на проблемну ситуацію. Це незнання, зіткнення з чимсь новим, невідомим а вирішення навчальної задачі полягає в тому, щоб знайти загальний спосіб дії, принцип вирішення певного класу аналогічних задач.

Реалізуючи принципи розвивального навчання, вчитель може використовувати різноманітні методи і прийоми (робота в групах і парах, різнорівневі завдання, можливість оцінити себе і товариша, діти вчать виступати, розмірковувати, доводити).

Ефективність розвивального навчання підвищується за умови використання на уроці проблемного викладу навчального матеріалу, проблемного, частково-пошукового (евристичного) і дослідницького методів навчання (за класифікацією І. Лернера). Сприяє розвитку учнів і застосування різних видів самостійної роботи (робота із книжкою, виконання письмових вправ, написання творів, спостереження тощо).

Для реалізації технології розвивального навчання, наголошує Г. Червонецька, вчителю важливо враховувати особливості розвитку пізнавальної сфери учнів різного віку, зацікавити їх навчальним предметом, формувати в них мотиви навчально-пізнавальної діяльності, культуру розумової праці, вміння самостійно регулювати свою розумову діяльність [5, с.8].

При застосуванні розвивального навчання якість та об'єм роботи, яка здійснена учнем, оцінюється не з позиції її відповідності суб'єктивному уявленню вчителя про посильність, доступність знання учню, а з позиції суб'єктивних можливостей учня. Оцінка повинна відображати персональний його розвиток, досконалість навчальної діяльності. Тому, якщо учень працює на межі своїх можливостей, він неодмінно заслуговує вищої оцінки, навіть якщо з погляду можливостей іншого учня це посередній результат. Темпи розвитку особистості глибоко індивідуальні і завдання вчителя – не надати всім певний рівень знань, умінь, навичок, а розвивати мислення у кожного учня особисто.

Готуючись до уроків, учитель має обмірковувати систему завдань, тому що одні з них можуть мати кілька розв'язків, або можуть бути розв'язані різними способами [2, с.317].

Результативність використання розвивальних завдань значно підвищується за умови їх організації в певну систему, що дає можливість об'єднати їх загально дидактичною метою та наскрізною змістовою лінією математики, враховуючи при цьому вікові особливості учнів. Розвивальні

завдання як засіб емоційного стимулювання учнів повинні стати нормою педагогічної практики в школі.

Цілеспрямоване використання технології розвивального навчання та технології навчання як дослідження на уроках дає змогу передбачати пізнавально-сміслові суперечки, що можуть виникати у свідомості учнів у процесі навчання. Це сприяє розвиткові інтересу школярів до предмета, активізує їхні мотиваційні резерви, спрямовує на пошук невідомого й тим самим посилює самостійність учнів, забезпечує інтенсивну мисленнєву активність на різних етапах уроку, створює умови для формування здатності творчо, системно й усебічно засвоювати навчальний матеріал.

Висновки. У даний час пріоритетами освіти визнані ідеали розвивального навчання: вміння вчитися, предметні та універсальні (загальнонавчальні) способи дій, індивідуальний прогрес дитини в емоційній, соціальній, пізнавальній сферах.

Використовуючи найбільш різноманітні методи і форми навчання можна досягти успіху. Але саме розвиваюче навчання – основа формування творчої особистості, а в подальшому – креативної, яка має внутрішні передумови, що забезпечують її творчу активність. Які б форми та методи вчитель не підбирав би і не використовував під час занять, найголовніше – знайти підхід до кожної дитини, допомогти розкрити їй свої здібності і проявити свої вміння. Головне, щоб дитина відчувала радість від навчання. Учитель повинен творчо підходити до підготовки завдань на урок. Для вчителя найвища винагорода – коли діти чекають з нетерпінням наступного уроку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дусаविцкий А. К. Урок в развивающем обучении: книга для учителя / А. К. Дусаविцкий, Е. М. Кондратюк, И. Н. Толмачева, З. И. Шилкунова. – Москва: Вита-Пресс, 2008. – 288с: ил.
2. Кондратюк О. Ще раз про аналіз уроку в розвивковому навчанні // Педагогіка: підручник / О. Кондратюк, А. Кузьмінський, В. Омеляненко – Київ: Знання, 2007. – 447с.
3. Лец Ю. А. Специфика самоопределения личности в старшем школьном возрасте в зависимости от формы организации учебной деятельности / Ю. А. Лец // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2004. – №617. – Серія Психологія. – С.122-127.
4. Новікова Т. Розвивальне навчання та формування ключових компетентностей учнів / Т. Новікова // Початкова освіта. – 2008. – №41. – С.9-11.
5. Червонецька Г. Розвивальне навчання на уроці математики / Г. Червонецька // Початкова школа. – 2012. – №1. – С.7-8.

Лівак В. В.,
учитель математики КЗШ I-III ст. №55,
спеціаліст вищої категорії

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНО-АДАПТОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

У статті висвітлюється необхідність використання різних форм роботи, зокрема впровадження інтерактивних технологій, при вивченні математики для формування соціально-адаптованої особистості.

Ключові слова: соціалізація; соціально-адаптована особистість; інтерактивні технології.

Сучасне суспільство пред'являє особливі вимоги до особистості, яка повинна бути всебічно розвинена в різних напрямках, тому головне завдання системи освіти – сприяти та забезпечувати умови для всебічного розвитку дитини як цілісної особистості, яка не тільки зможе адаптуватися до ритму сучасного життя, але й зможе самостійно приймати рішення, відповідати перед собою та суспільством. Потреба в людях, готових до життя в постійно змінюваному соціумі, налаштованих і здатних творити нове у своїй діяльності, покликана до життя і стимулює інноваційні освітні процеси, вихід яких на новий рівень забезпечує стабільність і розвиток соціуму [3, с.11].

Оснoвним завданням вчителя є створення умов для самонавчання та саморозвитку учня. Кожен педагог повинен знати інтереси, бажання, потреби, потреби дітей, і тоді йому вдасться створити мотивацію до їх діяльності.

Одним із мотивів виступає практична значущість і користь запропонованих учителем знань для самих школярів. Сенс пізнання – орієнтація в світі, успіх в діяльності, досягнення цілей, знаходження свого місця в суспільстві. Завдання вчителя: показати учням, що знання даються їм для життя, для спілкування з однолітками, для престижу в суспільстві, для кар'єри. У житті, в практичній діяльності, в процесі застосування знань людина перевіряє їх правильність, розвиває мислення.

Програма з математики орієнтує вчителя на формування особистості учня, що характеризується свідомим ставленням до опанування предмету, розвиненим логічним мисленням.

Серед цілей вивчення математики можна виділити такі рівноправні аспекти:

– оволодіння учнями комплексом знань, умінь і навичок, необхідних у повсякденному житті та майбутній трудовій діяльності, достатніх для оволодіння іншими галузями знань;

– формування в учнів уявлень про роль математики у пізнанні дійсності та життєвих компетентностей.

Рішення проблеми соціалізації учнів здійснюють на уроках математики в різних аспектах. Вивчення кожної теми починаю з того, що разом з учнями з'ясовуємо її практичне застосування, обговорюємо, де і як цей матеріал

може використовуватися в повсякденному житті, а в деяких випадках розглядаємо питання використання навчального матеріалу в майбутньому («політ» дитячої фантазії).

Математика вчить логічно мислити, а значить, допоможе оцінити різні життєві ситуації, зробити прогноз і прийняти правильне рішення. Математика вчить проводити розрахунки, але не самі по собі, а при вирішенні життєвих ситуацій. Наприклад, проводимо розрахунки для ремонту квартири, правильного отримання кредиту або найбільш вигідного розміщення особистих коштів на вклади у банках. Математика дозволяє розбиратися в статистичній інформації, і ми розглядаємо статистичні дані, які надаються ЗМІ і знаходяться в мережі Інтернет.

При роботі з учнями 10-11 класів, у яких математика не є профільним предметом, основою мотивації служить не тільки успішне завершення навчання в школі, складання державних іспитів та вступ до ВНЗ, а й уміння правильно вступити в доросле життя.

При вивченні математики в таких класах акцент роблю не на вивченні досить складної теорії, хоча і без неї не обійтися, а на «олюднення» математики, на її практичну спрямованість.

Починаючи з 5-го класу на кожному уроці треба працювати над умінням спілкуватися, взаємодіяти, розуміти один одного, оцінювати результат роботи інших, обґрунтовувати свої дії, порівнювати і аналізувати.

Усе починається з бесіди, коли учні відповідають на запитання вчителя, вчать самі ставити запитання. Під час роботи в парах (групах) обговорюють виконання спільних дій, розподіляють ролі, контролюють й оцінюють.

Розв'язанню проблеми розвитку соціально-адаптованої особистості сприяє впровадження інтерактивних технологій навчання на уроках математики. Саме вони ефективніше, ніж інші педагогічні технології, сприяють інтелектуальному, соціальному й духовному розвитку школяра, готовність жити й працювати в гуманному, демократичному суспільстві.

Інтерактивне навчання суттєво впливає на свідомість і почуття особистості з метою виховання компетентного й відповідального учня який є вільною і водночас законслухняною, високоморальною, соціально та політично активною особистістю, повноправним членом шкільного колективу; на формування в учнів громадських поглядів, почуттів та переконань, належної поведінки, єдності слова і діла.

Суть інтерактивного навчання на уроках математики полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учнів колективу. Це спів-навчання, взаємо-навчання (колективне, групу, навчання у співпраці), де учень і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання, розуміють, що вони роблять рефлексують з приводу тощо, вони знають, вміють і здійснюють.

Деякі з інтерактивних вправ (наприклад, «Робота в парах», «Робота в групах», «Карусель!», «Пошук інформації» та інші) спрямовані на самостійне осмислення матеріалу, допомагають замислитися («Чи справді це так?»),

дослідити факти, проаналізувати алгоритм розв'язків, розуміти їхню суть, перевірити і себе і свого товариша, знайти помилку.

Застування вправ «Аналіз ситуації», «Вирішення проблем», учать дітей протистояти тиску більшості, відстоювати свою думку. Виявити помилку в судженнях, відповідях, вказати за неї і довести це спонукає завдання, де вчитель допускає помилки. Коли в завданнях наявна певна проблемна ситуація, то розв'язання їх в умовах інтерактивних технологій активно стимулює діяльність мислення, спрямовану на подолання протиріччя, непорозумінь. Через зіткнення поглядів учні осягають суть, причини дій, вчинків.

У процесі впровадження інтерактивних вправ «Розумовий штурм», «Коло ідей», «Вирішення проблем», «Незакінчені речення» приймаються всі думки дітей як реальні, так і вигадані. Вправа «Пошук інформації» вчить школярів самостійно працювати з додатковою літературою, дає можливість віднайти факт, який може заперечувати те, що раніше приймалося як незаперечне. Отже, це дає можливість для розвитку розумового скепсису щодо існуючих правил, висновків, думок.

Для того, щоб учні вчилися з цікавістю, навчаючи один одного, на багатьох своїх уроках я використовую групову форму роботи. Об'єднуючи учнів у групи, я забезпечую їм почуття власної безпеки. Сильні учні ще краще розкривають свої можливості щодо розв'язування різнорівневих завдань, організаторські здібності. Поряд із цим, слабкі учні вже не пригнічені «комплексом неуспішності», вони відчувають підтримку однодумців, включаються до роботи своєї групи. У процесі групової діяльності виникає можливість учитися не лише за підручником, а й один у одного. Покращується контроль і корекція знань. Групова навчальна діяльність побудована на спільних діях і спілкуванні. Учні опитують один одного, разом працюють над виконанням завдань, перевіряють правильність виконання, оцінюють результати навчання кожного члена групи.

Одним із ефективних методів навчання математики, для розвитку соціально-адаптованого учня, є метод проектів. Цей метод органічно поєднується з груповим підходом до навчання. Метод проектів завжди передбачає розв'язування якоїсь проблеми, яка вимагає, з одного боку, використання різноманітних методів, засобів навчання, а з другого, інтегрування знань, умінь з різних галузей науки, техніки, технології, творчих галузей.

Учні одержують можливість самостійно приймати рішення при розв'язуванні математичних задач, не звертаючись до вчителя.

Можуть отримати необхідну інформацію з комп'ютерної системи і навіть проєкспериментувати з нею, розглядаючи різні шляхи розв'язування задач, з частковою, повною допомогою комп'ютера або взагалі без нього. Завдяки цьому учні одержують можливість творчого пошуку і, що важливо, – можуть не боятися зробити помилку: комп'ютер її виправить, вкаже шляхи її подолання. Таким чином, учні застраховані від зайвих емоційних стресів. Те ж стосується і розв'язування задач. Тут я можу давати підказки, інструкційні картки, алгоритми розв'язків у презентаціях, що дає можливість учням зорієнтуватися при розв'язуванні завдань. Таким чином забезпечується засвоєння різних способів діяльності.

У старших 10-11 класах я практикую інтегровані уроки у вигляді ділових ігор, які дають змогу забезпечити на уроці живе споглядання життєвих ситуацій, активізують відчуття, сприймання і пов'язані з ними практичні дії учнів. Такі уроки не тільки показують практичне застосування математичних знань, підкреслюють зв'язки з іншими предметами, а й мають профорієнтаційну спрямованість. Таким, наприклад, в 11 класі «Показникова функція» можна провести урок у формі ділової гри, події якої відбуваються у залі суду. Учні відчують себе у ролях народних засідателів, судді, прокурора, свідків та ін. На уроці учні простежують застосування показникової функції в фізиці, економіці, біології, хімії, екології та в повсякденному житті, вчать самостійно приймати рішення, відстоювати свою думку, відчують себе в професійній діяльності судді, прокурора, судового секретаря та інших учасників судового засідання.

Також дуже важливо на уроках в старших класах використовувати інтерактивну вправу «Ажурна пилка» для створення на уроці ситуації, яка дає змогу учням працювати разом для засвоєння великої кількості інформації за короткий проміжок часу. Ця технологія ефективна і може замінити лекції у тих випадках, коли початкова інформація повинна бути донесена до учнів перед проведенням основного уроку або доповнює такий урок. Заохочує учнів допомагати один одному вчитися навчаючи.

Таким чином, використання різних методів та прийомів навчання на уроках математики дає можливість збагачувати світоглядну і моральну основу суджень як окремої особливості, так і громадської думки учнівського колективу. За допомогою інтерактивних вправ можна глибше осмислювати актуальні явища громадського, культурного, міжнародного життя, навчитися поважати власну думку, зрозуміти, що не завжди те, що висловлює більшість, є істиною.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балдіна Л. М. Розвиток творчої компетентності учнів на уроках математики / Л. М. Балдіна // Математика в школах України. – 2006. – №29. – С. 14-15.
2. Маркова І. С. Інтерактивні технології на уроках математики / І. С. Маркова, Г. О. Біловола. – Харків: Основа, 2009. – 126с.
3. Наволокова Н. П. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / Н. П. Наволокова, В. М. Андреева. – Харків: Основа, 2009. – 176с.

Лозовська Т. М.,

*учитель початкових класів КГ №91,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, вчитель-методист*

РОЗВИВАЛЬНЕ НАВЧАННЯ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ РОЗВИТКУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

*У статті розглянуто різні аспекти розвивального навчання в початковій школі.
Ключові слова: розвивальне навчання, компоненти розвивального навчання.*

Постановка проблеми. «Національна доктрина розвитку освіти у XXI столітті» ставить перед учителем завдання створити дитині умови для її максима-

льного саморозвитку й самовияву. Для цього процес навчання має бути побудований з максимальним наближенням до запитів і можливостей дитини.

В основі розвивального навчання лежить уявлення про розвиток дитини як суб'єкта особистісної діяльності. Тому головна мета вчителя – забезпечити розвиток, вивчити особисті навчально-пізнавальні можливості учня, визначити індивідуальні зони його найближчого розвитку та допомогти формуванню ще несформованих здібностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження різних аспектів розвивального навчання завжди було об'єктом дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних учених, як: Д. Ельконіна, О. Леонтєва, М. Майер, Ж. Піаже, С. Роман, К. Яффке, та ін.

На основі аналізу наукової літератури можна виділити два напрями навчання, що веде за собою розвиток: теорію розвивального навчання яку досліджували Л. Занков, Г. Костюк, Н. Менчинська та ін.; теорію навчальної діяльності – учіння у своїх наукових працях висвітлили В. Давидов, П. Гальперін, В. Репкін, Н. Талізїна та ін.

Мета статті – розглянути різні аспекти розвивального навчання на уроках в початковій школі.

Виклад основного матеріалу. Розвивальне навчання має на меті, передусім, інтелектуальний розвиток дитини. Тому головним в організації навчання у початковій школі є принцип розвивального навчання, який характеризується створенням сприятливих умов для інтенсивного розвитку потенційних здібностей дитини, котрі лише починають формуватися.

Працюючи в Павлівській школі В. Сухомлинський приділяв багато уваги саме загальному розвитку молодших школярів, учений справді створив оригінальну систему розвивального навчання. Змістом цієї системи Василь Олександрович вважав:

- 1) постановку вчителями з поступовим ускладненням перспективних цілей розвитку творчих здібностей учнів;
- 2) досягнення тісного взаємозв'язку мовленнєвої, розумової і трудової діяльності молодших школярів;
- 3) проведення уроків мислення в природі;
- 4) стимулювання інтелектуальних і естетичних почуттів дитини;
- 5) систему творчих робіт із розвитку мовлення [6, с.252].

Аналіз реалізації різноманітних систем розвивального навчання на практиці дозволяє знайти спільність в їх технологіях.

Основним змістом розвитку молодшого школяра є перехід процесу мислення на новий ступінь, який забезпечує розвиток інших психічних функцій. Удосконалення механізмів мислення можливо лише через опанування операційним механізмом мислення і змістом поняття.

На рівні соціального замовлення метою у всіх системах розвивального навчання є загальний розвиток особистості школяра. Далі така мета шляхом педагогічного переосмислення перетвориться спочатку в мету вивчення предметів, а потім і в мету конкретного уроку як початкової організаційної ланки всього дидактичного процесу.

Наступний компонент системи – «зміст навчання». У системі розвивального навчання зміст, що підлягає засвоєнню, піддається переробці, при цьому, так як і в традиційній системі, враховується, що він повинен відповідати двом вимогам:

- по-перше, бути посильним для засвоєння за наявний час із заданими якостями;
- по-друге, бути корисним у майбутній діяльності школяра [4, с.35].

Достатньо обґрунтованим у даний момент є лише те, що в системі розвивального навчання підвищений науковий рівень змісту навчання, збільшений об'єм теоретичних знань – термінів, визначень, залежностей, законів, які повинні засвоїти молодші школярі.

Важливо підкреслити, що при визначенні об'єму і характеру змісту освіти в системі розвивального навчання вивчається те, що воно повинне забезпечувати в першу чергу розвиток всіх здібностей учнів (розвитку мови, мислення, пам'яті тощо). А ось на базі цих загальних здібностей надалі можливий розвиток спеціальних здібностей школярів (математичних, художніх, сценічних, музичних тощо).

Наступний компонент системи – «методи навчання». Оскільки розвивальне навчання – це перш за все проблемне навчання, є цілком очевидне те, що при такому навчанні головну роль виконують проблемно-пошукові методи навчання: проблемний виклад матеріалу, евристичні бесіди, дослідницькі роботи, навчальні дискусії.

Репродуктивні методи навчання теж застосовуються в системі розвивального навчання. Наприклад, при повідомленні фактичного матеріалу, при відтворенні раніше вивчених знань може бути використаний пояснювально-ілюстративний метод, при формуванні умінь і навичок – репродуктивний. Проте, вивчення нового матеріалу завжди здійснюється при реалізації проблемно-пошукових методів навчання, змістовною основою для яких є проблемні задачі.

Наступний компонент системи – «засоби навчання», під якими розуміють всі об'єкти (матеріальні), які слугують джерелами навчальної інформації і інструментами для засвоєння навчального матеріалу.

Сукупність об'єктів, необхідних і достатніх для реалізації процесу навчання в дидактичному циклі, утворюють систему засобів навчання. Система засобів навчання на шкільному рівні складається з чотирьох елементів: слова вчителя (у різних формах), шкільної книжки (підручник з навчальним книжковим комплексом), засобів наочності і технічних засобів навчання.

У системі розвивального навчання особлива увага надається роботі такого засобу, як підручник. Його особливістю є те, наголошує Я. Кодлюк, що він призначений для організації навчально-дослідницької діяльності учнів. В підручниках міститься велика кількість розвивальних і творчих завдань, які сприяють розвитку творчого мислення учнів [2, с.28].

Окрім загальних форм навчальної роботи існують і конкретніші форми навчання. Характеризуючи конкретні форми організації навчання, відзна-

чимо, що вони залишаються найслабкішою ланкою системи. Для розвивального навчання характерні такі ж організаційні форми навчання, як і для традиційного. Проте в системі розвивального навчання ці форми дещо відходять від класно-урочного стереотипу, тобто вони стають гнучкішими, як за тривалістю занять, так і за структурою. Наприклад, як зазначає О. Замашкіна, трохи змінюється структура уроку в системі Л. Занкова. Відсутнє чітке розмежування між такими етапами уроку, як вивчення нового і повторення пройденого матеріалів. Ці етапи зливаються в один [1, с.15].

Наступним компонентом системи є учіння (діяльність учня). Перш за все необхідно відмітити, що учень в системі розвивального навчання існує не як об'єкт зусиль вчителя (як це часто трапляється у традиційній системі), а як активний суб'єкт процесу навчання, тобто самостійною та самодіяльною особистістю, яка співпрацює з учителем в процесі навчання. Така роль учня забезпечується спеціальними прийомами: по-перше, налаштування дітей на усвідомлення мети виконуваних дій, а пізніше і до самостійного формулювання пізнавального завдання; по-друге, залучення учнів до співавторства з учителем на уроці (наприклад, за завданням вчителя підібрати матеріал до уроку, «провести» урок замість вчителя) тощо.

Ігнорування будь-якого із цих компонентів звужує, збіднює розвивальний вплив найдосконалішого змісту навчання, унеможливує його повноцінне засвоєння, бо повноцінне засвоєння матеріалу передбачає:

- формування в учнів не будь-яких, а саме раціональних способів дій;
- врахування дітьми всіх умов правильного застосування того чи іншого способу дії;
- прагнення до навчального діалогу з учителем і учнями на уроці;
- доказове обстоювання самостійної думки і особистісного ставлення;
- перенесення засвоєного в нову навчальну ситуацію [3, с.89].

Шлях до такого рівня навчання складний і тривалий, потребує системності й наполегливості в роботі вчителя, починаючи із самого початку навчання дитини, уміння поєднувати прямі та опосередковані засоби впливу на розвиток особистості.

Виятково важливу роль для усвідомлення процесу навчання відіграє використання всіляких схем і опор, особливо тих, що створюються в співпраці з учителем як результат самостійних міркувань учнів. У цьому випадку учень від конкретних дій швидше переходить до узагальнення способу дії.

Поза сумнівом, реалізація системи розвивального навчання вимагає від вчителя ґрунтовних знань з педагогіки, психології, предметних методик, а також з конкретних предметних галузей. Окрім широкої ерудиції, зазначає А. Сідлецький, вчитель повинен володіти рядом педагогічних умінь:

- уміти проблемно організувати всю навчальну діяльність школярів;
- уміти застосовувати на уроці такі завдання, які сприяють формуванню творчої і високоморальної особистості;
- уміти володіти технікою партнерського, не авторитарного стилю педагогічного спілкування [5, с.38].

Висновки. Становлення і розвиток особистості проходить шляхом поєднання однаково важливих частин освітнього процесу, постійного вдосконалення змісту її діяльності відносно внутрішніх можливостей та ступеню гармонізації цієї діяльності з цінностями українського суспільства. Цей процес спрямований на створення умов для самореалізації особистості та засвоєння нею моральних правил життя в людському суспільстві.

Розвивальне навчання забезпечує розвиток учня, формування його поглядів, установок, цінностей, норм тощо. Основним завданням розвивального навчання є формування особистості з гнучким розумом, розвиненими потребами до дальшого пізнання та самостійних дій, певними навичками та творчими здібностями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Замашкіна О. Еволюція систем розвивального навчання молодших школярів в 1960-1990-х рр. /О. Замашкіна // Шлях освіти. – 2004. – №3. – С.14-21.
2. Кодлюк Я. П. Аналіз розвивальної функції підручника для початкової школи / Я. П. Кодлюк // Початкова школа. – 2006. – №4. – С.25-31.
3. Освітні технології: навч.-метод. посіб. / О. Пехота, А. Кіктенко, О. Любарська та ін.; за заг. ред. О. Пехоти. – Київ: А.С.К., 2001. – 255с.
4. Система Д. Б. Ельконіна-В. В. Давидова: новий етап розвитку: Розвивальне навчання // Початкова освіта. – 2002. – №47. – С.23-38.
5. Сідлецький А. А. Розвивальне навчання в початковій школі / А. А. Сідлецький // Початкове навчання і виховання. – 2005. – №19-21. – С.43-49.
6. Сухомлинський В. О. Павлівська середня школа / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори у 5 т. – К.: Рад.шк., 1977. – Т.4. – С.206-300.

Люльченко О. Г.,
учитель біології КЗШ I-III ст. №55,
спеціаліст

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНО-АДАПТОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ

Соціалізація здійснюється через освіту. Саме освіта сьогодні покликана створювати сприятливі умови для адаптації особистості до мінливого навколишнього світу, сприяти формуванню життєвих компетентностей.

Ключові слова: системний підхід, соціально-адаптована особистість, соціалізація.

Мої учні будуть дізнаватися нове не від мене,
вони будуть відкривати це нове самі.
Моє головне завдання – допомогти їм розкритися,
розвинути власні ідеї.

(І. Г. Песталоцці)

Особливості ХХІ століття вимагають від сучасної освіти значних змін. Перед сучасною школою стоїть завдання формування різнобічно розвинутої особистості, на основі її здібностей і задатків, особистості, яка відповідає

вимогам сучасного суспільства, особистості, адаптованої до сучасного швидкоплинного життя. Саме соціальний компонент утворює основу всього індивідуального розвитку особистості та передбачає її соціалізацію.

Соціалізацію розглядають як взаємодію людини з навколишнім середовищем, що триває все її життя, шляхом адаптації в кожній зі сфер її життєдіяльності. Адаптація пов'язана із засвоєнням чергової нової соціальної ситуації, суб'єктивно нової для кожної особистості. Вона додає їй соціального досвіду і тим самим підвищує рівень соціалізації. Таким чином, соціалізація триває протягом усього життя людини і є процесом становлення і розвитку особистості.

Соціалізація здійснюється через освіту. Саме освіта сьогодні покликана створювати сприятливі умови для адаптації особистості до мінливого навколишнього світу, сприяти формуванню життєвих компетентностей. Шкільна освіта, навчальний процес надають особливі умови для реалізації структури соціалізації, створює сприятливі умови для забезпечення спілкування, діяльності, самоусвідомлення учнівської молоді. У процесі шкільної освіти дитина повинна оволодіти знаннями та навичками в різних сферах.

Соціалізація особистості зумовлена часом, у якому ми живемо. Ефективність здійснення соціалізації учнів залежить від форм та методів організації навчально-виховного процесу. Найбільші можливості в цьому відношенні надає системний підхід у викладанні шкільного курсу біології. Системний підхід до викладання надзвичайно актуальна педагогічна і методична компонента в освіті, оскільки:

- по-перше, в умовах інформаційного суспільства системний підхід до навчання розвиває в учнів вміння працювати, самостійно здобувати знання і відстоювати свою думку;

- по-друге, на засадах саме системно-діяльнісного підходу ґрунтується освітній документ новий Державний стандарт базової та повної загальної середньої освіти.

Звичайно, використання тільки системного підходу у викладанні біології не вирішить усіх питань, як освітніх, так і в повсякденному житті. Але він зможе допомогти вчителю найбільш ефективно провести урок.

Сучасна людина живе в умовах постійного оновлення знань, отримуючи щодня великий обсяг інформації. Телебачення, Інтернет, друкована продукція, пропонуючи значну кількість нових знань, потребують нових способів їх засвоєння. У процесі роботи з різною інформацією учні усвідомлюють необхідність учитися все життя, тому що саме потреба в постійному саморозвитку зможе забезпечити успішну соціалізацію в інформаційному суспільстві.

Переваги використання ІКТ в навчально-виховному процесі

Учень має можливість	Учитель має можливість:
<ul style="list-style-type: none"> – покращити мотивацію та підвищити інтерес до навчання; – розвивати самостійність і творчість; – краще сприйняти й усвідомити навчальний матеріал; – виробляти навички практичного застосування; – самостверджуватися через створення наукових проєктів чи презентацій; – мати доступ до новітніх технологій та передових досягнень науки; – формувати ключові компетенції. 	<ul style="list-style-type: none"> – ефективно організувати контроль знань, умінь і навичок учнів; – економно використовувати навчальний час; – коригувати навчальний процес завдяки забезпеченню зворотнього зв'язку з учнями; – розширювати та комбінувати види роботи з учнями; – створювати умови для здійснення індивідуального та диференційованого підходу.

Досягнення високого освітнього результату можливе, зокрема, при впровадженні системного підходу до навчання.

Системний підхід визначає необхідність подачі нового матеріалу через широкий спектр послідовних навчальних задач, моделювання процесів, що вивчаються, використання різних джерел інформації, передбачає організацію навчальної співпраці різних рівнів (учитель-учень, учень-учень, учень-група). Основою організації навчального процесу в контексті «Учись учитися» є дидактична система системного методу навчання, що використовується на трьох рівнях: базовому, технологічному й системно-технологічному.

Базовий рівень технології системного методу дозволяє не тільки суттєво підвищити якість засвоєння знань з предмета, сприяє розвитку мислення й пізнавальних здібностей учнів, але є одночасно ступенем переходу до технологічного рівня, що відкриває нові можливості в організації навчального процесу та дає високоякісні результати.

На технологічному рівні відбувається системне включення учнів у самостійну навчально-пізнавальну діяльність. Учитель не дає нові знання в готовому вигляді, а організовує «відкриття» їх самими дітьми. У діяльнісній парадигмі учитель – організатор навчальної, колективно-розподільної діяльності учнів, рівноправний учасник діалогу.

Практичний аспект використання ІКТ під час підготовки та проведення уроків біології з урахуванням місця, ролі та основних напрямків їх використання

Етап уроку	Прийоми та методи	Можливі варіанти застосування ІКТ	Переваги використання ІКТ
Мотивація	«фантастична добавка», «дивуй», відстрочена загадка», «мозковий штурм», «асоціації»	показ відео фрагменту про цікаву тварину або явище, підбірка ілюстрацій, питання творчої лабораторії	створення атмосфери зацікавленості, бажання дізнатися нове, знайти розв'язок,

Актуалізація опорних знань та перевірка домашнього завдання	«вірю – не вірю», «так – ні», «знайди помилку», «рецензія», «логічні ряди»	ілюстровані логічні ряди тварин, рослин, слайди з підбіркою питань чи з текстом, ілюстрації тварин з помилками художників	оптимізація процесу, так як учні не чекають наступного питання, а працюють в своєму ритмі, створення умов для самовираження учнів
Вивчення нового матеріалу	«павучки», «кубування», «опорні схеми», «посилена лекція»	звуків ряди, електронний вчитель, відео фрагменти, флеш-анімації, інтерактивні моделі, структуровані схеми	чіткість, логічність і послідовність, значна ілюстративність, можливість використання динамічних моделей для пояснення складних явищ або процесів, які у реальному світі тривають дні або роки, можливість зазирнути у мікроскопічний світ, полегшення сприйняття і засвоєння навчального матеріалу
Рефлексія	«підіб'ємо підсумки», «незакінчене речення», «Діаграма Вена», «авторське крісло», «Мікрофон»	робота з ілюстративним рядом, моделями тварин чи рослин, побудова асоціативних рядів, виконання лабораторних та практичних робіт, тестування	відсутність проблеми недостатньої матеріальної бази, можливість проведення ігрових конкурсів, реалізація завдань, визначених учителем та диференціація навчання, захист учнівських проєктів

Сучасний урок – це організація пошуку істини, спроб і помилок учнів.

Це урок, при якому фігура вчителя відходить у тінь, хоча саме він є головним режисером дій учнів на уроці. Головною метою є не прагнення дати учням якомога більше інформації, а турбота про глибину та якість набутих ними знань, уміння самостійно здобувати знання і застосовувати їх у житті.

Створення ділової, творчої атмосфери на уроках, формування вміння вести діалог, дискусію є необхідними елементами системного підходу до навчання.

Принцип варіативності навчання дає можливість обирати таку систему роботи, таку стратегію навчання, яка б забезпечувала максимальну віддачу, допомагала реалізовувати головну мету навчального процесу на уроці біології: єдність навчання, виховання і розвитку учнів.

Принцип системності передбачає формування в свідомості учнів системи наукових знань зі всіма їх зв'язками, теоріями, законами, закономірностями. Системний підхід враховує також закономірності процесу пізнання, рух від відомого до невідомого, від простого до складного.

Системний підхід у вивченні шкільного курсу біології передбачає аналіз навчально-виховного процесу з предмета, зміщення акценту з накопичення визначених програмами знань, умінь і навичок до формування й розвитку в учнів здатності практично діяти, застосовувати індивідуальні техніки і досвід успішних дій у життєвих ситуаціях.

Перспективність системного підходу полягає в забезпеченні:

- формування наукового світогляду учнів та їх діалектичного мислення;
- формування екологічної поведінки, працелюбності й наполегливості, відповідальності за майбутнє природи і людства;
- покращенні результатів навчання (підготовка до зовнішнього незалежного оцінювання з біології, успішна участь в різних рівнях предметних олімпіадах, турнірах та конкурсі-захисті учнівських дослідницьких робіт у Малій академії наук); підготовці випускника школи до успішної діяльності в різних сферах суспільного життя в майбутньому.

Для реалізації системного підходу у вивченні шкільного курсу біології в процесі спільної навчальної діяльності учителя та учнів необхідно забезпечити:

- розвиток логічного мислення учнів, уміння користуватись індуктивним і дедуктивним методами пізнання, узагальнювати та систематизувати набуті знання і користуватись ними для пояснень явищ довкілля та для практичної діяльності;
- системні знання учнів з основ наук (наукові факти, поняття, теоретичні моделі, принципи, закони, теорії); формування системи біологічних понять різного рівня складності, володіння термінологією, якої вимагають навчальні програми шкільного курсу біології та стандарти шкільної біологічної освіти;
- формування в учнів умінь вести спостереження явищ природи, систематизувати результати спостережень, планувати і вести експериментальні дослідження, обробляти їх результати, використовувати у подальшій практичній діяльності та навчанні;
- розвиток умінь і навичок розв'язування практичних задач різних типів, у тому числі пізнавальних і творчих.

На сучасному етапі розвитку шкільної світи доцільно навчати учнів не лише змісту предмету, а й розумовим операціям. Такі завдання в процесі навчання певною мірою ставились завжди, але особливо актуальними вони стають тепер, коли школа переходить на новий, вищий ступінь розвитку. В умовах створення і впровадження нових державних стандартів загальної середньої освіти, впровадження зовнішнього незалежного оцінювання учнів та моніторингу навчальних досягнень з метою вивчення та підвищення якості освіти школярів, однією з основних цілей освіти є оволодіння учнями основами методів природничо-наукового дослідження. Один з найважливіших напрямків є формування в учнів уміння систематизувати результати явищ природи і техніки, робити узагальнення та оцінювати їх вірогідність та межі застосування, планувати та проводити експерименти тощо.

При системно-структурному підході до навчання, біологія розглядається як єдиний учбовий предмет, що припускає певні вимоги і до змісту учбового матеріалу, і до його методичної побудови. Це той «стрижень» біологічної освіти, який дає можливість забезпечити наступність і логічну послідовність учбового матеріалу на всіх ступенях навчання.

Динамізм сучасної цивілізації, швидкі зміни в усіх сферах людської діяльності, інтелектуалізація праці, гуманізація та демократизація суспільства, повинні сприяти зростанню соціальної ролі особистості з високим рівнем творчих можливостей, здатної до продуктивної праці, до створення та засвоєння інновацій у будь-якій сфері. Саме така особистість формується у сучасній школі. Від учителя біології суспільство вимагає пошуку різних методів і підходів, щоб сформувати людину нового покоління, людину, готову до активної громадської діяльності, бо доля нашої країни залежить від того, наскільки ефективно використовуватиметься творчий потенціал її народу і кожного громадянина зокрема.

Серед нових форм та методів організації, проведення уроку, особливу увагу привертає використання системного підходу. Саме такий підхід робить навчальний процес цікавішим, ефективнішим, налаштовує учнів на подолання труднощів, творчий пошук, розвиває критичне мислення, культуру полеміки й самопрезентації, виховує толерантне ставлення до іншої думки, а значить, допомагає правильно обрати дорогу в житті, стати цікавою особистістю.

Системний підхід в поєднанні з інноваційними технологіями здатні суттєво впливати на розвиток різноманітних форм мислення, творчих здібностей, високі соціально-адаптаційні можливості особистості, а також дозволяють зробити урок цікавішим і творчим, підвищити коефіцієнт корисної дії учнів на уроці.

Отже, головна перевага системного підходу до навчання полягає в тому, що завдяки його впровадженню учень не просто може отримати певну суму знань, а, в першу чергу, вчиться здобувати їх самостійно з різних джерел, набуває здатності творчо мислити, застосувати знання і вміння у подальшому житті, стаючи, таким чином, повноцінним членом суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондар С. Компетентність особистості – інтегрований компонент навчальних досягнень учнів / С. Бондар // Біологія і хімія в школі. – 2003. – №2. – С.8.
2. Бортнічук Т. Я. Формування ключовий компетентностей на уроках біології через використання педагогічних інновацій: методичний посібник / Т. Я. Бортнічук; [Електронний ресурс] // Режим доступу <http://bortnichuck.blogspot.com/2016/02/blog-post.html>
3. Гунько О. В. Формування різних видів компетентності під час вивчення біології / О. В. Гунько // Біологія. – 2010. – №5. – С.2-6.
4. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти: [Електронний ресурс] // Режим доступу <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-п>
5. Драненко Т. Є. Використання прийомів формування навчальної діяльності учнів на уроках біології: методичний посібник / Т. Є. Драненко, С. В. Зламан. – Рівне, 2010. – 37с.
6. Єрмаков І. Г. Розвивати життєву компетентність / І. Г. Єрмаков, Д. О. Пузіков // Шкільний світ. – 2005. – №37. – С.5-13.

7. Зламанюк Л. М. Розвивати інноваційний потенціал учня / Л. М. Зламанюк // Біологія і хімія в сучасній школі. – 2012. – №4. – С.23-24.
8. Колягіна О. О. Формування творчої компетенції учнів на уроках біології / О. О. Колягіна // Біологія. – 2010. – №2. – С.13-18.
9. Кучерова Г. М. Інтерактивні вправи та ігри / Г. М. Кучерова, В. В. Ягоднікова. – Харків: Основа, 2011. – 142с.
10. Левків С. П. Формування екологічної компетентності учнів на уроках біології / С. П. Левків // Модернізація вищої освіти в Україні та за кордоном: збірник наукових праць; за заг. ред. Вітвицької С. С., Мирончук Н. М. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – 182с.
11. Липова Л. Екологічна компетентність особистості в умовах фундаменталізації освіти / Л. Липова // Освіта регіону. – 2012. – №3. – С.246.
12. Марченко О. Г. Формування критичного мислення школярів / О. Г. Марченко. – Харків: Основа, 2007. – С.58.
13. Міронець Л. Створення та використання комп'ютерних презентацій під час викладання біології / Л. Міронець // Рідна школа. – 2008. – №1-2. – С.40-42.
14. Родигіна І. Діяльнісний підхід до формування базових компетентностей учнів / І. Родигіна // Біологія і хімія в школі. – 2005. – №1. – С.34-36.
15. Родигіна І. Шляхи формування основних груп компетентностей учнів / І. Родигіна // Директор школи. – 2004. – №8-10. – С.148-153.
16. Сухомлинський В. О. Сто порад учителів / В. О. Сухомлинський. – Київ: Рад. шк., 1984. – 292с.
17. Томко Н. Р. Проектні технології на уроках біології / Н. Р. Томко // Біологія. – 2014. – №1-2. – С.24.
18. Яременко О. В. Формування засобами навчального предмета компетентностей учнів з біології / О. В. Яременко: [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.c2n.info/registration/content/ua3459/pages/f16493.html>

Майстренко Л. І.,
учитель початкових класів
Криворізької загальноосвітньої школи-інтернат
I-II ступенів №4, спеціаліст II кваліфікаційної категорії

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ЧЕРЕЗ СТВОРЕННЯ СИТУАЦІЇ УСПІХУ

У статті порушується проблема особливостей соціалізації учнів молодшого шкільного віку, які мають особливі освітні потреби.

Ключові слова: учні молодшого шкільного віку, соціалізація, особливі освітні потреби, інклюзія, ситуація успіху.

Постановка проблеми. У зв'язку з необхідністю наближення освітніх умов до європейських стандартів в Україні актуалізується інклюзивний підхід в освіті, що у нашій країні зумовило необхідність включення дітей з певними освітніми потребами у загальну систему освіти.

Поширення процесу інклюзії дітей з обмеженими можливостями психічного і /або фізичного здоров'я в освітніх установах України є не тільки відображенням часу, але і є ще одним кроком до забезпечення повноцінної реалізації прав дітей на отримання доступної освіти.

Перехід вітчизняної системи освіти до інклюзії не може бути одноментним і супроводжується низкою труднощів, пов'язаних з організаційними, кадровими і моральними аспектами.

Задля створення умов для успішної соціалізації та грамотної інклюзії молодшого школяра з особливими освітніми потребами робота вчителя початкових класів повинна базуватися на таких засадах:

- компетентність;
- командна робота спеціалістів, залучених у процес соціально-педагогічної підтримки;
- партнерські стосунки із батьками дитини;
- диференційований підхід до викладання й оцінювання досягнутих результатів та їхній аналіз через призму можливостей дитини;
- формування адекватного «Я-сприйняття»;
- урахування індивідуальних особливостей дитини та розвиток її компенсаторних функцій тощо.

Пошук нових шляхів впливу на повноцінне формування, розвиток і корекцію їх психофізичних якостей набуває актуальності в сфері сучасної корекційної педагогіки та спеціальної психології в зв'язку із залученням до загальноосвітнього простору та бажанням надання вчасної допомоги дітям із особливими освітніми потребами.

В умовах такої освіти, зокрема, необхідно враховувати, що процес розвитку дітей з обмеженими можливостями депривується зниженням сенсорних можливостей тих аналізаторів (зору, слуху), які є ключовими для отримання людиною інформації про світ, насичення індивідуальної свідомості людськими смислами та образами.

Поняття «соціалізація» має комплексний характер. Вона розглядається у філософії, соціології, психології, педагогіці та інших видах наукового знання. У визначенні сутності соціалізації, особливостей її процесу та структури внесли своє розуміння багато видатних учених: Б. Ананьєв, В. Барулін, Л. Виготський, Е. Дюркгейм, І. Кон, Л. Леонт'єв, О. Мудрик, Т. Парсонс, С. Рубінштейн. Усі вони відзначають той факт, що соціалізація – це процес приєднання, інтеграції особистості в суспільство, людство [2, с.60].

Сутність соціалізації полягає у засвоєнні індивідом певної системи знань, норм, цінностей, що дозволяють йому ставати особистістю, здатною функціонувати в даному суспільстві.

Процес соціалізації в педагогіці розглядається у зв'язку з розумінням сутності виховного процесу. Головними, основними його учасниками в школі є учні, педагоги, виховний колектив, що забезпечують формування особистості. У процесі життєвої взаємодії під впливом соціальних факторів, різних впливів виховного характеру у дитини складається уявлення про світ,

формуються навички, звички діяльності та поведінки, відбувається розвиток усіх психічних властивостей особистості і мислення. У результаті цього учні стають підготовленими учасниками суспільного життя.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідники О. Антонова-Турченко, Л. Дробот, З. Матейова, В. Петрушин, Г. Побережна, М. Чистякова наголошують, на тому, що наше завдання допомогти дитині із особливими освітніми потребами розкрити свій внутрішній світ і знайти місце для самореалізації. Адже, нині навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами відбувається не лише в спеціальних закладах освіти, а й в загальноосвітньому просторі. Для корекції таких порушень необхідні нетрадиційні методи та моделі психолого-педагогічної допомоги. Однією з таких може виступати ситуація успіху.

У наукових джерелах знаходимо, *ситуація успіху* – це суб'єктивне переживання людиною особистісних досягнень у контексті історії її життя. У нашому випадку йдеться не про продукцію масштабу світової культури, а про менші досягнення, які відбуваються щодня на уроці.

Ситуація успіху досягається тоді, коли дитина визнає цей результат як успіх. Усвідомлення ситуації успіху самим учнем, розуміння її значущості виникає у суб'єкта після здолання своєї боязкості, невміння, незнання, психологічного враження та інших видів труднощів [1, с.18].

Мета статті: розкрити важливість створення ситуації успіху для соціалізації дітей з особливими освітніми потребами.

Виклад основного матеріалу. В. Сухомлинський вважав: «Школа має бути місцем, де кожна дитина повинна бути прийнятою такою, якою вона є: зі своїми почуттями, думками, проблемами, навіть невміннями і невдачами».

Кожна дитина має відчувати себе успішною, задоволеною результатами навчання, усвідомлювати, що змогла найповніше розкрити свої здібності у тій чи іншій діяльності і виправдала сподівання близький людей. А надто це стосується дітей, які вже постраждали від того, що мають певні психофізичні вади і в науковому обігу таких прийнято називати дітьми з особливими освітніми потребами.

Із соціально-психологічної точки зору успіх – це оптимальне співвідношення між очікуваннями оточення особистості й результатами її діяльності. Людина чекає певних учинків, які задовольняють її надії (побоювання), і цього ж чекають від неї. У тих випадках, коли очікування особистості збігаються або перевершують очікування оточення, значимих для особистості, можна говорити про успіх.

Ситуація успіху – це суб'єктивний психічний стан задоволення наслідком своєї фізичної, розумової праці чи моральної напруженості, а сам успіх – результат подібної ситуації. Успіх у навчанні – єдине джерело внутрішніх сил дитини, які породжують енергію для подолання труднощів, бажання вчитися.

Особливістю роботи вчителя початкових класів у навчанні дітей з особливими потребами є те, що він мусить допомогти дитині зростати в успіху не дивлячись ні на що. Довести дитині, що вона унікальна, навіть якщо має пев-

ні психофізичні вади. Допомогати дітям відчувати радість від здолання труднощів, дати зрозуміти, що важко буває всім, навіть тим, хто немає психофізичних обмежень. Пояснювати, що задарма в житті нічого не дається, скрізь необхідно докласти зусиль. І успіх буде еквівалентним витраченим зусиллям.

Створити ситуацію успіху для дитини з особливими навчальними потребами можна через формування ключових компетентностей. І саме нам, учителям не слід забувати слова В. Сухомлинського: «Є успіх – є бажання вчитися! Особливо це важливо на першому етапі навчання в початковій школі, де дитина не вміє долати труднощі, де невдача приносить справжнє горе». Адже саме на уроці відбувається найголовніше – навчання, в процесі якого виявляються і розвиваються здібності дитини, формується ціннісний ідеал, прищеплюється прагнення до самостійного пошуку, відбувається процес соціалізації. Але не слід забувати, що це все ж таки діти з особливими потребами, і головне, щоб кожен із них отримував посильні завдання на уроці, і через їх виконання, – досвід успішності.

Намагайтеся бути партнером, соратником, старшим товаришем для таких дітей.

Нам відомо, як учні люблять працювати на уроках у групах. Щоразу об'єднуючи групи по-різному: за порами року, за геометричним фігурами, за кольорами та ін., я намагаюся підготувати посильні завдання для дітей з особливими освітніми потребами. Частині дітей перед початком роботи показую заради чого (кого) здійснюється завдання, звертаюся із такими словами: «Без твоєї допомоги твоїм друзям не впоратись». Для деяких учнів сама можливість участі в групі є вже ситуацією успіху.

Як створити ситуацію успіху на уроці.

1. Перша обов'язкова умова – атмосфера доброзичливості в класі протягом усього уроку. Складові доброзичливості: усмішка, добрий погляд, увага одне до одного, інтерес до кожного, привітність, поза, м'які жести.

2. Друга умова – зняття страху – авансування дітей перед тим, як вони перейдуть до реалізації поставленого завдання. Авансувати успіх означає оголосити про позитивні результати до того, як їх отримано. Така операція збільшує впевненість у собі, підвищує активність і волю.

3. Ключовий момент – висока мотивація до дій: навіщо все це? Заради чого? Мотив – найсильніший механізм.

4. Реальна допомога у просуванні до успіху – прихована інструкція до діяльності, яку суб'єкт отримує для ініціювання образу майбутньої діяльності та шляхів її виконання.

5. Короткий експресивний вплив – педагогічне спонукування, сконцентроване в одній фразі: «До роботи! Починаймо!»

6. Педагогічна підтримка у процесі виконання (короткі репліки або мімічні жести).

7. Оцінювання – акцент на деталях роботи [3, с.9].

Створюючи ситуацію успіху, я часто допомагаю дитині емоційно пережити успіх не результату своєї роботи в цілому, а якоїсь його окремої частинки, деталі.

Дуже важливо, аби гуманістична спрямованість освіти не залишилася гуманістичною тільки на словах. Відношення до дітей з особливими освітніми потребами – це наша можливість довести, що гуманістична модель освіти у нашій країні працює.

Поряд із створенням сприятливих умов для всебічного розвитку дитини з особливими освітніми потребами й реалізації її соціальних прав та свобод, одним із пріоритетних завдань для себе особисто я визначаю створення умов для безпечного життя та розвитку дитини, попередження та подолання негативних явищ у її близькому оточенні, збереження та зміцнення здоров'я дитини. Інакше кажучи, формування та навчання безпечної життєдіяльності.

Нам імпонує думка О. Сухомлинської, що саме гуманізм є споконвічною «ідеєю виживання і гідного існування людини». Гуманізм як цінність і, водночас, як домінанта діяльності нині набуває особливої гостроти.

Висновки. Вважаємо, що застосування створення ситуації успіху в закладах освіти різних типів сприятиме успішній соціалізації дітей з особливими освітніми потребами, зумовить у них розвиток соціальної відповідальності через формування здатності сприймати себе і навколишній світ такими, якими вони є. Ми абсолютно переконані, що успіх має бути доступним кожній дитині, бо якщо вона досягне успіху в школі, то в неї з'являться всі шанси досягти успіху в житті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коробецька О. В. Стратегія і тактика створення ситуації успіху на уроці / О. В. Коробецька // Англійська мова. – 2007. – №15. – С.18-19.
2. Кулик Н. О. Соціальна компетентність як якісна характеристика процесу соціалізації у молодшому шкільному віці / Н. О. Кулик, І. М. Шимко // Актуальні питання соціально-педагогічної та початкової освіти: зб. наук. пр. – Кривий Ріг: КПІ, 2015. – Вип. 1. – С.60-62.
3. Тулупова Т. Навчання і виховання успіхом / Т. Тулупова // Психолог. – 2007. – №17. – С.9-10.

Мариненко Л. М.,
учитель початкових класів КЗШ №90,
вчитель вищої категорії

РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У статті розглянуто питання вивчення різних сторін формування пізнавальної активності дітей, встановлено шляхи і засоби розвитку, що спрямовані на пробудження та розвиток пізнавальної активності молодших школярів.

Ключові слова: пізнавальна активність, навчальна діяльність, розумове виховання, пізнавальні завдання.

Завдання сучасної національної школи – розвивати кожну дитину як неповторну індивідуальність. З огляду на це, велике значення має форму-

вання в учнів творчого потенціалу, прагнення до самостійної пізнавальної діяльності, потреба ставити і вирішувати нові проблеми.

Учитися – це складне синтетичне поняття, до якого входять загально-навчальні та спеціальні вміння. Зокрема: поставити мету своєї діяльності, усвідомити навчальне завдання, визначити спосіб його розв'язання, вміти контролювати і давати оцінку правильності рішення. Це і є компоненти навчальної діяльності. Тому формувати їх у школярів – означає навчити їх учитися. На думку В. Сухомлинського, саме своєчасно і міцно сформоване вміння вчитися дає можливість розвинути пізнавальну активність учня, стає основою культури інтелектуальної праці.

На сучасному етапі часто доводиться констатувати, що в учня не сформувалися потреби в знаннях, немає інтересу до навчання. Тому й виникає необхідність в розвитку пізнавальної активності учнів. Сьогодні з-поміж важливих завдань, що постають перед системою освіти, особливої актуальності набуває проблема розумового виховання у молодшого школяра. Одним із центральних питань розумового виховання є розвиток пізнавальної активності.

Навчання – основна форма розвитку пізнавальної активності. З одного боку, під час навчального процесу учні здобувають нові знання, які розширюють їхній кругозір, і з другого – у процесі активної пізнавальної діяльності розвиваються навчальні можливості учня, завдяки яким він може самостійно і творчо використовувати не лише запас знань, а й шукати нове, задовольняти свої потреби в пізнанні.

З метою розвитку пізнавальної активності учнів необхідно на кожному кроці застосовувати пізнавальні завдання. Для розвитку пізнавальної активності велике значення має розвиток психічних процесів – пам'яті, уваги, уяви. Саме ці якості, за даними психологів, – основа для розвитку продуктивного мислення і творчих здібностей учнів.

Мова – джерело пізнання світу. Сформувати духовно багату, соціально активну особистість можна тільки в тому разі, якщо вона оволодіє мовою як засобом спілкування, пізнання, самовираження, самоутвердження її в колективі.

Використання системи роботи з розвитку пізнавальної активності учнів на уроках української мови є надійним засобом здійснення розвитку дитини, повноцінного засвоєння учнями кінцевих результатів навчання. Ця система викликає в учнів бажання і вміння жити й працювати в класному колективі.

Лише коли дитина зацікавиться матеріалом, у неї виникне бажання дізнатися про нього більше. Ефективне навчання не можливе без пошуків шляхів активізації пізнавальної діяльності учнів, адже діти повинні не тільки засвоїти певну суму знань, а й навчитися спостерігати, порівнювати, виявляти взаємозв'язок між поняттями, міркувати. А добитися цього можна лише засобами, що активізують пізнавальну діяльність. До них належать: дидактичні ігри, ігрові ситуації, цікавинки, завдання творчого характеру, нестандартні завдання.

Розвитку пізнавальної активності у початкових класах має приділятися особлива увага ще й тому, що саме в цих класах формуються основні інтелектуальні вміння.

Зміни життя в сучасному світі потребують і змін мети та призначення сучасної освіти. Знижується функціональна значущість і привабливість традиційної організації навчання, передача «готових» знань від учителя до учня перестає бути основним завданням навчального процесу. Учені-дослідники, вчителі-новатори вважають, що в центрі уваги сучасної освіти мають стати питання розвитку особистості школяра, його творчих здібностей, інтересу до навчання, формування бажання і вміння вчитися.

Психологічні особливості молодших школярів, їх природна допитливість, чуйність, особлива прихильність до засвоєння нового, готовність сприймати все, що пропонує вчитель, створюють сприятливі умови для розвитку пізнавальної активності. А що таке пізнавальна активність? З психологічної точки зору пізнавальна активність – це міра розумового зусилля, спрямована на задоволення пізнавальних інтересів індивіда. Як педагогічне явище, пізнавальна активність є двостороннім взаємопов'язаним процесом: з одного боку, це форма самоорганізації і самореалізації учня, з другого – результат цілеспрямованих зусиль педагога в організації пізнавальної діяльності учня.

Для чого ж формувати пізнавальну активність у молодших школярів?

Відповіддю на це питання можуть стати слова російського психолога і педагога Л. В. Занкова, який зазначав, що «Всебічний розвиток, духовне багатство не може бути досягнуто з примусу. Справжнє духовне багатство складається тоді, коли людина сама тягнеться до знань, до науки, до мистецтва».

Мета роботи сучасного вчителя – розвиток особистості учня, його творчого потенціалу та пізнавальної активності, навчальний процес при цьому орієнтується на потенційні можливості дитини, їх реалізацію.

Знання, отримані в готовому вигляді, як правило, викликають труднощі учнів у їх застосуванні до пояснення спостережуваних явищ і вирішення конкретних завдань.

Навчально-виховний процес у сучасній школі більше не може вкладатися у схему «вчитель – учить, а учень – учиться». Для успішного існування освітнього поля важливо формувати пізнавальну самостійність дитини, створити умови, коли інтелектуальна пасивність учнів стане неможливою.

Учень повинен не тільки запам'ятати правила або окремі поняття, не пасивно сприймати в готовому виді пояснення вчителем нових знань, а доповнити й осмислити ці знання в процесі самостійної роботи. Отримані таким чином знання на багато разів краще запам'ятовуються і засвоюються.

Активізація пізнавальної діяльності учнів виражається головним чином в тому, що головними у їх роботі із засвоєння нових знань стають творча переробка в свідомості учнів отриманої інформації і вирішення поставлених перед ними пізнавальних завдань.

Насамперед потрібно індивідуалізувати пізнавальну діяльність школярів на уроці, виконання домашніх завдань та позакласної роботи. Найлегше

це робити під час закріплення навчального матеріалу і його практичного застосування; важче коли діти опановують нові знання.

Правильно організована робота, увага до кожної дитини сприятиме тому, що розумові сили її розвиватимуться безупинно, а сама вона відчує себе сильною, здібною, цікавою для вчителя і однокласників. Забезпечити умови, щоб учень був суб'єктом навчальної діяльності, зобов'язаний кожний учитель.

Передумови для цього на уроці такі:

а) не можна всіх навчити однаково, треба створити належні умови, щоб кожний школяр зробив стільки кроків, скільки може;

б) від полювання за помилками перейти до їх профілактики;

в) створити комфортні умови для кожної дитини (вчитися без страху, охоче, із задоволенням);

г) виходити на режим вільної поведінки, і таким чином, формувати й вільну особистість.

У навчальному процесі вчитель постає насамперед як організатор і керівник пізнавальної діяльності дітей. Він створює умови, за яких школярі можуть найбільш раціонально і продуктивно розвивати пізнавальні процеси. Урок є основною ланкою процесу формування пізнавальної активності молодших школярів. На ньому з окремих «цеглинок» складаються не лише знання, а й почуття, переживання, вміння міркувати, логічно мислити, уявляти, уважно слухати. Основна умова розвитку пізнавальної активності – щоб на кожному уроці якомога частіше лунало «чому?».

Проблема розвитку пізнавальної активності виникла з самого народження методики української мови як науки. Ще Ф. І. Буслаєв в книзі «Про викладання рідної мови» писав: «Спосіб викладання двоякий: або заставляють учня самого дошукувати і знаходити те, чого хочуть його навчити, або ж предмет який викладається дається йому готовий, без всяких з його сторони запитань. Перша метода називається гейрестичною, а друга – історико-догматичною».

Які ж шляхи здійснення цього завдання?

Перш за все, інтерес збуджує і підкріплює такий навчальний матеріал, який є для учнів новим, невідомим, вражає їх уяву, змушує дивуватися. Здивування – сильний стимул пізнання, його первинний елемент. Дивуючись, людина як би прагне заглянути в перед. Він знаходиться в стані очікування чогось нового.

Але пізнавальний інтерес до навчального матеріалу не може підтримуватися весь час тільки яскравими фактами, а його привабливість неможливо зводити до дивує та вражає уяву. Ще К. Д. Ушинський писав про те, що предмет для того, щоб стати цікавим, повинен бути лише частково новим, а частково знайомий. Нове й несподіване завжди в навчальному матеріалі виступає на тлі вже відомого та знайомого. Ось чому для підтримки пізнавального інтересу важливо вчити школярів умінню в знайомому бачити нове.

З метою формування мовленнєвих компетенцій впроваджую в практику навчання такі форми, як: дослідницька діяльність, рольове навчання, використання інтерактивних ігор.

Надзвичайно ефективними є застосування прийомів і вправ, що мають інтерактивне спрямування: рольові ігри, моделювання життєвих ситуацій. Це сприяє уникненню шаблонності, розвиває творчі здібності. На уроках застосовую такі прийоми й вправи: «Незакінчене речення», «Дослідники», «Перевтілення», «Добре-погано», словесне малювання, складання і обговорення ситуацій.

Наприклад під час вивчення у 2-му класі теми «Велика буква в назвах сіл, міст, річок» використовую таке завдання.

Ситуація спілкування. Прочитайте лист хлопчика, який хоче з вами познайомитися. Уявіть, що вам потрібно написати цьому хлопчику про місце свого проживання. У роботі скористайтеся планом-підказкою:

– Як тебе звати? У якому місті ти живеш? На якій вулиці ти живеш? Яка річка протікає поблизу твого міста? Які міста розташовані поблизу твого міста?

З інтерактивних форм перевагу надаю формі навчальної діяльності, яка реалізується через такі методи, як «Вільний мікрофон», «Мозковий штурм», «Дерево рішень», рольові ігри (імітації), «сенкан». Як засіб розвитку рефлексії, практикую написання, створення асоціативних рядів, формулювання запитань. Шукаю такі форми проведення уроку, які захопили б, принесли радість і задоволення, активізували пізнавальну діяльність на уроках української мови та викликали інтерес до її вивчення. Звичні теми намагаюся урізноманітнити цікавими видами та формами роботи.

Одним із засобів активізації пізнавальної та розумової діяльності, формування інтересу до предмета є систематичне використання міжпредметних зв'язків. У процесі викладання рідної мови для цього використовую різноманітні й багатогранні зв'язки з природознавством, образотворчим мистецтвом, музикою, етнографією та іншими науками, що створюють сприятливі умови для цікавого навчання.

Елементів ефективного використання міжпредметних зв'язків дуже багато: на уроках розвитку мовлення вже обов'язковим стало використання картин, ілюстрацій. Навчаючи учнів виразно читати художні твори, обов'язково використовую аудіо запис.

Вдало застосовані міжпредметні зв'язки розвивають і вдосконалюють творчі здібності дітей, збагачують словниковий запас і розширюють кругозір.

Наведу приклад. Урок української мови 4 клас. «Часові форми дієслова». Пропоную дітям таке творче завдання:

– А чи хотіли б ви скласти віршик про весну? Доповніть рядки.

Там, де сонце... (дієслово теп. ч) пригріває,

Де струмочок... (дієслово теп. ч) дзюркотить,

Де пролісок... (дієслово теп. ч) проростає,

Туди і весна... (дієслово майб. ч) прилетить.

А що це там таке яскраве? (на дошці – ілюстрація Сонця, барвінку, струмочку).

Складемо казочку про Сонце і барвінок, використовуючи дієслова.

Проснувся, прокльонувся, зимує, розплющив, розправив, підняв, зрадів, подякував, милується, посміхається.

Програма з рідної мови орієнтує на формування мовної особистості учня. Відповідно, у першу чергу, уроки розвитку мовлення повинні стимулювати учнів до активної мовленнєвої діяльності, до розвитку їхніх творчих здібностей.

Для того, щоб дитина добре навчалася, треба «запалювати в дитячих серцях вогник допитливості, викликаючи інтерес до навчання, роблячи його внутрішнім, постійно діючим стимулом», – говорив В. О. Сухомлинський.

Працюючи над розвитком творчої та пізнавальної активності школярів, використовуємо вправи ігрового характеру, які привчають швидко оперувати засвоєним матеріалом, збагачують лексичний запас.

Наприклад, гра «Замініть звук».

Учасники гри одержують по одній картці із записаними на ній двома словами. Протягом 3-5 хвилин учні добирають і записують якнайбільше слів, що відрізняються від поданого на картці лише першим звуком (наприклад: мити-лити, шити, пити, вити, бити, рити).

Слова для карток:

1. Саша (Паша, Даша, Маша, каша, наша, ваша.....).

2. Мила (сила, вила, шила, рила, жила, біла, нила.....).

Гра «Чиє слово найдовше?».

Учасники гри по черзі називають слова. Кожне наступне повинно починатися на той же звук, що й попереднє, але мати на один звук більше. Наприклад, приголосний в (ви, віл, ваза, вітка, ворона, водопад, вовкодав, водокачка, водопровід, відповідальний, відмежований і т.д.). Виграє той, хто назве найдовше слово, що починається на той або інший звук.

Досвід показав: використання ігрових завдань сприяє тому, що уроки української мови стають цікавими, бажаними для учнів активізації розумової діяльності сприяють також лінгвістичні ігри, мовні загадки, шаради.

Такі завдання захоплюють дітей своєю незвичайністю й дають можливість розкритися новим талантам. Виконання складних, незвичайних робіт приносить дітям позитивні емоції, які зміцнюють бажання творити й не боятися зробити щось не так.

Активно використовуємо на уроках таку форму роботи, як рольова гра. Діти проявляють кмітливість, уміння зорієнтуватися в ситуації. Звичайно, наше життя далеко не гра, тому кожна людина повинна вміти вирішувати складні завдання й не боятися труднощів. Таким чином, коли ми вчимо дитину думати, – ми готуємо його до активної життєвої позиції.

Великим поштовхом до розвитку пізнавальної активності учнів є також робота в групах, де кожен учень почуває свою значимість, вчиться висловлювати свої думки, прислухатися до чужої, спільно приходиться до певного рішення. Співробітництво формує в дітей здатність регулювати свої дії, обґрунтовувати свою позицію й приймати іншу точку зору, якщо вона більше обґрунтована. У процесі спільної навчальної діяльності відбувається розви-

ток діалогічного мислення. На уроках будь-яка дитина не тільки може висловлювати свою думку в колі однокласників, але й повідомити результати обговорення перед всім класом, а, крім того, кожен може на якийсь час зайняти позицію лідера й відчувати свою значимість.

Отже, робота в групах має великий потенціал для розвитку особистості, а також сприяє розвитку пізнавальної активності учнів.

Стратегія вчителя, що створює активну пізнавальну атмосферу, полягає не тільки у використанні нових технологій навчання, але і в переорієнтації свідомості учня: учіння із щоденного примусового обов'язку має стати частиною пізнання дитиною дивовижного навколишнього світу.

Таким чином, різні види завдань та вправ, дають учням змогу вибірково підходити до об'єктів пізнання (вибирати те, що потрібно зараз), виявляти самостійність і творчість, наполегливість у навчанні. А для вчителя – це одна з можливостей розвивати пізнавальну активність у молодших школярів, бо такий спосіб вивчення програмового матеріалу захоплює не лише інтелектуальну сферу дітей, а й емоційну, підвищує рівень мотивації навчальної діяльності, суспільний зміст учіння, культуру розумової праці; допомагає виявити можливості стійкої пізнавальної активності школярів на уроках української мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бутз М. Робота в групах і демократичний процес / М. Бутз // Робота в групах. Вибрані статті. – Варшава, 1994. – С.1-6.
2. Глазунова Л. Пізнавальні ігри / Л. Глазунова, А. Панченко // Шкільний світ. – 2004. – №5. – С.17-21.
3. Кравченко Т. Розвиток пізнавальної активності і самостійності учнів на уроках української мови / Т. Кравченко // Початкова школа. – 2001. – №5. – С.12-15.
4. Лівандовська Л. Використання інтерактивних освітніх технологій у навчально-виховному процесі / Л. Лівандовська // Директор школи. – 2004. – №33-34. – С.42-45.
5. Ніколенко Л. Т. Розвиток пізнавальної активності і самостійності учнів / Л. Т. Ніколенко // Початкова школа. – 2001. – №8. – С.28.
6. Петрушина Л. Вчимося гратися. Поняття гри, її види, дидактична гра, загадки, їх будова, анаграми, метаграми, ребуси / Л. Петрушина // Початкова освіта. – 2004. – №25. – С.21-23.
7. Скидан Т. Працюємо творчо, думаємо логічно, розвиваємо мислення / Т. Скидан, Л. Домнюк // Завуч. – 2004. – №25. – С.21-23.

Мельник Т. О.,
вихователь групи продовженого дня КСНВК №22,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії

ПОЗАКЛАСНА РОБОТА З ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ В ГРУПІ ПРОДОВЖЕНОГО ДНЯ

У статті розглядається проблема використання різних форм позакласної роботи з природознавства у групі продовженого дня.

Ключові слова: позакласна робота, група продовженого дня.

Постановка проблеми. Життя підтверджує важливість роботи груп продовженого дня у розв'язанні такого важливого питання як отримання загальної середньої освіти. У групах продовженого дня відкриваються широкі можливості для надання кваліфікованої допомоги учням у виконанні навчальних завдань, в усуненні прогалин у знаннях, створенні сприятливих умов для задоволення різноманітних інтересів школярів, організації дозвілля вихованців, в проведенні позаурочної роботи з попередження дитячої безглядності. Сучасне сьогодні підвищує відповідальність школи за здоров'я учнів, рівень їх вихованості, усебічну підготовку до життя та праці.

Проблема екологічного виховання є на сьогодні вкрай актуальною. Слово «екологія» та його похідні міцно увійшли до нашого щоденного словника.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Засади позакласної роботи в цілому, та, зокрема, з природознавства окреслили такі педагоги, як: О. Біда, М. Майхрук, Я. Фруктова та інші. Формування, як однієї з найважливіших, екологічної компетентності учнів, у тому числі в позакласних формах роботи, детально висвітлюється у працях О. Колонькової, О. Пруцакової, Н. Пустовіт, Л. Руденко.

Мета статті – розкрити особливості використання різних форм позакласної роботи з природознавства у групі продовженого дня.

Виклад основного матеріалу. Свідоме й бережливе ставлення до природи маємо формувати з дитинства у сім'ї та школі, за умови активного формування екологічної культури та накопичення систематичних знань у цій галузі. Екологічне навчання і виховання – це психолого-педагогічний процес, спрямований на формування у людини знань наукових основ природокористування, необхідних переконань і практичних навичок, певної орієнтації та активної життєвої позиції в галузі охорони, збереження і примноження природних ресурсів.

Як зазначає М. Майхрук, екологічне виховання – складова частина етичного виховання, тому під екологічним вихованням розуміється єдність екологічної свідомості та поведінки, гармонії з природою [2, с.11].

Організація роботи груп продовженого дня останнім часом знову набуває особливого значення. І це не дивно, адже заняття після уроків надають можливість молодшим школярам закріпити отриманні знання, розвину-

ти свої творчі та інтелектуальні здібності, добре відпочити, поспілкуватися з однолітками.

Зміст позакласної роботи визначається загальним змістом навчання і виховання. До неї О. Біда висуває наступні вимоги:

- добровільна участь учнів, що вимагає від педагогів ретельної підготовки до занять, використання нових, ще не відомих учням фактів, форм і методів, які б підвищували їх пізнавальний інтерес;

- суспільна спрямованість діяльності учнів, участь у природоохоронній діяльності;

- розвиток ініціативи і самодіяльності учнів, тобто врахування бажання школярів, їхніх пропозицій, щоб кожен із них виконував цікаву для себе роботу;

- розвиток винахідливості, дитячої творчості – під час занять перед учнями слід ставити завдання пошукового характеру;

- зв'язок з навчальною роботою;

- використання ігрових форм, цікавість, емоційність [1, с.252].

Значну роль в організації такої роботи відводять вихователі групи продовженого дня. Саме з ним діти перебувають більшу частину часу. Тому перед вихователями групи продовженого дня постають важливі та відповідальні завдання щодо навчання, виховання та розвитку учнів.

Серед специфічних принципів навчання природознавству можна визначити використання місцевого природознавчого і краєзнавчого матеріалу. Н. Пустовіт наголошує, що у процесі безпосереднього спілкування дитини з природою виконуються освітні, розвивальні та виховні завдання:

- формуються уявлення про навколишню природу; діти оволодівають загальними пізнавальними уміннями і навичками (виділяти в предметах їхні ознаки, порівнювати групи об'єктів за однією ознакою, помічати зміни в об'єктах, за яким ведеться спостереження, робити висновки за допомогою учителя);

- здійснюється екологічне виховання учнів [5, с.21].

Головним у системі позакласної роботи є принцип науковості, який реалізується в процесі формування понять про об'єкти та природні явища. Крім того, важливе місце у змісті занять займає тема краси природи, її охорони, що забезпечує виховний ефект.

Враховуючи вікові особливості дітей, системою екологічних занять можна планувати використання різноманітних форм і методів подачі матеріалу. Вихователям груп продовженого дня пропонується використовувати читання художніх творів, загадки, вікторини, кросворди, різноманітні ігрові форми, а також різні технічні засоби навчання. Можна, також, застосувати проведення виставок малюнків, виробів з природного матеріалу, інсценування казок, тематичних вечорів, свят, клубів веселих та кмітливих тощо.

Учні початкової школи вже здатні не лише засвоїти окремі факти про природні об'єкти та явища, а й цілком усвідомлюють залежності та зв'язки, зокрема між формою і поведінкою, будовою організму та його пристосу-

ванням до середовища. Для глибшого розумового розвитку дітей необхідно давати їм наочні приклади, можливість знаходити такі зв'язки безпосередньо у природі шляхом спостереження та проведення дослідів.

В умовах школи повноцінне спостереження, особливо довготривале, можливе тільки в позаурочний час.

«Гадаємо, – писав В. Сухомлинський, – що школа майбутнього повинна найповніше використовувати для гармонійного розвитку людини все, що дає природа і що зможе зробити людина для того, щоб природа служила їй. Уже через це ми повинні берегти і поповнювати природні багатства, які маємо» [4, с.43].

Одним із завдань роботи з екологічного виховання у групах продовженого дня є розширення обсягу інтересу молодших школярів до природи, формування його стійкості і спрямованості до всього в природі і про природу, до охорони природного середовища.

Для того, щоб заняття у ГПД були цікаві і не втомлювали дітей, доцільно передбачити і зміну видів діяльності: пізнавальна, ігрова, творча, трудова, дослідницька. Екологічна спрямованість занять дає можливість залучати молодших школярів до проведення дослідницької діяльності в природі. Виховання любові до природи має йти через практичне застосування знань про неї.

Школою підготовки дітей до життя В. Сухомлинський називає гру: «Гра має важливе значення, яке в дорослого має діяльність, робота. Яка дитина в грі, такою з багатьох поглядів вона буде в роботі, коли виросте» [4, с.39]. В. Сухомлинський підкреслював, що гра має виховувати якості майбутнього працівника й громадянина. У грі найповніше проявляється індивідуальні особливості, інтелектуальні можливості, нахили, здібності дітей.

Серед великої кількості різноманітних заходів у групі продовженого дня, одним із найефективніших методів екологічного виховання є екологічні ігри.

Під час проведення ігор у дітей формується турботливе ставлення до природи. Ігри та вікторини екологічної тематики стимулюють інтерес учнів до проблем навколишнього середовища і надають їм яскравого емоційного забарвлення. діяльності, почуватися частинкою природи, Землі та Всесвіту.

Головна мета екологічних ігор: розвинути потребу в спілкуванні з природою, опанувати норми екологічної грамотної поведінки, усвідомити багатогранну цінність природи, сформувати потребу в природоохоронній діяльності.

Найповніше потребам розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку у групі продовженого дня відповідають пізнавальні ігри. Головна їх особливість полягає в тому, що пізнавальні задачі приховані. Граючись, дитина не думає вчитись навчання тут відбувається саме собою. Захоплюють дітей ігри з картинками, загадками про рослини і тварини, ігри – вікторини «Що в лісі росте?», «Хто в лісі живе?», «Лісові орієнтири», «Квітковий годинник», аукціони знань на нескладну тему «Які рослини можна знайти в тарілці супу?», «Які дикорослі рослини і для чого може використати Робінзон у лісі?» тощо.

Розв'язанню питань екологічного виховання найбільшою мірою сприяють творчі сюжетно-рольові ігри. Встановлено, що пізнавально-виховний ефект гри досягається при дотриманні методики, де організація, розподіл ролей і підготовка до гри зберігають її неповторну чарівність, дитячу безпосередність, а також забезпечують знання про об'єкти гри, наближення її до реальної ситуації. Ігри в робінзонів, лісових жителів, мандрівників дають можливість кожній дитині прийти до власного вибору взірця поведінки, найближчого до її інтересів, почуттів, переконань.

Позакласні заняття дають змогу ширше формувати екологічну культуру та екологічну свідомість молодших школярів.

У позакласній роботі з природознавства у групі продовженого дня робиться все необхідне, щоб природа стала для дітей відкритою книгою, якою б вони уміли користуватися. Тому дуже важливо довести школярам, що причиною екологічних негараздів у наш час є не технічний розвиток людства, а зневага до законів природи, людська байдужість.

Висновки. Робота з екологічного виховання у групі продовженого дня дозволяє реалізувати виховний, освітній і розвиваючий потенціал природознавчих знань, забезпечити більш надійні основи екологічної відповідальності молодших школярів.

Організовані позакласні заняття сприяють розвитку дослідницьких умінь, здатності учнів спостерігати за об'єктами та явищами живої та неживої природи, формуванню досвіду навчально-пізнавальної, практичної природоохоронної діяльності учнів, засвоєнню норм етичного, естетичного та морального ставлення до природи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біда О. А. Природознавство і сільськогосподарська праця: методика викладання / О. А. Біда. – Київ: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2000. – 400с.
2. Майхрук М. Позакласна робота з природознавства. 1-4 клас: посібник / М. Майхрук. – Київ: Навчальна книга Богдан. – 2004. – 112с.
3. Організація навчально-виховного процесу групи продовженого дня: методичний посібник / упоряд. Т. І. Федорченко, Т. Д. Безбожко, І. М. Без'язична. – Кіровоград: 2009. – 127с.
4. Сухомлинский В. А. Трилогия, издание второе («Сердце отдаю детям», «Рождение гражданина», «Письма к сыну») / В. А. Сухомлинский. – Киев: Радянська школа, 1987. – С.37-43.
5. Формування екологічної компетентності школярів: наук.-метод. посібник / під ред. Пустовіт Н. А., Пруцакова О. Л., Руденко Л. Д., Колонькова О. О. – Київ: Педагогічна думка, 2008. – 64с.

Могуща В. В.,
учитель початкових класів КЗШ І-ІІІ ступенів №72,
спеціаліст І категорії

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ ПРОЕКТІВ ЯК ЗАСОБУ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розкрито сутність понять «проект», «метод проектів», «пізнавальна діяльність учнів» та особливості активізації пізнавальної діяльності молодших школярів засобом використання методу проектів.

Ключові слова: проект, метод проектів, пізнавальна діяльність учнів.

Сьогодні, коли обсяг інформації зріс до неможливості досягнення її людиною, стало зрозумілим, що дидактична функція вчителя полягає не в передачі знань, а в формуванні навичок здобувати їх. Тому вчителі вже сьогодні повинні готувати дітей нового покоління, які вміють творчо працювати, розмірковувати, спілкуватися, чути та слухати інших. Учень, який роками сидить за партою мовчки, слухає і намагається запам'ятати те, що йому говорить учитель, не може забезпечити ані повноцінного формування самостійної особистості, ані задоволення від успіхів у праці. Результатом діяльності початкової школи «повинна стати сформована життєва компетентність учнів, ефективний розвиток якої можливий за умови організації навчального процесу на основі компетентнісного підходу, який передбачає співдіяльність та співтворчість учнів та педагогів»[1, с.5].

Вищезазначене можна здійснити шляхом використання проектного підходу в організації навчання школярів, під яким розуміють побудову освітньої траєкторії розвитку учнів, яка спрямована на реалізацію певного завдання (проблеми). Найчастіше проектний підхід реалізується шляхом використання методу проекту, який сприяє формуванню, розвитку та реалізації необхідних життєвих навичок учнів. Провідним завданням учителя є забезпечення належного педагогічного керівництва щодо формулювання концепції проекту, постановки його завдань, розробки та підготовки проекту, його реалізації та закінчення.

Метод проектів не є новою системою навчання. Його виникнення відносять на кінець ХІХ століття, але широке застосування в загальноосвітніх школах відбулося на початку ХХ століття. Питання організації навчання за методом проектів детально описано в роботах П. Блонського, Д. Дьюї, У. Кіппатрика, Е. Колінса, Л. Левіна та інших педагогів. Підґрунтям проектної системи навчання вважається концепція Дж. Дьюї, що передбачала створення умов для самонавчання учнів, збудження їхньої ініціативи, інтересів й особистих устремлінь. Спирається метод проектів на концепцію прагматичної педагогіки, в основу якої покладена ідея навчання засобом дії, тобто діяльнісний підхід в організації процесу пізнання.

Ключовим аспектом у роботі за проектною системою є виконання проекту – значного за обсягом і складністю завдання, міцно пов'язаного з

повсякденним життям у різних його проявах. Проектне навчання можна вважати проблемним і розвивальним, оскільки воно формує в учнів мотивацію до творення і перетворення себе, а школярі при цьому набувають знань і навичок у процесі планування й виконання практичних завдань – проектів. «Проектна діяльність учнів сьогодні набуває особистісної значущості, оскільки в процесі оволодіння нею у школярів формуються вміння враховувати і долати перешкоди для досягнення цілей проекту, стійка підпорядкованість мотивів, при цьому активна самодіяльність у навчальному процесі сприяє творчому і соціальному становленню особистості» [3, с.17].

Організації проектної діяльності учнів приділено достатньо уваги в наукових працях сучасних вчених: К. Баханова, В. Паламарчука, І. Підласого О. Пометун, Є. Полат, О. Пехоти та інших. Узагальнюючи думку науковців, можна стверджувати, що *метод проектів* – це, по-перше, запланована діяльність, що передбачає досягнення поставлених завдань протягом певного періоду часу; по-друге, – це навчально-практична діяльність, яка має певні освітні цілі і включає дослідження та вирішення проблеми, використання різноманітних джерел інформації й різних матеріалів, планується й виконується учнями та педагогами за умов, що близькі до реальних.

З. Рябова та Г. Кравченко зазначають, що «*проект* – реалістичний задум про бажане майбутнє, сукупність документів (розрахунків, креслень, макетів тощо) для створення якого-небудь продукту, що містить у собі раціональне обґрунтування й конкретний спосіб його здійснення; метод навчання, що ґрунтується на постановці соціально значущої мети та практичному її досягненні» [4, с.132], а «*метод проектів* – це система навчання, за якої учні самостійно засвоюють знання й набувають певних навичок у процесі планування й виконання практичних завдань (проектів), які поступово ускладнюються» [4, с.9]. Проектний задум указує що і як треба зробити для його втілення в життя, тобто як виготовити, створити, побудувати або сконструювати те, чого ми потребуємо, але поки що не маємо, хоча зможемо мати, якщо прикладемо певні розумові та фізичні зусилля.

Науковці (А. Кіктенко, О. Любарська, О. Пехота) виділяють такі «*особливості проектної діяльності школярів*»:

- робота в проекті розпочинається із чіткого формулювання мети проекту, завдань та планування дій;
- найбільш важливою частиною плану є покрокова розробка проекту, в якій вказаний перелік конкретних дій із вказівкою виходів, термінів, відповідальних;
- обирається форма проектної діяльності: індивідуальна, групова, колективна;
- робота в проекті передбачає пошук інформації, яка потім буде оброблятися, систематизуватися, узагальнюватися, адаптуватися для подальшого використання;
- результатом роботи над проектом є якийсь певний кінцевий продукт;
- робота в проекті закінчується презентацією кінцевого продукту [2, с.149].

Метод проектів за своєю сутністю близький до проблемного навчання, яке передбачає послідовну і цілеспрямовану постановку учнями пізнавальних проблем, вирішуючи які, вони під керівництвом учителя активно завоюють нові знання.

Крім того, метод проектів має схожість із розвиваючим навчанням. Їх подібність у тому, що розвивальне навчання – це активно-діяльнісний спосіб навчання, за якого здійснюється цілеспрямована навчальна діяльність. При цьому учень будучи суб'єктом цієї діяльності, свідомо ставить цілі і завдання і творчо їх досягає.

Відмінність проектного методу навчання від інших методів полягає в тому, що провідним видом діяльності учня є самостійна робота, яка у свою чергу, сприяє активізації пізнавальної діяльності молодших школярів.

Активізація пізнавальної діяльності молодших школярів спрямована на розвиток в учнів творчого самостійного мислення, формування творчих навичок і вмінь нестандартного розв'язання певних проблем і вдосконалення навичок спілкування.

Використання проектного методу навчання є ефективним при вивченні курсу «Я у світі», курсу «Природознавство», оскільки дає учню змогу обговорювати ті теми, які він вважає важливими. Наприклад, у четвертому класі учні гостро поставили запитання, для чого треба виключати світло на перервах у кабінеті, до яких наслідків може призвести нераціональне використання електричної енергії. Виникла ідея взяти участь у проекті «Економія енергії у школі та вдома», який включав три етапи.

Перший етап – допроектна підготовка, що включав: формування проектної групи; формування теми проекту; визначення проблемного завдання – зібрати матеріал з художньої та наукової літератури, газет, журналів тощо про залежність стану оточуючого середовища від кількості використаної електричної енергії; участь у конкурсі малюнків «Збережемо енергію разом», проведення анкетування серед учнів класу «Економія енергії в сім'ї»; вибір методів дослідження – робота з книгою, спостереження, малюнки; розробку плану дослідження.

Другий етап – дослідницький включав: збір даних з використанням науково-художньої літератури; аналіз та обробку отриманих даних; спостереження за показниками електролічильника до та після проведення акції; проведення конкурсу малюнків; оформлення творчого звіту.

Третій етап – презентація отриманих результатів включав: презентацію результатів дослідження; аналіз роботи, виконаної протягом проектного періоду; оцінювання роботи учнів упродовж проектного періоду. Учителю на цьому етапі супроводжує навчальний процес в якості помічника, підтримує учнів порадою та оцінкою в процесі реалізації їх плану.

Наводжу дослідницький проєкт середньої тривалості «Вода має бути чистою», який учні 4 класу здійснювали під час вивчення навчальної дисципліни «Природознавство».

Мета проєкту: формувати уявлення учнів про цінність та значення во-

ди у житті людини, про шляхи її забруднення та способи охорони від забруднення, про участь школярів в охороні та збереженні води; учити робити висновки, узагальнення, доводити власну думку; набувати досвіду роботи на комп'ютері в програмах Word, Excel та Powerpoint; розвивати вміння висувати проблему, шукати шляхи її розв'язання; проводити досліді, спостереження та обробляти одержані результати; учити дітей працювати самостійно, в групах; виховувати прагнення берегти природу, зокрема воду.

Хід роботи над проектом

I. Підготовчий етап: розробка плану проекту; розподіл дітей на групи, враховуючи їхні інтереси та захоплення; ознайомлення з темою колективної роботи; проведення інструктажів.

II. Планування роботи: ознайомлення з метою та завданнями для групової роботи; визначення шляхів виконання завдань, пошуку інформації; розподіл обов'язків між членами груп.

III. Реалізація проекту. Дослідницький етап.

Самостійна робота учасників проекту над індивідуальними та груповими дослідженнями. *Проведення досліді «Що може статися з живою істотою, коли її середовище забруднене або змінене на гірше».*

Учні відрізали чотири листочки герані з однієї рослини і поставили кожен в окрему склянку з водою. Потім забруднили воду у трьох склянках. До першої склянки налили дві столові ложки оцту. Підписали «Кислота». До другої поклали дві столові ложки солі. Націй склянці написали слово «Сіль». Налили дві ложки олії до третьої склянки, написали на ній слово «Олія». У четвертій склянці воду залишили чистою. Усі чотири склянки поставили на підвіконня. Спостерігали за листочками протягом тижня. Найкращий вигляд мав листочок, який стояв у склянці з чистою водою.

Висновок: якщо середовище, де існують живі істоти, забруднене, вони поступово гинуть.

Проведення досліді «Економія води».

Перший день. Закрий стік у раковині. Пусти воду, як ти це робиш завжди. Вимірй і запиши, скільки води ти використав для: чищення зубів_____, миття рук та обличчя_____. Загальна кількість води, яку використали першого дня.

Другий день. Спробуй зекономити: використовуй менше води для миття рук та обличчя, а для чищення зубів використовуй воду з чашки, але залишайся таким же чистим. Вимірй і запиши, скільки води ти використав для: чищення зубів_____, миття рук та обличчя_____. Загальна кількість води, яку використали другого дня.

Результати. Вода, використана першого дня_____. Вода, використана другого дня_____. Загальна кількість зекономленої води_____.

Висновок: один із способів зберегти воду чистою – залишити її в землі, не використовуючи зайвої.

IV. Підсумок проекту: обговорення і презентація групами зібраної інформації; оцінювання, аналіз успіхів і труднощів, висновки.

Проектний метод навчання сприяє формуванню в учнів таких умінь:

- планувати свою роботу, попередньо прораховуючи можливі результати;
- використовувати багато джерел інформації;
- самостійно збирати та накопичувати матеріал;
- аналізувати, зіставляти факти, аргументувати свою думку;
- самостійно приймати рішення;
- встановлювати соціальні контакти (розподіляти обов'язки, взаємодіяти один з одним);
- створювати «кінцевий» продукт та презентувати його перед аудиторією;
- оцінювати себе та інших.

Метод проектів – педагогічна технологія, зорієнтована не на інтеграцію фактичних знань, а на їх застосування і набуття нових (часто шляхом самоосвіти). Активне включення учнів у зміст тих або інших проектів активізує їх пізнавальну діяльність, дає можливість засвоїти нові способи людської діяльності в соціокультурному середовищі.

Отже, сучасне суспільство потребує підготовку конкурентоспроможної особистості, яка вміє розробляти свої життєві завдання, застосовувати набуті знання для реалізації життєвих планів. Проектний метод навчання сприяє активізації пізнавальної діяльності молодших школярів, дозволяє знайти баланс між академічними знаннями та практичними вміннями, задовольнити прагнення учня до вільного вибору діяльності з опорою на зацікавленість та особистісну значущість проблем, що вирішуються. Проектний метод припускає принципово інший підхід: «Подумай, уяви, поміркуй над тим, яким шляхом і завдяки використанню яких засобів це можна виконати». Учні перетворюються на самостійних (нехай поки ще маленьких) дослідників. Проектний метод навчання дає змогу сучасній школі, учителю не тільки робити навчально-пізнавальний процес привабливішим, не тільки здобувати глибші знання, а головне, виконувати високу освітню місію: навчити учнів учитись із задоволенням. Проектний метод навчання відкриває в молодших школярів здібності лідерів, які вміють організовувати роботу в своїх групах, розвиває вміння співпрацювати, почуватися членом команди, брати відповідальність на себе, аналізувати результати діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єрмаков І. Компетентнісний потенціал проектної діяльності / І. Єрмаков // Школа. – 2006. – №5. – С.5-7.
2. Проектна технологія. Освітні технології: навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота, А.З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін. / за ред. О. М. Пехоти. – Київ: А.С.К., 2003. – 255с.
3. Проектні технології в початковій школі // Завуч. – 2007. – №14. – С.17-19.
4. Рябова З. Метод проектів у розвитку якості початкової освіти / З. Рябова, Г. Кравченко. – Харків: Ранок, 2013. – 144с.

Мугак Н. І.,
вчитель початкових класів КЗШ I-III ст. № 55,
спеціаліст вищої категорії «вчитель-методист»

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ НАВЧАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА

У статті розкрито теоретичні та практичні аспекти формування соціалізованої особистості учня початкової школи, розглянуто продуктивні засоби та умови, що сприяють цьому процесу. Обґрунтовано ефективність інтерактивного навчання в умовах освітнього середовища, його вплив на розвиток критичної особистості та її соціалізації.

Ключові слова: соціалізація, учень початкової школи, інтерактивне навчання, критичне мислення.

Завдання школи – навчити жити. Ми повинні виховувати людину, здатну створити своє особисте життя.

П. Блонський

Сьогодні в Україні відбуваються соціальні зміни, які відображаються і на системі освіти і дитині потрібні не тільки знання, але й достатній рівень життєвої компетентності, сформованість таких особистісних якостей, які допоможуть знайти своє місце у житті, визначитися з колом своїх інтересів та уподобань, стати активним членом суспільства і щасливою, впевненою у власних силах людиною. Загальновідомо, що дитина не тільки готується до життя, вона вже живе. Тому кожен учитель повинен «озброїти» учнів основами наук, пам'ятаючи, що у кожного з них є свій внутрішній світ, свої уподобання, бажання, потреби, цінності, здібності і прагнення до їх реалізації. Соціалізація учнів починається з самих дітей, тобто з їхнього бажання.

Ми, вчителі, маємо усвідомлювати: сучасні діти відрізняються від своїх однолітків минулих десятиріч. Причини цих змін:

- напруженість сучасного життя, для якого характерні швидкоплинність, матеріальне розшарування населення, політизованість суспільства тощо;
- широкий інформаційний простір, що, з одного боку істотно додає знань, а з іншого – перенасичує не лише позитивними, а й шкідливими для нервової системи відомостями;
- інтенсивний темп життя дорослих, який негативно впливає на самопочуття та нервову систему дитини;
- невпинне зростання конкуренції, змагання на першість.

Перелічені чинники справляють помітний вплив на формування юної особистості, її взаємин з ровесниками та дорослими:

- стосунки з однолітками стають більш формальними, прагматичними;
- відбувається заміщення живої гри комп'ютерними розвагами;
- втрачаються навички практичного життя, елементарного самообслуговування;
- пріоритети учнів усе більше зосереджуються у матеріальній, а не у моральній площині.

Отже, створення умов для формування основ соціалізації особистості школяра, є актуальною проблемою сучасної загальноосвітньої школи. Вона покликана виробити в кожного учня звичку активно брати участь у вирішенні важливих питань життя колективу.

Засоби педагогічних впливів, спрямованих на соціалізацію учнів.

Соціалізація дитини до конкретних умов життя реалізується у багатьох новітніх освітніх технологіях: технології проектів, технології розвитку критичного мислення, розвивальному, проблемному, диференційованому, інтерактивному навчанні тощо. Ці технології навчання не тільки допомагають створенню необхідної атмосфери для занять, а й знімають внутрішню скутість, сприяють соціалізації дітей, виховують в них почуття толерантності, розвивають навички спілкування та регуляції спільної діяльності.

Нові умови навчання потребують уміння вислухати всіх бажаних, встати на позицію кожного учня, щоб зрозуміти логіку його міркування і знайти вихід, аналізувати відповіді, пропозиції дітей і непомітно вести їх до вирішення проблем. Тому удосконалення навчально-виховного процесу вимагають від учителя не пасивного засвоєння учнями знань, а активного формування їх мислення, зокрема критичного.

Технологія розвитку критичного мислення допомагає готувати дітей, які вміють розмірковувати, спілкуватися, слухати та чути інших. В її основу покладено ідеї Ж. Піаже та Л. Виготського щодо творчого співробітництва вчителя та учня.

Наприклад, уроки читання допомагають думати й розмірковувати краще, допомагають учням більш ефективно застосовувати свої знання, впевненіше дивитися на повсякденне життя. На уроках читання учні отримують *навички критичного мислення*:

- ставити проблемні питання;
- уміти аргументувати;
- будувати гіпотези;
- сприймати розумну критику;
- вислуховувати думки інших;
- бачити спільне й відмінне;
- наводити доречні доведення;
- давати характеристику персонажам;
- висловлювати обдумані судження.

Під час проведення уроку читання з теми «*Каїн і Авель*» (біблійна легенда) для формування соціальної особистості сприяли використані *інтерактивніправи*:

1) проблемна ситуація:

– Чому про одного говорять – це дуже добра людина, а про іншого – він злий, жорстокий?

2) робота в парах:

– Складіть характеристики персонажів з опорою на вибрані слова.

3) метод «Прес» (групова робота):

– Поміркуйте та створіть ланцюжки.

I група. Розташуйте по порядку слова, щоб відповісти на питання:

– Що веде до злочину? Обґрунтуйте вибір.

(Вбивство, погані думки, ненависть, злість, заздрість)

II група. Розташуйте по порядку слова за результатом «Наслідки злочину». Обґрунтуйте вибір.

(Страх, вбивство, справедливе покарання, провина, брехливість)

III група. З'єднайте частини висловів та поясніть їх зміст.

Посієш вчинок – пожнеш характер.

Посієш звичку – пожнеш долю.

Посієш характер – пожнеш звичку.

4) мовно-логічне завдання:

– Співвіднесіть прислів'я з частинами легенди і складіть план.

5) вправа «Дерево рішень»:

– Які риси характеру треба мати, щоб бути справжньою людиною?

В ході даного уроку діти аналізували, порівнювали, обирали правильний варіант відповіді, аргументуючи свій вибір. Учні, характеризуючи персонажі легенди, займали власну позицію до вчинків людей, пояснюючи її.

Використання таких методів навчання, як: асоціативний куш, прийом критичного читання, кероване читання з передбаченням, сенкан, порушення послідовності, вільне письмо, гронування, мозкова атака, доповідач-респондент, – вважаю достатньо ефективними для розвитку критичного мислення та соціалізації учнів.

Проблемні ситуації на уроках – основа розвитку критичного мислення. На уроках з природознавства діти встановлюють *причинно-наслідкові ланцюжки*:

- сезонних явищ природи;
- зв'язку між живою та неживою природою;
- ланцюжки живлення;
- сезонні зміни в житті рослин та тварин;
- пристосування тварин та рослин до середовища проживання;
- вплив господарської діяльності людини на природу.

Для виконання цих завдань залучаються всі пізнавальні процеси, що сприяє розвитку критичного мислення, зв'язного мовлення учнів.

Система прийомів розвитку критичного мислення включає в себе способи організації як індивідуальної роботи, так і її поєднання з парною і груповою роботою. Під час уроків української мови можна застосувати такі *творчі прийоми та вправи*:

- пошир речення, додаючи слова;
- побудуй речення за схемами;
- заміни словосполучення відповідним фразеологізмом;
- «Добре – погано» (знайомство з протиріччями) – одна група дітей знаходить в об'єкті позитивні риси, інша група – негативні;
- «Коло на воді» (розвиток мовлення) – діти вибирають довільне слово. Воно записується на дошці стовпчиком. На ці букви діти добирають нові слова, до слів – речення. На основі отриманих результатів складають оповідання, казку, веселу історію, вірш.

Творча роботи над текстом на уроках читання:

- перенести дії твору в сучасне або минуле;
- продовжити текст;
- замінити одну з структурних частин: зачин, основну частину, кінцівку;
- скласти анотацію до прочитаного твору;
- скласти рекламу до твору;
- скласти діалог за прочитаним;
- на основі теми твору скласти міркування.

«Подумай, доведи, порівняй, відгадай, зроби висновок» – так доцільно ставити завдання учням, прагнучи розвинути їхній інтерес до світу, їхню фантазію, думку. Використання цих завдань та ігор у навчанні сприяють не лише розвитку зв'язного мовлення і літературних здібностей, вони формують вміння розв'язувати проблему, а це шлях до досягнення мети, шлях до успіху.

Таким чином, розвиток критичного мислення стає актуальним за часів інтенсивних соціальних змін, коли неможливо діяти без постійного пристосування до нових обставин, без ефективного розв'язання проблем. У цьому сенсі є очевидною життєва необхідність формування критичного мислення у школярів. Щоб початкова школа була успішною, вона повинна бути сконцентрована на ідеї: «людина – не засіб, а мета, тому не дитину треба пристосовувати до системи освіти, а школу до неї».

Інноваційні педагогічні технології та готовність їх застосовувати стають вимогою до всіх педагогів. Розвиток активності, самостійності, ініціативи, творчого ставлення до справи – це вимоги самого життя.

Досягнути цього можна, створюючи інтерактивне середовище навчання, використовуючи парні, групові, колективні форми діяльності. Адже саме колективна творча праця, за умови її оптимальної організації, найбільше сприяє соціалізації кожної дитини та реалізації закладеного в ній творчого потенціалу. Дає можливість кожній дитині знайти власне соціальне місце в суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авдеева І. М. Критичне мислення як системний фактор неперервної освіти / І. М. Авдеева // Дайджест педагогічних ідей та технологій. – 2002. – №3. – С.12-15.
2. Белкіна О. В. Критичне мислення учнів початкових класів / О. В. Белкіна // Практична психологія та соціальна робота. – 2005. – №4. – С.37-43.
3. Вовк Т. В. Технологія розвитку критичного мислення як засіб формування особистості учня / Т. В. Вовк // Педагогічна майстерня. – 2012. – №2 (14) – С.19-22.
4. Богущ А. М. Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: монографія / А. М. Богущ, Л. О. Варяниця, Н. В. Гавриш. – Луганськ: Альма-матер, 2006. – 368с.
5. Пастир Ю. І. Педагогічний супровід процесу соціалізації молодших школярів: методичні рекомендації / Ю. І.Пастир. – Ізмаїл, 2009. – 186с.
6. Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання / О. Пометун, Л. Пироженко. – Київ: А.С.К., 2003. – 192с.
7. Пехота О. М. Освітні технології / О. М. Пехота. – Київ: А.С.К., 2001. – С.27-44.

Небога Л. М.,
заступник директора з виховної роботи КЗШ №65,
вчитель-методист
Москалюк Д. Ю.,
практичний психолог КЗШ №65,
спеціаліст II категорії

ДОСЛІДЖЕННЯ СТУПЕНЯ ЗАНУРЕННЯ В ІНТЕРНЕТ-ПРОСТІР ТА ФЕНОМЕНУ СЕЛФІ-КУЛЬТУ ЯК ЕКВІВАЛЕНТІВ УСПІШНОСТІ Й ПОПУЛЯРНOSTІ СУЧАСНИХ ПІДЛІТКІВ

Стаття присвячена розгляду психологічних аспектів феномену «селфі», аналізу психологічної літератури на дану тему. Сьогодні наше життя неможливо уявити без цифрових технологій та соціальних мереж. Людська свідомість та звички змінюються повільніше за технології, й багато чого зі звичних речей змінює свою форму, але не зміст. Ефекти феномену «селфі» слід враховувати у процесі поглиблених досліджень для розробки раціональних методів використання Інтернет-технологій та психокорекції.

Ключові слова: соціальна мережа, феномен «селфі», самопрезентація, самоідентифікація.

Актуальність проблеми. Активне використання сучасними підлітками соціальних платформ (Facebook, Instagram, Telegram) в якості інструментів повсякденної комунікації не тільки ініціює зміну просторово-часового контексту міжособистісного спілкування, а й трансформує особистісну ідентичність користувача (конструюється в процесі віртуальної комунікації), режими й установки міжособистісної взаємодії. Дослідження впливу соціальних мереж на міжособистісне спілкування є надзвичайно актуальним, оскільки Мережа, на думку одного із засновників соціології інтернет-спільнот Г. Рейнгольда [7], стала альтернативним полем формування та підтримки особистих відносин. І, як наслідок, автопортрет або «селфі» стає невід'ємною частиною життя багатьох людей і є поширеним явищем сучасної культури. Захоплення селфі в сучасному світі все більше набуває характеру «повальної катастрофи». Сьогодні практично кожен підліток робить фотографії на витягнутій руці, розміщує їх у соціальних мережах, на форумах або чатах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз літературних джерел показав, що ставлення психологів і соціологів до феномену селфі є неоднозначним. Відзначаються і позитивні, і негативні сторони даного явища. Так, К. В. Ануфрієва і К. Топмсон вважають селфі новим рівнем прояву нарцисизму [1; 16]. При цьому А. Н. Карр не згоден з цією точкою зору, і вважає, що нарцисизм занадто просте пояснення для селфі. Учений стверджує, що це функціональний нарцисизм, необхідний звичайному користувачеві соціальних мереж, що дозволяє швидко вмонтувати себе у світовий потік даних [10]. Д. Кілнер примирює ці два різних погляди, кажучи, що селфі дозволяє

людині «фальсифікувати себе», редагувати свій образ відповідно до самосприйняття [12].

О. І. Одарущенко зараховує селфі до характеристики кризи самовизначення, найбільш характерної для підліткового віку, де фотографування себе розглядається як спроба осмислити своє «Я» [5].

Дж. Оумлет співвідносить селфі з віртуальним аналогом матеріальних то-темів, таких як сувеніри, листівки, іграшки, які з'єднують внутрішній світ із зовнішнім і дозволяють уявити себе у більш вигідному світлі, ніж є насправді [13].

Зовсім інша точка зору у Б. Худа [11], який вважає, що людина настільки прив'язана до сучасних технологій, що смартфон і гаджет стають якимись штучними продовженнями її тіла.

Американський психолог П. Рутледж на перший план у розумінні селфі виводить візуальну комунікацію. На її думку, портрет людини з певним виразом обличчя, що знаходиться в певному контексті, може сказати набагато більше, ніж величезний текст [15].

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Стаття присвячена спробам дослідити конкретні різновиди опосередкованої Інтернетом діяльності, які потенційно здатні призвести до глобальних особистісних перетворень.

Метою цієї статті є дослідження трансформації режимів віртуальної міжособистісної комунікації і віртуальної ідентичності у просторі соціальних медіа, визначення характеру самоідентифікації і самопрезентації сучасних підлітків у віртуальному просторі соціальних мереж через побудову своїх акаунтів із використанням перформансу, визначення масштабів поширення селфі-культури серед сучасних підлітків як способів успішної самореалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основні проблеми «мешканця Інтернету» концентруються в області самосприйняття. Як відомо, підлітки зазнають труднощів у близькому спілкуванні і саморозкритті, а також у прийнятті свого фізичного «Я» і своїх тілесних потреб. Можливою безпосередньою причиною цього є нерозвинені, інфантильні механізми самооцінки, які породжують ідеалістичні вимоги і перешкоджають формуванню диференційованих й адекватних уявлень про себе. Для частини підлітків надмірна залученість в Інтернет пов'язана з готовністю контролювати кожен етап роботи комп'ютерних програм; цю схильність контролювати вони можуть перенести і в сферу людських відносин, а з огляду на те, що спроби маніпулювання іншими людьми часто закінчуються невдачею, це може штовхати дітей до замкненості й соціальної ізоляції [2].

Бум селфі вперше показав, що особисте стає для Інтернет-користувача важливішим за громадське. Фотографії з масових заходів збирають на 20-25% менше відгуків і лайків, ніж селфі. Культурний феномен селфі відображає бажання людини, щоб її помітили, оцінили і визнали. Лише кілька лайків друзів у соціальних мережах розкривають основні аспекти людської психології. Підлітки, які відчувають непереборний потяг до селфі, можуть зазнавати труднощів у встановленні і підтримці міжособистісних відносин. І це зрозуміло: переключити увагу з себе на інших буває досить важко. Психологи називають

«селфі-залежність» або «селфізм» проявом соціомедійного самомилювання. Захоплення селфі свідчить про те, що людина не до кінця поборолла в собі типові дитячі риси – егоцентризм і залежність від оцінки оточуючими, а підлітковий вік як раз і є перехідним етапом на шляху до дорослішання.

Матеріали і методи дослідження. Базою для досліджень стала Криворізька загальноосвітня школа I-III ступенів №65, що працює за педагогічною технологією «Росток». Обстежено 69 респондентів у віці від 13 до 17 років, з яких 31 (44,9%) дівчинка і 38 (55,1%) хлопців.

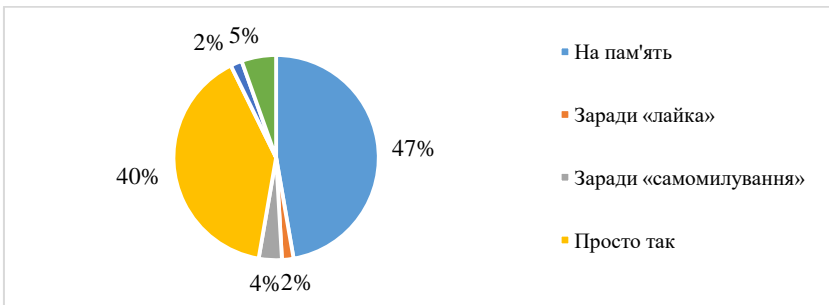
Виходячи з кратності здійснення селфі, досліджувані розділені на групи: 1-а – 18 респондентів, з їх слів, «не захоплюються» селфі (що склало 26%); 2-а – 51 респондент, що захоплюються селфі (що склало 74%), в якій виділені підгрупи:

а) 12 респондентів, які здійснюють селфі до 2-3 разів на день без особливого бажання викласти фото в соціальні мережі (що склало 23,5% від загальної кількості);

б) 4 респондентів, які здійснюють селфі мінімум 3 рази на день із розміщенням в соцмережах (7,8%);

в) 35 респондентів, які здійснюють селфі в будь-який зручний момент з активним подальшим розміщенням в соцмережах (68,7%).

Результати та їх обговорення. При дослідженні мотивації проведення селфі (Діаграма 1) виявилося, що 26 респондентів (47%) роблять селфі «на пам'ять», 22 (40%) здійснюють селфі-зйомки «просто так» без певної мотивації, 3 (5%) – для збільшення кількості фоловерів, 2 (4%) – заради «самомилювання», 1 (2%) – заради «лайка», чекаючи на позитивну оцінку, 1 (2%) – для демонстрації своєї популярності.

Діаграма 1. Розподіл відповідей, що відображають мотивацію проведення селфі у досліджуваного контингенту

Висновки. Самопрезентація та самоідентифікація в умовах ілюзорної «реальності» Інтернет-простору представляє можливість для втілення нарцистичних тенденцій особистості. Презентація автопортретів за допомогою селфі-знімків у процесі комунікації і «проживання» в умовах віртуального Інтернет-простору на шкоду істинної реальності є сприятливим ґрунтом для

підвищення суб'єктивного рівня якості життя особистості підлітка. «Позитивні» і «негативні» ефекти феномену «селфі» вимагають подальшого поглибленого наукового дослідження в галузі сучасної психології для розробки раціональних методів використання Інтернет-технологій та психокорекції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ануфриева К. В. «Селфи» как форма проявления нарциссизма личности в современном глобальном сообществе / К. В. Ануфриева // Вестник ТвГУ. – 2014. – Серия «Философия». Вып. 2. – С.79-90.
2. Бабаева Ю. Д. Интернет: воздействие на личность. Гуманитарные исследования в Интернете / Ю. Д. Бабаева, А. Е. Войскунский, О. В. Смыслова / под ред. Войскусского А. Е. – Москва – Можайск:Терра, 2000. – 431с.; С.91.
3. Зурабян С. Селфи-аддикция: болезнь или способ самореализации / С. Зурабян, Е. Брашован // Международный журнал экспериментального образования. – 2015. – №11. – С.860-862.
4. Инстаграм как форма автобиографической памяти / Л. В. Чернавина // Молодежный вестник Санкт-Петербургского государственного института культуры: сб. ст. аспирантов, магистрантов, студентов / СПбГУКИ. – Санкт-Петербург: СПбГИК, 2016. – №1. – С.10-13.
5. Одарущенко О. И. Селфи и его влияние на поведение подростков (психологический аспект) / О. И. Одарущенко // Сборник научных статей и материалов международной конференции «Цифровое общество как культурно-исторический контекст развития человека» (11-13 февраля 2016 г.). – Коломна, 2016. – С.295-297.
6. Погонцева Д. В. Самопрезентация в киберпространстве / Д. В. Погонцева // Философские проблемы информационных технологий и киберпространства. – 2012. – №2 (4). – С.66-72.
7. Рейнгольд Г. Умная толпа: новая социальная революция / Г. Рейнгольд. – Москва: Фаир-пресс, 2006. – 416с.
8. Berlatsky N. Selfies are art // The Atlantic, Nov 22 2013 [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.theatlantic.com>
9. Brand M., Young K.S., Laier C. Prefrontal control and Internet addiction: a theoretical model and review of neuropsychological and neuroimaging findings // Front. Hum. Neurosci. 27 May 2014.
10. Carr Nicholas G. The Shallows: What the Internet is Doing to our Brains. W.W. Norton, 2010. – 276 p.
11. Hood B. The Self Illusion: How the Social Brain Creates Identity. Oxford University Press, 2013. – 368 p.
12. Kilner James. The Curated Ego: What Makes a Good Selfie? – BBC News Magazine on Twitter and on Facebook.
13. Ouellet J. Me, Myself and Why Searching for the Science of Selfie. Penguin Books, 2014. – 336 p.
14. Prensky M. Digital Natives Digital Immigrants // On the Horizon. MCB University Press, 2001. Vol. 9, № 5, October.
15. Rutledge Pamela. Psychology of Social Media – Interview on CCTV.
16. Tompson K. Smarter Than You Think: How Technology Is Changing Our Minds for the Better. Penguin Press, 2013. – 352 p.

Нельга А. А.,
студентка психолого-педагогічного
факультету КДПУ
Размолодчикова І. В.,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
соціальної педагогіки і соціальної роботи КДПУ

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПІДХІД В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ДЕЗАДАПТОВАНИХ МОЛОДШИХ УЧНІВ

У статті піднімається питання індивідуального підходу до навчання та виховання дезадаптованих молодших школярів

Ключові слова: шкільна дезадаптація, молодший школяр, молодший шкільний вік.

Постановка проблеми. В останні роки явище дезадаптації у дітей молодшого шкільного віку стає предметом багатьох педагогічних, медичних, психофізіологічних і психологічних досліджень.

Відомо, що особливо небезпечними в сенсі дезадаптації є критичні періоди зміни умов виховання та навчання [5]. Одним із них є вступ до школи, оскільки навчання у першому класі традиційно розпочинають шестирічні діти, які перебувають у перехідному періоді між дошкільним і молодшим шкільним віком, сутність якого полягає у зміні світогляду дитини, її ціннісних орієнтацій і, відповідно, стереотипних поведінкових моделей [3].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У сучасній літературі поняття дезадаптації розглядається з різних позицій. Цій проблемі присвятили свої роботи учені: Л. Виготський, О. Деркач, В. Качанов, А. Лескова-Савицька, Р. Овчарова, Н. Підлубна, Н. Пов'якель, О. Сяляренко, І. Шванцар та інші.

Мета статті: довести, що за допомогою індивідуального підходу можливо уникнути небажаних наслідків і проявів дезадаптації молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Дитина шостого року життя у період навчання стикається з низкою труднощів, які потрібно подолати. Необхідно засвоїти шкільні норми поведінки, навчитися виконувати завдання за інструкцією вчителя, намагатися утримувати увагу в продовж уроку, слухати і чути вчителя, відповідати на його запитання, долучатися до життя у класному колективі тощо.

У науковій літературі даються різні визначення молодшого шкільного віку:

– *молодший шкільний вік* – етап розвитку дитини, який відповідає періоду навчання в початковій школі; хронологічні межі цього віку різні в різних країнах; в Україні молодший шкільний вік – 6-10 років [6];

– *молодший шкільний вік* – період життя й розвитку дитини від 6 (7) до 10 років. Розвиток психіки дітей у цей період відбувається головним чином на основі провідної діяльності – навчання. Молодший шкільний вік – важливий етап у формуванні в дитини ставлення до навчальної діяльності як відповідальної, суспільно значущої праці. Протягом молодшого шкільного віку дитина оволодіває значним обсягом знань, умінь і навичок, збагачуєть-

ся досвід її соціальної поведінки, з'являються перші, відносно стійкі ціннісні орієнтації, відбувається розвиток вищих почуттів – моральних, інтелектуальних, естетичних [2].

Шкільна дезадаптація – це утворення неадекватних механізмів пристосування дитини до школи у формі порушень навчання і поведінки, конфліктних відносин, психогенних захворювань і реакцій, підвищеного рівня тривожності, викривлень в особистісному розвитку [5].

Причини дезадаптації першокласників:

- небажання ходити до школи;
- труднощі в навчанні (аж до стійкої неуспішності);
- порушення у взаєминах з однокласниками чи вчителями;
- емоційні розлади;
- симптоми соматичних захворювань (головній біль, біль у животі, порушення сну, апетиту, підвищена стомлюваність) [4].

Серед найбільш виражених проявів шкільної дезадаптації першокласників є, як стверджують психологи, шкільна тривожність, яка виникає внаслідок відсутності попередньої психологічної підготовки дитини до школи. До домінуючих страхів відносять такі:

- страх не відповідати очікуванням інших (батьків, учителів, зробити щось «не так»);
- страх ситуації перевірки знань (відповіді перед дошкою, перевірки домашніх завдань, самостійні та контрольні роботи, перевірка техніки читання тощо);
- страх спілкування з учителем та однолітками тощо [3].

Узагальнений психолого-педагогічний досвід підготовки дитини до школи свідчить про виняткову роль основного середовища перебування малюка – сім'ї та школи. Важливим є стиль життя, атмосфера, що формує доброту, уважність, радість буття, дає знання.

У зв'язку з переходом України на 12-річне навчання найактуальнішими стають питання готовності до навчання дітей шостого року життя.

Формування готовності дитини до школи та можливість успішної адаптації до навчання у першому класі вивчали завжди [1]. Так, на думку Л. Виготського, бути готовим до шкільного навчання – означає, перш за все, узагальнювати й диференціювати у відповідних категоріях предмети та явища навколишнього світу.

І. Шванцар у 1978 році об'ємніше визначив шкільну зрілість – як досягнення такого ступеня розвитку, коли дитина «здатна брати участь у шкільному навчанні». Також І. Шванцар виділяє якісні компоненти шкільної зрілості: розумовий, соціальний та емоційний.

Р. Овчарова визначає рівень готовності до шкільного навчання через такі компоненти: психологічну та соціальну готовність, розвиток важливих для школи психофізіологічних функцій, пізнавальну активність і стан здоров'я. Також додає планування, контроль, мотивацію до навчання та рівень розвитку інтелекту[5].

Кожна школа працює за власною освітньою парадигмою, використовуючи інноваційні технології навчання та виховання [1].

Одним із пріоритетних напрямів роботи є психологічний супровід першокласників на різних етапах формування шкільної зрілості.

Здійснення психологічного супроводу відбувається в аспекті профілактики, розвитку, діагностики, соціально-психологічного консультивання дітей, батьків і вчителів [7].

Отже, структура профілактики дезадаптації побудована з урахуванням психофізіологічних особливостей дітей шостого року життя.

У цей період рівень розвитку всіх аналізаторів та когнітивної сфери призводить до формування чуттєвого етапу пізнання світу. Інтенсивно формуються логічні операції та елементи абстрактного мислення. Сенситивність дошкільного віку дає змогу кваліфікованим педагогам та психологам якнайкраще підготувати дитину до школи. Вчасна психолого-педагогічна підтримка дозволяє зменшити або зовсім уникнути проявів дезадаптації у перші навчальні дні [5].

Дитина шостого року життя у період навчання стикається з низкою труднощів, які потрібно подолати. Необхідно засвоїти шкільні норми поведінки, навчитися виконувати завдання за інструкцією вчителя, намагатися утримувати увагу в продовж уроку, слухати і чути вчителя, відповідати на його запитання, долучатися до життя у класному колективі тощо.

Ці труднощі ускладнюються ще й психофізіологічними особливостями дітей-шестирічок:

- нестійкий тип нервової системи;
- висока втомлюваність, зумовлена особливостями серцево-судинної системи;
- домінування процесів збудження над процесами гальмування;
- слабка саморегуляція поведінки [5].

Вияви шкільної дезадаптації у дітей молодшого шкільного віку (за Р. Овчаровою)

Форма дезадаптації	Причини	Корекційні заходи
Неприспособленість до предметної сторони навчальної діяльності	Недостатній інтелектуальний, психомоторний розвиток дитини, відсутність допомоги, розуміння батьків і вчителя	Спеціальні бесіди з дитиною, під час яких необхідно встановити причини порушень навчальних навичок; рекомендації батьків
Нездатність керувати своєю поведінкою	Неправильне виховання в сім'ї (відсутність зовнішніх форм обмежень)	Робота із сім'єю; аналіз власної поведінки вчителя для запобігання можливій неправильній поведінці учня

Нездатність прийняти темп шкільного життя (частіше трапляється в соматично ослаблених дітей із затримкою розвитку, слабким типом нервової системи)

Неправильне виховання в родині чи ігнорування чення оптимального режиму навантаження учнів

Робота із сім'єю; визначення оптимального режиму навантаження учнів

Шкільний невроз чи фобія школи – невміння розв'язати суперечність між сімейним і шкільним «ми».

Дитина не може вийти за межі сімейної спільноти (частіше в дітей, батьки яких несвідомо використовують їх для вирішення своїх проблем)

Необхідне підключення шкільного психолога – сімейна терапія чи групові заняття для дітей у поєднанні з груповими консультаціями для батьків

Існує багато підходів до визначення форм та причин дезадаптації дітей молодшого шкільного віку [5].

Знання причин і форм дезадаптації допомагає всім учасникам НВП якомога ефективніше організувати корекційну роботу для подолання труднощів у період пристосування дитини до шкільного навчання.

Аби запобігти проявам дезадаптації шкільний психолог і вчитель мають розробити й реалізовувати систему інтерактивних заходів та методів розвивальної і виховної роботи, що дають змогу залучати всіх учасників навчально-виховного процесу.

Висновки. Отже, від результативного індивідуального підходу, успішного проходження адаптаційного періоду, від уміння пристосуватись до нових навчальних умов залежить подальша успішність першокласника у навчанні, його соціальний статус у класному колективі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вячков И. В. Психология для малышей, или Сказка о самой «душевной» науке / И. В. Вячков. – Москва: Педагогика – Пресс, 1996. – 220с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – Київ: Либідь, 1997. – С.373.
3. Деркач О. Формування внутрішньої позиції шестиріч них першокласників / О. Деркач // Вчитель початкової школи. – 2013. – №5. – С.9-12.
4. Лескова-Савицька А. Проблема дезадаптації першокласників / А. Лескова-Савицька // Психолог. – 2003. – №29-32. – С.30-39.
5. Плоткіна Н. Профілактика дезадаптації до шкільного навчання / Н. Плоткіна // Психолог. – 2011. – №12. – С.15-20.
6. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи / О. Я. Савченко – Київ, 1997. – С.389.
7. Сыроватко Е. Н. Определение готовности к обучению в школе / Е. Н. Сыроватко, О. Н. Баер. – Запорожье, 2002. – 176с.

Непочатова В. І.,
учитель початкових класів
Криворізької загальноосвітньої школи-інтернату
I-II ступенів №4, спеціаліст першої кваліфікаційної категорії

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЯК ЗАПОРУКА СТВОРЕННЯ ДРУЖНЬОГО КОЛЕКТИВУ

*У статті порушується проблема формування моральних якостей молодших школярів.
Ключові слова: молодший шкільний вік, моральні якості, цінності, самооцінка, ціннісні орієнтації.*

Постановка проблеми. Молодший шкільний вік психологи називають найсприятливішим для засвоєння моральних норм і правил поведінки. Саме на цьому етапі в особистості закладаються підвалини моральності. Передумови морального розвитку більше не повторяться, і те, що буде упущене тут, надолжити в наступних вікових періодах і мікроперіодах (від класу до класу) виявиться важчим чи зовсім неможливим.

Цінності є невід'ємними і визначальними складовими людського життя. І недаремно, скільки існує людство, скільки існують й уявлення про цінності, проте предметом наукового пізнання вони стали лише в кінці ХІХ століття.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Насамперед з'ясуємо зміст поняття «цінність», оскільки зважаючи на його багатофункціональність, існує безліч тлумачень. Наприклад, Драгомир Пантич подає 400 різних визначень поняття «цінність» [3, с.24].

Окрім цього, дослідники часто використовують одні й ті самі терміни для позначення різних за характером і сутністю явищ, або ж, навпаки, використовують різні терміни для визначення одного поняття, маючи на увазі власне ту саму сутність, наприклад: «цінності» (М. С. Каган), «система особистісних смислів» (О. М. Леонтьєв), «визнані цінності» (В. І. Додонов), «внутрішня позиція і спрямованість особистості» (Л. І. Божович).

Г. Головних виокремлює три концепції, які по-різному трактують поняття «цінність»: «функціональна» – розглядає цінність як здатність предметів і явищ обслуговувати потреби людей (цінність зближається з поняттям «благо»).

«Оціночна» – розглядає цінність як ідеал та зводить його до пізнавального, духовно – практичного відношення суб'єкта до об'єкта (що призводить до втрати власне аксіологічного об'єктивного змісту).

«Сігніфікативна» – розглядає цінність для позначення всіх форм людської значущості, тобто таким чином цінність ототожнюється зі значущістю (відбувається перейменування всього значущого в цінне).

М. Й. Боришевський пропонує поділ цінностей на: моральні, естетичні, інтелектуальні, валеологічні [1, с.21-25].

О. І. Вишневський акцентує увагу на кодексі вартостей сучасного українського виховання, він поділяє цінності на абсолютні (вічні), національні, громадянські, сімейного та особистого життя.

Мета статті – розкрити особливості формування моральних цінностей молодших школярів для створення дружнього колективу.

Виклад основного матеріалу. Проблема виховання моральних цінностей у школярів – одна з фундаментальних проблем етики, філософії, педагогіки та психології.

В. О. Сухомлинський був переконаний, що зміст, форми і методи виховання моральних цінностей учнів звичайно змінюються залежно від вікових та індивідуальних особливостей дітей.

Педагоги в молодших класах виступають у ролі безпосередніх організаторів, і саме вони в процесі повсякденного життя і діяльності підводять дітей до розуміння норм і правил поведінки. Адже чим менший вік дитини, тим безпосереднішим має бути моральне виховання, її необхідно не навчати, а привчати до добрих вчинків, нахилів, манер, навичок і звичок культурної поведінки. «Майстерність і мистецтво морального виховання особистості полягають у тому, щоб моральні цінності розкривалися перед юними серцями в яскравих образах, які захоплюють думки і хвилюють душу, пробуджують прагнення до ідеалу».

Важливим елементом формування культури особистості В. О. Сухомлинський вважав засвоєння вимог, правил, норм поведінки, в яких розкривається «азбука моральної культури» [4].

Із раннього віку вчинки дітей підлягають моральні оцінці з боку дорослих. Оцінка стримує школяра від небажаних вчинків, стимулює моральну поведінку. Вона допомагає засвоювати правильні судження про моральні явища, відкидати хибні. Критеріями для моральної оцінки є ті моральні норми, правила, які педагог висуває до учнів.

Формування у дітей моральних мотивів, їх реалізація в поведінці – важливий напрямок у роботі педагога, він має бути вирішальним у період становлення особистості, бо соціальні наслідки вчинку дитини ще важко передбачити, врахувати їх у своїй поведінці. Потрібно мати на увазі не лише отримані знання, вміння і навички, а й певний духовний результат, розвиток власне моральних якостей: доброти, справедливості.

«Утвердження істин, норм, правил моральної культури в повсякденному житті – найважливіша складова частина морального виховання» [4].

Моральна норма завжди містить у собі певну ідеальну «модель» того чи іншого аспекту моральних стосунків. Норма моделює тип взаємостосунків між суспільством і особистістю, переносячи його на ті чи інші стосунки між людьми. Моральні норми відіграють суттєву роль у встановленні природи моральної оцінки.

Ціннісні орієнтації формуються у ході соціалізації шляхом проникнення інформації в індивідуально-психологічний світ індивіда. При первинній соціалізації набувається колективний досвід попередніх поколінь, передаються соціально схвалені стереотипи поведінки, дії, орієнтовані на певні історично зумовлені соціокультурні цінності. При вторинній соціалізації набувається власний соціальний досвід, який допомагає індивіду адаптуватися у конкретному мікросередовищі, групі, колективі.

Ціннісні орієнтації особистості функціонують на основі суспільної системи цінностей, нерозривно пов'язані з нею, спрямовані на засвоєння і творення певних цінностей і виконують такі функції: залучають індивіда до систем, норм і цінностей соціуму; сприяють самоствердженню особистості, реалізації її здібностей, соціальних очікувань; забезпечують гармонізацію «внутрішнього» світу особистості, систематизацію знань, норм, стереотипів.

Система ціннісних орієнтацій існує для позначення результату індивідуального відображення особистістю систем цінностей, які обрані шляхом спілкування. Сукупність ціннісних орієнтацій створює «вісь свідомості, стійкість особистості, спадкоємність певного типу поведінки і діяльності».

В основі нашого розуміння сутності категорії «ціннісні орієнтири особистості» лежить позиція тих філософів, психологів, педагогів, що визначають її як структурний компонент особистості, в основі якого – система цінностей відносин до дійсності, змістом якої є усвідомлення особистістю об'єктивного блага і переживання його як цінності. У результаті привласнене особистістю як цінність об'єктивне благо здобуває здатність регулювати і направляти життєдіяльність особистості (К. М. Волков, О. Г. Дробницький, А. В. Зосимовський, М. Г. Казакіна, Т. Є. Конникова, В. Н. Мясіщев, С. Л. Рубінштейн, Л. М. Фрідман та ін.).

Категорія «ціннісні орієнтації особистості» містить у собі три компоненти.

1. *Пізнавальний* – усвідомлення об'єктивних рис, властивостей, якостей явищ дійсності в їхній значимості для інших людей; усвідомлення фактів дійсності в їхній значимості для себе.

2. *Емоційний* – переживання цінності предмета, явища, якості, факту.

3. *Мотиваційний* – готовність надходити відповідно до прийнятого (усвідомлюваною і пережитою) цінністю в ситуації вибору.

Виділення кожного з цих структурних компонентів поняття обумовлено тими психічними процесами, що забезпечують виконання даним особистісним утворенням його ціннісно-орієнтаційної функції.

Найпомітніше у структурі формування ціннісних орієнтацій для молодших школярів виступає особа вчителя. Для молодших учнів учитель є незаперечним авторитетом. Внаслідок яскраво вираженої у них тенденції до наслідування молодші школярі переймають від нього як зовнішні форми поведінки (інтонації мови, манери), так і те, що становить внутрішню сутність вихователя: ціннісні орієнтири, ставлення до людей, до самих учнів, до роботи, до найрізноманітніших явищ, подій, риси характеру. У виборі ціннісних орієнтацій дітей молодшого шкільного віку роль педагога незаперечна.

Вивчення ціннісних орієнтацій в структурі особистості вимагає розгляду їх взаємозв'язків із самосвідомістю. Будучи результатом всього життєвого шляху людини, самосвідомість сама стає умовою спрямованого розвитку особистості, і в цьому полягає її життєво важливе значення. Самосвідомість розглядається як усвідомлення людиною (дитиною) самої себе, своїх власних якостей. Особливу роль у структурі самосвідомості займає самооцінка. Самооцінка – це ядро особистості, важливий регулятор її поведінки. Від

самооцінки залежать взаємини дитини з дорослими, ровесниками. Вона тісно пов'язана з рівнем домагань, впливає на оцінювання результатів діяльності, пізнання тощо.

Міжособистісні відносини дітей у класному колективі – це форма реалізації соціальної сутності кожної дитини, психологічна основа для згуртування дітей. У колективі в школяра реалізується потреба в соціальній відповідальності: бажання відповідати соціальним вимогам, виконувати правила громадського життя, бути суспільно повноцінним. Це спонукає дитину виявляти цікавість до однолітків, шукати друзів. Школяр прагне до виконання належних норм, формування ціннісних орієнтацій, які пропонують йому дорослі, у нього велике бажання бути позитивно оціненим, схваленим першою вчителькою, батьками, однолітками.

Перший учитель – найближчий і безпосередній вихователь і наставник учнів. Він організовує й спрямовує виховний процес, об'єднує виховні зусилля вчителів, батьків і суспільства, відповідає за організацію виховної роботи у своєму класі.

Займаючись виховним процесом класного колективу, учитель одночасно ставить за основну мету розвиток кожної особистості, формування її ціннісних орієнтацій, з огляду на вікові та індивідуальні особливості всіх учнів. Правильний розвиток дитини нероздільно пов'язаний з тим, у якому оточенні вона перебуває: виховуючи разом, виховуємо одного; виховуючи одного, розвиваємо всіх.

Керуючись загальною теорією колективу, згуртування учнів учитель починає з організації їхньої діяльності:

– учитель ставить перед класом суспільно значущу й привабливу для учнів мету, відкриває для них перспективу цікавого й змістовного спільного життя;

– одночасно вчитель допомагає учням створити органи внутрішнього колективного самоврядування. Спочатку, попередньо познайомившись із учнями особисто й вивчивши документи, він може сам призначити відповідальних школярів за ту чи іншу роботу (старосту класу, чергових).

Висновки. Колектив формується у процесі спільної діяльності. Міжособистісні відносини між дітьми формуються у процесі соціалізації. У процесі спілкування, навчання відбувається формування колективу. У ньому виникають, насамперед, ділові відносини – відносини відповідальної залежності. Вони є основними у створення дружнього колективу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Здравомыслов А. Г. Потребности. Интересы. Ценности / Андрей Григорьевич Здравомыслов. – Москва: Политиздат, 1986. – 223с.
2. Леонтьев О. От социальных ценностей к личностным: социогенез и феноменология ценностей регуляции деятельности / О. Леонтьев // Психология. – 1996. – №4. – С.35-44.
3. Освітні інноваційні технології у процесі викладання навчальних дисциплін: зб. наук.-метод. праць / за ред. Дубасенюка О. А. – Житомир: Вид-во ЖДУ, 2004. – 261с.
4. Сухомлинський В. О. Моральні заповіді дитинства і юності / Василь Олександрович Сухомлинський. – Київ: Рад. школа, 1966. – 232с.

Оксамитна Т. Г.,
учитель початкових класів
Криворізької загальноосвітньої школи-інтернат
I-II ступенів №4, кваліфікаційної категорії спеціаліст

РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У КЛАСАХ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Дослідження присвячено проблемі розвитку пізнавальних інтересів учнів молодшого шкільного віку у класах з особливими освітніми потребами. Визначено умови, за яких відбувається ефективна взаємодія шляхом упровадження групової роботи.

Ключові слова: молодший школяр, пізнавальний інтерес, групова робота, учні з особливими освітніми потребами.

Постановка проблеми. На сучасному етапі реформування освіти одне з головних завдань – створення необхідних умов для повноцінного розвитку і самореалізації кожного громадянина України. Запорукою ефективності навчальної діяльності й процесу учіння молодших школярів є результативність пізнавальної діяльності, від якої залежить цілеспрямованість розумової активності, розвиток інтелектуальної рефлексії та природжених задатків учнів тощо.

Про важливість пізнавального інтересу в процесі навчання учнів вказували А. Дістервег, Я. Коменський, І. Песталоці, К. Ушинський та ін.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Різноманітні аспекти формування пізнавальних інтересів досліджували Л. Виготський, О. Дусавицький, О. Киричук, Н. Морозова, Г. Шукіна та ін. Значення інтересу в навчально-виховному процесі розкривається у працях Н. М. Бібік, О. Я. Савченко, М. В. Савчин, О. В. Скрипченко та ін.

Дослідники підкреслюють, що виховання активного ставлення до знань, науки взагалі й до навчальної діяльності зокрема неможливе без розвитку допитливості, потягу до знань, інтересу до пізнання. Суворі, категоричні вимоги, покарання, адміністративні заходи безсилі, якщо в дитини немає потреби навчатися, якщо пізнавальна діяльність для неї позбавлена життєвого змісту.

Мета статті – довести важливість розвитку пізнавального інтересу у дітей з особливими освітніми потребами у молодшому шкільному віці.

Виклад основного матеріалу. Важлива роль інтересу в становленні особистості молодшого школяра. Дитина реалізує свій інтерес у процесі основної діяльності, тому що найсильнішим мотивом у навчанні є саме пізнавальний інтерес, який активно взаємодіє із системою ціннісних орієнтацій, цілями, результатами діяльності, відображає всі складові особистості: інтелект, волю, почуття [4].

Оскільки інтерес зумовлює загальну тенденцію звертати увагу на певні об'єкти і явища навколишнього світу з метою їх пізнання або на виконання

певного виду діяльності, то він впливає на всі без винятку психічні процеси, спрямовуючи їх у потрібне русло. Відомо, що в стані зацікавленості дитина все засвоює швидко й ґрунтовно. Розумова діяльність під впливом інтересу стає дедалі зосередженішою, з'являються роздуми, що спонукають певні дії, вважає О. Киричук [5, с.3].

Пізнавальний інтерес активізує всі психічні процеси людини, на високому рівні розвитку, збуджує до постійного пошуку. Учені відзначають, що пізнавальні інтереси активізують розумову діяльність, впливають на зміни у способах її здійснення тощо.

Отже, розвиток психологічних чинників навчальної успішності молодших школярів залежать від ефективності розвитку їх пізнавальних інтересів. Особливо це стосується дітей з особливими освітніми потребами.

У психологічних дослідженнях підкреслюється, що якісна перебудова інтересів найінтенсивніше відбувається в періоді переходу дитини з одного етапу онтогенезу на інший. Зміна інтересів, їх якостей не нівелює певної стійкості найбільш значущих у кожному віковому періоді ознак, які продовжують розвиватися, інтегруватись в інші на вищому рівні. При цьому, за дослідженнями Н. М. Бібік, відбувається не тільки розширення і поглиблення інтересів, а й їх диференціація, яка виражається в появі комплексу домінуючих ознак. Встановлено, що інтерес обумовлює навчальну діяльність в цілому, сприяє самовдосконаленню учнів [2].

Таким чином, стійкий пізнавальний інтерес розглядають як ознаку готовності дитини до навчання в школі. Маючи сформовані пізнавальні інтереси, дитина успішно навчатиметься, в неї з'явиться зацікавленість до навчальної діяльності. У школі дитина поглиблює і розширює свої пізнавальні інтереси. У неї виникає бажання змістового і досконалого вивчення певних навчальних дисциплін, коли матеріал виходить за межі навчального. Такий інтерес має стійкий характер.

У науковій літературі читаємо: «пізнавальний інтерес розглядають як основний мотив навчальної діяльності, як індивідуальну цінність кожного учня, пов'язану з його особистісним смислом [2]. Школяру цікаво «пізнавати нове», «бачити свій рух в пізнанні», «проникати в науку».

О. Савченко зазначає, що пізнавальний інтерес – це прагнення до знань, що виявляється в активному ставленні учня до пізнання сутнісних властивостей предметів і явищ дійсності [7, с.407].

Таким чином, пізнавальний інтерес – це емоційно усвідомлена, вибірково спрямованість особистості, яка звернена до предмета й діяльності, пов'язаної з ним, що супроводжується внутрішнім задоволенням від результатів цієї діяльності.

У дослідженнях В. Лозової підкреслюється, що пізнавальні інтереси лежать в основі активності, самостійності школяра в навчанні [6]. Серед пізнавальних мотивів він є керованим і найзначнішим. Інтерес виникає і зміцнюється лише в ситуації пошуку нових знань, інтелектуальної напруги, самостійної діяльності. Тому, якщо перед учнями ставляться лише готові

цілі, а знання лише повідомляються і закріплюються, активність згортається, інтерес згасає.

Л. Божович вважає, що пізнавальний інтерес заставляє людину активно прагнути до пізнання, активно шукати способи і засоби задоволення потреби до знань [2]. Г. Шукіна вказує на те, що інтерес виступає як «потужний збудник активності особистості, під впливом якого психічні процеси проходять особливо інтенсивно, а діяльність стає інтелектуальною і продуктивною».

Таким чином, пізнавальний інтерес має пошуковий характер, підвищує можливості розумового розвитку учня, сприяє усвідомленій самостійності, викликає продуктивну роботу, змінює способи розумової діяльності, є умовою розвитку творчої особистості.

Характерними особливостями інтересу є:

- його усвідомленість,
- емоційність,
- особлива вольова спрямованість до пізнання.

У процесі навчання учнів важливо не лише формувати інтерес, а й зберегти його на всіх етапах навчального пізнання, на рівнях, адекватних конкретним дидактичним цілям.

Особливістю пізнавального інтересу є можливість збагачувати та активізувати процес не лише пізнавальної, але й будь-якої іншої діяльності. Його предметом є найважливіша якість дитини: пізнати навколишній світ не лише з метою біологічної та соціальної орієнтації в дійсності, а й у відношенні до світу – в бажанні проникнути в його різноманітність, відобразити в пізнанні суттєві сторони, причинно-наслідкові зв'язки, закономірності. У той же час пізнавальний інтерес, що є включеним у пізнавальну діяльність тісно пов'язаний із формуванням різних особистісних відношень.

Пізнавальний інтерес виражає прагнення учнів до знань й у груповій діяльності, тому вважається педагогами одним із найбільш значущих і надійних факторів, які інтенсифікують пізнавальну діяльність школярів.

Наявність в учнів стійких пізнавальних інтересів забезпечує систематичну ефективну діяльність учнів при оволодінні знаннями і способами діяльності.

Умовами формування пізнавального інтересу є:

- створення можливостей для учнів проявити розумову самостійність і ініціативність;
- використання активних методів навчання, проблемних запитань, ситуацій і завдань;
- ведення навчання на високому, але посильному рівні труднощів; наявність різноманітного навчального матеріалу і прийомів навчальної роботи;
- використання емоційно забарвленого, живого слова педагога. Для підтримки пізнавальних інтересів надзвичайно важливо стимулювати емоції, інтелектуальні почуття. Їх потужним джерелом є емоційність навчального змісту [3].

Аналіз психолого-педагогічної літератури та власний педагогічний досвід, дають можливість стверджувати, що формуванню пізнавальних інтересів з використанням методів групової роботи в класах з особливими освітніми потребами, сприяють незвичайна форма подачі матеріалу, що викликає здивування в учнів, емоційність мови вчителя, пізнавальні ігри, ситуації суперечки і дискусії.

Використання ігор у навчанні:

- активізують інтерес та увагу дітей,
- розвивають пізнавальні здібності, кмітливість, увагу,
- закріплюють знання, вміння і навички.

Правильно побудована гра збагачує процес мислення індивідуальними почуттями, розвиває саморегуляцію, тренує волюві якості дитини. Її цінність передусім в тому, що вона виконує роль емоційної розрядки, запобігає втомі дітей. Якщо вчитель часто використовує ігри, молодші школярі раптом роблять відкриття: «Мені подобається думати, дайте мені таке завдання, щоб я поламав голову», тобто зосереджується інтерес до розумової праці.

Головні умови ефективності застосування ігор – органічне включення в навчальний процес; захоплючі назви; наявність справді ігрових елементів, зокрема зачинів, римування, обов'язковості правил, які не можна порушувати; використання лічилок; емоційне ставлення самого вчителя до ігрових дій, його слова й рухи цікаві, несподівані для дітей.

Різноманітність ігрових засобів створює широкі можливості для того, щоб учитель міг вибрати саме таку гру, яка найбільше відповідає меті уроку.

Особливо сприяють активізації пізнавальної активності сюжетні ігри та ігри вправи з природничим матеріалом. Їх мета навчити дітей:

- знаходити потрібний предмет за допомогою аналізатора (дотику, смаку, запаху), оперуючи істотними ознаками;
- описувати предмети і знаходити їх за описом;
- знаходити ціле за частиною і частину за цілим;
- групувати предмети за місцем, способом використання людиною;
- встановлювати послідовність дій.

Висновки. Таким чином, значення пізнавального інтересу в житті дитини важко переоцінити. Інтерес виступає як найбільш енергійний активатор, стимулятор діяльності, реальних предметних, учбових, творчих дій і життєдіяльності загалом. Вибіркова направленість пізнавального інтересу на предмети і явища навколишнього світу підносить пізнання, що лежить в сфері духовних потреб індивіда, особливо це стосується дітей з особливими освітніми потребами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артемова Л. Щоб дитина хотіла і вміла вчитися / Л. Артемова // Дошкільне виховання. – 2000. – №5. – С.6-7.
2. Бібік Н. М. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів / Н. М. Бібік. – Київ: Віпол, 1987. – 96с.

3. Вікова і педагогічна психологія: навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук. – Київ: Каравела, 2008. – 400с.
4. Вікторенко І. Формування пізнавального інтересу до природознавства засобами усної народної творчості / І. Вікторенко // Рідна школа. – 2004. – №3. – С.54-56.
5. Киричук О. І. Навчальні інтереси молодших школярів / О. І. Киричук. – Київ: Рад. школа, 1982. – 128с.
6. Лозова В. І. Пізнавальна активність школярів. (Спецкурс із дидактики): навч. посібник для пед. ін-тів / В. І. Лозова. – Харків: Основа, 1990. – 89с.
7. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: підручн. / О. Я. Савченко – Київ: Генеза, 1999 – 368с.

Охінченко Н. І.,
вчитель початкових класів
Криворізької загальноосвітньої школи-інтернат
І-ІІ ступенів № 4, спеціаліст другої кваліфікаційної категорії

СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ УЧНІВ ЧЕРЕЗ СТВОРЕННЯ СИТУАЦІЇ УСПІХУ У ТВОРЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розкрито узагальнену характеристику творчості молодшого школяра, проаналізовано її особливості та види. Охарактеризовано творчість дітей у різних видах діяльності.

Ключові слова: ситуація успіху, творчість, фантазування, експериментування.

Постановка проблеми. У Національній доктрині розвитку освіти зазначено, що метою державної політики щодо розвитку освіти є створення умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, виховання покоління людей, здатних працювати і навчатися протягом життя, оберігати і примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства, розвивати і зміцнювати суверенну, незалежну, демократичну, соціальну державу як невід’ємну складову європейської та світової спільноти [1].

Водночас у Законі України «Про освіту» наголошується на створенні умов для всебічного розвитку людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвитку її талантів, розумових і фізичних здібностей, вихованні високоморальних якостей, формуванні громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагаченні на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, забезпеченні народного господарства кваліфікованими фахівцями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творчий потенціал є важливим надбанням як суспільства в цілому, так й окремої людини, що дає можливість ефективно вирішувати завдання розвитку країни.

Проблема творчого розвитку особистості є однією з центральних в педагогіці, оскільки прогрес суспільства – це шлях постійної творчості, долання стереотипів і вироблення нових нестандартних ідей, оригінальних підходів і

шляхів їх втілення. Головним педагогічним завданням при цьому є виховання людини, здатної акумулювати і творчо переосмислити набутий досвід, досягнення людства.

Центральне місце у структурі творчості займає мислення як процес опосередкованого й узагальненого відображення в мозку людини предметів і явищ зовнішнього світу. Дослідники дитячої творчості виділяють три стадії розвитку творчого мислення: наочно-дійове; причинове; евристичне мислення.

Мета статті – дати узагальнену характеристику творчості та її впливу на процес соціальної адаптації через створення ситуації успіху учнів молодшого шкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Традиційним є тлумачення творчості як діяльності, спрямованої на створення суттєво нового, цінного для суспільства.

В. О. Моляко вважає, що «в психологічному аспекті під творчістю слід розуміти процес створення, відкриття чого-небудь нового, раніше для цього конкретного суб'єкта не відомого. Психолог пропонує значно розширити перелік видів творчості й вирізнити, крім загальноприйнятих наукової, технічної, художньої, ще й ігрову, навчальну, побутову («домашню»), ситуаційну, комунікативну творчість.

Для вчителя початкових класів на перший план виступають питання не стільки суспільної цінності отриманих продуктів, скільки внутрішнього конструктивного ефекту дитячої творчості, здатної підносити особистість на вищі щаблі розвитку, надавати одухотворення її світогляду та діям. У процесі своєї творчості дитина створює особливий, унікальний і суспільно корисний продукт, а саме: свою особистість, з тими властивостями, що дозволять їй у свій час зробити відкриття, винаходи, досягти життєвого успіху тощо.

Дитяча творчість нероздільна з такими важливими властивостями особистості, як: самостійність, ініціативність, оригінальність, варіативність, зацікавленість, комунікабельність. Тобто, творчість дитини носить виразний самодіяльний та особистісний характер. Творча дитина прагне бути успішною, компетентною, самостійною, робити щось своїми руками, докладаючи потрібних для цього зусиль, долаючи труднощі. Вона виявляє ініціативу, висловлює свої пропозиції, залучаючи інших учнів до співпраці, до колективних справ, виявляючи лідерські якості. У малюнках, аплікаціях, оригамі, інших виробках дитини яскраво помітна її індивідуальність, несхожість на інших, використання незвичних форм, прийомів, технік тощо. Долаючи труднощі на шляху до своїх цілей, учень виявляє здатність до пошуку, до використання різних способів, варіантів, гнучко й оперативно орієнтуватися з неефективних на більш вдалі прийоми й способи.

Дитяча творчість, як правило, носить колективний характер. Творча дитина активно спілкується з навколишніми, прагне отримати від них схвалення, заохочення своїм «винаходам» і «знахідкам». Вона чуттєво реагує на зауваження навколишніх, здатна відстоювати свої здобутки, її активність носить соціальну спрямованість. Отже, під час цієї діяльності дитина активно соціально адаптується.

Соціальна адаптація дітей молодшого шкільного віку є однією з актуальних проблем, що стоять перед педагогічною наукою і практикою. Цією проблемою опікуються науковці Н. Вознюк, І. Зверева, А. Капська, Ф. Мустаєва, В. Сорочинська. Ці вчені визначають соціальну адаптацію з різних точок зору: як здатність особистості завбачати зміну поведінки у разі виникнення нових, несподіваних соціальних вимог (П. Анохін); як активну взаємодію індивіда із середовищем (С. Артьомов); як необхідність корекції «між людських стосунків» (P. Delore); взаємодію індивіда і соціального середовища, у процесі якої закладаються механізми та норми соціальної поведінки (А. Налчаджян).

Соціальна адаптація – це інтегрований показник стану дитини, який відображає її здатність адекватно сприймати навколишню дійсність, ставитися до людей, подій, вчинків, спілкуватися, вчитися, працювати, відпочивати, регулювати свою поведінку відповідно до сподівань інших.

Особливості дітей молодшого шкільного віку полягають у тому, що вони недостатньо усвідомлюють свої переживання і не завжди здатні зрозуміти причини, які їх викликають. Для того, щоб дитина була здатна усвідомлено реагувати на ту чи іншу подію, треба навчити її адекватно виражати свої почуття застосовуючи ситуації успіху.

Кожна дитина має відчувати себе успішною, задоволеною результатами навчання, усвідомлювати, що змогла найповніше розкрити свої здібності у тій чи іншій діяльності і виправдала сподівання близьких людей.

Ефективними прийомами створення ситуації успіху є, зокрема, такі.

Приєм «Емоційне стимулювання»

Констатація будь-якого, навіть незначного успіху, навіювання дитині віри у її власні сили, підтримка і допомога у поступовому просуванні учня від найменшого досягнення до значного успіху.

Приєм «Даю шанс»

Заздалегідь підготовлена педагогом ситуація, у якій учень отримує нагоду зненацька для себе розкрити свої можливості.

Приєм «Прямуй за нами»

Зацікавлення учня діяльністю, яку ведуть однокласники, спонукання його до загальної справи, дати відчуті в собі сили, які допоможуть працювати на рівні з іншими. Реакція оточуючих має стимулювати дитину до вияву та реалізації її задатків.

Приєм «Спільна радість»

Емоційний відгук однокласників на успіх члена свого колективу. Важливо, щоб діти вміли помічати досягнення кожного учня. У такій ситуації всі члени колективу отримують задоволення: однокласники – від гордості за досягнення товариша, а він – від усвідомлення себе частинкою колективу, в якому його люблять і підтримують [4, с.59-59].

Як ми вже наголошували, дитяча творчість носить, як правило, колективний характер. Важливим видом творчості є експериментування, сутністю якого є певні доцільні перетворення вихідного матеріалу в інтересах досяг-

нення бажаного результату. Діти бурхливо радіють, переживають успіх. Коли їм вдалося досягти, знайти, вишукати, перемогти труднощі.

Таким чином, вдале експериментування дозволяє вирішувати «проблеми», підтримує розгортання задуму, збагачує його, наповнює пізнавальним змістом. Натомість, відсутність експериментування змушує дітей відмовитися від задуму, породжує безпомічність, почуття неспроможності.

Ще одним різновидом дитячої творчості є фантазування, яке тісно переплітається з особистісними новоутвореннями дитини, а основі чого у неї виникають перші мрії про своє майбутнє. За допомогою фантазування дитина прагне до відтворення того, що її вразило, до повторного переживання приємних емоційних моментів, до пригадування того, що сподобалося, тобто до конструювання широкої сфери своїх відносин з дійсністю.

Фантазування у поєднанні зі зростанням інтересу дитини до сфери соціальних взаємин призводить до того, що діти створюють уявні світи, населяють їх діючими персонажами.

У психолого-педагогічній науці, незважаючи на тривалі дискусії, ще й по сьогодні зберігається неоднозначне тлумачення ролі дорослих у розвитку дитячої творчості. Причини полягають як у самій складності феномену дитячої творчості та її розвитку, так і у різноплановості сприятливих для цього умов. На нашу думку, для розвитку дитячої творчості необхідна підтримка дорослих, заохочення допитливості дітей, їх експериментування, пошукових дій, оригінальних рішень, виходу за межі зразка. Окремим і важливим питанням при цьому є міра впливу, втручання дорослого у творчі спроби дітей. Якщо втручання буде завеликим, то що залишиться дитині? Дослідники встановили залежність творчої активності дитини від ставлення до неї дорослих. Авторитарне ставлення, гіперопіка й емоційна холодність та байдужість знижують ініціативу, самостійність дитини, викликають безпомічність, зневіру у власні сили, які призводять до відмови від творчості.

Тому у взаємодії з дитиною в інтересах розвитку її творчості повинні панувати ефективні прийоми стимулювання, заохочення, схвалення, зацікавлення, відпрацювання окремих розумових (наприклад, логічних процесів порівняння, класифікації, спостережливості) і практичних (техніка виготовлення, ліплення конструювання тощо).

Висновки. У процесі своєї творчості дитина створює особливий, унікальний й суспільно корисний продукт – свою особистість. Творча дитина відрізняється самостійністю, ініціативністю, оригінальністю, варіативністю, зацікавленістю, комунікабельністю. Різні види творчості формуються у всіх сферах дитячої активності – це, передовсім продуктивна і побутова діяльність. Особливими формами дитячої творчості є експериментування і фантазування.

Серед виховних впливів в інтересах розвитку дитячої творчості повинні панувати прийоми стимулювання, заохочення, схвалення, зацікавлення, що в свою чергу сприятиме активній соціальній адаптації молодшого школяра.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державна політика в галузі освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com_galuzi/osviti.
2. Дуткевич Т. В. Психологічні особливості розвитку дитячої творчості / Т. В. Дуткевич // Педагогічна освіта: теорія і практика: зб. наук. пр. / Кам'янець-Подільський національний університет ім. І. Огієнка. – Кам'янець-Подільський: КПУ – 2013. – Вип. 15. – С.251-252.
3. Романець В. А. Психологія творчості / В. А. Романець. – Київ: Либідь, 2001. – 288с.
4. Шкабура Н. Віра в успіх – джерело внутрішніх сил дитини / Н. Шкабура // Учитель початкової школи. – 2013. – №3. – С.58-59.
5. Шумилин А. Т. Проблемы теории творчества / А. Т. Шумилин. – Москва: Высшая школа, 1999. – С.23-24.

Ошедченко В. К.,

*студентка психолого-педагогічного
факультету КДПУ*

Размолодчикова І. В.,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи КДПУ

ВПЛИВ ОЦІНКИ НА ЕМОЦІЙНИЙ СТАН УЧНЯ

У статті піднімається питання впливу оцінок на емоційний стан учня.

Ключові слова: вплив оцінки, оцінка, емоційний стан учня.

Постановка проблеми. Сьогодні усе більше уваги приділяється оцінюванню навчальних досягнень учнів. Але ніхто не замислюється, як оцінка впливає на стан дитини. Вона може викликати в учня як негативні, так і позитивні емоції. Тому вчителю слід бути уважнішим при виставленні балу. Оскільки оцінка є одним із засобів мотивації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У своїх праці Ш. О. Амонашвілі яскраво описує наслідки використання оцінок в школі. Він показує, що завдяки системі оцінювання, учбовий колектив ділиться на яруси. Тобто відмінники – це гордість школи, а двієчники – тягнуть увесь клас вниз. Цей розподіл класу несе тяжкі наслідки для емоційного життя школяра, для його соціального і морального становлення. Таким чином, оцінка, покликана умовно виражати рівень знань, умінь та навиків учнів, в дійсності перетворюється в його характеристику в цілому, впливаючи на всі сфери його життя і регулюючи його відносини та спілкування [1]. Про вплив оцінки на стан учня також у своїх творах зазначає В. О. Сухомлинський. Він вважав, що оцінка здатна викликати в учня гаму гострих і глибоких переживань: радість успіху, сором за невдачу тощо [5].

Більшість педагогів вважають, що позитивна оцінка є стимулом у навчанні, а негативна – навпаки, погіршує його. Проте, як стверджують деякі дослідники (Н. Зубалій, В. Величко), стимулюючою може бути і негативна оцінка. Головне тільки, щоб учень вважав її справедливою та об'єктивною [2].

Мета статті: дослідити вплив оцінки на емоційний стан учня.

Виклад основного матеріалу. У педагогічній енциклопедії оцінка – «це визначення рівня засвоєння учнями знань, умінь та навичок у відповідності до вимог, що ставляться до них шкільними програмами» [3]. Оцінка є стимулом дитини у навчанні. Особливу роль вона відіграє у молодшому шкільному віці, тому що формує ставлення до себе у молодших школярів. Тобто у дитини в цей період з'являється самооцінка.

Самооцінка – це необхідний компонент розвитку самосвідомості, тобто усвідомлення людиною самої себе, своїх фізичних сил, розумових здібностей, вчинків, мотивів і цілей своєї поведінки, свого відношення до оточуючих, до інших людей і самого себе.

Самооцінку можна поділити на такі види:

- завищена;
- адекватна;
- занижена.

Коли у дитини завищена самооцінка, то вона переоцінює свої реальні можливості, вважає себе найкращою. Занижена самооцінка, це коли невпевненість у собі, вразливість.

Фактори, які впливають на зміну самооцінки:

- приниження;
- оточуючі;
- соціальний стан;
- навколишнє середовище.

Свого часу В. О. Сухомлинський зазначив, що оцінка лише тоді стає стимулом, який спонукає до активної розумової праці, коли взаємини між учителем і учнем побудовані на взаємному довірі і доброзичливості [5]. Адаже бувають інколи випадки, коли вчитель використовує оцінку як покарання за якісь вчинки учня. Молодші школярі у цьому віці дуже вразливі. І тому сприймають погану оцінку за свою роботу як несправедливість. Тому О. Савченко у своїй роботі мала різні судження стосовно реакції учнів на оцінку. Гостра реакція спостерігається, коли діти відчувають несправедливість оцінки, вона є для них несподіваною, у них завищена самооцінка під час змагання, контрольної роботи, оцінювання своїх відповідей товаришам. Турбуючись про етичний вплив оцінки, учитель завжди прагне, щоб дитина зрозуміла її справедливість, інакше найкращі наміри призведуть до протилежних наслідків [4]. На фоні переживання несправедливості у дитини розвиваються дитячі неврози. Через те В. Сухомлинський та Ш. Амонашвілі закликали вчителів не ставити поганих оцінок, до тих пір, поки учень не досягне тих результатів, до яких прагнув: «Двійка й одиниця – це дуже тонкий і гострий інструмент незадовільної оцінки. Пам'ятайте, що радість успіху – це могутня емоційна сила, від якої залежить бажання дитини бути хорошою. Турбуйтеся про те, щоб ця внутрішня сила дитини ніколи не вичерпувалася. Якщо її немає, не допоможуть ніякі педагогічні хитрощі» [1]. Оцінювати будь-яку роботу можна не тільки балами, а й словесними формулами,

інтонацією, мімікою, жестами. Підвищити емоційну атмосферу на уроці можна, використовуючи такі словесні формули: «Чудова відповідь!»; «Твоя підготовка до уроку вражає!»; «З вами було приємно працювати разом! Дякую». Саме ці слова підбадьорять дитину у досягненні гарної оцінки.

Н. Зубалій у своїй праці показала нам експеримент, як оцінка викликає у дитини різні переживання – позитивні й негативні, як впливає на її подальшу діяльність, як надає впевненість у власних силах і як сприяє тому, що процес навчання стає для неї більш значним, привабливим і цікавим. Усвідомлення свого успіху надає сили дитині, мобілізує на подолання труднощів. Тому так важливо своєчасно відмітити просування у навчанні й поведінці. У ході дослідження встановлено, що 92,8% шестиліток адекватно реагували на позитивну оцінку. Типовим її виявом було зростання активності дітей, що виявлялась у підвищенні уважності, у прискоренні темпу роботи з навчальним матеріалом. Спад активності від успіху спостерігався лише у шестиліток з нестійким пізнавальним інтересом. Тільки 7,2% учнів були байдужі до позитивної оцінки їхньої діяльності. Реакція вихованців на негативну оцінку, що сприймалася як «нехороша» оцінка, теж різна: 7,1% дітей виявляли байдужість до неї; у 71,5% шестиліток помічено зниження активності; 4,8% реагували на негативну оцінку надто емоційно, а 16,6% дітей сприймали її спокійно. Зафіксовано негативне емоційне ставлення шестиліток до занять, відмова продовжувати роботу після ряду невдач. Посилення активності після негативної оцінки спостерігалось у шестиліток, для яких вона була випадковою. Переживання систематичних невдач активізують негативні почуття, які, узагальнюючись у процесі повторення, стають провідними мотивами пізнавальної активності, стимулюють зусилля в досягненні нових успіхів. Тому вчитель підготовчих класів зобов'язаний оцінювати діяльність шестиліток позитивним мотивованим судженням: погодженням, підбадьоренням, схваленням, похвалою, перспективною оцінкою [2].

Погодження – перший ступінь схвалення діяльності. Це вид оцінювання, яким педагог висловлює свою згоду з діями дитини. Він підтверджує їх правильність, закріплює успіх, стимулює дальший розвиток у тому ж напрямку: «Так, ти правильно виконав», – погоджується вчитель.

Підбадьорення виявляється як оцінне судження у визначенні правильності відповіді та в емоційній підтримці вчителем успіху дитини на певному етапі діяльності: «Сміливіше, так і продовжуй». Стимулююча функція підбадьорення переважає орієнтувальну, надає впевненості у власних силах.

Схвалення виражається як позитивне оцінювання вчителем процесу і результату діяльності вихованця на уроці. Це не просто підтвердження правильності зробленого, а й форма визначення переваг певних якостей особистості дитини: «Досить, молодець, я бачу, що ти все добре читаєш!».

Найяскравішим видом позитивної оцінки, сильним стимулом діяльності дитини є *заохочення*. Воно має дві форми: похвала і перспективна оцінка. Оцінюючи діяльність шестиліток, учитель підготовчих класів зобов'язаний відзначити навіть незначні успіхи, особливо дітей з низьким рівнем успішності, знаходити для них схвальні слова.

Перспективна оцінка тимчасово відступає від об'єктивних критеріїв, бо фіксує не результат, ще не завершений, а схвалює зусилля дитини і реальні можливості її успіху. Коли вихованець втратив віру у свої сили, йому слід допомогти. У цій ситуації перспективна оцінка вселяє надію, надає впевненості у діях [2].

З оцінюванням також пов'язана шкільна тривожність. Переживати можуть як відмінники, так і двієчники. Учень може боятися відповідати на уроці, і це може бути викликано тим, що у дитини страх перед учителем. Головним страхом учня є перевірка знань. Тому вся сила у навчанні залежить від вчителя.

Висновок. Таким чином, оцінка має дуже важливий вплив на емоційний стан учня. На основі обробки аналізу досліджень вчених визначено, що коли дитина усвідомлено отримує негативну оцінку вона ще більше стимулює себе до активності. Тому, бал повинен бути справедливим та об'єктивним. Вважаємо, що «оцінка» (позитивна, негативна) є дієвим засобом мотивації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амонашвили Ш. А. Воспитательная и образовательная функции оценки обучения школьников: Экспериментальное педагогическое исследование / Ш. А. Амонашвили. – Москва: Педагогика, 1984. – 296с.
2. Зубалій Н. П. Роль педагогічної оцінки у формуванні позитивного ставлення шестикласників до навчання / Н. П. Зубалій // Початкова школа. – 1983. – №12. – С.14-18.
3. Педагогічна енциклопедія. – Москва, 1996. – Т.3. – С.242.
4. Савченко О. Я. Оцінка вчителя – стимул і орієнтир учнів / О. Я. Савченко // Урок у початкових класах. – Київ: Освіта, 1993. – С.148-153.
5. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: у 5 т. / В. О. Сухомлинський – Київ, 1976. – Т.2. – С.465-466; Т.4. – С.31.

Пенькова Л. М.,

*вихователь учнів початкових класів КЗШ №1,
спеціаліст вищої категорії*

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ПІД ЧАС ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

У статті розкрито сутність понять «здоров'я», «компетентність», «здоров'язбережувальна компетентність», «здоров'язбережувальна педагогіка», «здоров'язбережувальні технології», «здоров'язбережувальне середовище», «здоров'язбережувальна діяльність педагога» та особливості формування здоров'язбережувальної компетентності у молодших школярів під час організації навчально-виховного процесу.

Ключові слова: здоров'я, компетентність, здоров'язбережувальна компетентність, здоров'язбережувальна педагогіка, здоров'язбережувальні технології, здоров'язбережувальне середовище, здоров'язбережувальна діяльність педагога.

Здоров'я підростаючого покоління правомірно розглядається не лише як найбільша соціальна цінність, а й вирішальний чинник економічного розвитку, конкурентоспроможності держави. Тому проблема збереження здоров'я підростаючого покоління є пріоритетним напрямом діяльності держави, а система освіти сьогодні є сферою збереження та зміцнення здоров'я, «обов'язковим компонентом національної системи освіти мають стати знання про збереження та зміцнення здоров'я, про здоровий спосіб життя» [4, с.1].

Аналіз державних документів: Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті (2002 р.), Законів України «Про освіту» (1991 р.), Національної стратегії розвитку освіти в Україні (2013-2021), Національної стратегії з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація» (2016 р.) та інших свідчить про те, що пріоритетним завданням системи освіти є виховання людини в дусі відповідального ставлення до свого здоров'я та здоров'я оточуючих як до найвищої індивідуальної й суспільної цінності.

Останнім часом спостерігаються значні відхилення у стані здоров'я молодших школярів, зростає кількість учнів, які мають хронічні захворювання. Це вимагає від учителів пошуку нових педагогічних підходів, які б сприяли збереженню та зміцненню здоров'я школярів, а також цілеспрямованої роботи щодо акцентування уваги учнів на здоров'ї як найвищій цінності особистості, на формування в них культури здоров'я, дотримання здорового образу життя, зміцнення фізичного, психічного, емоційного, соціального здоров'я.

Умови сучасності потребують формування у молодших школярів здатності до збереження і зміцнення здоров'я на основі інноваційних підходів. Ураховуючи той факт, що наразі в освіту впроваджується компетентнісний підхід, актуальною проблемою сучасної педагогічної науки є розробка нових моделей організації у загальноосвітніх навчальних закладах освітнього процесу, спрямованого на формування в учнів здоров'язбережувальної компетентності, що є запорукою та передумовою здорового способу життя.

Компетентнісний підхід передбачає надання переваги практичній спрямованості освіти, характеризується особистісним і діяльнісним аспектами. Він вимагає перенесення акценту зі засвоєння учнями нормативно визначених знань, умінь і навичок на формування та розвиток у них здатності самостійно діяти, адекватно застосовуючи знання та індивідуальний досвід у різноманітних життєвих ситуаціях.

У науковій літературі питання здоров'я як основи здорового способу життя досить детально досліджувалося М. Амосовим, Г. Апанасенком, О. Довженком, Ю. Лісциним, О. Сухаревим та іншими дослідниками. Всесвітня Організація Охорони Здоров'я (ВООЗ) визначає здоров'я як стан повного фізичного, духовного та соціального благополуччя, а не тільки відсутність захворювань та дефектів.

Зміст здоров'я стисло можна представити наступним чином: здоров'я – це жити довго («наповнити життя роками»); бути здоровим якомога довше

(«наповнити роки життям»); розвивати впродовж життя свій потенціал («наповнити життя життям»).

Аналіз дефініції «компетенція», «компетентність» виявив різницю між цими поняттями, яка полягає у розумінні компетенції як обізнаності в певному колі питань, тоді як компетентність розуміється як характеристика особистості, що забезпечує її самореалізацію та надає можливість активно взаємодіяти із соціумом.

Під здоров'язбережувальною компетентністю розуміють характеристики, властивості особистості, що спрямовані на збереження фізичного, соціального, психічного та духовного здоров'я. Здоров'язбережувальна компетентність учня – суб'єктивна категорія, що включає свідоме прагнення школяра до здорового життя, сукупність знань про здоров'я та чинники його збереження, сформованість життєвих навичок, що сприяють збереженню фізичного, соціального, психічного та духовного здоров'я й здатність до їх адекватного використання у відповідних життєвих ситуаціях.

Як зазначає Н. Волкова «здоров'язбережувальна компетентність позначає характеристики учня, спрямовані на збереження фізичного (навички раціонального харчування, рухової активності, санітарно-гігієнічні навички, режим праці та відпочинку), соціального (навички ефективного спілкування, співчуття, розв'язування конфліктів, поведінки в умовах тиску, погроз, дискримінації, спільної діяльності та співробітництва), психічного (самоусвідомлення та самооцінка, аналіз проблем і прийняття рішень, визначення життєвих цілей та програм, навички самоконтролю, мотивація успіху та тренування волі) та духовного здоров'я» [1, с.274].

У формуванні здоров'язбережувальної компетентності у школярів під час організації навчально-виховного процесу провідна роль належить педагогу-вихователю. Успіх діяльності педагога-вихователя залежить від того наскільки він усвідомлює можливість впливу навчально-виховного процесу на здоров'я кожного учня, які конкретно заходи допомагають йому підвищити здоров'язберігаючий ефект педагогічної діяльності. Недооцінка здоров'язбережувальної діяльності з боку педагога-вихователя, нездатність зняти стресогенний вплив навчального процесу на учнів негативно впливає на чіткість їх мислення, сферу емоцій, а також слугує причиною асоціальної поведінки. Сильний стрес сприяє прояву психічної слабкості, схильності до депресивних станів, а іноді навіть і до суїциду.

На думку науковців С. Омельченко, Л. Каліберди, «здоров'язбережувальна педагогіка передбачає, що педагог-вихователь повинен працювати так, щоб навчання учнів у загальноосвітній школі не завдало шкоди їх здоров'ю. Він має бачити учня, помічати зміни, що відбуваються в його поведінці, у його зовнішньому вигляді, виразі обличчя, вникати в його душу, в його життєву ситуацію, в його переживання, розуміти їх. Педагог-вихователь має впливати на учнів не тільки словами, але й теплим, доброзичливим впливом, посмішкою, підбадьорюючим поглядом, жестами, що виражають справжню доброзичливість та порозуміння. Без

позитивного емоційного зв'язку між учителем та учнями складно говорити про гарне психічне здоров'я вихованців» [2, с.27].

У шкільному навчально-виховному процесі мають реалізуватися принцип підтримання здоров'я, принципи зміцнення здоров'я та принципі здоров'яцентризму. Слід конкретизувати, що принцип підтримання здоров'я, тобто цінностей здорового способу життя, валеологічних знань і вмінь, мотивації учнів на здоровий спосіб життя, здійснюється через зміст навчального матеріалу навчальних предметів, які розкривають сутність основних компонентів здоров'я і здорового способу життя за допомогою організації взаємодії учасників педагогічного процесу, в якому формуються цінності, ідеали здоров'я і розуміння певних способів його досягнення.

Принцип зміцнення здоров'я ґрунтується на механізмі зміцнення здоров'я, підвищує резерви адаптації, збільшення резервів здоров'я (або зміцнення здоров'я). Реалізація даного принципу в технології навчання та виховання передбачає наявність способів підвищення адаптивності школярів до стресогенних факторів.

Принцип здоров'яцентризму включає в себе цільову орієнтацію учасників педагогічного процесу на здоров'я як пріоритетну цінність й основний результат діяльності; спрямованість змісту та організації навчально-виховної роботи на виникнення потреби учня в здоров'ї та здоровому способі життя, його валеологічної грамотності; організацію здорового предметно-просторового середовища навчального приміщення тощо.

Сьогодні акцент необхідно робити на пріоритетності оздоровчого спрямування навчально-виховного процесу педагогами, що становить базисну основу педагогічної здоров'язбережувальної діяльності. Під час планування навчально-виховного процесу, який повинен мати оздоровчу спрямованість, важливим є урахування особистісно-орієнтованого підходу до учнів та дотримання гуманістичної спрямованості освітньо-виховного процесу.

Гуманістична спрямованість освітньо-виховного процесу передбачає ціннісне ставлення до школяра; усвідомлення того, що шанобливого гідного ціннісного ставлення заслуговує кожен учень, незалежно від його можливостей, матеріального статку батьків, успішності тощо. Учень визнається найвищою цінністю з правом на вільний вияв та розвиток своїх здібностей, утвердження прав як найвищого критерію оцінки суспільних відносин. Педагог прислухається до почуттів та потреб учня, уникає способів мотивації діяльності, що зводяться до егоїзму, марнославства, страху, хворобливої самолюбності та докладає всіх зусиль, щоб в умовах навчально-виховного закладу школяр відчував себе комфортно й радісно. По-друге, дотримання у вихованні принципу дитиноцентризму – вибір змісту, методів, форм навчання і розвитку з орієнтацією на конкретного учня, його інтелектуальний та потенціальний розвиток, нахили, інтереси та перспективи розвитку. По-третє, цілісне охоплення всієї природи учня – побудова освітнього процесу на основі досягнень психологічної та педагогічної науки про цілісність, єдність і взаємозалежність психічної, духовної та фізичної сутності, поступального розвитку, який розглядаєть-

ся як реалізація глибинних життєвих сил у таких проявах як вікові особливості, тип провідної діяльності, вікові кризи, психологічні новоутворення та ін. По четверте, в організації навчально-виховної діяльності учня акцент слід робити на його почуттєвих переживаннях; необхідно дбати про поєднання пізнавального та емоційно-вольового способів опрацювання матеріалу. Шлях до оволодіння поняттями йде через почуттєві переживання школярів (здивування, інтерес, радість, сподівання, наміри, бажання, надії), які пробуджує сам педагог за допомогою різних засобів.

Здоров'язбережувальна діяльність педагога – це складний, динамічний та багатогранний і неперервний процес, що охоплює всі ланки шкільного життя. Її метою є формування в учнів умінь та навичок здорового способу життя та створення умов, що виключають вплив факторів ризику на самопочуття учнів. Педагогу важливо в процесі навчання і виховання постійно тримати в полі зору пізнавальну, емоційну та психомоторну сферу особистості учня.

З метою формування здоров'язбережувальної компетентності учнів доцільним є впровадження здоров'язбережувальних технологій. «Під здоров'язбережувальними технологіями в широкому розумінні цього слова необхідно вважати всі педагогічні технології, які не шкодять здоров'ю учнів, створюють їм безпечні умови для перебування, навчання й праці в школі, а також забезпечують сприятливі умови для навчання учнів (відсутність стресових ситуацій, адекватність вимог, методик навчання й виховання); оптимальну організацію навчально-виховного процесу (відповідно до вікових, статевих, індивідуальних особливостей та гігієнічних вимог); повноцінний і раціонально організований режим навчання і виховання» [3].

Запровадження здоров'язбережувальних технологій у навчально-виховному процесі загальноосвітнього навчального закладу таких, як: ранкова гімнастика, фізкультхвилинка, руханки, динамічні паузи, ігротерапія, арт-терапія, музикотерапія, піскова терапія, танцювальна терапія, сміхотерапія, казкотерапія, аромотерапія, фітотерапія, лялькотерапія, фізіотерапія, виконання вправ-енергізаторів, прогулянки на природі, дихальна гімнастика забезпечує створення здоров'язбережувального середовища.

Здоров'язбережувальне середовище розуміють як сприятливе середовище життя та діяльності людини, а також оточуючі її суспільні, матеріальні та духовні умови, які позитивно впливають на здоров'я особистості і сприяють вирішенню таких актуальних завдань, як: повноцінне збереження та зміцнення здоров'я, формування здоров'язберігаючої поведінки та культури здоров'я школярів.

Формування здоров'язбережувальної компетентності педагог має постійно здійснювати під час організації навчально-виховного процесу. З цією метою доцільно систематично проводити виховні заходи, які забезпечують формують мотиви здоров'язбережувальної діяльності, регулюють поведінку, спонукають до активних дій, сприяють формуванню у молодших школярів здоров'язбережувальної компетентності, серед них: уявна гра-мандрівка до Країни здоров'я, година спілкування «Обираємо здоровий спосіб життя», спортивне

свято «Веселі старті», Свято спорту та здоров'я, виховна година «Здорові діти – здорова держава» (1 клас), тренінгове заняття «Людина починається зі здоров'я», спортивне свято «Тато, мама і я – спортивна, дружна сім'я», виховний захід «У здоровому тілі – здоровий дух» (2 клас), виховний захід «Якщо хочеш бути здоровим», година спілкування «Здоров'я – головний життєвий скарб», спортивне свято-змагання «Весела подорож», весела перерва «Смійтеся, люди, на здоров'я», виховна година «Правила збереження здоров'я» (3 клас), спортивне свято «Спорт любити слід – проживеш до ста літ», бесіда з елементами гри «Здоров'я – найважливіша цінність», година спілкування «Раціональне харчування і наше здоров'я», свято «Будьмо здоровими!», спортивно-розважальна програма «Немає щастя без здоров'я» (4 клас).

Таким чином, формування здоров'язбережувальної компетентності – це цілеспрямована, системна діяльність педагога, спрямована на вироблення у молодших школярів комплексу життєвих навичок, сформованість яких забезпечує можливість свідомо вести здорове, повноцінне та цікаве життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волкова Н. П. Педагогіка: навчальний посібник / Наталія Павлівна Волкова. – Київ: Академвидав, 2007. – 616с.
2. Омельченко С. Здоров'язбережувальна педагогіка: сучасні тенденції та перспективи розвитку / С. Омельченко, Л. Каліберда // Рідна школа. – 2012. – №7. – С.25-28.
3. Оржеховська В. М. Здоров'язбережувальне навчання і виховання: проблеми, пошуки / Валентина Михайлівна Оржеховська // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: збірник наукових праць / Інститут проблем виховання АПН України; за ред. Беха І. Д. – Кам'янець-Подільський: Видавець Звольейко Д. Г., 2007. – Вип. 10. – Т.1. – С.461-466.
4. Савченко О. Я. Здоров'я дітей – пріоритет реформування шкільної освіти / О. Я. Савченко // Шкільний світ. – 2000. – №22. – С.3-5.

*Писаревська Н. І.,
директор КЗ «Водянська СЗШ І-ІІІ ст.»,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, старший вчитель*

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ В КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЯХ ВПРОВАДЖЕННЯ

У статті розглядаються особливості роботи керівника закладу освіти у вирішенні конфліктних ситуацій, що виникли в колективі.

Ключові слова: конфлікт, конфліктна напруга, конфліктні відносини.

Постановка проблеми. В умовах прогресивних змін у суспільстві докорінним чином змінюється значущість освіти, розширюється уявлення про роль та зміст управлінської діяльності керівника ЗНЗ. Особливої актуальності набуває проблема професійної (управлінської) компетентності, специфіка якої достатньо відображена в науково-педагогічних дослідженнях і норма-

тивних вимогах до управлінської діяльності й особистості керівника ЗНЗ як управлінця-професіонала.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему конфлікту досліджують українські психологи, вчені. Чимало уваги вивченню конфліктних ситуацій та їх подоланню приділяють Н. Грішина, М. Пірен, Н. Чепелева. Зокрема, зв'язок внутрішньо особистісних конфліктів з проблемами професіоналізації особистості викладено в дослідженнях Л. Карамушки, Н. Повакель. Також, значний внесок у розробку проблеми внесли В. Василюк, О. Леонт'єв, О. Лурія, В. М'ясищев.

Мета статті – проаналізувати компетентність керівника загальноосвітнього навчального закладу у вирішенні конфліктних ситуацій.

Виклад основного матеріалу. Основним джерелом конфліктних стосунків, що виникають у колективі, є невідповідність переконань і поведінки індивіда моральним принципам та очікуванням інших його членів. Вчинки людини, що суперечать переконанням, цінностям, нормам, правилам поведінки та традиціям колективу часто призводять до конфліктів, що носять деструктивний характер. Чим більш згуртований колектив, тим гостріше й інтенсивніше розвивається протистояння при таких конфліктах.

Л. Васильченко визначає такі наслідки деструктивних конфліктів: негативний вплив на психіку їх учасників; посилення деструкції в міжособистісних стосунках, що породжує почуття ненависті та ворожості; формування негативного образу опонента; можливе переростання існуючого конфлікту в більш деструктивні; обмеження або припинення комунікації та міжособистісної взаємодії [1, с.128]. Особливу проблему становлять деструктивні конфлікти в колективі, тому що вони здатні викликати порушення соціально-психологічного клімату; зниження ефективності та погіршення якості індивідуальної та колективної трудової діяльності, негативний вплив на розвиток особистості.

Сьогодні виокремлюють різні визначення конфлікту, але всі вони підкреслюють наявність протиріччя, яке приймає форму розбіжностей, якщо мова йде про взаємодію людей. Конфлікти можуть бути прихованими або явними, але в основі їх лежить відсутність згоди.

Першоджерелом конфлікту або умовою його виникнення вважається конфліктна ситуація у якій одна із складових змінює свої кількісні чи якісні значення, що призводить до загострення стосунків між конфліктуючими сторонами. В улагоджуванні конфліктів, при управлінні поведінкою персоналу в конфліктних ситуаціях вирішальною є роль керівника.

Керівник наділений повноваженнями, має владу і має можливість впливати на своїх підлеглих, на їхню поведінку в конкретному конфлікті. Керівник в умовах конфлікту може виявитися в двох положеннях: суб'єкта (прямий учасник конфлікту); посередник-арбітр (примиритель конфліктуючих сторін). Як суб'єкт конфлікту керівник виявляється в ролі одного з опонентів, який відстоює свою точку зору, певні інтереси і займану позицію у відносинах з підлеглими йому людьми.

Діяльність керівника як посередника включає аналіз ситуації та врегулювання конфлікту. Аналіз конфліктної ситуації полягає в одержанні інформації про конфлікт, збиранні даних про нього, аналізі отриманої інформації, перевірці її вірогідності, оцінюванні конфліктної ситуації.

Керівник одержує інформацію про конфлікт із різних каналів. Якщо отримана інформація вказує на небезпечний розвиток конфлікту то керівник припиняє протиборство опонентів чи обмежує їхню взаємодію. Збір даних про конфлікт відбувається у процесі всієї аналітичної роботи.

Джерелами інформації є опоненти, їхні керівники чи підлеглі, неформальні лідери колективу, їхні друзі, свідки конфлікту, члени їхніх родин. Під час аналізу конфліктної ситуації керівникові потрібно усвідомити суть проблеми, у чому полягають суперечності між опонентами, що є об'єктом конфлікту. Керівник оцінює, на якій стадії розвитку знаходиться конфлікт, якої шкоди завдано опонентами один одному. Важливо визначити причини конфлікту.

Аналізуючи позиції учасників конфлікту, необхідно визначити мету й інтереси сторін, які їхні потреби не задоволено і тому генерують конфліктну поведінку. Важливо оцінити можливості опонентів щодо заволодіння об'єктом конфлікту. Необхідно з'ясувати також, де конфліктні відносини опонентів і їх актуальний стан, оцінити, хто підтримує кожну зі сторін, та проаналізувати ставлення інших людей до конфлікту.

Паралельно з аналізом конфліктної ситуації керівник проводить її оцінювання. Оцінюється ступінь правоти опонентів, можливі результати конфлікту та його наслідки за різних варіантів розвитку.

На думку Т. Сорочан існує два підходи до розуміння ролі керівника в урегулюванні конфлікту. Перший полягає в тому, що керівникові доцільно орієнтуватися в конфлікті на роль посередника, а не арбітра [3, с.273]. Другий підхід полягає в тому, що керівникові необхідно вміти застосовувати всі типи медіаторства. Основними для керівника є ролі арбітра й посередника, а додатковими – ролі помічника та спостерігача.

Реалізація обраного способу включає окремі бесіди з опонентами, підготовку до спільного обговорення проблеми, спільну роботу з опонентами та фіксацію закінчення конфлікту. За згодою опонентів керівник може винести проблему на збори колективу чи на нараду експертів, залучити до посередництва неформальних лідерів або друзів опонентів. Після конфліктний період характеризується переживаннями учасників, осмисленням ними своєї поведінки.

Керівникові з метою зняття після конфліктної напруги, зазначає Л. Даниленко, доцільно допомогти опонентам здійснити самокритичний аналіз того, що мало місце, щоб не допустити виникнення негативних моментів у стосунках, упередженості. Необхідний щирий, об'єктивний і конструктивний аналіз конфлікту з визначенням перспектив подальшого розвитку взаємодії [2, с.106].

Також, важливо контролювати поведінку опонентів і коригувати їхні вчинки з метою нормалізації відносин. Негативна установка, що сформува-

лася, може зберігатися певний час, і людина буде мимоволі відчувати антипатію до свого колишнього опонента, мимоволі висловлювати про нього негативні думки і навіть діяти на шкоду йому. Аналіз отриманого досвіду дозволяє керівникові осмислити свої дії в конфлікті, оптимізувати алгоритм діяльності з урегулювання конфліктів серед підлеглих.

Таким чином, головне завдання керівника полягає в тому, щоб уміти регулювати – визначити і «увійти» в конфлікт на початковій стадії.

Попередження конфлікту вимагає вміння управляти процесом вирішення конфліктної ситуації до того моменту, як вона переросте у відкрите протиборство. Управління конфліктом – це здатність керівника побачити конфліктну ситуацію, осмислити її та здійснити попереджувальні дії щодо її вирішення.

Дослідження конфлікту і пошук його причин – це наступна важлива стадія управління конфліктом в організації.

Пошук шляхів вирішення конфлікту. На цьому етапі необхідно: повністю припинити конфронтацію та досягнути взаємного примирення сторін; визначити шляхи вирішення конфлікту на діловій, принциповій основі через задоволення об'єктивних вимог і претензій сторін або шляхом розкриття необ'єктивності претензій, що пред'являються; покарати винуватців (ініціаторів) конфлікту, тощо.

Будь-який конфлікт виникає не миттєво, причини його накопичуються і зростають іноді протягом досить довгого часу. Стратегія вирішення конфлікту залежить від суб'єктивного визначення ситуації. Конфлікт може сприйматись як підстава для вирішення протиріччя і в цьому випадку ведеться пошук конструктивної поведінки, направленої на вирішення конфлікту.

Висновки. Отже, відзначимо, що в кожному колективі дуже важливо прагнути до швидкого і повного вирішення конфліктів, інакше вони можуть стати постійними. Важливе значення при цьому має створення сприятливої атмосфери співпраці, доброзичливих міжособистісних відносин членів колективу в процесі трудової діяльності, вміння відрізнити причини від приводів, обирати найбільш результативні способи вирішення конфліктів. Це одне з найперших завдань керівника закладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильченко Л. В. Управлінська культура і компетентність керівника: посіб. / Л. В. Васильченко – Харків: Основа, 2007, – 176с.
2. Даниленко Л. І. Модернізація змісту, форм та методів управлінської діяльності директора загальноосвітньої школи: монографія / Л. І. Даниленко. – Київ: Логос, 2002. – 140с.
3. Сорочан Т. М. Підготовка керівників шкіл до управлінської діяльності: теорія і практика: монографія / Т. М. Сорочан. – Луганськ: Знання, 2005. – 384с.

Поліщук Ю. С.,
студентка психолого-педагогічного
факультету КДПУ
Размолодчикова І. В.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи КДПУ

ДИДАКТИЧНА ГРА ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

У статті розглядається сутність дидактичної гри. Виокремлено її правила в навчальній діяльності. Зазначено вимоги до проведення ігрової діяльності. Наведено структуру гри. Визначено роль дидактичної гри як засобу розвитку пізнавального інтересу молодших школярів.

Ключові слова: дидактична гра, ігрова діяльність, пізнавальний інтерес, активність, навчальний процес, молодший школяр.

Постановка проблеми. Однією з актуальних проблем сьогодення, що потребує вирішення є інтенсифікація навчального процесу, яка ставить завдання пошуку засобів підтримки в учнів інтересу до матеріалу й активізації їхньої пізнавальної діяльності, що вивчається, протягом усього заняття. Ефективним засобом рішення цього завдання є дидактичні ігри. Початок навчання дитини в школі супроводжується суттєвими змінами в її житті, зокрема, переходом від ігрової до навчальної діяльності, яка поступово повинна стати провідною. Така діяльність визначає специфіку розвитку особистості і психіки. Організація дидактичних ігор передбачає активну взаємодію учнів, у процесі якої вони вчаться виокремлювати головне, порівнювати відоме із невідомим, міркувати, а не отримувати готову відповідь, підвищується їх пізнавальна активність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. О. Савченко у своїй роботі «Дидактика початкової школи» зазначає, що кожна дидактична гра виконує різні функції: збагачує пізнавальний досвід дітей, розвиває мислення, мову, уяву, точність рухів, витримку. Але головна мета впровадження ігор у навчальний процес – викликати інтерес до навчання. Якщо гра захоплює дітей, вони виявляють максимальну активність, не відчують втоми, вони намагаються досягти найкращого результату.

О. Савченко також вважає, що дидактична гра – засіб навчання, за допомогою якого дітям легше сприймати новий матеріал та застосовувати набуті знання, уміння та навички на практиці. Основне призначення дидактичної гри – навчати учнів діяти.

Обґрунтування доцільності використання дидактичних ігор як засобу розвитку пізнавального інтересу молодших школярів базується на наукових теоріях: ігрової діяльності (Ш. Амонашвілі, Л. Виготський, Д. Ельконін, О. Запорожець, О. Негневицька, С. Рубінштейн); функціонального задоволення, реалізації природних нахилів (А. Адлер, К. Бюлер); розвивального

навчання (Л. Занков, В. Давидов, М. Скаткін); сприймання навколишньої дійсності засобами гри.

Педагоги і зараз продовжують накопичувати позитивний досвід у пошуку та застосуванні різноманітних видів ігор, що будуть спрямовані саме на розвиток пізнавального інтересу школярів.

Мета статті: обґрунтувати та дослідити доцільність використання дидактичної гри як засобу розвитку пізнавального інтересу дітей молодшого шкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Поняття гри було введено в науковий обіг провідним теоретиком ХХ ст. Й. Хейзінгом у праці «Homo Ludens» (1938 р.). Він сформував сучасний погляд на сутність феномена гри. Й. Хейзінг вбачав ігрові принципи в будь-якому виді людської діяльності; показав значення гри у формуванні культури в цілому, тобто надав грі статус всеосяжної категорії і тим самим заклав основи сучасного розуміння культури, суспільства і комунікації як ігрового процесу.

«Гра» – поняття, яке розуміється як заняття, яке підпорядковане сукупності правил і прийомів або базується на певних умовах, що розкриває її процесуальний зміст. Багатогранність ігрової діяльності, яка розвиває, виховує, соціалізує та концентрується на конкретній меті, полягає у збагаченні особи знаннями, уміннями, досвідом (що є сутністю поняття «навчання») та є процесом опанування знань, досвіду з урахуванням досягнень і недоліків минулого, набуття навичок, умінь виконувати певні дії, виховувати та виробляти в собі певні якості, риси, уміння (що відображає сенс поняття «навчатися») [2, с.706].

На думку В. Сухомлинського: «Гра – величезне світле вікно, через яке в духовний світ дитини вливаються життєдайний потік уявлень, понять про навколишній світ. Гра – це іскра, що запалює вогник допитливості і любові до знань» [5, с.95].

Ігрова діяльність пожвавлює навчальний процес. Елементи зацікавлення, незвичайне, незвідане викликає в учнів багате своїми наслідками почуття подиву, живий інтерес до навчання, допомагає засвоїти будь-який матеріал, пізнати навколишній світ. Гра ставить учня в умови пошуку, викликає радість перемоги, а звідси – прагнення бути швидким, обачним, зібраним, винахідливим, уміти чітко виконувати завдання, працювати в команді, чесно дотримуватися правил гри.

Дидактична гра – це гра, яка спрямована на формування у дітей потреби в знаннях, пізнавального інтересу до того, що може стати їхнім новим джерелом удосконалення пізнавальних умінь і навичок.

За дослідженнями В. Крутій, дидактичні ігри:

- 1) органічно об'єднують триєдину мету навчання: освітню, розвивальну, виховну;
- 2) задовольняють різноманітні дитячі інтереси: ігрові, пізнавальні, соціальні;
- 3) збагачують коло уявлень про навколишній світ;
- 4) впливають на розвиток психічних процесів, на формування активної особистості;

5) виступають як засіб всебічного розвитку дитини, зокрема, її пізнавальних здібностей;

6) підвищують інтерес до навчання, розвивають уважність, забезпечують краще засвоєння навчального матеріалу;

7) не лише активізують розумову діяльність, а й розвивають трудові уміння та навички школярів;

8) застосовуються як метод і форма навчання молодших школярів;

9) певною мірою сприяють засвоєнню окремих знань та умінь;

10) забезпечують формування у дитини соціально прийнятих етичних норм поведінки та їх осмислення [3, с.12].

Дидактична гра переслідує дві цілі: навчальну та ігрову. Важливо, щоб ігрове завдання збігалось з навчальною метою. У початкових класах можна запроваджувати ігри:

- на формування розумових операцій (аналіз, порівняння, класифікація, узагальнення);

- на розвиток зв'язного мовлення;

- на складання діалогу; ігри-інсценізації;

- ігри-конструювання, рольові ігри з елементами сюжету.

Суть дидактичної гри полягає в тому, що молодші школярі розв'язують навчальні задачі, запропоновані в ігровій формі, і, таким чином, опановують принципи розумової діяльності, набувають уміння застосовувати знання в різних ситуаціях. У грі вчитель ненав'язливо розвиває інтелект дитини, викликає інтерес до навчання, впливає на хід і результати їхньої діяльності.

На думку Н. Андрющенка, під час проведення дидактичної гри слід дотримуватись таких вимог:

- ігрове завдання повинно за змістом збігатися з навчальним;

- мовний зміст гри має відповідати дидактичній меті уроку;

- зміст гри має бути посильним для кожної дитини;

- прості і чітко сформульовані правила гри;

- справедливий підсумок гри [1, с.28-30].

Дидактичні ігри, які використовуються в початковій школі, виконують різні функції: активізують інтерес та увагу дітей; розвивають пізнавальні здібності, кмітливість, уяву; закріплюють знання, уміння і навички; тренують сенсорні вміння, навички тощо. Правильно побудована цікава дидактична гра збагачує процес мислення індивідуальними почуттями, розвиває саморегуляцію, тренує волюві якості дитини. Не варто оцінювати дидактичну гру лише з позицій навченості дитини, її цінність передусім у тому, що вона виконує роль емоційної розрядки, запобігає втомі дітей, знижує гіподинамію. Якщо вчитель часто використовує цікаві дидактичні ігри, то в молодших школярів зароджується інтерес до розумової праці.

У навчальному процесі дидактичні ігри можуть:

- бути тільки в словесній формі;

- поєднувати слово й практичні дії;

- поєднувати слово й наочність;

– поєднувати слово і реальні предмети.

Складовими елементами структури гри є: мотивація до гри, дидактичне завдання, ігровий задум, ігровий початок, ігрові дії, правила гри, підбиття підсумків.

На думку, О. Савченко, дидактичне завдання гри визначається відповідно до вимог програми з урахуванням вікових особливостей дітей.

Ігровий задум – наступний структурний елемент дидактичної гри. Дидактичне завдання в грі свідомо маскується, воно постає перед дітьми у вигляді цікавого ігрового задуму. Дітей приваблюють відтворення уявного сюжету, активні дії з предметами, загадка, таємниця, перевірка своїх можливостей змаганням, рольове перевтілення, загальна рухова активність, кмітливість [4, с.193].

Ігрові дії – засіб реалізації ігрового задуму і водночас здійснення поставленого педагогом завдання. Виконуючи із задоволенням ігрові дії і захоплюючись ними, діти легко засвоюють і закладений у грі навчальний зміст.

Правила дидактичної гри діти сприймають як умови, що підтримують ігровий задум; їх невиконання знищує гру, робить її нецікавою. Без заздалегідь визначених правил ігрові дії розгортаються стихійно, і дидактичні завдання можуть лишитися невиконаними. Тому правила гри задаються вчителем до її початку і мають навчальний та організуючий характер. Спочатку дітям пояснюється ігрове завдання, а потім – спосіб його виконання [4, с.193].

Підбиття підсумків гри в зв'язку з такою віковою особливістю дітей, як нетерплячість, бажання відразу дізнатися про результати діяльності, проводиться відразу після її закінчення. Це може бути підрахунок балів, визначення команди-переможниці, нагородження дітей, які показали найкращі результати тощо. При цьому слід тактовно підтримати й інших учасників гри [4, с.193].

Висновки. Отже, для молодших школярів, поряд із провідною навчальною діяльністю, залишається актуальною й ігрова діяльність. Застосування різноманітних дидактичних ігор сприяє формуванню в дітей пізнавальних процесів, оволодінню прийомами і методами навчально-пізнавальної діяльності. Дидактичні ігри допомагають учням долати пізнавальні труднощі, усувати страх, почуття дискомфорту, що відбивається на успішності їхньої пізнавальної активності, яка формується в процесі пізнавального інтересу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко Н. Органічне поєднання гри та навчання на уроках української мови в 1 класі спеціальної школи / Н. Андрущенко // Початкове навчання і виховання. – 2007. – №34. – С.28-30.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – 1736с.
3. Крутій В. А. Активізація навчальної діяльності молодших школярів у процесі використання дидактичних ігор: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.09 / В. А. Крутій; Інститут педагогіки АПН України. – Київ, 2001. – 27с.
4. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: підручник / О. Я. Савченко. – Київ: Генеза, 1999. – 367с.
5. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: у 5 т. / В. О. Сухомлинський. – Київ: Радянська школа, 1977. – Т. 3. – 670с.

Почка В. В.,
учитель-логопед Покровського відділу освіти при КЗШ №32,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, старший вчитель

НАПРЯМИ РОБОТИ ЛОГОПЕДА З БАТЬКАМИ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

У статті розглядаються питання реалізації програми логопедичного супроводу сімей дітей молодшого шкільного віку з порушеннями мовлення.

Ключові слова: дитина з порушеннями мовлення, сім'я, батьки, логопедичний супровід.

Постановка проблеми. Реформаційні процеси, що відбуваються у вітчизняному і світовому освітньому просторі, зумовлюють нагальність розв'язання комплексних соціально-педагогічних завдань, одним із яких є навчання та розвиток дітей з особливостями розвитку.

Важливою і невід'ємною частиною роботи з усунення мовних порушень у дітей є тісна взаємодія логопеда і батьків. Мала поінформованість батьків у питаннях патології та корекції мови, недооцінка ними раннього виявлення мовних дефектів і своєчасного впливу на них, помилкові, а часом і шкідливі установки щодо мовлення дітей, говорять про необхідність спільної роботи на всіх етапах корекції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сучасні дослідники Т. Алтухова Л. Волкова, В. Кисличенко, Р. Левіна, Н. Пахомова, Л. Парамонова, Т. Туманова, Т. Філічева, Г. Чіркїна, С. Шаховська та ін. відзначають, що наразі спостерігається тенденція до збільшення дітей, які мають відхилення від норми в загальному й мовленнєвому розвитку. Особливого занепокоєння в цьому зв'язку викликають діти з важкими порушеннями мовлення. Порушення мовлення не дозволяє цим дітям надалі в повному обсязі засвоювати програму загальноосвітньої школи, викликає труднощі в оволодінні навичками читання та письма, формування комунікативних умінь.

Водночас такі науковці, як Н. Виноградова, Н. Годїна, Л. Загік відзначають, що батьки нерідко мимовільно відсторонюються від роботи з виправлення мовленнєвих дефектів, оскільки не володіють необхідними педагогічними знаннями й уміннями.

Мета статті – теоретично узагальнити особливості організації логопедичної допомоги в умовах сім'ї.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні навчання та виховання дітей з порушеннями мовлення здійснюється мережею як загальноосвітніх, так і спеціалізованих акладів. У системі комплексної роботи, що проводиться з дітьми означеної категорії, важливе місце належить родині, яка виступає основним виконавцем корекційно-реабілітаційних заходів.

Формування логопедагогічних знань та вмінь у батьків залежить від вчасного та вмілого поінформування батьків логопедами, що можливе за

умови реалізації програми логопедичного супроводу сім'ї, в якій виховується дитина з порушеннями мовлення.

О. Степанова відзначає, що робота логопеда з батьками дітей із порушеннями мовлення має здійснюватися в таких напрямках:

- 1) психолого-педагогічна просвіта батьків;
- 2) гармонізація дитячо-батьківських відносин;
- 3) допомога батькам у формуванні адекватної оцінки стану дитини;
- 4) оптимізація соціальних контактів родини;
- 5) навчання батьків прийомам корекційно-логопедичної роботи з подальшим контролем за її здійсненням [5, с.76].

Особливий акцент у роботі з батьками має бути зроблений на необхідності проведення роботи з активізації та збагачення словника дитини, оволодіння навичками правильної побудови речень і вмінням послідовно, логічно і правильно висловлювати свої думки, розповідати про події та враження. Батьків знайомлять із вправами з удосконалення лексико-граматичної сторони мовлення, заснованих на дотриманні тематичного принципу угруповання матеріалу. Одночасне вивчення лексичної або граматичної теми на корекційних заняттях і закріплення матеріалу цієї теми вдома сприяють більш швидкому засвоєнню його дітьми. Батькам необхідно показувати, наскільки результативно можна використовувати щоденні ситуації спілкування, спільну діяльність для збагачення знань і уявлень дитини про навколишній світ, розширення її почуттєвого досвіду, активізації розумової і мовленнєвої діяльності.

Великого значення в роботі з батьками Т. Алтухова надає формуванню мотивованого ставлення батьків до корекційних занять дитини, оскільки лише тільки в тому випадку, якщо батьки самі переконані у важливості й необхідності занять дитини з фахівцем, можна говорити про значне підвищення ефективності корекційної роботи й скороченні її строків [1, с.49].

О. Захарова вказує, що в процесі взаємодії з логопедом батьки знайомляться з особливостями формування в дітей навичок звукового аналізу й синтезу, видами роботи з розвитку графічних навичок і зорово-моторної координації рухів. Батькам пояснюються цілі і прийоми корекційної роботи з розвитку рухів органів артикуляційного апарата, показується правильне виконання вправ артикуляційної гімнастики, методика оцінки чіткості, плавності, диференційованості рухів. Пізніше батьки опановують прийомами закріплення правильної вимови звуків та їх диференціації, здобувають практичні навички з розвитку в молодших школярів слухової уваги (уміння чути й розрізняти певні звуки, добирати слова із заданим звуком) та ін. [2, с.32].

Педагоги мають роз'яснити батькам, що переживання дитиною свого дефекту позначається на розвиткові її особистості, поведінці, соціалізації. Зазвичай у таких дітей нестійка самооцінка, вони можуть боятися неспроможності в спілкуванні з однолітками. Крім порушення емоційно-вольової сфери в багатьох дітей з порушеннями мовлення проявляються ще й такі симптоми: низький розвиток дрібної моторики рук, нерозвиненість почуття ритму, зни-

жений рівень розвитку пам'яті, уваги, сприйняття, більш пізнє формування словесно-логічного мислення, ніж у дітей того ж віку без мовленнєвих порушень. Усе це вимагає особливої уваги з боку дорослих до таких дітей.

З огляду на це, логопед має пояснити батькам особливості організації виховного та навчального процесу дітей з порушеннями мовлення. Зокрема, необхідно відзначити швидку стомлюваність цих дітей, їхню емоційну неврівноваженість, невпевненість, а також необхідність розвитку психічних процесів (мислення, пам'яті, уваги, уяви).

Однією з основних формою взаємодії логопеда з батьками є зошит для домашніх завдань. Залежно від форми мовленнєвого порушення, наголошує Ю. Рібцун, завдання в зошиті даються не лише зі звуковимови, а й по формуванню словника, граматичних умінь і навичок, на розвиток уваги і пам'яті дітей. Зошит заповнюється логопедом два-три рази на тиждень для того, щоб заняття вдома проводилися систематично [4, с.20].

Така форма роботи, на нашу думку, допомагає логопедові спостерігати як за станом включеності батьків в корекційний процес, так і за рівнем психолого-педагогічної компетенції батьків з окремих питань. Ця інформація надалі слугує темою для індивідуальних консультацій.

До форм взаємодії з батьками В. Кисличенко відносить:

- батьківські збори. На зборах вчитель-логопед знайомить батьків з нормативними документами, програмами, з досягненнями дітей та труднощами у корекційному процесі;

- індивідуальні консультації вчителя-логопеда, у ході яких батькам надаються індивідуальні поради щодо поліпшення мови або розвитку пізнавальних (психічних) процесів дитини;

- «Домашні логопедичні зошити», які складені для індивідуальної роботи з дітьми. Вони допомагають батькам закріпити набуті дитиною мовні навички та вміння. А логопеду здійснити аналіз розвитку кожної дитини і налагодити тісний взаємозв'язок між учасниками корекційного процесу;

- анкетування батьків дозволяє уточнити стан їх зацікавленості у розвитку дитини, визначити їх потреби, з'ясувати чи задоволені вони корекційним процесом [3, с.27].

Співпраця логопеда з батьками учнів має велике значення для вирішенні проблем мовленнєвого розвитку дитини. Допомога батьків обов'язкова й надзвичайно цінна. Тому що, по-перше, батьківська думка є найбільш авторитетною для дитини, і, по-друге, тільки у батьків є можливість щодня закріплювати навички в процесі живого, безпосереднього спілкування зі своєю дитиною. Тому важлива свідома участь в цьому процесі батьків.

Безумовно до складові успішної взаємодії логопеда і батьків можна віднести фактор інформованості. Мається на увазі теоретична підготовка логопеда, який може дати чітку відповідь на будь-яке питання батьків про мовне порушення і його корекцію взагалі і про конкретну дитину. Компетентність фахівця, звичайно ж, викличе довіру батьків. Не менше значення відіграє інформованість батьків про логопеда як фахівця, про напрямки

його роботи. Цьому сприяють папки зі статтями про різні мовні порушення, про рекомендовані дітям з мовним порушенням самостійні вправи з розвитку артикуляційної моторики, конкретні поради з розвитку мовлення.

Якщо говорити про інформацію, яка передається під час консультації, то вона сприймається батьками краще, якщо буде відрізнятися лаконічністю і відсутністю великої кількості термінів.

Сучасним батькам необхідна постійна допомога логопеда у вирішенні проблем мовленнєвого розвитку дитини. Співробітництво родини і вчителя-логопеда стає все більш затребуваним, що змушує педагогів шукати нових шляхів взаємодії, форм та методів пропаганди логопедичних знань.

Висновки. Роль батьків у процесі мовленнєвого розвитку дитини незаперечна. Об'єднання зусиль учителя-логопеда і батьків у корекційній роботі непросте в організаційному і психолого-педагогічному плані завдання.

Сім'я і заклад освіти – два важливих інститути соціалізації дітей. Їх виховні функції різні, але для всебічного розвитку дитини необхідно їх взаємодія.

Таким чином, правильно організована система взаємодії логопеда з батьками, дозволяє їм стати більш компетентними в питаннях розвитку мовлення, усвідомлено і дієво брати участь у процесі корекції мовлення дітей і їх вихованні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алтухова Т. А. Состояние профессиональной компетентности учителей-логопедов общеобразовательных школ в предупреждении и коррекции нарушений письма и чтения / Т. А. Алтухова // Дефектология. – 2007. – №2. – С.41-49.
2. Захарова Е. Н. О работе логопеда с родителями / Е. Н. Захарова // Дошкольная педагогика. – 2009. – №4. – С.31-36.
3. Кисличенко В. А. Логопедичний супровід сім'ї як системна логопедична допомога родині, в якій виховується дитина з порушеннями мовлення / В. А. Кисличенко // Логопедія. – 2015. – №6. – С.24-30.
4. Рібцун Ю. В. Професійний довідник учителя-логопеда дошкільного навчального закладу: посібник / Ю. В. Рібцун. – Харків: Основа, 2012. – 239с.
5. Степанова О. А. Организация логопедической работы в ДОУ: пособие / О. А. Степанова. – Москва: Логобург, 2007. – 188с.

Савченко С. І.,

*учитель початкових класів КГ №91,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії,
вчитель-методист*

РОЛЬ СУЧАСНОЇ СІМ'Ї У РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розкривається проблема розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів і роль сім'ї у цьому процесі.

Ключові слова: сім'я, школа, взаємодія, освітній процес, виховання.

Постановка проблеми. На сьогодні сім'я відіграє визначальну роль не лише у формуванні особистості дитини, а й суспільства в цілому. Сім'я разом зі школою створює той найважливіший комплекс факторів і умов виховного середовища, який визначає ефективність всього освітнього процесу. У Державній національній програмі «Освіта (Україна XXI століття)» підкреслюється: «В основу національного виховання мають бути покладені принципи єдності сім'ї і школи, наступності і єдності поколінь. Школа має продовжувати родинно-сімейне виховання, працювати в тісному контакті з батьками, налагоджувати взаємозв'язок між школою і родиною, бо це – основа, передумова підвищення активності навчання та виховання» [2, с.5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На рубежі XIX і XX століть вперше виникає ідея взаємодії школи та сім'ї у процесі виховання дитини. Єдність сім'ї і школи відіграє важливу роль у вирішенні завдань всебічного розвитку та виховання школяра. Важливого значення даній проблемі надавали відомі педагоги: Я. Корчак, А. Макаренко В. Сухомлинський, М. Стельмахович та інші дослідники.

Багато психологів та педагогів працюють над проблемою розвитку пізнавальних інтересів у молодших школярів, а саме: Н. Бібік, О. Киричук, Г. Костюк, І. Марковська, Л. Проколієнко, О. Савченко, Н. Скрипниченко, О. Скрипниченко та ін. Усі автори надають винятково важливого значення інтересу до пізнання в процесі шкільного навчання.

В. Оржеховська поряд з проблемами сімейного виховання, освіти батьків піднімає проблему зв'язку школи з батьками.

Мета статті – визначити шляхи оптимізації співпраці сім'ї і школи у формуванні пізнавальних інтересів молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Молодший шкільний вік – це той період, коли активне залучення участі сім'ї у вихованні залишає можливість для подальшого розвитку, виховання і самовиховання. До цього слід віднести наступну самореалізацію дитиною своїх можливостей та здібностей, становлення яких визначаються вихованням інтелектуальних якостей в сім'ї. І що б не казало суспільство, як і раніше роль сім'ї є важливим каталізатором виховання дитини.

Успішний розвиток дітей значною мірою залежить від дружної і погодженої виховної роботи школи і сім'ї. Цю істину повинні добре засвоїти не тільки вчителі, а й батьки. Так само як і діти, батьки повинні жити своєю школою, регулярно відвідувати батьківські збори, обмінюватися своїми думками і спостереженнями з класоводами. Особливо це стосується батьків невстигаючих учнів. Школа ж повинна прагнути до об'єднання зусиль щодо успішного навчання, виховання та розвитку школярів. Тому що не тільки навчальний заклад допомагає сім'ї у вихованні дітей, а й батьки повинні допомагати школі.

Сімейне виховання, зазначає В. Четет, – це процес взаємодії батьків та дітей, який неодмінно повинен приносити задоволення, як тій, так і іншій стороні, кожна дитина мимовільно та неусвідомлено повторює своїх батьків, наслідує tat і мам, бабусь і дідусів [6, с.163].

Сім'я відіграє провідну роль у вихованні інтелектуальних якостей молодого покоління, прищеплення йому певних рис характеру, які значною мірою визначають його поведінку, склад мислення, ставлення до людей і навколишнього середовища на індивідуальному та суспільному рівнях.

На сьогоднішній день гостро постає питання про роль і функції сім'ї у вихованні молодших школярів. Проблеми, особливості виховання дітей даного віку набувають особливого значення й привертають до себе увагу. Як зазначає О. Дворук, труднощі в навчанні, причини невдач у вихованні примушують нас замислитися над тим, що визначальна роль у вихованні дитини відводиться не тільки школі, але і, звичайно, належить сім'ї, яка стає координатором і регулятором у вихованні [1, с.29]. Тому важливу роль виконує сім'я в процесі інтелектуального розвитку дитини.

Одна з необхідних умов розумового розвитку дитини – можливість нормального спілкування її з іншими людьми.

По-справжньому піклуються про інтелектуальний розвиток своїх дітей ті батьки, які з ними багато говорять, чітко й у доступній формі відповідають на численні запитання малят, всіляко підтримують їхню природну допитливість, будять увагу. У дітей змалку пам'ять особливо загострена. Вони охоче запам'ятовують усе те цікаве, що кажуть дорослі, – нові слова, назви, вирази, зв'язні розповіді тощо.

Контакт ніколи не може виникнути сам собою, його потрібно будувати з дитиною. Коли говориться про взаєморозуміння, емоційний контакт між дітьми і батьками, мається на увазі деякий діалог, взаємодія дитини і дорослого.

Головне у встановленні діалогу – це спільний потяг до загальної мети, спільне бачення ситуацій, спільність у напрямку дій, зазначає В. Четет. Найчастіше точка зору дорослих і дітей різна, що цілком природно при розходженнях досвіду. Однак першорядне значення має сам факт спільної спрямованості до вирішення проблем. Дитина завжди повинна розуміти, якими цілями керується батько в спілкуванні з нею. Дитина, навіть у найменшому віці, повинна ставати не об'єктом виховних впливів, а союзником у загальному сімейному житті, навіть її творцем [6, с.93].

Виховання інтелектуальних якостей дитини в сім'ї передбачає розвиток у неї словесного мовлення.

Формування мовлення здійснюється у процесі ознайомлення дитини з довідками, у зв'язку з різними видами її діяльності – ігровою, трудовою, а надалі й учбовою.

Інтелектуальний розвиток дитини, наголошує В. Оржеховська, обов'язково потребує чіткої організації її діяльності (ігрової, трудової, учбової), формування у неї практичних умінь і навичок, розвитку-пізнавальних процесів і мовлення (розуміння значення слів, звертання, залучення до діалогічного мовлення тощо) [4, с.71].

На думку І. Марковської, нині спостерігається високий ступінь автономного спілкування дітей, відірваності дітей від батьків через різні причини:

– внаслідок того, що значну частину часу батьки проводять окремо, зайнятість на виробництві та спілкування поза ним у колі близьких друзів, у той час як діти перебувають поза домівкою;

- зайнятість дітей гуртковою діяльністю за інтересами (без участі батьків);
- відсутність каналів і програм спільного з батьками перегляду телепередач;
- комп'ютерний бум ігрових програм, високий рівень дитячої підготовки та участі дітей у них поза домом;
- відповідно низький рівень комп'ютерної грамотності батьків та відсутність батьківського супроводу й допомоги у комп'ютерну спілкуванні їх дітей [3, с.72].

Однією з найважливіших якостей батьків-вихователів є вміння спостерігати. Не просто дивитись на дитину й прискіпливо наглядати за нею, а уважно і доброзичливо придивлятися до її поведінки, прагнути об'єктивно зрозуміти мотиви вчинків, не робити поспішних висновків, а узагальнювати результати багатьох спостережень.

Звертаючись до батьків, Я. Корчак наголошував на тому, що виховання дитини – це не мила забава, а справа, в яку слід вкласти зусилля безсонних ночей, капітал тяжких переживань і багато думок..

Спостережливі батьки швидко помічають зміну внутрішнього стану дитини, відчувають її реакцію на слово, вчинок, подію. А все це має велике значення для взаєморозуміння.

Бути спостережливим і уважним до дитини зовсім не означає, що треба слідувати за кожним її кроком, постійно вимагати, щоб вона обов'язково вам звітувала. Це буде ускладнювати взаємини з дитиною і з часом викличе в неї негативне ставлення до батьків.

Л. Цуркан зазначає, що відчувати зміни душевного стану дитини, прагнути зрозуміти їх причини – найперша умова успішного застосування всіх педагогічних прийомів. «Усі дорослі були спочатку дітьми, тільки мало хто з них про це пам'ятає», – зауважував Антуан де Сент-Екзюпері. І справді, як часто не вистачає дорослим спогадів власного дитинства, щоб на хвилину стати на місце дитини, розібратись у мотивах і вчинку [5, с.57].

Виховна функція сім'ї передбачає реалізацію батьками суміжних функцій: турботи, піклування; допоміжного супроводу й організації життєдіяльності; стратегічної (перспективні цілі, шляхи їх досягнень); інформаційної та ідеологічної (що, де, коли, як, оцінка суспільних подій); консультативної (поради, зауваження); регульовальної (з ким товаришувати, де вчитись, що купувати, що відвідати тощо); оцінної.

Типовими формами комунікативної взаємодії членів сім'ї є: перегляд телепередач, читання й обговорення книг, журналів, газет; ведення господарства, робота в саду, на городі, дачі; спільні бесіди, прослуховування радіопередач; спільне проведення дозвілля, сімейні походи й прогулянки.

Підсумовуючи розгляд проблеми інтелектуального розвитку молодших школярів у сім'ї, наголошуємо, що вся таємниця сімейного виховання полягає в тому, щоб дати дитині можливість робити усе самій; дорослі не повинні

забігати і нічого не робити для своєї особистої зручності й задоволення, а завжди відноситися до дитини, з першого дня появи її на світло, як до людини, з повним визнанням її особистості та недоторканості цієї особистості.

Висновки. Педагогічні колективи шкіл володіють значним психолого-педагогічним потенціалом, завдяки якому можуть надати батькам суттєву допомогу у вихованні дітей, сприяти покращенню внутрішньосімейного мікроклімату, встановленню адекватних взаємин між дорослими і дітьми. Недостатність відповідних знань у значної кількості дорослих членів сімей, невміння (а то й небажання) деяких батьків пізнати свою дитину, її вікові та індивідуальні особливості негативно позначаються на її розвитку, формуванні ціннісних орієнтацій.

Отже, співпраця родини і школи має ґрунтуватися на взаємоповазі, рівноправному партнерстві. Педагогічний колектив та колектив батьків – це має бути єдиний живий організм, об'єднаний спільною метою, гуманними стосунками та високою відповідальністю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дворук О. І. Процес виховання очима дитини: посібник / О. І. Дворук. // Педагогіка та конкретні методики. – Черкаси: Родзинка, 2006. – 109с.
2. Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття). – Київ: Радуга, 1994. – 61с.
3. Марковская И. М. Тренинг взаимодействия родителей с детьми: пособ. / И. М. Марковская. – СПб.: ООО Издательство «Речь», 2000. – 336с.
4. Оржеховська В. М. Взаємодія навчального закладу і сім'ї: стратегії, технології і моделі / В. М. Оржеховська. – Харків: Точка, 2007. – 192с.
5. Цуркан Л. Форми роботи з батьками / Л. Цуркан // Директор школи. – 2010. – №5. – С.56-59.
6. Четет В. В. Педагогика семейного воспитания: учеб. метод. пособ. / В. В. Четет. – Минск: Нёман, 1998. – 256с.

Семюк І. А.,

*учитель початкових класів КЗШ №46,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії,*

ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ УМІННЯ ПРАЦЮВАТИ З ПІДРУЧНИКОМ

У статті обґрунтовується значущість уміння працювати з підручником як важливої складової формування особистості молодшого школяра.

Ключові слова: підручник, текстовий матеріал, структура тексту.

Постановка проблеми. Уміння працювати з підручником є невід'ємною складовою уміння вчитися, що характеризує молодшого школяра як суб'єкта навчальної діяльності. Особливої значущості аналізоване уміння набуває в умовах особистісно орієнтованого навчання, основною метою якого є формування в учнів бажання та здатності самостійно навчатися, здобувати інформацію з різних джерел, прагнути до творчості та саморозвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Психологічні й дидактичні аспекти формування уміння працювати з підручником знайшли відображення у дослідженнях навчальної діяльності учнів і її структури (В. Давидов, Д. Ельконін, А. Маркова та ін.); сутності понять «уміння» та «навички» (В. Дмитрієв, В. Онищук та ін.); класифікації загальнонавчальних умінь і навичок та підходів до їх формування (Ю. Бабанський, В. Паламарчук, О. Савченко та ін.); формування у школярів позитивних мотивів навчання, пізнавальних потреб та інтересів (Н. Бібік, В. Матюхіна, Г. Щукіна та ін.).

Значно поглиблюють розуміння досліджуваної проблеми роботи методистів у галузі початкової освіти дослідження Т. Байбари, М. Богдановича, М. Вашуленка, І. Гудзика, Н. Скрипченко та ін.

Мета статті – полягає у дослідженні уміння працювати з підручником, як важливої складової формування особистості молодшого школяра.

Виклад основного матеріалу. Значний інтерес в аналізованому аспекті становлять результати наукових досліджень, що стосуються структурних компонентів уміння працювати з підручником. Так, наприклад, В. Паламарчук радить починати навчання учнів працювати з підручником з формування таких прийомів: виділяти суттєве (головну думку), складати план, переказувати текст, відповідати на запитання [4, с.58].

У контексті компетентісно орієнтованого підходу до формування змісту шкільної освіти О. Савченко розглядає уміння працювати з підручником як складову ключової компетентності загальної середньої освіти (основна і старша школа) – уміння учнів вчитися [5, с.12]. Відомий дидакт відносить його у групу навчально-інформаційних умінь і поділяє на ряд дрібніших: розуміти будову книги та призначення всіх елементів апарату орієнтування в розділах, темах, параграфах; будувати процес самонавчання за певним завданням. Додамо, що до навчально-інформаційних умінь включено ще й такі: самостійно шукати нову інформацію з різних джерел; працювати з графіками, схемами, таблицями, картинками; використовувати прийоми розуміння тексту (структурування, формулювання пізнавальних запитань, «діалог» з автором тощо); знати як і вміти упорядковувати та відтворювати інформацію (план, алгоритм, таблиця, схема, класифікація, стислий переказ тощо) тощо, які стосуються нашого дослідження.

Компоненти уміння працювати з підручником впливають з його структури. «Кожний структурний компонент підручника, – вважає Л. Денисенко, – знаходиться у взаємозв'язку і взаємозалежності з іншими його компонентами, що і визначає цілісність цієї системи. Випадання одного з елементів системи повинно обов'язково вплинути на єдність цілого» [2, с.55]. Дане положення безпосередньо стосується і зазначеного уміння, оскільки лише за умови оволодіння вмінням працювати з кожним зі структурних компонентів навчальної книжки можна говорити про сформованість інтегрованого вміння працювати з підручником.

Враховуючи дане положення, а також те, що основними структурними компонентами підручника для початкової школи є тексти, навчальні за-

вдання і вправи, ілюстративний матеріал, уміння працювати з підручником ми розглядаємо як комплексне, яке включає такі складові: уміння працювати з текстом; уміння працювати з позатекстовими компонентами (запитаннями, завданнями, таблицями, ілюстративним матеріалом); уміння користуватись апаратом орієнтування.

Робота з підручником передбачає складну аналітико-синтетичну діяльність, в основі якої лежать найважливіші мислительні операції – аналіз, узагальнення, порівняння, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, виділення головного тощо, що є базою для формування загальнонавчальних умінь і навичок (насамперед загальнопізнавальних). Тому зазначені уміння також вважаємо важливими складовими уміння працювати з підручником.

Уміння працювати з текстовим матеріалом це складне уміння. Оскільки, з'ясовує П. Кодлюк основна мета роботи з текстом – засвоїти його (тобто перш за все зрозуміти і запам'ятати), то відповідно до цього вміння включають роботу із заголовком, формулювання запитань – «діалог з текстом», виділення головної думки, повторне читання важких частин тексту, складання плану, самоперевірку [3, с.95].

Виходячи з того, що результативність читання навчального тексту тісно пов'язана з його розумінням, тобто усвідомленням внутрішньої смислової структури, виділяються такі основні уміння, які, забезпечують даний процес: виділяти головну думку; складати план; переказувати; ставити запитання.

Єдність структурного і смислового аналізу твору, що є основою повного і глибокого розуміння тексту, забезпечує уміння виділяти головну думку. В основі цього уміння лежить здатність бачити суттєве, що неможливо без активної мислительної діяльності – аналізу, синтезу тощо, тобто потрібно визначити не лише зміст окремих речень, а й зв'язки між ними, логічну послідовність, дані, що підтверджують головну думку. Учені вказують, що несформованість уміння виділяти головне призводить до того, що процес засвоєння навчального матеріалу замінюється його механічним запам'ятовуванням.

Усвідомити логічну структуру тексту допомагає уміння складати план. План, зазначає – це своєрідний матеріалізований продукт смислового аналізу тексту, оскільки обдумується порядок його частин і зв'язок між ними. Така робота повинна привести до створення пунктів плану. Пункт плану – це коротке формулювання основного змісту частини тексту. Він може мати вигляд заголовків чи запитань, виражених як односкладними, так і двоскладними реченнями.

Відтворити зміст прочитаного допомагає уміння переказувати. Усний переказ письмового тексту – це особливий вид складної психічної діяльності, який здійснюється поетапно.

Найефективнішим прийомом перевірки розуміння прочитаного, на основі якого можна з'ясувати рівень діалогічної взаємодії учня з текстом, є уміння ставити запитання. Саме з виникненням запитання починається «самостійна робота думки». При цьому відповідь на запитання можна знайти або

при подальшому читанні тексту, або шляхом самостійного його обдумування. Звідси випливає одна з головних вимог до тексту, яку висуває Н. Бібік, він «...повинен містити в явному чи прихованому вигляді запитання або систему запитань, на це запитання можна дати ймовірну відповідь (висунути гіпотезу) і в тексті є матеріал для перевірки гіпотези, тобто самоконтролю» [1, с.32].

Оволодіння умінням виконувати завдання відбувається поступово: спочатку – це уміння уважно слухати і виконувати вказівки вчителя, особистий приклад педагога при виконанні завдання, і лише згодом учні приступають до самостійної роботи. Уміння виконувати завдання передбачає знання його структури (інструкція, можливий зразок виконання, матеріал самого завдання). У вправі в основному є дві частини: одна складається з тексту чи окремих речень (слів), а інша – із завдань. Першим і обов'язковим завданням більшості вправ є прочитання текстової частини. Наступні завдання спрямовані на з'ясування змісту прочитаного, уточнення лексичного значення слів тощо. Окремо виділені завдання граматичного й орфографічного характеру.

Чимале місце у підручниках для початкової школи займають правила, визначення понять (так звані мікротексти). Звідси випливає необхідність уміння працювати над правилом. Основна мета такої роботи полягає в тому, щоб допомогти учням зрозуміти його сутність, зміст, усвідомити головне. Лише застосування правила, знаходження його підтвердження під час систематичної практичної роботи, добір все нових і нових фактів – основний шлях до свідомого засвоєння.

Оскільки вагому роль у підручниках відіграють позатекстові компоненти, на уроках обов'язково слід приділяти увагу формуванню уміння працювати з ними. Навчальні завдання, пам'ятки, алгоритмічні приписи, зразки оформлення записів, таблиці тощо як структурні елементи апарату організації засвоєння в сукупності забезпечують процесуальну сторону навчання, тобто формування відповідних способів діяльності.

Основними елементами апарату орієнтування в підручниках для молодших школярів є передмова, зміст, рубрикація, шрифтові й кольорові виділення та сигнали-символи, ми виділили в умінні користуватися апаратом орієнтування уміння орієнтуватися у структурі підручника та уміння орієнтуватися у сигналах-символах і шрифтових та кольорових виділеннях.

Необхідною умовою сформованості уміння працювати з підручником є здійснення самоконтролю, а також наявність потреби якісно виконувати і перевіряти будь-яку роботу. Робота з алгоритмами, приписами, зразками, пам'ятками, а також доповнення текстів (планів тощо) є тими прийомами, які сприяють формуванню зазначеного уміння.

Отже, сформованість уміння працювати з підручником забезпечує здатність школяра користуватися кожним із виділених компонентів підручника, книжкою взагалі, а також сприяє загальному розвитку особистості.

Висновки. Уміння працювати з підручником ми розглядаємо як комплексне, яке включає в себе уміння працювати з текстом (виділяти головну думку,

складати план, переказувати, ставити запитання; працювати над правилом); уміння працювати з позатекстовими компонентами (виконувати завдання, працювати з інструкцією, пам'яткою, з таблицею та ілюстрацією); уміння користуватися апаратом орієнтування (орієнтуватися у структурі підручника, у шрифтових та кольорових виділеннях і сигналах-символах). Інтегруючою основою даного уміння вважаємо загальнонавчальні уміння і навички.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бібік Н. М. Врахування пізнавальних інтересів учнів у підручникотворенні / Н. М. Бібік // Проблеми сучасного підручника: зб. наук. праць. – Київ: Педагогічна думка, 2013. – Вип. 3. – С.32-33.
2. Денисенко Л. Про вибір ілюстрацій до шкільного підручника / Л. Денисенко // Підручник XXI століття. – 2003. – №1-4. – С.53-57.
3. Кодлюк Я. П. Підручник для початкової школи: теорія і практика: посібник / Я. П. Кодлюк. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2004. – 288с.
4. Паламарчук В. Ф. Формування в учнів раціональних прийомів роботи з підручником / В. Ф. Паламарчук // Педагогіка: Республіканський науково-метод. зб. – Київ: Рад. шк., 1983. – Вип.22. – С.54-60.
5. Савченко О. Сучасний урок: суб'єктність навчання і варіативність структури / О. Савченко // Початкова школа. – 2011. – №9. – С.11-15.

Скоруход В. С.,

учитель початкових класів

*Криворізької загальноосвітньої школи-інтернат
I-II ступенів №4, молодший спеціаліст*

ДУХОВНЕ ЗДОРОВ'Я МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ТА ЇХ СОЦІАЛІЗАЦІЯ У ПРОЦЕСІ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті розкривається сутність понять «інноваційна технологія», «духовне здоров'я», «соціалізація», описано особливості впливу інноваційних технологій на соціалізацію особистості молодшого школяра

Ключові слова: духовне здоров'я, технологія, молодший школяр, навчальний процес, ціннісні орієнтації.

Постановка проблеми. Гуманізація виховного процесу, як один із напрямків реформування початкової школи, вносить зміни в зміст й організацію педагогічного процесу, дозволяє використовувати прогресивні технології, запроваджувати проблемно-пошукові методи в досягненнях психолого-педагогічної науки.

Власна педагогічна діяльність показує, що найбільш ефективною є така структурно-логічна модель навчально-виховного процесу в початковій школі, яка передбачає чітку постановку мети, завдань для визначення основних педагогічних умов і шляхів підвищення результативності виховного процесу.

У результаті спостережень ми дійшли висновку, що зміст виховання гуманістично-спрямованої особистості молодшого школяра визначається

системою моральних знань і переконань, ціннісних орієнтацій, спрямованих на формування гуманної поведінки, потреби прийняття моральних рішень, розвиток почуттів людяності, милосердя, чуйності, доброти, а відтак сприяє збереженню духовного здоров'я особистості молодшого школяра.

Духовне здоров'я залежить від духовного світу особистості, її вміння бачити, сприймати та впроваджувати у власне життя систему цінностей усіх складових елементів духовної культури людства – освіти, науки, мистецтва, релігії, моралі, етики.

Духовне здоров'я містить у собі такі складники:

- рівень свідомості;
- особливості світогляду;
- життєву самоідентифікацію;
- ставлення до життя;
- оцінка власних здібностей;
- ментальність людини.

Духовне здоров'я залежить від рівня оволодіння духовними цінностями й обумовлюється психічним здоров'ям особистості – її врівноваженістю, психологічною стійкістю, самодосконалістю та спрямованістю її мотиваційної сфери. Водночас фізично здорова особистість володіє високим рівнем працездатності, стійкістю організму до негативних природних та соціальних чинників. Духовно здорова (високоморальна) особистість легше пристосовується до будь-яких нових умов життя, тобто краще соціалізується. Це пов'язано з умінням особистості здобувати нові знання, які в наш час нерозривно пов'язані із застосуванням інноваційних технологій в освіті.

Інноваційні технології, які поєднують створення, освоєння та застосування різних нововведень, здатні значно прискорити процеси оновлення системи освіти загалом. Тому вивчення та реалізація інноваційних процесів широко використовується в системі освіти на різних її рівнях, як педагогічному, так і психологічному.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній психолого-педагогічній літературі поняття «технологія» та «технологічний підхід» використовуються доволі широко. Термін «технологія» – грецького походження: *techne* – мистецтво, майстерність, *logos* – наука, закон; наука про майстерність [7].

Педагогічні технології пов'язані, насамперед, із забезпеченням ефективного навчального процесу, впровадженням освітніх інновацій тощо.

О. Дубасенюк наголошує, що одні дослідники (Дж. Брунер, П. Кенес-Комоський та ін.) отожднюють технологію навчання з процесом комунікації. Інші (О. Малібог, Т. Сакамото, Ф. Янушкевич) в освітній технології об'єднують засоби і процес навчання. Третя група (О. Богомолов, Д. Гасс та ін.) пропонують розглядати її з позиції наукової організації навчального процесу.

Н. Талізїна вважає, що суть сучасної технології навчання полягає у визначенні раціональних способів досягнення поставленої мети. У сучасній вітчизняній педагогічній науці все повніше стверджується думка щодо педагогічних технологій як певної системи організації й управління педагогічним процесом [3, с.15].

Мета статті – розкрити особливості впливу інноваційних технологій як засобу збереження духовного здоров'я молодших школярів.

Інноваційна педагогічна технологія поєднує в собі науково-обґрунтовану систему дій, операцій та процедур, які забезпечують цілеспрямоване й поопераційне впровадження різних видів педагогічних нововведень, що викликають позитивні зміни в традиційному педагогічному процесі, модернізують і трансформують його. Отже, інноваційна технологія передбачає поєднання технологічного підходу та впровадження нових ідей – інновацій.

Серед інноваційних технологій, які набули поширення в практиці початкової освіти, можна виділити такі:

1) особистісно-орієнтовані технології (підвищення ефективності навчально-виховного процесу шляхом його індивідуалізації та диференціації, створення атмосфери комфорту в процесі навчання, розширення простору співробітництва між учителем та учнями на гуманному суб'єкт-суб'єктному рівні);

2) технології розвитку творчості (стимуляція в учнів інтересу до пізнавальної діяльності за допомогою завдань творчого характеру);

3) ігрові технології (діяльності в ігровій формі, використання різних навчально-педагогічних ігор);

4) діалогові технології (вирішення в режимі діалогу питань проблемного характеру);

5) проектні технології (розв'язання різних проблем, стимулювання інтересу учнів до самостійного здобуття певних знань, умінь і навичок);

6) технології цілепокладання та життєтворення (усвідомлення цілей навчальної діяльності, віра у свої можливості та власний успіх, сподівання на позитивні перспективи в майбутньому) [4].

Усі ці інноваційні технології сприяють підвищенню розуміння, учнями початкової школи, ціннісних орієнтацій особистості.

Головною особливістю розвитку особистості в молодшому шкільному віці є зміна її соціальної позиції: дитина розпочинає систематичне учіння, стає членом шкільного і класного колективів. Змінюються стосунки з дорослими, головним авторитетом для неї стає вчитель. У цей період завдання дорослих полягає у сформуванні у молодшого школяра позиції учня, розуміння нових обов'язків.

Вагому психологічну передумову формування ціннісних орієнтацій у молодших школярів становлять їх особистісні характеристики: безпосередність, комунікабельність, довірлива підлеглість авторитету вчителя, яскрава емоційність, реактивність, вразливість до новизни, естетичне ставлення до довкілля, допитливість, широта інтересів, розвинута уява.

Нині, внаслідок інформаційного вибуху, пік здатності до творчої уяви, фантазії змістився до 8-10 років, і раннє шкільне навчання збігається з найсприятливішим періодом для розкриття творчого потенціалу учня, для його соціалізації [5].

Своєрідність ставлення до моральних вимог і норм та оцінка їх виконання залежать від особливостей внутрішнього світу дитини, які мотиви поведінки діють реально, як складається спрямованість її особистості, на-

скільки вона вміє бачити моральну сторону взаємин і вчинків людей, які моральні переживання є вже в її досвіді [8].

Молодші школярі легше усвідомлюють вчинки інших людей та їхні мотиви, ніж власні. Тому виокремлення мотиву вчинку, роз'яснення дитині його сутності і правильності в різних типових ситуаціях є важливим завданням дорослих.

Навчаючись бачити добре у вчинках інших, дитина поступово вчиться розуміти й усвідомлювати мотив, яким інша людина чи вона керувалися під час здійснення доброї справи.

Молодшому школяреві притаманний розрив між знанням моральних норм і відповідною поведінкою. Ця особливість для дитини є віковою, адже вона ще тільки вчиться орієнтуватися в розмаїтті життєвих ситуацій, співвідносити свої уявлення про життя з реальними вчинками, з конкретною поведінкою.

Застосування інноваційних технологій зумовлює те, що молодший школяр починає свідомо підпорядковувати свої бажання загальним цілям і завданням, учиться керувати своєю поведінкою, засвоює ціннісні орієнтації.

Слід зауважити, що в процесі соціалізації до шкільного життя молодшого школяра безпосередньо позначаються на реалізації його почуття справедливості. Він надзвичайно сильно реагує переживанням образи на того, хто чинить стосовно нього несправедливість. Перебуваючи в стані образи від несправедливих стосовно нього дій, молодший школяр не може знайти правильного виходу з такої ситуації, що іноді призводить до глибокого життєвого конфлікту або й трагедії. І завдає непоправної шкоди духовному здоров'ю особистості молодшого школяра.

Тож культура справедливості стає нині головною професійною вимогою щодо діяльності педагога. На думку О. Скрипченко, це поняття охоплює: піклування про дитину, допомогу їй; повагу до дитини, зокрема й до її власності; запобігання пригніченню дитини, відсутність «влади над» й утвердження «влади разом з дитиною»; недопущення приниження, образи дитини; забезпечення прав та інтересів дитини; гранично об'єктивну оцінку справ і поведінки дитини, адекватне судження про неї як особистість; безумовне визнання, прийняття, глибоке розуміння внутрішнього світу дитини; довіру до неї (до її можливих добрих учинків); відсутність підозри щодо можливих несхвальних дій дитини; віддання дитині «по справах її»; постійну увагу до внутрішнього боку вчинків, до життя дитини (справ, турбот, радощів); ставлення до дитини не як до засобу, а як до мети [5].

Порівняння дитини з кимось іншим, кого їй протиставляють, наприклад, як зразок, завдає дитині відчутної психічної травми, завдає школи як психічному, так і духовному здоров'ю. Крім низької самооцінки, воно створює підґрунтя для розвитку заздрості, егоцентризму і тривожної настороги, щодо оцінок взагалі, а, зокрема, – на свою адресу. Для будь-якої дитини усвідомлення того, що вона гірша за когось, дуже шкідливе.

Висновки. Отже, завдання вчителя початкової школи застосовуючи інноваційні технології в освіті – створити оптимальні умови для ефективної

соціалізації учнів, допомогти їм спроектувати свій власний життєвий шлях на основі доцільно обраного типу соціальної поведінки, свідомо прийнятих норм людських взаємин, що у своє чергу, сприятиме збереженню їх духовного здоров'я.

ЛІТЕРАТУРА

1. Асмолов А. Г. Личность как предмет психологического исследования: пособ. / А. Г. Асмолов. – Москва: Изд. МГУ, 1994. – 127с.
2. Пенькова О. Роль сімейних орієнтацій у становленні громадянина / О. Пенькова // Психолог. – 2006. – №37. – С.22-24.
3. Бєлий В. Роль і місце технології в освітянській сфері / В. Бєлий // Директор школи. – 2004. – №18. – С.7-9.
4. Виноградова Н. Інновації у вихованні / Н. Виноградова // Професійно-технічна освіта. – 2008. – №1. – С.43-44.
5. Нісімчук А. Сучасні педагогічні технології: навч. посіб. / А. Нісімчук, О. Падалка, О. Шпак. – Київ: Просвіта, 2000. – 368с.
6. Психическое здоровье детей и подростков в контексте психологической службы / под ред. И. В. Дубровиной. – Екатеринбург: Деловая книга, 2010. – 176с.
7. Перелік інноваційних технологій та методик [Електронний ресурс] / http://school42.edu.kh.ua/Files/downloads/_1.doc

Старікова Н. А.,

*учитель початкових класів КЗШ I-III ст. №55,
спеціаліст вищої категорії, старший вчитель*

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПРАКТИЦІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО АДАПТОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

У статті розкрито теоретичні та практичні аспекти ІКТ щодо актуальності впровадження їх у навчально-виховний процес початкової ланки, висвітлено умови доповнення навчального середовища відео, звуком, анімацією, що справляє значний вплив на емоційну сферу молодшого школяра, сприяючи підвищенню пізнавальної активності, формуванню навичок спілкування та розвитку креативної особистості.

Ключові слова: інформаційно-комунікативні технології, інформаційна компетентність, комунікативна компетентність, програмний засіб, мультимедіа, електронний мультимедійний підручник.

Початкова освіта – це перший освітній рівень, який закладає фундамент загальноосвітньої підготовки школярів. Тому пріоритетне завдання навчання в початковій школі на сучасному етапі має бути не лише сформувати в учнів певну кількість знань, загальнонавчальних умінь та навичок, а забезпечити подальше становлення особистості дитини, розвиток її розумових здібностей, і в першу чергу, навчати дітей самостійно і творчо мислити. Сформувати «учня-мислителя», на думку В. О. Сухомлинського, означає навчити дитину здобувати знання, тобто «відкрити істину, відповідати на запитання» [18, с.454].

Одним із напрямів модернізації сучасної освіти є реалізація діяльного й компетентнісного підходів, які зумовлюють розширенню освітнього простору за межі формальної освіти в паралельні структури системи безперервної освіти [15, с.300]. З огляду на це, провідною проблемою постає створення загальноприйнятої методики формування ключових компетентностей і визначення адекватних засобів їх реалізації. Компетентнісний підхід потребує внесення змін у навчальний процес, оскільки формування компетентностей передбачає створення певних навчальних ситуацій, які дають змогу вчителю моделювати й контролювати навчально-пізнавальну діяльність учня. Інформаційна компетентність завжди визначається як одна з найважливіших, оскільки до її структури входять уміння самостійної обробки людиною інформації, прийняття рішень у проблемних ситуаціях з використанням технологічних засобів.

Характерна риса сучасних інформаційних технологій полягає у тому, що вони надають практично необмежені можливості для самостійної і спільної творчої діяльності вчителя й учнів. Із авторитарного носія істини вчитель перетворюється на учасника продуктивної діяльності спільно зі своїми учнями [17, с.38]. За допомогою комп'ютерних засобів створюється сприятливе середовище для розвитку інтелекту кожної дитини.

У цих умовах кардинальних змін вимагає й система шкільної освіти.

Якщо говорити про початкову школу, то впровадження інформаційно-комп'ютерних технологій у навчально-виховний процес є доцільним і перспективним. Що ж таке ІКТ?

Технологія – це наука про способи розв'язання задач людства за допомогою технічних засобів. Педагогічна технологія – це науково обґрунтована педагогічна система, яка гарантує досягнення певної навчальної мети через чітко визначену послідовність дій, націлених на розв'язання проміжних цілей, наперед визначений кінцевий результат. Будь-яка педагогічна технологія – це інформаційна технологія, оскільки основу технологічного процесу навчання складає отримання і перетворення інформації. Більш вдалим терміном для технологій навчання, що використовують комп'ютер, є комп'ютерна технологія.

Під інформаційними технологіями розуміють сукупність методів технічних засобів збору, організації, збереження, обробки, передавання й подання інформації, що розширює знання людей розвивають їхні можливості з управління технічними й соціальними процесами.

Сучасні інформаційні технології характеризуються наявністю всесвітньої мережі Інтернет, такими сервісами, як електронна пошта, телекомунікації, що надають широкі можливості. Жива комунікація невід'ємна від інформаційних технологій, тому на сучасному етапі розвитку технічних програмних засобів інформаційних технологій називають інформаційно-комунікаційними [16].

Комп'ютерні (нові інформаційні) технології навчання – це процес підготовки і передачі інформації, засобом здійснення яких є комп'ютер. Таким

чином, інформаційно-комунікаційна технологія навчання (ІКТ) – це сукупність педагогічних методів і технічних засобів, спрямованих на реалізацію навчальної мети шляхом використання інформаційних технологій на основі комп'ютерних мереж, що максимально забезпечує ефективність навчального процесу. Інформаційні технології стають потужним багатофункціональним засобом навчання. Їх використання привчає учня жити в інформаційному середовищі, сприяє залученню школярів до інформаційної культури.

Розвиток педагогіки як науки характеризується не тільки новаціями в галузі методів, способів та організаційних форм навчання. На різних етапах паралельно з технічним розвитком відбувалося інтенсивне впровадження в навчальний процес різноманітних засобів наочності, технічних засобів. Усе це здійснювалося з однією метою: підвищення ефективності навчального процесу в цілому й інновацій, які запроваджуються.

Ще й сьогодні провідне місце у викладанні предметів займають традиційні засоби – дошка, крейда та друковані джерела (підручники, зошити з друкованою основою). Завдяки ж використанню ІКТ навчальне середовище можна доповнити відео, звуком, анімацією. Усе це здійснює значний вплив на емоційну сферу молодшого школяра, сприяючи підвищенню пізнавальної активності, підвищенню інтересу до предмета та навчання взагалі, активізації навчальної діяльності учнів. Тим більше, що молодші школярі уже готові до роботи з ІКТ: вони знають, що таке комп'ютер, у більшості випадків уміють ним користуватися, у них відсутній психологічний бар'єр: діти не бояться, що зламається машина, не вистачить знань упоратися з нею тощо. Однак, машина без людського фактору залишається розумною іграшкою. Сьогодні вже очевидно, що викладач, який веде заняття за допомогою мультимедійного проєктора, електронної дошки та комп'ютера, використовує на уроці та під час підготовки до нього ресурси Інтернет, має якісні переваги перед колегою, який користується «крейдяною технологією». Виховання учнів в школі має бути спрямоване на розвиток людини сучасного інформаційного суспільства, і школа має вчити користуватись необмеженим джерелом інформації, Інтернетом, та принаймні, спробувати навчити дитину відрізнити добре і корисне від злого.

Сучасний урок – це поєднання традиційних технологій та нових інформаційних джерел, які передбачають використання теле- та радіомовлення, періодики, архівних матеріалів, ресурсів мережі Інтернет тощо.

Існує 2 шляхи:

- використання спеціальних навчальних програм, в яких передбачаються матеріали для різних видів навчальної діяльності, також пропонується методика їхнього використання;
- самостійний відбір окремого матеріалу щодо конкретних цілей навчання.

Можливості сучасного уроку й системи освіти загалом значно розширюються завдяки використанню мультимедійних, інтерактивних технологій, Інтернету. Сьогодні перед педагогами стоїть важливе завдання – виховати

та підготувати молодь, здатну активно включатися в якісно новий етап розвитку сучасного суспільства, пов'язаний з інформацією. Нині дитина опановує комп'ютер раніше, ніж навчається грамотно писати чи критично читати. Саме використання мультимедійних засобів дає нам можливість змінити зміст освіти та сприяє:

- кращому сприйняттю й засвоєнню дітьми навчального матеріалу;
- зростанню інтересу до пізнання;
- індивідуалізацію навчання;
- розвитку творчих здібностей учнів, інформативної компетентності;
- скороченню видів роботи, що стомлюють дітей;
- використанню різних аудіовізуальних засобів (музики, графіки, анімації) для збагачення змісту і посилення мотивації навчання;
- більш динамічній подачі матеріалу;
- формуванню в учнів адекватної самооцінки та створенню умов для самостійної роботи;
- самоосвіті й самовдосконаленню особистості учня й учителя;
- засвоєння й учнями, і вчителями нових важливих знань, умінь, навичок.

До того ж мультимедійні технології використовують в усіх видах урочної й позаурочної діяльності, починаючи з 1-х класів, при цьому розширюючи можливості навчально-виховного процесу, забезпечуючи нові шляхи подачі інформації, даючи можливість для випробовування власних ідей і проєктів, для вивчення й викладання предметів у початкових класах.

Мультимедіа – це представлення об'єктів і процесів не традиційним текстовим описом, а за допомогою фото, відео, графіки, анімації, звуку, тобто в будь-який відомий у наш час спосіб. Важливим і надзвичайно корисним засобом організації навчально-пізнавальної діяльності учнів є мультимедійна презентація [4, с.25].

Мультимедіа сприяє створенню умов для організації роботи шляхом сполучення навчального матеріалу і забезпечення його успішного сприйняття з підключенням різних видів пам'яті – зорової, слухової, емоційної та ін.

Шляхом застосування мультимедійних засобів на уроці ми одержуємо дві основні переваги – якісну й кількісну. Якісно нові можливості очевидні, якщо порівняти словесні описи з безпосереднім аудіовізуальним уявленням. Кількісні переваги виявляються у тому, що мультимедіа – середовище значно вище за інформаційною щільністю. Як відомо, одна сторінка тексту містить інформацію, яку вчитель промовляє приблизно за 1-2 хвилини. За цей самий час повноекранне відео несе інформації у сотні разів більше [15, с.67]. «Краще один раз побачити, ніж 100 разів почути», – так говорить досить актуальне прислів'я.

Мультимедійні матеріали, що використовуються у практиці початкового навчання, можна поділити на такі види: 1) мультимедіа-презентації; 2) мультимедіа-тренажери; 3) електронні навчальні комплекти (електронні підручники, хрестоматії, енциклопедії, атласи тощо); 4) мультимедійні ресурси Інтернету.

Під мультимедіа-презентацією ми розуміємо логічно пов'язану послідовність слайдів, об'єднану однією тематикою і загальним принципом оформлення. З її допомогою вчитель може не тільки продемонструвати матеріал із теми, яка вивчається, а й розвивати у школярів логічне та алгоритмічне мислення, оскільки всі презентації будуються за єдиною логічною схемою. Мультимедіа-презентація дає змогу здійснювати взаємозв'язок з об'єктами або процесами, що відображаються на екрані, імітувати реальність.

Використання мультимедіа-тренажерів дає можливість учням вправлятися у відпрацюванні різних способів навчальних дій. Застосовуються навчальні ігри під час узагальнення та систематизації знань. Гра-тренажер формують у дитини мотиваційну та інтелектуальну готовність використання комп'ютерних засобів для здійснення своєї діяльності. Ігрова діяльність – це багатоскладовий і продуктивний процес, структура якого включає інтелектуальну, пізнавальну, пошукову, проектну та інші форми прояву творчої активності.

Електронний мультимедійний підручник – це педагогічний програмний засіб (ППЗ), розроблений відповідно до навчальної програми, який містить малюнки, світліни, дикторський супровід, розв'язання задач, завдання, запитання. У поясненні, як правило, беруть участь казкові герої. Особливістю електронного посібника є те, що він може бути й довідником, і тренажером, і репетитором. Організаційно-технологічні можливості застосування електронних посібників полягають, перш за все, у можливості працювати в різних режимах. За таких умов учні навчаються в зручний для них час, у зручному місці і відповідному темпі, тим самим забезпечуються вимоги комфортності й зручності роботи з ними. Електронна хрестоматія – програмний навчальний засіб, своєрідний путівник із теми, який містить озвучені тексти, текстові завдання, тематичні ігри, різні цікавинки тощо.

Мультимедійні Інтернет-ресурси дають змогу здійснювати віртуальні подорожі до всесвітньо відомих музеїв, картинних галерей, визначних пам'яток історії та культури як нашої так й інших країн. На допомогу вчителів початкових класів створено такі електронні навчальні матеріали, як різні абетки, читанки, усмішки, приказки, скоромовки, загадки, лічилки, ігри, програмне забезпечення: навчальне відео, аудіо книги.

Запровадження інформаційно-комунікаційних технологій у початковій ланці – це не данина моді, а необхідність сьогодення, оскільки більшість дітей ознайомлюються з комп'ютером набагато раніше, ніж це їм може запропонувати школа. У доповідній записці колеги Міністерства освіти і науки України «Про підсумки переходу початкової школи на новий зміст та структуру навчання» вказано на необхідність посилення практичного спрямування навчального процесу в навчальних програмах і підручниках через урізноманітнення видів діяльності учнів, добору і поєднання методів навчання так, щоб засвоєння змісту було активним, усвідомленим, достатньо емоційним.

Одним із головних завдань початкової школи є застосування ІКТ у процесі вивчення більшості навчальних предметів у рамках програми. Основним видом використання комп'ютерно-орієнтованих засобів навчання є

їх органічна інтеграція в певні уроки. У цікавій, динамічній, ігровій формі учні молодших класів опановують комп'ютерні засоби й одночасно удосконалюють свої знання з певних навчальних предметів, розвивають пам'ять, просторову уяву, логічне мислення, творчі здібності.

Таким чином, з точки зору дидактики ІКТ дозволяють: забезпечити зворотній зв'язок в процесі навчання, зробити навчання більш інтенсивним, головне, ефективним за рахунок реалізації можливостей мультимедіа навчальних систем до дієвого й наочного подання навчального матеріалу, підвищити унаочненість навчального процесу, забезпечити пошук інформації із різноманітних джерел, індивідуалізувати навчання різними можливостями сприйняття, організувати колективну й групову роботи, здійснювати контроль навчальних досягнень, створювати сприятливу атмосферу для спілкування.

Зарубіжна школа накопичила значний досвід використання комп'ютерів у навчанні молодших школярів. Як свідчать дослідження, проведені у школах Канади, США, Франції, «комп'ютер на уроках в початковій школі подвоює час довільної уваги в учнів (20 хвилин замість 10 хвилин на традиційному уроці), а ігровий аспект часто сприяє кращому сприйняттю моделі учнями або осмисленню необхідності застосування алгоритму. Д. Г. Клементс вважає, що комп'ютер сприяє розвитку розумових здібностей, творчого нестандартного мислення в розв'язанні завдань, підвищує інтерес до навчання, сприяє набуттю знань і вмінь, розкриває привабливі сторони різних галузей науки. Отже, комп'ютер надає нові можливості для розвитку здібностей дитини, активно включає її у навчальний процес, підвищує зацікавленість, сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу.

Урок у початковій школі спрямований на пізнання світу: формування уявлень про навколишній світ, засвоєння основних математичних, мовних, музичних тощо понять і термінології; формування здатності використовувати набуті знання та вміння; розвиток математичних, мовних, логічних, музичних, художніх тощо здібностей, творчого потенціалу особистості; збагачення емоційно-естетичного досвіду, розвиток універсальних якостей творчої особистості; виховання різнопланових інтересів, смаків і потреб. Саме на вирішення цих завдань спрямовані уроки в початковій школі із застосуванням комп'ютерних технологій.

При підготовці до уроку з використанням ІКТ учитель не повинен забувати, що це УРОК, а значить складає план уроку, виходячи з його цілей. При відборі навчального матеріалу він повинен дотримуватися основних дидактичних принципів: систематичності та послідовності, доступності, диференційованого підходу, науковості тощо. При цьому комп'ютер не замінює вчителя, а тільки доповнює його. Для підготовки та проведення уроку в початковій школі із застосуванням комп'ютера вчителю слід знати структуру пропонованого уроку, зміст кожного етапу.

Найпростішою й найпоширенішою на сьогодні програмою, яка допомагає вчителю урізноманітнити урок, є прикладна програма Power Point. Як показує практика, використовувати комп'ютерні презентації можна на уроках

будь-якого типу (урок вивчення нового матеріалу, урок закріплення знань, умінь, навичок; урок контролю знань, умінь, навичок; нестандартний урок; інтегрований урок; комбінований урок). Головне, щоб поданий матеріал відповідав принципам науковості, наочності, був поданий в обсязі, що відповідає дидактичній меті. Також доцільно застосовувати їх під час проведення тематичних перевірок. Між тим використання презентацій залежить від творчого потенціалу вчителя та програмного забезпечення, яким він користується. Але слід пам'ятати, що презентації – це лише інструмент (один із багатьох інших інструментів учителя на уроці), а тому недоцільно презентацію робити важливішою за урок, штучно «підганяти» весь урок під презентацію.

Структура уроку при цьому не повинна принципово змінюватися. В уроці із презентацією, як і в будь-якому іншому, мають бути наявні всі основні етапи, змінюватися може лише їх тривалість.

Мультимедійні засоби використовують на різних етапах уроку: актуалізації знань, перевірки домашнього завдання, ознайомлення з новим матеріалом, закріплення, узагальнення та систематизації знань. На таких уроках доцільно збільшити час на проведення етапу мотивації, адже завдяки презентації можна збільшити його пізнавальне навантаження. А, як відомо, правильно мотивовані учні легше й з більшою охотою здобувають знання, прагнуть до творчої діяльності.

Використання презентацій допомагає урізноманітнити й етап актуалізації знань, адже запитання можна ілюструвати графічними об'єктами, анімацією, звуковим супроводом, можна подати кілька слайдів із попередніх уроків, з кросвордами, ребусами тощо. На етапі пояснення нового матеріалу можна використовувати фото-, аудіо-, відеофрагменти, гіперпосилання для зміни послідовності показу, що дає вчителю змогу на свій розсуд змінювати хід бесіди, акцентувати увагу на найскладніших моментах уроку залежно від сприйняття матеріалу учнями і від ситуації на уроці. На слайдах доцільно подати лише основні думки, визначення, дати і назви подій, формули, графічні, фото-, аудіо-, відео фрагменти тощо. Виділити ті елементи, до яких слід привернути увагу учнів. Для етапу закріплення знань можна дати ілюстровані запитання, завдання для групового або індивідуального виконання, запропонувати учням самостійно прокоментувати вже показані слайди, які вчитель демонстрував на етапі пояснення нового матеріалу.

Дослідницько-проектна діяльність – вища форма самоосвіти учня. Формування дослідницьких умінь у школярів – процес складний і довготривалий. Ураховуючи, що в освіті акцент переноситься на розвиток креативної особистості учня здатного самостійно мислити, здобувати та застосовувати знання, ретельно обдумувати рішення і чітко планувати дії, співпрацювати у різних за складом групах, бути відкритим для нових контактів і зв'язків, вважаю своїм завданням поступово і методично формувати дослідницькі навички моїх вихованців.

Чому є доцільним використання можливостей ІКТ-технологій при навчанні за методом проектів і дослідження?

Інформаційні технології сприяють реалізації проектного і дослідницького методів на всіх його етапах. За допомогою комп'ютера та інформаційних технологій можна підготувати всі навчально-методичні матеріали проекту та дослідження.

Упровадження проектної методики з використанням інформаційних технологій на уроках сприяє активізації пізнавальної діяльності учнів, підвищує ефективність навчально-виховного процесу.

Продумуючи кожен урок, намагаюся застосувати елементи, які б допомогли розвитку дослідницьких умінь учнів. З цією метою використовую ІКТ-компонент (електронні навчальні комплекти: електронні підручники, хрестоматії, енциклопедії, атласи, мультимедійні ресурси Інтернету) у визначенні теми, для збору та обробки інформації, представленні роботи у вигляді мультимедійної презентації, що дає змогу здійснити перехід від засвоєння великого обсягу інформації до вміння працювати з нею, розвивати творчу особистість.

Хочеться зазначити, що призначення презентації навчального проекту або дослідження – демонстрація результатів роботи над проектом засобами представлення графічної інформації, схем, таблиць під час представлення результатів досліджень перед аудиторією

Презентації можна класифікувати за дидактичними ознаками: учительські та учнівські. При цьому, учительські презентації призначені для активізації пізнавальної діяльності учнів, планування дій під час проектної або дослідницької діяльності. Оформлення такої презентації може бути різне: буклет, бюлетень або коротка презентація.

Учнівські мультимедійні презентації доцільно використовувати як для представлення результатів власних проведених досліджень, проектів, самостійної роботи, так і для виконання випереджуючих завдань, як засіб ознайомлення з новою інформацією.

Інформаційно-комунікаційні технології розширюють можливості вчителя для введення учнів у захоплюючий світ, де їм належить самостійно добувати, аналізувати і передавати іншим інформацію. Кожен учень мого класу виконує проект або дослідження по своїм силам і цікавою для нього теми.

Навчити дитину працювати з інформацією, навчити навчатися – важливе завдання сучасної початкової школи. Одним з варіантів показників ефективності проектно-дослідницької діяльності молодших школярів є результати виступів учнів на конференціях, конкурсах, турнірах та інших освітніх ініціативах.

Навчально-пізнавальні компетенції: висування ідеї (мозковий штурм), проблематизація, цілепокладання і формулювання завдання, висування гіпотези, постановка питання (пошук гіпотези), вміння осмислювати завдання, для вирішення якої недостатньо знань; відповідати на запитання: «Чому потрібно навчитися для вирішення поставленого завдання?», побачити проблем, провести самоаналіз, обґрунтований вибір способу або методу, шляхи діяльності, планування своєї діяльності.

Інформаційні компетенції: структурування інформації, виділення головного, прийом і передача інформації, уявлення в різних формах, впорядковане зберігання і пошук інформації за каталогами, контекстний пошук в Інтернет, формулювання ключових слів.

Комунікативні компетенції: слухання і розуміння інших, вираження себе, знаходження компромісу, взаємодія всередині групи. Досягнуті результати показують, що через технологію організації проектно-дослідницької діяльності можна створити умови для самореалізації учнів і вчителя, здійснення співробітництва на рівних, коли замість традиційного «учитель – учень» з'являється «дослідник – дослідник».

Створюючи умови для розвитку індивідуальності дитини, включаючи її в діяльність, можна розраховувати на новий якісний результат, необхідний сучасному суспільству. Учні, які усвідомлюють свою здатність набувати нові знання та вміння, самостійно і продуктивно розширювати свій кругозір, переходять на принципово інший рівень навчальної мотивації, набувають більш високий статус у шкільному середовищі. Саме проектно-дослідницька діяльність із використанням ІКТ-компонентом дозволяє змістити акцент з процесу пасивного накопичення навчаються суми знань на оволодіння ними способами діяльності, що сприяє формуванню в учнів початкової школи ключових компетенцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гевал М. Д. Загальні принципи використання комп'ютера на уроках різних типів / М. Д. Гевал // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2000. – №3. – С.34.
2. Дворецкая А. В. Основные типы компьютерных средств обучения / А. В. Дворецкая // Педагогическая технология. – 2004. – №2. – С.38-40.
3. Дорошенко Ю. О. Особливості застосування комп'ютерно-інформаційних технологій навчання математики в початковій школі / Ю. О. Дорошенко, Н. П. Листопад // Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи: зб. наук. праць / за ред. Даниленко А. І. та ін. – Київ: Логос, 2000. – С.184-189.
4. Жук Ю. Можливості нової технології. Психолого-педагогічні проблеми використання засобів нових інформаційних технологій у навчальному процесі / Ю. Жук // Освіта. – 2003. – №3. – С.23-30.
5. Кивлюк О. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в системі навчальних дисциплін початкової школи / О. Кивлюк // Початкова школа. – 2004. – №4. – С.34-35.
6. Марченко О. Г. Формування критичного мислення школярів / О. Г. Марченко. – Харків: Основа: Триада+, 2007. – 160с.
7. Наумчик М. М. Сучасний урок української мови в початковій школі (Методика і технологія навчання) / М. М. Наумчик. – Тернопіль: Астон, 2002. – 352с.
8. Новикова А. А. Медиаобразование в США: проблемы и тенденции / А. А. Новикова // Педагогика. – 2000. – №3.
9. Пахомов В. Використання комп'ютера в навчанні учнів початкових класів / В. Пахомов, М. Зінзур, А. Пояркова // Шкільна освіта. – 1998. – №4. – С.28-29.
10. Рибалко О. Молодший школяр і комп'ютер / О. Рибалко // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2010. – №5. – С.21-24.
11. Ротаєнко П. А. Комп'ютерна мультимедія як засіб навчання / П. А. Ротаєнко,

- Н. І. Самойленко, Ю. О. Дорошенко // Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи: зб. наук. праць / за ред. Даниленко Л. І. та ін. – Київ: Логос, 2000. – С.175-180.
12. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи / О. Я. Савченко. – Київ: Абрис, 1997. – 98с.
13. Сафонова О. Комп'ютер – надійний помічник учителя початкових класів / О. Сафонова // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2008. – № 4. – С.47-49.
14. Селеменев С. В. Знаковая наглядность / С. В. Селеменев // Образование в современной школе. – 2003. – №2. – С.33-42.
15. Смолянинова О. Г. Мультимедиа в образовании (теоретические основы и методика использования): монографія / О. Г. Смолянинова. – Красноярск: Изд. КрасГУ, 2002. – 300с.
16. Спірін О. М. Інформаційно-комунікаційні та інформатичні компетентності як компоненти системи професійно-спеціалізованих компетентностей вчителя інформатики / О. М. Спірін // [Електронний ресурс] Сайт Інституту інформаційних технологій і засобів навчання АПН України. – 2007-2009. Режим доступу: http://eprints.zu.edu.ua/3733/2/09_somt10.htm
17. Суховірський О. Психологічні передумови використання комп'ютерних засобів і технологій в початковій школі / О. Суховірський // Проблеми початкової ланки освіти в контексті розвитку світових тенденцій: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – Київ: Хмельницький; Івано-Франківськ, 2003 – С.37-42.
18. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості / Василь Олександрович Сухомлинський // Вибрані твори: в 5-ти томах. – Київ: Рад. Школа, 1976. – Т.1. – 454с.
19. Шрагіна Л. І. Технологія розвитку креативності / Лариса Шрагіна. – Київ: Шк. світ, 2010. – 160 с.

Стрельник І. М.,
вчитель початкових класів КЗШ №32,
спеціаліст I кваліфікаційної категорії

ОРГАНІЗАЦІЯ ПОЗАУРОЧНОЇ РОБОТИ У ФОРМУВАННІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті аналізується сутність позаурочної діяльності, визначаються особливості формування ціннісних орієнтацій у молодших школярів.

Ключові слова: позаурочна діяльність, початкова школа, умови організації позаурочної діяльності.

Постановка проблеми. Процес становлення сучасного суспільства потребує розвитку української національної системи виховання, в основу якої будуть покладені провідні принципи гуманізму та демократизації. Стає очевидним, що активним суспільним об'єктом має бути людина з високим рівнем свідомості, творчої активності, відповідальності, яка керується у своїй діяльності і поведінці гуманістичними цінностями. Таку людину покликана виховати школа, як соціальний освітній інститут.

Зміст початкової освіти складає основу різнобічного розвитку учнів, формування в них мислення, пізнавальних інтересів, оволодіння навичками

здобувати знання. У цей період у молодших школярів інтенсивно формуються інтелектуальні, соціальні і моральні якості.

Саама в початковій школі учні отримують основи знань з навчальних дисциплін, правил поведінки, розуміння гуманістичних цінностей, що будуть служити підґрунтям їхньої успішної діяльності та поведінки впродовж усього життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування ціннісних орієнтацій активно досліджується у різних наукових аспектах: у психологічному дану проблему досліджували – І. Бех, П. Блонський, Л. Божович, О. Киричук, В. Москалець, С. Максименко; у педагогічному – А. Алексюк, А. Погрібний, О. Сухомлинська, В. Сухомлинський.

У працях О. Вишневського, П. Кононенка, М. Стельмаховича, О. Столяренка, Є. Сявак та ін. висвітлено особливості виховання ціннісних ставлень національного характеру у молодших школярів.

Мета статті – проаналізувати сутність позаурочної діяльності, визначити особливості її організації в початковій школі в умовах сучасних змін.

Виклад основного матеріалу. У молодшому шкільному віці тенденція формування й інтеграції ціннісних орієнтацій, первинних способів поведінки, зумовлених новими вимогами, правилами й нормами життя, не тільки зберігається, але й посилюється. Проте молодшого школяра і далі характеризують несамостійність морального мислення, наслідування й навіювання, формальне засвоєння моральних норм і правил, авторитарність моральної регуляції та висока регламентація поведінки й діяльності. Орієнтуючись на таке традиційне розуміння вікових особливостей дітей цього віку, більшість учителів пристосовує зміст і форми педагогічної роботи до рівня їхнього психічного розвитку. Це уповільнює формування й інтеграцію духовних цінностей, загострює суперечності і створює передумови для майбутньої кризи підліткового віку. Учитель повинен враховувати, спрямовувати й формувати ті позитивні якості особистості, котрі тільки-но зароджуються, але яким належить майбутнє.

Позакласну роботу Л. Суходольська та М. Фіцула розуміють як систему взаємодії вчителя та учнів, що узгоджується з навчальним процесом і логічно продовжує роботу на уроках, проте здійснюється у позаурочний час з метою опанування народознавчого матеріалу, формування на його основі ціннісних орієнтацій, залучення учнів до практичної діяльності та творчого самовираження [5, с.22].

У молодшому шкільному віці розвиток особистості супроводжується певними змінами у формуванні ціннісних орієнтацій, сукупність яких і визначає вікові особистісні новоутворення. Сформована на цьому віковому етапі цілісна інтегративна система ціннісних орієнтацій особистості реалізується в тих специфічних і неповторних вікових особливостях, які проявляються в потребах і мотивах інтелектуально-почуттєвої сфери, поведінки й діяльності школярів і є підґрунтям морального виховання.

Явище інтеграції ціннісних орієнтацій характеризує не тільки етапи становлення моральності особистості, а й розкриває індивідуальний шлях її

формування від простого до складного, відображає на кожному етапі вікового розвитку школяра певну ієрархічну організацію єдності, взаємопроникнення і взаємозв'язку цінностей.

На думку Н. Пташник, методика формування ціннісних орієнтацій молодших школярів передбачає організацію позакласної роботи з дітьми за наступними етапами: художньо-творчий (формування патріотичних мотивів поведінки як джерела особистісної соціально-правової активності); пізнавально-оцінний (формування системи народознавчих знань та морально-ціннісних уявлень на основі соціальних цінностей); проєктивно-вчинковий (набуття досвіду взаємодії та спілкування у різних видах діяльності на основі народознавчих цінностей) [4, с.151].

Сформована в молодшому шкільному віці цілісна інтегративна система ціннісних орієнтацій і їх змістовно-структурних складових реалізується на наступному етапі вікового розвитку в тих специфічних і неповторних вікових особливостях, що виявляються у своєрідних моральних потребах, мотивах, інтелектуально – почуттєвій сфері, поведінці й діяльності молодших школярів і є основою для організації їх подальшого морально-духовного виховання.

Завдання морально-духовного виховання в школі – формування національної свідомості й самосвідомості, прагнення жити в гармонії з природою, свідомої дисципліни, обов'язку та відповідальності, поваги до закону, до старших, до жінок.

Формування національної свідомості та самосвідомості передбачає: виховання любові до рідної землі, до свого народу, освоєння національних цінностей (мови, території, культури), відчуття своєї причетності до розбудови національної державності, залучення учнів до практичних справ до розбудови державності.

У вихованні почуття національної гідності велике значення має висвітлення в історії культури та освіти народу, повернення до культурних надбань минулого.

Вчитель повинен чітко бачити сам процес становлення національної свідомості дитини та глибоко розуміти зміст ключових понять «національний», «патріотичний», «націоналізм» тощо.

Вивчення та впровадження як на уроках, так і в позаурочний час змісту, форм та методів формування духовних ціннісних орієнтацій дітей дає можливість учителю педагогічно вірно впливати на їхній розвиток та адаптивність поведінки молодших школярів, прогнозувати дезадаптацію в наступному, підлітковому періоді.

Позаурочний час займає значне місце в житті учня. Тому необхідно допомогти правильно його організувати, щоб він був розумно використаний для відпочинку і заняття улюбленою справою.

Н. Кудикіна наголошує, що завдання позакласної роботи з учнями початкових класів визначаються завданнями всієї навчально-виховної роботи школи – формуванням розвиненої творчої особистості [2, с.109].

Позакласна робота з формування ціннісних орієнтацій будується на основі гуманістичних принципів навчання і виховання школярів. Разом з

тим, зазначає А. Глухова, при організації різних видів позакласної і позаурочної роботи необхідно врахувати такі принципи: добровільність у виборі учнями тих чи інших форм і конкретного змісту позакласної роботи з урахуванням їх особистих інтересів; масовість позакласної роботи по охопленні нею учнів; опора на самостійність та ініціативу учнів у проведенні масових позакласних заходів; суспільно корисна спрямованість і творчий характер різних видів позакласної роботи; підпорядкування всіх позакласних занять загальним завданням навчально-виховної роботи [1, с.53].

Проведення систематичної і цілеспрямованої роботи з формування ціннісних орієнтацій у позаурочний час можливе лише з урахуванням специфіки, кількісного і вікового складу учнів, кваліфікації педагогічних кадрів.

Усі організаційні форми позакласної роботи з учнями об'єднуються в три групи:

- 1) індивідуальна робота учнів;
- 2) групові заняття в гуртках, клубах та інших творчих об'єднаннях за інтересами;
- 3) масові заходи, до участі в яких залучається велика кількість школярів [3, с.47].

Освітній процес в урочній і позаурочній діяльності має спільні цілі та завдання. Однак дослідники виділяють низку суттєвих особливостей у способах реалізації цих завдань. Аналіз педагогічної літератури дозволив виявити специфічні, притаманні позаурочній діяльності, особливості.

У ході позаурочної роботи суттєво змінюється позиція учня: на зміну безпосередньому педагогічному керівництву здебільшого приходять опосередкований вплив учителя на школяра, що сприяє активізації всіх видів учнівської діяльності. Значно підвищується роль самого школяра у виборі способів використання вільного часу, в реалізації прагнення до самовиховання й формування певних життєвих установок.

Позаурочна робота не регламентується єдиними обов'язковими програмами. Усі вони мають характер рекомендацій. Її зміст, методи й організаційні форми менше регламентовані, ніж у навчальному процесі.

Позаурочна робота переважно реалізується через роботу найрізноманітніших дитячих самодіяльних творчих об'єднань і занять за інтересами. Індивідуалізація позаурочного освітнього процесу здійснюється через надання кожній дитині можливостей вибору конкретних занять за власним бажанням.

Висновки. Результати наших спостережень дозволили зробити висновок, що позаурочна робота, на відміну від навчальної, характеризується відсутністю оцінювання учнів; приймаючи участь у різних видах позаурочної роботи, діти поповнюють особистий досвід, знання про різні види людської діяльності, здобувають необхідні вміння та навички її здійснення; сприяє розвитку спільного інтересу в дітей до будь-якої діяльності, підвищує їхню пізнавальну активність. Позаурочна робота створює умови для формування нових інтересів, накопичення досвіду колективного життя для більш повного розкриття й вияву особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Глухова Г. А. Позакласна робота як засіб підвищення ефективності уроку: посібник для вчителів / Г. А. Глухова. – Київ: Рад.школа, 1983. – 119с.
2. Кудикіна Н. В. Ігрова діяльність молодших школярів у позаурочному навчально-виховному процесі: монографія / Н. В. Кудикіна. – Київ: КМПУ ім. Б.Д.Грінченка, 2003. – 272с.
3. Методика організації виховної роботи в сучасній школі: навчальний посібник / Л. В. Кондрашова, О. О. Лаврентьева, Н. І. Зеленкова. – Кривий Ріг, 2008. – 105с.
4. Пташнік Н. М. Аксиологічний підхід до використання народознавчого матеріалу у виховній роботі з молодшими школярами / Н. М. Пташнік // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. пр. / редкол.: Зязюн І. А. та ін. – Київ; Вінниця: ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2008. – Вип. 17. – С.147-152.
5. Суходольська Л. В. Методика виховної роботи: навч. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закл. / Л. В. Суходольська, М. М. Фіцула. – Тернопіль: ТДПУ, 1998. – 134с.

Струкова Л. М.,
учитель історії КЗ «Водянська СЗШ І-ІІІст.»,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, старший вчитель

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ ТА ПРАВОЗНАВСТВА

У статті розглядаються інтерактивні методи навчання та їх роль у розвитку творчих здібностей учнів у процесі навчання історії та правознавства.

Ключові слова: інтерактивні методи навчання, історія, правознавство, творчість.

Постановка проблеми. Основними завданнями школи є: захистити й підтримати дитину, виробити в неї життєздатність, озброїти механізмами й технологіями розробки життєвих стратегій і проєктів. Основним завданням учителя є створення умов для формування творчої компетентної особистості, здатної реалізувати свій потенціал у суспільстві.

Сучасні вимоги, визначені в освітніх стандартах, спонукають учителів не тільки надавати учням навчальну інформацію, а й навчити їх способів практичного застосування її у повсякденному житті. Реалізувати зазначені завдання покликана інтерактивна модель навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання методології й методики інтерактивного навчання дедалі більше притягують інтерес науковців. Навчальний, виховний та розвивальний потенціал інтерактивних методик і технологій, психолого-педагогічні аспекти їх ефективного застосування вивчали К. Баханов, Т. Безценна, О. Пометун.

Мета статті – розкрити роль інтерактивних методів навчання у розвитку творчих здібностей учнів у процесі вивчення історії та правознавства.

Виклад основного матеріалу. Особливістю інтерактивного навчання є підготовка молодої людини до життя і громадської активності в громадянсь-

кому суспільстві і демократично правовій державі на заняттях з будь-якого предмета шкільної програми. Це вимагає активізації навчальних можливостей учня замість переказування абстрактної «готової» інформації, відірваної від іншого життя і суспільного досвіду. Уроки також повинні надати учням основні пізнавальні та громадянські вміння, а також навички і зразки поведінки.

Викладання історії й правознавства в школі вимагає сьогодні не тільки виконання основних функцій вчителя – навчати і виховувати учня, а й, відповідно, навчатись самому. Це вимагає від педагога творчого підходу, особливо у виборі методичних прийомів, засобів, технологій.

Для вивчення історії й правознавства потрібна не тільки різноманітність методів і форм, але й матеріалів. Для підготовки до занять, на уроках учні використовують підручники, першоджерела, художні твори, що ілюструють той чи інший історичний період, телевізійні передачі, в яких обговорюються поточні події. І тут, нібито такий негативний момент нашої дійсності, як наявність великої кількості, часто недосконалих, підручників має свій позитив: діти, якщо правильно організована робота, вчать критично оцінювати інформацію, яку отримали, усвідомлюють необхідність користуватися багатьма джерелами.

О. Пометун наголошує на тому, що жоден з уроків, навіть проведених одним і тим самим учителем з використанням однакових технологій, методів, прийомів та засобів навчання, не буде повністю відтворювати будь-який інший [4, с.55].

Організація інтерактивного навчання передбачає спільне вирішення проблеми на основі аналізу обставин та відповідної ситуації. Під час такої роботи учні вчать бути демократичними, спілкуватися з іншими людьми, критично мислити, приймати продумані рішення.

Педагогіка співробітництва ставить на новий, більш гуманний і довірливий рівень відношень між учителями й учнями. Методика ж учбового співробітництва заснована на спільній роботі учнів у парах і групах. Цей метод застосовується при виконанні будь-якого завдання. Наприклад, учні можуть бути об'єднані в групи для складання визначення поняття, створення рольової ситуації, написання проекту тощо.

Модельовання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, творчих робіт, дослідницьких проектів, діалогічної лекції, групових форм роботи, спільне вирішення загальних, але важливих для кожного учасника завдань – все це передбачає організація інтерактивного навчання.

Особливістю курсів історії є застосування інтерактивних методів роботи: «Мозкового штурму», дискусій, групового навчання, робота в парах «Прес», «Мікрофон», «Навчаючи – вчуся», «Займи позицію», «Випереджальне навчання». Адже, на думку А.Харченко, не тільки зміст формує в учнів історико-демократичні цінності, а й стиль навчання. Традиційно застосовувані методи, за яких учні лише сприймають знання, що їм передаються, здатні сформулювати в учнів тільки визначений, «заданий тип» подальших дій та поведінки, що заважає адаптації особистості в реаліях сучасного світу [5, с.13].

Суть інтерактивних технологій у тому, що навчання відбувається шляхом взаємодії всіх, хто навчається. Це спів навчання (колективне, кооперативне навчання, навчання у співпраці), в якому вчитель й учні є суб'єктами. Учитель виступає лише в ролі організатора процесу навчання, лідера групи учнів.

Так, К. Баханов вважає, що при проведенні уроків правознавства учителі використовують різні види нетрадиційних форм та методів навчання, з метою формування пізнавальних інтересів учнів застосовую інтерактивні методи навчання: ділові ігри, мозкові атаки, штурми, конференції, проведення брейн-рингів, КВК, тестові завдання, «доміно», складання та розв'язування кросвордів з предметів, складання та розв'язання економічних задач [1, с.33].

Інтерактивні технології найбільше відповідають особистісно-зорієнтованому підходу до навчання. У процесі застосування інтерактивних технологій, як правило, моделюються реальні життєві ситуації, пропонуються проблеми для спільного вирішення, застосовуються рольові ігри. Тому інтерактивні технології навчання найбільше сприяють формуванню в учнів умінь і навичок, виробленню особистих цінностей, створюють атмосферу співробітництва, творчої взаємодії в навчанні.

Одним із прикладів такого навчання може бути етап актуалізації опорних знань, проведений у формі «усної газети», засвоєння нового матеріалу методом «Мереженої пилки».

Коректно висловлюватись, розширювати свій кругозір спонукає гра «Зрозумій мене», коли учень не називаючи терміна чи поняття повинен розкрити його зміст так, щоб зрозуміли інші. Одним із методів інтерактивного навчання є метод «Сократів діалог». Зміст цього методу полягає в розробці цілої низки питань, які приходять до того, хто відповідає, до певного висновку. Привила такого діалогу передбачають, що одна людина весь час ставить тільки запитання, а друга – лише відповідає на них. Це виглядає приблизно, як допит свідка на суді. «Сократів діалог» привчає не просто чітко формулювати запитання, але і планувати хід діалогу, складати його алгоритм: передбачати можливі варіанти відповідей і наперед підготовлювати варіанти наступних серій запитань.

Метод «Займи позицію». Учням пропонується твердження, на яке вони повинні дати лише один з варіантів відповіді «Так» або «Ні». Дієвий метод в класах з невеликою кількістю учнів.

Ефективним та гнучким є метод проектів. Технологія проектування на уроках історії й правознавства передбачає розв'язання учнем, або групою учнів будь-якої проблеми. При цьому використовуються різноманітні методи та засоби навчання. За допомогою методів проектів відбувається інтегрування знань та вмінь. Робота над проектом включає усвідомлення учнем мети, оформлення задуму, розробку організаційного плану, роботу за планом, підбиття підсумків у вигляді звітів. При роботі над проектом, наголошують Т. Нестеренко, О. Богданова, в учнів формуються навички роботи в групі, уміння прислухатися до думки інших. Запропонована «проблема про-

екту» мусить бути знайома і основана на здобутих знаннях, направляти на знання що належить здобути [3, с.19].

Щоб підтримувати постійну увагу дітей при перевірці домашнього завдання, на думку О. Мокрогуза, вчитель може проводити правознавчу естафету, коли почата фраза продовжується другим учнем, а закінчується третім. Діти виявляють активність і тоді, коли оголошується прес-конференція з теми, що вивчається, де учні самі задають питання учню, викликаному до дошки й наділеному повноваженнями «знавця» з тієї чи іншої теми [2, с.118].

Одним із прикладів інтерактивного навчання є гра – правознавчий хокей, коли кожен «кидок» – питання одного учня – має бути «відбитий» правильною відповіддю іншого.

Використання інтерактивних технологій – не самоціль. Це лише засіб для досягнення такої атмосфери в класі, яка найкраще сприяє співробітництву, порозумінню й доброзичливості, дає можливість дійсно реалізувати особистісно-орієнтовне навчання. А тому, коли учням даний метод не цікавий, учителю слід підготувати інший, який учням більше до вподоби.

З метою урізноманітнення форм і методів інтерактивних технологій, оптимізації, конкретизації освітнього процесу, кращого, правильнішого, швидшого запам'ятовування матеріалу на уроках історії й правознавства можна проводити історичні диктанти. Складаючи їх, треба врахувати всі аспекти, що стосуються даної теми, а саме: дати, історичні діячі, події, битви, терміни, держави, міста, народи, назви островів, півостровів, морів, гір тощо. Самі диктанти можна складати у вигляді тестів. Учням подобається така форма роботи. Вони охоче виконують завдання. Така форма роботи допомагає вчителю. По-перше, учні краще засвоюють програму. По-друге, урізноманітнює урок. По-третє, дає змогу більше учнів оцінити. По-четверте, йде повторення пройденого програмового матеріалу.

Висновки. Ураховуючи те, що інтерактивне навчання передбачає розвиток особистості, її мислення, позиції вчителя й учня як суб'єктів такого навчання є активними, педагог орієнтується на особистість учня, серед функцій, які він виконує, пріоритетними є організаційна, виховна та стимулююча, переважає демократичний стиль спілкування, ініціатива й креативність учня всіяко підтримується вчителем, важливою у ході діяльності є установка на партнерство. Інтерактивне навчання історії й правознавства сприяє виробленню в учня таких знань, умінь і навичок, особистісного досвіду, емоційно-ціннісного ставлення до права, які у подальшому зможуть забезпечити його комфортну й ефективну правову адаптацію та соціалізацію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баханов К. О. Організація особистісно орієнтованого навчання: poradnik молодого вчителя історії / К. О. Баханов. – Харків: Основа, 2008. – 159с.
2. Мокрогуз О. П. Інноваційні технології на уроках історії / О. П. Мокрогуз. – Харків: Основа, 2007. – 192с.
3. Нестеренко Т. Методика групового інтерактивного навчання на уроках історії та правознавства / Т. Нестеренко, О. Богданова // Історія України. – 2003. – №13. – С.18-21.

4. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посібник / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко. – Київ: А.С.К., 2004. – 192с.
5. Харченко А. Реалізуємо вимоги до сучасного уроку історії / А. Харченко // Історія України. – 2004. – №5. – С.12-14.

Суворова О. Г.,
заступник директора
з навчально-виховної роботи КЗШ №65
Толстова Л. І.,
учитель біології КЗШ №65

ІНТЕГРАТИВНО-ДІЛЬНІСНИЙ ПІДХІД ДО ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ ЗА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИМ ПРОЕКТОМ «РОСТОК»

У статті розкрито сутність понять «діяльнісний підхід» і «принцип інтеграції», висвітлено умови формування здібностей учнів до саморозвитку і самореалізації особистості на засадах інтеграції та діяльнісного підходу до навчання і виховання.

Ключові слова: науково-педагогічний проект «Росток», діяльнісний підхід, принцип інтеграції.

Прогресивні зміни в українському суспільстві вимагають особливої уваги до гармонійного розвитку творчої компетентності особистості, виховання освіченої індивідуальності, яка вміє приймати зважені рішення в складних умовах сучасності, усвідомлювати проблеми людства та національні проблеми, брати участь у їх вирішенні. Такі умови потребують від суспільства спрямування зусиль на прогресивний розвиток національної освіти.

Відповідно до положень «Концепції Нової української школи» [4] метою загальної середньої освіти є розвиток і соціалізація особистості учнів, формування їхньої національної самосвідомості, творчих здібностей, дослідницьких навичок, екологічного стилю мислення і поведінки здатності до саморозвитку й самовдосконалення в умовах глобальних змін і викликів сучасності.

Головною метою освіти на сучасному етапі є створення умов для розвитку і самореалізації особистості, формування покоління, здатного навчатися протягом усього життя. Саме цю мету й реалізує науково-педагогічний проект «Росток», що максимально уможливує реалізацію діяльнісного підходу до навчання і виховання учнів [5].

Зауважимо, що орієнтація проекту «Росток» на принцип пріоритету розвивального навчання та виховання спонукала його авторів звернутись до наукової спадщини Л. С. Виготського, який одним із перших увів у психологічну теорію поняття «діяльності», виклав основи творчої діяльності дитини [2]. Результатом такого підходу є формування пошукової активності як необхідної передумови навчальної діяльності» [2, с.54].

Діяльнісний підхід дає змогу організувати навчально-виховний процес через різноманітну творчу діяльність учнів у межах кожного навчального предмету з використанням напрямів розвивальної роботи.

Учні отримують необхідні знання через різноманітні способи активізації сприйняття об'єктів і явищ навколишнього світу, зокрема: спостереження, досліди, самостійний пошук інформації тощо.

Метою технології діяльнісного підходу є:

- включення учнів в активну пізнавальну діяльність;
- створення умов для самостійного надбання учнями знань;
- учень як повноправний партнер у здійсненні освітнього процесу;
- учитель виконує роль організатора процесу і спонукає дитину до саморозвитку.

Принциповою відмінністю технології діяльнісного підходу від традиційної технології навчання є:

- акцент на діяльність учителя, а не учня;
- формування в учнів умінь і навичок шляхом системного тренінгу всіх видів діяльності.

Слід зауважити, що запропонована технологія носить інтеграційний характер, в якому поєднано ідеї розвивального навчання і традиційної школи. На нашу думку, безперечною перевагою програми «Росток» є забезпечення педагогічного процесу новою системою дидактичних принципів, а саме:

- принципу діяльності (самостійне відкриття нового знання);
- принципу безперервності (наступність навчання на рівні змісту, методів і технологій);
- принципу цілісного уявлення про світ (формування у дитини єдиної картини світу);
- принципу мінімакса (різнорівневе навчання учнів);
- принципу психологічного комфорту (створення на уроці атмосфери доброзичливого партнерства);
- принципу творчості;
- принципу варіативності (формування в учнів умінь і навичок вибору варіантів вирішення проблеми).

Зіставлення традиційного та діяльнісного підходів наведено у схемі 1.

Зміст діяльнісної технології навчання потребує створення підручників відповідного дидактичного змісту. Колективом авторів науково-педагогічного проекту «Росток» розроблено й успішно апробовано низку підручників, навчальних посібників, які відповідають меті і завданням проекту.

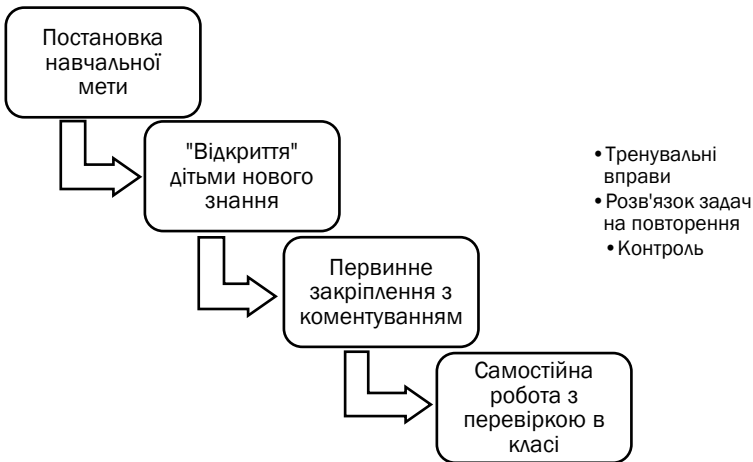
Прикладами можуть слугувати підручники інтерактивної форми – «підручник-зошит», що дозволяє учневі бути його співавтором, ефективно організовувати пошукову та творчу навчальну діяльність (розфарбовувати, домальовувати, з'єднувати, порівнювати, знаходити спільне й відмінне, створювати схеми, оформлювати власні проекти) [6].

Схема 1. Зіставлення традиційного та діяльнісного підходів.

1. Пояснювально-ілюстративний метод

2. Діяльнісний метод

Цікавими є підручники з особистісно-зорієнтованим підходом до навчання, що передбачають використання виразів типу «доведи», «змоделуй», «розроби» і под. Отримали схвальні відгуки підручники-«активізатори» різноманітних видів діяльності школярів, а саме: навчальної, пошуково-дослідницької, творчої тощо.

Вдалими є також підручники із використанням різноманітних засобів навчання – дослідів, спостережень, практичних робіт, кросвордів, бліц-турнірів, ігор, експериментальних завдань і т. ін. [7].

Відзначимо, що навчальний матеріал, використаний у підручниках є достатньо серйозним і складним. Однак форми подачі навчального матеріалу доступні для розуміння учнів, враховують їх вікові особливості, життєвий

досвід, інтереси, сприяють пошуку додаткової інформації засобами мережі Internet, опрацюванню друкованих джерел інформації, спілкуванню із дорослими, обміну думками з однолітками тощо.

У межах проекту «Росток» виділено 4 групи уроків:

- урок-відкриття нових знань;
- урок загально-методичної спрямованості;
- урок рефлексії;
- урок розвивального контролю [5].

Кожна із зазначених груп має свої особливості структури та реалізації навчально-виховної мети. Так, наприклад, основними етапами побудови уроку-відкриття нових знань з інтегративного курсу «Навколишній світ» є:

- 1) самовизначення діяльності (створення умов, які сприяють активізації пізнавальної діяльності кожного учня – знаю, можу пояснити);
- 2) актуалізація знань та створення проблемної ситуації;
- 3) визначення причин утруднень і постановка мети діяльності;
- 4) побудова проекту виходу з утруднень («відкриття» учнями нових знань, пропонування нестандартного підходу до набуття нових знань);
- 5) закріплення набутих знань;
- 6) включення в систему знань і повторення;
- 7) самооцінка учнями результатів діяльності, усвідомлення особистого значення отриманих знань.

Відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти перед учнями ставиться завдання сформувати ключові компетентності, зокрема: знаннєвий (знання про природу), діяльнісний (способи навчально-пізнавальної діяльності), ціннісний (ціннісні орієнтації у різних сферах життєдіяльності) компоненти, усвідомлення відповідальності за збереження природи і здоров'я [3].

Науково-педагогічний проект «Росток» втілює в навчальні предмети ідею інтегрованого навчання шляхом створення інтегрованих навчальних курсів. Із цього приводу І. Бех зазначає, що «інтегрований навчальний предмет має розглядатись як певний спосіб мислення про відповідні явища» [1, с.6].

Відповідно до змісту Програми «Росток» у 1-6 класах вивчається інтегративний курс «Навколишній світ», змістова лінія якого містить відомості з географії, біології, хімії, геології, астрономії, техніки, історії, екології. Фактично це не один навчальний предмет, а послідовність із 6-ти цілком самостійних предметів, кожен з яких доповнює і розвиває конкретну тему «Навколишнього світу».

Змістовий аспект зазначеного курсу передбачає урахування вікових особливостей учнів, реалізацію діяльнісного підходу та ідей розвиваючого навчання, уможливорює формування в учнів цілісного уявлення про світ, активізує пізнавальні процеси (увагу, пам'ять, мислення, мову, уяву), а також основні якості особистості (здібності, почуття, емоції).

Курс «Навколишній світ» розв'язує також і ряд важливих завдань пропедевтичного і мотиваційного планів, таких як:

- учні здатні користуватися низкою природничо-наукових понять, розуміти поняття «прекрасне» / «огидне»;
- усвідомлювати себе як частину природи;
- проявляти інтерес до праці;
- виховувати в собі почуття добра і щирості;
- проявляти інтерес до вивчення предметів природничо-математичного циклу.

Результатом роботи за програмою «Росток» є випускники-патріоти України, які уміють використовувати набуті знання, здатні до самоосвіти, володіють рідною, а також кількома іноземними мовами, бережно ставляться до природи, проявляють активність і відповідальність у громадському та особистому житті.

Отже, науково-педагогічний проект «Росток» є пропедевтичним етапом для поглибленого профільного навчання за природничо-математичним циклом. Практика показує, що учні-«ростківці» швидше за своїх однолітків засвоюють програмовий матеріал із різних предметів, краще виконують самостійні роботи, уміють запропонувати власний спосіб діяльності, аргументовано довести думку, володіють навичками самоконтролю і самооцінки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Інтеграція як освітня перспектива / І. Бех // Початкова школа. – 2002. – №5. – С.5-7.
2. Выготский Л. С. Собрание сочинений: в 6-ти т. / Л. С. Виготський; под ред. Элькнина Д. Б. – Москва: Педагогика, 1984. – Т. 4. Детская психология. – 432с.
3. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. №1392). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>
4. Концепція Нової української школи. – [Електронний ресурс]: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczya.html>
5. Лист інституту інноваційних технологій і змісту освіти від 05.03.2014 р. №14.1/10-613 «Про продовження інноваційної діяльності за науково-педагогічним проектом «Росток». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rostok.org.ua/normatyvna-baza-2/lysty-iitzo/>
6. Навколишній світ. Підручник-зошит для 5 класу / В. М. Депутат, Т. О. Пушкарьова. – Суми: ООО НПП «Росток А.В.», 2011. – 83с.
7. Навколишній світ. Підручник для 6 класу / Т. О. Пушкарьова. – Суми: ООО НПП «Росток А.В.», 2011. – 115с.

Сушко С. М.,
учитель початкових класів КЗШ №46,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, старший вчитель

СПОСОБИ ІНТЕГРАЦІЇ ЗМІСТУ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ НА УРОКАХ У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

У статті розглядаються інтегровані уроки у початковій школі як одна з ефективних форм навчання молодших школярів.

Ключові слова: інтеграція навчання, навчально-пізнавальна діяльність, інтегрований урок, молодший школяр.

Постановка проблеми. Ідея інтегрованого навчання нині надзвичайно актуальна, оскільки з її успішною методичною реалізацією передбачається досягнення мети якісної освіти, тобто освіти конкурентноздатної, спроможної забезпечити кожній людині самостійно досягати життєвої цілі, творчо самоутверджуватися у різних соціальних сферах. Такий підхід сприяє формуванню цілісних уявлень про світ і людину в цілому.

Моделі навчально-виховного процесу у 12-річній школі будуються на основі багатокомпонентного варіативного змісту освіти. Теоретики і практики початкового навчання постійно шукають нові шляхи удосконалення навчально-виховного процесу, що сприяли б творчому самовираженню учнів, особистісно-ціннісному ставленню учнів до навчання, вмінню виконувати творчі завдання. Таким шляхом є проведення уроків на основі інтеграції матеріалу, відібраного з кількох предметів та об'єднаного навколо однієї мети.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Пошуки шляхів удосконалення системи освіти в школі сприяли відродженню такого поняття, як інтеграція навчання, що поступово знаходить втілення у практиці початкової школи.

Сучасна початкова освіта характеризується системними змінами у структурі та змісті. Переосмислення пріоритетів навчання, ролі учня як суб'єкта освітнього процесу, а також суспільні зміни зумовлюють нетрадиційні підходи до вирішення багатьох суспільних проблем.

Психологічні основи процесу інтеграції в системі шкільного навчання розкриті в дослідженнях Л. Виготського, В. Давидова, В. Зінченка, Е. Носенко. Сутність інтеграції як цілісного впливу на становлення особистості, її форми і види розкриті в працях С. Гончаренка, С. Вашуленка, С. Загв'язінського, В. Тиценка, С. Якименка.

Дидактичні можливості інтеграційних занять багатокомплектного змісту початкової освіти досліджували такі вчені як Н. Бібік, М. Вашуленко, О. Савченко, В. Тиценка, Р. Ільченко та інші.

Мета статті – довести ефективність впровадження інтегрованих уроків у початковій школі.

Виклад основного матеріалу. У нових соціально-економічних умовах зростає значення інтеграції змісту навчального матеріалу. Освіта, яка ви-

знає ідеї інтеграції, ставить перед вчителем нові педагогічні проблеми. Вони вимагають здатності до комплексного бачення освітніх та суспільних процесів, розуміння проблематики міжпредметної інтеграції. Поняття інтеграції сьогодні стає провідною педагогічною категорією, яка визначає ряд професійних дій вчителя початкових класів, і потребує визначення її характеристик способів інтеграції змісту початкового навчання.

Зміст навчального матеріалу, на думку І. Козловської, «характеризується певною системою внутрішніх зв'язків між поняттями, тому кожне знання має включатись в систему наявних знань» [3, с.14]. У цьому формується не сума, а система знань, що є необхідною умовою вільного володіння новими знаннями.

У контексті інтегрованого підходу до формування змісту освіти, наголошує О. Рудницька, «навчальний матеріал повинен певним чином бути організований: кожну дисципліну треба вивчати не ізольовано, а як частину цілого. З дидактичного погляду це дає можливість уникати дублювання навчального матеріалу, розглядати споріднені поняття під різним кутом зору, визначати оптимальну послідовність вивчення окремих тем як у структурі окремих дисциплін і їх елементів, так і в системі навчальних дисциплін» [5, с.41].

Інтегровані курси у початковій школі поступово зменшують кількість обов'язкових навчальних предметів і таким чином запобігають перевантаженню учнів. Відомий психолог Л. Занков вважав, що без знань з біології, географії, історії, закладених ще в початковій школі, неможливе виховання в дітей якостей людини-громадянина. Ці знання, на його думку, сприяють широкому охопленню явищ світу в його багатогранності, вони вчать сприймати факти, явища навколишнього світу в часі і просторі. «Матеріал повинен бути поданий так, щоб у дітей склалася цілісна яскрава картина природних умов і життя людей у різних країнах, щоб діти отримали загальне уявлення про весь світ і про нашу планету, на якій живе людство» [1, с.108].

Одним з напрямів інтегрування змісту предметів є проведення інтегрованих уроків. При цьому, зазначає С. Олійник – «поурочна інтеграція здійснюється на основі інтеграції змісту, відібраного з кількох предметів і об'єднаного навколо однієї теми. Це об'єднання має на меті інформаційне й емоційне збагачення сприймання, мислення і почуттів учнів завдяки залученню цікавого матеріалу, що дає змогу з різних сторін пізнати якість явище, поняття, досягти цілісності знань» [4, с.37].

В основі інтегрованого уроку лежить певним чином інтегрований зміст. Інтеграція шкільного змісту може бути повною або частковою. Цікаво, що характерною рисою початкової школи більшості зарубіжних країн стало навчання за інтегрованими уроками.

Інтегрований урок може будуватися в межах одного навчального предмета (внутрішньопредметна інтеграція), внаслідок інтегрованого змісту кількох навчальних дисциплін, залежно від уміння вчителя здійснити це інтегрування науково і методично правильно (міжпредметна інтеграція) або на змістовій основі інтегрованого курсу.

Для уроків з внутрішньопредметною інтеграцією характерна спіральна структура на основі принципу концентричності. Процес пізнання за такої організації може здійснюватися від часткового до загального або від загального до часткового. Зміст поступово збагачується новими відомостями, зв'язками. Особливість інтегрованих уроків і в тому, що учні на таких уроках не гублять з поля зору вихідну проблему, а розширюють і поглиблюють коло пов'язаних з нею знань.

Найменш поширеним способом інтеграції змісту початкової освіти є інтегровані завдання. На сучасному етапі навчання вже не достатньо логічного і послідовного викладу матеріалу – його потрібно опрацювати і побудувати так, щоб максимально залучити учнів до процесу пізнання. Цього можна досягти через логічно обґрунтовану систему інтегрованих завдань.

Переважно використовується система інтегрованих завдань, як засіб збудження інтересу до навчання. Основними умовами ефективності інтегрованих завдань є врахування обсягу, складності і кількості інформації, яка сприймається, навчальних можливостей учня, психологічної готовності працювати, професійної підготовки вчителя.

Як стверджує О. Савченко, вчителі часто не відрізняють уроків інтегрованого змісту від уроків з використанням міжпредметних зв'язків. На її погляд, це різні методичні поняття. Насамперед, міжпредметні зв'язки передбачають включення в урок запитань і завдань з матеріалу інших предметів [6, с.201]. Ці завдання мають допоміжні значення і є окремими короткочасними елементами уроку, які сприяють глибокому сприйманню й осмисленню понять, що вивчаються.

Отже, структура системи інтегрованих завдань, на думку М. Іванчук, пов'язана із:

- 1) вимогами, спрямованими на формування знань, умінь і навичок учнів;
- 2) змістом доступних міжпредметних зв'язків;
- 3) можливостями дидактичного забезпечення навчального процесу;
- 4) рівнем досягнутих знань та умінь з даного предмета [2, с.54].

Важливим фактором для розробки системи інтегрованих завдань є узгодженість із загальною структурою навчального курсу. При цьому вид інтегрованого завдання визначається за належністю до тематичного розділу навчального плану, формою навчання та критеріями відбору навчальної інформації.

Інтегрований урок об'єднує блоки знань із різних навчальних предметів, тем навколо однієї проблеми з метою інформаційного та емоційного збагачення сприймання, мислення, почуттів учня, що дає змогу пізнавати певне явище різнобічно, досягати цілісності знань. Такий урок потрібно спрямовувати на розкриття загальних закономірностей, законів, ідей, теорій, відображених у різних науках і відповідних їм навчальних предметах. Він забезпечує формування в учнів цілісної системи уявлень про діалектико-матеріалістичні закони пізнання навколишнього світу у їх взаємозв'язку та взаємозумовленості і сприяє поглибленню та розширенню знань учнів, діапазону їх практичного застосування.

Головне місце на інтегрованих уроках передові вчителі відводять елементам творчого пошуку. У процесі проведення інтегрованих уроків педагоги вміло й ефективно керують принципами засвоєння і застосування знань, формують мислення школярів, їхню емоційну та вольову сферу, моральні, естетичні та світоглядні аспекти особистості, навчальні і трудові уміння.

Застосовуючи різні прийоми для активізації розумової діяльності учнів, розвитку їхньої пізнавальної активності й самостійності, можна перетворювати одноманітне заняття на цікаве нетипове, обов'язково з елементами невідомого. Творчі завдання сприяють інтелектуальному розвитку дитини, цілісності світобачення, реалізації виховних завдань. Зазначені завдання, види роботи можуть використовуватися і на уроках рідної мови, розвитку зв'язного мовлення.

Висновки. Отже, реформування сучасної освіти лежить на шляху подолання ізольованого викладання навчальних предметів, навчальних тем і проблем і створення принципово нових навчальних програм, де освітній процес доцільно орієнтувати на розвивально-продуктивний підхід в напрямку розробки інтегрованих підручників, впровадження інтегрованих курсів, проведення інтегрованих уроків та використання системи інтегрованих навчальних завдань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Занков Л. В. Беседы с учителями: вопросы обучения в нач. классах / Л. В. Занков. – Москва: Просвещение, 1975. – 191с.
2. Иванчук М. Г. Основи технології інтегрованого навчання в початковій школі: навч. метод. посібник / М. Г. Иванчук. – Чернівці: Рута, 2001. – 120с.
3. Козловська І. М. Аспекти дидактичної інтеграції: курс лекцій / І. М. Козловська. – Львів: НМЦ КПО, 1999. – 48с.
4. Олійник С. А. Добірка статей про інтегровані уроки у 2 класі / С. А. Олійник // Бібліотечка вчителя початкової школи. – 2013. – №9-10. – С.24-37.
5. Рудницька О. Інтегративні зв'язки у викладанні предметів художньо-естетичного циклу / О. Рудницька // Початкова школа. – 2001. – №5. – С.40-43.
6. Савченко О. Я. Сучасний урок у початкових класах / О. Я. Савченко. – Київ: Магістр-8, 1997. – 256с.

Терета О. М.,

*вихователь комунального закладу
дошкільний навчальний заклад (ясла-садок №65)
комбінованого типу Криворізької міської ради,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії.*

ФОРМУВАННЯ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

У статті досліджується проблема міжособистісного спілкування дітей із затримкою психічного розвитку в процесі мовленнєвого розвитку дошкільників.

Ключові слова: дошкільний вік, затримка психічного розвитку, зв'язне мовлення, вербальна творчість.

Постановка проблеми. Удосконалення системи навчання дітей із затримкою психічного розвитку вимагає більш глибокого вивчення особливостей підготовки цієї категорії дітей до навчання в школі. Від того, яким буде зміст підготовки до навчання та саме як вона буде здійснюватися, залежить не лише якість шкільного навчання, а й формування особистості майбутнього учня.

Дитина із ЗПР у розвитку мови відстає вже з перших місяців життя. Надалі це відставання прогресує.

У результаті до початку дошкільного віку у неї виявляються несформованими такі передумови мовного розвитку, як предметна діяльність, відсутній інтерес до навколишнього, недостатньо проявляються емоції, не сформований фонематичний слух, погано розвинений артикуляційний апарат. Отже, інтенсивно треба вести роботу з розвитку мовлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням усного зв'язного мовлення у дітей із затримкою психічного розвитку дошкільного віку займалися Н. Жукова, І. Марченко, Є. Мастюкова, Т. Туманова, Т. Філічева, Г. Чіркїна, В. Ястребова і багато інших.

Мова та структура мовленнєвої діяльності вивчалася науковцями – психологами, лінгвістами, психолінгвістами, нейропсихологами, фізіологами і були об'єктом дослідження Л. Виготського, О. Лурія, О. Леонтьєва, Н. Жинкіна, С. Рубінштейн, А. Маркової, Г. Леушиної, М. Кольцової та інші.

С. Миронова у книзі «Розвиток мови дошкільників на логопедичних заняттях» в розділі «Навчання дітей складання оповідань» розкриває зміст і методи роботи з розвитку словникового запасу.

Велику увагу приділили питанню розвитку усного зв'язного мовлення Н. Жукова, Є. Мастюкова, Т. Філічева в книзі для логопедів «Подолання загального недорозвинення мови в дошкільників».

Мета статті – розкрити особливості корекційно-логопедичної роботи, її вплив на розвиток усного зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Проблема затримки психічного розвитку дитини розглядається психологами та педагогами як одна з актуальних психолого-педагогічних проблем.

Кожному зрозуміло, чим багатший у людини словниковий запас, тим більш повноцінна його усна мова. Однак далеко не всі розуміють важливість тієї ролі, яку словниковий запас грає в опануванні дитиною грамотним письмом. Ця роль цілком виняткова і пов'язана вона з тим, що для засвоєння та застосування багатьох граматичних правил потрібно вміти швидко і правильно підбирати перевірні слова. Але це можливо тільки при достатньому великому словниковому запасі і правильному розумінні лексичного, смислового значення кожного слова.

Дефекти мовлення у дітей із затримкою психічного розвитку проявляються на фоні недостатньої сформованості пізнавальної діяльності та обумовлені особливостями їх психічного розвитку. Отже можна говорити про затримку психічного розвитку у дошкільників, ускладнену мовленнєвою патологією.

У книзі «Порушення мовлення у дошкільнят» Є. Корицька і Т. Шімкович у розділі «Формування розгорнутої описово-оповідної мови в дітей» розкривають цілі роботи з формування розгорнутої самостійної описово-оповідної мови в дітей, вказують два напрямки роботи:

1. Розвиток усного зв'язного мовлення дитини з опорою на раніше даний готовий сюжет (робота над переказом прочитаного і складанням оповідань за сюжетними картинками і серіям послідовних картин).

2. Формування усного зв'язного мовлення і словникового запасу дитини без опори на готовий сюжет.

Про користь «гри зі словами» і керівництві цієї діяльності дошкільників із затримкою психічного розвитку для оволодіння словотворенням наголошувало багато педагогів і психологів. І. Марченко відзначає, що для освоєння граматики важлива самостійна діяльність дитини зі словами в поєднанні з ігровими вправами, що забезпечують більш легке і міцне запам'ятовування потрібної інформації [3, с.199].

А. Горелова відзначається зниження інтенсивності словотворчості до шести років, вона стверджує, що словотворчість припадає на вік від 2 до 5 років [2, с.16].

Як показує аналіз спеціальної літератури, формування та розвиток зв'язного мовлення у дошкільників із затримкою психічного розвитку переважно здійснюється шляхом складання оповідань за картиною та серією картин, розповіді за «наслідками» спостережень.

Формування зв'язного діалогічного і монологічного мовлення у дітей із затримкою психічного розвитку багато в чому залежить від того, наскільки вони володіють словотвором, граматичним ладом і нормами рідної мови.

Отже, необхідні ефективні засоби розвитку словотворчих умінь таких дітей. Одним з них є дидактична гра.

До початку дошкільного віку у них відсутня готовність до засвоєння писемного мовлення. Не сформовані такі передумови мовного розвитку, як предметна діяльність, інтерес до навколишнього, потреба у спілкуванні з дорослими, не сформовано фонематичне сприйняття, недостатньо розвинений артикуляційний апарат.

На думку В. Шкльода, провідна роль у процесі мовленнєвого розвитку дошкільників належить розвитку зв'язного мовлення, в основі якого лежать не окремі слова і речення, а більші одиниці – блоки речень, через які відбувається рух думки, послідовне розгортання теми [5, с.10].

Зазвичай діти із затримкою психічного розвитку не починають говорити не тільки до початку дошкільного віку, але і до 4-5 років. Для більшості таких дітей розвиток мови в дошкільному віці тільки починається.

Перші слова з'являються у них після 3 років, фрази – до кінця дошкільного віку.

З точки зору розвитку мовлення діти із затримкою психічного розвитку представляють собою досить неоднорідну категорію. Серед них є діти, які майже не володіють мовою, і діти з формально досить добре розвинутою

мовою. Але всіх їх об'єднує обмежене розуміння зверненого мовлення, прихильність до даної ситуації, з одного боку, і відірваність мови від діяльності – з іншого. Мова не відображає справжніх інтелектуальних можливостей дитини, не може служити повноцінним джерелом передачі дитині знань.

Фразова мова, яка формується у деяких дітей, відрізняється великою кількістю фонетичних та граматичних спотворень. Оволодіння граматичною будовою мови протягом дошкільного віку, як правило, не відбувається. Особливо страждає зв'язність мовлення. Однією з характерних особливостей стає стійке порушення узгодження числівників з іменниками.

Ураховуючи, що провідною діяльністю в дошкільному віці є гра, всі корекційні заняття потрібно будувати в ігровій формі: дидактичної гри та гри-драматизації.

До складання розповідей творчого характеру треба готувати дошкільників із затримку психічного розвитку за допомогою засобів вербальної творчості, до яких О. Беляєва і Т. Котлярова відносять: уміння підбирати аналогії, порівнювати об'єкти на основі аналогій за різними ознаками та на основі протилежності значень з використанням слів-антонімів, відгадування загадок із різною структурою логічного завдання, вербальні нісенітниця, підбір асоціацій першого-другого порядку [1, с.27].

Вербальна творчість є найцікавішим для дошкільників із затримкою психічного розвитку видом роботи. З впровадженням цієї форми роботи значно підвищується інтерес дітей до мовленнєвої діяльності, вони більш логічно і послідовно викладають свої думки, краще розуміють значення слів, причинно-наслідкові та часові залежності явищ та дій, самостійно створюють творчі розповіді, попередньо їх плануючи.

Використання у навчальному процесі засобів вербальної творчості помітно впливає на розвиток вербальної мисленнєвої діяльності дошкільників із затримкою психічного розвитку, завдяки чому збільшується обсяг їх відтворюючої та творчої уяви, формуються навички комбінаторної діяльності.

Отже, як зазначає І. Марченко, становлення мовлення у дітей із затримкою психічного розвитку звичайно відбувається пізніше, ніж у нормі і надалі розвивається аномально. Діти із ЗПР засвоюють звукову систему рідної мови в певній послідовності, проте будова їхнього мовлення тривалий час виявляється спотвореною. Їхній словниковий запас обмежений і особливо бідний словами, які мають специфічні і узагальнюючі значення і необхідними для визначення станів властивостей і якостей об'єктів. Вживані речення переважно більшістю прості, за побудовою далеко не завжди відповідають нормам мови [4, с.35].

Разом із тим, дітей із затримкою психічного розвитку часто буває значно важче спонукати до мовлення, ніж дітей, що нормально розвиваються, через знижену мовленнєву активність, бідність і нестійкість інтересів, недостатність емоційно-вольової сфери. Таким чином, мовленнєве спілкування дітей із затримкою психічного розвитку з оточуючими певною мірою обмежене. Проте можливості навіть такого неповноцінного спілкування при від-

повідному навчанні розкривають широкі перспективи для удосконалення мислення дітей із ЗПР, для формування їхньої особистості і в кінцевому результаті для соціальної адаптації.

Висновки. Вивчення проблеми формування зв'язного мовлення показало, що дошкільники із затримкою психічного розвитку, як і діти, що нормально розвиваються, знаходячись у постійному оточенні розмовляючих людей, самостійно оволодівають усним мовленням.

Отже, цілеспрямована робота з розвитку зв'язного мовлення дітей із затримкою психічного розвитку має вестися на більш високому рівні, спрямовуватися на розвиток мовного чуття, мовних здібностей дітей. Працюючи з такими дітьми, треба повсякчас створювати умови для самостійних мовних спостережень, для саморозвитку мовлення, здійснення контролю та самоконтролю над висловлюваннями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беляєва О. Розвиток зв'язного мовлення дітей зі складним дефектом / О. Беляєва, Т. Котлярова // Дефектолог. – 2008. – №6 – С.24-28.
2. Горєлова А. Формуємо зв'язне мовлення / А. Горєлова // Дошкільне виховання. – 2004. – №4 – С.15-17.
3. Марченко І. С. Проблема формування зв'язного мовлення у дошкільників із затримкою психічного розвитку / І. С. Марченко // Наукові записки: зб. статей НПУ імені М.П.Драгоманова / уклад. П. В. Дмитренко, О. Л. Макаренко. – Київ: НПУ, 2000. – Ч.1. – С.198-205.
4. Марченко І. С. Творче зв'язне мовлення у дошкільників із затримкою психічного розвитку / І. С. Марченко // Дефектологія. – 2000. – №4. – С.35-38.
5. Шкльода В. М. Розвиваємо мовлення дошкільників / В. М. Шкльода // Мовлення ва веселка. – 2003. – №17-18. – С.1-12.

Тимощук А. М.,
учитель-дефектолог КЗ «ДНЗ №303 КТ» КМР,
спеціаліст I категорії

МОВЛЕННЄВЕ ДИХАННЯ – ЗАПОРУКА ЧІТКОЇ ЗВУКОВИМОВИ

У статті висвітлено роль дихання в корекції звуковимови з дітьми з мовленнєвими порушеннями, показано, як виконувати різні види вдихів і видихів та їхніх комбінацій для повноцінного мовленнєвого розвитку дитини.

Ключові слова: мовленнєві порушення, дихання, мовленнєве дихання, дихальні вправи, порушення дихання, дихальні функції.

Постановка проблеми. Останнім часом, в процесі роботи з дітьми з мовленнєвими порушеннями доводиться стискатися з тим, що дитина, намагаючись щось сказати, робить вдих, починає вимовляти потрібні слова, але не може закінчити речення до кінця, оскільки їй не вистачає набраного в легені об'єму повітря. Така картина свідчить про нераціональне витрачання повітря, спостерігається порушення фізіологічного дихання. У зв'язку

з цим виникла необхідність використання в корекційній роботі дихальних вправ для повноцінного мовленнєвого розвитку дитини.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Однією з найважливіших умов повноцінного розвитку дитини та її соціальної адаптації є правильне мовлення. Порушення мовлення у тій чи іншій мірі негативно впливає на психічний розвиток дитини та відображається на її діяльності та поведінці. Аналіз спеціальної літератури свідчить про стійку тенденцію зростання кількості дітей дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями. Сучасний етап розвитку корекційної педагогіки характеризується посиленою увагою до поглибленого вивчення дітей з мовленнєвими порушеннями (А. М. Богуш, В. І. Бондар, Л. С. Виготського, Н. В. Гавриш, О. М. Гвоздева, В. М. Синьов, Є. Ф. Соботович, В. В. Тарасун, М. К. Шеремет). [4, с.5]. На формування особистості дитини, яка має мовленнєві порушення, а звідси й особливості комунікативної діяльності, впливає обмеження рухової активності дитини. Це, насамперед, стосується регуляції тону дихальних м'язів, оскільки промовляння звуків тісно пов'язане з дихальним процесом. До сьогодні в загальній і спеціальній літературі визнається той факт, що стан мовленнєвого дихання багато в чому зумовлює звукову культуру мовлення дитини (М. М. Алексєєва, Е. С. Алмазова, О. С. Трифонова, Г. А. Тумакова, О. С. Ушакова, В. І. Яшина). Відтак, для дитини, мовленнєву практику якої обмежено, крім мовленнєвих механізмів, повинні бути задіяні й інші можливості, які забезпечують створення необхідного для артикуляції струменя повітря, що йде з легенів [4, с.6].

Мета статті – обґрунтувати необхідність використання дихальних вправ у корекційній роботі з дітьми з мовленнєвими порушеннями і разом із тим активно сприяти їхньому мовленнєвому та психічному розвитку.

Основна частина. Розвиток дихання – один із перших і дуже важливих етапів корекційного впливу на дітей з мовленнєвими порушеннями незалежно від виду їх мовного дефекту. Дихання – це процес газообміну між організмом і навколишнім середовищем. Розрізняють три основні типи дихання: ключичне, реберне (грудне) та діафрагмальне (черевне). Тип дихання змінюється залежно від віку і статі дитини. У новонароджених дітей переважає діафрагмальне дихання, у дітей грудного віку – грудочеревне дихання. У віці 3-7 років у зв'язку з розвитком мускулатури плечового поясу починає виявлятися грудне дихання й домінує над діафрагмальним, під час пубертального періоду в хлопчиків виробляється черевний тип, а у дівчаток грудний тип дихання. Дихання, яке з'являється в момент вимовляння звуків, слів, фраз і бере безпосередню участь у їх утворенні, особливе. Воно називається мовленнєвим. Правильне дихання забезпечує нормальне звукоутворення, створює умови для підтримання відповідної гучності мовлення, пауз, засобів інтонаційної виразності. Мовленнєве дихання відрізняється від фізіологічного дихання швидким вдихом і сповільненим видихом; значним збільшенням дихального об'єму; переважно ротовим типом дихання; максимальною розбіжністю голосових складок на вдиху і зближенням їх майже до зіткнення на видиху.

Доведено, що артикуляційний, дихальний та голосовий апарати постійно координуються в процесі мовлення, працюють синхронно. Існує пряма залежність організації мовленнєвого дихання від змісту висловлювання та інтонаційного характеру мовлення. Вдих під час мовлення – короткий, легкий, відбувається або після закінчення фрази, або між смисловими групами слів. Видих – тривалий, плавний (у співвідношенні 1:10, 1:15). Перед початком мовлення зазвичай робиться глибокий і більш швидкий, ніж у спокої, вдих. Він здійснюється через ніс і рот, а мовленнєвий видих іде тільки через рот. Видих продовжується настільки, наскільки необхідне звучання голосу під час безперервного вимовлення певної частини висловлювання [2, с.3]. Для переважної більшості дошкільників із мовленнєвими порушеннями характерні такі порушення дихальної функції: а) надмірно глибокий вдих, додаткові вдихи; б) короткий чи слабкий видих, недостатня його плавність; в) несвоєчасне наповнення легень повітрям і нераціональне його використання; г) прискорений темп дихання; д) співпадання вдиху з початком мовлення; е) звичне ротове дихання чи змішаний його тип. Причини такого порушення різноманітні: а) надмірна старанність дітей, бажання якнайкраще виконати запропоноване завдання; б) внутрішня скутість, сором'язливість; в) порушення іннервації м'язів дихального, голосового та артикуляційного апаратів.

Дошкільники з ослабленим вдихом і видихом через нераціональну витрату повітря мають тихий голос. Вони відчувають труднощі у відтворенні складнопідрядних речень: не домовляють слів у кінці речень або промовляють їх пошепки, відтворюють у прискореному темпі без дотримання логічних пауз, адже на середині речення вимушені поповнювати легені повітрям.

Роботу з формування правильного мовленнєвого дихання починають з вироблення у дітей уміння виконувати різні види вдихів і видихів та їхніх комбінацій. Мета дихальних вправ – збільшити об'єм дихання, нормалізувати його ритм, виробити плавний, тривалий економний видих. Під час дихання дитина повинна прийняти правильне положення: грудна клітка розгорнута, плечі відведені назад, розслаблені, голова дещо піднята. Молодші дошкільники вчать робити глибокий вдих і видих через ніс, потім через рот, чергувати вдих носом і видих ротом, вдих і видих через одну ніздрю. Коли глибокий вдих і видих уже засвоєні, варто переходити до вироблення у дітей вміння здійснювати короткий легкий вдих і плавний тривалий видих.

Під час прогулянок на свіжому повітрі варто пропонувати малюкам повільно вдихати носом і ще повільніше видихати, обов'язково контролюючи правильність виконання. Видих повинен тривати у півтора-два рази довше, ніж вдих. Його краще робити на 4 кроки, тоді як вдих – на 2 (вдих – 2-3 кроки, видих – 3-5 кроків). На заняттях особливу увагу слід звертати на положення живота і плечей. При вдиху варто слідувати, щоб живіт піднімався («Надусемо кульку»), а при видиху – опускався («Кулька луснула»). Плечі мають бути нерухомими і при вдиху не підніматися сильно вгору. Варто наголошувати на тому, щоб перед новим вдихом діти робили невеличкі паузи і тільки потім на вдиху починали говорити. Це попереджає виникнення та знімає можливе психоемоційне напруження в мовленні [6, с.13].

Пристаючи до виконання дихальних вправ бажано дотримуватися декількох простих правил:

- виконання вправ має відбуватися протягом 3-6 хвилин, кількість хвилин залежить від віку дітей;
- ігри та вправи повинні проводитись в приміщенні з достатньою кількістю свіжого повітря;
- повітря набирати через ніс;
- не піднімати плечі;
- видих повинен бути тривалим і плавним;
- необхідно стежити за тим, щоб не надувалися щоки;
- дихальні вправи необхідно чергувати з іншими вправами, тому що вони швидко стомлюють дитину і можуть викликати запаморочення;
- вправи на дихання необхідно виконувати щодня, включаючи їх у фізкультурно-оздоровчу гімнастику; у вільний час;
- вправи доцільніше проводити в ігровій формі;
- дихальні вправи потрібно проводити до прийому їжі.

При систематичному повторенні вправ дитина відчуває різницю в напрямках повітряного струменя і вчиться правильно його формувати. У процесі багаторазових повторень дихання вирівнюється, проте для закріплення навичок правильного дихання потрібна довготривала робота.

Висновок. Мовленнєве дихання є джерелом утворення звуку, голосу. Воно допомагає правильно дотримуватись пауз, зберігати плавність мовлення, змінювати гучність. Правильне мовленнєве дихання дає можливість при меншій витраті м'язової енергії мовленнєвого апарату досягти максимуму звучності і тому сталість і систематичність – необхідна умова при постановці діафрагмального дихання. Робити дихальні вправи діти повинні осмислено, а не механічно. Виконання дихальних вправ в ігровій формі викликає у дитини позитивний емоційний настрій, знімає напругу і сприяє формуванню практичних умінь.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) / Богуш А. М., Беленька Г. В. та ін. – Київ, 2012.
2. Боровик І. Г. Дихаємо правильно – легко розмовляємо / І. Г. Боровик. – Харків: Ранок, 2012. – 64с. – (Бібліотека логопеда-практика).
3. Новикова Н. В. Способність регулювати силу и продолжительность выдоха у дошкольников-логопатов / Н. В. Новикова // Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова: зб. наук. праць. – Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2006. – Вип. 6. Серія №19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. – С.32-36.
4. Новикова Н. В. Розвиток мовленнєвого дихання у дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення / Н. В. Новикова. – Одеса: Рукопис, 2009.
5. Рібцун Ю. В. Удосконалення дихального апарату молодших дошкільнят / Ю. В. Рібцун // Дошкільне виховання. – 2009. – №3. – С.12-14; [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.logoped.in.ua

Тимчишина О. Ю.,
учитель німецької мови КЗШ № 32,
кваліфікаційна категорія спеціаліст.

ВИКОРИСТАННЯ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

Статтю присвячено проблемі вивчення німецької мови засобами дидактичної гри.

Ключові слова: дидактична гра, молодший школяр, початкова школа, урок німецької мови.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток суспільства, зростаюча проблема у спілкування та співпраці між країнами та народами з різними мовами, історією та культурами вимагає суттєвих змін у підході до навчання та викладання іноземних мов у навчальних закладах і відповідно до цього оновлення освіти.

Однією з актуальних проблем вчителя іноземної мови у початковій школі є формування комунікативної компетентності у школярів. Дуже важливо обрати такі методи, які будуть не тільки відповідати психологічним та фізіологічним можливостям учнів, але й спрямовуватися на вирішення комунікативних завдань у вивчанні іноземної мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У методичній літературі є велика кількість видів і різновидів ігор, які можуть бути використані на уроках німецької мови. Такі автори, як: В. Данилович, А. Ковинева, О. Панюшкіна, Ю. Рогова, О. Рязанова, О. Савченко, Л. Толстова та інші створили цілі системи і класифікації ігор.

Ефективність застосування дидактичних ігор у навчанні молодших школярів переконливо доведено в роботах Н. Бібік, Б. Друзя, Ю. Калинецької, С. Короткова, Н. Кудикіної, М. Микитинської, Р. Осадчук, Н. Підгорної, О. Савченко, Н. Чканікова, Т. Шмакової та інших учених.

Мета статті – довести, що використання дидактичних ігор є ефективним засобом при навчанні німецької мови на початковому етапі.

Виклад основного матеріалу. Вихідним орієнтиром методичної діяльності вчителя німецької мови, який навчає молодших школярів, є практична мета навчання цього предмета у загальноосвітній школі. У відповідності до вимог чинної програми вона полягає у практичному опануванні учнями мовленнєвих умінь на рівні, достатньому для здійснення іншомовного спілкування в чотирьох видах мовленнєвої діяльності: аудіюванні, говорінні, читанні та письмі в типових ситуаціях.

Молодший шкільний вік є найбільш сприятливим для засвоєння іноземної мови. Природна допитливість, високі імітаційні здібності, пластичність природного механізму засвоєння мови, потреба в пізнанні нового, є досить сприятливими факторами для успішного засвоєння іноземної мови. Разом з тим нестійкість уваги і виборчий характер запам'ятовування, імпульсивність

поведінки і підвищена стомлюваність здатні ускладнити процес засвоєння мовних знань і формування мовних навичок і умінь.

У навчанні іноземної мови, при виборі дидактичних ігор, доцільно керуватися принципом наступності, тобто поступового переходу від ігор, спрямованих на формування мовних навичок, до ігор, які власне забезпечують формування і подальший розвиток механізмів мовлення. Тобто, розглядати навчально-ігрову діяльність як засіб формування та удосконалення знань, умінь і навичок під час навчання іноземної мови.

Ігрова форма занять допомагає молодшим школярам уникнути додаткового навантаження і створює умови для міцного засвоєння мовного матеріалу в обстановці, що наближається до природної.

Вправи ігрового характеру можуть бути різними за своїм призначенням, змістом, способам організації їх проведення, матеріальної оснащеності, кількістю учасників тощо. З їх допомогою можна вирішувати яку-небудь одну задачу (удосконалювати фонетичні, граматичні, лексичні, орфографічні навички) або ж цілий комплекс завдань: формувати мовленнєві вміння, розвинути спостережливість, увагу, творчі здібності.

Використання гри, як одного з прийомів навчання іноземної мови у початковій школі значно полегшує навчальний процес, робить його ближчим та доступнішим для молодших школярів. Ігрові технології сприяють гуманізації педагогічного процесу. На думку Ю. Куліковської, «гра легко вписується в урок і дає учням задоволення. Ігри для дітей у молодшому шкільному віці дуже важливі, особливо при вивченні іноземних мов» [3, с.23].

Дидактичні ігри мають свою класифікацію. І. Данилович пропонує класифікацію на основі восьми критеріїв:

- ціль гри – формування розмовних навичок (лексичних, граматичних, вимовних, орфографічних, графічних) і умінь (аудіювання, монологічної мови, діалогічної мови, читання, письма, перекладу);

- за рівнем комунікативності – комунікативні ігрові вправи, умовно-комунікативні, некомунікативні;

- за спрямованістю на отримання або видачу інформації – рецептивні, репродуктивні і продуктивні ігрові вправи;

- за рівнем управління діями учасників – з повним управлінням, частковим управлінням, з мінімальним управлінням;

- за наявністю рольового компонента – з рольовим компонентом і без рольового компонента;

- за присутності елемента змагання – з і без елемента змагання;

- урахування рухливості – рухливі і статичні;

- за використання предметів – ігрові вправи з використанням предметів і без них [2, с.15].

Для дітей гра, перш за все, – захоплююче заняття. Тим-то вона і приваблює вчителів іноземної мови. Більш того, слабкий з мовної підготовки учень може стати першим у грі: почуття рівності, атмосфера захопленості й радості, відчуття спроможності розв'язати завдання, подолання со-

ром'язливості, що заважає вільно вживати в мові слова чужої мови благоворно позначаються на результатах навчання, непомітно засвоюється мовний матеріал.

Залежно від цілей, завдань та етапів уроку використовуються різні види дидактичних ігор. Гра на уроках німецької мови – це не просто колективна розвага, а основний спосіб вирішення певних завдань навчання на певному етапі – від найдрібніших мовних навичок до вміння вести самостійний розмову іноземною мовою.

О. Савченко вважає, що дидактична гра – засіб навчання, за допомогою якого дітям легше сприймати новий матеріал та застосовувати набуті знання, уміння та навички на практиці. Основне призначення дидактичної гри – навчати учнів діяти [5, с.39].

Кожна дидактична гра виконує різні функції: збагачує пізнавальний досвід дітей, розвиває мислення, мову, уяву, точність рухів, витримку. Але головна мета впровадження ігор у навчальний процес – викликати інтерес до навчання. Якщо гра захоплює дітей, вони виявляють максимальну активність, не відчують втоми, вони намагаються досягти найкращого результату.

При використанні ігрового дидактичного завдання вчителя полягає, насамперед, у тому, щоб організувати пізнавальну діяльність учнів, в процесі якої розвивалися б їх здібності.

За допомогою дидактичної гри легше зосередити увагу молодшого школяра, залучити його до активної роботи з граматичним матеріалом, який є основою для навчання всіх видів мовленнєвої діяльності. Ігрова діяльність допомагає дитині адаптуватися в іншомовно-комунікативному просторі, відчути потребу у вивченні іноземної мови та мотивує цю діяльність. Завдання педагога полягає в тому, щоб знайти максимум педагогічних ситуацій, у яких може бути реалізоване прагнення дитини до активної пізнавальної діяльності.

Учителю необхідно правильно організувати навчальний процес, щоб кожен учень був задіяний до цього виду діяльності. Важливо вміти правильно підібрати дидактичну гру, щоб вона відповідала темі уроку та мотивувала молодших школярів до отримання нових знань. Також вчителю необхідно підбирати дидактичні ігри, які відповідали б можливостям молодших школярів і поступово ускладнювалися за змістом.

На думку Л. Терещенко, на уроках німецької мови вчитель створює ситуації, в яких учні спілкуються в парах один з одним, в групах. Це допомагає йому урізноманітнити урок. Важливу роль відіграє, також, ігрова мотивація. Вона представляє систему спонукальних причин, які стимулюють потреби молодшого школяра у грі. Працюючи в групі, учні виявляють мовну самостійність, вони можуть допомагати один одному. Учитель на заняттях бере на себе функції організатора спілкування, ставить запитання, звертає увагу на оригінальні думки учасників [6, с.16].

Педагог повинен постійно удосконалювати процес навчання, що дозволяє дітям ефективно та якісно засвоювати матеріал. Тому так важливо використовувати ігри на уроках іноземної мови. Також важливим моментом є те, що ігри потрібно проводити систематично й цілеспрямовано на кожному уроці, починаючи з елементарних ігрових ситуацій, поступово ускладнюючи та урізноманітнюючи їх.

Ефективним засобом удосконалення спілкування є спеціальна система комунікативних вправ, що формує комплекс навичок і вмінь, необхідних у продуктивній мовленнєвій діяльності (творчий диктант / переказ; складання висловлювань; ситуативні вправи на основі реальної / уявної мовленнєвої ситуації) і дає змогу учням правильно будувати синтаксичні конструкції й зв'язні висловлювання згідно з комунікативним завданням (монолог / діалог) [4, с.22].

Використання дидактичних ігор на уроках німецької мови розвиває пам'ять, мислення, уяву, емоції, виховує колективізм, активність, дисциплінованість, спостережливість, уважність. Одночасно дидактичні ігри на уроках німецької мови сприяють розвитку мотивації молодших школярів до вивчення іноземної мови та значно підвищують якість оволодіння нею.

Висновки. Найефективніше діти засвоюють іноземну мову через гру, особисту зацікавленість. На початковому етапі навчання іноземної мови дидактична гра – це найдоцільніший метод, який використовується для формування лексичних навичок у дітей.

Отже, можна зробити висновок, що дидактична гра у навчанні німецької мови у початковій школі є ефективним методом навчання, оскільки за допомогою гри засвоєння і запам'ятовування навчального матеріалу відбувається ефективніше, в учнів розвивається інтерес, підвищується мотивація до вивчення мови, вона сприяє розвитку лексичної компетенції, як основи іншомовленнєвого спілкування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гурова Н. В. Ігри та ігрові прийоми на уроці німецької мови / Н. В. Гурова // Німецька мова в школі. – 2009. – №2. – С.6-11.
2. Данилович І. А. Система ігрових вправ для молодшої школи / І. А. Данилович // Іноземні мови у школі. – 1999. – №2. – С.14-18.
3. Куліковська Ю. С. Навчаємось граючись / Ю. С. Куліковська // Німецька мова в школі. – 2010. – №1. – С.22-26.
4. Німецька мова. Початкова школа / упоряд. Л. Горбач. – Київ: Шкільний світ, 2012. – 128с. – (Б-ка «Шкільний світ»).
5. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: підручник для студентів педагогічних факультетів / О. Я. Савченко. – Київ: Генеза, 2002. – 368с.
6. Терещенко Л. Д. Роль гри в процесі вивчення німецької мови на початковому етапі навчання / Л. Д. Терещенко // Німецька мова в школі. – 2009. – №12. – С.14-20.

Труханенко Л. А.,
учитель початкових класів КГ №91,
вчитель-методист

ВИКОРИСТАННЯ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ В РОЗВИТКУ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ПОЗИЦІЇ УЧНЯ ЧЕТВЕРТОГО КЛАСУ

У статті розкрито зміст поняття «дослідницька позиція», розкрито педагогічні умови формування дослідницької позиції, подано зразки завдань для розвитку дослідницької позиції четвертокласників на уроках читання.

Ключові слова: дослідницька позиція, диспозиційна характеристика діагностування, чотири моделі навчальної діалогічної взаємодії.

Постановка проблеми. Вихідною позицією сучасної освіти є втілення концепції саморозвитку особистості. У педагогічному тезаурусі вчителя ця концепція пронизує всі види педагогічної діяльності. Новітні рухи сучасного суспільства спонукають кожного вчителя здійснювати пошуки потенціалів психолого-педагогічних умов у розвитку самостійної, творчої особистості учня, ознаки яких відстежуються в дослідницькій позиції (ДП).

Серед навчальних дисциплін, безпосередньо спрямованих на розвиток ДП учня, художній літературі належить провідна роль. Завдяки поглибленому сприйманню літературного твору, вчитель вибудовує розвиток індивідуальної неповторності учня чутливо сприймати людей і природу. Художні твори є первинними образами символічного мислення, без якого не відбувається наукове пізнання.

У контексті сказаного проблема використання художньої літератури в розвитку ДП молодшого школяра є актуальною як в науковому, так і практичному значенні.

Мета і завдання статті – теоретично обґрунтувати та емпірично перевірити ефективність використання художньої літератури в розвитку ДП учнів четвертого класу.

Аналіз досліджень і публікацій. Схильність творчо пізнавати світ розглядається ознакою обдарованості. Розвиток творчої особистості в психологічних джерелах (Л. Виготський [1], О. Матюшкін [4], Б. Теплов [5]) розкривається через дослідницькі вміння учнів. У педагогічних дослідженнях ДП розглядається з боку визначення найбільш ефективних педагогічних технологій, переважна більшість яких побудована на інтерактивних методах навчання. У педагогічних роботах А. Лапіної [3] з проблеми розвитку творчої обдарованості молодшого школяра, робиться акцент на розвиток творчого уявлення.

П. Флоренський розглядає інтелект людини через здатність досліджувати світ: «Інтелект – потяг до знань, це стан насолоди спостерігати форми, звуки, тайни природи» [6, с.160]. Б. Теплов розглядає ДП як своєрідний сплав чутливого ставлення до себе і до людей [5]. О. Матюшкін у концепції обдарована дитина наголошує на вміння продуктивно читати [4].

Узагальнення теоретичного матеріалу дозволяє нам, з одного боку, констатувати про актуальність обраної проблеми, а з іншого, – здійснити емпіричне дослідження з метою виявлення педагогічних умов ефективного розвитку ДП.

Виклад основного матеріалу. В нашій роботі поняття «дослідницька позиція» розглядалася за такими ознаками: 1) чуттєве світосприймання; 2) стійка мотивація розпізнавати тайну; 3) творча уява наочно-образного й абстрактного образів; 4) поліморфічне мислення, яке відстежується в мовленні учня. Запропонований перелік ознак не є сумарним, це цілісний сплав інтелекту учня, завдяки якому він здатний суб'єктно сприймати непередбачені ситуації, це здатність не «розмивати» мережі.

Для проведення емпіричного дослідження з розвитку ДП було визначені характеристики поведінки, які відстежуються в розвитку інтелектуальних здібностей учня:

- сумлінне ставлення до завдань проблемного характеру;
- доброзичливість у навчальній діалогічній взаємодії (НДВ);
- емоційна стійкість в розв'язанні навчальних завдань;
- відкритість до себе, до своїх почуттів і думок та до інших партнерів НДВ;
- знання і вміння логічно вибудовувати дослідницьку роботу.

Зазначені характеристики поведінки спостерігаються всіма учасниками навчального процесу. Це дало підставу визначити їх *диспозиційними характеристиками діагностування ДП* учня.

В емпіричному дослідженні було висунуто *припущення*: завдяки розвитку сумлінності, доброзичливості, емоційної стійкості, відкритості та знань і вмінь логічно вибудовувати дослідження в розпізнанні невідомого, рівень ДП буде зростати.

Перевірка гіпотези здійснювалася в гнучких комбінаціях інтерактивних методів навчання – це навчальна діалогічна взаємодія НДВ:

1) модель НДВ з розвитку самоаналізу почуттів і думок, що виникають у процесі аналізу художнього образу;

2) модель НДВ саморегуляції почуттів і думок до автора літературного твору;

3) модель НДВ зі збагачення «банку ідей про таємницю» художнього образу;

4) модель НДВ когнітивної карти логічного шляху в розпізнанні символики художнього образу.

Слід відзначити, що не завжди вдається вирішити поставлену проблему в запропонованих моделях НДВ з причин індивідуальної нерівності інтелектуального розвитку учнів. Вважаємо, що цю проблему слід ще досліджувати. Проте нам вдалося відстежити зростання рівня ДП у кожного учня. Найбільш виразно показник ДП відмітився в подоланні формального читання та переказу тексту. Щодо оцінювання емоційної стійкості в пошуковій роботі, то був встановлений факт зростання кількості учнів із суб'єктивним, творчим світосприйманням художніх творів. Наприклад, в обговоренні твору

В. Сухомлинського «Краса, Натхнення, Радість і таємниця», ми навчали учнів, що кожний літературний твір розкриває чуттєві знання про життя людини. Далі учні поступово навчалися пізнавати:

- 1) особистісне ставлення учня до художнього твору;
- 2) репродуктивну або творчу інтерпретацію авторського задуму;
- 3) суб'єктне чи об'єктивне ставлення до художнього твору;
- 4) здатність самостійно розпізнати проблему, формулювати питання і визначати логіку пошуку.

Епіграф до уроку: «Вирішує долю книги читач. Усі задумки художнього твору, який подає автор, пізнає тільки той читач, який чуттєво й на більш глибинному рівні розпізнає сутність людського світобачення».

Далі учні були зорієнтовані на розвиток ДП завдяки сформульованим питанням, які вони отримали від вчителя: «Чи вдалося вам за першим читанням знайти приховану таємницю?», «Чому вчить цей твір?», «Про яку таємницю повідомляє Василь Олександрович Сухомлинський?». Після перчитування окремих рядків, учні занурюються в роздуми, які детерміновані моделями НДВ. Наведемо приклад.

Модель НДВ з розвитку самоаналізу почуттів і думок, що виникають в процесі аналізу художнього образу.

Станіслав: Я пережив радість, що маленький хлопчик побачив те, що і сивоволосий дідусь.

Володя: Щоб розкрити тайну, слід робити порівняння між станом, які переживає сивоволосий дідусь і маленький хлопчик.

Настя: Я б почала з аналізу, чого був радісний дід.

Олександр: Я зрозумів, що дідусь побачив красу, відчув натхнення і пережив радість. А ось де таємниця?

Варя: Може таємниця лежить в тому, що дід сивоволосий, прожив багато і все знає, а хлопчик, коли підросте, то теж знайде тайну?.

Діана: Та не всі сивоволосі чинять правильно, а це значить, що тайну життя вони не пізнали.

Іван: Я вважаю, що те, з чого почав Володя і є наближенням до пізнання тайни... Бачити красу – це таємниця.

Далі діти підхопили ідею і голосно заговорили: «Переживати натхнення – це таємниця», «Відчувати радість – це таємниця».

Учитель: Так діти – правильно, ви знайшли таємницю. Людські переживання краси, натхнення і радості – це великий дар, який розкриває глибоке світобачення людини і природи.

Учитель: Яке у вас відчуття від того, що ви знайшли тайну. За що нам дякувати В. Сухомлинського?

Діти діляться враженнями: «Не всі вміють відчувати красу, натхнення, радість. Такі люди не пізнають тайни. Ми дякуємо В. Сухомлинському, що він розкрив нам розуміння краси, натхнення і радості як вміння пізнавати тайну природи».

Висновок. Гіпотеза дослідження підтвердилася. Ті учні, які сумлінні, доброзичливі, стійкі до навчальних труднощів – здібні узагальнювати наочно-образні яви в абстрактні, вміють досліджувати літературних героїв.

У розвитку ДП учня 4-го класу були апробовані 4 моделі інтерактивного методу навчання, завдяки яким досягли поставленої мети.

ЛІТЕРАТУРА

1. Выготский Л. С. Проблемы развития психики / Л. С. Выготский // Собрание сочинений. – Москва: Педагогика, 1983. – 368с.
2. Лапіна А. Лінгвістичний аналіз тексту – запорука розуміння художнього твору учнями / А. Лапіна // Початкова школа. – 2017. – №2. – С.17-18.
3. Матюшкин А. Психологические предпосылки творческого мышления / А. Матюшкин // Мышление. Обучение. Творчество: монография. – Москва: МГУ, 2003 – 352с.
4. Теплов Б. М. Творческое воображение / Б. М. Теплов // Психология: учебник для средней школы / [Электронный ресурс]. Режим доступа – <https://psy.wikireading.ru/24909>
5. Флоренский П. Детям моим. Воспоминание прошлых дней. Генеалогические исследования. из соловецких писем. Завещание / П. Флоренский / [Электронный ресурс]. Режим доступа – www.hrono.info/biograf/bio_f/florenski_pa.php

Фурт С. В.,

*учитель англійської мови КЗШ №55,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії,*

РОЗВИТОК ПЕДАГОГІЧНИХ СТРАТЕГІЙ ЩОДО УСПІШНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ УЧНІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Стаття розкриває важливе питання формування комунікативної компетенції школярів на уроках англійської мови в початковій школі як однієї з провідних складових характеристик особистості, що формується в процесі соціалізації.

Ключові слова: англійська мова, комунікативна компетенція, соціалізація, читання, комунікативне завдання, мовленнєва спрямованість.

Постановка проблеми. Інтеграція українського суспільства до Європейського соціально-економічного, культурного, інформаційного простору зумовлює потребу в ефективній дидактичній технології, що забезпечувала б неперервну взаємодію співучасників навчання, умотивоване залучення їх до навчально-виховного процесу, бажання здійснювати самоосвіту та подальшу освіту у вищих навчальних закладах. Основною метою навчання іноземним мовам у загальноосвітній школі стає розвиток здатності учнів використовувати іноземну мову як інструмент у діалозі культур і цивілізацій сучасного світу. Формування в учнів умінь і навичок іншомовного спілкування передбачає досягнення ними такого рівня комунікативної компетенції, який був би достатнім для здійснення спілкування в певних комунікативних сферах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її

талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору.

Саме такі глобальні завдання вирішуються у процесі соціалізації через засвоєння людиною особистісних цінностей, соціальних норм та моделей поведінки.

Цей складний та багатофакторний процес досліджували та аналізували такі відомі вчені як А. Адлер, І. Бех, А. Бодалев, Л. Божович, Д. Джеймс, М. Монахов, Л. Сохань, О. Сухомлинська, К. Роджерс та інші.

Мета статті – визначити складові чинники успішного мовленнєвого розвитку учнів на уроках англійської мови як умови їх соціалізації.

Виклад основного матеріалу. Найбільш важливим періодом соціалізації є дошкільний та шкільний вік, коли дитина не лише набуває знання, формує власний світогляд, але і отримує навички самоконтролю, взаємодії з колективом, уміння вирішувати складні життєві ситуації. Саме в освітньому процесі відбувається розвиток усіх складових самовдосконалення особистості, у першу чергу потреби у самоствердженні та самореалізації, що є невід’ємною частиною соціального становлення сучасної людини.

У процесі засвоєння та подальшого розвитку індивідумом соціокультурного досвіду, трудових навичок, знань, норм, цінностей та традицій відбувається включення його в систему суспільних відносин і формування у нього соціальних навичок. Я вважаю, що завдання соціалізації легко можуть бути розв’язаними на уроках англійської мови, які, таким чином, є одночасно і ціллю, і способом навчання.

Урок іноземної мови є основною організаційною одиницею освітнього процесу. Перша і основна вимога – його мовленнєва спрямованість. Для реалізації мовленнєвої спрямованості кожен урок повинен мати конкретні практичні цілі, спрямовані на формування мовленнєвих навичок та вмінь; мовленнєва спрямованість означає комунікативний характер вправ. Виконуючи комунікативну вправу, учень вирішує задану вчителем мовленнєво-розумову задачу. Мовлення учня пов’язане з конкретною природною або створеною ситуацією спілкування. Комунікативна атмосфера повинна бути на кожному уроці, починаючи з його початку і закінчуючи підсумком уроку, коли вчитель оцінює комунікативну діяльність учнів.

На уроках учні за допомогою англійської мови вивчають оточення і самих себе. У значній мірі цьому допомагають рольові та ділові ігри, у ході яких учні: виступають у конкретних соціальних ролях; виробляють низку рішень; підходять до результату, метою якого є знаходження правильного рішення на певне соціальне питання у ситуації, найбільш розповсюдженій у реальному житті.

У програмах для спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов акцентується увага на тому, що успішним розв’язанням задач соціалізації учнів має бути добір цікавих, відповідних віку учнів, країнознавчих матеріалів [2, с.14]. Обов’язковим компонентом такого матеріалу повинна бути його новизна: саме невідома інформація спонукає до пізнання, викликає бажання прокоментувати її, висловити свою думку.

До такої інформації можна віднести опис деяких визначних місць англomовних країн, які не вивчаються в курсі шкільної програми; місця, пов'язані з життям видатних особистостей; історичні події, які підводять учнів до вивчення програмних тем, наукових відкриттів сучасності, досягнення в мистецтві, спорті тощо.

Для того, щоб сприймання цього матеріалу було ефективнішим, його подачу слід організувати у вигляді сформульованої проблеми, незакінченого тексту чи тексту з пропущеними місцями з метою його доповнення у вигляді ілюстративної наочності, яка потребує розгорнутого соціокультурного коментарю.

Читання англійською мовою як комунікативне уміння та засіб спілкування є важливим видом мовленнєвої діяльності та найбільш розповсюдженим способом комунікації, яким учні мають оволодіти під час навчання в школі.

Щоб навчити молодших школярів читати використовуються короткі, цінкові тексти (часто у формі діалогів). Учні не лише сприймають їх зміст, а й виконують комунікативне завдання, тому що інформація з тексту має сприйматися ними для того, щоб її взяти до уваги, відреагувати. Для ознайомлювального читання використовуються такі завдання: вибрати з кількох запропонованих заголовків найбільш прийнятний, прочитати заголовок тексту і сказати, про що може розповідатися у тексті; прочитати твердження і визначити правильні (true) та хибні (false), співставити (match) запитання та відповіді; для вивчаючого та вибіркового читання: дати відповіді на запитання, підібрати запропоновані заголовки до частин тексту, виконати тест множинного вибору або поєднувальний тест (matching).

Сама необхідність у читанні несе комунікативне завдання, яку повинен розв'язати учень після завершення читання. Наприклад, інформація з тексту сприймається для того, щоб на неї відреагувати, висловити свою думку, взяти до уваги. Таким чином, запроваджуючи комунікативно орієнтований підхід до навчання читанню, педагоги стимулюють у школярів інтерес до змісту повідомлення, що створює комунікативну готовність до сприйняття інформації.

Основною вимогою до уроку іноземної мови як основної організаційної одиниці навчального процесу є його мовленнєва спрямованість. Для реалізації мовленнєвої спрямованості кожен урок повинен мати конкретні практичні цілі, спрямовані на формування мовленнєвих навичок та вмінь; мовленнєва спрямованість означає комунікативний характер вправ. Виконуючи комунікативну вправу, учень вирішує задану вчителем мовленнєво-розумову задачу. Мовлення учня пов'язане з конкретною природною або створеною ситуацією спілкування. Комунікативна атмосфера повинна бути присутня на кожному уроці, починаючи з його початку і закінчуючи підсумком уроку, коли вчитель оцінює комунікативну діяльність учнів.

О. Фарина, визначаючи комунікативний підхід до навчання англійської мови, зазначає, що навчання читанню, як виду мовленнєвої діяльності, передбачає такі види: читання з розумінням основного змісту тексту (ознайомлювальне), з повним розумінням тексту (вивчаюче), з метою пошуку

необхідної інформації (вибіркове). Процес читання передбачає не лише сприймання змісту текстів, він завжди пов'язаний з певним завданням і визначається як дія з текстом, спрямована на розв'язання комунікативного завдання [3, с.20].

Наступним видом мовленнєвої діяльності, яка забезпечує усне спілкування англійською мовою є говоріння, яке представлено двома формами: діалогічне та монологічне. Як і будь-яка інша діяльність, говоріння завжди має певну мету, мотив, в основі якого лежить потреба.

Спілкуючись рідною мовою, ми думаємо про те, що сказати і в якій послідовності, оскільки мовленнєві вміння автоматизовані і здійснюються миттєво. Якщо під час говоріння англійською мовою в учнів виникають певні труднощі, це свідчить про недостатню сформованість у них автоматизмів або мовленнєвих навичок та умінь. С. Ніколаєва вважає, що мовленнєві вміння мають такі характеристики: цілеспрямованість, продуктивність, самостійність, динамічність та інтегрованість [1, с.217].

Завдання вчителя полягає у залученні учнів до активної внутрішньої розумової та зовнішньої мовленнєвої діяльності і підтриманні її протягом уроку. Для його успішної реалізації необхідно використовувати навчальний матеріал, що відповідає інтересам учнів та рівню їх інтелектуального розвитку; ставити цілі та завдання, що спонукають учнів до вирішення певних комунікативних завдань; застосувати такі прийоми навчання, які дають можливість кожному учню брати участь у мовленнєвій діяльності та максимально збільшувати їх активний час на уроці.

Таким чином, розвиток мовленнєвої компетенції на уроках англійської мови є комплексним процесом, який має бути безперервним, активним, цілеспрямованим та зумовленим ситуацією спілкування. Успішність його реалізації залежить від правильного вибору навчально-методичного забезпечення; використання релевантних форм, методів і режимів роботи, які, у свою чергу, сприятимуть формуванню покоління молоді, здатного робити особистісний духовно-світоглядний вибір, набувати необхідних знань, навичок та компетентностей для інтеграції в суспільство на різних рівнях.

Висновки. Навчання англійській мові спілкуванню неможливо без підключення всіх сфер особистості учня. Тому, ефективним підходом до навчання говорінню в школі є комунікативно орієнтований. Реалізувати цей підхід можливо через серію вправ, завдань комунікативного характеру, представлених у підручниках, які відповідають віковим особливостям учнів, наближені до реальних ситуацій, цікаві, мотивовані, тому створюють можливості для ефективного спілкування як між собою, так і з учителем.

Отже, формування та розвиток комунікативної компетенції на уроках англійської мови у початковій школі є однією з провідних складових характеристик особистості, а саме комплексним, активним, цілеспрямованим процесом. Для успішної соціалізації учнів на уроках англійської мови важливо правильно вибрати навчально-методичне забезпечення, використовувати відповідні форми, прийоми та методи роботи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ніколаєва С. Ю. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах: навчальний посібник / С. Ю. Ніколаєва. – Київ: Ленвіт, 1999. – 320с.
2. Програми для спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов. Іноземні мови, 1-11 класи. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2010. – 128с.
3. Фарина О. З. Комунікативний підхід до навчання англійської мови в спеціалізованій школі з поглибленим її вивченням / О. З. Фарина // Англійська мова і література. – 2011. – №22-23. – С.7-24.

Хижняк Л. В.,
педагог-організатор,
учитель початкових класів КЗ «Водяньська СЗШ І-ІІІ ст.»,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, вчитель-методист

ВИКОРИСТАННЯ КВЕСТУ ЯК ЗАСОБУ АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

У статті розглянуто методи квест-технології, що використовуються педагогом для підвищення ефективності роботи учнів, розвивають їх творчі здібності та дозволяють вчителю здійснювати творчий підхід до організації уроку

Ключові слова: пізнавальна активність, процес навчання, квест-технології, ігрові технології.

Постановка проблеми. Упровадження інноваційних технологій та методик навчання і виховання сприяє різнобічному розвитку молодших школярів, зацікавленості учнів і викладачів. Однією з таких методик, яка вчить знаходити необхідну інформацію, надавати її аналізу, систематизувати та вирішувати поставлені задачі є квест.

Квест дозволяє розвивати активне пізнання на уроках, сприяє розвитку мислення, допомагає долати проблеми та труднощі, а саме: вирішити, придумати, уміти застосовувати свої знання на практиці у нестандартних ситуаціях, тобто актуалізувати знання, вчить мислити логічно, розвиває інтерактивні здібності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато уваги вчені приділили вивченню засобів активізації пізнавальної діяльності дітей. Цю проблему розглядали в своїх роботах вітчизняні науковці Л. Рачкова, Є. Рябчинська, В. Тюріна. Вони виявили можливість значного підвищення активності школярів у навчально-пізнавальній діяльності при застосуванні певних методик з використанням квест-технологій.

Мета статті – розкрити особливості впровадження квест-технологій у освітній процес початкової школи.

Виклад основного матеріалу. За джерелами Вікіпедії, квест – інтелектуальне змагання з елементами рольової гри, основою якого є послідовне виконання заздалегідь підготовлених завдань командами або окремими учасниками.

Спочатку назва «квест» (англ. quest) використовувалася в назві комп'ютерних ігор, розроблених компанією Sierra On-Line: King's Quest, Space Quest, Police Quest. Пізніше квестом почали називати активні екстремальні та інтелектуальні ігри. У 1995 році модель веб-квесту була представлена викладачем університету Сан-Дієго Б. Доджем як метод для найбільш вдалого використання Інтернету на уроках. Ним було виділено 12 видів завдань для веб-квестів: переказ, планування та проектування, самопізнання, компіляція, творче завдання, аналітична задача, детектив, головоломка, таємнича історія, досягнення консенсусу, оцінка, журналістське розслідування, переконання, наукові дослідження.

Новою формою проведення уроків з поєднанням різних елементів мотивації навчальної діяльності є квести. Один квест можна розробити на цілу тему і в рамках одного уроку працювати над певним завданням, що триматиме дитячу увагу та цікавість до завершення квесту (теми), адже дітям подобається виконувати завдання в рамках певного сюжету.

Упровадження квесту дозволяє:

- активізувати розумову діяльність шляхом створення спеціальних умов для виконання завдань, які потребують достатньої свідомості й зрілості учнів, здатності до подолання спеціально створених перешкод;
- формувати стійкий інтерес учнів до предмету;
- активізувати сприйняття матеріалу засобами наочності (реальних предметів, макетів, моделей, зображень кінофрагментів, фотографій, малюнків, умовних графічних знаків, символіки);
- поєднати новітні та традиційні дидактичні засоби навчання;
- розвинути універсальні форми розумової діяльності в контексті навчання інформатики (аналіз, синтез, індукція, порівняння, систематизація тощо).

Зміст та структуру уроків з елементами квест-технологій учитель повинен планувати відповідно обраної теми.

Квест-технології можна використовувати на уроках таких типів, як: засвоєння нових знань, формування знань та умінь, застосування знань та умінь, а також узагальнення знань умінь та навичок.

I. Сокол визначає наступні переваги використання квесту:

- дозволяє учням пізнати один одного в умовах необхідності прийняття швидких рішень;
- це командні ігри, де більшість завдань просто неможливо виконати без допомоги команди. А це сприяє згуртуванню учнівського колективу;
- виявляє: приховані якості учнів, потенційних лідерів, інтелектуалів, учнів-логістів, які вміють прорахувати на декілька ходів вперед;
- розвиває логічне мислення, інтуїцію, вміння швидко знаходити вихід із складної ситуації, знайти спільну мову з різними людьми;
- дозволяє учням краще ознайомитися з темою, бо всі сценарії носять тематичний характер;
- проводить аналогії й асоціації між явищами;

- інтелектуальні етапи розвивають ерудицію і виявляють спритність;
- ігрові етапи дозволяють спільно пережити емоційні сплески, що психологічно зближує учнів, викликають масу позитивних емоцій і радісних спогадів, сприяють розвитку комунікабельності;
- швидка актуалізація інформації [3, с.134].

У квесті поєднуються елементи навчання і відпочинку за принципом вчуся граючи, тому в учнів є унікальна можливість з користю провести час придбати нові знання, певний досвід і разом з тим – відпочити.

Квест підтримує навчання на рівні мислення, аналізу, синтезу, оцінки, а це, в свою чергу спонукає учнів до винахідливості, вимагає тренувати пам'ять і увагу, проявляти кмітливість і метикуватість.

Основною роллю квест-технологій є підвищення інтересу до предмету, активності під час навчального процесу на уроці, а також кращому засвоєнню учнями нової теми.

Квест – це ігрова технологія, яка має чітко поставлене дидактичне завдання, ігровий за дум, обов'язково має керівника (наставника), чіткі правила, та реалізується з метою підвищення в учнів знань і вмій XXI століття.

Змістова лінія квесту, на думку Я. Биховського, включає такі компоненти:

- вступ, керівництво до дії – визначення часових рамок, головних ролей учасників або сценарій квесту, попередній план роботи, знайомлення зі змістом квесту в цілому;
- центральне завдання – чітко визначено результат, який має одержати команда, виконавши задану серію завдань;
- список інформаційних ресурсів (на електронних чи паперових носіях), необхідних для виконання завдання, може даватися учням в процесі роботи на кожному з етапів;
- опис процедури роботи, яку необхідно виконати учасникам під час проходження етапу (може зазначатися на кожному етапі окремо чи на початку гри);
- розробка критеріїв чи параметрів оцінювання – залежить від типу навчальних завдань, які вирішуються на квесті;
- висновок – аналіз досвіду, отриманого учасниками квесту [1].

Учителю завдання для квесту треба підбирати таким чином, щоб вони включали не тільки поточний матеріал, який учні вивчають на даному етапі, а й деякі елементи попередніх тем з метою повторення пройденого матеріалу. Ці елементи не є розв'язком завдання, а тільки шляхом до одержання результату.

При використанні дидактичних ігор як методу навчання, можна застосовувати окремі прийоми при проведенні квесту: головоломки, ребуси, анаграми, викреслення зайвого, шифрування, збирання предметів, створення за зразком, представлення за обмежений час результатів дослідницької роботи у вигляді виступу, запитання-відповідь, розв'язування задач, «ключове слово», скласти пазл.

Оскільки діти проявляють зацікавленість до всього незвичайного, яскравого, то неординарність завдань сприяє переключенню уваги, змінює

хід думок, учень починає мислити не тільки логічно, а й абстрактно, творчо, що, в свою чергу, сприяє розвитку вищих форм мислення.

Ю. Романцова визначає, що квест-технології інтегруючись у навчальний процес, допомагають ефективно розв'язувати ряд педагогічних проблем:

- отримання знань та їх інтеграція в свою систему знань;
- уточнення та розширення понять;
- підвищення мотивації до самоосвіти;
- реалізація креативного потенціалу;
- активізація найменш зацікавлених учнів [2].

Методи і прийоми активізації, що їх застосовує вчитель, повинні враховувати рівень пізнавальних здібностей учнів, бо непосильні завдання можуть підірвати віру учнів у свої сили і не дадуть позитивного ефекту. Свої знання та досвід учитель повинен поєднувати з використанням ігрових технік, квестів, спільної роботи з документами та веденням блогу, щоб отримати високі результати засвоєння знань учнів

Учитель повинен поєднати засвоєння теоретичного матеріалу та формування нових вмій і навичок таким чином, щоб пізнавальна активність учнів була на високому рівні. Методи, що використовуються вчителем, повинні підвищувати ефективність самостійної роботи учнів, розвивати їх творчі здібності та дозволяти вчителю здійснювати творчий підхід до організації уроків.

Таким чином, основна ідея квесту: розвиток навчально-пізнавальної активності в умовах, коли всі психічні процеси учня, його увага, емоційно-вольова сфера готові до активного опрацювання навчального матеріалу.

Висновки. На сучасному етапі розвитку освітньої системи в процесі навчання молодших школярів зростає роль інноваційних технологій, використання яких значно підвищує рівень пізнавальної активності дітей та переводить навчальний процес на новий рівень, значно кращий для засвоєння знань та закріплення навичок. Квест-технології мають великі можливості вдосконалення навчально-виховного процесу. Для вчителів початкової школи використання квестів, у поєднанні з традиційними засобами, дозволяє покращити мотивацію та утримання уваги дітей протягом уроку на значно вищому рівні, ніж при використанні лише традиційних засобів навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Быховский Я. С. Образовательные веб-квесты / Я. С. Быховский / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ito.edu.ru/1999/III|1|15.html> (дата звернення: 11.11.2017).
2. Романцова Ю. В. Веб-квест как способ активизации учебной деятельности учащихся / Ю. В. Романцова / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://festival.1september.ru/articles/513088/> (дата звернення: 15.11.2017).
3. Сокол І. М. Квест як сучасна інноваційна технологія навчання / І. М. Сокол // Наукові записки Рівенського державного гуманітарного університету: зб. наук. праць. – Рівне: РДГУ, 2013. – Випуск 7 (50). Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. – 168с.

Хоменко Л. М.,
вчитель початкових класів КЗШ №32,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, вчитель-методист

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті обґрунтовуються теоретичні засади громадянського виховання, визначаються особливості формування громадянськості як якості особистості молодшого школяра.

Ключові слова: громадянськість, громадянське виховання, громадянські якості, освітній процес, молодші школярі.

Постановка проблеми. Проблема громадянського виховання підростаючого покоління становить значний інтерес для таких наук, як філософія, соціологія, психологія та педагогіка. Зміщення акцентів у суспільній свідомості обумовлює зміну вимог у педагогічній освіті.

Побудова нового суспільства, зорієнтованого на високі національні й загальнолюдські цінності, набуває актуальності у стратегії сучасної української освіти. Відтак необхідним є наукове обґрунтування і практичне забезпечення нової за своєю суттю системи громадянського виховання підростаючого покоління, мета якого – формування у дітей комплексу громадянських якостей, глибокого розуміння ними належності до українського народу, до своєї Батьківщини.

Сучасні процеси відродження нації зумовлюють актуальність проблеми громадянського виховання підростаючого покоління. Становлення демократичного суспільства в Україні визначає розвиток громадянського виховання особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема громадянського виховання учнів початкової школи визначилася в педагогічній науці та практиці як результат зміни освітньої парадигми. Тому розглянемо детальніше проблему громадянського виховання молодших школярів. Питання психологічного підґрунтя формування громадянськості особистості подано в роботах І. Бега, Л. Божович, І. Кона, В. Крутецького, С. Рубінштейна, П. Чамати. Окремим аспектам громадянського виховання молодших школярів присвячені наукові праці Н. Бібік, Л. Момотюк, Н. Рогальської, Г. Тарасенко, О. Савченко, С. Якименко та ін.

Мета статті – виявити особливості формування громадянських якостей молодших школярів у освітньому процесі початкової школи.

Виклад основного матеріалу. Громадянськість як риса особистості передбачає патріотичну самосвідомість, громадянську відповідальність, суспільну ініціативність й активність, готовність трудитися для Батьківщини, захищати її.

І. Бех визначає молодший шкільний вік як культурно-історичну категорію, «що фіксує особливості психічного розвитку дитини з позиції досягнення

соціальних завдань і змісту освітнього процесу як невід'ємної складової ціннісних пріоритетів певного суспільства» [1, с.9].

Виховання громадянина демократичного суспільства передбачає врахування таких педагогічних умов: використання народної творчості, традицій українського народу; наповнення змісту навчального матеріалу громадянським компонентом; підвищення професійної компетентності педагогів початкової ланки освіти з питань громадянського виховання молодших школярів; гуманізація і демократизація педагогічної взаємодії, спрямована на забезпечення позитивного емоційного стану учнів; проектування розвитку громадянських якостей молодших школярів і прагнення, щоб учні реалізували ці якості у своїй поведінці; індивідуальний підхід, який передбачає вміння педагога бачити у кожній дитині особистість, визнавати за нею право на власні погляди, захоплення, інтереси.

Учені І. Бех, Г. Селевко та інші розглядають проблему громадянського виховання у взаємозв'язку з розвитком духовної сфери особистості, яка опосередковує процеси пізнання, спілкування та предметно-перетворювальної діяльності й поведінки.

На думку І. Беха громадянське виховання особистості стає можливим за умов гармонійного поєднання моральних цінностей та реальних моральних мотивів, які є підґрунтям патріотичних вчинків. «Такий за психологічною будовою вчинок виступить одиницею морально-духовного досвіду вихованця, який спонукатиме його сприймати світ і діяти в ньому з позицій патріота», – зауважує І. Бех [1, с.13].

«Для забезпечення громадянської освіти важливо забезпечити поєднання громадянських знань та вмінь, досвід соціально-політичного життя, громадянські якості, усвідомлення демократичних норм та установок поведінки», – зазначає Н. Рогальська [4, с.83]. Ученою підкреслюється, що особистість патріота-громадянина формується в різних видах діяльності – українознавчій, правознавчій, художньо-естетичній, екологічній, оздоровчо-спортивній.

Отже, громадянська освіта та виховання становлять підґрунтя патріотичного виховання, суттєвою особливістю якого є посилення значення регіонального й місцевого компонентів патріотизму.

На думку І. Мартинюка, виховне спрямування громадянського виховання полягає у формуванні в молодших школярів значущих для українського народу цінностей: патріотизм, соціальна справедливість, первинність духовного щодо матеріального, природолюбство, людинолюбство, працелюбство, взаємоповага; виховання свого власного „Я”, віри у свої сили, талант, здібності; виховання гуманної, творчої, соціально активної особистості [2, с.92].

О. Савченко наголошує, що цілі громадянського виховання молодших школярів у сучасній початковій школі реалізуються на засадах системного підходу відповідно до вікових і пізнавальних можливостей. Найбільш поширеними цілями є такі:

- застосування демократичних, гуманних методів та форм організації співпраці дітей та дорослих в урочній і позаурочній діяльності;
- взаємодія виховного потенціалу різних навчальних предметів початкової школи;
- розширення зв'язків дітей із соціумом, залучення їх до участі в роботі дитячих організацій та в проектах, що сприятиме набуттю позитивного індивідуального досвіду взаємодії в колективі;
- досягнення єдності вимог школи й родини в громадянському вихованні дітей [5, с.147].

Доцільними у громадянському вихованні молодших школярів є засоби української етнопедагогіки: народні думи, легенди, казки, прислів'я, приказки тощо. За результатами досліджень Н. Рогальської, ефективними є дидактичні ігри козацької тематики «Знайди дорогу на Січ», «Якому козаку що належить», «Скільки козаків у сім'ї», «Козацьке доміно»), спортивно-розважальні свята («Козацькому роду нема переводу», «Запитайте козака, хто не вміє гопака»).

Предметна сфера патріотичних учинків особистості включає реальну соціокультурну життєву ситуацію та різнобічне інтелектуально-почуттєве занурення в історичне минуле свого народу. В організації роботи з громадянсько-патріотичного виховання це виявляється як гуманне ставлення до своїх рідних та інших людей, бережливе ставлення до навколишнього середовища, відповідальність за свою діяльність, інтерес до минулого рідного краю та країни, прагнення до знання традицій та звичаїв свого народу, опанування рідною мовою, готовність жити у сфері високої національної культури та прагнення до її збагачення.

С. Якименко визначає, що для формування основ національної культури засобами народно-прикладного мистецтва використовуються такі методи: зустрічі з народними умільцями, розповіді педагогів про різні види декоративно-прикладного мистецтва з демонстрацією виробів, навчання основам деяких мистецтв та заохочення відтворення вражень у художньо-творчій діяльності [6, с.165].

Формування громадянських якостей особистості учнів початкових класів відбувається в процесі розвитку класного колективу. Показниками його розвитку, на думку С. Паршук є такі:

- спрямованість діяльності колективу на реалізацію значущих суспільних завдань і перспектив;
- наявність систематичних та дієвих зв'язків з іншими класними колективами;
- існування й функціонування органів учнівського самоврядування;
- дисципліна та взаємовимогливість;
- співробітництво та узгодженість у роботі;
- прагнення до спілкування у вільний час, характер цього спілкування;
- наявність доброзичливих міжособистісних стосунків у позаурочний час, взаємодопомога;
- здатність до творчого самовираження особистості учнів [3, с. 9].

Найважливішим виховним аспектом у початковій школі є формування в школярів патріотизму, поваги до Української держави, її символіки, свідомого бажання зробити свій внесок у становлення України як демократичної замочної держави – рівноправного члена світової спільноти. Виховне спрямування забезпечується набуттям учнями досвіду емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього світу через вибір змісту, особистісно значущого для дітей, його зв'язок із навколишньою дійсністю, співвідношення системи потреб і мотивів, створення умов для самовираження учнів у різних видах діяльності.

Висновки. Громадянське виховання молодших школярів у сучасній початковій школі повинно здійснюватися на засадах системного підходу відповідно до їх вікових і пізнавальних можливостей. Громадянське виховання реалізується в процесі викладання всіх предметів курсу початкової школи. Тому саме вчителі початкових класів стають «провідниками» зародження громадянськості в учнів із перших днів їх перебування в школі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Почуття громадянськості у вчинковому вираженні / І. Д. Бех // Формування громадянської компетентності учнівської молоді: Відкриття європ. року громадян, освіти: тези доповідей наук.-практ. конф. (8-9 лютого 2005 р.). – Харків, 2005. – С.8-18.
2. Мартинюк І. В. Національне виховання: теорія і методологія: метод. посіб. / І. В. Мартинюк. – Київ: ІСМДО, 1995. – 160с.
3. Паршук С. М. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до національного виховання учнів: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / С. М. Паршук. – Одеса, 2006. – 21с.
4. Рогальська Н. В. Теорія та практика правового виховання дітей у навчально-виховному комплексі «Школа – дошкільний навчальний заклад» / Н. В. Рогальська // Науково-практичні засади організації освітнього простору в навчально-виховному комплексі «Школа – дошкільний навчальний заклад». – Київ: Міленіум, 2005. – С.82-98.
5. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової школи: посібник для вчителів і методистів початкового навчання / О. Я. Савченко. – Київ: Богданова А. М., 2009. – 226с.
6. Якименко С. І. Роль вчителя у громадянському вихованні молодших школярів на засадах народної педагогіки як складової при формуванні світогляду / С. І. Якименко // Проблеми педагогічних технологій: зб. наук, праць. – Луцьк, 2002. – Вип. 4. – С.158-168.

Цівко Н. М.,
учитель-дефектолог КЗ «ДНЗ № 303 КТ» КМР,
спеціаліст I категорії

АКТИВІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ ЗАСОБАМИ КАЗКИ (КАЗКОТЕРАПІЯ)

Матеріали даної статті містять рекомендації вихователям та педагогам щодо того, як за допомогою казок формувати гармонійно розвинену особистість та розвивати психічні процеси дітей дошкільного віку з особливими потребами.

Ключові слова: казкотерапія, казка, психотерапевтичні казки, дидактичні казки, казки для розвитку психічних процесів, казки для розвитку мовлення, ігри - драматизації казок.

Казка – одна з найперших творів мистецтва слова, які дитина слухає в ранньому дитинстві.

Не для забави складені народні казки. Вони є мудрим вихователем дитини.

Казка виховує в дітей кращі риси характеру. Вона допомагає їм у перші роки життя розібратись у таких складних питаннях, як взаємовідносини людей, допомагає оцінювати їх вчинки, викликає або співчуття, або засудження.

Казки допомагають дітям в різних непростих життєвих ситуаціях. У деяких випадках гармонійний розвиток дитини швидше здійснюється через казку. Бо дитина любить казку найбільше. З неї здобуває свої знання, наслідує героїв казок. Казка є засобом формування у свідомості дитини позитивного образу-уявлення, певного ідеалу, якостей поведінки.

Ще В. Сухомлинський звернув увагу на те, що через казку дитина вчиться помічати прекрасне, розуміти добро і зло, вчиться бути товариською, доброзичливою. Де б дитина не була, а казка завжди поруч [1, с.5].

Здавна відомо, що казка – це духовний хліб. Майже кожна казка справляє на дітей терапевтичний та виховний вплив.

Що ж таке казка? Казка – це цікава вигадана історія про події, яких не може бути в реальному житті. Рослини і тварини в ній уміють розмовляти і робити все те, що й люди. Казки і за мовою відрізняються від інших творів. У них уживаються незвичайні «казкові» слова. Казки були й залишаються чарівними провідниками доброти і милосердя [1, с.6].

Можливості казки великі. Мова казок, що чує дитина дошкільного віку, ритмічна, слова часто заримовані, а героям надаються незвичайні визначення.

Чому ж кожного малюка цікавить казка? Кожен дорослий замислюється над тим, як виростити та виховати дитину щасливою, здоровою.

Що потрібно для того, щоб малюк зміг самостійно впоратись із багатьма життєвими перешкодами, цінував дружбу, мав уявлення про честь та вірність? Як можна з'єднати слово з ділом, а при цьому не набридати дитині зі своїми постійними вказівками? Таких «як і чому» є безліч.

Люди із покоління в покоління, передаючи зміст казок, давали відповіді на основні життєво важливі питання, адже історію розвитку взаємин між людьми закладено в сюжетах багатьох казок.

Із героями казок кожна людина поповнює свою «Життєву скриньку» нормами і правилами поведінки, важливими людськими цінностями.

У казках детально викладається певна схема дій, що послідовно виконуються. Це дуже важливо для дитини, для того, щоб засвоїти зв'язок між причиною і наслідками. Казка в дошкільному віці повинна бути наглядною.

Найважливіше завдання казки – збагатити душу дитини добром.

Добре розуміючи вплив казки на розвиток особистості дитини, я в своїй роботі з дітьми з особливими потребами, звернулася до педагогічної технології «Казкотерапія».

Казкотерапія – це інтегрована діяльність, у якій дії уявної ситуації пов'язані з реальним спілкуванням, що спрямоване на самостійність, активність, творчість, регулювання дитиною власного емоційного стану.

Казкотерапія сприяє розвитку у дошкільників:

- активності;
- самостійності;
- емоційності;
- творчості;
- зв'язного мовлення.

Казкотерапія – це метод, у якому казкова форма застосовується для інтеграції особистості, розвитку її творчих здібностей, удосконалення взаємодії з навколишнім світом [2, с.7].

Казка – це образне зображення життєвих реалій. Діти можуть самостійно вирішувати, хто позитивний герой, а хто – негативний. І хоча діти не відразу зможуть це зрозуміти, однак, саме в дошкільні роки, вони отримають перші уявлення за допомогою казок.

Казкотерапія – це вплив практичної психології на внутрішній світ дитини і дорослого. Вона більше зорієнтована на дітей дошкільного віку тому, що вони ще не здатні оцінити події, які відбуваються в реальному житті, та проаналізувати їх для прийняття самостійних рішень. Діти потребують допомоги дорослих. Але й дорослі не завжди мають відповідь на те, що саме спонукало дитину так вчинити.

Під час гри, перевтілюючись в казкового героя, дитина може показати свої почуття, думки. Саме під час казкотерапії діти вчаться правильної поведінки, правильно реагувати на життєві ситуації, закріплюють свої знання про самого себе й оточуючих, тому що казки дітям зрозумілі.

Казки сприяють пізнавальному розвитку дітей, виховують морально-етичну сторону дитини. Також впливають на уявлення особистості дитини, спрямовуючи розвиток бажань і вчинків малюка. Казки спираються на те найкраще, що вже є в кожній дитини. Бо саме з казок дитина дізнається, що добро майже завжди перемагає зло, а негативні герої завжди караються за свої вчинки.

Дорослі часто розповідають або читають дітям казки. Та забувають обговорити з дитиною казку, пояснити незрозуміле, зробити правильний висновок, винести урок, який дає дана казка. То ж ті, хто знає основи казкотерапії, зокрема батьки та педагоги, можуть допомогти дітям впоратися з труднощами, які б вони не були.

Казкотерапія – це не один окремих сеанс, а кропітка робота, яка виховує дитину, бо дає свободу думок, бажань, дій, почуттів. Бо саме казки допомагають дітям і дорослим подолати страхи, невпевненим допомагають фантазувати, приймати своє рішення та розуміти, що всього можна досягти, якщо є бажання.

Казкотерапія відрізняється від інших методів тим, що психологічна дія відбувається на ціннісному рівні. Тобто взаємодіючи з іншою людиною ми завжди спираємось на базові життєві цінності: (співпрацю, істину, любов, віру, гідність, спокій, доброту тощо). Усі ми добре знаємо, що таке «Добро і зло». Казкові історії, легенди, міфи, дають можливість розповісти про цінності у вигляді цікавих і захоплюючих сюжетів. Тому така інформація дуже легко

сприймається. Казки попереджають про наслідки тих чи інших наших вчинків, але не нав'язують життєвих програм.

Принципи казкотерапії

- принцип донести до свідомості дитини інформацію про базові життєві цінності у доступному, не нав'язливому, цікавому для неї вигляді;

- принцип Життєвої Сили, що є необхідною умовою для позитивних змін. На підставі другого принципу вихователь і психолог роблять усе можливе, щоб дитина вчилася знаходити і відновлювати власну Життєву Силу. Казки, які ми складаємо, або добираємо, обов'язково зміцнюють віру дитини у власні сили, несуть позитивну життєву програму;

- принцип багатогранності, що розглядає будь-яку життєву ситуацію і казкову історію як кристал із безліччю граней або пиріг із безліччю шарів. Бачення цього дає можливість розширюватись світогляду дитини;

- принцип зв'язку між реальностями, де, пізнаючи психічну реальність дитини, дорослий допомагає їй взаємодіяти в соціальній реальності [2, с.10].

Казки мають вагоме значення у вихованні та розвитку дітей, виконуючи різні функції:

- діагностичну;
- прогностичну;
- виховну;
- коригувальну.

Залежно від того результату, який необхідно отримати, ставиться певна мета і вже після цього добираються казки, основні функції яких, могли б допомогти в реалізації мети.

Діагностична функція відіграє важливу роль на первинному етапі казкотерапії. Вона дозволяє визначити стан дитини і поставити основну мету для подальшої роботи.

Прогностична функція казок полягає в тому, що ми можемо побачити не тільки сьогодення людини, але й заглянути в її майбутнє. Цієї мети ми можемо досягти, аналізуючи казки разом із дитиною, даючи відповіді на її запитання. У кінцевому результаті завдяки цій функції нам відкриються особливості поведінки дитини, бачення нею навколишнього світу і стратегії своєї подальшої поведінки.

Виховна функція допомагає нам за допомогою простих сюжетів і яскравих, барвистих образів навчити дитину простих істин, виховати в ній якості та властивості особистості, що потрібні їй в певний момент для розв'язання ситуацій, що склалася, і знадобляться в подальшому житті.

Коригувальна функція є тим кінцевим результатом, який ми хочемо отримати наприкінці казкотерапії. Вона полягає в заміні «небажаної» поведінки на необхідну. Саме за допомогою корекції в стані та поведінці дитини спостерігаються зміни на краще.

Правила проведення казкотерапії.

Психологічна атмосфера занять.

Центральний момент казкотерапії – добровільність участі дітей. Тому

важливою є мотивація учасників, необхідно знати адекватний спосіб залучення дітей до казкотерапії. В одному випадку це може бути образний текст, небилиці, частушки; в іншому – розглядання ілюстрацій, відгадування загадок про казкових героїв. Необхідно, щоб кожна дитина могла відчувати уважне ставлення з боку дорослого [2, с.12].

Не всі діти відразу розпочинають участь у грі. Деякі з них спочатку хочуть поспостерігати з боку за тим, що відбувається, і лише згодом у них виникає бажання самим брати участь у цікавому видовищі.

З урахуванням індивідуальних особливостей дітей з особливими потребами слід починати казкотерапію з тими, хто швидше відгукується на запрошення дорослого; при цьому доцільно додатково мотивувати на залучення до гри решти дітей. Від ступеня психологічного комфорту учасників залежить їх активність, глибина емоційної активності.

До проведення казкотерапії діти знайомляться з казкою. Це потрібно для отримання цілісного уявлення від її тексту. Але діти з особливими потребами вербально погано сприймають казку. При читанні будь-якої казки використовую ілюстрації, «Домашні театри», «Настільні театри», «Ширми театру» тощо. У цих дітей мислення наочно-образне. Щоб краще запам'ятати казку, їм треба побачити зовнішній вигляд героя, пережити емоційний стан персонажа. Не забуваю про те, що такі діти мають розсіяну увагу і довго не можуть сидіти без рухової активності. Знайомство дітей з будь-якою казкою повинно бути неодноразовим. Одну й ту ж казку подаю дітям в різних видах: читання з ілюстраціями, показ казки у грі-драматизації, де діти глядачі; показ настільного театру, розповідь ланцюжка послідовності подій за сюжетними картинками тощо.

Для розвитку пам'яті, мислення, сприймання у дітей із ППР використовую ігри, які дають можливість запам'ятати саму казку, з'ясувати повчальний момент казки. Саме в іграх розкриваються самостійні висловлювання дітей, їх власні переживання, їх відношення до героїв казок. Діти висловлюють свою думку щодо персонажів. Тут вони говорять, на кого хочуть бути схожими і в цей час особистість дитини збагачується добром, мріями, і бажаннями бути схожими на позитивних героїв. З огляду на це, казки викликають у дітей радісні, щасливі почуття та емоції. У дітей зникає агресія, підвищується емоційно-вольова сфера. Діти не помічають, як у грі розвиваються їх психічні процеси.

Під час казкотерапії в ігровій діяльності в свою чергу розвивається мовлення дітей. У першу чергу, дитина знає казку по пам'яті, може її переказати. В іграх-драматизаціях розвиваються діалогічне мовлення, збагачується словник дитини. Під час виконання ролей дитина показує свої почуття, емоції, свої відношення до героя, якого грає, намагається виділити риси характеру героїв казок.

Протягом деякого часу в різних видах діяльності слідкую за дітьми, звертаю увагу на їх поведінку, емоції, риси характеру, психічний стан. Аж після цього дивлюся, як розподілити ролі в іграх-драматизаціях. Дітям із

заниженою емоційно-вольовою сферою, замкнутим, сором'язливим, даю героїв із сильними рисами характеру. Під час виконання ролі діти самотверджуються, переборюють свої негативні риси. Діти, які схильні до впертості, капризів, агресивності, виконують ролі негативних героїв, де зображають негативні риси характеру. Діти розуміють помилки героїв, роблять висновки і через деякий час з'являються позитивні зміни. Поряд із цим поліпшується і зв'язне мовлення дітей.

В іграх розвивається мовлення дітей, діти знайомляться з народними казками, розширюється їх словниковий запас; розвивається діалогічне і монологічне мовлення; розвивається мислення, мовлення, увага та пам'ять. А ще працює народний вислів «Казка вчить, як на світі жить».

Казкотерапію з дітьми ППР проводжу фронтально (10 дітей) або в підгрупах (5 дітей). Ураховую індивідуальні особливості кожної дитини. До підгрупи входять діти різного характеру, вдачі, рівню розвитку. Ураховую, які ролі дитина може виконувати головні (чи другорядні).

Основні види казок.

У казкотерапії використовують різні жанри казок. Казки залежно від своєї мети можуть бути діагностичними, коригувальними і психотерапевтичними.

Діагностичні казки застосовуються на початковому етапі казкотерапії, оскільки дозволяють діагностувати, виявити певні властивості особистості, проблеми, знання про навколишню дійсність, життєві цінності.

Після проведення діагностики використовуються казки, основною метою якої є корекція, тобто зміна, розвиток необхідних навичок, умінь, набуття знань, що можуть допомогти людині надалі. Тут виявляється вплив на поведінку людини, формується позитивний стиль поведінки.

Психотерапевтичні казки використовуються на будь-якому етапі. Основним завданням психотерапевтичних казок є дія не безпосередньо на образ мислення людини або її поведінку, а на сферу її несвідомого, на духовну складову; вони не дають конкретних готових відповідей на запитання, що хвилюють людину, а дозволяють їй самій знайти їх.

Існують авторські та народні казки. Авторські казки складають казкотерапевти залежно від того, у чому необхідно допомогти дитині, які проблеми потрібно розв'язати, яких навичок набути.

Народні казки – це казки різних народів світу, відомі всім із дитинства. Вони дуже важливі для дітей. Необхідно читати українські народні казки і казки інших народів, бо діти засвоюють моральні цінності, у них формується дружнє ставлення до інших народів, національностей. Ці казки дозволяють дитині дізнатися особливості побуту і культури інших народів.

Казкотерапія спрямована на подолання дитячих страхів, підвищення самооцінки, розвиток творчих здібностей, соціальної компетентності, моральних якостей тощо.

Казки необхідно добирати залежно від мети, від ситуації, від проблеми, від бажаного результату процесу казкотерапії.

Системність у роботі казкотерапії сприяє зміцненню позитивного ефекту в розвитку особистості та мовлення дитини. Спочатку знайомлю із казкою. Потім показую настільний театр. Закріплюємо знання сюжету казки. Після цього обговорюємо казку, робимо висновок, виділяємо позитивних та негативних героїв, їх вчинки та поведінку, з'ясуємо чому нас ця казка навчила. Потім використовую дидактичні ігри по казкотерапії. Кінцевим результатом є гра-драматизація, в якій діти самостійно виконують ролі головних героїв. Іноді використовую творчі ігри з елементами пошуку, вибору розв'язання проблеми. Це тоді, коли гра емоційно захоплює дітей і вони прагнуть до активності. Бо в цей час діти сприймають зміст казок, але хочуть творчо змінювати хід подій. Вони самі дають відповіді на запитання «Добре чи погано». У кожного героя є позитивні і негативні риси.

ЛІТЕРАТУРА

1. Павленко А. О. Гармонійний розвиток дитини через казку / А. О. Павленко. – Харків: Основа, 2010. – С.5-42.
2. Шик Л. А. Казкотерапія в роботі з дошкільниками / Шик Л. А., Гаркуша Г. В., Тур Л. В., Рудик О. А. – Харків: Основа, 2010. – С.4-41.

*Черевична Л. О.,
учитель початкових класів КЗШ №32,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, вчитель-методист*

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті аналізуються особливості впровадження сучасних інноваційних технологій у освітній процес вчителем початкових класів.

Ключові слова: інновація, освітній процес, технологія, сучасні педагогічні технології, початкова школа.

Постановка проблеми. Інноваційна стратегія організації навчання тісно переплітається із традиційною, прагнучи задовольнити суспільну потребу у школах нового покоління. Сучасна система навчання об'єктивно зумовлює переведення освітнього процесу на технологічний рівень, та вимагає особливої уваги до інноваційних процесів.

Інноваційну спрямованість педагогічної діяльності зумовлюють соціально-економічні перетворення, які вимагають відповідного оновлення освітньої політики, прагнення вчителів до засвоєння та застосування педагогічних інновацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам інноваційної діяльності в освітній сфері було присвячено чимало досліджень провідних вчених, серед яких І. Бех, Л. Ващенко, Л. Даниленко, І. Дичківська, М. Кларін, О. Козлов, О. Пехота, О. Попов, М. Поташник, В. Сластьонін, А. Хуторський та інші.

Теоретичною основою методології і інноваційних технологій є дослідження сучасних педагогів В. Безпалько, Б. Лихачова, В. Монахома, Г. Селевка.

Дослідники проблем педагогічної інноватики намагаються співвіднести нове у педагогіці з корисним, прогресивним, позитивним, сучасним, передовим.

Мета статті – визначити зміст і особливості інноваційних педагогічних технологій, обґрунтувати доцільність їх використання у освітньому процесі початкової школи.

Виклад основного матеріалу. Пошук нових форм і методів навчання в наш час – явище не тільки закономірне, але й необхідне. І це зрозуміло: у вільній школі, до якої ми йдемо, кожен не тільки може, а й повинен працювати так, щоб використовувати всі можливості особистості. В умовах гуманізації освіти реальна теорія і технологія масового навчання повинна бути направлена на формування сильної особистості, здатної жити й працювати у світі, що безперервно зазнає змін, здатної сміливо розробляти власну стратегію поведінки, здійснювати моральний вибір і нести за нього відповідальність, – тобто такої особистості, яка спроможна саморозвиватися і самореалізуватися.

Нова школа має справу з індивідуальністю, самотунтністю особистості, оскільки індивідуальність є головним принципом етики і мусить виступити керованим методологічним положенням у вихованні й навчанні.

На думку О. Стебна і А. Соценко, сучасний урок вимагає від педагога оптимального поєднання індивідуальної, парної, групової і колективної форм організації навчальної діяльності учнів [6, с.51].

Основним завданням учителя початкових класів на нинішньому етапі розвитку суспільства є формування в учня певного набору компетенцій, здатності до саморозвитку. Основними принципами, що забезпечують виконання вказаних завдань з урахуванням запитів майбутнього, є: принцип цілісного розуміння світу, неперервності, варіативності, творчості, актуалізації суб'єктної позиції дитини. Актуальними стають проблеми розвитку інтуїтивного, образного мислення, комунікації, здатності творчо мислити. Усе це потребує інноваційних форм, методів і технологій навчання, упровадження яких у навчальний процес варто починати ще з початкових класів.

За І. Дичківською сучасна педагогічна технологія є радикальним оновленням інструментальних і методологічних засобів педагогіки і методики за умови збереження наступності в розвитку педагогічної науки і шкільної практики. Це нові методи і форми діяльності для розв'язання педагогічних проблем [2, с.88].

Сучасна школа стоїть перед фактом: в умовах традиційних форм та методів навчання школярі, пасивно отримуючи інформацію, не вміють здобувати її самостійно і застосовувати те, що знають.

Цілеспрямований розвиток індивідуальності можливий лише тоді, коли теорія освіти не декларуватиме необхідність творчості педагога і творчості школяра, а систематично за допомогою доцільних методів втілюватиме її у освітньому процесі.

Особистісно-зорієнтоване навчання у цьому плані є досить перспективним, оскільки воно виходить із самоцінності особистості, її духовності та

суверенності. Його метою є формування людини як неповторної особистості, творця самої себе і своїх обставин.

Визначальним для особистісно-зорієнтованого навчання має бути соціокультурний діалог у системі «педагог – дитина» на основі її розуміння, прийняття і визнання.

Якнайактивніше сприяють цьому інноваційні методи навчання, що активно розробляються останнім часом. Завдяки закладеним в їх суть самостійній діяльності та груповій взаємодії вони можуть бути корисними та перспективними для вчителя та для учнів.

Як показали результати дослідження, після запровадження інноваційних технологій можна констатувати наступні зрушення:

- учні набувають культури дискусії;
- виробляється вміння приймати спільні рішення;
- поліпшується вміння спілкуватися, доповідати;
- якісно змінюється рівень сприйняття учнями навчального матеріалу – він набуває особистісного сенсу, замість «вивчити», «запам'ятати» стало «обдумати», «застосувати»;
- якісно змінюється рівень володіння головними мисленнєвими операціями – аналізом, синтезом, узагальненням, абстрагуванням [4, с.29].

Загалом таке навчання дає змогу наблизити викладання до нового, особистісно-зорієнтованого рівня.

Проте за умови вмілого провадження інноваційні методи навчання дозволяють залучити до роботи всіх учнів класу, сприяють виробленню соціально важливих навиків роботи в колективі, взаємодії, дискусії, обговорення.

Застосування сучасних інноваційно-педагогічних технологій, на думку А. Нісімчук, дозволяє створити ефективну систему навчання дітей, яка:

- сприяє активізації пізнавальної діяльності;
- мотивації до навчання;
- високій результативності;
- забезпечує психологічний комфорт;
- розвиває креативне та критичне мислення;
- забезпечує вільний вибір;
- сприяє індивідуалізації навчальної діяльності;
- створює ситуацію успіху [5, с.314].

Сучасний урок, якісний урок, якісна освіта – всі ці питання постійно перебувають у полі уваги не тільки вчителів: вони хвилюють випускників, їх обговорюють батьки, висуває держава як одну з головних проблем забезпечення якісної освіти. А. Веремчук зазначає, що вчитель має усвідомити: щоб освіта була якісною, педагогічну діяльність слід спрямовувати не тільки на засвоєння учнями знань, предметних умінь і навичок, а й на засвоєння ними способів, методів і прийомів, на розвиток здібностей у пізнанні нового, незнайомого, на створення умов для розвитку самостійності та набуття ще в шкільному віці досвіду вирішення проблеми, реалізації своїх намагань як в освітній діяльності, так і загалом у суспільстві [1, с.95].

Освітня інноваційна діяльність формує новий світогляд і самого педагога, дає можливість йти в ногу з часом, не розгубитися в потоці інформації, особистісному та професійному зростанню.

Особливість сучасної освіти полягає в тому, що творчі вчителі на практиці поєднують дуже результативно класичну методiku з елементами педагогічних новацій.

Урок без інноваційних методів – це урок учорашнього дня. І. Досяк з'ясує, що тільки творчий учитель може виховати творчу особистість. А виховати творчого вчителя допомагають інноваційні форми і методи методичної роботи, які передбачають моделювання реальних педагогічних ситуацій, спільне розв'язання проблем на основі аналізу обставин; сприяють створенню атмосфери і співробітництва, взаємодії; допомагають учителю стати справжнім лідером дитячого колективу. Педагоги вчаться бути демократичними, активно спілкуватися з іншими, критично мислити, приймати продумані рішення [3, с.105].

Для того, щоб системно впроваджувати інноваційні технології в освітній процес початкової школи педагог повинен бути креативною, гнучкою, сприйнятливою до динамічних змін у суспільстві особистістю, бути спроможним застосовувати засвоєні знання й набуті уміння у нестандартних ситуаціях, здатним до саморозвитку.

Технологічна грамотність педагога дає йому змогу глибше усвідомити своє істинне покликання, реальніше оцінити потенційні можливості, глянути на педагогічний процес із позицій його кінцевого результату.

Освіта має стати джерелом створення умов для виявлення природних задатків і здібностей особистості. Навчальний заклад має бути навчальним простором у якому учень буде рухатись за індивідуальним маршрутом разом, поруч із такими ж неповторними особистостями. Головним результатом діяльності такого навчального закладу має бути розвинена, комунікативна, щаслива дитина, яка відчула радість пізнання.

Висновки. Початкова школа важлива ступінь в системі шкільної освіти тому, що вперше головною діяльністю стає навчальна діяльність учня. І від того, як буде сформована ця діяльність, наскільки молодший школяр навчиться вчитися, наскільки буде прищеплена дитині цікавість до процесу пізнання, створені комфортні умови для навчання, необхідні для розвитку самостійності, здатності до самоорганізації і самореалізації, залежить успішність навчання в початковій, середній, а потім старшій ланці. Вибір інноваційних технологій залежить від певних умов. До них можна віднести і підбір дітей в класі, і зміст матеріалу, і його об'єм, а також вікові і психологічні особливості класу. Головне, щоб урок став результатом творчості не тільки вчителя, а й учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Веремчук А. Інноваційна освітня діяльність сучасного вчителя початкових класів /А. Веремчук // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2012. – №5(1). – С.94–99.

2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навчальний посібник / І. М. Дичківська. – Київ: Академвидав, 2004. – 352с.

3. Досяк І. М. Нестандартні уроки з використанням інноваційних технологій. 1–4 класи / І. М. Досяк. – Харків: Основа, 2007. – 160с. – (Б-ка журн. «Початкове навчання та виховання»; Вип. 6 (42)).

4. Інноваційні пошуки в сучасній освіті / Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти АПН України; упоряд. Г. М. Перевознікова; за ред. Даниленко Л. І., Паламарчук В. Ф. – Київ: Логос, 2005. – 220с.

5. Нісімчук А. С. Сучасні педагогічні технології: навчальний посібник / А. С. Нісімчук, О. С. Падалка, О. Т. Шпак. – К.: Просвіта, 2000. – 368с.

6. Стебна О. В. Інтерактивні методи навчання в практиці роботи початкової школи / О. В. Стебна, А. О. Соценко. – Харків: Основа, – 2005. – 174с.

Чумак О. Г.,
учитель початкових класів КЗШ№105,
учитель вищої кваліфікаційної категорії

ОСОБИСТІСНИЙ ВПЛИВ ВЧИТЕЛЯ НА ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ ДИТЯЧОГО КОЛЕКТИВУ

У статті розкрито засади, принципи, моделі виховних впливів педагога на дитину в процесі її соціалізації в колективі, встановлено особливості впливу педагога на стосунки між дітьми в колективі, що формується.

Ключові слова: моральні якості, дитячий колектив, моделі педагогічної взаємодії, принципи виховання, психологічний клімат колективу, соціалізація особистості.

Постановка проблеми. У перші шкільні роки діти поступово віддаляються від батьків, хоча вони все ще відчують потребу в керівництві з боку дорослих. У цьому контексті дуже важливим для дитини молодшого шкільного віку є педагог. Адже переважно через учителя в класі будуються стосунки між дітьми: вчитель організовує їх спільну діяльність і спілкування, його вимоги й оцінки приймаються та засвоюються. Діти дивляться один на одного очима дорослих, а в школі – очима вчителя.

Різні форми спілкування дорослих з дитиною й характер тих оцінок, які вони їй дають, формують у неї певну самооцінку, що розвивається під прямою дією вчителя, віддзеркалюється на складанні школярем критеріїв оцінки інших учнів [6, с.45]. Це особливо важливо враховувати при формуванні дитячого колективу.

Знання про способи формування психологічного клімату й управління колективом є необхідними для вчителя початкових класів. Саме йому в силу вікових особливостей дітей і специфіки педагогічної роботи, найбільш підвладні механізми управління цими явищами, а, отже, саме на нього лягає увесь вантаж відповідальності за якість психологічного клімату в учнівському колективі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ідеї «колективного виховання» були закладені в основу виховної діяльності Т. Коннекової, А. Макаренка, Л. Новікової, М. Пистрака, В. Сороки-Росинського, В. Сухомлинського, С. Шатського, та ін. Пізніше у вітчизняній соціальній психології були виділені ряд ознак, що характеризують групу як колектив. Велике значення тут зіграли роботи А. Петровського, І. Платанова, Л. Уманського та ін.

Мета статті – розкрити взаємозалежність між позицією вчителя в процесі виховання й ефективністю виховних впливів на колектив, що формується.

Виклад основного матеріалу. До умов, що визначають ефективність впливу вчителя початкових класів на психологічний клімат в дитячому колективі, відносять такі:

1) особистісні якості педагога (відкритість, схильність до дітей, почуття гумору, ініціативність, комунікабельність, креативність);

2) професійні якості педагога (теоретична і методична озброєність);

3) орієнтація педагога на емоційний комфорт школярів, що є наслідком особистісної і професійної підготовленості педагога до дій, що формують сприятливий психологічний клімат [1, с.65].

Особливе значення має позиція, яку займає педагог. Позиція педагога – це система того інтелектуального, вольового й емоційно-оцінного ставлення до світу, педагогічної діяльності зокрема, які є джерелом його активності. У позиції педагога проявляється його особа, характер соціальної орієнтації, тип громадянської поведінки і діяльності. На вибір професійної позиції педагога впливають багато чинників, проте вирішальними серед них є його професійні установки, індивідуально-типологічні особливості особи, темперамент і характер.

Л. Ітельсон дав характеристику типових рольових педагогічних позицій. Педагог може виступати в якості: 1) інформатора, якщо він обмежується повідомлення вимог, норм, переконань (наприклад, потрібно бути чесним); 2) товариша, якщо прагне проникнути в душу дитини; 3) диктатора, якщо він насильно впроваджує норми й ціннісні орієнтації у свідомість вихованців; 4) «того, хто прохає», якщо педагог прохає вихованця бути таким, «як належить», опускаючись, іноді до самоприниження, лестощів; 5) «того, хто надихає», якщо він прагне захопити (запалити) цікавими цілями, перспективами [5, с.45].

Кожна з цих позицій може давати позитивний і негативний вплив залежно від особи вихователя. Вибір рольових позицій педагога безпосередньо залежить від його професійних якостей. Від вибору позицій педагогом в учбовому процесі залежить кінцевий результат його спільної діяльності з учнями.

Професійна педагогічна позиція, за словами В. Слободчикова, унікальна і єдина у своєму роді. Вона одночасно є й педагогічно-особистісною (виявляється в будь-якій взаємодії дорослого й дитини), і педагогічно-професійною (виявляється при створенні умов досягнення професійних, педагогічних цілей).

Розглядаючи «точку зору» вчителя й ставлення до своєї професії, можна виділити три основні позиції. *Перша позиція* – дистанційна, тобто визначення духовної відстані між суб'єктами взаємодії. Тут можна виділити три основні ознаки: «далеко», «близько», «поруч». Дистанція «далеко» означає відсутність широти у взаємовідносинах, формальне виконання своїх обов'язків. Педагог, що обрав дистанцію «близько», – це друг своїх учнів, що реалізовує разом із ними творчі задуми. Дистанція «поруч» передбачає шанобливе ставлення до учнів, неформальне відношення до своїх професійних обов'язків, прийняття інтересів, сподівань учнів як своїх власних.

Друга позиція – «на рівні» – характеризує ієрархічний зв'язок педагога й вихованців під час їхньої взаємодії, тобто це розташування суб'єктів по відношенню один до одного «по вертикалі».

Третя позиція – кінетична («кінетика» – рух), характеристика передбачає положення людини по відношенню до іншої в спільній діяльності, у спільному русі до мети: «попереду», «позаду», «разом». На нашу думку, урахувавши специфіку педагогічної діяльності, еталоном можна вважати таку позицію вчителя: «поруч», «нарівні», «разом», але трохи «попереду».

У сучасному освітньому просторі педагог забезпечує гармонійне співвідношення в протіканні процесів індивідуалізації й соціалізації дитини у взаємодії з групою дітей. Вирішуючи проблему виховання в колективі, педагог ґрунтується на таких принципах: 1) творча реалізація кожного вихованця як чинник розвитку колективної співтворчості; 2) урахування індивідуальних особливостей дітей при визначенні рольового місця у взаємодії з колективом; 3) управлінська режисура в постанові процесу колективної діяльності; 4) комфортність перебування дитини в колективі однолітків [2, с.71].

Реалізація цих принципів здійснюється педагогом, який має особливий комплекс особових і професійних якостей. Майстерність і професіоналізм такого педагога включають уміння організувати групову взаємодію, визначити її драматургію (зміст), спроектувати особистий вклад кожної дитини, виходячи з її індивідуальних можливостей, у досягнення колективного результату, допомогти в регулюванні стосунків між дітьми, а також аналізувати й коригувати те, що відбувається.

У процесі реалізації перерахованих принципів формуються моделі педагогічної взаємодії в системі «учитель-учень», які по-різному впливають на розвиток особистості в колективі.

Розглянемо модель, у якій педагог займає позицію суб'єкта, а дитина – об'єкта діяльності. Цю модель частіше називають учбово-дисциплінарною, моносуб'єктною. Організуючи взаємодію з дітьми за такою моделлю, педагог бере на себе роль авторитарного керівника, неухильно вимагаючи від дітей виконання всіх заданих нормативів, зразків поведінки й діяльності. При такій взаємодії виникає колектив пасивних виконавців, слухняних волі педагога, позбавлених можливості проявити ініціативу й творчість.

Навчання дітей працювати під керівництвом учителя складає перший ступінь формування дитячого колективу. Перші колективні зв'язки, моральні

установки, передумови й елементи громадської думки, знання дітей один про одного формуються опосередковано під впливом особи вчителя. Там, де від учителя ніколи не вислизає невиконаний обов'язок, відірваний гудзик, брудний комірць, запарошене взуття або пом'ятій костюм, так само як і хороші приклади поведінки, діти стають усе більш вимогливими до себе й один до одного, переймаються усвідомленням важливості й необхідності виконувати вимоги вчителя, а відповідно до цього визначаються і їх вчинки.

Висновки. Отже, на початковому етапі навчання педагог є основним авторитетом для школярів. Якщо йому вдасться закріпити цю позицію, то згодом він стане незамінним наставником у становленні й розвитку дитячого колективу. Дитячий колектив не може розвиватися автономно, без участі педагога, тому на перших стадіях розвитку колективу дітей педагогові необхідно усвідомити важливість і необхідність своєї позиції і вибудувувати свою діяльність, виходячи з головної цілі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горелова Г. Г. Культура и личный стиль педагогической деятельности / Г. Г. Горелова // Педагогика. – 2006. – №6. – С.61-66.
2. Бабанский Ю. К. Оптимизация учебно-воспитательного процесса / Ю. К. Бабанский. – Москва, 2008. – 176с.
3. Баныкина С. В. Педагогическая конфликтология: состояние, проблемы исследования и перспективы развития / С. В. Баныкина // Современная конфликтология в контексте культуры мира. – Москва, 2010. – С.373-394.

Шароварова В. О.,
учитель інформатики КЗШ №32,
спеціаліст I категорії

ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ

У статті висвітлено питання формування основ інформаційної культури учнів в умовах сучасної школи.

Ключові слова: інформаційна культура, інформаційні технології, комп'ютерна грамотність.

Постановка проблеми. Рівень розвитку суспільства суттєво обумовлюється рівнем розвитку системи освіти, тому сучасність ставить перед системою освіти нові завдання, пов'язані з виробленням педагогічної стратегії в умовах масової інформатизації навчального процесу на всіх освітніх рівнях.

Якісна реалізація поставлених завдань потребує широкого впровадження в навчальний процес комп'ютерно-орієнтованих систем навчання, що базуються на комп'ютерній підтримці навчально-пізнавальної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти розв'язування проблем формування інформаційної культури особистості учня певною мі-

рою представлені у наукових дослідженнях ряду вчених. Ключові питання інформатизації освіти, навчального процесу розглядалися у працях В. Бикова, І. Булах, А. Єршова, М. Жалдака, Б. Житомирського, Ю. Жука, Г. Михаліна, Н. Морзе, О. Співаковського, М. Шкіля та ін.

Психологічні аспекти використання сучасних інформаційних технологій у навчальному процесі досліджувались в роботах В. Безпалька, В. Бондаровської, П. Гальперіна, В. Зінченка, Ю. Машбиця, О. Леонтєва, В. Паламарчук, Л. Прокопенка, Н. Тализіної та ін.

Найбільш повно поняття алгоритмічної культури розглянуто в роботах С. Бешенкова, В. Монахова, А. Кузнецова, О. Салтовського.

Мета статті – розкрити особливості формування основ інформаційної культури учнів в умовах сучасної школи.

Виклад основного матеріалу. Масштаби та ефективність використання комп'ютерної техніки та сучасних інформаційно-комунікаційних технологій зумовлюють високі вимоги до рівня інформаційної культури фахівців в різних галузях знань. Саме тому інформаційна культура розглядається зараз як обов'язковий складник загальної культури сучасної особистості й основи її необхідно формувати в учнів під час навчання в закладі освіти.

Поняття інформаційної культури виникло на базі понять алгоритмічна культура та комп'ютерна грамотність, які широко використовувались у 80-х роках ХХ ст. у зв'язку з введенням у старші класи загальноосвітньої школи нового, маловідомого для широкого загалу людей і майже не розробленого предмету – «Інформатика».

В. Монахов виділяє два рівні комп'ютерної грамотності: «...методично доцільно ввести: початкову комп'ютерну грамотність і основи інформаційної культури.... формування комп'ютерної грамотності можливо забезпечити широким комплексом традиційних шкільних предметів» [4, с.78].

Введення самого терміна «комп'ютерна грамотність» належить А. Єршову. Як зазначає А. Єршов, використане ним у 1982 році висловлення про програмування як другу грамотність людини «...було швидше риторичною фразою, ніж науковим поняттям. Ця метафора, проте, сприяла впровадженню ідеї «комп'ютерної грамотності» в суспільну свідомість» [3, с.6].

Поняття комп'ютерної грамотності трансформувалося в поняття інформаційної культури. Як зазначав А. Єршов: «основи комп'ютерної грамотності учнів 80-х років переростуть в інформаційну культуру суспільства перших десятиріч ХХІ століття» [3, с.11]. На думку В. Пикало, поняття інформаційної культури, порівняно з поняттям комп'ютерна грамотність «має більш широкий і глибокий зміст» [5, с.37], є більш глобальним і багатограним.

Інформаційну культуру розуміють як досягнутий рівень організації інформаційних процесів, ступінь задоволення потреб людей в інформаційному спілкуванні, рівень ефективності створення, збирання, зберігання, опрацювання, подання і використання інформації, що забезпечує цілісне бачення світу, його моделювання, передбачення результатів рішення, які приймаються людиною.

Сьогодні поняття інформаційної культури є надзвичайно актуальним, популярним, часто вживаним. Це поняття використовується як у науковій літературі, так і в періодичній пресі. Оскільки інформаційна культура є однією з складових загальної культури, яка по-різному розглядається і трактується, і належить до числа найбільш складних, багатогранних і багатообразних соціальних явищ, то і поняття інформаційної культури розуміється досить неоднозначно.

Під інформаційною культурою А. Гейн розуміє сукупність культур: нових інформаційних технологій, технологічної, правової, соціальної, ергономічної культур, які інформують людину і сприяють спрямованому впливові на протікання соціальних процесів у суспільстві, колективі і на виховання свідомого відношення людини до праці, прав та обов'язків [1, с.10].

М. Жалдак визначив головні компоненти основ інформаційної культури, які необхідно формувати в учнів у результаті використання засобів НІТ при вивченні предмета інформатики та інших навчальних предметів [6, с.65].

Н. Джинчарадзе виділяє етапи становлення та розвитку інформаційної культури особи:

- етап первісної інформаційної соціалізації – дитинство (спілкування в сім'ї, казка, гра, ознайомлення з засобами масової інформації тощо);

- етап освітньо-інформаційного навчання – юність (отримання самостійних навичок користування найновішими інформаційними технологіями та технікою, формування навичок самовдосконалення в процесі праці над новою інформацією, що забезпечується за допомогою засобів масової інформації, змістом навчання у школі, спілкуванням однолітків та сім'ї, впливом формальних і неформальних інституцій, структур);

- етап формування розвинутої інформаційної культури – зрілість (приблизно 16-25 років) – розширення об'єму індивідуальних інформаційних можливостей та меж, підвищення психологічних здібностей сприйняття інформації та її селекції, отримання певних професійних навичок, зайняття місця у суспільних структурах та певного соціального становища, утвердження особливостей характеру впливу великих об'ємів нової інформації, оформлення особистісного ставлення до різноманітних засобів масової інформації [2, с.70].

Аналіз психолого-педагогічної і методичної літератури свідчить, що питання реалізації дидактичних функцій комп'ютерно-орієнтованих засобів навчання при вивченні шкільних курсів постійно перебувають в полі зору науковців та педагогів-практиків.

Результат освітнього процесу багато в чому залежить від умов використання різноманітних наочних засобів. Важко уявити собі сучасного вчителя, який не використовує додаткових методичних посібників, крім підручника. Підготовлений учитель, який володіє комп'ютерними технологіями, буде здатний застосовувати комп'ютер як знаряддя, використання якого може полегшити, до певної міри автоматизувати копітку працю підготовки до уроків.

Великий вплив на формування інформаційної культури школяра має компетентність і висока кваліфікація педагога. Відомо, що педагог не може

передати учню ті знання, якими сам не володіє. Цьому потрібно приділяти велику увагу, оскільки вчитель постає для учня прикладом наслідування. У сучасному суспільстві педагогу необхідно постійно вдосконалюватися і поповнювати свій запас знань. В умовах інформатизації суспільства постають нові вимоги до його членів, і щоб цим вимогам відповідати, ми зобов'язані формувати інформаційну культуру в сучасних школярів.

Отже, продуктивна і результативна робота сучасного педагога з інформаційно-освітніми системами має спиратися на наявність у нього інформаційної культури, бо ключове завдання вчителя – відбір, систематизація, структуризація необхідної навчальної інформації, адекватне її пропонування з використанням можливостей інформаційних технологій. Відповідно з цим змінюється організація діяльності педагога, що дозволяє йому працювати з отриманою інформацією не на репродуктивному рівні, а на рівні творчості, що передбачає аналіз, синтез, оцінку і народження нового знання.

На думку вчених, шкільний вік є сенситивним для формування культури особистості в цілому й одного з її сегментів – інформаційної культури.

Висока якість освіти неможлива без відповідного рівня інформаційної культури як учнів, так і вчителів. Це і зумовило проблематику пропедевтики інформаційної культури, навчання основ інформатики в шкільному середовищі.

Володіння основними поняттями інформатики є складовими інформаційної культури. Адже оволодіти будь-якою галуззю науки насамперед означає оволодіти тією системою понять і положень, які в ній використовуються. Засвоєні поняття інформатики у школі повинні бути більш узагальнюючими, спрямовуватися на майбутню професію.

Зрозуміло, що питання формування інформаційної культури в дитячому віці є досить широким, багатоаспектним, а тому і дискусійним. Але абсолютно зрозуміло, що питання формування інформаційної культури в шкільному та більш старшому віці є незаперечною необхідністю сьогодення.

Висновки. Проблема навчання учнів раціонально працювати з інформацією, формування їхньої інформаційної культури повинна хвилювати весь педагогічний колектив сучасної школи, мета якої – дати суспільству всебічно розвинену, інформовану, освічену людину, яка має жити в XXI ст. і працювати на його користь.

Застосування дистанційних технологій диктує новий підхід до визначення інформаційної культури особистості. В умовах безперервно зростаючих можливостей доступу до інформації за допомогою сучасних інформаційних і комунікаційних технологій, великої кількості різного роду інформації для кожної людини стає необхідним самостійно вміти розробляти стратегію збору та відбору необхідної особисто йому інформації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гейн А. Г. Введение в профессию «учитель информатики» / А. Г. Гейн // Информатика. – 2002. – №6. – С.8-12.
2. Джинчарадзе Н. Г. Інформаційна культура особи: формування та тенденції розвитку (соціально-філософський аналіз): дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філос. наук:

- 09.00.03 / Наталія Гаврилівна Джинчарадзе. – Київ: Київський ун-т ім. Т. Шевченка, 1997. – 452с.
3. Ершов А. П. Школьная информатика в СССР: от грамотности к культуре / А. П. Ершов // Информатика и образование. – 1987. – №6. – С.3-12.
4. Монахов В. М. Педагогическое проектирование – современный инструментарий дидактических исследований / В. М. Монахов // Школьные технологи. – 2001. – №5. – С.75-89.
5. Пикало В. Рівень інформаційної культури сучасної людини / В. Пикало // Шкільна бібліотека. – 2009. – №2. – С.35-39.
6. Формування інформаційної культури учнів: педагогічний аспект: [за книгою О. Барановської «Інформаційні методи навчання учнів» (К., 1999, Ін-т педагогіки Академії педагогічних наук України)] // Шкільна бібліотека. – 2006. – №6. – С.63-73.

Щербина С. В.,
учитель початкових класів КЗШ №73,
спеціаліст вищої категорії, вчитель-методист

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті висвітлені основні питання збереження здоров'я молодших школярів, формування життєвих навичок (компетентностей), що сприяють здоровому способу життя.

Ключові слова: здоров'я, життєві навички, компетентність.

Сучасна школа – це різноманітність навчальних програм, предметів, форм, методик та технологій навчання та виховання підростаючого покоління. Основним завданням сучасної школи стає виховання компетентної особистості, яка не тільки володіє знаннями, але й уміє застосовувати їх у житті, діяти адекватно у відповідних ситуаціях, адаптуватися до складних соціальних умов, долати життєві труднощі, підтримувати своє здоров'я на належному рівні, чинити опір негативним впливам.

Сьогодні на здоров'я підлітків найпомітніше впливають чинники, дія яких раніше була значно меншою. Більшість із чинників ризику починають інтенсивно діяти саме в молодому віці. Урбанізація, автоматизація виробництва, зниження фізичного й підвищення нервово-психологічного навантаження, інформаційні перевантаження – всі ці складові нашої доби, звичайно, різною мірою, але відбиваються на здоров'ї молодих людей. З кожним роком по Україні спостерігається погіршення стану здоров'я дітей: хворобливість, відхилення в роботі внутрішніх органів, зниження рухової активності, 90% випускників – нездорові, мають ті чи інші відхилення в стані здоров'я.

Найпоширенішими є хронічні захворювання, психоневрологічні розлади, короткозорість, ожиріння, порушення постави. Загрозливими є дані про досить помітне зростання серед молоді підвищеного кров'яного тиску,

надлишкової маси тіла, неспроможність до фізичної активності. Значне поширення вказаних факторів ризику серцево-судинних захворювань та інших основних інфекційних хронічних хвороб у молодому віці свідчить про те, що їхні витoki знаходяться в дитячому та підлітковому віці, що значною мірою пояснює тенденцію до «омолодження» цих хвороб. Аналіз офіційних даних, відображених у статистичних звітах, свідчить про негативні тенденції, які характеризують стан здоров'я. Не секрет, що у прагненні досягти вершин науково-технічного прогресу і благ цивілізації людина забуває про найголовніше: можливість жити і бути щасливим дає, перш за все, здоров'я.

Сьогодні ми змогли звільнитися від багатьох інфекційних хвороб, які раніше забирали життя сотень тисяч людей. Проте останні статистичні дані ВООЗ свідчать: захворюваність дітей 7-14 років збільшилася майже на 35%, зріс кількісний показник дитячої інвалідності. Домінуючими стали так звані хвороби цивілізації, викликані емоційними факторами, техногенними та екологічними проблемами. Питання здоров'я набирає особливої актуальності у наш час, коли практично здорових дітей немає. За даними матеріалів спільної сесії АМН і АПН України лише 35% дітей, які прийшли до школи, є здоровими, закінчують школу здоровими близько 11%.

Однак головна причина криється у змінах суспільної свідомості, що призвели до втрати зв'язку сучасної людини із природою, моральної деформації особистості.

Державні національні програми: «Діти України», «Освіта» (Україна ХХІ століття) та «Національна доктрина розвитку освіти» одним із головних завдань закладів освіти визначають збереження і зміцнення фізичного, психічного, соціального та морального здоров'я школярів, формування в них умінь і навичок здорового способу життя.

Проблема збереження, зміцнення і відтворення здоров'я особистості розглядається з різних наукових позицій у працях філософів, медиків, психологів, соціологів (М. Амосов, Г. Апанасенко, Г. Борисов, М. Віленський, О. Газман, М. Гончаренко, Г. Зайцев, Д. Изуткін, В. Казначеев, Ю. Лисицин, С. Попов, В. Петленко, А. Степанов, Т. Сущенко, Г. Царегородцев, А. Щедрина та ін.). Концептуальні основи здоров'язберігаючого виховання закладені в працях К. Бондаревської, І. Брехмана, Є. Бойченко, О. Дубогай, З. Малькової, Л. Новікової, В. Оржеховської, Н. Полетаєвої, М. Таланчука, Л. Татарнікової.

Ранній досвід формування здорового способу життя у дітей і підлітків висвітлений А. Алчевською, С. Боткіною, Г. Ващенкою, Д. Локком, І. Мечниковим, М. Пироговим, С. Русовою, К. Ушинським. Значний внесок у розробку та впровадження в практику діяльності освітнього закладу системи оздоровчого виховання дітей і молоді здійснили видатні українські педагоги А. Макаренко та В. Сухомлинський.

У статуті Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) зазначено: «Здоров'я – це стан повного фізичного, духовного і соціального добробуту, а не лише відсутність хвороб та фізичних дефектів». Не викликає сумніву, що у розв'язанні проблеми формування здоров'я людини як стану її повного

благополуччя в усіх аспектах – фізичному, психічному, соціальному й духовному – першочергове значення має школа [4, с.18].

Від ставлення людини до свого здоров'я багато в чому залежить його збереження і зміцнення. Навчити дітей берегти і зміцнювати своє здоров'я – одна з найважливіших проблем сучасної школи. Але вчителям починати цю роботу потрібно з перших днів навчання дитини в початковій школі. Дитина у молодшому шкільному віці на перших етапах навчання, змінивши діяльність дошкільного віку на класно-урочну систему відчуває певні зміни у своєму стані здоров'я: втома, дратівливість, збудженість тощо – усі показники пов'язані з навантаженням, що призводить до руйнування не тільки психічного стану, але й здоров'я в цілому. Зупинимося більш детально на розумовому навантаженні, що є основним змістом життя у шкільному віці. Виділяють п'ять станів психічного навантаження: оптимальний, стан норми, стомленості, втоми, перевтоми.

Два перші стани не порушують психічного здоров'я дитини, але три наступні – його руйнують.

Стомлення – суб'єктивне виявлення втоми, яке супроводжується ослабленням організму, відчуттям деякої розбитості, небажанням працювати.

Втома – зниження працездатності всього організму або окремих органів і систем органів внаслідок виконання роботи.

Перевтома – хронічний стан, який може призвести до захворювання. Характеризується рядом ознак: ослабленням психічних функцій (мислення, пам'яті, уваги тощо), головними болями, порушенням сну або безсонням, погіршенням апетиту, апатією тощо.

Тому боротьба з перевтомою учнів, регламентація навчального навантаження є суттєвим елементом охорони психічного здоров'я учнів.

Розглянемо деякі аспекти цієї важливої проблеми.

Перші 3-5 хв уроку – це процес входження в ритм роботи. Наступні 10-15 хв – найвища працездатність, коли активізована увага учнів. За рахунок інтенсивної роботи та викладання цікавого матеріалу її можна продовжити до 21 хв. Наступний етап – компенсаторна перебудова, де необхідна фізкультпауза до 5 хв. Після неї доцільно використати ще 5-10 хв на ефективну роботу. Цей ритм відповідає учням 2-4 класів, де тривалість уроку 40 хв.

В учнів 1 класів тривалість уроку 35 хв, час більш ущільнений, тому потребує ретельнішої уваги з боку вчителя. Він має продумати всі дрібниці для того, щоб раціональніше, з більшою ефективністю використати продуктивний час уроку. Перші 3-5 хв уроку – це процес входження в ритм уроку (можливо, що спочатку ця фаза може займати 5-8 хв).

Наступні 8-10 хв – найвища працездатність, коли активно діє увага учнів (у реальних умовах ця фаза може тривати 5-8 хв). За умови вдалої ігрової форми проведення уроку цю фазу можна продовжити до 15-18 хв [3, с.1].

Унаслідок тривалої одноманітної роботи під час уроку, коли учні майже не рухаються, послаблюється їхня увага, різко змінюється рівень сприйняття матеріалу. З метою фізичної розрядки, а також переключення уваги дітей

з одного виду діяльності на інший позитивно впливають на засвоєння нового матеріалу проведення рухових вправ.

Типи вправ для фізичної розрядки:

- рухові вправи, що супроводжуються лічбою та іграми;
- рухові вправи з імітуванням віршованих текстів;
- самомасаж активних точок;
- вправи для очей;
- пальчикова гімнастика [4, с.19].

Великого значення для життєвого і професійного успіху людини набувають *особистісні якості та компетентність*. У шкільній освіті інструментом формування компетентного учня стає компетентнісна освіта.

Запровадження компетенцій у зміст освіти зумовлене потребою розв'язувати ряд проблем, серед яких – неспроможність учнів застосовувати засвоєні знання, уміння, навички, способи діяльності і ціннісні орієнтації в реальних життєвих ситуаціях, виконувати вимоги суспільства щодо оновлення знань, тобто реалізації безперервного навчання. А також здатність пристосовуватися до швидкої зміни суспільно-економічних умов, адаптуватися в змінених умовах, уміти знаходити шляхи розв'язання проблем, що виникають у практичній, пізнавальній, комунікативній та інших видах діяльності. У європейській педагогіці набуває популярності концепція компетентності особистості. В її основі – ідея виховання компетентної людини, яка не лише володіє необхідними знаннями, відзначається професіоналізмом, але вміє застосовувати ці знання на практиці відповідно до ситуації.

Але для формування у дитини певного життєвого досвіду, для подолання труднощів, які треба долати виважено та робити власні висновки, які можуть мати як позитивний, так і негативний характер, потрібно мати міцне фізичне, психічне та соціальне здоров'я, що буде формувати дитину як особистість, якій притаманні певні риси характеру. Особистості готовою жити у сучасному світі з його законами та вимогами щодо життя у суспільстві, яке може мати певний вплив на формування індивіда та його поведінки у соціумі.

Здоров'я, безпека і міжособистісна взаємодія безпосередньо пов'язані з поведінкою. Саме ця особливість зумовлює необхідність цілеспрямованого формування в учнів соціально-психологічних компетентностей, що допоможе їм подолати проблеми, пов'язані з вимогами повсякденного життя. Серед них виокремлюють такі:

- емоційно-вольові;
- інтелектуальні;
- соціальні.

Ці компетентності називають також життєвими навичками.

Життєві навички (за визначенням ВООЗ) – це здатність людини до адаптації і позитивної поведінки, уміння діяти відповідно до вимог та проблем повсякденного життя. Життєві навички допомагають людині вести здоровий і повсякденний спосіб життя: адекватно сприймати себе й оточуючих, будувати позитивні міжособистісні стосунки, критично і творчо мислити, приймати відповідні рішення, розв'язувати проблеми і керувати своїми емоціями.

Розвиток життєвих навичок визнано найефективнішим методом формування здорової і соціально орієнтованої особистості.

Як вважають науковці Н. Бібік та Н. Коваль, основними життєвими навичками (компетентностями), що сприяють здоровому способу життя в молодших школярів, є:

- життєві навички, що сприяють фізичному здоров'ю;
- життєві навички, що сприяють соціальному здоров'ю;
- життєві навички, що сприяють духовному і психічному здоров'ю.

У процесі здобуття життєвих навичок основний акцент робиться не на абстрактні знання, а на головні детермінанти поведінки: установки, мотивації, опорні знання, уміння і практичні навички.

Країни Європейського Союзу ще з 80-х років розпочали кожна зокрема і всі разом за допомогою спільно європейських організаційних інструментів досліджувати стратегічні питання реформування освіти з метою посилення її оперативності в умовах соціальних змін і перетворень.

Компетентнісний підхід став одним із шляхів оновлення освіти, запропонований радою Європи для країн європейського простору. У Державному стандарті термін *ключова компетентність* вживається у такому значенні: це спеціально структурований комплекс якостей особистості, що дає можливість ефективно брати участь у різних життєвих сферах діяльності і належить до загальногалузевого змісту освітніх стандартів.

А *ключова компетентність* як об'єктивна категорія, що фіксує суспільно визначений комплекс певного рівня знань, умінь, навичок, які можна застосовувати в широкій сфері діяльності людини.

Українські вчені Н. М. Бібік, О. І. Локшина, О. В. Овчарук, О. І. Пометун, О. Я. Савченко та ін., на основі вивчення зарубіжного досвіду і потреб розвитку української школи визначили таку сукупність *ключових компетентностей*:

- уміння вчитись (навчальна);
- громадянська;
- загальнокультурна;
- компетентність з інформаційних та комунікаційних технологій;
- соціальна;
- підприємницька;
- *здоров'язбережувальна* [5].

Однією з умов виховання підростаючого покоління, готового до вибору професії та наступної трудової діяльності, є формування культури здоров'я.

Формування культури здоров'я школяра вимагає творчих зусиль самого учня, особистого прикладу в ставленні до власного здоров'я вчителя, розуміння і допомоги з боку батьків.

Тому, починаючи працювати з учнями 1 класу, вчитель має зосередити власну діяльність на розв'язанні таких завдань:

- дати учням поняття про те, що здоров'я – це прекрасний дарунок, першооснова щастя людини, а підтримання його у доброму стані – цікавий і захопливий процес, що приносить велике задоволення;

– переконати учнів (на конкретних прикладах), що здоров'я людини дуже вразливе до багатьох чинників нашого буття, тому вимагає великої особистої праці та обачливої поведінки;

– дати учням уявлення про основи здоров'я та засоби його збереження і зміцнення;

– формувати практичні навички щодо збереження і зміцнення здоров'я [6, с.55].

Отже, мета сучасної школи – підготовка дітей до життя. Кожен учень має отримати під час навчання знання, що знадобляться йому в майбутньому житті. Здійснення означеної мети можливе за умови збереження власного здоров'я.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горбань В. Перевантаження учнів – недолік середньої школи / В. Горбань // Освіта. – 2003. – №5-6. – С.18.
2. Державний стандарт початкової загальної освіти // Початкова школа. – 2011. – №7. – С.1-14.
3. Кочерга О. Психологія навчання та здоров'я молодших школярів / О. Кочерга // Початкова школа. – 2007. – №11. – С.1-4.
4. Леусенко Н. І. Формування здоров'язбережувальних компетентностей молодших школярів / Н. І. Леусенко // Початкове навчання та виховання. – 2016. – №7-8. – С.18-19.
5. Овчарук О. В. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід і українські перспективи / О. В. Овчарук. – Київ: К.І.С, 2004. – 112с.
6. Соловей Н. Л. Формування здоров'язбережувальної компетенції молодших школярів / Н. Л. Соловей // Початкове навчання та виховання. – 2016. – №4-5. – С.54-55.

Юшко А. А.,

*учитель початкових класів КЗШ I-III ст. №55,
спеціаліст вищої категорії, вчитель-методист*

ПОТЕНЦІАЛ ІНТЕРАКТИВНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ У ПРОЦЕСІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

У статті розглянуто актуальність проблеми соціалізації особистості в сучасному освітньому просторі; визначено умови та ефективність впливу інтерактивної технології навчання на соціалізацію молодших школярів.

Ключові слова: шкільна соціалізація, соціалізація особистості, соціальний досвід, інтерактивна технологія.

Школа вже протягом тривалого історичного часу є провідним чинником соціалізації особистості. Ефективність соціалізуючого впливу є результатом сукупності всіх сторін шкільного життя: формальних і неформальних, останні включають атмосферу школи, міжособові стосунки учасників педагогічного процесу, стилі педагогічної діяльності, шляхи розв'язування конфліктів, кризових ситуацій тощо. Формальна сторона діяльності школи – навчальний про-

цесс – передбачає формування певної системи знань про те «що робити, як бути, як жити і як стати». Якщо шкільна соціалізація проходить успішно, то у дитини розвивається впевненість у власних силах і прагнення до досягнення успіху, що супроводжується адекватною самооцінкою. У початковій школі дитина займає соціальну позицію в системі формальних і неформальних відносин серед ровесників. Поступово формується власний, відносно стійкий соціометричний статус, який згодом може бути перенесений і в інші соціальні групи. Потрібно відзначити, що саме в цьому віці формуються також вольові механізми регуляції суспільної поведінки – цей період є сенситивним для розвитку волі. Для успішного соціального розвитку важливо також, щоб дитина змогла досягти успіху в якій-небудь діяльності. У цілому, молодший шкільний вік можна розглядати як унікальний період адаптації індивіда до оточуючого середовища, під час якого складається цілий комплекс індивідуальних особливостей, що визначає можливість багатьох видів активності людини в суспільстві. У Концепції загальної середньої освіти наголошено, що школа – це простір життя дитини; тут вона не готується до життя, а повноцінно живе, і тому всю діяльність навчального закладу слід вибудовувати так, щоб сприяти становленню особистості як творця і проектувальника свого життя. Щоб мати змогу знайти своє місце в житті, учень сучасного навчального закладу має володіти певними якостями, вміннями:

- швидко адаптуватися в мінливих життєвих ситуаціях;
- критично мислити;
- використовувати набуті знання та вміння в навколишній дійсності;
- бути здатним генерувати нові ідеї, приймати нестандартні рішення, творчо мислити;
- бути комунікабельним, контактним у різних соціальних групах, уміти працювати в команді;
- уміти запобігати будь-яким конфліктним ситуаціям і виходити з них;
- цілеспрямовано використовувати свій потенціал як для самореалізації в професійному та особистому плані, так і в інтересах суспільства, держави;
- уміти добувати, переробляти інформацію, отриману з різних джерел, застосовувати її для індивідуального розвитку і самовдосконалення;
- бережливо ставитися до свого здоров'я і здоров'я інших як найвищої цінності;
- бути здатним до вибору альтернатив, які пропонує сучасне життя;
- уміти планувати стратегію свого життя, орієнтуватися у системі найрізноманітніших суперечливих й неоднозначних цінностей, визначати своє кредо і свій стиль.

Ці проблеми сьогодні стоять перед освітніми закладами. Актуальними є проблеми організації соціально значущої діяльності, культури спілкування, соціальної адаптації, морального зубожіння. Отже, завдання школи – формувати навички відповідальної поведінки; розвивати здатність особистості продуктивно співпрацювати з різними партнерами у групі та команді, вико-

увати різні ролі та функції у колективі; виховувати трудову та моральну творчу мотивацію, активну громадську позицію, уміння правильно орієнтуватися у різних життєвих ситуаціях, відповідальність.

Формування людини як особистості вимагає від школи постійного і свідомо організованого удосконалення системи виховання, подолання застійних, традиційних, стихійно сформованих форм.

Суть справді гуманістичного ставлення до виховання дитини виражена в тезі її активності як повноправного суб'єкта, а не об'єкта процесу виховання. Важливо так будувати педагогічний процес, щоб вихователь керував діяльністю дитини, організовуючи її активне самовиховання шляхом здійснення самостійних і відповідальних вчинків. Педагог-вихователь може і зобов'язаний допомогти маленькій людині пройти цей завжди унікальний і самостійний, шлях морально-етичного і соціального розвитку. Умова ефективності виховання – самостійний вибір або усвідомлене прийняття дітьми змісту і цілей діяльності.

Соціалізація особистості не являє собою пасивного відображення суспільних відносин. Виступаючи і суб'єктом, і результатом суспільних відносин, особистість формується через її активні суспільні дії, свідомо перетворюючи і навколишнє середовище, і саму себе в процесі цілеспрямованої діяльності.

Значущість шкільної соціалізації сьогодні обумовлена, в першу чергу, обов'язковістю і тривалістю перебування дитини в навчальному закладі. Крім того, для дитини школа є чи не основною моделлю соціального світу, оскільки саме в шкільні роки освоюються ті закони, за якими живуть дорослі, та способи існування в рамках цих законів (міжособистісні відносини, соціальні ролі тощо). При цьому слід відзначити, що шкільна соціалізація дитини здійснюється не стільки за рахунок бесід з учителями, уроків, спілкування з однолітками, а завдяки особливій атмосфері шкільного життя. У процесі навчання в школі чи іншому освітньому закладі дитина отримує, перш за все, академічні знання й необхідні для їх засвоєння та використання уміння. Проте одночасно з цим вона повинна набувати певні систематизовані соціальні знання, уміння і навички, які доповнюють стихійно отриманий дитиною соціальний досвід і забезпечують їй більш успішне освоєння соціальних норм, установ, цінностей, ролей. На думку А. Мудрика, сучасна школа володіє всіма механізмами соціалізації, в наслідок чого здатна робити активний вплив не лише на дитину, але й на суспільне життя в цілому. Серед основних механізмів шкільної соціалізації він виділяє два основні напрями: соціально-психологічний – неусвідомлене засвоєння дитиною норм соціальної поведінки, наслідування якому-небудь прикладу, неусвідомлене ототожнення себе з якою-небудь людиною (або групою); соціально-педагогічний – засвоєння дитиною прийнятих в нашому суспільстві еталонів поведінки, норм, стереотипів і поглядів [6]. Іншими словами, за час перебування в школі учні не лише отримують базові знання, але й доволіно або мимоволі засвоюють нові соціальні ролі, моральні норми та цінності. Мета шкільної соціалізації полягає в допомозі дитині адаптуватися

в суспільстві, засвоїти досвід старших, зрозуміти своє покликання, знайти шляхи найефективнішого самовизначення. Результатом такої соціалізації є активне відтворення особистістю набутого соціального досвіду у діяльності та спілкуванні [4].

Сучасна школа в демократичному суспільстві має бути відкритою виховною системою, яка активно взаємодіє у соціалізаційних процесах із середовищем. Нинішнє суспільство вимагає від системи освіти підготовки соціально активних особистостей, здатних приймати відповідальні рішення у процесі соціалізації; створення адекватних педагогічних умов, здатних сприяти підвищенню ефективності процесу соціалізації учнів у навчально-виховному процесі школи. Добробут країни залежить від того, наскільки успішним є кожен із її громадян. Суспільству потрібна особистість, здатна до самоосвіти та саморозвитку, яка вміє застосовувати набуті знання у вирішенні практичних завдань, має стійкі цінності, здійснює вибір таких способів діяльності, реалізація яких сприятиме досягненню блага як для себе, так і для інших [5].

Не зважаючи на досить значну кількість праць у галузі соціалізації, з'явилася і все частіше усвідомлюється науковцями та практиками суперечність між посиленням соціалізації педагогічного процесу і недостатністю умов для соціально-педагогічного впливу на особистість, однією із яких є досить помітною така умова, як навчальна взаємодія школярів, зокрема молодшого шкільного віку, у процесі навчально-пізнавальної діяльності на уроці.

Як показало дослідження, в молодшому шкільному віці ефективні умови для взаємодії учасників навчального процесу створюються в процесі використання інтерактивної технології навчання, яка передбачає діалогічність, діяльнісно-творчий характер, підтримку індивідуального розвитку дитини, надання їй самостійності в прийнятті рішень, творчості, вибору змісту й способу навчання та поведінки.

За трактуванням О. І. Пометун, інтерактивна технологія навчання – це така технологія, за якої засвоєння матеріалу відбувається в результаті спілкування між тими хто вчить і хто вчиться, тобто між тими, хто має певні знання й досвід, та тими, хто їх набуває. У процесі такої організації навчально-пізнавальної діяльності, її учасники набувають усіх видів людської діяльності. Проте в цьому випадку засвоєння людської діяльності відбувається в процесі спілкування й через спілкування. «... навчання ми можемо визначати як спілкування, в процесі якого і через яке відбувається відтворення та засвоєння всіх видів людської діяльності» [5, с.20].

Інтерактивна технологія навчання виконує такі важливі виховні функції: нормативну, що відбиває освоєння школярами норм соціально-типової поведінки (спілкування як нормативний процес); пізнавальну – набуття школярами індивідуального соціального досвіду в процесі спілкування (спілкування як пізнавальний процес); емоційну, що характеризує спілкування як ефективний процес; актуалізуючу – реалізація в спілкуванні типових та індивідуальних сторін особистості школяра.

Спілкуючись із ровесниками в процесі інтерактивної технології навчання, дитина молодшого шкільного віку відчуває приплив певним чином забарвлених емоцій – від ніжності до ненависті, завдяки чому в процесі спілкування люди передають не тільки текст, а й емоційний підтекст, що посилює чи послаблює зміст тексту. У процесі змістовного спілкування, учні вчать його культурі, вчать встановлювати довірливий контакт з однолітками, бути толерантними до думок інших членів колективу.

За умов інтерактивної технології навчання, відбувається організація життя та діяльності колективу на основі поєднання управління, самоуправління та саморегуляції. Запропоновані для спільного розв'язання проблемні завдання, вимагають від учнів самостійних рішень під час обміну думками, в процесі чого розвивається критичність мислення: здатність людини самостійно аналізувати інформацію, визначати її сутність, порівнювати з іншою інформацією і робити власні висновки; вміння бачити помилки або штучні спотворення в аргументації партнерів та в інших джерелах інформації; переглядати свої позиції, якщо вони не витримують критики; вміння розпізнавати пропаганду, тобто цілеспрямоване намагання певних соціальних груп або лідерів вплинути на свідомість та позиції мас; вміння оцінювати суспільні явища, політичні дії, вчинки суспільних та політичних лідерів, окремих осіб з позиції загальнолюдської моралі; прагнення до пошуку більш оптимальних рішень, дій, висновків у конкретних ситуаціях.

У процесі інтеракції учень починає критично ставитися до себе, виявляти власні помилки та адекватно ставитися до них, проявляти сумнів щодо будь-яких «єдино правильних» рішень, висновків у процесі навчання; намагатися самому розібратися в правильності тих чи інших тверджень, висновків, рішень; прагнути знаходити кращі варіанти розв'язання навчальних завдань, вносити щось «своє», намагатися аргументовано висловлювати свої думки, поважати думки і пропозиції партнерів; вчиться співпрацювати з іншими для знаходження спільного рішення.

Ефективність впливу інтерактивної технології навчання на соціалізацію молодших школярів досягається за умови, коли враховуються психологічні закономірності й особливості спілкування учнів на цьому віковому періоді їх розвитку. Тому, через впровадження інтерактивної технології у навчально-виховний процес школи можна по-новому вплинути на процес становлення особистості молодшого школяра, підвищити його ефективність, спрямувати його на розвиток учня.

Як стверджує О. І. Пометун, така форма організації навчальної діяльності молодших школярів – це основний засіб інформативного впливу на дітей, важливий засіб обміну інтелектуальними та моральними цінностями. Практика переконує, що в процесі міжособистісного спілкування в парах, малих групах тощо, відбувається найбільш природний і невимушений розвиток взаємостосунків, їх вияв і реалізація.

Спілкування з ровесниками в умовах інтерактивного навчання є нестандартним, вільним, ініціативним. У процесі висловлення учень учиться

формулювати речення, які виражають його думку, дитина не соромиться однілітків у разі неправильного висловлювання. Спілкування з ровесниками включає управління діями партнера, їх контроль, показ своїх зразків, порівняння з собою тощо.

Інтерактивне навчання, на відміну від фронтальної та індивідуальної форм організації навчально-пізнавальної діяльності, не ізолює учнів один від одного, а навпаки, дозволяє реалізувати природне прагнення до спілкування, взаємодопомоги й співробітництва. І хоча спілкування може мати місце в індивідуальній та фронтальній роботі школярів, проте там воно не включене в структуру діяльності й відбувається лише з дозволу вчителя, за його ініціативою й триває мало часу.

Як свідчить шкільна практика, у процесі інтерактивної технології навчання активізується діяльність усіх без виключення її виконавців. Психологи пояснюють це тим, що «одна з найважливіших характеристик людини в групі полягає в тому, що вона звертається до своєї групи як до джерела орієнтації в навколишній дійсності» [5, с.103].

За умов інтерактивного навчання дитина потрапляє в сприятливе середовище для формування вміння прийти на допомогу товаришу в потрібну хвилину: пояснити, перевірити, порадити. У такому середовищі складаються товариські взаєностосунки, що не мають нічого спільного з фальшивим товаришуванням, створюються ефективні умови для формування культури спілкування, співпраці, виховання наполегливості, що є необхідним для орієнтації в самостійному житті після закінчення школи.

Використання інтерактивних технологій навчання є активним засобом розвитку соціальної компетентності учнів.

Інтерактивні методи навчання дозволяють вирішувати такі завдання:

- активне включення кожного учня в процес засвоєння учбового матеріалу;
- підвищення пізнавальної мотивації;
- формування навичок успішного спілкування (уміння слухати і чути один одного, вибудовувати діалог, ставити питання на розуміння);
- розвиток навичок самостійної учбової діяльності: визначення провідних і проміжних завдань, уміння передбачати наслідки свого вибору, його об'єктивна оцінка;
- виховання лідерських якостей;
- уміння працювати з командою і в команді;
- переймати на себе відповідальність за спільну і власну діяльність по досягненню результату.

Суть інтерактивних технологій у тому, що навчання відбувається шляхом взаємодії всіх, хто навчається. Вони найбільше відповідають особистісно-зорієнтованому підходу в навчально-виховному процесі. Адже під час їх застосування моделюють реальні життєві ситуації, пропонують проблеми для спільного розв'язання, застосовують рольові ігри. Ефективність інтерактивних технологій залежить від уміння вчителя давати завдання учням для

попередньої підготовки, підбирати до уроку такі інтерактивні вправи, які дали б учням «ключ» до освоєння теми, на одному занятті використовувати одну-дві інтерактивні вправи, здійснювати спокійне глибоке обговорення за підсумками інтерактивної вправи, зокрема акцентуючи увагу й на іншому матеріалі теми, прямо не порушеному в інтерактивній вправі. Досвід підказує, що фронтальні методи роботи, які створюють ілюзію активності, поступаються місцем груповій, парній чи індивідуальній роботі, оскільки така співпраця у навчанні виховує у школярів повагу до інших, уміння дати оцінку роботи інших або висловити з цього приводу критичні зауваження, змінити свою думку у разі переконливих аргументів інших учасників спільної роботи, а це можливо при використанні інноваційних технологій.

Висновки. Інформаційний потік підхоплює кожного з нас, особливо дітей, і занурює в піну життя суспільства. Ми вчимо своїх учнів, готуючи основу їхнього майбутнього, але досить складно спрогнозувати: важко уявити, чим займатимуться теперішні учні початкових класів через десяток років після закінчення школи, які навички та знання їм знадобляться найбільше. Мета соціалізації – допомогти вихованцеві вижити в суспільному потоці криз і революцій: екологічній, енергетичній, інформаційній, комп'ютерній тощо, оволодіти досвідом старших, зрозуміти своє покликання, самостійно знайти шляхи найефективнішого самовизначення в суспільстві. При цьому людина прагне до самопізнання, самоосмислення, самовдосконалення. Процес соціалізації має за мету становлення особистості, яка була б здатна адаптуватися до умов, що постійно змінюються та реалізувати себе в цих умовах.

Створенню умов для активної участі дітей у навчанні, стимулюванню міркувань, застосуванню засвоєних знань у розв'язанні життєвих завдань сприяє впровадження інтерактивних форм роботи.

Використовуючи сучасні інноваційні технології, можна перетворити традиційний урок в інтерактивний. Інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету – створити комфортні умови, за яких кожен учень відчуває себе рівнозначним суб'єктом навчання, свою успішність, інтелектуальну спроможність.

Впроваджуючи в практику роботи інноваційні технології, із власного досвіду пересвідчилася в доцільності використання інтерактивних методів навчання, які дають можливість створити такі умови взаємодії, які б психологічно мотивували в учнів потребу висловлюватися. Діти демонструють вміння мислити, здатність аналізувати, виявляти позитивне і негативне не тільки в чужій, а і у своїй роботі. Інтерактивні методи дають змогу створювати навчальне середовище, в якому теорія і практика засвоюються одночасно, а це дає змогу учням формувати критичне мислення; виявляти і реалізовувати індивідуальні можливості. При цьому навчально-виховний процес організовується так, що учні шукають зв'язок між новими та вже отриманими знаннями; приймають альтернативні рішення, мають змогу зробити «відкриття», формують свої власні ідеї та думки за допомогою різноманітних засобів; навчаються співробітництву.

ЛІТЕРАТУРА

1. Савченко О. Виховання розумної особистості, яка вміє самостійно вчитися / О. Савченко // Початкова школа. – 2007. – №8 – С.1-5.
2. Заверико Н. В. Школа як фактор соціалізації учнівської молоді / Н. В. Заверико // Електронний збірник наукових праць Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. – 2012. – №1 (7) / [Електронний ресурс]; Режим доступу до журналу: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp7/konf3/Zaveriko.pdf
3. Кондрус О. В. Соціалізація особистості – необхідна умова виховання громадянина України / О. В. Кондрус // Електронний збірник наукових праць Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. – 2012. – № 11 (3) / [Електронний Ресурс]; Режим доступу до журналу: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp11/3/Kondrus.pdf
4. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко. – Київ: А. С. К., 2004. – 192с.
5. Мрихіна О. М. Педагогічні умови соціалізації старшокласників у навчально-виховному процесі сучасної гімназії / О. М. Мрихіна // Електронне наукове фахове видання «Науковий вісник Донбасу». – 2010. – №4 (12) / [Електронний Ресурс]; Режим доступу до журналу: <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN12/10mompbg.pdf>
6. Мудрик А. В. Социальная педагогика: учебник для студ. высш. учеб. заведений / А. В. Мудрик. – Москва: Академия, 2007. – 224с.

Якуба Л. В.,
вихователь КЗ «ДНЗ №120 (спеціальний)» КМР,
спеціаліст II категорії

КОМПЕТЕНТІСТНИЙ ПІДХІД У НАВЧАННІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розкрито компетентнісний підхід у навчанні дітей дошкільного віку, сутність понять «компетентність» та «компетенція», основну ідею компетентнісного підходу в навчанні та вихованні дітей дошкільного віку.

Ключові слова: компетентність, творча діяльність, інтерактивність навчання та викладання, компетентнісний підхід, творча особистість, творчість.

Сучасне суспільство вимагає виховання самостійних, ініціативних, відповідальних громадян, здатних ефективно взаємодіяти у виконанні соціальних, виробничих і економічних завдань. Виконання цих завдань потребує розвитку особистісних якостей і творчих здібностей людини, умінь самостійно здобувати нові знання та розв'язувати проблеми, орієнтуватися в житті суспільства. Тому актуальним завданням є реалізація компетентнісного підходу в навчанні, який передбачає спрямованість освітнього процесу на формування і розвиток ключових компетенцій особистості. Результатом такого процесу має бути сформованість загальної компетентності людини, яка включає сукупність ключових компетенцій і є інтегрованою характеристикою особистості [1, с.24].

Зазначимо, що компетенція і компетентність – два різних поняття. Компетенція – це суспільна норма, вимога, яка включає знання, уміння,

навички, способи діяльності, певний досвід. Компетенція сама по собі не є характеристикою особистості. Нею вона стає в процесі засвоєння і рефлексії дітьми, перетворюючись у компетентність.

Компетентність – це здатність застосовувати набуті знання, вміння, навички, способи діяльності, власний досвід у нестандартних ситуаціях з метою розв'язання певних життєво важливих проблем. Компетентність є особистісним утворенням, яке проявляється в процесі активних самостійних дій людини [7, с.352].

Сучасне інформаційне суспільство формує нову систему цінностей, в якій володіння знаннями, вміннями і навичками є необхідним, але недостатнім результатом освіти. Від людини вимагаються вміння орієнтуватися в інформаційних потоках, освоювати нові технології, самонавчатися, шукати і використовувати нові знання, володіти такими якостями, як: універсальність мислення, динамізм, мобільність.

Ідея компетентнісного підходу – одна із відповідей на запитання, який результат освіти необхідний особистості і затребуваний сучасним суспільством. Формування компетентності дитини на сьогоднішній день є однією із актуальних проблем освіти і може розглядатися як вихід із проблемної ситуації, що виникла через протиріччя між необхідністю забезпечити якість освіти та неможливістю вирішити цю проблему традиційним шляхом [5, с.112].

З дошкільного віку дитина має оволодіти способами здобуття потрібної інформації, вміннями аналізувати, систематизувати, розуміти причини і робити висновки, що знадобляться їй у подальшому житті. Період навчання відрізняється особливою соціальною значущістю діяльності дитини, опосередкованістю взаємин з дорослими, зразками й оцінками, слідування правил, набуттям понять. Ці фактори і специфіка навчальної діяльності дитини впливають на розвиток її психічних функцій, особистісних відношень і довільної поведінки (Д. Б. Ельконін, Р. С. Немов, Л. Ф. Обухова).

У процесі навчання у дошкільнят формуються наукові поняття, що створюють підґрунтя для розвитку понятійного чи теоретичного мислення, а це дозволяє розв'язувати задачі, орієнтуючись не лише на зовнішні ознаки і зв'язки об'єктів, а й на їх внутрішні суттєві властивості й відношення, що сприяє розвитку інтелекту в дітей (Г. С. Абрамова). Наприкінці дошкільного віку виникають можливості для формування особистісних якостей, які пізніше змінити вкрай складно [6, с.119].

Серед інших факторів, що впливають на повноцінний розвиток особистості, варто виокремити і формування у дітей почуття компетентності, яке науковці вважають центральним новоутворенням указанного віку. Ігрова діяльність є головною для дитини і, якщо у ній вони не відчувають себе компетентними, їх особистісний розвиток суттєво спотворюється (І. Ю. Кулагіна, Л. Хьєлл та Д. Зіглер). Зазначимо, що компетентність розвивається і проявляється лише в процесі навчальної і пізнавальної діяльності. Сенс організації навчального процесу полягає у створенні умов для формування у дошкільнят досвіду самостійного вирішення пізнавальних, комунікативних, організаційних та інших проблем.

Розвиток компетентності дошкільнят має здійснюватися цілеспрямовано, для цього необхідно виокремити ту групу вмінь, яку доцільно буде формувати на певному матеріалі, причому так, щоб це формування було значущим і для пізнавальної діяльності.

Перехід до компетентнісного підходу означає переорієнтацію з процесу на результат освіти в діяльнісному вимірі, зміщенні акценту з накопичування нормативно визначених знань, умінь і навичок на формування й розвиток в дошкільнят здатності практично діяти, застосовувати досвід успішних дій у конкретних ситуаціях, на організацію освітнього процесу на основі тверезого урахування затребуваності навчальних досягнень випускника школи в суспільстві, забезпечення його спроможності відповідати реальним запитам швидкозмінюваного ринку й мати сформований потенціал для швидкої безболісної адаптації як у майбутній професії, так і в соціальній структурі.

Інтерактивні методи сприяють розвитку здібностей кожної особистості, дають можливість кожній дитині продемонструвати свої навчальні досягнення в конкретних ситуаціях, порівнювати свій рівень розвитку з іншими учасниками навчального процесу.

Однак використання інтерактивних методів у дитячих закладах потребує від вихователя ретельного попереднього їх аналізу на предмет доступності й доцільності застосування його на практиці, а також прогнозування результатів. Використання інтерактивних методів можливе за умови готовності дитини до виконання тих розумових і практичних дій, які передбачає той чи інший метод. Над формуванням такої готовності педагог повинен працювати заздалегідь [4, с.8].

Компетентнісно спрямоване навчання вимагає урізноманітнення форм організації навчальної діяльності. При цьому перевага надається формам, які створюють таку ситуацію, коли кожна дитина має можливість висловитись, виявити себе в навчальному процесі. Найбільш цінними з точки зору компетентнісного підходу є індивідуальна навчальна діяльність, робота в парах, групах [1, с.22].

Дуже важливо, щоб використання тих чи інших методів, прийомів, форм навчання не було «даниною моді», їх добір і використання слід підпорядковувати змісту і меті навчального предмета, враховуючи при цьому вікові особливості дитини, їх можливості і здібності.

Одним із найважливіших факторів успішного запровадження компетентнісного підходу в навчанні є готовність педагога до реалізації поставленої мети.

Щоб успішно формувати компетентну особистість, сучасний педагог повинен володіти певними якостями. Назвемо лише декілька найактуальніших:

- успішно вирішувати свої власні життєві проблеми, виявляючи ініціативу, самостійність і відповідальність;
- усвідомлювати мету компетентнісно орієнтованого навчання;
- планувати заняття з використанням усього розмаїття форм і методів навчальної діяльності і насамперед усіх видів самостійної роботи, діалогічних, евристичних і проблемних методів;

- пов'язувати навчальний матеріал з повсякденним життям та інтересами дітей;
- залучати до обговорення попередній досвід дитини;
- демонструвати дітям рольові моделі на прикладі реальних людей, літературних персонажів;
- оцінюючи навчальні досягнення дитини, брати до уваги не тільки продемонстровані знання і вміння, а передусім здатність застосовувати їх у навчальних і життєвих ситуаціях.

Реалізація компетентнісного підходу в навчанні дошкільнят буде успішною за умови комплексного забезпечення усіх складових навчального процесу, а саме: чіткого визначення цілей навчання, добору відповідного змісту навчання, оновлення навчально-методичного забезпечення, добору ефективних методів, прийомів навчання і форм організації навчальної діяльності, відповідної професійної підготовки педагога [6, с.119].

ЛІТЕРАТУРА

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). – Київ, 2016. – 46с.
2. Державний стандарт початкової загальної освіти (Постанова КМУ №462 від 20.04.11 року).
3. Стіл Дж. Методична система «Розвиток критичного мислення у навчанні різних предметів»: посібник / Дж. Стіл, К. Мередіт, Ч. Темпл / Науково-методичний центр розвитку критичного та образного мислення «Інтелект».
4. Федотова Л. А. Упровадження інтерактивних технологій та авторських програм у практику роботи ДНЗ / Л. А. Федотова // Дошкільний навчальний заклад. – 2013. – №6. – С.2-9.
5. Лукашевич М. П. Соціалізація. Виховні механізми і технології: навчально-методичний посібник / М. П. Лукашевич. – Київ: ІЗМН, 1998. – 112с.
6. Маркова С. О. Філософія для дітей молодшого шкільного віку: навчально-методичний посібник / С. О. Маркова. – Кіровоград, 2010. – 119с.
7. Чернецька Т. І. Сучасний урок: теорія і практика моделювання: навчальний посібник / Т. І Чернецька. – Київ: ТОВ «Праймдрук», 2011. – 352с.

Ярошенко А. С.,

студентка психолого-педагогічного
факультету КДПУ

Размолодчикова І. В.,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи КДПУ

ДО ПИТАННЯ ВВЕДЕННЯ ІНФОРМАТИКИ В КУРС ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті зроблено спробу привернути увагу вчителів та батьків до проблем, які можуть виникнути у дітей, якщо вони будуть безконтрольно користуватися комп'ютером. Наголошено на позитивних, і негативних моментах уведення інформатики в початкову школу.

Ключові слова: молодший шкільний вік, психологічні відхилення, комп'ютер, навчання.

Постановка проблеми. Використання комп'ютерних засобів, які є складовою інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у навчально-виховному процесі початкової школи, забезпечує збереження ресурсів часу та інформації та допомагає вчителю зробити процес навчання радісним, захоплюючим, емоційно насиченим.

Сьогодні все більше уваги приділяється оптимізації й індивідуалізації шкільної освіти. Вивчення основ інформатики та обчислювальної техніки найчастіше починається в середніх класах, а в деяких школах – у молодших класах. Будь-яка система навчання припускає наявність як позитивних, так і негативних моментів. Недостатня поінформованість батьків, щодо негативного впливу на особистість школяра ІКТ спонукало нас вибрати дану тему роботи. Цій темі присвячено багато наукових розвідок, та все ж вона не втрачає своєї актуальності й сьогодні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За даними психологів у молодшому шкільному віці навчальна активність є провідним видом діяльності [2]. Перевага інформаційних технологій у навчальних програмах зводить нанівець процес навчання, тому що діти звертають увагу на ігрові комп'ютерні елементи замість смислових аспектів. Будь-яка усвідомлена діяльність спрямована на результат, а емоційний стан обумовлений то тривогою з приводу труднощів задач, що виникають, то релаксацією після їхнього успішного вирішення. За даними міждисциплінарних досліджень психічного здоров'я учнів початкових класів загальноосвітніх шкіл, проведених у 2014-2016 р.р., у 65-90% дітей виявлені різного виду відхилення у нервово-психічному і мовному розвитку [4]. Дослідники це пов'язують з наростаючою роллю соціального стресу, що призводить до таких розладів як: емоційна нестійкість, підвищена збудливість, тривога, напруженість, конфліктність і агресивність дітей, зниження здатності до навчання [6].

Мета статті: дослідити чинники (позитивні, негативні), які виникають під час уроку інформатики в початковій школі.

Виклад основного матеріалу. Розроблено педагогічні, психологічні, фізіологічні та психофізіологічні концепції навчання, у яких значне місце займають питання індивідуалізації й оптимізації навчального процесу. Введення основ інформатики в початкову школу припускає в основному орієнтування на ігрові форми, на роботу з програмним забезпеченням ігрового й навчально-тренувального характеру. Зрозуміло, що ігрова навчальна діяльність є дуже привабливою для молодших школярів. Але комп'ютерно орієнтовані ігрова і навчальна діяльності мають деяку специфіку. Для максимально позитивного впливу на формування дитячої психіки під час розробки комп'ютерних програм для дітей варто було б дотримуватись таких принципів:

- гуманістичність;
- функціональність;
- мотиваційна віднесеність;
- когнітивне наповнення;

- емоційна включеність;
- контрольованість;
- прозорість;
- відповідність дій і результату [1].

Досить часто відбувається перенесення навичок роботи з комп'ютером на навички традиційної діяльності. Таким чином, можливе перетворення дітьми власного поведіння шляхом опори на досвід, отриманий під час «спілкування» з комп'ютером [8]. Сьогодні ми вже маємо великий досвід залучення до використання комп'ютерів дітей із психічними відхиленнями та дітей-інвалідів з метою підвищення ефективності процесу реабілітації. Корисні комп'ютерні ігри дітям з порушеннями навичок письмової мови, із труднощами навчання лічби, для компенсації мовних порушень, поліпшення координації, просторової орієнтації, діагностики дисфункцій пам'яті.

З'являється велика кількість повідомлень про небезпечний вплив комп'ютера в цілому і комп'ютерних ігор, зокрема, на психіку дитини. Негативну картину доповнюють соматичні порушення, а саме: зниження гостроти зору, швидка стомлюваність тощо. Наведені вище думки знаходять підтримку й у науковому співтоваристві. Для дітей захоплення інформаційними технологіями часто буває пов'язано з бажаннями керування і контролю, що реалізуються в роботі з комп'ютерними програмами [1].

Використання комп'ютера в навчанні молодших школярів створює творчу позитивно-емоційну атмосферу на уроці, діти з нетерпінням очікують «комп'ютерних» уроків, їх мотивація до навчання є дуже високою. Для дитини, яка працює за комп'ютером надзвичайно важливе є те, що кожна її дія миттєво відтворюється на екрані, тобто учень наочно бачить результат своєї дії. Комп'ютер не тільки миттєво реагує на дії учня, але й водночас змінює ситуацію на екрані у відповідності до дій учнів. Це дозволяє працювати з комп'ютером в умовах активної взаємодії і усвідомлювати, до яких наслідків призводять виконані ним дії. Діти з високим рівнем розумової діяльності можуть за допомогою комп'ютера знайомитися з новим матеріалом, одержуючи нові відомості або заглиблювати свої знання, виконуючи вправи підвищеної складності. Використання комп'ютерів у процесі навчання молодших школярів є одним з ефективних способів індивідуалізації навчання, розвитку інтелектуальних умінь і навичок дитини, створення позитивного емоційного фону навчання, а також підвищення мотивації. Робота з комп'ютером розвиває в дітей уміння планувати свою діяльність, приймати відповідальні рішення, аналізувати, організовувати й передавати різні види інформації, самостійно вибирати цілі й будувати плани, розробляти проекти й утілювати їх на практиці.

Фактори позитивного впливу, які зумовлюють доцільність використання комп'ютера для формування інтелектуальних умінь учня, яке відбувається у процесі його навчання. До таких факторів можна віднести:

- органічне поєднання навчально-тренувальної діяльності з ігровою;
- створення позитивного емоційного фону для діяльності учня;

- реалізація атмосфери успіху;
- адаптація навчального середовища до індивідуальних особливостей і запитів учня [5].

Крім того у процесі роботи з комп'ютером формуються вольові риси дитини, її ініціативність і самостійність.

Комп'ютер – потужний засіб навчання, і ця його властивість має один вагомий аспект: при застосуванні комп'ютера в навчанні швидкість формування умінь і закріплення навиків в учнів на порядок вища, ніж у учнів, що не вивчали інформатику.

Існує декілька причин для використання комп'ютера на уроках інформатики у молодших класах. По-перше, це необхідність формування у школярів операційного стилю мислення, який являє собою сукупність таких навиків і умінь, як: планування структури дій і пошук інформації, побудова інформаційних моделей та інструментування діяльності. По-друге, молодші школярі, своєчасно отримуючи навик користувача, зможуть потім застосовувати комп'ютер, як інструмент у своїй діяльності, у них не викликають труднощі предмети з використанням ПК. По-третє, комп'ютер – це захоплююча іграшка, і, відповідно, курс інформатики для молодших школярів легко перетворюється в цікаву гру, він надихає і радує дітей, при цьому легко долаються труднощі методичного бар'єру [3]. Комп'ютер як інтелектуальний засіб навчання принципово відрізняється від книги. Книга – безцінний засіб накопичення знань, але не оперування ними. Людина оперує знаннями у всі віки, а зараз необхідно зрозуміти, що комп'ютер – не тільки для накопичення знань, але й для оперування ними, обміну знаннями з іншими людьми. Оволодіння основами комп'ютерних знань позитивно впливає на формування особистості учня і надає йому більш високого статусу. Молодші учні активно обговорюють нові комп'ютерні програми й ігри, свої досягнення і невдачі під час виконання важких завдань [2]. При цьому збагачується їх словниковий запас, вони легко і з задоволенням оволодівають новою термінологією. Це сприяє розвитку мови, значно підвищує рівень свідомої діяльності. Але головним є те, що значно підвищується самооцінка дитини. Серед друзів вона з гордістю розповідає про всі особливості роботи на комп'ютері, який являється ефективним способом самоствердження, підвищення особистого престижу. Все це в цілому сприяє виникненню емоційного комфорту, почуття повноцінного життя, що дуже важливо для нормального розвитку особистості.

Таким чином, можливість органічного поєднання навчально-тренувальної діяльності з ігровою спирається на такі виявлені фактори позитивного впливу діяльності з комп'ютером на уроці інформатики, формування інтелектуальних умінь як: динамічну варіативність створених на екрані комп'ютера ситуацій; можливість різноманітного сюжетного оформлення діяльності; наявність зручних засобів маніпулювання об'єктами на екрані; миттєву реакцію програмного засобу на дії учня.

Висновки. Використання у навчально-виховному процесі початкової школи комп'ютера сприяє вихованню рис пізнавально-активної, реально і

творчо мислячої, відкритої до спілкування, самокритичної особистості молодшого школяра. Але до цієї роботи необхідно ретельно готуватися аби запобігти негативним чинниками від надмірного спілкування дитини з комп'ютером.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабаева Ю. Д. Психологические последствия информатизации / Ю. Д. Бабаева, А. Е. Войскунский // Психологический журнал. – 1998. – №1. – Т.19.
2. Зинченко В. П. Человек развивающийся. Очерки российской психологи / В. П. Зинченко, Е. Б. Моргунов. – Москва, 1994.
3. Новикова А. А. Медиаобразование в США: проблемы и тенденции / А. А. Новикова // Педагогика. – 2000. – №3.
4. Пидкасистый П. И. Компьютерные технологии в системе дистанционного обучения / П. И. Пидкасистый, О. Б. Тищенко // Педагогика. – 2000. – №5.
5. Поддьяков Н. Н. Основное противоречие развивающейся психики ребенка / Н. Н. Поддьяков // Педагогика. – 2000. – №1.
6. Табачников А. Е. Организация психологического консультирования в системе профилактики пограничных психических расстройств у подростков, обучающихся в школе нового типа / А. Е. Табачников // Таврический журнал психиатрии. – 1999. – №4. – Т.3.
7. Шапкин С. А. Компьютерная игра: новая область психологических исследований / С. А. Шапкин // Психологический журнал. – 1999. – №1. – Т.20.
8. Tyner K. New directions for media education in the United States / K. Tyner.–Vienna, 1999.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

- Александрова Олена Леонідівна** – заступник директора з навчально-виховної роботи КЗ «Водянська СЗШ I-III ст.», спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, старший вчитель.
- Алтинбаєва Лариса Миколаївна** – учитель української мови та літератури Криворізької загальноосвітньої школи I-III ступенів №55, спеціаліст вищої категорії, старший вчитель.
- Антоненко Любов Степанівна** – учитель початкових класів Криворізької загальноосвітньої школи I-III ступенів №72, спеціаліст вищої категорії.
- Белан Олена Анатоліївна** – учитель початкових класів Криворізької гімназії №91, спеціаліст.
- Бойко Єлизавета Юріївна** – студентка психолого-педагогічного факультету КДПУ.
- Бондарь Алла Миколаївна** – учитель початкових класів КЗ «Водянська СЗШ I-III ст.», спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, старший вчитель.
- Бондарь Олександра Миколаївна** – учитель початкових класів КЗ СЗШ №25 м. Кам'янське, кваліфікаційна категорія спеціаліст.
- Брижаток Наталія Іванівна** – вихователь учнів початкових класів Криворізької загальноосвітньої школи-інтернату I-II ступенів №1, спеціаліст II категорії.
- Бугайко Тетяна Павлівна** – вихователь учнів початкових класів Криворізької загальноосвітньої школи-інтернату I-II ступенів №1, спеціаліст I категорії.
- Вашук Наталя Анатоліївна** – учитель початкових класів Криворізької загальноосвітньої школи №116, учитель вищої категорії.
- Владика Світлана Володимирівна** – вчитель початкових класів КЗШ №62, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, старший вчитель.
- Вовк Марина В'ячеславівна** – учитель початкових класів Криворізької загальноосвітньої школи №52, спеціаліст.
- Волинець Оксана Вадимівна** – учитель початкових класів Криворізької гімназії №91, учитель вищої категорії.
- Воронова Світлана Василівна** – учитель початкових класів КЗШ №62, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, вчитель-методист.
- Глазиріна Анна Станіславівна** – вчитель початкових класів Криворізької загальноосвітньої школи №52, спеціаліст II кваліфікаційної категорії.
- Глушченко Лілія Сергіївна** – учитель початкових класів Криворізької спеціалізованої загальноосвітньої школи №20 з поглибленим вивченням німецької мови, спеціаліст II категорії.
- Горевич Людмила Володимирівна** – директор Криворізької загальноосвітньої школи №52, спеціаліст вищої категорії, учитель-методист.
- Горіна Людмила Валентинівна** – вихователь групи продовженого дня, вчитель початкових класів Криворізької загальноосвітньої школи I-III ступенів №82, спеціаліст вищої категорії, старший вчитель.
- Діденко Світлана Володимирівна** – вчитель початкових класів КЗШ № 32, спеціаліст I кваліфікаційної категорії.

- Довмат Ганна Василівна** – учитель початкових класів Криворізької загальноосвітньої школи I-III ступенів №55, спеціаліст I категорії, старший вчитель.
- Желязкова Лариса Іванівна** – вчитель початкових класів КЗШ №32, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, вчитель-методист.
- Зичков Анатолій Костянтинович** – старший викладач кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи КДПУ.
- Зичкова Валентина Олександрівна** – методист КПНЗ «СЮТ Покровського району» Криворізької міської ради.
- Іваницька Вікторія Юріївна** – заступник директора з навчально-виховної роботи, вчитель інформатики Криворізької загальноосвітньої школи I-III ступенів №65, учитель вищої категорії, старший вчитель.
- Кисла Тетяна Анатоліївна** – директор Криворізької загальноосвітньої школи-інтернат I-II ступенів №1, учитель вищої категорії, старший учитель.
- Кобзар Юлія Сергіївна** – студентка психолого-педагогічного факультету КДПУ.
- Кононова Вероніка Миколаївна** – учитель музичного мистецтва Криворізької загальноосвітньої школи I-III ступенів №82, спеціаліст II кваліфікаційної категорії.
- Костишева Яна Юріївна** – учитель початкових класів Криворізької загальноосвітньої школи-інтернат I-II ступенів №4, учитель вищої категорії, старший учитель.
- Косяк Тетяна Сергіївна** – учитель хімії Криворізької гімназії №91, спеціаліст першої категорії.
- Купрацевич Анжела Олександрівна** – вчитель російської мови та зарубіжної літератури КЗ «Водянська СЗШ I-III ст.», спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, старший вчитель.
- Курбанова Тетяна Петрівна** – учитель історії Криворізької загальноосвітньої школи-інтернату I-II ступенів №4, спеціаліст I кваліфікаційної категорії.
- Кустенко Карина Юріївна** – студентка психолого-педагогічного факультету КДПУ.
- Куц Олена Анатоліївна** – вчитель початкових класів Криворізької загальноосвітньої школи-інтернат I-II ступенів №4, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії.
- Лазуренко Світлана Іванівна** – учитель-логопед Тернівського відділу освіти при КЗШ №55, спеціаліст вищої категорії, вчитель-методист.
- Лакшинська Зінаїда Валентинівна** – учитель початкових класів Криворізької загальноосвітньої школи I-III ступенів №72, спеціаліст вищої категорії, вчитель-методист.
- Лисяк Тамара Петрівна** – вчитель початкових класів КЗШ №32, спеціаліст I кваліфікаційної категорії.
- Литвин Людмила Олександрівна** – учитель початкових класів Криворізької загальноосвітньої школи I-III ступенів №8, вчитель вищої категорії, вчитель-методист, відмінник освіти України.

- Литовченко Анжела Іванівна** – вчитель математики КЗШ №125, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії.
- Лівак Вікторія Вікторівна** – учитель математики Криворізької загальноосвітньої школи I-III ступенів №55, спеціаліст вищої категорії.
- Лозовська Тетяна Миколаївна** – вчитель початкових класів КГ №91, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, вчитель-методист.
- Люльченко Оксана Григорівна** – учитель біології Криворізької загальноосвітньої школи I-III ступенів №55, спеціаліст.
- Майстренко Леся Ігорівна** – учитель початкових класів Криворізької загальноосвітньої школи-інтернат I-II ступенів №4, спеціаліст II кваліфікаційної категорії.
- Мариненко Любов Миколаївна** – учитель початкових класів КЗШ №90, вчитель вищої категорії.
- Мельник Таїсія Олексіївна** – вихователь групи продовженого дня КСНВК №22, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії.
- Могуща Вікторія Вікторівна** – учитель початкових класів Криворізької загальноосвітньої школи I-III ступенів №72, спеціаліст I категорії.
- Москалюк Дар'я Юріївна** – практичний психолог Криворізької загальноосвітньої школи I-III ступенів №65, спеціаліст II категорії.
- Мугак Ніна Іванівна** – учитель початкових класів Криворізької загальноосвітньої школи I-III ступенів №55, учитель вищої категорії, вчитель-методист.
- Небога Лариса Миколаївна** – заступник директора з навчально-виховної роботи Криворізької загальноосвітньої школи I-III ступенів №65, вчитель-методист.
- Нельга Анна Андріївна** – студентка психолого-педагогічного факультету КДПУ.
- Непочатова Віта Іванівна** – учитель початкових класів Криворізької загальноосвітньої школи-інтернат I-II ступенів №4, спеціаліст I кваліфікаційної категорії.
- Оксамитна Тетяна Геннадіївна** – вчитель початкових класів Криворізької загальноосвітньої школи-інтернат I-II ступенів №4, кваліфікаційної категорії спеціаліст.
- Охінченко Нонна Ігорівна** – учитель початкових класів Криворізької загальноосвітньої школи-інтернат I-II ступенів №4, спеціаліст II кваліфікаційної категорії.
- Ошедченко Вікторія Костянтинівна** – студентка психолого-педагогічного факультету КДПУ.
- Пенькова Любов Миколаївна** – вихователь учнів початкових класів Криворізької загальноосвітньої школи-інтернату I-II ступенів №1, спеціаліст вищої категорії.
- Писаревська Неля Іванівна** – директор КЗ «Водянська СЗШ I-III ст.», спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, старший вчитель.
- Поліщук Юлія Сергіївна** – студентка психолого-педагогічного факультету КДПУ.

- Почка Вікторія Вікторівна** – вчитель-логопед Покровського відділу освіти при КЗШ №32, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, старший вчитель.
- Размолодчикова Іванна Вікторівна** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи КДПУ.
- Савченко Світлана Іванівна** – вчитель початкових класів КГ №91, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, вчитель-методист.
- Семюк Інна Артемівна** – вчитель початкових класів КЗШ №46, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії.
- Скороход Віталія Сергіївна** – учитель початкових класів Криворізької загальноосвітньої школи-інтернат I-II ступенів №4, молодший спеціаліст.
- Старікова Наталя Анатоліївна** – учитель початкових класів Криворізької загальноосвітньої школи I-III ступенів №55, учитель вищої категорії, старший вчитель.
- Степанова Лариса Іванівна** – учитель початкових класів Криворізької загальноосвітньої школи I-III ступенів №8, вчитель вищої категорії, вчитель-методист.
- Стрельник Інна Миколаївна** – учитель початкових класів КЗШ №32, спеціаліст I кваліфікаційної категорії.
- Струкова Людмила Миколаївна** – учитель історії КЗ «Водянська СЗШ I-III ст.», спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, старший вчитель.
- Суворова Олександра Григорівна** – заступник директора з навчально-виховної роботи Криворізької загальноосвітньої школи I-III ступенів №65, спеціаліст вищої категорії, вчитель-методист.
- Сушко Світлана Миколаївна** – учитель початкових класів КЗШ №46, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, старший вчитель.
- Сутянинова Катерина Євгеніївна** – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи КДПУ.
- Талаш Інна Олександрівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи КДПУ.
- Терета Олена Миколаївна** – вихователь комунального закладу дошкільний навчальний заклад (ясла-садок №65) комбінованого типу Криворізької міської ради, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії.
- Тимошук Аліна Миколаївна** – учитель-дефектолог Комунального закладу «Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) №303 комбінованого типу», спеціаліст I категорії.
- Тимчишина Ольга Юріївна** – вчитель німецької мови КЗШ №32, кваліфікаційна категорія спеціаліст.
- Толстова Ірина Леонідівна** – вчитель біології Криворізької загальноосвітньої школи I-III ступенів №65, спеціаліст вищої категорії, вчитель-методист.
- Труханенко Людмила Анатоліївна** – учитель початкових класів Криворізької гімназії №91, учитель-методист.
- Фурт Світлана Володимирівна** – вчитель англійської мови КЗШ №55, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії.

- Хижняк Людмила Володимирівна** – педагог-організатор, учитель початкових класів КЗ «Водянська СЗШ I-III ст.», спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, вчитель-методист.
- Хоменко Людмила Михайлівна** – вчитель початкових класів КЗШ №32, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, вчитель-методист.
- Цівко Ніна Миколаївна** – учитель-дефектолог Комунального закладу «Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) №303 комбінованого типу», спеціаліст I категорії.
- Черевична Людмила Олексіївна** – учитель початкових класів КЗШ №32, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, вчитель-методист.
- Чумак Олена Георгіївна** – учитель початкових класів Криворізької загальноосвітньої школи №105, учитель вищої кваліфікаційної категорії.
- Шароварова Вікторія Олександрівна** – вчитель інформатики КЗШ №32, спеціаліст I категорії.
- Щербина Світлана Володимирівна** – учитель початкових класів Криворізької загальноосвітньої школи I-III ступенів №73, учитель вищої кваліфікаційної категорії, учитель-методист.
- Юшко Ама Анатоліївна** – учитель початкових класів Криворізької загальноосвітньої школи I-III ступенів №55, учитель вищої категорії, учитель-методист.
- Якуба Людмила Вікторівна** – вихователь Комунального закладу «Дошкільний навчальний заклад №120 компенсуючого типу (спеціальний)», спеціаліст II категорії.
- Ярошенко Анна Сергіївна** – студентка психолого-педагогічного факультету КДПУ.

УДК 372.3+373.3

ББК

С91 **Сучасна освіта в реаліях та перспективах: соціально-педагогічний аспект:** збірник наукових і науково-методичних праць / редкол. І. М. Шимко, І. О. Талаш. – Вип. 1. – Кривий Ріг: КДПУ, 2018. – 366 с.

У збірнику наукових та науково-методичних праць висвітлено теоретичні та методичні аспекти проблем сучасної психології, педагогіки та соціальної педагогіки, розглянуто традиційні й нетрадиційні підходи до різних психологічних, педагогічних і соціально-педагогічних явищ, відображено результати наукових досліджень та методичних розробок викладачів, докторантів, аспірантів, магістрантів університету, провідних учителів міста та країни.

Матеріали збірника можуть викликати інтерес у широкого кола наукових працівників.

УДК 372.3+373.3

Науково-методичне видання

**Сучасна освіта в реаліях та перспективах:
соціально-педагогічний аспект**

*Збірник наукових і науково-методичних праць
Випуск 1*

Підписано до друку 16.01.2018 р.

Формат 60×84/16. Ум. др. арк. – 22,11. Обл.-вид. арк. – 24,46.

Тираж – 150 прим.

Друкарня С. Г. Щербенка
вул. Рокоссовського, 5/3, м. Кривий Ріг, 50027
+38 097 192-20-77

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4561 від 13.06.2013 р.